

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

Yıl
Year

2024

Cilt
Volume

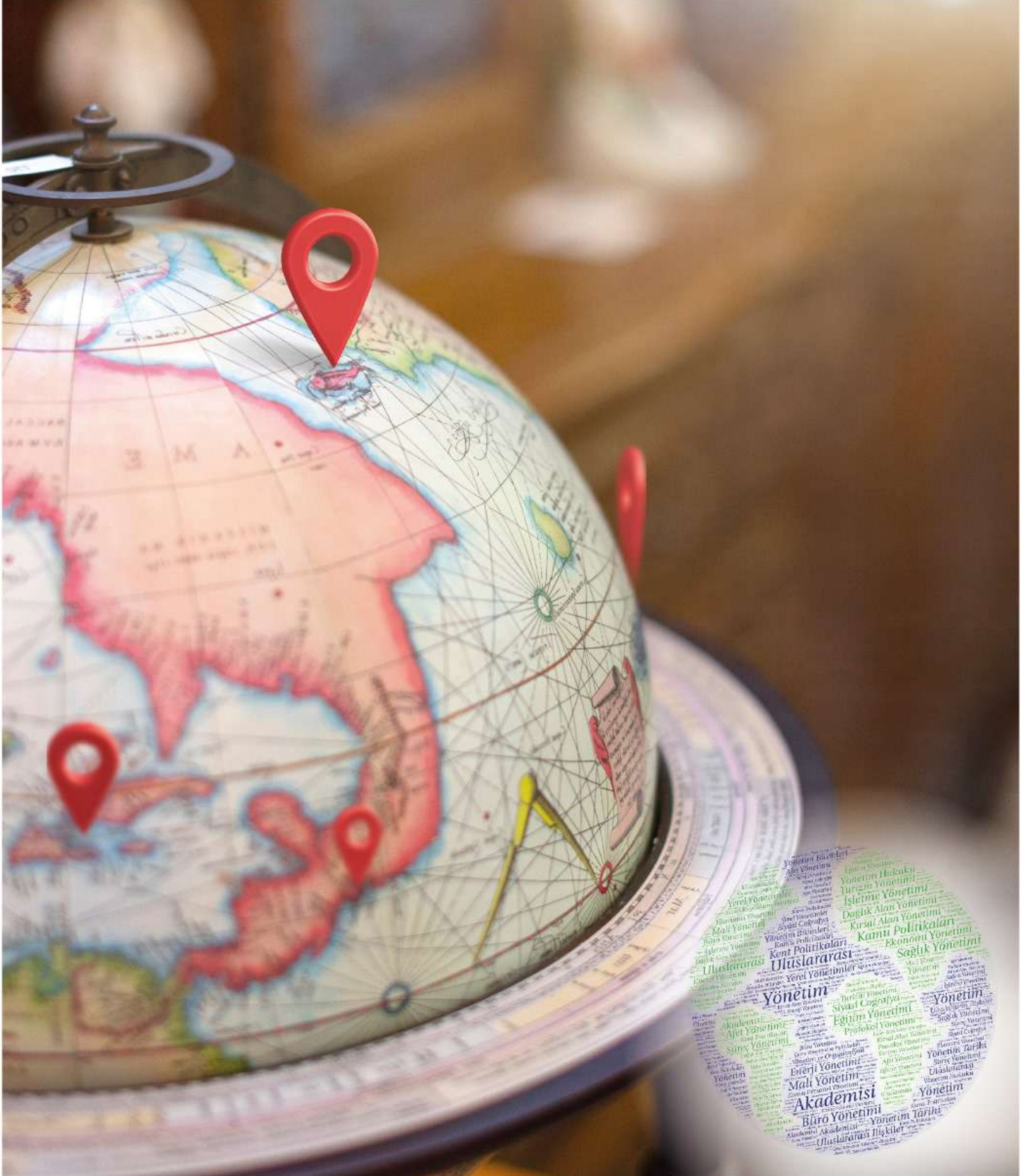
7

Sayı
Issue

3

ISSN: 2636-8048

International Journal of Management Academy

ULUSLARARASI YÖNETİM AKADEMİSİ DERGİSİ (UYAD)

Cilt / Volume: 7 - Sayı / Issue: 3 - Yıl / Year: 2024

ISSN: 2636-8048

“Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal”

“Sosyal Bilimler Dergisi / A Journal of Social Sciences”

Yayın Periyodu / Publication Period

Mart/March – Haziran/June – Eylül/September – Aralık/December

Sahibi / Owner

Mehmet MECEK

Baş Editör / Chief Editor

Öğr. Gör. Mehmet MECEK

İletişim / Contact

E-mail: meceklife@gmail.com

Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/mana>

Instagram: <https://www.instagram.com/yonetimakademisidergisi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/417028645447471>

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

10.33712/mana.

<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/>

<https://publicationethics.org/>

BAŞ EDITÖR / CHIEF EDITOR	
Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Lect. Mehmet MECEK)	Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
	meceklife@gmail.com
	https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
	Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler, Kentsel Alan Yönetimi, Katılım ve Yönetişim, Yönetim Psikolojisi / Public Administration, Local Government, Urban Area Management, Participation and Governance, Management Psychology
ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS	
Bilimsel Alan Editörlüğü Scientific Field Editor	Editör Bilgileri Editor Information
Kamu Yönetimi Alan Editörü Public Administration Field Editor	Prof. Dr. Bekir PARLAK (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) bparlak21@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-8919-6481
Yerel Yönetimler Alan Editörü Local Government Field Editor	Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) omur@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-9851-2618
Kentsel Alan Yönetimi Alan Editörü Urban Management Field Editor	Prof. Dr. Hasan YAYLI (Kırıkkale Üniversitesi - TÜRKİYE) hyayli@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-9567-6382
Kırsal & Dağlık Alan Yönetimi Alan Editörü Rural & Mountainside Management Field Editor	Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN (9 Eylül Üniversitesi - TÜRKİYE) zerrin.toprak@deu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7153-2838
Kamu Personel Yönetimi Alan Editörü Public Personnel Management Field Editor	Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) nadi@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-7666-3623
Yönetim Tarihi Alan Editörü History of Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmets@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0009-0000-7832-4062
Yönetim Hukuku Alan Editörü Administrative Law Field Editor	Doç. Dr. Selman Sacit BOZ (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selmansacitboz@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-3033-0997
Yönetim Sosyolojisi Alan Editörü Sociology of Management Field Editor	Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL (Süleyman Demirel Üniv. - TÜRKİYE) songulgul@sdu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-1107-7372
Yönetim Psikolojisi Alan Editörü Psychology of Management Field Editor	Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU (Necmettin Erbakan Üniv. - TÜRKİYE) seloavsar@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0953-2922
İşletme Yönetimi Alan Editörü Business Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmetyery@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8851-0771
Yönetim Ekonomisi Alan Editörü Managerial Economics Field Editor	Doç. Dr. Akif ABDULLAH (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE) aabdullah@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-8750-3783
Kamu Mali Yönetimi Alan Editörü Public Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) ozhanc@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8729-611X
Finansal Yönetim Alan Editörü Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Selçuk BALI (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selcukbali@selcuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-5349-1921
Üretim Yönetimi ve Pazarlama Alan Editörü Production Management and Marketing Field Editor	Prof. Dr. Yavuz AKÇİ (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - TÜRKİYE) yavuzakci@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6755-6650
Uluslararası İlişkiler Alan Editörü International Relations Field Editor	Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - TÜRKİYE) husamettin.inac@dpu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6922-2010

Siyaset Bilimi Alan Editörü Political Science Field Editor	Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - TÜRKİYE)
	abdullahaydin01@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-1785-4999
Siyasi Coğrafya Alan Editörü Political Geography Field Editor	Prof. Dr. Mesut DOĞAN (İstanbul Üniversitesi - TÜRKİYE)
	esutan@istanbul.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-4926-5769
Kamu Politikaları Alan Editörü Public Policies Field Editor	Doç. Dr. Yıldız ATMACA (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE)
	yildizatmaca@yyu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6345-4745
Çevre Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Environmental Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi - TÜRKİYE)
	elifco80@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-9703-3412
Güvenlik Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Security Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE (Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE)
	afgokce@gantep.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6484-8305
Afet Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Disaster Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Vedat YILMAZ (Malatya Turgut Özal Üniversitesi - TÜRKİYE)
	vedatylimaz1977@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4624-9824
Göç Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Immigration Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mithatkarasu@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0003-3477-5843
Sağlık Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Health Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Oğuz IŞIK (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	oguzisik@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7368-7024
Spor Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Sports Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mustafa KAYA (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mustafakaya58@cumhuriyet.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8158-4671
Turizm Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Turism Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Akyay UYGUR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi - TÜRKİYE)
	akyay.uygur@hbv.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8006-7867
Eğitim Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Educational Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Ercan YILMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi - TÜRKİYE)
	ercanyilmaz70@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4702-1688
Sosyal Politikaları Alan Editörü Social Politics Field Editor	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY (Karabük Üniversitesi)
	alifuatersoy@karabuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7665-6741

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Bilgileri Member Information
Yayın Kurulu Başkanı Chairman of the Editorial Board	Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Afyon Kocatepe Üniversitesi – TÜRKİYE) meceklife@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
Yazım Editörü Spelling Editor	Bil. Uzm. Gülsevil MECEK (Afyonkarahisar Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulsevill@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-5864-6347
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Dr. Hilal ERKOL (T. C. Milli Eğitim Bakanlığı – TÜRKİYE) hilal-erkol@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6837-9887
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Arş. Gör. Aras OKUYUCU (Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE) arasokuyucu@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6406-9152
Türkçe Dil Editörü Turkish Language Editor	Dkt. Serhat DÜVENCİ (Sakarya Üniversitesi - TÜRKİYE) serhatduvenci@outlook.com - https://orcid.org/0000-0003-4450-2574
İstatistik Editörü Statistics Editor	Doç. Dr. Fatih ÇEMREK (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - TÜRKİYE) fcemrek@ogu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6528-7159
Yayın Editörü Publication Editor	Dr. Gülnaz KILIÇ ÖZKAYNAR (TÜRASAŞ Genel Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulnazkic@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0002-4526

İndeks Editörü Index Editor	Blm. Uzm. Fatma AKAR DUMAN (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	fatmaakar.sdu@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-5432-0304
Teknik Editör Technical Editor	Doç. Dr. Fatih GÜLER (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fatih.guler@comu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-5365-5700
Tasarım Editörü Design Editor	Tamer TAKMAZ (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	grafik.tamer@gmail.com - https://orcid.org/0009-0003-8993-8838
Tanıtm Editörü Publicity Editor	Doç. Dr. Fatih AYHAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fayhan@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-0922-6586

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Kurum Bilgisi Member Information
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (ABD) International Editorial Board Member (USA)	Prof. Dr. Eric James STRAUSS (Michigan State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Almanya) International Editorial Board Member (Germany)	Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND (Potsdam University of Applied Sciences)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Azerbaycan) International Editorial Board Member (Azerbaijan)	Prof. Dr. Galib SAYILOV (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Belarus) International Editorial Board Member (Belarusian)	Prof. Dr. Elena GALAY (Belarusian State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Cezayir) International Editorial Board Member (Algeria)	Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA (Hassiba Benbouali University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Endonezya) International Editorial Board Member (Indonesia)	Prof. Dr. S. E. L. LINDRIANASARI (University of Lampung)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Filipinler) International Editorial Board Member (Philippines)	Prof. Dr. Maria V. O. ESPALDON (University of the Philippines Los Banos)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (İtalya) International Editorial Board Member (Italy)	Prof. Dr. Igor JELEN (University of Trieste)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Kazakistan) International Editorial Board Member (Kazakhstan)	Prof. Dr. Zharas G. BERDENOV (Eurasian National University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (KKTC) International Editorial Board Member (TRNC)	Prof. Dr. Remziye TERKAN (YÖDAK)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Lübnan) International Editorial Board Member (Lebanon)	Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD (Lebanese University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Polonya) International Editorial Board Member (Poland)	Prof. Dr. Jan A. WENDT (Gdansk University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Rusya) International Editorial Board Member (Russia)	Prof. Dr. Svetlana TSOHLA (V.I. Vernadsky Federal University of Crimea)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sırbistan) International Editorial Board Member (Serbia)	Prof. Dr. Snezana M. SERBULA (University of Belgrade)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sri Lanka) International Editorial Board Member (Sri Lanka)	Prof. Dr. Suranga SILVA (University of Colombo)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Türkiye) International Editorial Board Member (Türkiye)	Prof. Dr. Emin ATASOY (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Ukrayna) International Editorial Board Member (Ukraine)	Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA (National Academy of Security Service of Ukraine)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD	
Üye Unvanı, Adı – Soyadı Member Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Member Institution Information
Prof. Dr. A. Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Abdeldjabar DJEBBAR	University Hassiba Ben Bouali Echlef - CEZAYİR
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Adnan GERÇEK	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Agnieszka BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA	University of Warsaw – POLONYA
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi – AZERBAYCAN
Prof. Dr. Arzu KARACA	Munzur Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	Giresun Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA	Ammar Selici University – CEZAYİR
Prof. Dr. Çiğdem ERDEM	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Elena GALAY	Belarusian State University – BELARUS
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	Michigan State University – ABD
Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND	Potsdam University of Applied Sciences – ALMANYA
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Funda GÜNŞOY TUROWSKI	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Bayburt Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Abant İzzet Baysal Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hocine HASSANI	University of Chlef – CEZAYİR
Prof. Dr. Hüseyin GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Igor JELEN	University of Trieste – İTALYA
Prof. Dr. İdil SAYIMER	Kocaeli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Jan A. WENDT	Gdansk University – POLONYA
Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Maria Victoria Ortega ESPALDON	University of the Philippines Los Banos – FİLİPİNLER
Prof. Dr. Mete YILDIZ	Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	Kapadokya Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. S. E. Lindrianasari LINDRIANASARI	University of Lampung – ENDONEZYA
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Semih Mustafa ÖNEN	İnönü Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Snezana M. SERBULA	University of Belgrade – SİRBİSTAN

Prof. Dr. Suranga SILVA	University of Colombo – SRİ LANKA
Prof. Dr. Svetlana TSOHLA	V.I. Vernadsky Federal University of Crimea – RUSYA
Prof. Dr. Valentina KHRAPKINA	National University of Kyiv - UKRAYNA
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Zharas Galimzhanovich BERDENOVA	Eurasian National University - KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Ziyafet HEBİBOVA	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi - AZERBAYCAN
Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD	Lebanese University - LÜBNAN

SAYI HAKEM KURULU / ISSUE REFEREE COMMITTEE

Hakem Unvanı, Adı – Soyadı Referee Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Refere Institution Information
Prof. Dr. Ayhan AYTAÇ	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Baki AKSU	Beykoz Üniversitesi
Prof. Dr. Celalettin YANIK	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal Erdem HEPAKTAN	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ceyda Aysuna TÜRKYILMAZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cem IŞIK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KILAVUZ	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret ÇELİK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Halil AKMEŞE	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Hanifi Murat MUTLU	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KARA	Pamukkale Üniversitesi
Hüseyin BAL	Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİREL	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÜNLÜ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Meltem İNCE YENİLMEZ	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammed Veysel KAYA	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ALTUNOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Osman ÇEVİK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Sevcin GÜNEŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Akif ABDULLAH	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu BERBER	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Aykut YILMAZ	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu ORALHAN	Nuh Naci YAZGAN Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent ŞENER	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ceyda ŞATAF	Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Eda BOZKURT	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan KILINÇ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hilmi ETCİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Kemalettin ERYEŞİL	Şırnak Üniversitesi
Doç. Dr. Mehtap ÇAKMAK BARSBAY	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Oya ERU	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Sevgi SÜMERLİ SARIGÜL	Kayseri Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfullah GÜL	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Yeşim AYTÖP	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf PUSTU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Ali AĞAR	Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Gülferah ERTÜRKMEN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Burak CERAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi

DİZİNLER – VERİ TABANLARI INDEXES - DATABASES

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisinin (UYAD) dizinlendiği indeksler/veritabanları
Indexes/databases in which the “*Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*” (UYAD)” is indexed

Dizin / Veri Tabanları Indexes – Databases	Dizin / Veri Tabanı Bilgileri Indexes – Databases Information
Eriş Plus	https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=499424
EBSCO	https://www.ebsco.com/m/ee/Marketing/titleLists/e5h-coverage.htm
Index Copernicus	https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=50272
ROAD	http://road.issn.org/issn/2636-8048-yonetim-akademisi#.WzHxY6czbIU
idealonline	http://idealonline.com.tr/IdealOnline/lookAtPublications/journalDetail.xhtml?uId=557
ESJI	http://esjindex.org/search.php?id=2681
ResearchBib	https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2636-8048
Rootindexing	https://rootindexing.com/journal/uluslarar-as-y-netim-akademisi-dergisi-international-journal-of-management-academy--2/

COSMOS IF	http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/6291.html
OpenAIRE	https://explore.openaire.eu/search/find?f0=q&fv0=y%25C3%25B6netim%2520akademisi%2520dergisi&type=publications&active=result
Jurix	https://jurix.com.tr/dergi/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi
Sindex	http://www.sindex.org/JournalList.aspx?ID=5095
CiteFactor	https://www.citefactor.org/journal/index/22771#.Y8Xd0nZBzIV
Google Scholar	https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=%22uluslararası%20akademisi%20dergisi%22&btnG=
Kaynakça.info	http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/uye/37868286/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi
OJOP	https://www.ojop.org/wp-content/uploads/2023/09/IND-55-Uluslararası-Yonetim-Akademisi-Dergisi.pdf
Türkiye Turizm Dizini	http://www.turizmdizini.com/p/uluslararası-yonetim-bilim.html
Asos İndeks	https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=1156
DRJI	http://olddrji.lbp.world/IndexingCertificate.aspx?jid=9280
EuroPub	https://europub.co.uk/journals/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi-J-18653
Exaly Impact	https://exaly.com/journal/94754/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi/
Semantic Scholar	https://www.semanticscholar.org/search?q=uluslararası%20akademisi%20dergisi&sort=relevance
Türk Eğitim İndeksi	http://www.turkegitimindeksi.com/Search.aspx?where=journal&field=all&text=y%20akademisi
Crossref	https://search.crossref.org/?q=2636-8048&from_ui=yes
Academindex	https://www.academindex.com/journals/3651
FatCat	https://fatcat.wiki/container/fcwst5tclvebxbnq6qkhpczne
Acar Index	https://www.acarindex.com/journals/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi-1355#
Wizdom.ai	https://www.wizdom.ai/journal/uluslararası_yonetim_akademisi_dergisi/2636-8048
Kezana	https://tr.kezana.net/Search/Result?q=&sf_21_0_3=International+Journal+of+Management+Academy&opsf_21_0=1
ScienceGate	https://www.sciencegate.app/source/1831679549
ResearchGate	https://www.researchgate.net/journal/Uluslararası-Yoenetim-Akademisi-Dergisi-2636-8048
Scilit	https://www.scilit.net/wcg/container_group/98244
WorldCat	https://www.worldcat.org/search?q=%22uluslararası%20akademisi%22
General Impact Factor	http://generalif.com/jdetails.php?jname=Uluslararası%20Akademisi%20Dergisi
BASE	https://www.base-search.net/Search/Results?type=all&lookfor=%22uluslararası%20akademisi%20dergisi%22&ling=0&oaboost=1&name=&thes=&refid=dcre sen&newsearch=1
IAD	http://openaccess.izmirakademi.org/journal/mana/1430

DERGİ BİLGİLERİ VE YAYIN POLİTİKALARI JOURNAL INFORMATION AND PUBLICATION POLICIES

Dergi Hakkında / About Journal

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi (UYAD), başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Yönetim Akademisi, yönetim ile ilgili hazırlanan ulusal ve uluslararası düzeydeki akademik çalışmaları yayımlayan hakemli bir dergidir. Dergi ile multidisipliner bir çalışma alanı tesis edilerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlanması hedeflenmektedir. Editörler tarafından yapılan ön değerlendirmeyi geçen çalışmalar, kör hakem sistemine göre seçilen en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Türkçe ve İngilizce dillerinde 2023 yılı itibarıyla yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) olarak yayımlanmaktadır. Dergi, 2018-2022 yıllarında yılda üç sayı olarak yayımlanmıştır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır. Makalelerin başvuru aşamasından yayın aşamasına kadar olan tüm süreçleri “*DergiPark*” sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazarlardan çalışmalarının yayımlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayımlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz. Yayımlanan makalelerin idari, hukuki, etik vb. sorumlulukları yazar(lar)a aittir. Tüm çalışmalar “*Turnitin*” intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için “*sınırsız açık erişimli*” olma politikasını benimsemiştir. Dergimizde araştırma makalelerine yer verilmektedir. UYAD’ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY (UYAD) accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business administration. It is aimed to contribute to the literature and practice by establishing a multidisciplinary workspace with the journal. The works having passed the preliminary consideration done by the editors is evaluated by at least two referees who are selected according to the blind referee system. It is published in Turkish and English languages four times a year (March - June - September - December) as of 2023. The journal was published three times a year in 2018-2022. The average evaluation period of the articles is 2 months. All the processes from the application process to the publication process are carried out through the *DergiPark* system. The writers don’t charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of International Journal Of Management Academy. The administrative, legal, ethical, etc. responsibilities of published articles belong to the author(s). All studies are pre-checked with the “*Turnitin*” plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of “*unlimited open access*” for all users. Our journal includes research articles. UYAD’s publication processes are based on the impartial production, development, and sharing of information using the scientific method. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.

Konu Kategorisi: UYAD, genel olarak “*Sosyal ve Beşeri Bilimler*” alanında hazırlanmış çalışmaları kabul etmektedir. Dergi, başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Özelde ise yönetim bilimleri, ekonomi, finans, muhasebe, maliye, pazarlama, hukuk, eğitim bilimleri, tarih, coğrafya, turizm, gastronomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, dil bilimleri, çevre, enerji, kent, göç, güzel sanatlar, tasarım, spor, müzik, kültür, iletişim, halkla ilişkiler, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vd. sosyal bilimler alanındaki makaleler değerlendirilmektedir.

Subject Category: UYAD generally accepts studies prepared in the field of “*Social Sciences and Humanities*”. Journal accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business management. Specifically, articles related to social sciences like management sciences, economics, finance, accounting, finance, marketing, law, educational sciences, history, geography, tourism, gastronomy, sociology, psychology, philosophy, linguistics, environment, energy, city, migration, fine arts, design, sports, music, culture, communication, public relations, political science, and international relations are evaluated.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Yönetim Bilimleri, Kamu Yönetimi, İşletme Yönetimi, Yerel Yönetimler, Çevre Yönetimi, Enerji Yönetimi, Güvenlik Yönetimi, Afet Yönetimi, Göç Yönetimi, Sağlık Yönetimi, Turizm Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Üretim Yönetimi, Finansal Yönetim, Ekonomi Yönetimi, Yönetim Sosyolojisi, Yönetim Psikolojisi, Yönetim Tarihi, Yönetim Hukuku, İnsan Kaynakları Yönetimi vb.

Keywords: Social Sciences, Management Sciences, Public Administration, Business Management, Local Government, Environmental Management, Energy Management, Security Management, Disaster Management, Immigration Management, Health Management, Tourism Management, Educational Management, Production Management, Financial Management, Economic Management, Sociology of Management, Psychology of Management, History of Management, Administrative Law, Human Resources Management

<p>Başvuru Dönemi ve Makalelerin Sayıya Atanması: Makale kabulleri için bir başvuru dönemi sınırı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yılın her döneminde makale kabulü gerçekleştirilmektedir. Makaleler “KABUL” tarihine göre takip eden sayılara eklenmektedir. Her sayının kendi içindeki sıralanması ise makalelerin tür ve içeriğine göre yayın kurulu tercihinin bir sonucu olarak gerçekleştirilir.</p>	<p>Application Period and Assignment of Articles to Issues: There is no application period limit for article acceptances. Therefore, articles are accepted at any time throughout the year. Articles are added to the following issues according to the "ACCEPTANCE" date. The editorial board chooses the order of each issue within itself based on the type and content of the articles.</p>
<p>UYAD dergisinin amacı; akademik teamüller, etik ilkeler, hukuk normları ve evrensel değerler içerisinde teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri bilim dünyasına kazandırmak ve okuyucu ile buluşturmadır. UYAD'ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Bu kapsamda bilimsel bilginin yazımında, sisteme yüklenmesinde, ön kontrol süreçlerinin uygulanmasında, makale değerlendirilmesinde, kabul ve yayın süreçlerinde birçok kural, ilke ve değerleri esas alır.</p>	<p>UYAD journal's purpose is to bring theoretical and applied scientific/original articles to the scientific world and introduce them to readers within the framework of academic practices, ethical principles, legal norms, and universal values. UYAD's publication processes are based on impartial information production, development, and sharing using the scientific method. In this context, the publication processes adhere to numerous rules, principles, and values that govern the writing of scientific information, its uploading to the system, the application of pre-flight processes, the evaluation of articles, and the acceptance and publication processes.</p>
<p>UYAD dergisinin kapsamı; hakem değerlendirmeli bilimsel makale yayınlanması ile sınırlıdır. Bu sınır; dil, tema, benzerlik, süreç yönetimi, yayın periyodu ve yayın ilkeleri odağında birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı uygulanmaktadır. UYAD, konu/tema itibarıyla yönetim bilimleri alanındaki teorik ve uygulamalı makaleleri kabul etmektedir. UYAD, tür olarak multi-disipliner, uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayın dili olarak Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler kabul etmektedir. Dergi yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) periyodunda yayın yapmaktadır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır. Değerlendirme sürecinde "çift kör hakem" uygulaması vardır. Tüm çalışmalar "Turnitin" intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için "sınırsız açık erişimli" olma politikasını benimsemiştir. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.</p>	<p>The UYAD journal is scope is only publishes peer-reviewed scientific articles. This limit is applied separately, independently of each other, focusing on language, theme, similarity, process management, publication period, and publication principles. UYAD accepts theoretical and applied articles in the management/administration sciences by subject or theme. UYAD is a multi-disciplinary, international, and peer-reviewed journal. Articles in Turkish and English are accepted as publication languages. The journal publishes four issues per year (March - June - September - December). The average evaluation period for articles is 2 months. The evaluation process includes a "double-blind referee" practice. All studies are pre-checked with the "Turnitin" plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of "unlimited open access" for all users. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.</p>
Ücret Bilgisi / Fee Information	
<p>UYAD bilimsel amaçları doğrultusunda kurulmuş bir dergi olup, asli amacı ticari faaliyet gerçekleştirmek değildir. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergi ile ilgili aşağıdaki hizmet ve uygulamalar tamamen ücretsiz olup, hiçbir ad altında bir ek ücret alımı/ödemesi yapılmaz.</p>	<p>UYAD is a journal established for scientific purposes, and its primary purpose is not to carry out commercial activities. The authors don't charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The Journal offers the following services and applications completely free of charge, with no additional fees under any name.</p>
<p>UYAD dergisi hakemlik ve editörlük süreçleri, mizanpaj ve yayın basımı (sayfa veya renk ücretleri) için herhangi bir ek ücret talep etmemektedir.</p>	<p>The UYAD journal does not charge any additional fees for referee and editing processes, layout, or publication printing (page or color fees).</p>
<p>UYAD dergisi yazarlara, hakemlere, editörlere ve kurul üyelerine herhangi bir ücret ödememektedir.</p>	<p>The UYAD journal does not pay any fees to authors, referees, editors, or board members.</p>
<p>UYAD dergisindeki makalelerin okunması ve indirilmesi tamamen ücretsizdir. UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri'ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı "Mehmet Mecek" tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>	<p>Reading and downloading articles in UYAD Journal is completely free. The UYAD journal has signed the Budapest Open Access Initiative (BOAI: Budapest Open Access Initiative, https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation), which promotes free access to research literature, and has accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of UYAD, the BOAI principles are signed by the owner "Mehmet Mecek". Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>
<p>UYAD dergisindeki tüm eserler "Dergipark" Dergi Sistemi üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolanma olanağı oluşturulmaktadır. Ayrıca "researchgate" vb. bilimsel depolama alanlarında da özel depolamalar yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden bir ücret istenmemektedir.</p>	<p>All works in the UYAD journal are archived through the Dergipark Journal System and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. Also, special storage is made in special scientific storage areas like "researchgate". There are no fees for these storage operations or access.</p>

UYAD dergisi abonelik ücreti talep etmeyen açık erişimli bir dergidir.	The UYAD journal is an open-access journal that does not charge a subscription fee.
UYAD dergisi makalelerin profesyonel kalitede reproduksiyonlarına ihtiyaç duyanlar için yeniden baskı hizmeti sunmamaktadır.	The UYAD journal does not offer reprint services for those who need professional-quality reproductions of articles.
Lisans Bilgisi / License Information	
UYAD dergisi kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. Yayıncı, Açık Erişim'in etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Kullanıcılar, yayıncıdan veya yazardan önceden izin almaksızın makalelerin tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, dağıtabilir, yazdırabilir, arayabilir veya bunlara bağlantı verebilir veya başka herhangi bir yasal amaç için kullanabilir. Bu durum, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) açık erişim tanımına ve " Creative Commons Atf (CC BY-NC-ND 4.0) " lisansı kapsamına uygundur. Yapılan bu lisanslama ile dergi materyallerinin kullanımını aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir:	The UYAD journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is available free of charge to the user or their institution. The publisher believes that for Open Access to work effectively, user rights and copyright ownership must be clear through licensing. Users may read, download, copy, distribute, print, search for, or link to the full text of articles, or use them for any other lawful purpose without prior permission from the publisher or author. This is in accordance with the Budapest Open Access Initiative's (BOAI) definition of open access and the scope of the " Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) " license. With this license, journal materials can be used in the following ways:
Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayanlar için önemlidir. Dergi " açık erişimli " olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır.	Access: Open access means publications are available to anyone online, free of charge, and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers, and funders. The journal is " open access ", and users or institutions can access scientific articles free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders.
Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki " ticari " amaçlı olamaz.	Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search, scan, read, and copy the articles in the journal. However, this right and authority cannot be for " commercial " purposes.
Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayınlanmış makalelerini bağlı buldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayınlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşılabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayınlanmış çalışmaları açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizeleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler.	Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical or digital media, provided that the license conditions are adhered to. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to their affiliated institutions' physical or electronic repositories. Researchers can choose to publish their published works in a variety of academic journals and other platforms. They can share it on platforms with storage features, provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope.
Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayınlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz.	Prohibition of Commercial Use: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher.
Uyarılama: Dergi, yazarlara yeniden uyarılama (<i>karıştır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kurallar ile ilkelere uymak zorundadır.	Adaptation: The journal does not impose any limitations on authors' ability to re-adapt (<i>mix, transfer, and build upon existing work</i>). However, the author must comply with the legal, scientific, ethical, or other rules and principles related to this subject matter.
Atıf: Dergide yayınlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkeler çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin alamaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve kaynak açıkça belirtilmelidir.	Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices, and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for quotations and directions, proper attribution must be made, and the source must be clearly stated.

<p>Embargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayımlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir embargo süresi YOKtur.</p>	<p>Embargo Period: The journal does not impose an embargo period on the initial version, edited versions, acceptance for publication, and published versions of the article texts submitted to the journal.</p>
<p>Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozmaz veya kısıtlamaz. Dergide yayımlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında “Telif Hakkı Devir Sözleşmesi” düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur.</p>	<p>Copyright et al. Rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The publisher owns the first publication rights. However, the authors have the right to use, store, link, exploit, and disseminate their works. The publisher and the author must prepare a "Copyright Transfer Agreement" to protect copyrights, and the author(s) must sign this agreement before the publication process begins.</p>
<p>Etik İlkeler ve Yayın Politikaları / Ethical Principles and Publication Policies</p>	
<p>UYAD dergisi Etik İlkeleri ve Yayın Politikaları “yayın etiği”, “yayıncının etik sorumlulukları”, “yazarların etik sorumlulukları”, “hakemlerin etik sorumlulukları”, “editör ve alan editörlerinin etik sorumlulukları”, “yayın kurulunun etik sorumlulukları”, “intihal ve etik dışı davranışlar” ile “Etik İlkelere Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi” başlıkları altında aşağıda belirtilmiştir.</p>	<p>The UYAD journal Ethical Principles and Publication Policies “publication ethics”, “ethical responsibilities of the publisher”, “ethical responsibilities of authors”, “ethical responsibilities of referees”, “ethical responsibilities of editors and field editors”, “ethical responsibilities of the editorial board”, “plagiarism and unethical behavior” and “notifying the editor of situations that don’t comply with ethical principles” are stated below.</p>
<p>1. Yayın Etiği</p>	<p>1. Publication Ethics</p>
<p>UYAD dergisi'nin yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır.</p> <p>Hakemli makaleler, bilimsel yöntemin uygulanmasını, yansızlığı sağlayan çalışmalardır. Bilimsel üretimin gerçekleştirilmesinde yayın sürecinin tüm bileşenlerinin; yayıncı, editörler, yazarlar, hakemler ve okuyucuların etik ilkelere uymaları gerekir. Bu kapsamda UYAD'ın yayın etiği ile açık erişim politikası da, Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics, COPE) açık erişimde yayınladığı kılavuzlar ve politikalar doğrultusunda (Örneğin “Yayın Etiği Komitesi (COPE) Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kılavuzları; “Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors” ve “COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors”) yayın sürecinin tüm bileşenlerinin etik ilkelere uymasını gerektirmektedir.</p> <p>UYAD Dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. UYAD, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. UYAD Dergisi, yayın etiği kapsamında tüm paydaşlarından aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklemektedir. Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, başta açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Dergi, aşağıdaki hukuk normlarına ve ilkelerine uymayı taahhüt eder;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basın Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi (Ulusal Mevzuat) • Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri (Uluslararası Kriterler) - COPE - DOAJ - OASPA - WAVE 	<p>The UYAD journal's publication processes are based on impartial production, development, and sharing of information using the scientific method.</p> <p>Refereed articles are studies that ensure the application of the scientific method and impartiality. All components of the publication process involved in the realization of scientific production—the publisher, editors, authors, referees, and readers—must adhere to ethical principles. In this context, the UYAD implements its publication ethics and open access policy in accordance with the open access guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE), such as the “Committee on Publication Ethics (COPE,) Code of Conduct and Application Guides of Best Practices for Journal Editors, and “COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors”. These guidelines and policies mandate that all components of the publication process adhere to ethical principles.</p> <p>The UYAD Journal adheres to national and international standards for research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Law on Intellectual and Artistic Works, and the Directive on Scientific Research and Publication Ethics for Higher Education Institutions. UYAD has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME). UYAD Journal expects all its stakeholders to bear the following ethical responsibilities within the scope of publication ethics. The Committee on Publication Ethics (COPE), primarily through open access, has published guidelines and policies that have shaped the ethical duties and responsibilities listed below. The journal undertakes to comply with the following legal norms and principles:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Press Law (National Legislation) • Intellectual and Artistic Works Law (National Legislation) • Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive (National Legislation) • Transparency and Best Practice Principles in Academic Publishing (International Criteria)- COPE- DOAJ- OASPA-

<ul style="list-style-type: none"> • <u>Türkiye Editörler Çalıştayı Kararları (Ulusal Kriterler)</u> <p>NOT: Makalelerde kullanılan verilerin manipüle edilmesi, çarpıtılması ve uydurma verilerin kullanılması gibi durumlar tespit edilirse, makale yazarının çalıştığı kuruma bu durum resmi yollardan bildirilecek ve makale red edilecektir. Bilimsel dergimiz, editörya ve/veya hakemler tarafından verilen dönütlere göre yazarlardan analiz sonuçlarına ilişkin çıktı dosyalarını isteme hakkına sahiptir.</p>	<p>WAVE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Turkish Editors' Workshop Decisions (National Criteria) <p>NOTE: If situations such as manipulation, distortion and use of fabricated data in the articles are detected, this situation will be notified officially to the institution where the article author works and the article will be rejected. Our scientific journal has the right to request output files of the analysis results from the authors, based on the feedback given by the editor and/or referees.</p>
<p>2. Yayıncının Etik Sorumlulukları</p>	<p>2. Ethical Responsibilities of the Publisher</p>
<p>UYAD dergisi, Yayıncı Mehmet Meccek tarafından yayımlanmaktadır. YönetimPark, ticari amaçla kurulmuş bir tüzel kişidir. Yayıncının etik sorumlulukları aşağıdaki gibidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yayıncı, UYAD’da makale yayımlama sürecinde karar merciinin ve hakemlik sürecinin editörün sorumluluğu olduğunu kabul eder. Bu noktada editörler, hakemler ve yayın kurulu üzerinde bir etki/baskı unsuru oluşturmazlar. • Yayıncı, şeffaf bir makale değerlendirme sürecinin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan dergi yönetim sisteminin kurulmasını sağlar. • Yayıncı, derginin web sayfasında derginin açık, elektronik ve ücretsiz erişimini sağlar. <p>Akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atfı çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.</p>	<p>The UYAD Journal is published by Mehmet Meccek is a legally established entity that operates for commercial purposes. The ethical responsibilities of the publisher are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • The publisher accepts that the decision-making and referee processes in the process of publishing articles in UYAD are the responsibility of the editor. At this point, they do not create any influence or pressure on editors, referees or the editorial board. • The publisher ensures the installation of the journal management system necessary to carry out a transparent article evaluation process. • The publisher ensures that the journal is open on the journal's web page., provides electronic and free access. • It has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing.
<p>3. Yazarların Etik Sorumlulukları</p>	<p>3. Ethical Responsibilities of Authors</p>
<p>UYAD dergisine gönderilen makalelerin özgün çalışmalar olması gerekmektedir. UYAD Dergisi’ne makale başvurusu yapan yazar(lar)ın etik sorumlulukları;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazar(lar), başka yerde yayımladıkları ya da yayımlanmak üzere gönderdikleri bir makalesini, aynı anda birden fazla makalesini UYAD Dergisi’ne göndermemelidir. • Yazar(lar), UYAD Dergisi’ne özgün makale göndermelidir. • Yazar(lar), makale yazımı sırasında yararlandıkları kaynaklara etik ilkeler doğrultusunda doğru biçimde yollama (atf) yapmalıdır. • Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adı, yazar olarak yazılmamalı, yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. • Yayımlanma başvurusu yapılan makaleyle ilgili çıkar çatışması-çıkar birliği olan kişileri editörlere bildirmelidir. • Değerlendirme sürecinde yazar(lar)dan makalelerine ilişkin bilgi ya da ham veri istenmesi durumunda beklenen bilgileri Editörlere sunmalıdır. • Yazar(lar), makalelerinde kullandıkları verilerin kullanım haklarına, araştırma-çözümlenmelerle ilgili izinlerin ya da üzerinde araştırma yaptıkları katılımcıların onayının alındığını belgelemelidirler. • Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makalesiyle ilgili hatayı fark ettiklerinde bilgi vermek, düzeltmek ya da geri çekmek için editörle iletişime geçmesi gerekir. • Yazar(lar), etik kurul kararı gerektiren deney, anket, ölçek, görüşme, gözlem, odak grup çalışması gibi nicel ya da nitel yöntemlerle veri toplamayı gerektiren araştırmalar için etik kurul onayı aldığını; etik kurul adı, karar tarihi ve sayısı aday makalenin ilk-son sayfasında ve 	<p>Articles submitted to the UYAD must be original works. The author(s) who submit an article to the UYAD Journal bear the following ethical responsibilities:</p> <ul style="list-style-type: none"> • UYAD Journal authors should not submit previously published, under consideration, or multiple articles. • The author(s) must submit an original article to the UYAD Journal. • According to ethical principles, the author(s) must correctly refer to the sources they used while writing the article. • Individuals who don’t contribute to the article should not be listed as the authors. Don’t recommend changing the author order, removing, or adding authors to an article for publication. • People with a conflict of interest or community of interest regarding the article applied for publication should be notified by the editors. • During the evaluation process, if the editors ask the author(s) for information or raw data about their article, they must provide the requested information. • When the author(s) notice an error regarding their article, which is at the evaluation and early appearance stage or published electronically, they must contact the editor to inform, correct, or withdraw it. • The author(s), should upload documents to the system that show they have received ethics committee approval for research that requires a board decision and requires collecting data through quantitative or qualitative methods such as experiments, surveys, scales, interviews, observations, and focus group studies. The first and last pages of the candidate article, as well as the method section, should include the name of the ethics committee, decision date, and number. Additionally, upload the document confirming

<p>yöntem bölümünde belirtmeli, etik kurul kararını gösteren belgeyi makalenin başvurusuyla birlikte sisteme yüklemelidir. Ayrıca olgu sunumlarında aydınlatılmış olur/onam formunun alındığına ilişkin bilgiye makalede yer vermelidir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazar(lar), veri toplama sürecinde etik ilkelere özen gösterdiklerinin kanıtlarını (<i>başkalarının ölçek, anket, fotoğraf gibi belgelerinin kullanılması için kendilerinden izin alınması gibi</i>) makale içinde sunmalıdır. Makalelerde araştırma ve yayın etiği ile fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğu belirtilmelidir. Araştırma insan ve hayvan denekler üzerinde gerçekleştirilmiş ise araştırmanın uluslararası bildiriler, kılavuzlar vb uygun gerçekleştirildiği bildirilmelidir. • Yazar(lar)dan derleme makaleler için etik kurul onayı istenmez. Bununla birlikte etik kurul kararı gerektirmeyen makalelerde de, etik kurul kararının gerekmediği, makalenin ilk-son sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. • Makalelerde yararlanılan tüm kaynaklar (<i>yazarlar, çevrimiçi sayfalar, kişisel görüşmeler vb.</i>) için doğru ve uygun bir şekilde kaynak gösterilmelidir. • Dergiye gönderilen makalelerin başka bir dergiye gönderilmediği belirtilmeli ve Telif Hakkı Devir Formu doldurulmalıdır. • Makaleye fikren katkıda bulunmayan kişiler yazar olarak belirtilmemelidir. • Gönderilen makaleye ilişkin çıkar çatışmaları belirtilmeli ve nedeni açıklanmalıdır. • Yazarların, hakem sürecindeyken çalışmalarına ilişkin ham verileri editörler kuruluna iletmesi istenebilir. Bu durumda yazarların ham verilerini editörler kuruluyla paylaşmaları beklenmektedir. Yazarlar, yayımlanan bir makaleye ilişkin verileri 5 yıl süreyle saklamakla yükümlüdürler. • Yazarlar çalışmalarında bir hata tespit ettiklerinde editörü ve editörler kurulunu bilgilendirmeli, düzeltme ya da geri çekme süreci için işbirliği kurmalıdırlar. 	<p>the ethics committee decision to the system alongside the article application. The article should also include information about the receipt of an informed consent form in case presentations.</p> <ul style="list-style-type: none"> • In the article, the author(s) must provide evidence that they pay attention to ethical principles during the data collection process (<i>such as obtaining permission from others to use documents such as scales, surveys, and photographs</i>). Articles must adhere to research and publication ethics, as well as copyright regulations for intellectual and artistic works. If the research was conducted on human and animal subjects, it should be stated that the research was carried out in accordance with international declarations, guidelines, etc. • Ethics committee approval is not requested from the author(s) for compilation articles. However, articles that do not require an ethics committee decision should explicitly state this on the first and last pages of the article, as well as in the method section. • All sources in the article (authors, online pages, individual meetings, etc.) must be cited. • It should be stated that the articles sent to the journal have not been sent to another journal, and the Copyright Transfer Form must be filled out. • People who don't contribute intellectually to the article should not be listed as authors. • Conflicts of interest regarding the submitted article should be stated, and the reasons should be explained. • Authors may be asked to submit raw data regarding their work to the editorial board while they are in the referee process. In this case, authors are expected to share their raw data with the editorial board. Authors are obliged to keep the data regarding a published article for 5 years. • When authors detect an error in their work, they must inform the editor and the editorial board and cooperate in the correction or retraction process.
<p style="text-align: center;">4. Hakemlerin Etik Sorumlulukları</p>	<p style="text-align: center;">4. Ethical Responsibilities of Referees</p>
<p>UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler çift taraflı kör hakemlik süreci ile değerlendirilmektedir. Çift taraflı kör hakemlik, yansız, nesnel ve bağımsız bir değerlendirme sürecinin sağlanabilmesi için yazarların hakemlerden, hakemlerin de yazarlardan gizli tutulması anlamına gelmektedir. Hakemlere makaleler değerlendirilmek üzere dergi yönetim sisteminden iletilmektedir. Hakemlerin, makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ve bu kararlarına ilişkin gerekçelerini içeren bir form doldurmaları gerekmektedir. UYAD Dergisi'nin hakemlerinin etik sorumlulukları ve rolleri aşağıda belirtildiği gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakemlerin yalnızca uzmanlık alanlarına ilişkin makalelere hakemlik yapmaları gerekmektedir. • Hakemlerden çıkar çatışmaları bulunmayan makalelere hakemlik yapmayı kabul etmeleri beklenmektedir. Hakemler herhangi bir çıkar çatışması fark ettiklerinde editörü bilgilendirmeli ve ilgili makalenin hakemliğini yapmayı reddetmelidirler. • Hakemler makaleleri yansız ve nesnel olarak değerlendirmelidirler. • Hakemlerin değerlendirdikleri makalelere ilişkin Hakem Değerlendirme Formu'nu doldurmaları gerekmekte, çift taraflı kör hakemlik sürecine zarar vermemek için formlarda isimlerini belirtmemeleri beklenmektedir. Hakemlerin değerlendirdikleri makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ile kararlarına ilişkin gerekçelerini de bu formda belirtmeleri 	<p>All articles submitted to the UYAD Journal are evaluated through a double-blind referee process. Double-blind refereeing ensures an unbiased, objective, and independent evaluation process by keeping the authors and reviewers secret from each other. Articles are forwarded to the referees through the journal management system for evaluation. Referees are required to fill out a form containing their decisions on whether the article is publishable and the reasons for their decisions. The UYAD Journal's referees have the following ethical responsibilities and roles of the referees of the UYAD Journal are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Referees must evaluate the articles related to their field of expertise. • Referees are expected to agree to referee articles that are free from conflicts of interest. When reviewers become aware of any conflict of interest, they should inform the editor and decline to referee the relevant article. • Referees must evaluate the articles impartially and objectively. • Referees must complete the Referee Evaluation Form for each article they evaluate, ensuring double-blind refereeing. They are expected not to indicate their names on the forms in order not to harm the process. Referees are required to explicitly state their decisions on whether the article they evaluate is publishable or not, along with the reasons for their decisions, in this form. • The tone used by referees in their suggestions must be polite,

<p>gerekmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hakemlerin önerilerinde kullandıkları üslubun kibar, saygılı ve bilimsel olması gerekmektedir. Hakemler saldırgan, saygısız ve öznel kişisel yorumlardan kaçınmalıdırlar. Hakemlerin bu tür bilimsel olmayan yorumlarda buldukları tespit edildiğinde yorumlarını yeniden gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri için editör ya da editörler kurulu tarafından kendileriyle iletişime geçilebilmektedir. Hakemlerin kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmelerini tamamlamaları gerekmekte ve burada belirtilen etik sorumluluklara uymaları beklenmektedir. Hakemler, değerlendirmeyi yansızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmeli, ancak yayımlandıktan sonra kullanmalıdırlar. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi inanç ve ticari kaygılar, değerlendirmenin yansızlığını bozamazdır. Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler. 	<p>respectful, and scientific. Referees must avoid offensive, disrespectful, and subjective personal comments. When referees are found to make such unscientific comments, they may be contacted by the editor or the editorial board to reconsider and correct their comments.</p> <ul style="list-style-type: none"> Referees are required to complete their evaluations within the time given to them and are expected to comply with the ethical responsibilities specified here. Referees must make the evaluation impartially and confidentially. In accordance with this principle, they should destroy the articles they review after the evaluation process and use them only after they are published. Nationality, gender, religious belief, political belief, and commercial concerns should not impair the impartiality of the evaluation. Referees must evaluate the article they have accepted within the deadline.
<p>5. Editör ve Alan Editörlerinin Etik Sorumlulukları</p>	<p>5. Ethical Responsibilities of Editors and Field Editors</p>
<p>Editörün, Yayın Etiği Komitesi'nin (<i>Committee on Publication Ethics – COPE - https://publicationethics.org/</i>) yayınlamış olduğu "COPE Dergi Editörleri için Etik Davranışlar ve En İyi Uygulamalar Kılavuzu" (<i>Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors – COPE - https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf</i>) ve "COPE Dergi Editörleri için En İyi Uygulamalar Kılavuzu"nda (<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors - https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf</i>) yer alan ve aşağıda listelenen etik sorumluluklara uyması gerekmektedir.</p> <p>Editör dergide basılan tüm makalelerden sorumludur. Editörün etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> Editörler, hakemlerin, yazar(lar)ın, araştırmacı, uygulayıcı ve okuyucuların bilgi gereksinimlerini karşılamaya gerektiğinde dönüt vermeye, yayın sürecinde düzeltme, açıklama gerektiren konularda açıklık ilkelerine göre davranmaya çaba gösterirler. Editörler, makalelerin yayımlanmasına karar verirken, makalelerin özgün olmasına, bilimsel alanyazına, okuyucu, araştırmacı ve uygulayıcılara katkı sağlamasına özen gösterirler. Editörler, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerli ve güvenilirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde tutarlar. Editörler, başvurusu yapılan makalelerin önemli sorunu olmadığı sürece ön değerlendirme aşamasına alır, olumlu hakem önerilerini göz önünde bulundurur, ciddi sorun olmadıkça önceki editör(ler)ce verilen kararları değiştirmezler. Editörler, derginin yayın politikaları arasında bulunan kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygular, hakemlerin kimlik bilgilerini gizli tutar, her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Editörler, hakemleri zamanında dönüş ve performans gibi ölçütlerle değerlendirmelidir. Hakemlere teşvik ve motive edici ifadeler kullanılmalı, hakemlerle içerik tartışmasına girmemelidir. Editörler, makaleleri alan editörleri ve hakemlerin uzmanlık alanlarını dikkate alarak gönderir, değerlendirmelerin yansız ve bağımsız yapılmasını desteklerler. Editörler, makalenin yansız değerlendirilmesi için editörler, hakemler ve yazar(lar) arasındaki çıkar çatışması-çıkar birliği 	<p>Editor(s) should implement these guides such as "<i>COPE Ethical Conduct and Best Practices Guide for Journal Editors (https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf)</i>" and "<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors</i>" (https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf) published by the <i>The Editor's Committee on Publication Ethics (COPE - https://publicationethics.org/)</i></p> <p>The editor is responsible for all articles published in the journal. The ethical duties and responsibilities of the editor are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> Editors strive to meet the information needs of referees, author(s), researchers, practitioners, and readers, to provide feedback when necessary, and to act in accordance with the principles of openness on issues that require correction and clarification during the publication process. When deciding to publish articles, editors take care to ensure that the articles are original and contribute to the scientific literature, readers, researchers, and practitioners. When making positive or negative decisions about articles, editors consider the original value of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the expression, and the purpose and scope of the journal. Editors take the submitted articles to the preliminary evaluation stage as long as there are no significant problems, they take into account the positive referee suggestions, unless there are serious problems, they don't change the decisions made by the previous editor(s). Editors implement the journal's blind referee and evaluation process policies, maintain the confidentiality of the referees' identities, and guarantee the impartial and timely evaluation of each article. Editors should evaluate respondents according to criteria such as on-time return and performance. They should use encouraging and motivating expressions with the referees, not engage in content discussions with them. Editors send the articles by taking into account the field editors and the referees' areas of expertise, and supporting the evaluations to be made impartially and independently. Editors consider whether there is a conflict of interest or

olup olmamasını göz önüne alırlar.

- Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez. Editörler bu konuda bir etki altında kaldıklarını hissettiklerinde süreci durdururlar. Etki unsurları tamamen ortadan kalkmadan süreç yönetimlerine devam etmezler. Bu konuda yayın kurulu uyarılır.
- Editörler, alan editörlerinin kör hakemlik sürecini yürütmelerinde dikkatli davranmaları için yardımcı olurlar, kör hakemliği ihlal edecek hususlarda onları bilgilendirirler ve gerektiğinde uyarırlar.
- Editörler, hakem havuzunun geniş bir yelpazeden oluşması ve sürekli güncellenmesi için arayış içinde olurlar.
- Editörler, akademik görgü kurallarına uymayan ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellerler.
- Editörler, dergi yayın süreçlerini yayın politikaları ve kılavuzlara uygun işletilmesini sağlar, süreçte görev alanları yayın politikaları konusundaki gelişmelerden bilgilendirir, gerektiğinde eğitim programı hazırlarlar.
- Editörler, yayın sürecinde görev alanlar herkesle etkili bir iletişim içinde olur, belirli aralıklarla toplantılar düzenlerler.
- Editörler, değerlendirilen makalelerdeki kişisel verilerin korunmasını sağlarlar; yazar, hakem ve okuyucuların bireysel verilerini korurlar.
- Editörler; makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makalenin katılımcılarının açık onayının belgelendirilmesini önemserler, makalenin katılımcılarına ilişkin etik kurul onayı, deneysel araştırmalarda izinleri olmadığında makaleyi reddederler.
- Dergi başeditörü, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdür. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar.
- Editörler; görevi kötüye kullanmaya karşı önlem alırlar. Görevi kötüye kullanmaya yönelik yakınmalar olduğunda, nesnel bir soruşturma yaparak, konuyla ilgili bulguları paylaşır.
- Editörler, makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini sağlarlar.
- Editörler, yayımlanan makalelerin fikri mülkiyet hakkını korur, ihlal olması durumunda derginin ve yazar(lar)ın haklarını savunurlar. Ayrıca yayımlanan makalelerin içeriğinin başka yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemesi konusunda gerekli önlemleri alırlar; özgünlük-benzerlik denetimini yaparlar.
- Editörler, Dergide yayımlanan makalelere yönelik tutarlı eleştirileri dikkate alırlar, eleştirilen makalelerin yazar(lar)ına yanıt hakkı tanırlar.
- Editörler olumsuz sonuçları içeren çalışmalarını da göz önünde bulundururlar.
- Editörler, Dergiye iletilen yakınmaları, şikâyet ve talepleri inceleyerek gerekli açıklamaları yaparlar.
- Editörler, hakemlerin değerlendirme aşamasında ihtiyaç duyacakları bilgi ve rehberleri sağlamakla yükümlüdür.
- Editörler, reddedilen makalelerde yazarla olan diyaloglarda mümkün olduğunca nezaketli cevap verir ve ret gerekçelerini mutlak surette maddeler halinde ifade eder.

community of interest between the referees and the author(s).

- The journal owner, publisher, and any other political or commercial element don't affect the independent decision-making of the editors. When editors perceive such influence, they halt the process. They refrain from proceeding with process management until they have completely eradicated the influencing factors. The editorial board has been warned about this.
- Editors assist field editors in carrying out the blind peer review process with caution. They inform them about issues that could violate blind refereeing and provide warnings when necessary.
- Editors strive to maintain a diverse and continuously updated referee pool.
- Editors should prevent unscientific evaluations that do not comply with academic etiquette.
- Editors make sure the journal publication processes follow the publication policies and guidelines, keep those in charge informed about changes to the policies during the process, and create training programs as needed.
- Editors communicate effectively with everyone involved in the publication process, and they organize meetings at regular intervals.
- Editors ensure that personal data is protected in the articles they evaluate. They protect the individual data of authors, referees, and readers.
- Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles. They care about documenting the explicit consent of the participants in the article; they reject the article when there is no ethics committee approval or permission for experimental research.
- The chief editor of the journal is obliged to take action if he/she suspects or alleges an ethical violation. This role covers both published and unpublished articles.
- Editors take precautions against abuse of power. When there are complaints about abuse of power, it conducts an objective investigation and shares the relevant findings.
- Editors make sure to correct any errors, inconsistencies, or misdirections in the articles.
- Editors protect the intellectual property rights of the published articles, and ensure that there is no infringement. If this happens, they defend the journal and author's rights. They also take the necessary precautions to ensure that the content of the published articles does not violate the intellectual property rights of other publications. Therefore, they verify the articles for originality and similarity.
- Editors take into account consistent criticisms of the articles published in the journal and give the author(s) of the criticized articles the right to respond.
- Editors also take into consideration studies containing negative results.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors must supply the referees with the necessary information and guidelines during the evaluation phase.
- Editors respond as politely as possible in the dialogues with the author(s) of rejected articles, and they definitely express the

	reasons for rejection in bullet points.
<p style="text-align: center;">6. Yayın Kurulunun Etik Sorumlulukları</p>	<p style="text-align: center;">6. Ethical Responsibilities of the Editorial Board</p>
<p>UYAD dergisi yayın kurulu; Baş editör, varsa ikinci editör ve yardımcıları, dil editörü, yazım editörü, varsa istatistik editörü, yayın editörü vd. kişilerden oluşur. Yayın kurulunun oluşturulması yayıncı ve editörün ortak sorumluluğundadır. Dergi yayın kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergi yayın kurulu, dergide süreci tamamlanan her makalenin dergi yayın politikaları/ilkeleri, ulusal/uluslararası mevzuat, etik kurallar, uluslararası standartlar ve akademik teamüllere uygun olarak yayınlanmasından sorumludur. • Yayın Kurulu, dergiye gönderilen çalışmaların tüm süreçlerinden sorumludur. Bu çerçevede ekonomik ya da politik kazançlar göz önüne alınmaksızın karar verici kişiler editörlerdir. • Makalelerin değerlendirme süreci sonunda KESİN KABUL/RED kararını açıklamak yayın kurulunun sorumluluğundadır. Bu sorumluluk ve görevi yerine getirirken şeffaf ve objektif olurlar. İlgili görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. • Makalelerin kesin KABUL/RED kararını vermek genel olarak editörlerin görev ve sorumluluğundadır. Ancak, makalenin yayınlanması kararını vermek yayın kurulunun yetki ve sorumluluğundadır. Yayına kabul edilen makalelerin hangi sayıda ve sırada yer alacağı yayın kurulunca belirlenir. Bu konudaki ilke ve kurallar yine kurul tarafından tespit edilir. Makalelerin yayına kabul edilmesinde KESİN KABUL/RED kararları (hakemlerin, editörün ve alan editörünün görüşleri) esas alınır. Makul ve açıklanabilir bir neden olmadan aksi yönde karar alınmaz. Bununla birlikte yayın kurulu ihtiyaç duyarsa makale yazar(lar)ından ek güncelleme talebinde bulunabilir. • Yayın kurulu almış olduğu kararları sorumlu yazara sistem üzerinden açıklayıcı bir şekilde iletirler. Bu konuda kendilerine yapılan döntütlere açıklayıcı ve makul cevap verirler. Bu görevi, yayın kurulunun doğal üyesi olan editör üzerinden de gerçekleştirebilirler. • Dergi yayın kurulu, makale değerlendirme sürecinde hakemlik yapan bilim insanları için “<i>hakemlik belgesi</i>” düzenler ve bu belgelerin elektronik ortamda ilgililerine iletilmesini sağlar. Bu görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. • Derginin yayın politikaları ve temel ilkeleri yayın kurulu tarafından belirlenir. Bu ilke ve politikaların belirlenmesinde mevzuat ve etik ilkeleri ile akademik teamüller esas alınır. • Derginin yayın periyotları, görevlendirmeleri, yayın bilgileri, indeks başvuruları, akademik işbirlikleri vd. yönetsel süreçler yayıncı ve editör ile birlikte yayın kurulunun sorumluluğundadır. Yayın kurulu, bu bağlamda üzerine düşen sorumluluk ve görevleri yerine getirir. • Yayın kurulu, derginin içerik, teknik ve görsel bakımdan eksik ve aksaklıklarına karşı kayıtsız kalmaz, bu kapsamda ortaya çıkan olumsuzlukları ilgililerine zaman kaybetmeden iletir. Eksiklik ve aksaklıkların giderilip giderilmediğini periyodik olarak kontrol eder. • Yayın kurulu, belirli periyotlarda ve/veya ihtiyaç duyulan durumlarda toplanarak görev ve sorumlulukları kapsamında görüşme yaparlar. Her üyenin eşit oy hakkı bulunur. Tüm üyeler görüşlerini serbestçe ifade ederler. Hiçbir üye, diğer(ler)i üzerinde manüple edici söz ve davranışlarda bulunamaz. Kararlar "oy çokluğu" ilkesine göre alınır. • Yayın kurulu, kendi içerisinde "<i>yayın kurulu başkanı</i>" seçer. 	<p>The editorial board of the UYAD journal comprises the chief editor, a second editor, and any additional assistants, such as a language editor, spelling editor, statistics editor, publication editor, etc. The formation of the editorial board is the joint responsibility of the publisher and the editor. The ethical duties and responsibilities of the journal's editorial board are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • The journal editorial board is responsible for the publication of every article completed in the journal in accordance with the journal publication policies and principles, national and international legislation, ethical rules, international standards, and academic practices. • The Editorial Board is in charge of overseeing all processes related to the submission of works to the journal. In this context, editors are the decision-makers, regardless of economic or political gains. • It is the responsibility of the editorial board to announce the FINAL ACCEPTANCE/REJECTION decision at the end of the evaluation process of the articles. They are transparent and objective while fulfilling their responsibilities and duties. The chairman of the editorial board and/or the editor, who is a natural member of the board, undertake the relevant task. • It is generally the duty and responsibility of the editors to make the final ACCEPT/REJECTION decision of the articles. However, it is the editorial board's authority and responsibility to decide on the article's publication. The editorial board determines the number and order of articles accepted for publication. The board determines the principles and rules relevant to this issue. The acceptance of articles for publication is based on FINAL ACCEPT/REJECTION decisions (the opinions of the referees, editor, and field editor). A decision to the contrary is not taken without a reasonable and explainable reason. However, if necessary, the editorial board may request additional updates from the article author(s). • The editorial board communicates its decisions to the responsible author through the system in a descriptive manner. They give descriptive and reasonable answers to the feedback given to them on this subject. This task can also be performed by the editor, who is a natural member of the editorial board. • The journal editorial board issues "<i>referee certificates</i>" for the scientists who serve as referees during the article evaluation process and ensures the electronic transmission of these documents to the relevant parties. The chairman of the editorial board or the editor, who is a natural member of the board, carry out this duty. • The editorial board determines the journal's publishing policies and basic principles. Legislation, ethical principles, and academic practices serve as the basis for determining these principles and policies. • The journal's publication periods, assignments, publication information, index applications, and academic collaborations etc. are all under the editorial board's jurisdiction. The editorial board, together with the publisher and editor, is responsible for administrative processes. In this context, the editorial board fulfills its responsibilities and duties. • The editorial board is not indifferent to the deficiencies and defects of the magazine in terms of content, technique, and visuality. It conveys the negativities that arise in this context to the relevant parties without wasting time. Periodically, it verifies the correction of deficiencies and malfunctions. • The editorial board meets at certain periods and/or when necessary and holds discussions within the scope of their duties and responsibilities. Each member has equal voting rights. All members

<p>Yayın kurulu, başkan tarafından temsil edilir. Yayın kurulu başkanının görevi bırakması durumunda, yeni başkan seçilinceye kadar baş editör kurula başkanlık eder.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yayın kurulunda "<i>yazım editörü</i>" bulunur. Yazım editörü dergiye gelen makalenin dergi şablonuna yerleştirilmesi, makalenin dergi yazım kurallarına uygun olarak yazılmasını kontrol etmekle görevlidir. Bu konuda yazar tarafından güncelleme yapılmasını talep edebilir. • Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. • Yayın kurulu ve intihal/benzerlik kontrolünden sonra makalenin İngilizce gramer ve anlatım kontrolü yapılır. Bunun için yayın kurulunda en az bir "<i>dil editörü</i>" bulunur. İhtiyaç halinde bu sayı artırılabilir. • Önkontrol işlemlerinin son aşamasında analizli çalışmalar için bir "<i>istatistik editörü</i>" bulundurulabilir. • Makale yayın süreci işlemlerini kontrol etmek ve editöre yardımcı olmak amacıyla dergi yayın kurulu tarafından "<i>yayın editörü</i>" atanır. • Yayın sürecinde makalenin dil, anlatım ve şekilsel unsurlarının son kontrolünün yapılması için "<i>son okuma görevlisi</i>" atanır. • Yayın kurulu üyeleri görevlerini yerine getirirken objektif, eşitlikçi, adaletli, şeffaf ve ilkeli olmayı kabul ederler. Görev ve sorumluluklarını en ideal şekil ve sürede yerine getirirler. Yayın kuruluna karşı görevlerini aksatmamayı ilke edinirler. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine ek ya da özel sayı yayımlanabilir. Ek/Özel sayı, belirli bir temada ve/veya kongre bildirimlerinden oluşur. Ek/Özel sayılar yayınlanmadan önce özel olarak duyurulur. Bu sayıların süreç yönetimi vd. hususlardaki sorumluluğu editördedir. Ancak bu sayılarda konuk editör de görev alabilir. Genel sayılar için belirlenen tüm kurallar, ilkeler ve politikalar özel/ek sayılar için de geçerlidir. Ek/Özel sayıdaki sayfa numaraları, yıl içindeki düzenli sayılardan farklı şekilde numaralandırılır. Ek/Özel sayı adedi; normal periyodun 1/3'ünden fazla olamaz. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine armağan sayısı yayımlanabilir. Armağan sayıları, özel veya ek sayı statüsünde kabul edilmez. Normal sayı olarak numaralandırılır. 	<p>express their opinions freely. No member can use manipulative words or behavior toward the other(s). Decisions are taken according to the principle of "<i>majority vote</i>".</p> <ul style="list-style-type: none"> • The editorial board elects the "<i>chairman of the editorial board</i>" among itself. The editorial board is represented by the president. In the event of the editorial board chairman's resignation, the editor-in-chief assumes leadership of the board until a new chairman emerges. • There is a "<i>writing editor</i>" on the editorial board. The writing editor is in charge of aligning the article with the magazine template and ensuring its adherence to the journal's writing guidelines. The writing editor may request an update on this issue. • After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. • After the editorial board and plagiarism/similarity check, the English grammar and expression of the article are checked. For this purpose, there is at least one "<i>language editor</i>" on the editorial board. This number can be increased if necessary. • A "<i>statistics editor</i>" may be employed for analytical studies at the final stage of the pre-flight process. • A "<i>publication editor</i>" is appointed by the journal editorial board to control the article publication process and assist the editor. • During the publication process, a "<i>final reading officer</i>" is appointed to take final control of the language, expression, and formal elements of the article. • Editorial board members agree to be objective, egalitarian, fair, transparent, and principled while performing their duties. They fulfill their duties and responsibilities in the most ideal way, at the most ideal time. They adopt it as a principle to not neglect their duties to the editorial board. The editorial board may request the publication of additional or special issues in the journal. A supplementary or special issue consists of a specific theme and/or congress papers. Special announcement of additional/special issues are made before they are published. The responsibilities of these special issues belong to the editor. However, guest editors may also take part in these issues. All rules, principles and policies established for general issues also apply to special/additional issues. Page numbers in special issues are numbered differently than regular issues throughout the year. Number of special issues can't be more than 1/3 of the normal period. • The gift issue may be published in the journal upon the request of the Editorial Board. Gift issues are not accepted as special or additional issues. They are numbered as regular numbers.
<p>7. Bilim ve Danışma Kurulunun Etik Sorumlulukları</p>	<p>7. Ethical Responsibilities of the Science and Advisory Board</p>
<p><i>UYAD</i> dergisi bilim ve danışma kurulu; dünyanın farklı yerlerinden ve doktorasını tamamlamış bilim insanları arasından seçilir. Bilim ve danışma kurulunun oluşturulması yayıncı, editör ve yayın kurulunun ortak sorumluluğundadır. Kurulun asli görevi, ihtiyaç duyulan durumlarda editör, yayın kurulu ve yayıncı için danışma görevini yerine getirmektir. Dergi bilim ve danışma kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergi ilke ve politikalarının belirlenmesi ile güncellenmesi durumlarında dergi yayıncısına, yayın kuruluna ve editörüne bilimsel açıdan danışmanlık yapar. Bu kapsamda görev ifa ederken etik ilkeler, mevzuat ve akademik teamüllere bağlı kalırlar. • Görevlerini yerine getirirken dergi paydaşları ile herhangi bir menfaat çatışmasına girmezler. 	<p>The UYAD journal's scientific and advisory board is selected from scientists who have completed their doctorates and from various parts of the world. Establishing the scientific and advisory boards is the responsibility of the publisher, editor, and editorial board. The primary duty of the board is to fulfill its advisory role for the editor, editorial board, and publisher when needed. The ethical duties and responsibilities of the journal's scientific and advisory boards are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • They offer scientific consultation to the journal's publisher, editorial board, and editor, assisting them in determining and updating the journal's principles and policies. In this context, they adhere to ethical principles, legislation, and academic practices while performing their duties. • They do not enter into any conflict of interest with the journal stakeholders while performing their duties.

<ul style="list-style-type: none"> • Dergiyi, bireysel menfaatlerine aracı etmezler. • Dergi üzerinden herhangi bir menfaat elde etmezler. Tamamen gönüllülük esasına göre kurulda yer alırlar. • Dergi ile ilgili yaptıkları danışmanlık toplantıları, görüşmeler vb. etkinlikler ile bu etkinliklerde alınan kararlar hakkında gizlilik ilkesine uyarlar. Bu kapsamdaki bilgi, belge vd. unsurları üçüncü kişiler karşısında açıklamazlar. <p>Dergi ile ilgili gördükleri tüm hatalar, eksiklikler ve aksaklıkları bireysel ya da kurul halinde zaman kaybetmeden yayıncı, editör veya yayın kuruluna bildirirler.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • They do not use the journal as a tool for their individual interests. • They don't derive any benefit from the journal. They join the board on voluntarily. • They adhere to the principle of confidentiality about consultancy meetings, interviews, and other activities related to the journal and decisions taken in these activities. The documents related to activity such as information, documents, and so on aren't disclosed to third parties. <p>They report all errors, deficiencies, and malfunctions they find in the journal to the publisher, editor, or editorial board, individually or collectively, without wasting any time.</p>
8. İntihal ve Etik Dışı Davranışlar	8. Plagiarism and Unethical Behaviors
<p>UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler basılmadan önce Turnitin (https://www.turnitin.com/) yazılım programı ile taranmaktadır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Aşağıda etik dışı bazı davranışlar listelenmiştir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışmaya fikren katkıda bulunmayan kişilerin yazar olarak belirtilmesi. • Çalışmaya fikren katkıda bulunan kişilerin yazar olarak belirtilmemesi. • Makale yazarın yüksek lisans/doktora tezinden ya da bir projeden üretilmişse bunun belirtilmemesi. • Dilimleme yapılması yani, tek bir çalışmadan birden fazla makale yayımlanması. • Gönderilen makalelere ilişkin çıkar çatışmalarının bildirilmemesi. • Çift taraflı kör hakemlik sürecinin deşifre edilmesi. • Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemesi. • Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaların, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanılması. • İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uyulmaması. • Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânların ve cihazların amaç dışı kullanılması. • Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunulması. • İntihal Yapmak: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, • Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak, • Çarpıtmak: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek, • Tekrar Yayımlamak: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükseltmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak, • Dilimleme Yapmak: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara 	<p>All articles sent to the UYAD journal are scanned with the Turnitin (https://www.turnitin.com/) software program before printing. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, sent back to the authors for review or correction. If detected, they are rejected for publication due to plagiarism or unethical behavior. Some unethical behaviors are listed below:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listing as authors those who made no intellectual contributions to the study. • Not listing authors who made intellectual contributions to the study. • Failure to specify whether the paper originated from a Project or the author's master or doctorate thesis. • Doing slicing. That is publishing more than one article from a single study. • Not declaring conflicts of interest regarding the submitted articles. • Deciphering the double-blind referee process. • Not mentioning individuals, institutions or organizations and their contributions providing support and their contributions in publications resulting from supported research. • Using theses or studies that have not yet been presented or defended and accepted as a source without the permission of the owner. • Failure to comply with ethical rules in research conducted on humans and animals. • Misuse of resources, spaces, facilities and devices provided or allocated for scientific research. • Making false or misleading statements about scientific research and publications during academic appointments and promotions. • Plagiarism: Presenting others' original ideas, methods, data, or works as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules, • Forgery: The use of falsified or non-existent data in scientific research. • Distorting: The act of falsifying research records or data obtained, presenting devices or materials not used in the research as if they were, and manipulating the research results to align with the interests of those receiving support. • Republishing: Assigning duplicate publications to academic journals and presenting them as distinct publications in promotional campaigns. • Slicing: Dividing the results of a research into parts in a way that violates the integrity of the research in an inappropriate manner and publishing them in more than one issue and presenting these

<p>ayıpı birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasında dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasında dâhil ettirmek. <p>UYAD Dergisi, aşağıdaki veya benzeri konularda suistimal iddialarıyla karşılaştığında COPE akış şemalarını (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) uygulamayı kabul ve taahhüt eder.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekrar yayından şüphelenildiğinde yapılacaklar • İntihalden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Uydurma verilerden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Yazarlık değişikliği taleplerinde yapılacaklar • Açıklanmamış çıkar çatışması durumundan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Haksız veya hediye yazarlıktan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Bir yazıda etik probleminden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Etik ihlal şüphesi e-posta vb. ile doğrudan haber verildiğinde yapılacaklar • Sosyal medya aracılığıyla etik ihlal şüphesi duyurulduğunda yapılacaklar 	<p>publications as separate publications in academic appointments and promotions,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unfair Authorship: Including people who don't have an active contribution among the authors or not including people who do, changing the author order in an unjustified and inappropriate way, removing the names of those who have an active contribution from the work in subsequent editions, and having his name included among the authors by using his influence even though he has no active contribution. <p>UYAD Journal uses COPE flowcharts (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) when faced with allegations of abuse on the following or similar issues. accepts and undertakes the practice.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Things to be done if there is suspect about republication. • Things to be done if there is suspect about plagiarism. • Things to be done if there is suspect about fabricated data? • Things to be done if there is request for a change of authorship? • Things to be done if there is suspect about undisclosed conflicts of interest . • Things to be done if there is suspect about unfair or gifted authorship? • Things to be done if there is suspect about article contains an ethical problems. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via email, etc. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via social media .
<p>9. Etik İlkeler Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi</p>	<p>9. Reporting a Situation That Does Not Comply with Ethical Principles to the Editor</p>
<p>UYAD Dergisi'nde alan editörler, hakemler, yazarlar vd. paydaşlar ile ilgili etik ilkeler uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ilgili etik olmayan bir durumla karşılaşılması durumunda meceklife@gmail.com adresine ileti yoluyla bildirilmesi gerekir.</p>	<p>If any behavior that does not comply with ethical principles is encountered regarding the editors, referees, authors, etc. stakeholders in UYAD Journal, or an unethical situation is encountered regarding an article in the evaluation process, in early view, or in a published article, it should be reported to meceklife@gmail.com by e-mail.</p>
<p>İntihal / Benzerlik Politikaları / Plagiarism / Similarity Policies</p>	
<p>Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek İntihal olarak değerlendirilmektedir. Ancak başkalarına ait fikir, metot, veri, eser vb. unsurların kaynak gösterilmesine rağmen doğrudan (birebir ya da çok fazla aynı olarak) aktarılması nedeniyle ortaya çıkan durum benzerlik olarak adlandırılmaktadır. İntihal eylemi bir suç olmakla birlikte, benzerlik eylemi bir usulsüzlük (şekilsel eksiklik/hata) olarak değerlendirilir. İntihal eyleminde oranın önemi yoktur. Küçük/az oranda olması bile suç olup, kabul edilemez. Benzerlik fiili ise şekilsel bir hata/eksiklik olup, oransal ve/veya lokal olarak düzeltme gerektirir.</p> <p>UYAD dergisi açısından akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir. UYAD Dergisi İntihal / Benzerlik Politikaları genel olarak aşağıda belirtilmiştir. Buna göre;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazarlar, orijinal yazılarını UYAD Dergisi'ne teslim ettiklerinden 	<p>It is considered plagiarism to present the original ideas, methods, data, or works of others as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules. However, the transfer of ideas, methods, data, works, etc. belonging to others directly by citing (either exactly or very much the same) is called similarity. While the act of plagiarism is a crime, the act of similarity is considered an irregularity (a formal deficiency or error). In the act of plagiarism, the ratio does not matter. Even a small amount is accepted as a crime, and it is unacceptable. The act of similarity is a formal error/omission and requires proportional and/or local correction.</p> <p>UYAD journal has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing. UYAD Journal Plagiarism and Similarity Policies are generally stated below:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Authors must ensure that they submit their original articles to the GSSB Journal.

<p>emin olmalıdırlar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazarlar, makalelerini hukuk kuralları, etik ilkeler, akademik teamül, dergi politikaları vb. kurallara uygun olarak hazırlamak zorundadırlar. Bu kurallar kapsamında benzerlik ve/veya intihal olarak belirlenen tutum ve davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. • UYAD Dergisi yazarlara makalelerini sisteme yüklemeye önce intihal/benzerlik açısından kontrol etmek için intihal/benzerlik tespit araçlarını kullanmalarını önerir. Benzerlik/intihal ile ilgili bu öntespit, süreç işlemlerinin gereksiz yere uzamasına engel olacaktır. • Çalışmanın dergi sistemine yüklendiği anda yazarların dergi ile ilgili benzerlik/intihal ilkelerini bildikleri ve bunlara uygun bir şekilde çalışmalarını hazırlayarak sisteme yükledikleri kabul edilir. • Diğer araştırmacıların çalışmalarına uygun şekilde atıfta bulunmak veya alıntı yapmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. • Kör hakemlik sürecinden önce editörler, intihal tespit aracı (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>) kullanarak tüm makaleleri intihal açısından kontrol ederler. • UYAD tarafından yapılan genel uygulama: Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Tezden üretilen makalelerde makul olmak şartıyla benzerlik oranı %30'a kadar artırılabilir. Yine mevzuat analizi ya da yoğun mevzuat normlarının aktarıldığı çalışmalarda oranlar ile ilgili sınırlar makul olmak şartıyla artırılabilir. Bu konuda karar editörlere ve yayın kuruluna aittir. • Makalenin genel benzerlik/intihal oranının yanı sıra benzeşen cümle ve görseller de dergi editörleri tarafından incelenir. Makul sayılmayacak kısımların güncellenmesi/düzeltilmesi yazar(lar)dan istenir. • UYAD olarak alıntı yapılan kaynakların belirli eserler üzerinde yoğunlaştırılmamış olması beklenir. Bu nedenle aynı kaynak ile benzerlik oranının %3 sınırını geçmemesi gerekmektedir. Tezden üretilen çalışmalardaki asıl kaynak (tez) benzerlik oranı bu kural dışında bırakılmıştır. Yine hukuk normları, sözleşmeler, temel raporlar vb. kural grupları için bir sınır öngörülmemektedir. Bu hususta ortaya çıkan değerlendirmeler akademik teamüllere göre editörler tarafından yapılmaktadır. • Tarama yapılırken makalenin şablona yerleştirilir ve dergi yazım kurallarına uygun halde olduğu kontrol edilir. Makalenin yazar bilgileri de dâhil olmak üzere hiçbir kısmı çıkartılmadan tarama işlemi gerçekleştirilir. Ancak benzerlik/intihal oranının tespit edilmesinde "<i>Kaynakça</i>" dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle rapor hazır olduğunda "<i>bibliyografyayı çıkar</i>" seçeneği işaretlenerek rapor güncellenir. İntihal sorunu yaşayan yazılar yazarlarına iade edilir ve gerekli işlemler ivedilikle yapılır. • İntihal/benzerlik şüphesi durumunda editör ve/veya yayın kurulu inceleme başlatır. Dergi 15 gün içinde açıklamalarını göndermek için yazar(lar)la iletişime geçer. Dergi, belirtilen süre içinde yazardan herhangi bir yanıt almazsa, yazarın bağlı olduğu üniversite/kurum ile iletişime geçerek iddianın araştırılmasını talep eder. • Editörler, intihal/benzerlik ile ilgili sorunlar keşfederlerse, hâlihazırda yayınlanmış makaleyi kaldırma hakkına sahiptirler. İlgili makalenin başlığına "<i>İntihal Edilmiş Makale</i>" ibaresi eklenir. • İntihal yaptığı tespit edilen yazarların dergi sistemi üzerindeki 	<ul style="list-style-type: none"> • Authors must submit their articles in accordance with the legal rules, ethical principles, academic practices, journal policies, etc. Within the scope of these rules, they must stay away from attitudes and behaviors determined as similarity and/or plagiarism. • UYAD Journal recommends authors to use plagiarism/similarity detection tools to check their articles for plagiarism/similarity before uploading them to the system. This preliminary determination of similarity/plagiarism will prevent the process from being unnecessarily prolonged. • As soon as the study is uploaded to the journal system, it is assumed that the authors know the similarity/plagiarism principles of the journal and that they have prepared their work in accordance with these and uploaded it to the system. • It is the responsibility of the author(s) to appropriately cite or quote the work of other researchers. • Before the blind review process, editors check all articles for plagiarism using the plagiarism detection tool (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>). • General practice by UYAD: After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, the article sent back to the authors for review or correction, or if detected. They are rejected for publication if plagiarism or unethical behavior is detected. In articles produced from the thesis, the similarity rate can be increased up to 30%, if it is reasonable. Again, in studies where legislation analysis or intensive legislation norms are conveyed, the limits on rates can be increased, if they are reasonable. The decision on this matter belongs to the editors and the editorial board. • In addition to the general similarity/plagiarism ratio of the article, similar sentences and images are also examined by the journal editors. The author(s) are requested to update/correct the parts that are not considered reasonable. • It is expected that the sources cited as UYAD are not concentrated on specific works. For this reason, the similarity rate with the same source should not exceed the 3% limit. The similarity rate to the main source (thesis) in studies produced from the thesis is excluded from this rule. Again, for legal norms, contracts, basic reports, etc. there is no limit. The resulting evaluations in this regard are made by the editors according to academic practices. • When scanning, the article is placed in the template and checked to ensure that it complies with the journal's writing rules. The scanning process is carried out without removing any part of the article, including author information. However, the "References" are not considered in determining the similarity/plagiarism rate. Therefore, when the report is ready, the "remove bibliography" option is selected and the report is updated. Articles with plagiarism problems are returned to their authors and the necessary procedures are carried out immediately. • In case of suspicion of plagiarism/similarity, the editor and/or editorial board initiates an investigation. The journal contacts the author(s) to send their comments within 15 days. If the journal does
--	---

<p>hesapları pasif hale getirilir. Dergi, ilgili yazarların gelecekteki tüm gönderilerini <u>2 yıl süreyle reddedecektir.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tespit edilen intihal/benzerlik durumu yazar(lar)ın çalıştığı kurumlar ile üst akademik kurumlara/kurullara bildirilir. • Benzerlik/intihal yapılan çalışma sahipleri, tespit edilen intihal durumu hakkında haklarını savunabilmeleri için haberdar edilir. • Yazarın, daha önceden yayınlanmış kendi eser(ler)ine yönelik benzer davranışları da bu kapsamda değerlendirilir. 	<p>not receive any response from the author within the specified time, it contacts the university/institution to which the author is affiliated and requests that the claim be investigated.</p> <ul style="list-style-type: none"> • If editors discover problems with plagiarism/similarity, they have the right to remove the already published article. The phrase "Plagiarized Article" is added to the title of the relevant article. • The accounts of authors who are found to have plagiarized are deactivated in the journal system. The journal <i>will reject all future submissions by the relevant authors for 2 years.</i> • Any detected plagiarism/similarity cases will be reported to the institutions where the author(s) work and to higher academic institutions/boards. • Authors are informed about the detected plagiarism situation if there is, so that they can defend their rights. • Similar behaviors of the author towards his own previously published work(s) are also evaluated in this context.
---	---

<p>Gizlilik Bildirimi ve Kişisel Verilerin Korunması / Privacy Statement and Protection of Personal Data</p>

<p>UYAD dergisi hukuk normları, etik ilkeler, akademik teamüller vb. kuralları da dikkate alarak "gizlilik ilkesini" ve "kişisel verilerin korunması ilkesini" benimseyerek çalışmalarını bu ilkeler kapsamında gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergi, faaliyetleri kapsamında gizlilik ilkesine uyacağını açıkça kabul ve beyan eder. • UYAD Dergisi; genel editörler, alan editörleri, kurul üyeleri, hakemler, yazarlar ve okuyucuların bireysel verilerini korumakla yükümlüdür. • UYAD Dergisi'nin web sitesine girilen yazarların adları, e-posta adresleri ve diğer bilgileri, münhasıran bu derginin belirtilen amaçları için kullanılacak ve başka hiçbir amaçla veya başka herhangi bir tarafın kullanımına sunulmayacaktır. • Dergi süreçlerinde kimlik bilgileri açıklanmaması gereken durumlarda bu kural her ne sebeple olursa olsun ihlal edilemez. • Makale değerlendirmelerinde "kör hakem" ilkesi gereği yazar(lar)ın bilgileri hakemlere, hakemlerin bilgileri de yazar(lar)a açıklanmaz. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda tüm canlıların (insan, hayvan, vd.) haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Araştırmalarda kullanılan ve/veya veri elde edilen denekler, katılımcılar vs. için etik kurul onayı ile deneysel araştırmalara ilişkin izinlerin olmadığı durumlarda çalışmayı reddetmektedir. • Makale değerlendirme süreci esnasında sistemde yer alan veriler ilgili merciler dışında üçüncü kişiler ile paylaşılmaz. Kişisel veri güvenliği ilkeleri esas alınır. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda yer alan katılımcılara, deneklere ya da görsellere ilişkin kişisel verilerin korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan bireylerin açık rızası belgeli olmadığı sürece çalışmayı reddedebilir. • UYAD dergisi kişisel ve kurumsal veri güvenliği ile gizlilik ilkelerini benimsediği için elde ettiği ya da kendisine haberdar edilen gizli bilgileri resmi makamlar dışında hiç kimse ile paylaşmaz. Bu konuda açıklamalarda bulunmaz. <p>UYAD Dergisi, gizlilik ve kişisel verilerin korunması ilkesi kapsamında olası suiistimal ve görevi kötüye kullanma durumlarına karşı önlem almakla yükümlüdür. Bu fiiller ile ilgili şikâyetlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususunda özenli ve objektif bir süreç yönetmenin (inceleme yapmanın) yanı sıra, konuyla ilgili</p>	<p>UYAD publishes articles on academic procedures, legal standards, and ethical guidelines. It follows the guidelines "principle of privacy" and the "principle of protection of personal data" in order to carry out its activity within the parameters of these principles. Within this particular framework;</p> <ul style="list-style-type: none"> • The journal expressly accepts and declares that it will comply with the confidentiality principle within the scope of its activities. • The UYAD Journal are obliged to protect their individual data of general editors, field editors, board members, referees, authors and readers. • The names, e-mail addresses and other information of the authors entered on the website of the UYAD Journal will be used exclusively for the stated purposes of this journal and it won't be made available for any other purpose or for the use of any other party. • In cases where identity information should not be disclosed during journal processes, this rule cannot be violated for any reason. • In accordance with the "blind referee" principle in article evaluations, the information of the author(s) is not disclosed to the referees, and the information of the referees is not disclosed to the author(s). • The journal is obliged to ensure that the rights of all living things (human, animal, etc.) are protected in the studies evaluated. If there is no ethics committee approval for subjects, participants, etc. and permission for experimental research, the article will be rejected. • During the article evaluation process, the data in the system is not shared with third parties other than the relevant authorities. Personal data security principles are taken as basis. • The UYAD journal is obliged to ensure the protection of personal data regarding the participants, subjects or images included in the evaluated studies. Unless the explicit consent of the individuals used in the studies is documented, they may refuse to participate in the study. • Since UYAD journal adopts personal and corporate data security and confidentiality principles, it does not share the confidential information it obtains or is notified to anyone except official authorities. It does not make statements on this subject. <p>The GSSB Journal is obliged to take precautions against possible</p>
---	--

bulguların paylaşılması editörün ve yayın kurulunun sorumlulukları arasında yer almaktadır.	abuse and malfeasance within the scope of the principle of confidentiality and protection of personal data. In addition to managing a meticulous and objective process (reviewing) in identifying and evaluating complaints regarding these acts, sharing the relevant findings is among the responsibilities of the editor and the editorial board.
---	--

Açık Erişim Politikası / Open Access Policy

<p>UYAD dergisi, açık erişim politikası benimsemektedir. Bu kapsamda dergi, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'ni desteklemektedir. Bilimsel literatüre daha geniş ve daha kolay erişimin birçok derecesi ve türü vardır. Bu bildirmede açık erişim, “bilimsel literatürün <i>Internet</i> aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması” anlamında kullanılmıştır. Çoğaltma-dağıtım üzerindeki kısıtlama ve bu alandaki telif hakkı rolü; kendi çalışmalarının bütünlüğünü kontrol etmeleri, düzgün şekilde tanınmaları ve alıntı yapılabilmesi için yazarlara verilmektedir. Bu nedenlerle UYAD Dergisi yayın kurulu tarafından kabul edilen açık erişim politikalarını https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation adresinde bulabilirsiniz. Dergi materyallerine erişim ve kullanımı aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayıcılar için önemlidir. Dergi “<i>açık erişimli</i>” olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır. • Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki “<i>ticari</i>” amaçlı olamaz. • Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayınlanmış makalelerini bağlı oldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayınlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayınlanmış çalışmaları açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizinleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler. • Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayınlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz. • Uyarılma: Dergi yazarlara yeniden uyarılma (<i>karişır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kurallar ile ilkelere uymak zorundadır. • Atıf: Dergide yayınlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkelere çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin alamaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve kaynak açıkça belirtilmelidir. 	<p>UYAD journal adopts an open access policy. In this context, the journal supports the Budapest Open Access Initiative. There are many degrees and types of broader and easier access to scientific literature. In this declaration, open access means “<i>scientific literature can be accessed, read, saved, copied, printed, scanned, linked to the full text, indexed, transferred as data to software and used for all legal purposes through the Internet, without financial, legal and technical barriers</i>”. Restriction on reproduction-distribution and the role of copyright in this field; should be given to authors so that they can check the integrity of their own work and be properly recognized and cited. For these reasons, you can find the open access policies accepted by the editorial board of the UYAD Journal at https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation. Access and use of journal materials can be done in the following ways. In this context;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Access: Open access is when publications are available to anyone online, free of charge and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers and funders. The journal is “<i>open access</i>” and published scientific articles can be accessed by users or institutions free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders. • Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search / scan, read and copy the articles for all articles in the journal. However, this right and authority cannot be for “<i>commercial</i>” purposes. • Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical/digital media, provided that the license conditions are observed. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to the physical/electronic repositories of the institutions and organizations to which they are affiliated. You can publish your published works in platforms with storage features such as; researchgate, academia etc., provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope. • Commercial Use Prohibition: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher. • Adaptation: The journal does not impose any restrictions to authors on re-adaptation (mix, transfer and build on existing work). However, the authors must comply with the legal, scientific, ethical etc. rules and principles. • Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for quotations and directions, proper attribution must be made and the source must be clearly stated.
---	---

<ul style="list-style-type: none"> • Ambargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayınlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir ambargo süresi YOKtur. • Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozmaz veya kısıtlamaz. Dergide yayınlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında “<i>Telif Hakkı Devir Sözleşmesi</i>” düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur. • Lisanslama: Yayıncı, açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Bu kapsamda GSSB Dergisi, kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atıf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. <p>Beyan ve Sözleşme: UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri’ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı olan “<i>Mehmet Mecek</i>” tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Embargo Period: There is NO embargo period by the journal for the initial version, edited versions, acceptance for publication and published versions of the article texts sent to the journal. • Copyright and other rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The first publication right of all articles published in the journal belongs to the publisher. However, there are no obstacles to their rights about the use, storage, linking, use, dissemination, etc. It is essential to prepare a "<i>Copyright Transfer Agreement</i>" between the publisher and the author and this agreement must be signed by the author(s) prior to publication. • Licensing: The publisher believes that user rights and copyright ownership must be clear through licensing for open access to work effectively. In this context, the GSSB Journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is made available free of charge to the user or their institution. <p>Declaration and Agreement: UYAD journal supports the Budapest Open Access Initiative (BOAI) https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation, which promotes free access to research literature and accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of the UYAD, the BOAI principles are signed by the publishing “<i>Mehmet Mecek</i>” Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>
---	---

Arşiv Politikası / Archive Policy

<p>UYAD dergisi bir arşiv politikasına sahiptir. Faaliyetlerinde bu politikaya bağlı olup, dergi ile ilgili tüm paydaşların da bu politikalara uymasını talep etmektedir. Aksi durumların tespiti durumunda dergi yönetimi gerekli tedbir ve yaptırımları doğrudan uygular. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergideki tüm eserler “<i>Dergipark Dergi Sistemi</i>” üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolama olanağı oluşturulmaktadır. • Dergi tarafından çalışmaların bilimsel tanınırlığını artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla “<i>researchgate</i>” vb. bilimsel depolama alanlarında da özel bir arşivleme yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden herhangi bir ücret istenilmemektedir. • Dergide yayınlanan makalelerin ilk sürümü, ön kontrol raporları, hakem raporları, revizyonları ve yayınlanan nihai hali makale süreç yönetimi sisteminde (Dergipark) saklanmaktadır. Yazarlar makale süreç yönetimi sisteminden makalenin tüm versiyonlarını görebilmektedir. Dergi tarafından makale yazarlarına, kendilerine ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayınlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. • Makale yazarları, bireysel ve kurumsal veri depoları ile birlikte mesleki kurul ve komisyonların veri tabanlarında da çalışmalarını saklama ve paylaşma hakkına sahiptirler. • Yazarlar makalenin yayınlanmış kopyasını ve bağlantı adreslerini meslektaşlarına ve üçüncü kişilere herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Bu bağlamda sosyal medya üzerinden genel paylaşımlar yapabilirler. • Yazarlar için arşivleme (depolama) konusunda herhangi bir 	<p>UYAD journal has an archive policy. It adheres to this policy in its activities and demands that all stakeholders related to the journal comply with these policies. If contrary situations are detected, the journal management directly implements the necessary measures and sanctions. In this context:</p> <ul style="list-style-type: none"> • All works in the journal are archived through the "<i>Dergipark Journal System</i>" and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. • The journal uses "<i>researchgate</i>" etc. in order to increase and disseminate the scientific recognition of the studies. Special archiving is also carried out in scientific storage areas. No fee is requested from individuals for these storage processes and access. • The first version, preliminary control reports, referee reports, revisions and the final published version of the articles published in the journal are stored in the article process management system (Dergipark). Authors can see all versions of the article from the article process management system. The journal allows article authors to archive their article on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. They also have the right to store and share their work in the databases of professional boards and commissions. • Authors have the right to store and share their work in individual and institutional data repositories as well as in the databases of professional boards and commissions. • Authors can send the published copy of the article and its link addresses to their colleagues and third parties without any embargo. In this context, they can make general shares on social media. • There is no embargo period regarding archiving (storage) for
---	--

<p>ambargo süresi yoktur. Ancak depolama yapılırken yayınlanan asıl kaynak belirtilmeli ve makalenin dergideki URL adresine veya makalenin DOI'sine bağlantı verilmelidir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergide yayınlanan çalışmaların depolanması, yayınlanması, paylaşılması vd. hususlarda açık erişim politikaları hâkim olmaktadır. Bu kapsamda yazarlara herhangi bir kısıtlama uygulanmamaktadır. Ancak ticari faaliyetler bu kapsamda yer almaz. Dergide yayınlanan makaleler ve diğer tüm veriler ile ilgili ticari faaliyetler tamamen yayıncı iznine bağlıdır. Yazarlar ve üçüncü kişiler yayıncının yazılı izni olmadan çalışmalar ve ilgili diğer materyalleri ticari faaliyetlere konu edemezler. Bunlar üzerinden ticari gelir elde edemezler. Bu konuda hak ve yetki tamamen yayıncıya aittir. • Dergi, makalelerin tüm versiyonlarının korunması, şeffaflığın oluşturulması, arşiv güvenliğinin oluşturulması, açık erişim politikalarının hayata geçirilmesi vd. bilimsel gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli tedbirleri alır ve süreçleri yönetir. 	<p>authors. However, when storing, the original published source should be stated and a link to the URL address of the article or DOI of the article should be given.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Open access policies govern the storage, publication, sharing, etc. of studies published in the journal. There are no restrictions on authors within this scope. However, commercial activities are excluded from this scope. Commercial activities relating to articles published in the journal and all other data are entirely subject to the publisher's permission. Authors and third parties may not make works and other related materials subject to commercial activities without the written permission of the publisher. They can't make any commercial revenue from these. The right and authority in this respect belongs entirely to the publisher. • The journal takes the necessary measures and manages the processes to preserve all versions of the articles, create transparency, establish archive security, implement open access policies etc. to meet scientific requirements. • In this context, no restrictions are imposed on authors. However, commercial activities are not included in this scope. Commercial activities related to the articles published in the journal and all other data are completely dependent on the permission of the publisher. Authors and third parties cannot use the works and other related materials for commercial activities without the written permission of the publisher. They cannot generate commercial income from these. The rights and authority in this regard belong entirely to the publisher. • The journal takes necessary measures and manages the processes in order to meet scientific needs such as; transparency, establishes archive security, implements open access policies.
--	--

Çıkar Çatışması Politikası / Conflict of Interest Policy

<p>UYAD dergisi bir “<i>çıkarc çatışması</i>” politikasına sahiptir. UYAD Dergisine gönderilen makaleler ile ilgili olarak yazarların kendi arasında ve yazar(lar)ın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi vb. ile başta mali olmak üzere herhangi bir çıkar çatışmasının olmaması gerekmektedir. Yazarlar, makaleleriyle ilgili çıkar çatışmalarını (varsa) bildirmelidirler. Eğer makalede dolaylı veya dolaysız ticari bağlantı (varsa <i>istihdam edilme, doğrudan ödemeler, hisse senedine sahip olma, firma danışmanlığı, patent lisans ayarlamaları veya hizmet bedeli vb. gibi</i>) veya çalışma için maddi destek veren kurum mevcut ise yazarlar, kullanılan ticari ürün, firma vb. ile ticari hiçbir ilişkisinin olmadığını ve/veya varsa nasıl bir ilişkisinin olduğunu bildirmelidir. UYAD bilimsel yayın ilkeleri gereğince dergiye gönderilen makaleler ile ilgili olarak;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir kurum veya işletmeden alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınıp/alınmadığı, • Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumlarının olup/olmadığı, • Çalışma hazırlanırken; veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında herhangi bir çıkar çatışması alanının bulunup bulunmadığı açık bir şekilde belirtilip, formun bütün yazarlar tarafından imzalanması gereklidir. <p>Yazarlar, bu formu imzalamak ile aşağıdaki hususları kabul ettiklerini</p>	<p>UYAD journal has a “<i>conflict of interest</i>” policy. Regarding the articles sent to the UYAD Journal, there shouldn't be a conflict of interest between the authors themselves and the author(s) with any institution, etc. There should be no conflict of interest, especially financial. Authors must declare any conflicts of interest related to their articles (if any). If there is an indirect or direct commercial connection in the article (<i>such as employment, direct payments, ownership of shares, company consultancy, patent license arrangements or service fee, etc.</i>) or if there is an institution providing financial support for the study, the authors must state that there is no commercial relationship with any institution or if there is what kind of relationship he has. Regarding the articles sent to the journal in accordance with the UYAD scientific publication principles:</p> <ul style="list-style-type: none"> • During this study, whether any material and/or moral support was received from the company during the evaluation process of the study, which could negatively affect the decision to be made regarding the study, or whether they have a relationship with its members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations. • Whether or not the authors and/or their family members are members of scientific and medical committees or have relationships with their members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations that may have a potential conflict of interest regarding this study. • While preparing the study; it must be clearly stated whether there is any conflict of interest during the data collection, interpretation of the results and writing of the article, and the form must be signed by all authors. <p>By signing this form, the authors are deemed to have declared and</p>
---	---

<p>ve onayladıklarını beyan ve taahhüt etmiş sayılırlar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışma ile ilgili hiçbir şekilde (mali vs.) çıkar elde etmediklerini onaylamış olurlar. • Çalışmanın değerlendirme sürecini etkileyebilecek, bilinen herhangi bir çıkar çatışması veya herhangi bir kurum/kuruluş ya da kişi ile ortak çıkar bulunmadığını onaylamış olurlar. <p>UYAD Dergisi genel ve kapsamlı çıkar çatışmalarının mevcut olduğu durumlarda makale yayınına uygun görmemektedir. Ancak eserin yayınının içeriğini ve niteliğini etkilemeyecek düzeyde bilinen çıkarlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir. UYAD dergisine gönderilen çalışmalarda herhangi bir çıkar çatışmasının olması halinde bunun açıkça ve ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekmektedir. Dergi editör(ler)i ve yayın kurulu tarafından beyan edilen çıkar çatışması değerlendirilir. Bu kapsamda makalenin dergiye KABULÜ/REDDİ ile ilgili karar verilir. Bu hususlardaki hukuki, etik, bilimsel vb. sorumluluklar tamamen yazar(lar)a aittir. Çıkar çatışması olması durumunda çıkarın adını, türünü, içeriğini, düzeyini/derecesini/miktarını, taraflarını ve varsa diğer detaylarını detaylı olarak belirtiniz.</p>	<p>undertaken that they accept and approve the following matters:</p> <ul style="list-style-type: none"> • They confirm that they have not received any benefit (financial, etc.) related to the study. • They confirm that there is no known conflict of interest or common interest with any institution/organization or person that could affect the evaluation process of the study. <p>The UYAD Journal does not deem it appropriate to publish articles in cases where general and comprehensive conflicts of interest exist. However, known interests that do not affect the content and quality of the publication of the work are not evaluated within this scope. If there is any conflict of interest in the studies submitted to the UYAD journal, it must be stated clearly and in detail. Conflicts of interest declared by the journal editor(s) and the editorial board are evaluated. In this context, a decision is made regarding the ACCEPTANCE/REJECTION of the article to the journal. The legal, ethical, scientific, etc. responsibilities on these issues belong entirely to the author(s). In case of a conflict of interest, the name of the interest, Please specify in detail its type, content, level/degree/amount, sides and other details.</p>
<p>Yazar Katkıları Tespit ve Açıklama Politikaları / Author Contribution Identification and Disclosure Policies</p>	
<p>UYAD dergisine gönderilen çalışmalar için tüm yazarların çalışmaya olan katkıları önemsenmektedir. Makale yazarlarının gönderilen çalışmaya esas “fikir”, “tasarım”, “denetleme”, “kaynaklar”, “veri toplama/işleme”, “analiz/yorum”, “literatür taraması”, “metin yazımı/düzenleme”, “eleştirel inceleme” ve “diğer” kıstaslarına göre katkı oranları (yüzdelikleri) örnek beyan formuna göre kayıt altına alınır. Makalenin yazarları tarafından imzalanan bu belge dergi sistemi ve diğer arşiv kayıtlarında saklanır. Makale yayınlanmadan önce “Sonuç – Kaynakça” bölümleri arasında özet bildirim metni içerisinde yazar katkılarına kısaca yer verilir. Makalenin hazırlanmasında doğrudan katkısı olmayan kişilerin yazar olarak eklenmesine izin verilmez. Makale sürecinde (yazım) doğrudan katkısı olan kişilerin de yazar olarak eklenmesi gerekmektedir. Yazar sıralaması ile katkı oranları arasında bir doğru orantı olması beklenir. Yazarlar ile ilgili daha detaylı bilgilere dergi web sayfasında yer alan “Yazarlar İçin Rehber” menüsünden ulaşılabilir. Lütfen makale yüklemeye önce bu rehberi dikkatli bir şekilde inceleyiniz.</p>	<p>For studies submitted to the UYAD journal, the contributions of all authors are taken into account. The contribution rates (percentages) of the authors’ are recorded according to principles in the sample declaration form like “idea”, “design”, “supervision”, “sources”, “data collection/processing”, “analysis/interpretation”, “literature review”, “text writing/editing”, “critical review” This document, signed by the authors of the article, is stored in the journal system and other archive records. The authors' contributions to the article are stated as a summary within the text of the article (between the Conclusion and References sections). People who have not directly contributed to the preparation of the article are not allowed to be added as authors. People who directly contributed to the writing processes should also be added as authors. A direct proportion is expected between author ranking and contribution rates. More detailed information about the authors can be found in the “Guide for Authors” menu on the journal website. Please review this guide carefully before uploading an article.</p>
<p>Yazım Kuralları / Writing Rules</p>	
<p>Dergi yazım kuralları, dergi web sitesinde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. İlgili link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules</p>	<p>Journal writing rules are detailed on the journal website. Related link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules</p>

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Yavuz AKÇI, Kazım KILINÇ

E-Ürün Karşılaştırmanın Tüketici Karmaşasına Etkisi: Elektronik Ürünler Örneği

The Effect of E-Product Comparison on Consumer Confusion: The Example of Electronic Products

739 - 752

Araştırma Makalesi / Research Article

Yahya KADIOĞLU, Murat Mustafa AK

Samsun'da Meteorolojik Kökenli Doğal Afetlere Bir Örnek: 5 Haziran 2023 Tarihli Lâdik Seli ve Taşkınları

An Example of Meteorological Natural Disasters in Samsun: Lâdik Flood and Overflow on June 5, 2023

753 - 763

Araştırma Makalesi / Research Article

Anwar SEKIOU, Redha DAHMANI

Digitalization of the Algerian Transportation Sector

Cezayir Taşımacılık Sektörünün Dijitalleştirilmesi

764 - 773

Araştırma Makalesi / Research Article

Aslı YENİPAZARLI, Orhan ŞANLI, Funda ÇONDUR, Necmiye CÖMERTLER

Economic Growth and Gender-Specific Unemployment: Comparison of Selected Oil Exporters and Eastern European Countries (1996 - 2021)

Ekonomik Büyüme ve Cinsiyete Dayalı İşsizlik: Seçilmiş Petrol İhracatçısı ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Karşılaştırması (1996 - 2021)

774 - 789

Araştırma Makalesi / Research Article

Çiğdem ERDEM, Demirhan Fahri ERDEM

Osmanlı İmparatorluğu'nda Millî İktisat Politikasına Geçiş Nedenleri

The Reasons for the Transition to National Economic Policy in the Ottoman Empire

790 - 802

Araştırma Makalesi / Research Article

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

İbrahim AYTEKİN

Türkiye’de Sektörel İstihdamın İhracat Üzerindeki Etkisi

The Effect of Sectoral Employment on Exports in Türkiye

Araştırma Makalesi / **Research Article**

803 - 813

Kürşad ÖZKAYNAR

Pazarlama Literatürünün Kodları: Kitap Eleştirisi Yazmak İçin Model Önerisi ve Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 – 6.0 Kitapları Örneği

The Codes of Marketing Literature: A Model Proposal for Writing Book Reviews and the Case of Marketing 3.0 - 4.0 - 5.0 - 6.0 Books

Araştırma Makalesi / **Research Article**

814 - 826

Yasin Can GÖNÜLTAŞ

Yapay Zekâ ve Bilimsel Metin Yazımı: Türk Kamu Yönetimi Alanyazınında ChatGPT4.0 Örneği

Artificial Intelligence (AI) and Scientifically Article Writing: The Case of ChatGPT 4.0 in Turkish Public Administration Literature

Araştırma Makalesi / **Research Article**

827 - 843

Çağrı ÇOLAK

AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri

Civil Administrative Arrangements in the AK Party Period

Araştırma Makalesi / **Research Article**

844 - 854

Asaf ALİYEV, Ebru DOĞAN

Kişisel ve Kültürel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Azerbaycan ve Türkiye’deki Lisansüstü İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

The Effect of Personal and Cultural Values on Social Entrepreneurship Tendency: An Analysis on Graduate Business Students in Azerbaijan and Turkey

Araştırma Makalesi / **Research Article**

855 - 868

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Gülşah KORUCU DÜNDAR, Canan Öykü DÖNMEZ KARA

Yerel Sanayilerde İstihdam Edilen Çocuk İşçilerin Çalışma Hayatına Katılım Süreci ve Yaşadıkları Sosyo-Ekonomik Sorunlar: Biga Sanayi Bölgesi Örneği

The Participation Process of Child Laborers Employed in Local Industries into Working Life and the Socio-Economic Problems They Experience: The Example of Biga Industrial Zone

Araştırma Makalesi / Research Article

869 - 882

Belgin UÇAR KOCAOĞLU

Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Gönüllü Katılım: Faydalar ve Sorunlar

Volunteer Participation in Public Service Delivery: Benefits and Problems

Araştırma Makalesi / Research Article

883 - 893

Sevgi SÜMERLİ SARIGÜL, Pınar AVCI

The Role and Impact of Zombie Firms in the Economic System: An Examination of Financial Sustainability and Innovation

Zombi Şirketlerin Ekonomik Sistemdeki Rolü ve Etkileri: Finansal Sürdürülebilirlik ve Yenilikçilik Üzerine Bir İnceleme

Araştırma Makalesi / Research Article

894 - 905

Ömer Faruk TEKİN, Servet SAY

Kentlerde Turizmin Yönetilmesi ve Sürdürülebilir Gelişimi İçin Konaklama Vergisi: Dünya'dan Örnekler ve Türkiye Uygulaması

Accommodation Tax for Management and Sustainable Development of Tourism in Cities: Examples from the World and Application in Türkiye

Araştırma Makalesi / Research Article

906 - 921

Muhammet PAYLI

Ticari Rekreasyon Araştırma Konusunda Kapsamlı Bibliyometrik Analiz: WoS Veri Tabanı Örneği (1986 - 2023)

Comprehensive Bibliometric Analysis of Commercial Recreation Research: WoS Database Example (1986 - 2023)

Araştırma Makalesi / Research Article

922 - 954

E-Ürün Karşılaştırmanın Tüketici Karmaşasına Etkisi: Elektronik Ürünler Örneği

The Effect of E-Product Comparison on Consumer Confusion: The Example of Electronic Products

Yavuz AKÇI

Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, yavuzakci@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6755-6650>

Makale Başvuru Tarihi: 27.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 18.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Kazım KILINÇ

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,
Üretim Yönetimi ve Pazarlama A.B.D., kkazim44@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4154-5245>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Tüketici Karmaşası,
E-Ürün Karşılaştırma,
Elektronik Ürün,
Satın Alma Karar Süreci,

Tüketiciler genel olarak ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli seçenekler arasından tercih yapmaktadırlar. Ancak bunu yaparken alternatifler arasında en yüksek düzeyde fayda elde edecekleri mal ve hizmetleri tercih etmeye çalışmaktadırlar. Bu tercih sürecinde çeşitli araştırmalar içerisine girmekte ve alternatifleri değerlendirmektedirler. Bu çalışma elektronik ürün satın almak isteyen tüketicilerin e-ürün karşılaştırma sitelerinden faydalanma durumlarını ve satın alma karar süreçlerine olan etkilerini belirlemek için yapılmıştır. Nicel araştırma yöntemi seçilmiş olup çalışma için ihtiyaç duyulan verilerin toplanması için anket yöntemi seçilmiş ve anket uygulaması sonucunda 474 geçerli anket verisi elde edilmiştir. Toplanan verilere PLS-SEM analizi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda e-ürün karşılaştırma sitelerinin kullanıldığı ve tüketici karmaşasının azaltılmasına pozitif yönlü etkilerinin olduğu görülmüştür. Çalışmanın sonucunda elektronik ürün satın almak isteyen tüketicilerin yaşadığı karmaşıklığın azaltılmasında e-ürün karşılaştırmasının pozitif yönde anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür. E-ürün karşılaştırma sitelerinin katılımcıların içine düşeceği kargaşayı azalttığı görülmüştür.

ABSTRACT

Keywords:

Consumer Confusion,
E-Product Comparison,
Electronic Product,
Purchasing Decision Process,

Consumers generally choose from various options to meet their needs. While doing this, they try to choose the goods and services that will provide them with the highest level of benefit. During this selection process, they engage in various research activities and evaluate alternatives. This study was conducted to determine whether consumers who want to buy electronic products benefit from e-product comparison sites and their effects on their purchasing decision processes. The quantitative research method was chosen, and the Survey method was used to collect the data needed for the study, and as a result of the survey application, 474 valid survey data were obtained. PLS-SEM analysis was applied to the collected data. As a result of the analysis, it was seen that e-product comparison sites were used and had positive effects on reducing consumer confusion. It has been observed that e-product comparison sites reduce the confusion that participants may fall into. As a result of the study, it was seen that e-product comparison had a positive and significant effect in reducing the complexity experienced by consumers who want to purchase electronic products. It has been observed that e-product comparison sites reduce the confusion that participants may fall into.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): AKÇI, Yavuz ve KILINÇ, Kazım (2024), "E-Ürün Karşılaştırmanın Tüketici Karmaşasına Etkisi: Elektronik Ürünler Örneği", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.739-752, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1574733>

1. GİRİŞ

Günümüzde mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin fazlalığı ile birlikte fiziksel görünüm, içerik, sunum, kullanım şekli, kullanım amacı vb. konulardaki benzerlik oranının yüksekliği, aynı zamanda mal ve hizmetlerle ilgili aşırı bilgi artışı, tüketici zihninde mal ve hizmet tercihi ve alımı konusunda kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu ise literatürde tüketici karmaşası (tüketici kafa karışıklığı) olarak karşılık bulmaktadır (Matzler vd., 2011:233; Chauhan ve Sagar, 2021:446).

Satın alma ortamlarında (fiziksel pazarlar, e-pazarlar) tüketiciler, gittikçe artan ürün çeşitliliği karşısında, daha fazla seçim yapmak ve karar vermek zorunda kalmaktadır. Seçim süreci içerisinde tüketicilerin mal ve hizmet satın almak için verdiği kararlar, büyük ölçüde bir öğrenme sürecine bağlıdır. Öğrenme sürecinde iken karar vermeye yönelik bilgilerin artması, tüketicilerin zihinlerinde kafa karışıklığının ortaya çıkması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Sproles ve Sproles, 1990:134; Mitchell ve Papavassiliou, 1999:319). Dolayısıyla ürünlerin karmaşıklığı, azalan markalar arası farklılıklar, benzer ürünler arasındaki fiyat farklılığı, aşırı pazarlama iletişimi, taklit ve benzer ürünlerdeki artış nedeniyle, bazı tüketiciler seçim sürecinde sıkıntıya girmekte ve karar vermekte zorlanmaktadır.

Literatürde kafa karışıklığı olarak da ifade edilen karar verme zorluğuna yönelik olarak; cep telefonu (Turnbull vd., 2000) ve bilgisayar (Cahill, 1995) gibi bazı özellikli ürünler üzerinde araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların büyük bir kısmı taklit ürünler, benzer ürünler ve markalar arası benzerlikler ile ilgili çalışmalardır. Ancak bu çalışma; taklit ürünler, benzer ürünler veya markalar arasındaki benzerliklerin neden olduğu kafa karışıklığını azaltmada, e-ürün karşılaştırmanın etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Tüketicilerde ortaya çıkan kafa karışıklığının azaltılmasında, E-ürün karşılaştırmanın etkili bir unsur olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı; e-ürün karşılaştırmanın, tüketici karmaşasının azaltılmasındaki etkisinin incelenmesidir. Bu kapsamda araştırmanın problem cümlesi, “*e-ürün karşılaştırmanın tüketici karmaşasının azaltılmasında etkisi var mıdır?*” şeklinde belirlenmiştir. Literatürde tüketici karmaşasına yönelik birçok araştırma olmasına rağmen, ulaşılabilen çalışmalar içinde e-ürün karşılaştırma ile tüketici karmaşasını inceleyen çalışmaya rastlanılmamış olması çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Araştırmanın bu kısmında “*e-ürün karşılaştırma*” ve “*tüketici karmaşası*” kavramlarına değinilecektir. Tüketici karmaşası içerisinde de “*benzerlik karmaşası*”, “*fazla bilgi karmaşası*” ve “*belirsizlik karmaşası*” alt kavramları kısaca ele alınacaktır.

2.1. E-Ürün Karşılaştırma

Tüketiciler genel olarak ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli seçenekler arasından tercih yapmaktadırlar. Ancak bunu yaparken alternatifler arasında en yüksek düzeyde fayda elde edecekleri mal ve hizmetleri tercih etmeye çalışmaktadırlar. Bu tercih sürecinde çeşitli araştırmalar içerisine girmekte ve alternatifleri değerlendirmektedirler. Bu bağlamda e-ürün karşılaştırma, tüketicinin kendisine her yönden daha fazla fayda sağlayacak kriterler açısından e-ticaret sitelerinde yer alan birbirinin muadili olan iki veya daha fazla sayıda mal ve hizmeti değerlendirme süreci olarak tanımlanabilir.

E-ürün karşılaştırma tüketiciye birçok fayda sağlamaktadır. Birçok marka veya ürün aynı zaman dilimi içerisinde değerlendirilebilmekte, fiyatlar karşılaştırılabilmekte, fiyat performans değerlendirmesi yapılabilen ve ürün özelliklerine (ürünün karmaşıklığı, ergonomik yapısı, rengi vb.) ilişkin bilgiler çok kolay elde edilebilmektedir.

E-ürün karşılaştırma işletmelere de çeşitli faydalar sağlamaktadır. E-ürün karşılaştırma işletmenin ve sahip olduğu markaların görünürlüğünü ve bilinirliğini arttırabilmektedir. Markaların, benzer mal ve hizmetleri arasındaki üstün ve zayıf yönleri ile ilgili bilgilere tüketicilerin kolay bir şekilde ulaşmalarına imkân tanımaktadır. Bu ise işletmelerin ürünlerinin tanıtımına ve e-ağızdan ağıza iletişim yolu ile hızlı bir şekilde yayılımına zemin hazırlamaktadır.

E-ürün karşılaştırma sürecini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Söz konusu karşılaştırma, ihtiyacın şiddeti ve aciliyetine, tüketicinin beklediği faydaya (yer faydası, zaman faydası, bilgi mülkiyeti faydası vb.) veya

tüketicinin algıladığı riske göre farklılık gösterebilir. Eğer ihtiyacın şiddeti yüksek ve zaman sınırı söz konusu ise karşılaştırma kısa süreli olabilmekte ve tüketici bir an önce söz konusu isteği satın alabilmektedir. Ancak ihtiyacın şiddeti ve aciliyeti düşük ve zaman sınırı söz konusu değil ise tüketici daha detaylı bir araştırma ve karşılaştırma yaparak maksimum faydayı hedefleyebilmektedir. Karşılaştırmanın önemi satın alınacak mal veya hizmetin cinsine göre de değişiklik gösterebilmektedir. Eğer ürün kolayda bir mal veya hizmet ise çok fazla karşılaştırma yapma ihtiyacı ortaya çıkmayacaktır. Ürün özellikli bir mal ve maddi olarak değeri yüksek veya hedonik bir ürün ise karşılaştırmanın önemi daha da artacaktır.

E-ürün karşılaştırması yapabilmek için internetten faydalanmak gerekmektedir. Bilgisayar, akıllı telefon, tablet gibi araçlara ve internet bağlantısına sahip olmak gerekmektedir. We are social'ın 2023 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun %95,4'ünün mobil telefon kullandığı, %83,4'ünün internet kullandığı, %73,1'inin sosyal medya kullandığı ve ortalama günlük 7,5 saat internette zaman geçirdikleri belirtilmektedir (İnternet Araştırmaları Koordinatörlüğü, 2023:12). Bu istatistikler çalışmanın motivasyonlarından birini oluşturmaktadır.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda e-ürün karşılaştırmanın hem tüketiciler hem de işletmeler açısından markaların tanıtımı, ürün seçimi ve tercihi gibi konularda önemli görevler üstlendiği söylenebilir. Ayrıca, marka bağımlılığı oluşumuna, mal ve hizmetler hakkında tüketicilerin ihtiyaç duyduğu bilgileri tüketicilere ulaştırarak satışların artışına katkı sağlayan önemli bir misyon üstlendiği de ifade edilebilir.

2.2. Tüketici Karmaşası

Tüketici karmaşası (tüketici kafa karışıklığı) pazarlama literatüründe önemli bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Tüketicilerin mal ve hizmet tercihi, seçimi ve satın alma konularında, ilgilenimleri doğrultusunda yeterli bilgiye sahip oldukları ve doğru tercihleri yapabilecekleri kabul edilmektedir. Buna karşılık belirsizliğin olduğu durumlarda bu durumun geçerliliğini yitirdiği ve tüketicilerde kafa karışıklığının ortaya çıktığı görülmektedir (Walsh ve Mitchell, 2010:838).

Tüketici karmaşasının genel kabul görmüş bir tanımı olmamakla birlikte Türk Dil Kurumu, tüketici karmaşasını “*önceki bilgi ve düşüncelerin altüst olması*” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2021). Schweizer vd. (2006:185) tüketici karmaşasını; tüketicilerin seçim, tercih ve karar verme aşamalarında uyarınları seçmesi ve yorumlamasını zorlaştıran duygusal bir durum olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca tüketicinin herhangi bir mal veya hizmete yönelik bilgi işleme sırasında mal veya hizmetin çeşitli özellik veya yönlerinin doğru bir şekilde algılanıp yorumlanamaması olarak da tanımlanmıştır (Turnbull vd., 2000:145; Moon vd., 2017:247-250).

Karmaşa, tüketicinin satın alma kararını ötelemesine sebep olabilmekte veya satın alma kararından dolayı zarar edebileceği hissini olduğu bir ruh haline girmesine sebep olabilmektedir (Sharma vd., 2022:1093). Tüketici karmaşası genellikle, aşırı bilgi yüklemesi, seçeneklerin fazlalığı, taklit ürünlerin artması veya karmaşık reklamlar nedeniyle önemli bir sorun haline gelmektedir (Halls-Philips ve Shah, 2017:119).

Bilgi yüklemesi paradigması, tüketicilerin mal ve hizmet araştırma, satın alma vb. konularda sınırlı miktardaki bilgiyi belirli bir zaman dilimi içinde özümleme ve işleme kabiliyetine sahip olduklarını kabul etmektedir. Ancak mal ve hizmetlerle ilgili her türlü bilginin yoğun olarak paylaşıldığı günümüzde tüketiciler, satın almanın her aşamasında karar verirken fazla miktarda bilgiyi aynı anda değerlendirmek durumunda kalmaktadırlar (Malhotra vd., 1982:27).

Mal ve hizmetlerin, mal ve hizmetlere ait markalar ile bunların tutundurulmasında yararlanılan tutundurma tekniklerinin çeşitliliğinin neden olduğu bilgi fazlalığı ise tüketicilerde kafa karışıklığına neden olmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan kafa karışıklığı, tüketicileri amaçlarından uzaklaştırarak uygun olmayan kararlar vermelerine ve uygun olmayan satın alma davranışları sergilemelerine sebep olmaktadır (Ekizler, 2020:131). Bu bağlamda Poiesz ve Verhallen (1989:232) yaptıkları çalışmada, tüketicilerde özellikle marka üzerinde yaşanan tüketici karmaşasının, genellikle bilinçsiz olduğunu iddia etmişlerdir. Buna karşılık Walsch ve Mitchell (2010) ise yaptıkları çalışmada, tüketicilerin karar verirken bilinçli olarak karar verdiklerini ancak karar aşamasında gerginlik ve heyecan hissetmeleri sonucu ortaya çıkan algı eksikliğinin tüketicilerin yanlış davranışlar sergilemelerine yol açtığını belirtmişlerdir.

Konuya ilişkin literatürde tüketici karmaşası (tüketici kafa karışıklığı) ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak tüketici karmaşasının; benzerlik karmaşası, fazla bilgi karmaşası ve belirsizlik karmaşası başlıkları altında üç boyutta ele alınıp incelendiği görülmüştür (Mitchell ve Papavassiliou, 1999; Mitchell vd., 2005; Turnbull vd., 2000; Walsh ve Mitchell, 2010; Ekizler, 2020).

2.2.1. Benzerlik Karmaşası

Tüketicilerin benzer markalar nedeniyle karşılaştıkları benzerlik ve taklit sorunları ile ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile benzerlik karmaşası, birbiriyle kolayca karıştırılabilecek kadar benzer olan bir dizi uyarandan kaynaklanmaktadır. İşletmeler genellikle mal veya hizmetleri renk, şekil, tasarım ve ambalaj gibi özellikler açısından taklit etmektedirler. Bu uygulamalar tüketicilerde marka, reklam, ticari mesajlar veya mağaza ortamı gibi konularda karmaşaya yol açmakta ve tüketici tercihlerinde değişikliğe neden olmaktadır. Dolayısıyla hem görsel hem de işlevsel olarak tüketiciler tarafından kolayca karıştırılabilecek benzerliklerin fazlalığı tüketicilerin daha fazla hata yapmalarına zemin oluşturabilmektedir (Foxman vd., 1992:127; Walsh vd., 2007:702; Chauhan ve Sagar, 2021:448).

2.2.2. Fazla Bilgi Karmaşası

En basit ifadeyle tüketicilerin çok fazla bilgiye maruz kalması olarak açıklanmaktadır. Mal ve hizmet alımına ilişkin olarak alternatiflerin ve ürün özelliklerinin sayısı arttıkça seçim yapmak daha karmaşık hale gelebilmektedir (Chauhan ve Sagar, 2021:448). Ürün çeşitliliğindeki fazlalık, seçenekler arasında kapsamlı bir karşılaştırma yapmayı zaman ve çaba açısından istenmeyen bir durum olarak gösterebilir. Bu ise tüketicilerde en uygun şekilde seçim yapamama korkusuna neden olabilir (Scheibehenne vd., 2010:411).

Keller ve Staelin (1987:200) yaptıkları çalışmada tüketicilerin yüksek düzeyde bilgiye maruz kaldıklarında, ürün değerlendirmelerinde sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bilgi karmaşası, mal ve hizmetlerle ilgili olarak satın alma sürecine yönelik belirli bir zaman dilimi içerisinde bilgi açısından zengin bir ortamda tüketici tarafından analiz edilemeyen aşırı bilgi ile karşı karşıya kalmasından kaynaklanan bir anlayış eksikliği olarak görülmektedir (Mitchell vd., 2005:143).

2.2.3. Belirsizlik Karmaşası

Tüketicilerin benzer özelliklere sahip mal ve hizmetler ile ilgili olarak çeşitli kaynaklardan gelen değişik bilgiler sonucu var olan mevcut düşünce ve fikirlerde çelişkiye düştüğü, mevcut düşünce ve fikirleri tekrar gözden geçirmeye ve yenilemeye zorlandığı bir durum olarak değerlendirilmektedir (Mitchell vd., 2005:143). Yanlış ve çelişkili ürün bilgileri, belirsiz tanıtım ve yanıltıcı reklam uygulamaları, mal ve hizmetlerle ilgili hatalı fiyatlandırmalar ve net olmayan mesaj eksikliği uygulamaları gibi durumlar tüketicilerin zihninde bilişsel belirsizliğe ve anlama sorunlarına yola açarak belirsizlik karmaşasına neden olmaktadır (Foxman vd., 1990; Chrysochoidis, 2000; Brengman vd., 2001; Scardamaglia ve Daly, 2016; Chauhan ve Sagar, 2021).

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Geçmişte aynı ürüne ilişkin fiyat, ödeme koşulları gibi konularda yakın çevredeki mağazalar dışında bilgiye erişim zor iken, günümüzde e-ürün karşılaştırma imkânı sayesinde başka bir yerde satışa sunulan ürün hakkında detaylı bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Ayrıca ürün yelpazesinin geniş olması, mal ve hizmetlerle ilgili bilgi yoğunluğu ve bu bilgilere erişimin kolay olması tüketici karmaşasına yol açmakta ve tüketici tercihini etkilemektedir. Bu durumun ise tüketici karmaşasını azaltma yönünde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın ana hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- H1: E-ürün karşılaştırmanın, tüketici karmaşasının azaltılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

Literatür incelendiğinde tüketici karmaşasının genel anlamda 3 boyuttan oluştuğu ve yapılan çalışmalarda tüketici karmaşasının üç boyut (benzerlik karmaşası, fazla bilgi karmaşası ve belirsizlik karmaşası) ile ölçüldüğü görülmüştür (Walsh vd., 2007:699).

Benzerlik karmaşası, birbiriyle kolayca karıştırılabilecek ve birbirine çok benzeyen uyaranların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. İşletmeler genellikle rekabet kabiliyetlerini arttırabilmek için rakip işletmelerin ürünlerine birçok açıdan (marka, renk, koku, tasarım, ambalaj vb.) benzer ürünler üretmektedirler. Bu tür yaklaşımlar tüketicilerde ürünün markası, kalitesi, tüketiciye sağlayacağı fayda gibi birçok açıdan kafa karışıklığına neden olmaktadır (Foxman vd., 1992:127; Chauhan ve Sagar, 2021:448). E-ürün karşılaştırma ile tüketicilerin yaşamış olduğu benzerlik karmaşasının azalacağı düşüncesi ile araştırmanın birinci alt hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

- H1a: E-ürün karşılaştırmanın, benzerlik karmaşasının azaltılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

Fazla bilgi karmaşası, tüketicilerin belirli bir zaman dilimi içerisinde, herhangi bir ürün ile ilgili analiz edip bir sonuca varamayacak kadar çok alternatif bilgi ile karşı karşıya kalması olarak değerlendirilmektedir (Mitchell vd., 2005:143). Mal veya hizmet satın alma karar sürecinde mal ve hizmet çeşitliliğindeki fazlalık, ürünlere ilişkin aşırı bilgi gibi nedenler tüketicilerin sağlıklı bir karşılaştırma yapmasını zorlaştırmaktadır. Söz konusu yaşanan durum ise tüketicilerde fazla bilgi karmaşasına neden olmaktadır. E-ürün karşılaştırma ile tüketicileri zaman, seçim yapma aşırı bilgi vb. açılardan zor durumda bırakan bu durumun minimum seviyeye çekilebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın ikinci alt hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- H1b: E-ürün karşılaştırmanın, fazla bilgi karmaşasının azaltılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

Belirsizlik karmaşası ise benzer mal ve hizmetlere yönelik verilen eksik, çelişkili, yanlış veya muğlak bilgiler nedeniyle tüketicinin mal ve hizmet seçiminde çelişki yaşadığı bir durum olarak değerlendirilmektedir (Mitchell vd., 2005:143). Tüketicilerin yaşamış oldukları bu bilişsel durum mal ve hizmet seçimini ve karar vermeyi zorlaştırmaktadır. E-ürün karşılaştırmanın tüketicilere sağlayacağı daha net ve doğru bilgiler ile mal ve hizmet seçiminin, karar vermenin daha kolay hale geleceği düşünülmektedir. Bu açıdan araştırmanın üçüncü alt hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

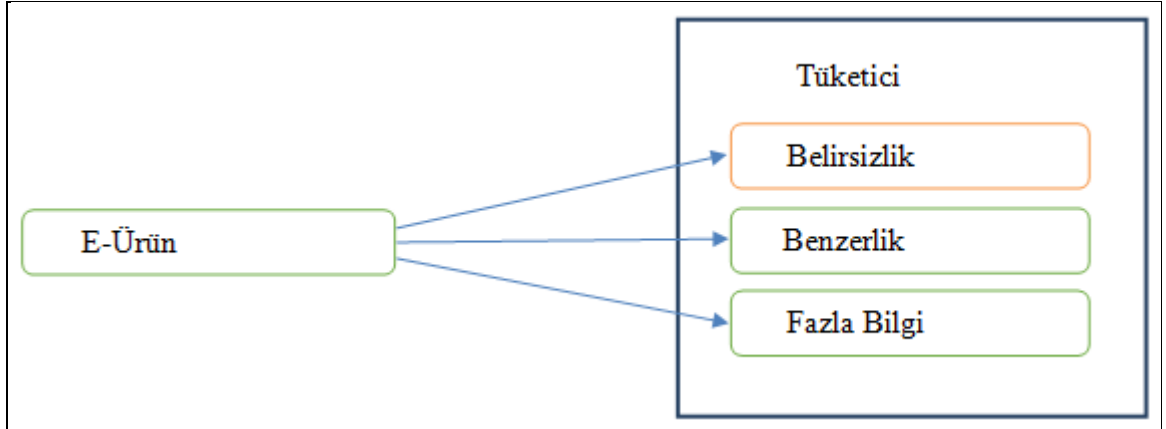
- H1c: E-ürün karşılaştırmanın, belirsizlik karmaşasının azaltılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Batman Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 13.03.2024 tarihli, toplantı sayısı 2024/02 ve 28 sayılı kararı gereğince Etik Kurul Onayı alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın modeli, araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan değişkenler temel alınarak oluşturulmuştur. Oluşturulan model Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Globalleşme, teknolojik gelişmenin hız kesmeden devam etmesi gibi faktörler tüketici istek ve ihtiyaçlarının da değişim göstermesine zemin oluşturmaktadır ve neden olmaktadır. Değişim ve gelişmeler doğrultusunda tüketici beklentilerine cevap verebilmek adına işletmeler ise mal ve hizmetlerini nitel ve nicel olarak çeşitlendirmekte, farklılaştırmakta ve üretim artışına gitmektedirler. Söz konusu çeşitlilik ile birlikte mal ve hizmetlerdeki fiziksel görünüm, içerik, sunum, kullanım şekli ve amacı gibi konulardaki benzerlik oranının yüksekliği, aynı zamanda mal ve hizmetlerle ilgili aşırı bilgi artışı, tüketici tercihi ve alımı konusunda kafa karışıklığına neden olmaktadır.

Yapılan açıklamalardan hareketle tüketici tercihi ve alımı konusunda kafa karışıklığının azaltılması önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, tüketicilerde mal ve hizmet tercihi ve alımı konusunda kafa karışıklığının azaltılmasında, e-ürün karşılaştırmanın etkili bir unsur olduğuna inanılmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, “e-ürün karşılaştırmanın, tüketici karmaşasının azaltılmasındaki etkisinin incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın problem cümlesi ise “e-ürün karşılaştırmanın tüketici karmaşasının azaltılmasında etkisi var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 18 yaşından büyük ve online olarak ulaşılabilen tüm tüketiciler oluşturmuştur. Özellikle pazarlama çalışmalarında evrene dâhil olan her kişinin örnekte yer alma şansının eşit olmadığı durumlarda olasılığa dayalı olmayan örnekleme teknikleri kullanılmasının daha doğru olacağı kabul edilmektedir (Altunışık vd., 2012:141). Yazarlar tarafından ortaya konan kriter ile zaman ve maliyet sınırlamaları da dikkate alınarak çalışmada, olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Veriler katılımcılardan kolayda örnekleme tekniği ile ve çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmıştır.

Örneklem büyüklüğünü tespit etmek amacıyla Barlet vd. (2001:46) tarafından geliştirilen örneklem büyüklüğü tablosundan faydalanılmıştır. Tablo verilerinden hareketle %95 güven aralığı ve %5 hata payında 384 anket evreni temsil etmesi açısından yeterli olmasına rağmen güvenilirliği ve geçerliliği arttırmak için 474 adet anket uygulanmıştır. Online ortamda uygulanan anketlerde hatalı veya eksik bilgi olmaması nedeniyle analizler de 474 anket verisi üzerinden yapılmıştır. Veriler 5 Şubat – 10 Nisan 2024 tarihlerinde toplanmış olup, uygulama için etik kurul izni alınmıştır.

3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, soruların önceden hazırlandığı anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu toplam 28 soru ve 3 bölümden meydana gelmiştir. Anketin birinci bölümünde 6 adet demografik değişkenlerle ilgili (yaş, cinsiyet, medeni hal, meslek, eğitim ve gelir durumu) soru ile elektronik eşya satın alma sıklığı, elektronik ürünlerin nereden satın alındığı, en son satın alınan elektronik ürün ve online ürün karşılaştırma sitelerinin kullanım durumunu belirleyen 4 soru yer almaktadır.

Araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan ikinci bölümde çevrim içi (online) ürün karşılaştırmaya ilişkin düşünceleri ölçen 9 adet, son bölümde ise tüketici karmaşasını ölçmek amacıyla araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan ve üç boyuttan oluşan 9 soru bulunmaktadır. Anketler çevrim içi (online) ortamda uygulanmıştır. Birinci bölümdeki sorular çoktan seçmeli, ikinci ve üçüncü bölümdeki sorular 5 seçenekli Likert (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ölçeğine göre hazırlanmıştır.

Araştırmada çevrim içi (online) ürün karşılaştırma değişkenini ölçmek için oluşturulan sorular araştırmacılar tarafından literatür taranarak, uzman ve akademisyen görüşü alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca söz konusu soruların hazırlanması aşamasında Zhang vd. (2014) tarafından geliştirilen çevrim içi yorum ölçeğinden de faydalanılmıştır. Tüketici karmaşası değişkenini ölçmek için ise Walsh ve Mitchell (2010) tarafından yapılmış olan çalışma ile geliştirilmiş olan ve Ekizler (2020) tarafından Türkçeye uyarlanan tüketici karmaşası ölçeği kullanılmıştır.

3.5. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Çalışmada güvenilirlik ve geçerlilik için iç tutarlılık güvenilirliğine, birleşme ve ayrışma geçerliliğine bakılmıştır. Cronbach's Alfa ve birleşik güvenilirlik (CR) katsayıları hesaplanarak çalışmanın iç tutarlılık güvenilirliği değerlendirilmiştir. Birleşme geçerliliğinin tespiti amacıyla da değişkenlerin faktör yükleri ile açıklanan ortalama varyans (AVE) değerleri hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha ve birleşik güvenilirlik katsayıları ile faktör yüklerinin eşik değer olan $\geq 0,70$, açıklanan ortalama varyans değerlerinin ise eşik değer olan $\geq 0,50$ olarak gerçekleşmesi gerekmektedir (Hair vd., 2006; Hair vd., 2022; Fornell ve Larcker, 1981).

Tablo 1. Değişkenler, İfadeler ve İfade Kodları

Değişken	İfadeler	İfade Kodları
Çevrimiçi (Online) Ürün Karşılaştırma	Ürün karşılaştırması yapmak karar vermemi kolaylaştırır.	OÜK1
	Ürün karşılaştırması yapmak daha kaliteli ürünleri almamı sağlar.	OÜK2
	Ürün karşılaştırması yapmak fiyat-performans karşılaştırması yapmamı sağlar.	OÜK3
	Ürün karşılaştırması yapmak bütçeme uygun ürünü almamı sağlar.	OÜK4
	Ürün karşılaştırması yapmak satın alma riskimi azaltır.	OÜK5
	Ürün karşılaştırması yapmak satın alma sonrası pişmanlığımı azaltır.	OÜK6
	Ürün karşılaştırması yapmak daha fazla ürün çeşidine ulaşmamı kolaylaştırır.	OÜK7

		Ürün karşılaştırması yaptığımda ürün ile ilgili bilgi seviyem artar.	OÜK8
		Ürün karşılaştırması yaptığımda zaman tasarrufu sağlarım.	OÜK9
Tüketici Karmaşası	Belirsizlik Karmaşası	E-ürün karşılaştırma sitelerinde, elektronik ürünler ile ilgili o kadar üstü kapalı bilgiler veriliyor ki ürünün gerçek özelliklerini anlamakta zorlanırım.	BLZK1
		E-ürün karşılaştırma sitelerinde, Elektronik ürünler alırken ürünün benim için önemli olan özellikleri hakkında karar vermekte zorlanıyorum.	BLZK2
		E-ürün karşılaştırma sitelerinde bir elektronik ürünü karşılaştırırken kendimi çok az bilgilendirilmiş hissediyorum.	BLZK3
	Benzerlik Karmaşası	E-ürün karşılaştırma sitelerinde elektronik ürünlerin birbirine çok benzemesinden dolayı yeni ürünleri fark etmekte zorlanırım.	BNZK1
		E-ürün karşılaştırma sitelerinde elektronik ürün karşılaştırması yaparken bazı markalar birbirine o kadar çok benziyor ki markaların aynı üreticiye ait olup olmadığını ayırt etmekte zorlanırım.	BNZK2
		E-ürün karşılaştırma sitelerinde bazen aradığım elektronik ürün ile karşılaştırma yapacağım ürünleri bulmakta zorlanırım.	BNZK3
	Fazla Bilgi Karmaşası	Elektronik ürün ile ilgili, E-ürün karşılaştırması yapabileceğim siteler o kadar çok ki bazen hangisini kullanacağım konusunda kararsız kalırım.	FBK1
		E-ürün karşılaştırma sitelerinde elektronik ürün karşılaştırması yaparken karşılaştırma yapabileceğim o kadar çok ürün var ki bazen karar vermekte zorlanırım.	FBK2
		E-ürün karşılaştırması yaparken, elektronik ürünler hakkında o kadar çok ayrıntılı bilgi var ki bunları ayırt etmekte zorlanırım.	FBK3

Araştırmanın değişken, ifade ve ifade kodları Tablo 1’de, ölçüm modeli sonuçları ise Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 1’de araştırmada kullanılan değişkenler, değişkenleri oluşturan ifadeler ile ifade kodlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Ölçüm Modeli (Faktör Analizi) Sonuçları

Değişken	İfade Kodları	Faktör Yüğü	Cronbach’s Alfa	CR	AVE	
Çevrimiçi (Online) Ürün Karşılaştırma	OÜK1	0,891	0,978	0,978	0,833	
	OÜK2	0,931				
	OÜK3	0,977				
	OÜK4	0,989				
	OÜK5	0,819				
	OÜK6	0,890				
	OÜK7	0,916				
	OÜK8	0,956				
	OÜK9	0,826				
Tüketici Karmaşası	Belirsizlik Karmaşası	BLZK1	0,965	0,866	0,869	0,691
		BLZK2	0,766			
		BLZK3	0,744			
	Benzerlik Karmaşası	BNZK1	0,858	0,892	0,892	0,734
		BNZK2	0,854			
		BNZK3	0,859			
	Fazla Bilgi Karmaşası	FBK1	0,915	0,915	0,916	0,785
		FBK2	0,931			
		FBK3	0,807			

Tablo 2 incelendiğinde, değişkenlerin Cronbach’s Alfa katsayıları 0,866 ile 0,978 arasında, CR katsayıları ise 0,869 ile 0,978 arasında gerçekleşmiştir. Söz konusu değerlerden hareketle iç tutarlılığa yönelik güvenilirliğinin sağlandığı belirtilebilir. Değişkenlerin faktör yüklerinin 0,744 ile 0,989 arasında; AVE değerlerinin ise 0,691 ile 0,833 arasında gerçekleşmiş olması nedeniyle birleşme geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

Çalışmada, ayrışma geçerliliğinin tespiti amacıyla çapraz yükler hesaplanmış (Tablo 3), Henseler vd. (2015) tarafından önerilen HTMT ölçütü ile Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen kriter kullanılmıştır.

Tablo 3. Çapraz Yükler

İfadeler	Belirsizlik Karmaşası	Benzerlik Karmaşası	Fazla Bilgi Karmaşası	Online Ürün Karşılaştırma
BLZK1	0,965	0,657	0,584	0,516
BLZK2	0,766	0,632	0,551	0,409
BLZK3	0,744	0,608	0,485	0,397
BNZK1	0,683	0,858	0,652	0,449
BNZK2	0,594	0,854	0,618	0,447
BNZK3	0,670	0,859	0,636	0,450
FBK1	0,584	0,661	0,915	0,494
FBK2	0,609	0,692	0,931	0,503
FBK3	0,532	0,617	0,807	0,436
OÜK1	0,484	0,467	0,472	0,891
OÜK2	0,497	0,495	0,496	0,931
OÜK3	0,523	0,506	0,532	0,977
OÜK4	0,519	0,518	0,543	0,989
OÜK5	0,464	0,420	0,425	0,819
OÜK6	0,491	0,456	0,476	0,890
OÜK7	0,484	0,476	0,503	0,916
OÜK8	0,507	0,503	0,517	0,956
OÜK9	0,411	0,448	0,461	0,826

Tabloda 3'te çapraz yükler verilmiştir. Çapraz yükler kontrol edildiğinde, araştırma değişkenlerini ölçen ifadeler arasında binişik madde olmadığı belirlenmiştir. HTMT katsayıları Tablo 4'te, Fornell ve Larcker (1981) sonuçları ise Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 4. HTMT (Ayrışma Geçerliliği) Katsayıları

Değişkenler	Belirsizlik Karmaşası	Benzerlik Karmaşası	Fazla Bilgi Karmaşası	Online Ürün Karşılaştırma
Belirsizlik Karmaşası				
Benzerlik Karmaşası	0,765			
Fazla Bilgi Karmaşası	0,654	0,742		
Online Ürün Karşılaştırma	0,534	0,523	0,540	

HTMT kriteri, bir araştırmada bulunan değişkenlere ilişkin ifadelerin korelasyon ortalamalarının aynı değişkene ait ifadelerin korelasyonlarının geometrik ortalamalarına oranlarını belirtmektedir. Söz konusu kriter gereği, hesaplanan HTMT değerinin teorik olarak birbirine yakın kavramlarda 0,90'ın, uzak kavramlarda ise 0,85'in altında olmasını gerektirdiği belirtilmektedir (Henseler vd., 2015). Tablo incelendiğinde hesaplanan HTMT katsayılarının eşik değerin altında olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Fornell-Larcker Kriteri

Değişkenler	Belirsizlik Karmaşası	Benzerlik Karmaşası	Fazla Bilgi Karmaşası	Online Ürün Karşılaştırma
Belirsizlik Karmaşası	0,831			
Benzerlik Karmaşası	0,758	0,857		
Fazla Bilgi Karmaşası	0,650	0,741	0,886	
Online Ürün Karşılaştırma	0,534	0,523	0,540	0,912

Tabloda bold olarak verilen değerler AVE'nin karekök değerleridir. Diğer katsayılar ise değişkenler arasındaki korelasyon değerleridir. Fornell ve Larcker (1981) belirlemiş oldukları kriter gereği araştırmada yer alan yapıların açıklanan ortalama varyans (AVE) değerlerinin karekökünün, yapılar arasındaki korelasyon katsayılarından yüksek olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Tablodaki değerler incelendiğinde, her bir yapının AVE değerinin karekökünün, diğer yapılarla olan korelasyon katsayılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çapraz yükler, HTMT katsayıları ve Fornell-Larcker kriterine göre ayrışma geçerliliğinin sağlandığı söylenebilir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili yapılan frekans analizi bulguları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Demografik Dağılım

Cinsiyet	F	%	Öğrenim Durumu	F	%
Erkek	241	50,8	İlköğretim	14	3,0
Kadın	233	49,2	Ortaöğretim	99	20,9
Toplam	474	100,0	Ön Lisans	64	13,5
Medeni Durum	F	%	Lisans	185	39,0
Evli	235	49,6	Lisansüstü	112	23,6
Bekâr	239	50,4	Toplam	474	100,0
Toplam	474	100,0		F	%
Yaş	F	%	Çok kötü	35	7,4
18-35 yaş arası	273	57,6	Kötü	78	16,5
36-50 yaş arası	175	36,9	Orta	272	57,4
51 yaş ve üstü	26	5,5	İyi	84	17,7
Toplam	474	100,0	Çok iyi	5	1,1
Meslek	F	%	Toplam	474	100,0
Memur/İşçi/Emekli	231	48,7			
Serbest Meslek/Çiftçi	66	13,9			
Ev Hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	177	37,3			
Toplam	474	100,0			

Tablo 6 incelendiğinde, çalışmaya katılım gösteren tüketicilerin %50,8'i erkek, %49,2'si kadınlardan, %49,6'sı evli ve %50,4'ü ise bekârlardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun 18-35 (%57,6) ve 36-50 yaş aralığında (%36,9) aralığında olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesine bakıldığında lisans (%39,0) ve lisansüstü (%23,6) mezunlarının çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Cevap verenlerin büyük çoğunluğunu düzenli geliri olan (Memur/İşçi/Emekli) tüketiciler oluşturmaktadır. Tüketicilerin yaklaşık %57,4'ü orta sevide gelire sahip olduklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 7. Elektronik Ürünlere İlişkin Dağılım

Elektronik Ürün Satın Alma Sıklığı	F	%
Kullandığım elektronik ürünün bir üst modeli piyasaya çıktığında	9	1,9
Kullandığım elektronik ürün kırıldığında veya bozulduğunda	425	89,7
Kullandığım elektronik üründen sıkıldığımda	21	4,4
Kullandığım markadan vazgeçip başka bir marka almak istediğimde	8	1,7
Diğer	11	2,3
Toplam	474	100,0
Elektronik Ürün Satın Alma Yeri	F	%
Fiziksel mağazalardan (Dükkanlardan)	364	76,8
İnternet üzerinden Online mağazalardan	110	23,2
Toplam	474	100,0
En Son Satın Alınan Elektronik Ürün	F	%
Televizyon	36	7,6
Bilgisayar	48	10,1
Tablet	11	2,3
Telefon	225	47,5
Akıllı Saat	40	8,4
Kulaklık	94	19,8
Diğer	20	4,2
Toplam	474	100,0

Katılımcıların elektronik ürün satın alma alışkanlıkları ile ilgili yapılan frekans analizi bulguları Tablo 7’de gösterilmektedir. Tablo 7’ye bakıldığında, elektronik ürün satın alma sıklığına ilişkin soruya katılım gösteren tüketicilerin büyük çoğunluğunun (%89,7) “Kullandığım elektronik ürün kırıldığında veya bozulduğunda” cevabını vermişlerdir. Elektronik ürün satın alma yerine ilişkin soruya katılımcıların büyük çoğunluğu (%76,8) Fiziksel mağazalardan satın aldıklarını belirtmişlerdir. En son satın alınan elektronik ürüne ilişkin soruda ise katılımcıların çoğunlukla (%47,5) telefon ve kulaklık (%19,8) satın aldıkları belirlenmiştir.

Tablo 8. Ürün Karşılaştırma Siteleri Kullanım Durumu

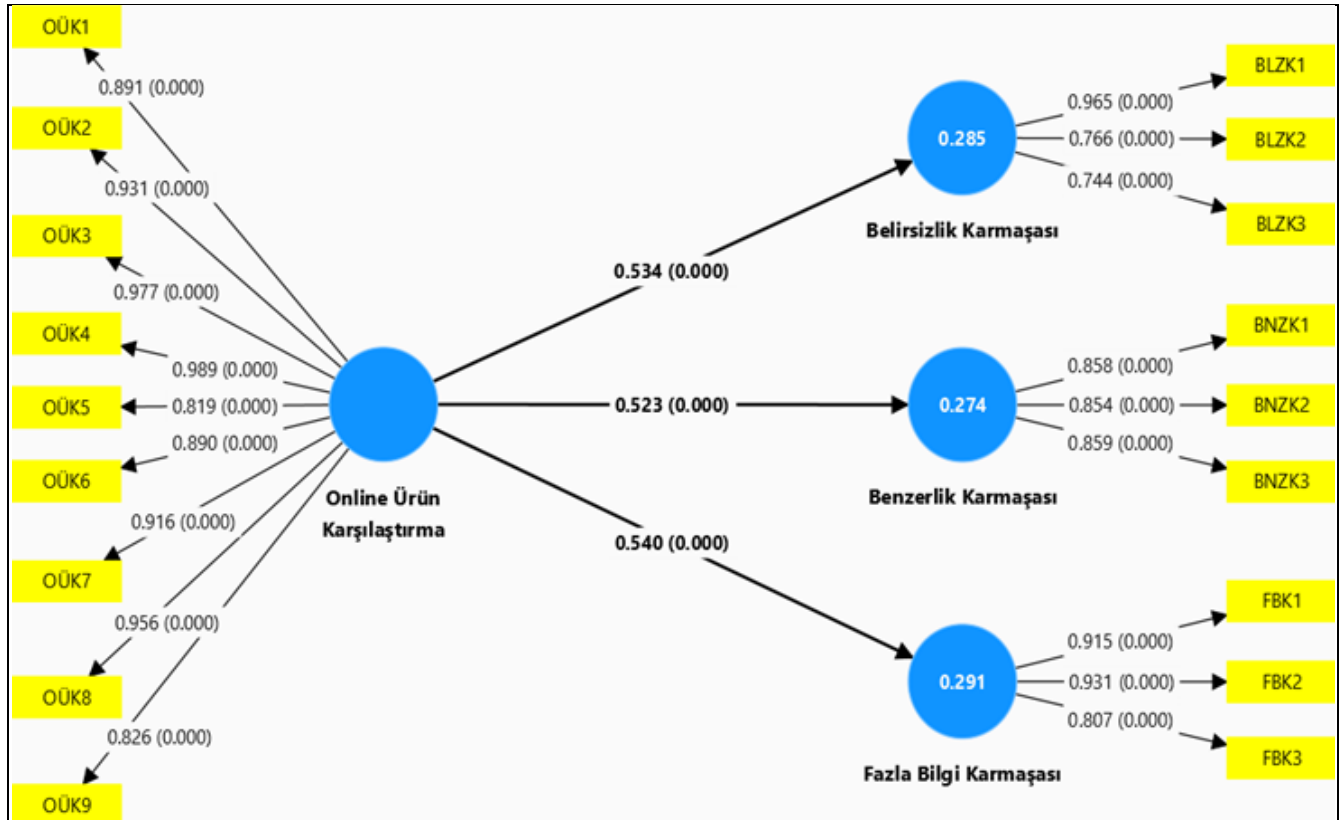
Online Karşılaştırma Siteleri Kullanım Durumu	Hiçbir Zaman		Ara Sıra		Her Zaman	
	F	%	F	%	F	%
Akakce.com	265	55,9	138	29,1	71	15,0
Cimri.com	228	48,1	163	34,4	83	17,5
Epey.com	343	72,4	85	17,9	46	9,7
İncehesap.com	388	81,9	64	13,5	22	4,6
Alışveriş sitesinin kendi karşılaştırma sayfası	168	35,4	207	43,7	99	20,9

Tablo 8’de katılımcıların online ürün karşılaştırma sitelerini kullanım durumları yer almaktadır. Tablo 8 incelendiğinde cevap verenlerin %55,9’u Akakçe.com’u, %48,1’i Cimri.com’u, %72,4’ü Epey.com’u, %81,9’u İncehesap.com’u, %35,4’ü ise alışveriş sitesinin kendi karşılaştırma sitesini hiçbir zaman kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %29,1’i Akakçe.com’u, %34,4’ü Cimri.com’u, %17,9’u Epey.com’u, %13,5’i İncehesap.com’u, %43,7’si ise alışveriş sitesinin kendi karşılaştırma sitesini ara sıra kullandıklarını ifade etmişlerdir. Anketi cevaplayanların %15,0’i Akakçe.com’u, %17,5’i Cimri.com’u, %9,7’si Epey.com’u, %4,6’sı İncehesap.com’u, %20,9’u ise alışveriş sitesinin kendi karşılaştırma sitesini her zaman kullandıkları cevabını vermişlerdir.

4.2. Hipotez Testleri

Araştırmanın amacına yönelik olarak araştırma modeli kapsamında geliştirilen ve hipotezlerin test edilmesi için oluşturulan yapısal model Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Yapısal Model ve Hipotez Testleri

Araştırmada hipotezleri test etmek amacı ile PLS-SEM (kısmi en küçük kareler yol analizi) yöntemi kullanılmıştır. Yapısal model testi SmartPLS 4 istatistikî analiz programı aracılığı ile yapılmış olup hipotezleri test etmek amacı ile PLS-SEM (kısmi en küçük kareler yol analizi) yöntemi kullanılmıştır (Yıldız, 2021; Ringle vd., 2022). Değişkenler arasında doğrusallık probleminin olup olmadığını belirlemek amacıyla VIF katsayıları ve endojen değişkenin R²'si hesaplanmıştır. Ayrıca modelin tahmin gücünü (Q²) belirlemek için Blindfolding analizi yapılmıştır. Hesaplanan Q², R² ve VIF katsayı değerleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Araştırma Modeli Sonuçları

Değişken / Boyut		VIF	R ²	f ²	Q ²
Çevrim İçi (Online) Ürün Karşılaştırma	Belirsizlik Karmaşası	1,000	0,285	0,399	0,243
	Benzerlik Karmaşası	1,000	0,274	0,377	0,235
	Fazla Bilgi Karmaşası	1,000	0,291	0,411	0,260

Tablo incelendiğinde, değişkenler arasındaki VIF (Variance Inflation Factor) değerlerinin eşik değer olan VIF<5 altında gerçekleşmiş olması nedeniyle değişkenler arasında doğrusallık probleminin olmadığı görülmüştür (Hair vd., 2022). Modele ilişkin R² değerleri incelendiğinde belirsizlik karmaşası değişkeninin %28,5, benzerlik karmaşası değişkeninin %27,4 ve fazla bilgi karmaşası değişkeninin ise %29,1 oranında açıklandığı tespit edilmiştir.

Sarstedt vd. (2017) tarafından etki büyüklüğü katsayısının (f²) 0,02'nin altında gerçekleşmesi durumunda bir etkiden söz etmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Cohen'e (1988) göre ise etki büyüklüğü katsayısının 0,02 ve üzeri olması düşük, 0,15 ve üzeri olması orta, 0,35 ve üzeri olması ise yüksek olarak değerlendirilmiştir. Hesaplanan f² değerlerine bakıldığında her üç değişkenin de yüksek seviyede etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

Hair vd.'ne (2022) göre bağımlı değişkenler için hesaplanan tahmin gücü katsayılarının (Q²>0) sıfırdan büyük olması, araştırma modelinin tahmin gücünün olduğunu göstermektedir. Hesaplanan Q² değerleri incelendiğinde, değerlerin sıfırdan büyük olması nedeniyle araştırma modelinin tahmin gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla yeniden örnekleme yöntemiyle, örneklemden 10.000 alt örneklem alınmış, t ve p değerleri ile alt ve üst seviye güven aralıkları hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Yapısal Model Etki Katsayıları ile Alt ve Üst Seviye Güven Aralıkları

Değişken/Boyut		Standardize β	Standart Sapma	t değeri	p değeri	Alt Seviye Güven Aralığı (%2,5)	Üst Seviye Güven Aralığı (%97,5)
Çevrim İçi (Online) Ürün Karşılaştırma	Belirsizlik Karmaşası	0,534	0,040	13,365	0,000	0,455	0,611
	Benzerlik Karmaşası	0,523	0,039	13,441	0,000	0,444	0,597
	Fazla Bilgi Karmaşası	0,540	0,036	14,852	0,000	0,467	0,610

Tablo 10'a bakıldığında, çevrim içi (online) ürün karşılaştırmanın tüketici karmaşası boyutlarından belirsizlik karmaşası (β=0,534; p<0,000), benzerlik karmaşası (β=0,523; p<0,000) ve fazla bilgi karmaşası (β=0,540; p<0,000) üzerinde pozitif yönlü etkilerinin olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlardan her üç alt hipotez ve ana hipotez desteklenmiştir. Ayrıca alt ve üst seviye güven aralıkları incelendiğinde, hesaplanan değerlerin pozitif olması ve alt ve üst seviye güven aralıkları arasında sıfırın (0) olmaması nedeniyle de hipotezlerin desteklendiğini belirtmek mümkündür.

5. SONUÇ

Günümüzde ürün çeşitliliğinin fazlalığı, ürünlere ilişkin aşırı bilgi artışı ve ürünler arasındaki benzerlik oranının yüksekliği, mal ve hizmet tercihi ve alımı konusunda tüketicilerde kafa karışıklığına neden olmaktadır. Çalışma kapsamında tüketici kafa karışıklığının azaltılmasında, e-ürün karşılaştırmanın etkili bir unsur olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı; e-ürün karşılaştırmanın, tüketici karmaşasının azaltılmasındaki etkisinin incelenmesi olarak belirlenmiştir.

E-ürün karşılaştırmanın tüketici karmaşasına etkisinin belirlenmeyi çalışıldığı bu araştırmada toplanan veriler uygulanan istatistikî analizlerin sonucunda, elektronik ürünleri ağırlıklı olarak faydası tükendiğinde yenilerini

aldıkları, daha çok fiziksel mağazalardan aldıkları ve yeni elektronik ürün alacakları zaman ilgili satış sitelerindeki karşılaştırmalara kısmen de diğer karşılaştırma sitelerine baktıkları görülmüştür.

Ürün çeşitlerindeki artış, ürünlere ilişkin paylaşılan bilgilerdeki artış ve belirsizlik artışından kaynaklanan tüketici karmaşasının azaltılmasında internet ortamındaki ürün karşılaştırma hizmetlerinin etkilerinin anlaşılması için yapılan PLS-SEM analizleri sonucunda; e-ürün karşılaştırmanın, benzerlik karmaşasının azaltılması üzerinde, belirsizlik karmaşasının azaltılması üzerinde fazla bilgi karmaşasının azaltılması üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Tüketici satın alma karar sürecinin “*alternatifleri değerlendirme aşamasında*” alternatifler arasında tercih yapabilmek için karşılaştırmalı bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu bilgiyi geleneksel yöntemlerden elde etmek istediğinde farklı satıcılardan veya ürün ile ilgili uzmanlığı olan kişilerden elde edebilir. Fakat bu süre uzun ve yorucu olabileceğinden ve çağımızın getirdiği dijitalleşmeden faydalanarak internet üzerinden temin etme olanağı bulunmaktadır. E-ürün karşılaştırma siteleri aracılığıyla daha kısa sürede daha fazla karşılaştırma yapabilmektedir.

Elektronik ürünlerde her ne kadar markalar veya modelleri farklı olsa da şekil, fonksiyon, donanım vb. gibi özellikleri açısından birbirlerine çok fazla benzemektedirler. Bu durum tüketici de kafa karışıklığına ve karar verme güçlüğüne sebep olabilmektedir. Bu çalışmanın sonucunda elektronik ürün satın alma karar sürecinde e-ürün karşılaştırma sitelerinin tüketicilerin karar vermelerini kolaylaştırdığı görülmüştür. E-ürün karşılaştırma sitelerinin zamanla çoğalması bununla açıklanabilir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar: Bu çalışmanın sonuçları yalnızca toplanan veriler ile sınırlı olup, genellenemez. İleride yapılacak çalışmalarda e-ürün karşılaştırmanın mobilya, giyim gibi sektörlere uygulanabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Batman Üniversitesi Etik Komisyonundan 13/03/2024 tarih ve 2024/02-28 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 13/03/2024 and numbered 2024/02-28 was obtained from the Ethics Committee of the University of Batman.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, Remzi, COŞKUN, Recai, BAYRAKTAROĞLU, Serkan ve YILDIRIM, Engin (2012), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı, 7. Baskı.
- BARTLETT, James E., KORTLIK, Joe W. ve HIGGINS, Chadwick C. (2001), “*Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research, Information Technology*”, **Learning and Performance Journal**, S.19(1), ss.43-50.

- BARNES, David, CLEAR, Fintan, DYERSON, Romano, HARINDRANATH, G., HARRIS, Lisa ve RAE, Alan (2012), “*Web 2.0 and Micro-Businesses: An Exploratory Investigation*”, **Journal of Small Business and Enterprise Development**, S.19(4), ss.687-711.
- BRENGMAN, Malaika, GEUENS, Maggie ve PELSMACKER, Patrick De (2001), “*The Impact of Consumer Characteristics and Campaign Related Factors on Brand Confusion in Print Advertising*”, **Journal of Marketing Communications**, S.7(4), ss.231-243.
- CAHILL, Dennis J. (1995), “*We Sure as Hell Confuse Ourselves, But What About the Customers?*”, **Marketing Intelligence & Planning**, S.13(4), ss.5-9.
- CHAFFEY Dave ve ELLIS-CHADWICK, Fiona (2016), **Digital Marketing**, Pearson Education Limited Press, Harlow (UK), Sixth Edition.
- CHAUHAN, Vishakha ve SAGAR, Mahim (2021), “*Consumer Confusion: A Systematic Review and Research Directions*”, **Journal of Consumer Marketing**, S.38(4), ss.445-456.
- CHRYSSOCHOIDIS, George (2000), “*Repercussions of Consumer Confusion for Late Introduced Differentiated Products*”, **European Journal of Marketing**, S.34(5/6), ss.705-722.
- COHEN, Jacob (1988), **Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences**, Lawrence Erlbaum Publisher, Mahwah – New Jersey (US).
- EKİZLER, Hüseyin (2020), “*Tüketici Karmaşası - Bilişsel Uyumsuzluk İlişkisinde Satış Personeli ile Etkileşimin Düzenleyici Rolü: Teknoloji Mağazaları Örneği*”, **Journal of Research in Business**, S.5(2), ss.127-146.
- FORNELL, Claes ve LARCKER, David F. (1981), “*Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error*”, **Journal of Marketing Research**, S.18(1), ss.39-50.
- FOXMAN, Ellen R., MUEHLING, Darrel D. ve BERGER, Phil W. (1990), “*An Investigation of Factors Contributing to Consumer Brand Confusion*”, **Journal of Consumer Affairs**, S.24(1), ss.170-189.
- FOXMAN, Ellen R., BERGER, Phil W. ve COTE, Joseph A. (1992), “*Consumer Brand Confusion: A Conceptual Framework*”, **Psychology & Marketing**, S.9(2), ss.123-141.
- HALL-PHILLIPS, Adrienne ve SHAH, Purvi (2017), “*Unclarity Confusion and Expiration Date Labels in the United States: A Consumer Perspective*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.35, ss.118-126.
- HAIR, Joseph F., BLACK, William C., BABIN, Barry J., ANDERSON, Rolph E. ve TATHAM, Ronald L. (2006), **Multivariate Data Analysis**, Pearson Prentice Hall Publisher, Upper Saddle River – New Jersey.
- HAIR, Joseph. F., HULT, G. Tomas M., RINGLE, Christian M. ve SARSTEDT, Marko (2022), **A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)**, Sage Publisher, Thousand Oaks – California (US), 3rd Edition.
- HENSELER, Jörg, RINGLE, Christian M. ve SARSTEDT, Marko (2015), “*A New Criterion for Assessing Discriminant Validity in Variance-Based Structural Equation Modelling*”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, S.43, ss.115-135.
- İNTERNET ARAŞTIRMALARI KOORDİNATÖRLÜĞÜ (2023), “*Türkiye Dijital 2023: Türkiye'nin Nüfus, İnternet, Sosyal Medya, Mobil, E-Ticaret ve Dijital Pazarlama Göstergeleri*”, **İnternet Araştırmaları Koordinatörlüğü Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2024).
- KELLER, Kevin Lane ve STAELIN, Richad (1987), “*Effects of Quality and Quantity of Information on Decision Effectiveness*”, **Journal of Consumer Research**, S.14(2), ss.200-213.
- KILINÇ, Kazım (2021), “*Dijital Pazarlamada Karanlık Sosyal Medyanın (Dark Social Media) Yükselişi*”, **Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm 2** (Ed. İnci Erdoğan Tarakçı, Bora Göktaş), Efe Akademi Yayınları, İstanbul, ss.131-151.
- LIPIÄINEN, Heini Sisko Maarit ve KARJALUOTO, Heikki (2015), “*Industrial Branding in the Digital Age*”, **Journal of Business & Industrial Marketing**, S.30(6), ss.733-741.

- MALHOTRA, Naresh K., JAIN, Arun K. ve LAGAKOS, Stephen W. (1982), “*The Information Overload Controversy: An Alternative Viewpoint*”, **Journal of Marketing**, S.46(2), ss.27-37.
- MATZLER, Kurt, STIEGER, Daniel ve FULLER, Johann (2011), “*Consumer Confusion in Internet-Based Mass Customization: Testing a Network of Antecedents and Consequences*”, **Journal of Consumer Policy**, S.34, ss.231-247.
- MITCHELL, Vincent-Wayne ve PAPAVALASSILOU, Vassilios (1999), “*Marketing Causes and Implications of Consumer Confusion*”, **Journal of Product & Brand Management**, S.8(4), ss.319-342.
- MITCHELL, Vincent-Wayne, WALSH, Gianfranco ve YAMIN, Mo (2005), “*Towards a Conceptual Model of Consumer Confusion*”, **Advances in Consumer Research**, S.32, ss.143-150.
- MOON, Sun-Jung, COSTELLO, John P. ve KOO, Dong-Mo (2017), “*The Impact of Consumer Confusion from Eco-Labels on Negative Word of Mouth, Distrust, and Dissatisfaction*”, **International Journal of Advertising**, S.36(2), ss.246-271.
- POIESZ, Theo B. C. ve VERHALLEN, Theo M. M. (1989), “*Brand Confusion in Advertising*”, **International Journal of Advertising**, S.8(3), ss.231-244.
- RINGLE, Christian M., WENDE, Sven ve BECKER, Jan-Michael (2022), “*SmartPLS 4. Boenningstedt: SmartPLS*”, **SmartPLS Kurumsal Web Sitesi**, <https://www.Smartpls.com> (Erişim Tarihi: 14.05.2024).
- SAS (2022), “*Digital Marketing*”, **SAS Kurumsal Web Sayfası**, http://www.sas.com/tr_tr/insights/marketing/digital-marketing.html (Erişim Tarihi: 06.02.2022).
- SCARDAMAGLIA, Amanda ve DALY, Angela (2016), “*Google, Online Search and Consumer Confusion in Australia*”, **International Journal of Law and Information Technology**, S.24(3), ss.203-228.
- SCHEIBEHENNE, Benjamin, GREIFENEDER, Rainer ve TODD, Peter M. (2010), “*Can There Ever be too Many Options? A Meta-Analytic Review of Choice Overload*”, **Journal of Consumer Research**, S.37(3), ss.409-425.
- SCHWEIZER, Markus, KOTOUC, Alexander J. ve WAGNER, Tillmann (2006), “*Scale Development for Consumer Confusion*”, **Advances in Consumer Research**, S.33(1), ss.184-190.
- SHARMA, Anuradha, PANDHER, Jagwinder Singh ve PRAKASH, Gyan (2023), “*Consumer Confusion and Decision Postponement in the Online Tourism Domain: The Moderating Role of Self-Efficacy*”, **Journal of Hospitality and Tourism Insights**, S.6(2), ss.1092-1117.
- SPROLES, Elizabeth Kendall ve SPROLES, George B. (1990), “*Consumer Decision-Making Styles as a Function of Individual Learning Styles*”, **Journal of Consumer Affairs**, S.24(1), ss.134-147.
- SARSTEDT, Marko, RINGLE, Christian M., HAIR, Joseph F. (2017), “*Partial Least Squares Structural Equation Modelling*”, **Handbook of Market Research** (Ed. Christian Homburg, Martin Klarmann, Arnd Vomberg), Springer Publisher, Heidelberg, ss.1-40.
- TURNBULL, Peter W., LEEK, Sheena ve YING, Grace (2000), “*Customer Confusion: The Mobile Phone Market*”, **Journal of Marketing Management**, S.16(1-3), ss.143-163.
- WALSH, Gianfranco, HENNIG-THURAU, Thorsten ve MITCHELL, Vincent-Wayne (2007), “*Consumer Confusion Proneness: Scale Development, Validation, and Application*”, **Journal of Marketing Management**, S.23(7-8), ss.697-721.
- WALSH, Gianfranco ve MITCHELL, Vincent-Wayne (2010), “*The Effect of Consumer Confusion Proneness on Word of Mouth, Trust, and Customer Satisfaction*”, **European Journal of Marketing**, S.44(6), ss.838-859.
- <https://www.ama.org/pages/what-is-digital-marketing/> (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- YILDIZ, Erkan (2021), **SmartPLS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Reflektif ve Formatif Yapılar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı.
- ZHANG, Kem Z., ZHAO, Sesia J., CHEUNG, Christy M., ve LEE, Matthew K. (2014), “*Examining the Influence of Online Reviews on Consumers' Decision-Making: A Heuristic-Systematic Model*”, **Decision Support Systems**, S.67, ss.78-89.

Samsun'da Meteorolojik Kökenli Doğal Afetlere Bir Örnek: 5 Haziran 2023 Tarihli Lâdik Seli ve Taşkınları

An Example of Meteorological Natural Disasters in Samsun: Lâdik Flood and Overflow on June 5, 2023

Yahya KADIOĞLU

Prof. Dr., Samsun Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
yahya.kadioglu@samsun.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9483-1635>

Makale Başvuru Tarihi: 28.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.01.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Murat Mustafa AK

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, SBE,
Beşeri ve İktisadi Coğrafya A.B.D., mmak@ankara.edu.tr
<https://orcid.org/0009-0005-8821-8219>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Sel,
Yağış,
Taşkın,
Topoğrafya,
Yerleşme,

Seller ve taşkınlar diğer doğal afetler gibi can ve mal kaybına yol açan, toplumun sosyo-ekonomik yapısını derinden etkileyen meteorolojik kökenli doğal afetlerdir. 5 Haziran 2023 tarihinde, Samsun ili Lâdik ilçesinde etkili olan yağışlar Lâdik ilçe merkezinde uzun yıllık ortalamaların üzerine çıkmış, ilçe merkezinin güneyindeki dağlık sahadan kaynağını alan dereler eğimin de etkisiyle sele ve taşkına neden olmuştur. İlçe merkezindeki 16 mahallede toplam 437.289 m²'lik tarım alanı, 23 konut, 6 ticari işyeri, 4 samanlık, 2 araç, 7 çok amaçlı depo ve 4 ahır zarar görmüş; 32 büyükbaş hayvan telef olmuştur. Afette 1 kişi hayatını kaybetmiştir. Zarar gören evler tahliye edilmiştir. Afet haziran ayında meydana geldiği için tarım sektöründeki zarar fazla olmuş; mısır, buğday ve ayçiçeği tarlaları selden etkilenmiştir. İlçe merkezindeki yollar selin etkisiyle bozulmuş, Lâdik-Samsun yolunda trafik bir müddet durmuştur. Afetin meydana gelmesinde eğim, baki, yağış, toprak, bitki örtüsü gibi doğal faktörlerin yanında dere yataklarına yapılan beşeri müdahaleler de etkili olmuştur.

ABSTRACT

Keywords:

Flood,
Rainfall,
Overflow,
Topography,
Settlement,

Floods and overflow, like other natural disasters, are natural disasters of meteorological origin that cause loss of life and property and deeply affect the socio-economic structure of the society. On June 5, 2023, the rainfall in the Lâdik District of Samsun Province exceeded the long-term averages in the district center of Lâdik, and the streams that originated from the mountainous area in the southern part of the district center caused flood and overflow due to the impact of the slope. A total of 437.289 m² of agricultural land, 23 residential buildings, 6 commercial establishments, 4 haystacks, 2 vehicles, 7 multi-purpose storages, and 4 barns in 16 neighborhoods in the district center were damaged, and 32 cattle died. The disaster claimed the life of one person. Damaged houses were evacuated. Since the disaster struck in June, the destruction in the agricultural sector was heavy, and maize, wheat, and sunflower fields were affected by the flood. The roads in the district center collapsed due to the flood, and traffic on the road from Lâdik to Samsun was suspended for a while. Besides natural factors such as slope, exposure, precipitation, soil, and vegetation, interventions made to the stream beds were also effective in the occurrence of the disaster.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): KADIOĞLU, Yahya ve AK, Murat Mustafa (2024), "Samsun'da Meteorolojik Kökenli Doğal Afetlere Bir Örnek: 5 Haziran 2023 Tarihli Lâdik Seli ve Taşkınları", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.753-763, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1557732>

1. GİRİŞ

Genel hayatı ve insan aktivitelerini belirli bir süre kesintiye uğratan, can ve mal kaybına yol açan, meydana geldiği bölgedeki geniş halk kitlelerini çok yönlü olarak etkileyen, doğal veya insan kaynaklı olaylar genel bir ifade ile "afet" olarak tanımlanmaktadır (Yaşar Korkanç ve Korkanç, 2006:42). Tarihi devirlerden bu yana Türkiye büyük ölçüde can kaybı, yaralanma ve mal kaybına yol açan doğal afetlerle sık sık karşılaşmıştır (Ergüney, 2007:1). Bu doğal afetlerden biri de çalışmaya konu olan ve Lâdik ilçe merkezindeki yerleşim alanları içinde etkili olan 5 Haziran 2023 tarihli Lâdik seli ve taşkınlarıdır.

Sel ve taşkın doğal afete dönüşebilen meteorolojik kökenli doğa olayları arasında yer alır. Farklı şekillerde tanımlanmakla beraber sel, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan büyük su kütlelerinin akarsu yataklarında, vadi yamaçlarında ve tabanlarında, açık alanlarda kontrolsüz bir biçimde akarak yayılması olayıdır (Özcan, 2006:36). Başka bir ifadeyle sel, su miktarı ve hızı artan bir akarsuyun etrafındaki beşeri çevreye zarar verecek derecede akış büyüklüğüne ulaşmasıdır (Şahin ve Sipahioğlu, 2003:123).

Eğimli yamaçlardan hızla inen ve sürüklediği malzemeyi etki alanı boyunca taşıyan su kütleleri olarak da ifade edilmektedir. Taşkın ise akarsuların taşıdığı su miktarındaki artışa bağlı olarak suların yatak dışına çıkması olayıdır (İzbrak, 1986:276-304). Yani sellerin birleşmesiyle akarsu vadileri boyunca meydana gelen su kabarmaları ve akarsuyun yatağını aşarak taşkın yatağına ve çevresindeki yayvan araziye yayılması olayı taşkın olarak isimlendirilmektedir (Görcelioğlu, 1996:16).

Yerleşmeye açılan akarsu havzalarında ve kapalı dere yataklarının bulunduğu yerleşim alanlarında seller görülebilmektedir. Meskûn mahallerde akarsular için yapılan kanallar ve menfezler şiddetli yağışlar etkili olduğunda yetersiz kalabilmektedir. Yüzeysel akışa geçen sular taşıdıkları malzemeleri kanalların ve menfezlerin ağız kısımlarında biriktirerek suların çevreye yayılmasına neden olur. Bu sular konutlara, işyerlerine, ulaşım güzergâhlarına ve tarım alanlarına zarar verir (Kadioğlu vd., 2017:233).

Selin şiddetini yağış miktarı, eğim, taşınan yük miktarı ve akarsu havzasının şekli belirler (Atalay, 2004:388). Doğal ve beşeri nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan bu tür meteorolojik kökenli doğal afetler bazen çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ve büyük çaplı maddi hasarlara neden olabilmektedir. Türkiye'deki kentsel gelişme biçimi taşkınların meydana gelmesinde önemli rol oynar (Akman, 2021:25). Akarsuların kapalı kanallar içine alınarak yerleşim alanları içinden geçirilmesi kentlerdeki taşkınlarla davetiye çıkarmaktadır. Alınacak önlemler neticesinde beşeri faktörlerin sel ve taşkınlar üzerindeki etkisini azaltmak mümkün olabilmektedir.

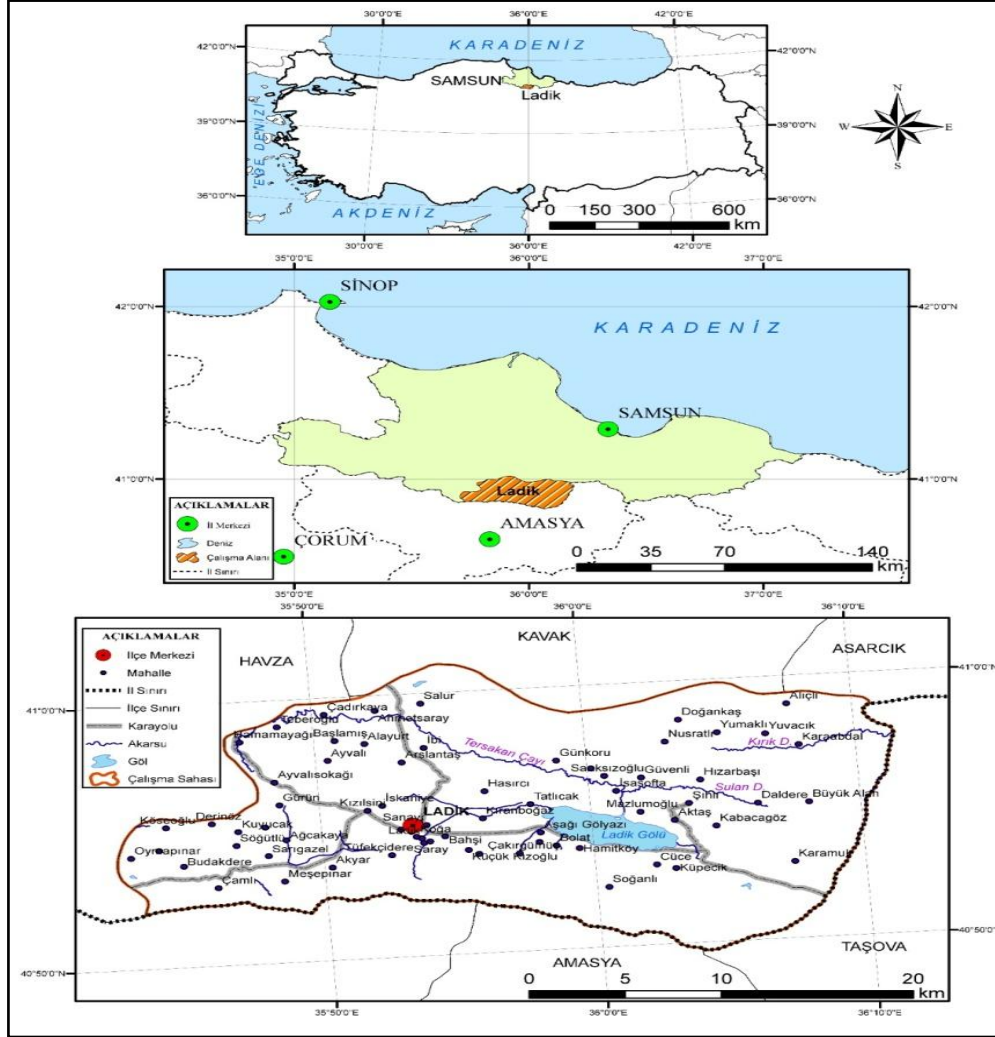
Bilimsel araştırmalarda gerçeğin doğasına uygun, sistematik ve tutarlı bir sürecin takip edilmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:91). Çalışmada, öncelikle sel ve taşkın olaylarına ilişkin literatür taraması yapılarak topoğrafik, jeolojik, iklimik, hidrografik, edafik ve biyotik faktörlerin afet üzerindeki rolü araştırılmıştır. 5 Haziran 2023 tarihli, selin ve taşkınının nedenlerini, boyutlarını ve sonuçlarını anlamak için afet sonrası arazi çalışması yapılarak sahaya ilişkin notlar ve fotoğraflar temin edilmiştir. Lâdik Belediyesi'nden ve Lâdik İlçe Tarım Müdürlüğü'nden temin edilen veriler tasnif edilerek tablolandırılmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan algılama yöntemleriyle yörenin topoğrafya ve akarsu haritaları hazırlanmış, HGK web sayfasından indirilen Türkiye sayısal haritası üzerinde çalışma sahasının sınırları ve yerleşim alanları Arcgis Pro Programı aracılığıyla belirlenmiştir. Bu sınırlar içerisinde Landsat 8 DEM (sayısal yükseklik modeli) verileri kullanılarak yükselti basamakları oluşturulmuştur. DEM verilerinden hidroloji analizi yapılmıştır. Araştırma sahası akarsu ağı ortaya çıkarılıp haritalandırılmıştır. Hidroloji analizi sonucu elde edilen akarsu ağı modeli, 1/25000 ölçekli basılı topografya haritası ile karşılaştırılıp, akarsuların isimleri sayısal haritaya eklenmiştir. Ayrıca Topografik yapı ile selin neden- sonuç ilişkisini anlamlandırmak için yöreye ait eğim haritası da oluşturulmuştur.

Araştırma sahasındaki sel ve taşkınının nedenleri ve sonuçlarını anlamak için Coğrafi Bilgi Sistemleri aracılığıyla Lâdik Meteoroloji İstasyonu (950 m) yağış rasatlarının yıllık ortalaması referans alınarak çalışma sahası sınırları içerisine 1000 adet rastgele nokta atanmıştır. Atanan bu noktalara karşılık gelen yükselti değeri belirlenip Schreiber yöntemine göre atanan noktaların tahmini yağış değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra Schreiber yöntemiyle ortaya çıkarılan yağış değerleri IDW analizi ile haritalandırılmıştır. Son olarak sahada arazi çalışması yapılarak coğrafi faktörlerin sel ve taşkın olayındaki rolü gözlemlenmiştir.

2. ETKİLİ DOĞAL ÇEVRE FAKTÖRLERİ

Türkiye jeolojik, topoğrafik ve iklimik özellikleri nedeniyle doğal afetler için yüksek bir risk altındadır (Uzuntaş ve Öztürk, 2019:146- 147). Seller ve taşkınlar; yağışın şekli, yoğunluğu, drenaj ağı, toprak özellikleri, bitki örtüsü, şehirleşme, sanayileşme, ulaşım gibi doğal ve beşeri kaynaklı birçok faktörün etkisiyle oluşabilmektedir. Yeterince önlem alınmadığı takdirde afete dönüşebilmektedir (Dölek ve Avcı, 2017:192). Lâdik ilçesi sahip olduğu coğrafi özellikleri gereği meteorolojik kökenli doğal afetlere maruz kalabilmektedir. Bu afetlere karşı gerekli önlemlerin alınmaması veya alınan önlemlerin yetersiz olması durumunda ilçede yeni afetlerin meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Harita1. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

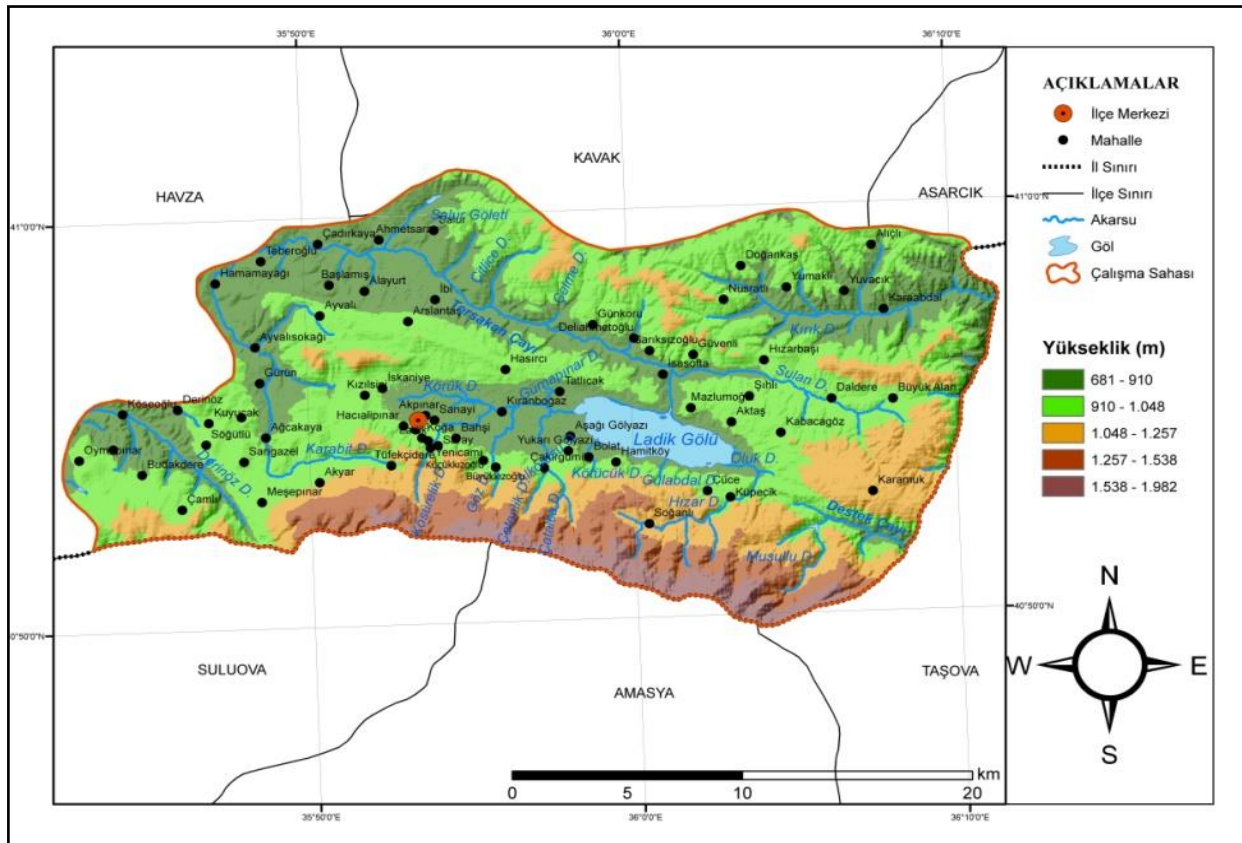
Samsun iline bağlı bir ilçe yerleşmesi olan Lâdik, güneyden Amasya Merkez ve Suluova, doğudan ve güneydoğudan Taşova, kuzeyden Kavak, kuzeydoğudan Asarcık, batıdan ve kuzeybatıdan Havza ile çevrilidir (Harita 1). Çalışma sahasını Lâdik ilçe merkezi ve ilçe merkezine bağlı mahalleler oluşturmaktadır. Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde yer alan Lâdik ilçe merkezi güneyden Akdağ ve Karaömer dağları ile çevrilidir. Akdağ'ın yükseltisi zirve noktasında 2000 metreyi aşar. Dağlık sahanın kuzey yamaçları Karadeniz üzerinden gelen hava akımlarına açık olduğundan zaman zaman ani ve şiddetli yağışlara sahne olur. Bu yağışlar sonucu oluşan yüzey suları eğimin de etkisiyle yamaç boyunca hızla akışa geçerek kısa sürede sele düşebilmektedir. Kaynağını bu sahadan alan dereler eğimin azaldığı dağın eteklerinde ve ilçe merkezinin de üzerinde bulunduğu depresyon sahasında taşkın ve su baskınlarına yol açar. Nitekim 5 Haziran 2023 tarihinde başlayan şiddetli yağış yamaç üzerinde güçlü bir yüzey akıntısı oluşturmuş ve dere yataklarına sığmayan sular taşkına neden olmuştur. Taşkında yağış miktarı kadar, bitki örtüsü, jeolojik yapı, eğim, tıkanan menfezler ve kanallar da etkili olmuştur. Bütün doğal afetlerde olduğu gibi sel ve taşkınlar da geri kalmış ve alt yapının yetersiz olduğu bölgelerde hem daha fazla etkili olmakta hem de etkilerinin ortadan kalkması daha uzun zaman almaktadır (Dölek ve Avcı, 2017:192). Yerleşim alanları içindeki menfezler, üstü kapalı kanallar veya borular mevcut suyu tahliye edememiştir. Akarsuların taşımış olduğu malzemenin de etkisiyle drenaj kanalları tamamen devre dışı kalmıştır.

Çevreye yayılan sular yerleşim, tarım, sanayi, turizm ve ulaşım alanlarına zarar vermiştir. Doğal afete dönüşen olayda önemli miktarda maddi hasar meydana gelmiş ve bir kişi hayatını kaybetmiştir.

Yükselti, eğim, yağışın türü, süresi, şiddeti, miktarı, havza içindeki dağılışı, evapotranspirasyonu etkileyen meteorolojik faktörler, arazi kullanımı, bitki örtüsü, toprak ve zemin özellikleri, drenaj sistemi, yüzeysel akışı engelleyen baraj, göl ve göletler bir bölgedeki selleri ve taşkınları etkileyen coğrafi faktörlerdir (Sarıgöl ve Turoğlu, 2020:4). Karadeniz bölgesinin Doğu ve Batı Karadeniz bölümünde kıyıya paralel uzanan yüksek dağ sıraları Orta Karadeniz bölümünün iç kesimlerinde sıra özelliğini kaybeder. Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarının Orta Karadeniz bölümü sınırları içinde kalan kısmında tek başına yükselen dağ dizileri yer alır. Dağların ortalama yükseltisi Karadeniz bölgesinin geneline göre daha azdır (Kadioğlu, 2017:165). Miyosen dönemi ortalarında Anadolu'nun tamamında görülen yükselme hareketleri sahayı da etkilemiştir. Bu hareketler sırasında eski kırık hatları boyunca çökmeler meydana gelmiş ve kenar sahalar yüksekte kalarak günümüz dağları oluşturmuştur (Özçağlar,1989:187). Bunlardan Akdağ ve Karaömer dağı Lâdik depresyonu güneyinde yükselir. Akdağ adını yapısındaki kalkerlerden alır (Tuncel ve Doğaner, 1989:49).

Yükseltisi 2000 metreyi aşar. Kuzey yamaçlarını drene eden akarsular Lâdik Gölü'ne, güneydekiler Derinöz Deresi ve Yeşilirmak'ın kolu Kocaalan Çayı'na dökülür. Akarsuların çoğu mevsimlik bir karakter gösterir. Kuzey ve güney yamaçları üzerinde flüvyal aşındırma sonucu oluşmuş kerkter vadiler bulunur. Bu vadiler sığ olup keskin olmayan sırtlarla birbirinden ayrılır. Lâdik ilçe merkezinin güneyindeki dağlık sahadan kaynağını alan irili ufaklı çok sayıda mevsimlik akarsu dağın kuzey yamaçları boyunca akarak Lâdik depresyonuna ulaşır. Bunlardan bazıları ilçe merkezinde birleştikten sonra depresyon boyunca doğuya doğru akarak Lâdik Gölü'ne dökülür. İlçe merkezinin doğusundakiler ise doğrudan Lâdik Gölü'ne boşalır. Köşürelilik, Sugözü, Çetenlik, Hızır, Çatalca, Kırık, Destek, Çetenlik, Gürnapınar, Çitlice, Musullu ve Karabıt bunların başlıcalarıdır (Harita 2).

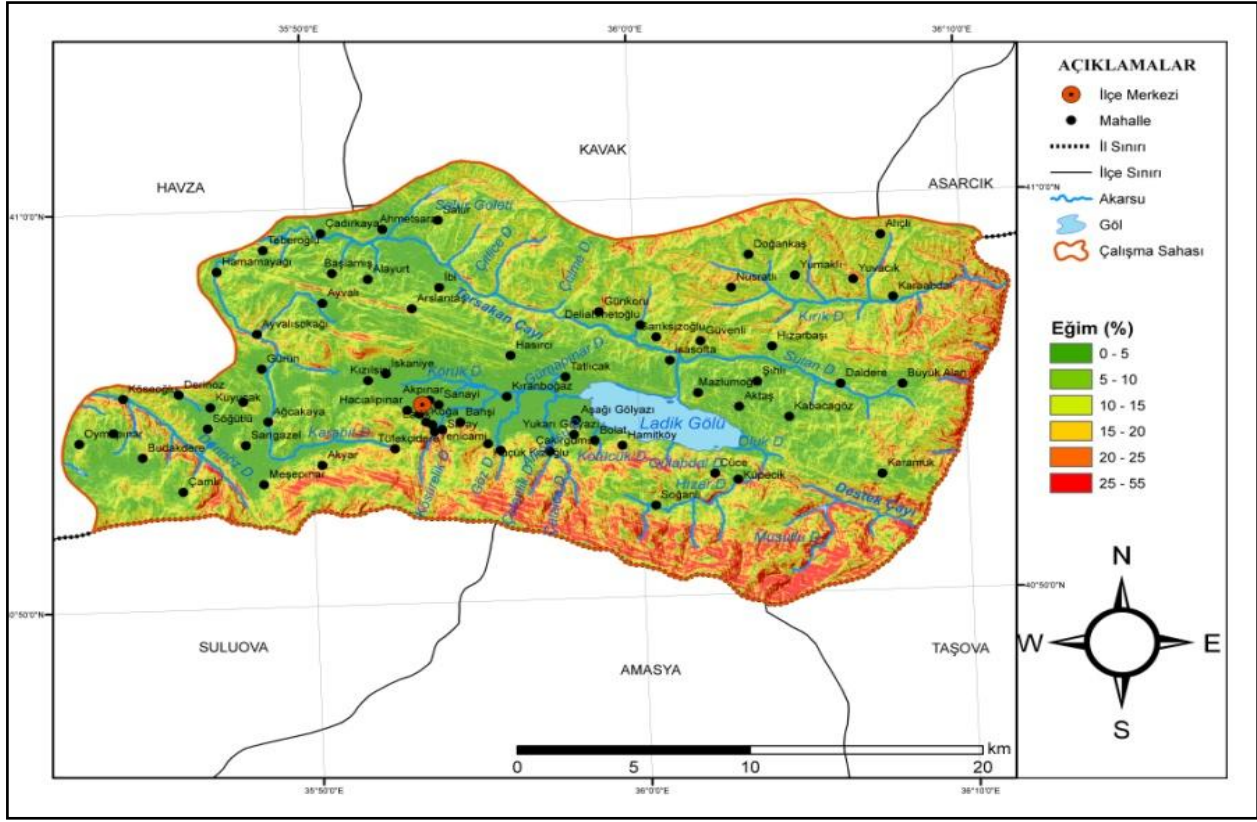
Harita 2. Topoğrafya ve Akarsu Haritası

İlçe merkezine ulaşan akarsular yerleşim alanları dâhilinde kanal içine alınarak üzerleri kapatılmış veya borular içine alınarak yerleşim alanlarından geçirilmiştir. Akarsuların mevsimlik bir karakter taşıması bu tür uygulamalara gidilmesinde önemli rol oynamıştır. Akarsuların su seviyeleri ilkbahar mevsimindeki kar erimeleri ve yağışların etkisiyle yükselir. Bu dereler şiddetli ve ani yağışların görüldüğü tarihlerde yamaç eğiminin de etkisiyle hızlı bir şekilde Lâdik depresyonuna ulaşır.

Bütün koşulların aynı olması durumunda, eğimin fazla olduğu alanlarda yağışla gelen suların toprağa sızması eğimin az olduğu alanlara nispeten daha azdır. Bunun sonucunda da yağmur suları doğrudan akışa katılırlar (Türkmenoğlu, 2012:25). Lâdik depresyonu güneyinde yükselen dağlık sahada eğim değerleri yüksektir (Harita 3).

Harita 3. Eğim Haritası

Değerler akarsu yatakları boyunca zirveye doğru %55'e kadar çıkar. Dağın eteklerinde ise %10- 15'e, depresyon tabanında ise %5'in altına iner. Eğimin etkisiyle akarsuların yukarı çıkışlarında akış hızı yüksektir. 5 Haziran 2023 tarihinde düşen 73,6 mm'lik yağışla birlikte akarsuların taşımış olduğu yük miktarı da artmıştır. Akarsular taşımış olduğu odun, çalı, çırpı, çöp vb. malzemeleri dağlık sahanın eteğinde bulunan yerleşmelerde, yatağın boru veya kanal içine alınan kesimlerinde biriktirmiş ve tahliye kanallarını kapatmıştır. İlçe merkezindeki suları tahliye eden ve Tatlıcak mahallesinden geçen Gürnapınar deresi taşımış olduğu malzemeleri üzerindeki köprüünün alt kısmında biriktirmesi sonucu taşkın meydana gelmiştir. Çevreye yayılan sular evlerin bodrum katına, ahırlara, yollara, tarım alanlarına ve iş yerlerine zarar vermiştir.

Bitki örtüsü bakımından zengin sahalarda topraktaki gözeneklilik daha fazla olduğundan toprağın sızdırma ve su tutma kapasitesi yüksektir. Bitkiler, gövdeleri ile yüzeysel akış hızını azaltmakta, eğimli arazilerden boşalan suya karşı birer engel oluşturmakta ve suyun düşük kottaki ani birikimini engellemektedir (Özcan, 2006:40), Canik dağlarında nemli ormanların yayılış sahası dağlık sahaların kuzeye bakan yamaçlarıdır. Bu sahalarda kayın türlerinden oluşan nemli ormanlar geniş alan kaplar (Aktaş, 1994:347).

Akdağ'ın kuzey yamaçları üzerinde Karadeniz bölgesinin karakteristik nemli orman elemanlarından kayın ormanları yayılış gösterir. Lâdik ve çevresinde meşe ormanları yoğunluk kazanır. Tüfekçidere mahallesi civarında hâkim bitki türü sapsız meşedir. Bu sahada 1000 metreden sonra kayın ormanları başlar. Nemli ormanların vadi içine denk gelen sahalarda çalı katına rastlanır. Akdağ zirve kesimlerinde bütünüyle alpin formasyon yaygındır (Çoban, 1996:79-81). Zayıf bitki örtüsü yağışlarla gelen suyun sızmasını azaltmakta, yüzeysel akışa geçen su miktarını artırmaktadır (Fural vd., 2019:55-56). Sahada orman altı bitki örtüsü vadi yamaçlarının yüksek kesimlerinde zayıf olduğundan bu sahalarda suyun akış hızı yüksektir.

Sel üzerinde etkili olan faktörlerden biri de toprağın nemlilik derecesidir. Eğer bir bölgede toprak nemi zaman içinde artıyorsa ve doyma noktasına yaklaşıyorsa bu bölgenin bir sonraki yağışta sel veya su baskınına maruz kalma ihtimali yüksek demektir (Turgu vd., 2015:14). Suya doymuş topraklar susuz veya suyu az olan topraklara göre yüzey sularını daha az emer. Bu yüzden nemli topraklar selin oluşumunu hızlandırır (Şahin ve Sipahioğlu, 2003:126).

Sahada en fazla yağış ilkbahar mevsiminde düşer ve ortalama yağış mayıs ayında maksimum seviyeye çıkar. Bu nedenle toprak yaz başında nemli ve suya doymuş olur. Haziran ayındaki sıcaklık değerleri de yüksek olmadığından topraktan buharlaşma yoluyla su kaybı fazla olmaz. Toprağın nemli ve suya doygun olması onun su tutma kapasitesini azaltır. Bu ayda ani ve şiddetli yağışlar etkili olduğunda sular güçlü bir yüzey akışı oluşturur.

Akdağ formasyonunda ana kaya Permiyen yaşlı kireçtaşlarından oluşur. Formasyonu oluşturan kayalar ileri derecede tektonik hareketlerin etkisinde kalmış, kırıklı ve kıvrımlı bir yapı kazanmıştır. Akdağ formasyonunu oluşturan kireçtaşları, çoğunlukla gri renkli, bol kalsit damarlı ve dolgulu, üst düzeyleri olitik ve pizolitikdir. Daha genç formasyonlarla olan dokanıkları çoğunlukla faylıdır (Öztürk, 1979:29).

Çerkeş formasyonu (Pliyosen) Yeşilirmak ile Destek çayı arasında yoğun olarak görülür. Konglomera ve kumtaşından oluşur. Yer yer ara tabaka şeklinde killi ve kireçli düzeyler içeren birim 600 m kalınlığa ulaşabilmektedir. Kuzey Anadolu Fay zonu boyunca oluşan çukurluklarda ve karasal ortam koşullarında çökeldiği belirtilmektedir. Pliyosen yaşlı olan birim, alüvyon tarafından uyumsuz olarak örtülmüştür (Aktimur vd., 1992:33).

Bir havzadaki jeolojik özellikler, kayaların cinsleri, geçirgenliği ve aşınmaya karşı gösterdikleri direnç gibi taşkına karşı duyarlılığının artmasına veya azalmasına neden olan pek çok değişkeni etkilemektedir (Bozkurt Hüyüktepe, 2015:6). Seyfe formasyonu Permiyen yaşlı kireçtaşları üzerine taban konglomerası ile açılı uyumsuzlukla gelir (Gültekin vd., 2009:114). Formasyon Kuzey Anadolu Fay zonunun kuzeyinden güneyine doğru yüzeylenmektedir. Alt kısmında, Tokat Masifi metamorfiteğini içeren, şist, kireçtaşı çakıllarından oluşmuş konglomera ile başlamaktadır. Konglomera üst kısma doğru kumtaşına geçmektedir. Birimi sırasıyla çamurtaşı, marn ve killi kireçtaşı takip etmektedir. Çökeltme sürecinde çökel ortama aglomera ile tuf dâhil olmaktadır. Denizaltı volkanizmasının etkin olduğu ortamda çökeldiği de bilinmektedir (Aktimur vd., 1979:28-30). Lâdik depresyonu güneyindeki dağlık sahanın jeolojik özellikleri yer yer geçirimli bir yapıda olsa da mesafenin kısa ve eğimin fazla olması nedeniyle akarsular fazla su kaybetmeden kısa sürede dağlık sahanın eteklerine ulaşabilmektedir.

Bilindiği gibi yağış ve sıcaklık, yüzey suları üzerinde doğrudan etkili olan unsurlardır. Bir yerin yağış özelliklerini yıllık toplam yağış miktarı, yağışın aylara ve mevsimlere dağılışı, cinsi ve şiddeti belirlemektedir. Ancak beklenen zamanda, yerde ve miktardaki yağış dışında meydana gelen ani ve uzun süreli sağanak yağışlar, kısa zamanda büyük su kütesinin, yamaçlar ve/veya akarsu yatakları boyunca, kontrolsüz biçimde akışa geçmesi ile akarsu yataklarında taşkına ve yamaçlarda sele neden olmaktadır (Özcan, 2006:38). Sel felaketinin oluşumunda, belirli bir yer ve zamanda beklenen yağış miktarını aşan ani ve uzun süreli sağanak yağışlar da etkili olmaktadır. Bölgenin kaldırabileceği su kapasitesinin aşılması ile büyük su kütesinin eğimli araziden dökülmesi ve dere yatakları boyunca kontrolsüz biçimde akmasıyla taşkın ve sel olayları meydana gelmektedir. Dolayısıyla, yağış ve sıcaklıktaki ani değişimler selin başlıca nedenlerindedir (Bilgen vd., 2021:21).

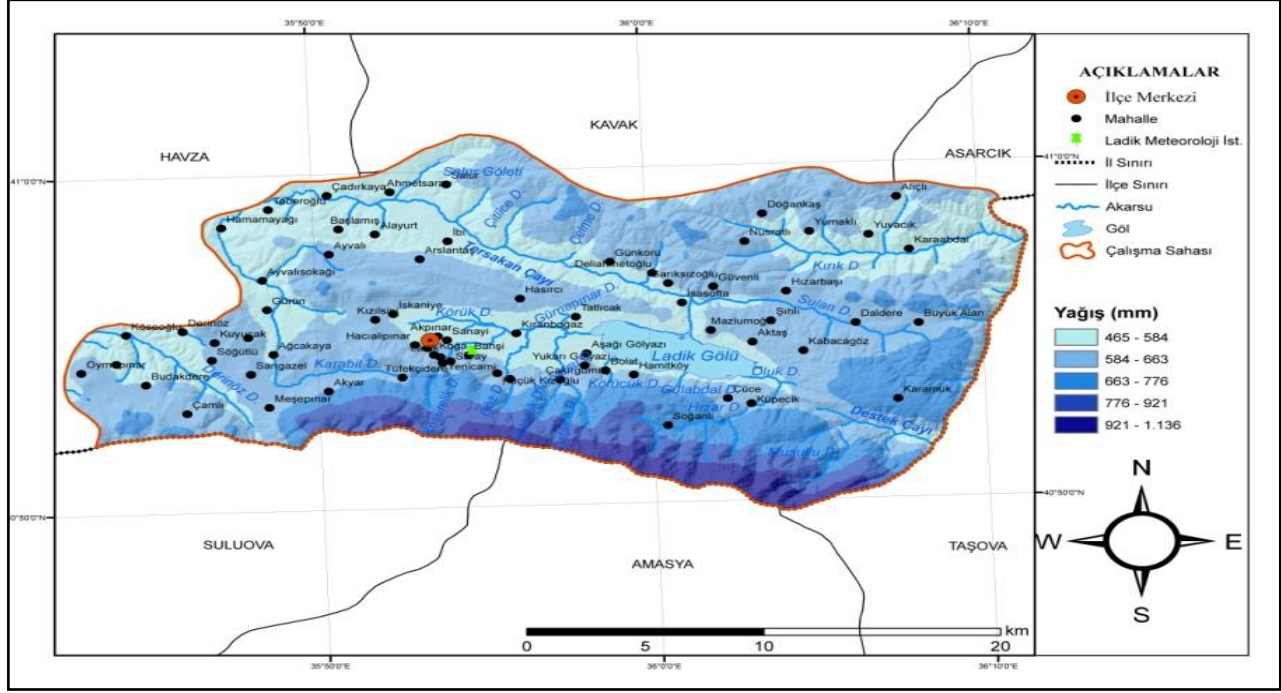
Karadeniz bölgesinin Orta Karadeniz bölümü farklı iklim özellikleri ile bölge genelinden ayrılır. Yöredeki topoğrafik yapı kıyı ile iç kesimler arasında hava kütlelerinin geçişini engelleyecek derecede yüksek değildir. Lâdik Meteoroloji İstasyonu rasatlarına göre ilçede yıllık ortalama yağış miktarı 602 mm'dir. Yıllık ortalama yağışın %30,54'ü (183,9 mm) ilkbahar, %27,17 si (163,6 mm) sonbahar, %25,83 ü (155,5 mm) kış ve %16,44 ü (99 mm) yaz mevsiminde düşer. İlkbahar mevsimindeki yüksek yağış oranı Karadeniz iklim özelliklerinin kısmen değişikliğe uğradığını, karasal iklim özelliklerinin belirginleşmeye başladığını gösterir. Ortalama yağış mayıs ayında en yüksek (74,2 mm) ve ağustos ayında (17,7 mm) en düşük değere ulaşır.

Sele sebep olan en önemli meteorolojik parametre yağışın şiddeti, süresi ve karakteristiğidir (Kömüşçü vd., 2011:210). Araştırma sahasında güneydeki dağlık sahanın kuzey yamaçları üzerinde yağış miktarı daha da artar. Yükseldikçe artan yağış miktarını belirlemek amacıyla kullanılan Schreiber ve Huber formülleri ile sahadaki yağış miktarı hakkında fikir edinmek mümkündür. Schreiber'e göre, her 100 m yükseklik artışına karşılık yağışın 54 mm arttığı kabul edilmektedir (Dönmez, 1979:177).

Schreiber formülünde yağış miktarı bulunacak saha ile istasyon arasındaki yükselti farkı (hektometre) 54 katsayısı ile çarpılıp istasyonda ölçülen yağış tutarı ile toplanır. Buna göre Akdağ'ın 1500 metre yükselti basamağı üzerinde yıllık ortalama yağış miktarı 900 mm'ye yaklaşır (Harita 4). Formüldeki 54 katsayısı yıllık yağış miktarının her 100 metre yükselişteki artış oranı esasına göre belirlenmiştir. Şayet aylık yağış değerleri hesaplanacaksa 54 sayısı 12 ye bölünerek aylık katsayı (4,5) belirlenir. Buna göre güneydeki dağlık sahanın kuzey yamaçları üzerine düşen yağış miktarı daha fazladır. Dolayısıyla 05.06.2023 tarihinde Lâdik Meteoroloji İstasyonu'nda ölçülen 93,6 mm'lik yağış Schreiber formülü esas alındığında 1500 metre yükseltide 390,6

mm'ye çıktığı anlaşılmaktadır. Bu miktar rasat süresince ölçülen maksimum yağış tutarlarının (74,5 mm) çok üzerindedir. Ancak belli bir yükselti sınırından sonra yağış üst sınırına ulaşıldığından Akdağ'ın zirvelerinde yağışın aynı oranda artmadığı unutulmamalıdır.

Harita.4 Schreiber Formülüne Göre Yıllık Ortalama Yağışın Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Nem, sıcaklık ile birlikte yağış oluşumunda önemli rol oynar. Türkiye'de genel olarak bağıl nem yaz aylarında düşük, kış aylarında yüksektir. Ülkenin büyük bir kısmında sıcaklığın yüksek, zeminin kuru ve bulutluluğun son derece az olduğu yaz aylarında bağıl nem oranları düşüktür. Buna karşılık sıcaklığın az ve nemli hava akımlarının etkili olduğu kış aylarında bağıl nem oranları yüksektir (Koçman, 1993:41-42). Yağışlar genellikle bağıl nemi artırıcı etki yapar. Bağıl nem düşük olduğu zaman buharlaşma artar. Yükseldikçe azalır. Bağıl nemin günlük değişimleri sıcaklığın tersine bir gidiş gösterir. Geceleri sabaha karşı en yüksek, öğleden sonra en düşük değere sahiptir (Erol, 1993:180-186). Lâdik'te yaz mevsimindeki değerler düşük değildir. Sahada yıllık ortalama bağıl nem %69'dur. Aylık ortalama nemin yıl içindeki dağılışı incelendiğinde değerlerin birbirine yakın olduğu görülür (Tablo 1.). En düşük değer nisan ayında (%65.4), en yüksek değer ise ocak ve ekim aylarında görülür (%69.2).

Tablo 1. Lâdik'te Ortalama Yağış, Maksimum Yağış ve Ortalama Bağıl Nemin Aylık Dağılışı

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama yağış (mm)	54.5	42.9	47.5	62.2	74.2	55.5	25.8	17.7	28.9	68.2	66.5	58.1	602.9
Maksimum yağış (mm)	74.5	30	30.7	53	44	43.4	44	35.5	42.3	60.2	67	57	74.5
Ortalama bağıl nem (%)	69.2	68.4	67.8	65.4	67.2	67	68	67.7	68.1	69.2	67.8	69.1	67

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Sıcaklık, yağışın oluşumunu etkileyen iklim elemanlarından biridir. Sahada yükselti ve karasallık sıcaklık üzerinde belirleyici rol oynar. Lâdik Meteoroloji İstasyonu rasatlarına göre yıllık ortalama sıcaklık 9,4 °C'dir. Aylık ortalama sıcaklıklar incelendiğinde değerlerin kıyı kesimine göre düşük olduğu görülür. Nitekim yaz mevsiminde bile ortalama sıcaklıklar 17,6 °C'yi geçmezken, Samsun Meteoroloji İstasyonu rasatlarına göre aynı mevsimde kıyı kesimindeki ortalama sıcaklıklar 23,5 °C'ye çıkmıştır. Kış mevsiminde en yüksek ortalama sıcaklık 2,6 °C ile aralık ayında ölçülmüştür. Rasat süresince minimum sıcaklıklar 1985 yılı 23 Şubat ve 3 Mart tarihlerinde -20 °C'ye kadar düşmüştür. Minimum sıcaklık ortalamaları temmuz ve ağustos aylarında 10,7 ile en yüksek, ocak ayında -3,3 °C en düşük değere inmiştir. Sıcaklığın -0,1°C'nin altında olduğu gün sayısı (donlu günler) yıllık ortalama 85,7 gündür. Bu değer kıyı kesiminde 8,8 gündür.

Foto 1. Tatlıcak Mahallesi'ndeki Gürnapınar Deresi Taşkını

Foto 2. Hamamayağı Mahallesi'ndeki Taşkından Bir Görüntü

3. SEL - TAŞKIN OLAYLARININ ZARARLARI

Seller ve taşkınlar düşük frekanslı ama fiziksel altyapıya, insan güvenliğine ve ekonomik faaliyetlere yüksek etkisi olan afetlerdir (Dölek, 2015:260). Sellerin ve taşkınların neden olduğu zararlar, toplum yaşamını çok çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu doğal afetlerin etkileri, kompleks bir yapıya sahiptir. Tüm dünyada yaygın olarak görülen en belirgin etkileri, insan hayatı ve ekonomi üzerinde kendini göstermektedir (Yaşar Korkanç ve Korkanç, 2006:43).

5 Haziran 2023 tarihli Lâdik seli ve taşkınları en fazla tarım alanlarına ve konutlara zarar vermiştir. Afet tarımsal aktivitelerin yoğun olduğu yaz mevsimi başında meydana geldiğinden tarım sektöründeki zarar büyük olmuştur. Ayçiçeği, buğday, silajlık mısır, şeker pancarı ve yem bitkisi tarım alanları tahrip olmuş; üretim düşmüştür. Hasar tespit komisyonu raporuna göre yaklaşık 437289 m²'lik tarım alanı afetten etkilenmiştir. Yapılan hesaplamalara göre yaklaşık 618.499,90 TL'lik maddi zarar meydana gelmiştir. Ayrıca 32 büyükbaş hayvan telef olmuş, 4 ahır, 6 ticari işyeri, 4 samanlık, 2 araç, 1 adet köprü, 5 adet tarımsal ürünlerin ve tarımsal aletlerinin muhafaza edildiği depo zarar görmüştür. Tarım alanlarındaki en büyük zarar Büyükkızıoğlu mahallesinde meydana gelmiştir. Yaklaşık 55100 m² büyüklüğünde silajlık mısır, 44300 m² ayçiçeği ve 4500 m² şeker pancarı tarlası afetten etkilenmiştir. Mahalle, Lâdik depresyonu güneyindeki dağlık sahanın eteğinde kurulu olduğundan zarar gören tarım alanı fazla olmuştur.

Foto 3. Tüfekçidere Mahallesi Selden Bir Görüntü

Foto 4. Bahşi Mahallesi Selden Görüntü

Konum itibariyle benzerlik gösteren Küçükkızıoğlu, Tüfekçidere, Bahşi ve Akyar mahallelerinde de tarım alanlarında hasar meydana gelmiştir (Tablo 2, Foto3- 4). Tüfekçidere mahallesinde dere yatağına yakın konumda bulunan ahır yıkılmış ve ahırdaki büyükbaş hayvanlar telef olmuştur. Mahallede 18 kişinin tarım arazisi selden etkilenmiş, 3500 m² ayçiçeği, 15250 m² arpa, 7800 m² yonca, 3500 m² buğday, 6800 m² mısır, 8250 m² silajlık mısır zarar görmüştür.

Tablo 2. Zarar Gören Tarım Alanı ve Konut Sayısı

Mahalle Adı	Zarar Gören Tarım Alanı	Mahalle Adı	Zarar Gören Tarım Alanı
Büyükkızıoğlu	103900	Akpınar	10200
Tatlıcak	72599	Hacıalipınar	5000
Akyar	63010	Hasırcı	3580
Tüfekçidere	47100	Alayurt	3000
Bahşi	46000	Sanayi	2500
Küçükkızıoğlu	40200	Çakırgümüş	2500
Saray	23200	Ayvalı	2000
Meşepınarı	10500	Günkoru	2000

Kaynak: Lâdik Belediyesi ve Lâdik İlçe Tarım Müdürlüğü

Afet depresyon tabanında da etkili olmuştur. Etrafa yayılan sular Sanayi, Saray, Bahşi ve Tatlıcak mahallelerinde konutların bodrum ve giriş katlarını basmıştır. Evlerdeki eşyalar su içinde kalmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. Hamamayağı mahallesindeki termal otel taşkından zarar görmüştür (Foto 2). Depresyon tabanındaki suları toplayıp Lâdik Gölü'ne boşaltan Gürnapınar deresi Tatlıcak mahallesinde taşmış, tarım alanları, ahırlar ve evlerin bodrum katı su altında kalmıştır (Foto 1). Mahalledeki 28 çiftçinin 26335 m² ayçiçeği ve 45964 m² şeker pancarı tarlasında maddi hasar meydana gelmiştir.

5. SONUÇ

Lâdik ilçe merkezinde 5 Haziran 2023 tarihinde meydana gelen selde ve taşkında önemli miktarda maddi hasar meydana gelmiştir. İlçe merkezinin güneyindeki dağlık sahadan kaynağını alan akarsular ani ve şiddetli yağışın etkisiyle yerleşim alanlarında sele ve taşkına neden olmuştur. Akarsu yataklarına yapılan müdahaleler afetin meydana gelmesinde önemli rol oynamıştır. Dağlık sahadan inen akarsuların yerleşim alanları içinde kalan kısımlarında yataklarının üstü kapatılarak dar bir kanal içine alınması taşkına davetiye çıkarmıştır. Kanalların hem dar olması hem de ağız kısımlarının akarsuların taşımış olduğu malzeme ile kapatılması afetin temel nedeni olmuştur.

İlçe merkezine ulaşan akarsuları toplayan Gürnapınar deresinin Tatlıcak mahallesinde taşkına neden olmasında akarsuyun taşımış olduğu malzeme kadar üzerindeki köprüünün mimari projesi de etkili olmuştur. Akarsu üzerindeki köprüünün alt kısmında bulunan kirişin akarsu yatağına doğru çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmiş olması yatağın tıkanmasında önemli rol oynamıştır. Sahadaki sel ve taşkınların önlenmesi için akarsu yataklarına müdahale edilmemeli, yerleşim alanlarındaki akarsu yatakları üstü kapalı kanal ve boru içine alınmamalıdır.

Güneydeki dağlık sahadan gelen dereleri Lâdik gölüne ulaştıracak yeni drenaj kanalları inşa edilmelidir. Bu kanallar dağın eteği boyunca topladıkları suları yerleşim alanları dışından Lâdik Gölü'ne ulaştırmalıdır. Dere yataklarındaki menfez ve kanalların temizliği periyodik olarak yapılmamıştır. Yeni yerleşim alanı planlaması yapılırken mevsimlik dere yatakları dikkate alınmalı, bu tür alanlar yerleşmeye açılmamalıdır. Tüfekçidere mahallesinin güneyinden gelen suların bir kısmını Kızılsini barajına bağlayan kanal aktif hale getirildiğinde sahadaki taşkın riski azalacaktır.

Lâdik özelinde gerçekleştirilen çalışma Türkiye ve diğer birçok ülke için dersler çıkarılması açısından oldukça önemlidir. Çünkü bu durumda olan/olabilecek farklı yerleşim alanlarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle sel ve taşkın olayları yaşanmadan önleyici tedbirler alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bilimsel gerçek mevcut olmasına rağmen afet yönetimi açısından kriz çıkmadan alınması gereken tedbirlerin yeterince hayata geçirilemediği, planlamaların eksik ve/veya hatalı oldukları görülmektedir. Bu durum çok daha maliyetli olan afet sonrası uygulamaların daha ön plana çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Lâdik özelinde hazırlanan bu çalışma Türkiye ve farklı ülke yerleşim alanları örneklemleri üzerinden de hazırlanabilir. İleride bu kapsamdaki çalışmaların sayıca artması konuya verilen önemin artmasına da katkı

sağlayacaktır. Yine benzer durumlar için ortak çıkarımda bulunma imkânları ortaya çıkacaktır. Ayrıca sel ve taşkınlar dışındaki diğer afetler özelinde de benzer çalışmaların yapılması literatüre zenginlik katacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKLAR

- AKMAN, Mehmet Umutcan (2021), “*Taşkın Koruma ve Kontrol Yapılarının Değerlendirilmesi*”, **Türk Hidrolik Dergisi**, S.5(1), ss.25-31.
- AKTAŞ, Hamza (1994), “*Orta Karadeniz Bölümünde (Yeşilirmak- Melet Suyu- Kelkit Vadisi arası) Bitki Alanlarının Dağılışı*”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.29, ss.347-358.
- AKTİMUR, H. Tahsin, ATEŞ, Şerafettin, YURDAKUL, M. Emin, TEKİRLİ, M. Ender ve KEÇER, Mustafa (1992), “*Niksar-Erbaa ve Destek Dolayının Jeolojisi*”, **MTA Dergisi**, S.114 ss.26-26.
- ATALAY, İbrahim (2004), **Doğa Bilimleri Sözlüğü: Coğrafya, Ekoloji, Ekosistem (Botanik, Jeoloji, Orman, Toprak)**, META Basım Matbaacılık, İzmir.
- BİLGİN, Gamze, BALCI, Erdem ve KALÇA, M. Yasin (2022), “*Kastamonu Bozkurt İlçesindeki 11.08.2021 Tarihinde Meydana Gelen Sel Felaketinin Yerinde İncelenmesi*”, **Journal of Design Architecture and Engineering**, S.2, ss.1-20.
- BOZKURT HÜYÜKTEPE, Hülya (2015), “*Taşkın Riski Ön Değerlendirmesinde Yerbilimsel Veri/ Bilgilerin Kullanım*”, **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- ÇOBAN, Asım (1996), “*Aşağı Kızılırmak ile Yeşilirmak Arasındaki Sahanın Bitki Örtüsü*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DÖLEK, İskender (2015), “*Sungu Belediyesi ve Yakın Çevresinde (Muş) Sel ve Taşkın Duyarlı Alanların Belirlenmesi*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.31, ss.258-280.
- DÖLEK, İskender ve AVCI, Vedat (2017), “*Muş İlinde Sel ve Taşkın Duyarlılık Haritalarının Oluşturulması*”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S5(44), ss.190-204.
- DÖNMEZ, Yusuf (1979), **Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- ERGÜNAY, Oktay (2007), “*Ülkemizde Afetler*”, **TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (Ed. H. Mutlu Öztürk), 5-7 Aralık 2007 – Ankara, Mattek Matbaacılık Yayıncılık, Ankara, ss.1-14.

- EROL, Oğuz (1993), **Genel Klimatoloji**, Gazi Büro Kitapevi, Ankara, 4. Baskı.
- FURAL Şakir, CÜREBAL, İsa ve İNAN, Furkan (2019), “*Elmalı’da (Antalya) Yağışın Tetiklediği Sel Taşkın ve Çamur Akıntısı Afetlerinin Jeomorfolojik Analizi*”, **Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi**, S.3, ss.49-61.
- GÖRCELİOĞLU, Ertuğrul (1996), “*Ormanların Sel ve Taşkınlar Üzerine Etkileri*”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, S.46(1-2-3-4), ss.15-25.
- GÜLTEKİN, Fatma, HATİOLU, Esra ve FIRAT ERSOY, Arzu (2010), “*Lâdik- Hamamayağı (Samsun) Sıcak ve Soğuk Su Kaynaklarının Hidrojeokimyası ve Kökenseleli Yorumu*”, **Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi**, S.31(2), ss.11-126.
- İZBIRAK, Reşat (1986), **Coğrafya Terimleri Sözcüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KADIOĞLU, Yahya (2017), “*Samsun’da Yöresel Öneme Sahip Bir Kış Turizm Merkezi Akdağ (Lâdik)*”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, S.38, ss.161-172.
- KADIOĞLU, Yahya, BAĞCI, Harun Reşit ve YILMAZ, Cihat (2017), “*Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağındaki Doğal Afetlere Bir Örnek: 21 Eylül 2016 Tarihli Beşikdüzü Seli ve Heyelanları*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.36, ss.232-242.
- KOÇMAN, Asaf (1993), **Türkiye İklimi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- KÖMÜŞÇÜ, Ali Ümran, ÇELİK, Seyfullah ve CEYLAN, Abdullah (2011), “*8- 12 Eylül 2009 Tarihindeki Marmara Bölgesi’nde Meydana Gelen Sel Olaylarının Yağış Analizi*”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, S.9(2), ss.209- 220.
- ÖZCAN, Esin (2006), “*Sel Olayı ve Türkiye*”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.26(1), ss.35-50.
- ÖZÇAĞLAR, Ali (1989), “*Zile-Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri*”, **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S.1(1), ss.185-195.
- ÖZTÜRK, Ali (1979), “*Lâdik Destek Yöresinin Stratigrafisi*”, **Türkiye Jeoloji Bülteni**, S.22, ss.27-34.
- SARIGÖL, Osman ve TUROĞLU, Hüseyin (2020), “*Kahramanmaraş Şehri Sel ve Taşkınlarının Coğrafi Analizi ve Öngörüler*”, **Coğrafya Dergisi**, S.40, ss.1-29.
- ŞAHİN, Cemalettin ve SİPAHİOĞLU, Şengül (2003), **Doğal Afetler ve Türkiye**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı.
- TUNCEL, Metin ve DOĞANER Suna (1989), “*Amasya’da Turizm: Coğrafi İmkânlar, Sorunlar ve Öneriler*”, **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S.1(49), ss.47-68.
- TURGUT, Ertan, ÇELİK, Seyfullah ve ÖZCAN, Halis (2015), “*23 Şubat 2015 Tarihinde Çeşme’de Meydana Gelen Sel Felaketinin Lokal Bilgiler ve FFGS Ürünleriyle Taşkın Tahmini ve Analizi*”, **II. Meteorolojik Uzaktan Algılama Sempozyumu**, 3-5 Kasım 2015 - Antalya, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, ss.1-19.
- TÜRKMENOĞLU, Yener (2012), “*Meriç Nehri’nin Kapıkule - Enez Arasındaki Yatak Değişimlerinin Taşkınlar ile İlişkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UZUNTAŞ, Ömer ve ÖZTÜRK, Serkan (2019), “*Türkiye’deki Sel ve Taşkın Yönetmelikleri Üzerine Bir Değerlendirme: Farklı Ülkeler ile Karşılaştırma ve Yasal Boşluk Analizi*”, **The Journal of International Scientific Researches**, S.4(2), ss.146-161.
- YAŞAR KORKANÇ, Selma ve KORKANÇ, Mustafa (2006), “*Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri*”, **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, S.8(9), ss.42-50.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hakan (2013), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 9. Baskı.

Digitalization of the Algerian Transportation Sector

Cezayir Taşımacılık Sektörünün Dijitalleştirilmesi

Anwar SEKIOU
Dr., Ibn Khaldoun University, ALGERIA
Anwar.sekiou@univ-tiaret.dz
https://orcid.org/0000-0002-1057-672X

Makale Başvuru Tarihi: 18.11.2023
Makale Kabul Tarihi: 29.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Redha DAHMANI
Dr., Ibn Khaldoun University, ALGERIA,
redha.dahmani@univ-tiaret.dz
https://orcid.org/0000-0002-6313-3252

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Elektronik Ödeme Sistemi,
Otobüs Takip Sistemi,
Hafilati Uygulaması,
Teknoloji Kabul Modeli,

Bu araştırma, Cezayir'de toplu taşıma sektörünün ilerlemesinin temel önemine ışık tutmayı ve elektronik ödeme sistemlerinin entegrasyonunu etkileyen faktörlerin kapsamlı bir şekilde incelenmesine yönelik acil ihtiyacı vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, Tiaret'teki kentsel ve yarı kentsel ulaşım kamu kurumu tarafından uygulamaya konulan bir elektronik ödeme ve otobüs takip sistemi olan hafilati uygulamasının benimsenmesini etkileyen belirleyicileri incelemektedir. Teknoloji kabul modeli ve yapısal eşitlik modelinin kullanıldığı çalışmada 296 müşterinin bu hizmetleri benimsemeye ilişkin tutum ve davranışları araştırılıyor. Sonuçlar, algılanan faydalar ile müşterilerin hizmetleri kullanma niyetleri arasında güçlü bir korelasyon olduğunu vurgulamaktadır. Tersine, algılanan riskler hem algılanan faydalar hem de kullanım kolaylığı üzerinde olumsuz bir etki göstermektedir. Bu inceleme, dijital teknolojilerin ulaşım sektöründe benimsenmesini şekillendiren temel faktörlere ilişkin anlayışımızı önemli ölçüde geliştirmektedir. Paydaşlar ve politika yapımcılar için önemli hususlara ışık tutarak, kentsel ve yarı kentsel ulaşım ortamlarında bu tür teknolojik yeniliklerin kabulünü ve kullanımını artırmaya yönelik değerli bilgiler sağlar.

ABSTRACT

Keywords:

Electronic Payment System,
Bus Tracking System,
Hafilati App,
Technology Acceptance Model,

This research endeavors to shed light on the pivotal significance of advancing the public transport sector in Algeria, emphasizing the urgent need for a thorough examination of the factors influencing the integration of electronic payment systems. This research scrutinizes the determinants influencing the adoption of the Hafilati application-an electronic payment and bus tracking system introduced by the Urban and Semi-Urban Transport public institution in Tiaret. Employing the Technology Acceptance Model and structural equation modelling, the study investigates the attitudes and behaviors of 296 customers regarding the adoption of these services. The results highlight a robust correlation between perceived benefits and the intention of customers to use the services. Conversely, perceived risks exhibit a negative impact on both perceived benefits and the ease of use. This examination significantly advances our understanding of the pivotal factors shaping the adoption of digital technologies within the transport sector. It sheds light on crucial considerations for stakeholders and policymakers, providing valuable insights into enhancing the acceptance and utilization of such technological innovations in urban and semi-urban transportation settings.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): SEKIO, Anwar and DAHMANI, Redha (2024), "Algerian Transport Sector Digitization", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.764-773, Doi: https://doi.org/10.33712/mana.1385392

1. INTRODUCTION

The word "*digital*", which is the origin of the concepts of "*digitalization*" and "*digital transformation*", which are increasingly used in the literature, is derived from the Latin word "*digitus*", meaning "*finger*". The term digital refers to the digitization of analog data that forms the basis of information systems. With digitization, data can be processed, stored and managed by computers and devices developed through computers (Klein, 2020:998).

In the 2000s, technological developments have enabled even larger data to be obtained, stored, processed, analyzed and used as products quickly, easily and at low cost. Local and regional data have been integrated at national and sometimes even global levels. The technologies used have been renewed and a faster, more effective, secure and comfortable flow of information/services has been provided. Machines, smart devices, systems, networks, applications, goods and even objects have been included in the network of relationships and interactions between people (Yılmaz and Mecek, 2021:103-104).

For example, technological advancements have led to the creation of new business models, transforming traditional practices and making processes more efficient, easier, and more cost-effective. With developments known as the Fourth Industrial Revolution, there has been a significant increase in the amount of information generated within the scope of accounting in businesses. As a result, digitalization has been utilized to support decision-making by providing better and cheaper data, enabling deeper data analysis, and uncovering new insights about tasks and processes. Furthermore, AI applications have improved time efficiency, allowing for a focus on more valuable task (Sümerli Sarigül and Oralhan, 2022:186).

Digital interactive applications are not only a service delivery method that provides prestige and reduces costs; they are also the basic requirements of a professional, rational, transparent, auditable, participatory and effective management approach. For this reason, they contribute to the reduction of costs, the acceleration of service delivery, and higher quality and more effective access to service by providing savings in areas such as time, energy and human resources for citizens, who are stakeholders in these services, and all public and private legal entities, and even the units that provide the service themselves (Mecek, 2018:2313).

In an increasingly digital world, the adoption of electronic payment systems is transforming the way we live and interact. This trend is particularly evident in the realm of transportation, where technology is rapidly changing how people travel and pay for their journeys. Algeria, like many other nations, is embracing this digital transformation, with the government actively promoting the use of technology across various sectors, including transportation. This push toward digitalization aims to improve efficiency, enhance service quality, and bring convenience to Algerian citizens (Raida and Bouslama, 2013:197-203).

One notable example of this digital shift is the introduction of "*Hafilati*", an e-payment and bus tracking mobile application, by the Tiaret Province Public Transport Company. This initiative represents a significant step toward modernizing public transportation in Algeria. However, the success of such endeavors hinges on user acceptance and adoption. This research investigates the attitudes and behaviors of customers towards "*Hafilati*", exploring the factors that influence their decision to embrace this new technology. Using the Technology Acceptance Model and structural equation modelling, the study analyzes data from 296 customers to understand the key drivers and barriers to e-payment adoption in this context.

This study holds significant implications for Algeria's transportation sector. By shedding light on the factors that influence the adoption of e-payment systems, the research provides valuable insights for policymakers and transport companies. These insights can inform strategies to encourage greater use of digital solutions, ultimately leading to a more efficient, convenient, and modern public transportation system in Algeria.

2. CONCEPTUAL DIMENSION OF THE RESEARCH

Several factors play a pivotal role in the adoption of electronic payment services in the public transport sector in Algeria. These things have helped digital payment methods become quickly part of people's daily lives and have made it possible for businesses like the Tiaret Province urban and semi-urban transport company to successfully offer these services.

- **Government Initiatives:** The Algerian government's commitment to digitizing various sectors, including public transport, has been a crucial driver. Government support and policies promoting electronic payment adoption have created a conducive environment for its implementation.
- **Technological Infrastructure:** The development and availability of the necessary technological infrastructure, such as secure payment gateways and mobile applications, have played a significant role in facilitating electronic payments in the public transport sector.
- **Consumer Convenience:** Electronic payments offer convenience to passengers. The ability to pay for tickets electronically simplifies the process and reduces the need for physical cash, making it a preferred choice for many commuters.
- **Security Measures:** Trust in the security of electronic payment systems is vital. Implementing robust security measures and encryption protocols has bolstered confidence in these systems.
- **Promotional Campaigns:** Public awareness campaigns and incentives by transport authorities and service providers have encouraged individuals to adopt electronic payment methods.
- **Accessibility:** Widespread access to smartphones and the internet has made electronic payment services easily accessible to a broad spectrum of the population.
- **Cost Savings:** Electronic payments often come with reduced transaction costs compared to traditional cash-based systems, making them an attractive option for both passengers and service providers.
- **Global Trends:** The alignment of Algeria with global trends in digital finance and payment systems has contributed to the acceptance and adoption of electronic payment methods.

The adoption of electronic payment services in the public transport sector in Algeria is the result of a combination of factors. Understanding these factors is crucial for further enhancing the utilization of electronic payments and promoting financial inclusion in Algeria's transportation sector.

3. STUDY METHODOLOGY

This study employed a descriptive-analytical approach to present the theoretical foundations of electronic payment systems and the Technology Acceptance Model (TAM). The research aimed to investigate the factors influencing the adoption of the "*Hafilati*" e-payment and bus tracking application among customers of the Tiaret Province Public Transport Company.

To achieve this objective, a quantitative research design was adopted, utilizing a survey to collect data from a sample of 296 customers. Participants were selected at various bus stations and terminals within Tiaret Province. The inclusion criteria for participation were being a customer of the Tiaret Province Public Transport Company, and having awareness of the "*Hafilati*" application.

The survey instrument was adapted from established scales measuring the constructs of the Technology Acceptance Model, including perceived usefulness, perceived ease of use, attitude towards using, and behavioral intention to use. The survey also included questions about participants' demographics and their experiences with public transportation and e-payment systems.

Data were analyzed using structural equation modelling with partial least squares (PLS) method. This method is well-suited for exploratory studies applying TAM, as demonstrated in previous research (Karim et al., 2020). The analysis was to assess the relationships between the TAM constructs and their influence on the adoption of "*Hafilati*".

4. TECHNOLOGY ACCEPTANCE MODEL

Since the 1980s, researchers have widely used the Technology Acceptance Model (TAM), an empirical model based on Davis's ideas about individual behavior when using computers, a modern technology at the time (Raida and Bouslama, 2013:197; Yakob et al., 2018:455).

This model was later developed in many studies and research to fit the theoretical frameworks adopted in these studies. As a result of these studies, the TAM model has been applied in various fields such as e-banking, e-learning, e-commerce, digital libraries, etc. The TAM model includes the main factors of perceived benefit,

perceived ease of use, and external variables that can support the user's potential position to achieve the actual use intention (Iviane et al., 2019; Yu et al., 2002).

Chandra et al. (2018:455) pointed out that the use of TAM is to study human behavior through the acceptance of new technology and how an individual can adopt such technology. In light of this, the model is frequently utilized to assess how people behave when utilizing technology (Marakarkandy et al., 2017), with a suggested set of external variables that can be observed on a specific phenomenon that changes based on the setting, time, and place.

The simplicity of the TAM model has contributed to its adoption in the field of e-payment in order to identify the factors that can contribute to the acceptance of e-payment methods and media. For example, the model was adopted by Afshan et al. (2018) to identify the most important factors (personal inclinations, trust, etc.) that can contribute to the adoption of Internet banking among bank customers in Pakistan. In an attempt to expand the TAM model by including a set of external variables, Marakkarandhy et al. (2017) and LI et al. (2019) identified the importance of the integrated variables in the model, such as perceived benefits, perceived ease of use, perceived risk, trust, self-efficacy, bank initiative, and government support in the adoption of e-banking services in India.

Regarding the use of the TAM model in vital sectors and to know the most important factors that can affect the acceptance of mobile payment in the transportation sector, Chandra et al. (2018) tried to review the most important factors that can contribute to the development of transportation in Indonesia through the GO-Jek electronic application. Kuberkar et al. (2020) worked to solve the problems that citizens face in the field of benefiting from public transportation services in a country like India, which suffers from overcrowding, delayed service, and dissatisfaction of travelers, through the Chatbot application, When talking about the same thing, Lubanga et al. (2017) talked about what makes people want to use electronic payment systems in Kenya's public transportation, mainly for the Matatus that run on the road that connects Nairobi and Kitengela.

5. ELECTRONIC PAYMENT IN THE URBAN AND SEMI-URBAN TRANSPORT CORPORATION OF TIARET

The transportation sector plays a crucial role in achieving economic development. The development of this sector contributes to improving the business climate and attracting domestic and even foreign investments. The Algerian government has sought, over the past two decades, to make this transportation sector a source of public revenue by improving the structure of basic facilities, stimulating investment projects in the transportation sector, and supporting economic institutions operating in the field of transportation.

The Urban Transport Corporation of Tiaret is the only one in Algeria that has implemented the project to digitize the ticketing and electronic payment system proposed by the Ministry of Transport at the national level. The project was implemented by a start-up company that owns the idea and the project. The project was adapted to the requirements of the corporation, as it included the development of a bus tracking application called Tiaret Bus, an electronic payment application called ETUS PAY, and a charging and refilling card called "*Hafleti*". All of these applications work according to a digital ticketing and electronic payment system. The project was launched in 2021.

The initial estimate for the corporation was that the revenue from electronic payments in the first year would not exceed 3%. However, it exceeded expectations by achieving a rate of 15%. The first month of the launch of the application and card saw a 30% decrease in the corporation's revenues. The reason for this was the lack of promotion of the new service, and the exploitation of competitors of the bus tracking application Tiaret Bus, which took a significant market share. In the following month, the two applications spread to around 10,000 users, with the revenue and market share doubling.

The average rate of use of electronic payment is 19% per day of the total passengers of the ETUS Tiaret Public Transport Corporation. According to statistics, the number of users of electronic payment services during the period from December 2021 to December 2022 was approximately 567,003 users. The number of electronic payment cards that were sold during the same period was 9,410 cards. The number of users registered in the Hafleti application via mobile phone was 4,594 users. The number of transactions that were carried out during the period exceeded 40,525 transactions.

Despite the recorded figures, the corporation is seeking to increase the number of subscribers to the mobile application and to raise awareness among citizens of the importance of the application to benefit from the

advantages that these services offer, especially in terms of reducing the waiting time to pay for the paper ticket, avoiding cash, protecting the environment by reducing the use of paper, etc.

6. APPLICATION STUDY

The study aims to understand the level of acceptance of electronic payment technology by studying the factors that influence the level of acceptance in the studied community (*users of public transportation in Tiaret Province*). The study sample consisted of 114 users, of whom 101 were retrieved. The users were given electronic and paper questionnaires during the period from July 10 to July 31, 2023. The study hypotheses were formulated based on the theoretical framework of the Technology Acceptance Model of 1989 Davis;

H1: The perceived benefit has a positive impact on the attitude towards using the Hafleti electronic application.

H2: Perceived ease of use has a positive impact on the attitude toward using the Hafleti electronic application.

H3: Perceived ease of use has a positive impact on the perceived benefit of using the Hafleti electronic application.

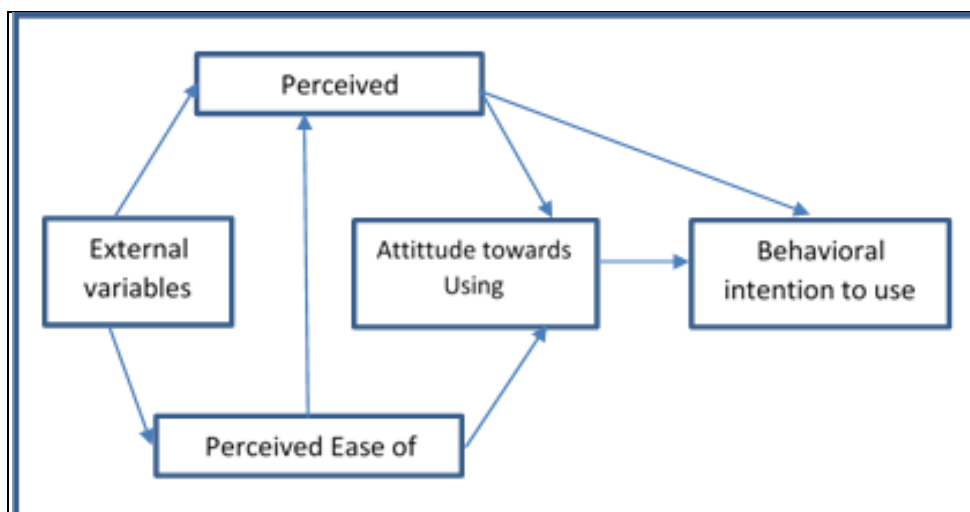
H4: The attitude towards use has a positive impact on the actual use of the Hafleti electronic application.

The researchers used a questionnaire to collect data. The questionnaire consisted of two parts: the first part consisted of 4 personal questions, and the second part consisted of 20 items divided into four axes. The second part, which consisted of 20 items, was answered on a five-point Likert scale, covering the variables of the (TAM) model. The study approach was based on structural equation modeling using the partial least squares (PLS-SEM) method, which is characterized by its contribution to the development of theories in exploratory research. The study axes were as follows;

- The ease axis consisted of 5 items
- The expected benefit axis was composed of 5 items
- The attitude axis consisted 5 items
- The acceptance axis included 5 items.

The initial study model was created using the Smart-PLS 4 program. It has four hidden variables that we use to test the truth of the four hypotheses we chose;

Figure 1. Initial Study Model

Source: Prepared by the Researchers Based on the Theoretical Framework

6.1. Analysis of the Results

In this section, we will try to address the evaluation of the initial study model and make the necessary adjustments by evaluating the measurement model and the structural model. The evaluation of the measurement model is based on indicators of convergent reliability and also on indicators of discriminant reliability.

6.1.1. Convergent Reliability

We are trying to evaluate internal consistency through a set of indicators, such as individual indicator reliability, composite reliability, and average extracted variance. The following table summarizes the most important results of these indicators.

Table 1. Convergent Reliability Criteria

Building	Item	External Loading	Cronbach's Alpha	Composite Reliability	Average Extracted Variance
Perceived Benefit	H1	0.765	0.714	0.824	0.54
	H2	0.687			
	H3	0.746			
	H4	0.714			
	H5	0.344			
Ease of Use	H6	0.141	0.658	0.808	0.59
	H7	0.599			
	H8	0.497			
	H9	0.901			
	H10	0.776			
Attitude	H11	-0.421	0.798	0.868	0.623
	H12	0.76			
	H13	0.759			
	H14	0.85			
	H15	0.755			
Actual use	H16	0.765	0.755	0.843	0.579
	H17	0.668			
	H18	0.841			
	H19	0.858			
	H20	0.362			

Source: Prepared by The Researchers Based on the Smart-PLS 4 Program

Based on the table above on convergent reliability, we note that the external saturations of all indicators of the axes exceed the acceptance threshold of 0.70 (with the deletion of items 5, 6, 8, 11, and item 20), meaning that the items explain what they were designed for. This indicates the reliability of the indicators that were adopted in the study. Some items were accepted even though their loadings did not exceed the acceptance threshold (0.7) as a result of the deletion process not changing the value of composite reliability much.

As for the convergent reliability criteria for both Cronbach's alpha and composite reliability, they exceeded the threshold of 0.70, indicating the reliability of the internal consistency of the measurements. The average extracted variance (AVE) also exceeded the threshold of 0.50, confirming that each building in the study explains on average more than half of the variance of its indicators.

6.1.2. Discriminant Reliability

Discriminant reliability expresses the extent to which the building is differentiated from the others buildings in capturing phenomena that are not represented by the other buildings in the model. Among the most important indicators of discriminant reliability, we find both the Fornell-Larcker criterion and the cross-loadings criterion.

Fornell-Larcker criterion: This indicator is based on comparing the square roots of AVE values with the other correlations of the latent variable. The square root of the AVE value for each building must be greater than the highest correlation it has with any other building to indicate that the building shares more of the variance of its indicators than it shares with the variance of the other indicators. The results of the Fornell-Larcker criteria in our study were as follows.

Table 4. Measurement of Discriminant Reliability of the Buildings

Acceptance	Attitude	Perceived benefit	Ease of use	
			0.768	Ease of use
		0.735	0.289	Perceived benefit
	0.789	0.468	0.434	Attitude
0.789	0.719	0.585	0.541	Acceptance

Source: Prepared by the Researchers Based on the Smart-PLS 4 Program

The diagonal elements of the Fornell-Larcker test matrix are greater than the values in the lower part of the matrix, which confirms that the buildings in the model are related, meaning that each axis is consistent and explains itself.

6.1.3. Model Predictive Ability (GoF) - Goodness of Fit

The model quality expresses the extent to which the standard model matches the proposed theoretical model. The model quality coefficient can be calculated by the square root of the average of the model's R² coefficient of determination multiplied by the average of the total AVE.

$$GOF = \sqrt{(AVE * R^2)}$$

We have a total average of AVE = 0.583 and an average R² coefficient of determination = 0.306.

$$GOF = \sqrt{0.15344} = 0.4223$$

Since GoF is equal to 0.4223, which is greater than the estimated threshold of 0.36, it can be said that the final model is acceptable and has a high predictive ability.

6.1.4. Testing the Hypotheses

Testing the study hypotheses requires us to determine the direct path coefficients of the structural model and their statistical significance. This is done by using the bootstrapping technique. The table below shows the results of this test.

Table 3. Path Coefficients of The Structural Model

Nature of the Relationship	P-Values	T-Statistics	Path Coefficient	Direct Relationship	Hypotheses
Positive Relationship	0.043	1.96	0.389	Ease of use -> Perceived benefit	H1
Positive Relationship	0.002	3.164	0.326	Ease of use -> Attitude	H2
Positive Relationship	0.000	7.128	0.784	Perceived benefit -> Attitude	H3
Positive Relationship	0.000	10.330	0.719	Attitude -> Acceptance	H4

Source: Prepared by the Researchers Based on the Smart-PLS 4 Program

7. FINDINGS AND RESULTS

The findings of this study provide significant insights into the dynamics surrounding the adoption of electronic payment services in Algeria's transport sector, with a specific focus on the "Hafilati" application. The analysis using the Technology Acceptance Model (TAM) and Structural Equation Modeling (SEM) has yielded noteworthy conclusions.

7.1. Quantitative Insights

The study established positive and statistically significant relationships among several key variables at the 0.05 level. Notably;

- **Ease of Use and Perceived Benefit:** A unit increase in ease of use resulted in a 0.39-unit increase in perceived benefit (*Path Coefficient: 0.389, T-Statistics: 1.96, P-Value: 0.043*). This underscores the role of usability in enhancing customers' recognition of electronic payment systems' advantages.
- **Ease of Use and Attitude:** Ease of use also positively influenced customer attitudes toward the system (*Path Coefficient: 0.326, T-Statistics: 3.164, P-Value: 0.002*). This suggests that intuitive design and functionality significantly shape user perceptions.
- **Perceived Benefit and Attitude:** A strong relationship emerged between perceived benefit and attitude (*Path Coefficient: 0.784, T-Statistics: 7.128, P-Value: 0.000*), indicating that users are more inclined to adopt systems they perceive as beneficial.
- **Attitude and Acceptance:** Customer attitude and acceptance of electronic services showed the most robust relationship, with a 0.719 path coefficient (T-statistics: 10.330, P-value: 0.000).

7.2. Theoretical Implications

These findings align with prior studies utilizing the TAM framework but offer unique contextual insights specific to Algeria. For example, the study corroborates Marakarkandy et al. (2017), who highlighted ease of use and perceived benefits as pivotal factors in technology adoption. However, this research uniquely emphasizes the socio-economic and infrastructural challenges within semi-urban Algerian settings, providing a nuanced understanding of local barriers to adoption.

7.3. Practical Implications

The results carry significant implications for stakeholders, including;

- **Transport Authorities:** Simplifying interface design and ensuring robust user support mechanisms can enhance perceived ease of use, subsequently improving adoption rates.
- **Policy Makers:** The strong linkage between attitude and acceptance highlights the importance of public awareness campaigns to influence user perceptions positively.
- **Technology Providers:** Addressing perceived risks through enhanced security measures and transparent communication will further solidify user trust and satisfaction.

7.4. Comparative Analysis

While this study identifies trends similar to those found in Indonesia (Chandra et al., 2018) and Kenya (Lubanga et al., 2017), such as the importance of ease of use and consumer trust, it also sheds light on unique aspects. The role of government-backed initiatives and local infrastructure limitations emerged as distinct factors impacting adoption in the Algerian context.

7.5. Challenges and Future Research Directions

Several barriers to adoption were identified, including limited awareness of the application, concerns about security, and infrastructural gaps. Future research could explore the following;

- Expanding the sample size to include users from other provinces for broader generalizability.
- Investigating the impact of demographic variables such as age, education, and income on technology adoption.
- Analyzing long-term user engagement trends to refine service delivery and policy frameworks.

8. CONCLUSION

In the course of this investigation, our primary objective was to illuminate the dynamics surrounding the adoption of electronic payment services within public economic institutions in Algeria, a phenomenon gaining momentum globally. The impetus for this exploration stems not only from the international trend toward embracing such services but also from the Algerian government's proactive stance in supporting both individual and collective initiatives in this transformative domain. To gauge the response of customers to novel electronic payment technologies, we conducted a case study focusing on patrons of the Public Urban Transport Company of Tlemcen (ETUS), a pioneering institution in national electronic payment adoption. This initiative gained particular prominence amid the challenges posed by the COVID-19 pandemic, serving as a unique context to evaluate the acceptance of electronic payment services among ETUS customers.

The empirical findings of our study, with their applied focus, culminate in several noteworthy conclusions. Firstly, the study establishes a positive and statistically significant impact, at the 0.05 significance level, of the ease of use on the perceived benefits associated with electronic payment services. This implies that the perceived ease with which customers can utilize these services significantly influences their perception of the benefits derived from such transactions. Additionally, the study reveals a robust positive and significant effect, again at the 0.05 significance level, of the ease of use on the overall attitude of customers towards electronic payment services.

Furthermore, a compelling insight emerges from the study, indicating a strong positive and statistically significant relationship, at the 0.05 significance level, between the perceived benefits and customers' attitudes. This underscores the pivotal role played by customers' perceptions of the anticipated benefits in shaping their overall attitude toward electronic payment services. The culmination of these factors contributes significantly to customers' acceptance of electronic services, as evidenced by a strong positive and statistically significant effect, at the 0.05 significance level, of customers' attitudes on the acceptance of electronic services.

In a broader context, our study lends robust support to the Technology Acceptance Model (TAM), affirming its validity and reliability in explaining the intricate web of factors influencing the acceptance of new information technology. By unravelling these factors, our research provides not only a nuanced understanding of customer behavior in the realm of electronic payment adoption but also valuable insights for policymakers and industry stakeholders seeking to navigate the evolving landscape of technological integration within public economic institutions in Algeria. As such, our findings offer a strategic roadmap for fostering the seamless assimilation of electronic payment services, thereby contributing to the ongoing modernization efforts within the Algerian public transport sector and potentially serving as a blueprint for similar initiatives on a global scale.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

REFERENCES

- AFSHAN, Sahar, SHARIF, Arshian, FROOGHI, Reema and WASEEM, Nazneen (2018), “*Internet Banking in Pakistan: An Extended Technology Acceptance Perspective*”, **International Journal of Business Information Systems**, S.2(2), ss.223-254.
- DE LUNA, Iviane Ramos, LIÉBANA-CABANILLAS, Francisco, SÁNCHEZ-FERNÁNDEZ, Juan and MUÑOZ-LEIVA, Francisco (2019), “*Mobile Payment is not All the Same: The Adoption of Mobile Payment Systems Depending on the Technology Applied*”, **Technological Forecasting and Social Change**, S.146, ss.931-944.
- KARIM, Wasiul, HAQUE, Ahasanul, ULFY, Mohammad Arije, HOSSAIN, Alamgir and ANIS, Zohurul (2020), “*Factors Influencing the Use of Ewallet as a Payment Method among Malaysian Young Adults*”, **Journal of International Business and Management**, S.3(2), ss.1-12.
- KLEIN, Müge (2020), “*İşletmelerin Dijital Dönüşüm Senaryoları – Kavramsal Bir Model Önerisi*”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19(74), ss.997-1019.
- KUBERKAR, Sachin and SINGHAL, Tarun Kumar (2020), “*Factors Influencing Adoption Intention of AI Powered Chatbot for Public Transport Services within a Smart City*”, **International Journal of Emerging Technologies in Learning**, S.11(3), ss.948-958.
- LI, Jun, WANG, Jing, WANGH, Shanyong and ZHOU, Yu (2019), “*Mobile Payment with Alipay: An Application of Extended Technology Acceptance Model*”, **IEEE Access**, S.7, ss.50380-50387.
- LUBANGA, Joshua Mahasi, GAKOBO, Thomas, OCHIENG, Isaac and KIMANDO, Lawrence N. (2017), “*Factors Influencing Adoption of E-Payment System in Kenyan Public Transport: A Case of Matatu Plying Nairobi-Kitengela Route*”, **International Academic Journal of Human Resource and Business Administration**, S.2(4), ss.27-48.
- MARAKARKANDY, Bijith, YAJNIK, Nilay and DASGUPTA, Chandan (2017), “*Enabling Internet Banking Adoption: An Empirical Examination with an Augmented Technology Acceptance Model (TAM)*”, **Journal of Enterprise Information Management**, S.30(2), ss.263-294.
- MECEK, Mehmet (2018), “*E-Belediyecilik, Halkla İlişkiler, Bilgi Edinme, Şeffaflık, vb. Unsurlar Açısından Belediye Web Sayfalarının Kullanılması ve Etkinlik Analizi: Bolvadin Belediyesi*”, **Bolvadin Araştırmaları 1**, Eğitim Yayınevi, Konya, ss.2307-2350.
- RAIDA, Regaieg Essafi and BOUSLAMA, Neji (2013), “*The Adoption of the E-Banking: Validation of the Technology Acceptance Model*”, **Technology and Investment**, S.4(3), ss.197-203.
- SÜMERLİ SARIGÜL, Sevgi and ORALHAN, Burcu (2022), “*Digital Accounting and Gender Discrimination*”, **Handbook of Research on Digital Violence and Discrimination Studies** (Ed. Fahri Özsungur), IGI Global Publisher, Alabama, ss.185-205.
- YAKOB, Utama Chandra, DESI, Maya Kristin and JONI, Suhartono (2018), “*Analysis of Determinant Factors of User Acceptance of Mobile Payment System in Indonesia (a case study of go-pay mobile payment)*”, **International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech) IEEE**, Jakarta - Indonesia, ss.454-459.
- YILMAZ, Vedat and MECEK, Mehmet (2021), “*Kavram ve Kuramsal Açından Türkiye’de Dijital Kamu Yönetimi ve Dönüşümü*”, **Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar** (Ed. Berat Akıncı), Nobel Publisher, Ankara, ss.103-137.
- YU, Hsiao-Cheng, HSI, Kuo-Hua and KUO, Pei-Jen (2002), “*Electronic Payment Systems: An Analysis and Comparison of Types*”, **Technology in Society**, S.24(3), ss.331-347.

Economic Growth and Gender-Specific Unemployment: Comparison of Selected Oil Exporters and Eastern European Countries (1996 - 2021)

Ekonomik Büyüme ve Cinsiyete Dayalı İşsizlik: Seçilmiş Petrol İhracatçısı ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Karşılaştırması (1996 - 2021)

Aslı YENİPAZARLI

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF,
İktisat Bölümü, ayenipazarli@adu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5078-3037>

Makale Başvuru Tarihi: 22.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 26.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Orhan ŞANLI

Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF,
İktisat Bölümü, orhan.sanlii@adu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3366-8993>

Funda ÇONDUR

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF,
İktisat Bölümü, fcondur@adu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0570-4333>

Necmiye CÖMERTLER

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF,
İktisat Bölümü, ncömertleri@adu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-0370-843X>

ÖZET

Bu çalışmada gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik büyüme ile cinsiyete dayalı işsizlik arasındaki ilişki 1996-2021 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmanın kapsamını Doğu Avrupa ülkeleri ve petrol ihraç eden ülkeler oluşturmaktadır. Cinsiyete dayalı işsizlik verileri erkek, kadın ve toplam işsizlikteki yıllık değişimlerden oluşmaktadır. Bağımlı değişken olarak reel GSYİH büyüme oranı modele dâhil edilmiştir. Panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada Okun Yasası'nın GSYH açığı modeli, petrol ihraç eden Orta Doğu ülkeleri (Model 1) ve Doğu Avrupa ülkeleri (Model 2) için test edilmiştir. Birinci Modelin PMG ve FMOLS sonuçlarına göre, petrol ihraç eden Orta Doğu ülkelerinde kadın ve erkek işsizlik oranları ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilemektedir. Yani işsizlik arttıkça ekonomik büyüme yavaşlamakta, hatta negatife dönmektedir. İkinci Model olan Doğu Avrupa ülkelerinde cinsiyete göre işsizliğin büyümeye etkisi Birinci Modelden farklıdır. PMG ve FMOLS sonuçlarına göre kadın işsizlik oranı büyümeyi olumlu etkilemekte, erkek işsizlik oranlarının büyüme üzerindeki etkisinin yönü beklendiği gibi her iki ülke grubu için de negatiftir. Model 2 ülkelerinde kadın işsizliği ile büyüme arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç, işsizlik yardımlarının yaygınlığını ve bu ülkelerdeki iş yasalarının işsizliğin etkisini azaltmada etkili olabileceğini göstermektedir.

ABSTRACT

In this study, the relationship between economic growth and gender-based unemployment in developing economies was analyzed for the period 1996-2021. Eastern European countries and oil exporting countries constitute the scope of the study. Gender-specific unemployment data consists of annual changes in male, female, and total unemployment. The real GDP growth rate has been included in the model as the dependent variable. In the study using the panel data method, the GDP gap model of Okun's Law was tested for oil-exporting Middle Eastern countries (Model 1) and Eastern European countries (Model 2). According to the PMG and FMOLS results of the First Model, the unemployment rates of women and men in oil-exporting Middle Eastern countries negatively affect economic growth. In other words, as unemployment increases, economic growth slows down and even turns negative. In the second model, the effect of unemployment by gender on growth in Eastern European countries is different from the first model. According to the PMG and FMOLS results, the female unemployment rate positively affects growth, while the direction of the impact of male unemployment rates on growth is negative for both country groups, as expected. There is a same-directional relationship between female unemployment and growth in Model 2 countries. This result shows the prevalence of unemployment benefits and suggests that labor laws in these countries can be effective in reducing the impact of unemployment.

Anahtar Kelimeler:

Ekonomik Büyüme,

Cinsiyete Dayalı İşsizlik,

Okun Yasası,

Keywords:

Economic Growth,

Gender Specific Unemployment,

Okun's Law,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): YENİPAZARLI, Aslı, ŞANLI, Orhan, ÇONDUR, Funda ve CÖMERTLER, Necmiye (2024), “*Economic Growth and Gender-Specific Unemployment: Comparison of Selected Oil Exporter and Eastern European Countries (1996-2021)*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(3), ss.774-789, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1488396>

1. INTRODUCTION

As studies on the economy progress, the relationship between growth and employment has begun to gain importance. In this regard, the strong relationship between economic growth and unemployment has been discussed for many years. The relationship between these two fundamental issues is based on the theory known as Okun's Law. In his studies in the 1960s, Okun stated that there was a mutual correlation between economic growth and unemployment. In this case, the labor force of a country is expected to positively affect the production of goods and services in that country. Therefore, measuring how economic growth responds to periods when unemployment increases or decreases is more important, especially in developing countries with high fertility rates. After the relationship between economic growth and unemployment was established on a theoretical basis, the relationship between unemployment and economic growth has become popular in developing countries.

High unemployment negatively impacts individuals, society, and the economy. It increases government costs, wastes resources, hinders long-term growth, and is linked to social unrest and instability. Unemployment causes financial insecurity, leading to poverty, debt, and increased crime rates. It also contributes to family breakdowns, health issues, and other social problems. Disadvantaged minorities, the less-educated, and young people are particularly affected. High unemployment destabilizes business expectations, reducing private investment and technological progress, and leads to a deterioration of labor skills, ultimately lowering productivity and economic growth (Ssebulime and Muvawala, 2019:27-36).

Unemployment is a major problem in developing economies. High unemployment means inefficient use of labor resources. Therefore, full employment should be one of the primary macroeconomic goals of any government as it will maximize output. Reducing the unemployment rate is of great importance for developed and developing countries, especially those called today's emerging economies. In this sense, explaining the relationship between unemployment and economic growth attracts the attention of economic policy makers as well as economists.

The Okun Model, which advocates the view that an increase in economic growth will reduce the unemployment rate, is mostly studied in the literature. However, in this study, the alternative Okun Model, which investigates the effect of unemployment on economic growth, was used. Eastern European countries consisting of Romania, Czech Republic, Latvia, Bulgaria, Slovakia, Hungary, and Slovenia and oil exporting country groups consisting of Bahrain, Oman, Kuwait, Saudi Arabia, United Arab Emirates, Iran, and Iraq constitute the scope of the study. Studies using the alternative Okun Model, which analyzes the effect of unemployment on growth, are relatively few and do not exist for selected countries. ARDL and FMOLS methods used in this study have not been used before in the studies conducted in the literature on the alternative Okun Model, which is based on the selected countries and country groups. The study will contribute to the literature in terms of the selected country group, the model used and the analysis methods.

After the introduction part of the study, information about Okun's Law is first given, and it is mentioned that the main problem of Okun's Law is to reveal the relationship between the unemployment rate and economic growth. In the third chapter, how the relationship between economic growth rate and unemployment is evaluated theoretically and methodologically within the framework of studies in the literature, and the findings are evaluated in terms of the sample country groups considered. The fourth chapter discusses the relationship between economic growth and gender-based unemployment. The relationship between the variables that constitute the main problem of the study is based on economic growth and gender-based unemployment. In the other section, which is discussed in terms of model and methodology, ARDL and FMOLS methods are tested with detailed information, tests and analysis about the variables considered within the framework of the established model, the countries within the scope of the sample and the method. The analysis findings were evaluated with results and findings by associating them with economic theory.

2. OKUN'S LAW

Arthur Okun analyzed U.S. economic and unemployment data following World War II and discovered that high real growth rates corresponded with lower unemployment rates. Conversely, during periods of low or negative real growth rates, unemployment rates increased (Göçer, 2015:2). Based on his study of U.S. data from 1947 to 1960, Okun found that when actual output exceeded potential output by 1%, the actual unemployment rate was 0.3% below the natural unemployment rate.

It is often stated that for every 3% increase in gross domestic product (GDP), unemployment decreases by 1%. According to Okun's Law, changes in labor force participation rates, working hours, and productivity contribute to an inverse relationship between the unemployment rate and potential output. Over time, the relationship described by Okun's Law has evolved, showing that the link between unemployment and growth varies depending on the country and the period studied (Brincikova and Darro, 2015:383).

The second alternative model of Okun's Law uses the first difference method to test the sensitivity of output to changes in unemployment. This model shows a negative relationship between output growth and the unemployment rate but does not establish a causal link between them. Therefore, a Granger causality test is considered appropriate to determine this (Noor et al., 2007:341). While Okun's Law is valuable for policymakers as it helps measure the impact of specific growth targets on unemployment rates, it remains an empirical regularity (Dornbush and Fischer, 1998:19) or, in other words, a rule.

The extensive literature shows that studies do not always confirm the findings in Okun's original study. Following the oil shocks of the 1970s, low output growth in the United States accompanied by high and persistent unemployment suggested that the relationship between output and unemployment had undergone a structural change. The strong relationship between growth and employment seen in the 1970s has also weakened in OECD and European countries. It has been revealed that the employment creation effect of economic growth has been limited due to high productivity increases after the 1990s and that increasing economic growth is not the only solution to reduce unemployment. While the Okun coefficient has decreased for the United States since the early 1990s, it has increased for many countries. Following the global economic crisis in 2008, there was a sharp contraction in the global economy. Although the global economy began to recover in 2010, with Asian countries taking the lead, unemployment rates continued to increase during the recovery period. In this context, it is examined that the relationship that Okun put forward in his original study, that an increase in output will reduce unemployment, may change over time (Vakıfbank Economic Research Directorate, 2021:2).

While productivity triggers an increase in production with globalization process, it may lead to a growth process that does not create employment. Productivity increases are observed when employees who are worried about losing their jobs, especially during the economic crisis, tend to increase their effort and performance. Such productivity gains can lead to economic growth that does not create employment and may even lead to continued rising unemployment. It is observed that in many countries around the world, while the economy is growing, employment does not increase, or even employment decreases and unemployment increases. The increase in labor productivity is one of the main factors causing the "*growth that does not create employment*" process in the world. Negative relationship between growth and unemployment, with the effect of the increase in labor productivity, revealed by Okun, may be neutral or positive. (Vakıfbank Economic Research Directorate, 2021:5). The second version of the model highlights a simple linear relationship between the deviation of unemployment from its natural rate (estimated at 4%) and the deviation of output from its potential level (output gap). The equation is as follows;

$$(Y - Y_p)/Y_p = -\alpha (U - U^*) \quad (1)$$

Y_p : Potential GDP

Y : Real GDP

U : Unemployment rate

U^* : Natural rate of unemployment

α : A coefficient measuring the decrease in unemployment when production exceeds a certain threshold

Potential GDP, according to Okun, represents the economy's productive capacity. The term $(Y - Y_p)$ denotes the output gap. This equation implies that unemployment stabilizes around the natural unemployment rate (also

known as the non-accelerating inflation rate of unemployment). However, it does not measure how much output could be generated by unlimited aggregate demand (Pehlivanoglu ve Tanga, 2016:32).

3. LITERATURE

Many studies in the literature affirm the relationship between economic growth and unemployment as outlined in Okun's Law. Analyses using the alternative Okun Model, which examines the direction and magnitude of the unemployment-growth relationship, have found that reductions in the unemployment rate positively impact economic growth. While numerous studies test the validity of Okun's Law, there are relatively few that investigate the relationship between gender-specific unemployment and growth. These studies have shown that the Okun coefficient varies by gender. Changes in the growth rate do not affect unemployment rates equally across different ages and genders.

Lynch and Hyclak (1984) analyzed the impact of economic growth on gender-specific unemployment rates in the USA using data from 1954 to 1981. They concluded that the unemployment rate for men is more responsive to changes in the economic growth rate. Similar findings were reported by Ewing et al. (2002), Bisping and Patron (2005), and Peiró et al. (2012). Ewing et al. (2002) observed that men's unemployment rates are higher and more persistent compared to those of women, and that black individuals face higher and more prolonged unemployment rates than white individuals. Bisping and Patron (2005), Peiró et al. (2012), and Belaire-French and Peiró (2015) found that men's unemployment rates are more affected by economic downturns and crises, such as slowdowns in economic growth, compared to women's rates. Additionally, research has shown a positive relationship between labor productivity and Okun's coefficient (Huang and Lin, 2008).

Studies analyzing the validity of Okun's Law for European countries show that the Okun coefficient is high in regions where productivity growth is low in Spain (Villaverde and Maza, 2007), and that the sensitivity of the unemployment rate to the growth rate is high when productivity is low in G7 countries (Malley and Molana, 2008). They found that the male unemployment rate in the EU 28 countries is more sensitive to changes in growth than the female unemployment rate (Brincikova and Darmo, 2015).

It has been shown that the unemployment rate of men is more sensitive to economic fluctuations and crises in European countries than the unemployment rate of women (Hutengs and Stedtmann, 2014; Belaire-French, Peiró, 2015; Bod'a and Pawazanova, 2015). Zanin (2015) demonstrated that similar results hold true for OECD countries. This study tested the validity of Okun's Law across age and gender groups within OECD countries and found that the absolute magnitude of the Okun coefficient was higher for men than for women. Zanin argued that this is because men are more likely to be employed in sectors such as manufacturing and construction, which are more sensitive to economic fluctuations, while women are more often employed in the service sector.

Studies examining the validity of Okun's Law in European countries have shown that the Okun coefficient is higher in regions of Spain with low productivity growth (Villaverde and Maza, 2007). In G7 countries, the unemployment rate is more sensitive to economic growth when productivity is low (Malley and Molana, 2008). Research also indicates that in the EU 28 countries, male unemployment rates are more responsive to changes in economic growth than female unemployment rates (Brincikova and Darmo, 2015). Additionally, it has been demonstrated that in European countries, men's unemployment rates are more affected by economic fluctuations and crises compared to women's rates (Hutengs and Stedtmann, 2014; Belaire-French and Peiró, 2015; Bod'a and Pawazanova, 2015).

4. THE GENDER-SPECIFIC UNEMPLOYMENT AND GROWTH RELATIONSHIP ANALYSIS

This study aims to explore the impact of gender-specific unemployment on economic growth in oil-exporting and Eastern European countries from 1996 to 2021, using Okun's Law as a basis. The Eastern European countries in focus are Romania, the Czech Republic, Latvia, Bulgaria, Slovakia, Hungary, and Slovenia, while the oil-exporting countries include Bahrain, Oman, Kuwait, Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Iran, and Iraq. To facilitate the analysis, two distinct model groups were created for interregional comparison.

In this research, Okun's Law is examined using an alternative version that is less commonly found in the literature. While much attention has been given to the impact of economic growth on unemployment or employment, there has been less focus on how unemployment, differentiated by gender, affects economic

growth. This study seeks to understand how the composition of the labor force and its gender distribution, fundamental to Okun's Law, influences a country's production potential through unemployment.

The aim is to determine how variations in the unemployment rate among the labor force affect the production of goods and services and identify which gender is most impacted. These findings will highlight the sensitivity of regional production potential to labor-intensive production types.

The study evaluates the validity of Okun's Law in oil-exporting countries and those in the Eastern European bloc. It employs Autoregressive Distributed Lag (ARDL), Fully-Modified Ordinary Least Squares (FMOLS), and Granger causality methods. The direction and magnitude of the relationship between gender-specific unemployment and economic growth are compared across these two groups of countries.

4.1. Model and Methodology

Okun's Law is formulated as follows;

$$\frac{\bar{Y} - Y}{\bar{Y}} = c(u - \bar{u}) \quad (2)$$

\bar{Y} : Potential GDP

Y: Real output

c: Change in economic output caused by the change in unemployment

u: Real unemployment rate

\bar{u} : Natural unemployment rate

In this study, studies such as Shahid (2014), Ademola and Badiru (2016), Kukaj (2018), Seth et al., (2018), Makaringe and Khobai (2018), Karikari and Abeti (2019), Hjazeeen et al., (2021) are followed and a linear growth model was established as follows;

$$Y = f(\text{UNF}, \text{UNM}) \quad (3)$$

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_{1it} \text{UNF} + \beta_{2it} \text{UNM} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Y represents economic growth, UNF represents the female unemployment rate, and UNM represents the male unemployment rate in Equation 3. β_0 is the constant term, $\beta_{1,2t}$ are the slope coefficients of the model showing the effect of the change in male and female unemployment rates on economic growth. In the study, two models were established for two groups of countries. While the first model (first group) includes oil-exporting countries, the second model (second group) includes selected Eastern European countries.

Table 1. Definition of Variables and Country Groups

Symbol	Definition	Calculation Unit	Sources
Y	Economic Growth	GDP Growth (Annual%, 2015:100)	WDI
UNF	Unemployment (Female)	% of female labor force (Modeled ILO Estimate)	WDI
UNM	Unemployment (Male)	% of male labor force (Modeled ILO Estimate)	WDI
Country Group			
Model 1 (First Group))		Model 2 (Second Group)	
Bahrain, Oman, Kuwait, Iran, Irak, United Arab Emirates, Saudia Arabia		Slovenia, Slovakia, Romania Latvia, Bulgaria, Hungry, Czechia	

Table 1 provides the definitions and country groupings for data obtained from the World Bank. The economic growth rate (Y) is calculated based on constant 2015 prices, according to the national accounts from the World Bank and the OECD, representing the annual GDP change. Unemployment rates, derived from International Labor Organization (ILO) calculations, indicate the proportion of the labor force that is unemployed but actively seeking work. This unemployment may result from either excess demand or a lack of supply in the labor market.

The study's methodological framework, aiming to explain the correlation between gender-based unemployment and economic growth, includes the following steps;

1. Determining panel stationarity using the Levin, Lin and Chu (LLC), Im, Pesaran and Shin (IPS), and Augmented Dickey-Fuller Fisher (ADF-Fisher) methods.
2. Testing for a cointegration relationship between variables using Kao and Fisher cointegration techniques.
3. Analyzing short- and long-term results between variables with the ARDL-PMG estimator.
4. Checking the consistency of long-term ARDL results using the FMOLS method.
5. Determining the direction of causality between variables using the Dumitrescu-Hurlin panel causality method.

The analysis includes seven countries from Europe and seven from the Middle East, divided into two model groups. The first group consists of major oil-exporting countries, including Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Kuwait, Iraq, Iran, Bahrain, and Oman. These countries are either members of OPEC or closely aligned with its policies. The second group comprises relatively less developed Eastern European countries like Romania, the Czech Republic, Latvia, Bulgaria, Slovakia, Hungary, and Slovenia. These countries have since joined the European Union (EU) and significantly contribute to the overall European workforce.

Tablo 2. Descriptive statistic and Correlation Matrix

Descriptive statistics		Model 1	
	Y	UNF	UNM
Mean	3.824448	10.07097	4.162352
Median	3.216383	7.966500	2.726500
Maximum	53.38179	30.73800	14.36400
Minimum	-36.65815	1.504000	0.421000
Std. Dev.	7.009487	6.913928	3.715722
Skewness	1.409616	0.874681	0.846520
Kurtosis	23.12374	2.741081	2.376937
Jarque-Bera	3131.256	23.71539	24.68066
Correlation Matrix			
	Y	UMF	UMM
Y	1		
UMF	0.0744	1	
UMM	0.0534	0.7281	1
Descriptive statistics		Model 2	
	Y	UNF	UNM
Mean	2.904534	8.708247	8.750082
Median	3.439567	7.507500	7.426500
Maximum	11.97184	20.55000	22.74300
Minimum	-14.26014	2.375000	1.717000
Std. Dev.	4.039177	3.862331	4.308339
Skewness	-1.216478	0.916618	1.032377
Kurtosis	5.963819	3.261380	3.654285
Jarque-Bera	111.5015	26.00378	35.57569
Correlation Matrix			
	Y	UNF	UNM
Y	1		
UNF	0.0023	1	
UNM	0.0577	0.9206	1

Table 2 displays the descriptive statistics and correlation coefficients for the data in the two models. In the first model, which pertains to oil-exporting countries, the variable with the highest mean and median is the female unemployment rate (UNF). The economic growth rate (Y) has the highest standard error. The mean values for Y, UNF, and the male unemployment rate (UNM) are 3.82, 10.07, and 4.16, respectively. According to the correlation matrix, there is a positive relationship between Y and the unemployment variables.

In the second model, representing Eastern European countries, the male unemployment rate (UNM) has the highest mean value, while the female unemployment rate (UNF) has the highest median. The mean values for Y, UNF, and UNM in this model are 2.90, 8.70, and 8.75, respectively.

According to the correlation matrix results of the second model, there is a positive correlation between Y and unemployment types. According to Table 2, there are remarkable differences when the first and second models are compared. For example, the growth average of oil-exporting countries is approximately 1 point higher than the growth average of Eastern European countries. This situation provides some evidence for the advantages of exporting oil. In addition, the standard deviation of growth and female unemployment rates in Model 1 is much higher than in Model 2. Therefore, the deviation is much greater in oil-exporting countries. Another striking situation in Table 2 is the average unemployment rate by gender.

Accordingly, the average female unemployment rate is approximately 1.5 points higher in oil-exporting countries. The average male unemployment rate is higher in Model 2 countries. Additionally, there is a difference of approximately 6 points between the average female unemployment rate and male unemployment rate in the countries included in Model 1. However, in the Eastern European countries included in Model 2, the average of the two types of unemployment is almost the same. It is estimated that the differences in unemployment averages in the two models arise from factors such as culture, education, geographical location and belief. Because the participation rate of women in the workforce is low in Middle Eastern countries. The reasons for this can be shown as the limited job fields available to women in the workforce, harsh working conditions due to labor-intensive production, and cultural and social pressures.

4.2. Unit Root Test, Cointegration Tests, PMG-FMOLS Tests, and Pairwise Dumitrescu Hurlin Test

In order to identify the cointegration relationship between the variables, it was observed whether the data were stationary or not. In this regard, LLC, IPS and ADF-Fisher tests were used to detect the stationarity process in the study. In addition, the size of the long-term relationship between unemployment types and economic growth was determined with the ARDL-PMG estimator. For LLC, IPS and ADF-Fisher tests, the following hypothesis is tested.

H_0 : There is a unit root in the series. The series is not stationary.

H_1 : There is no unit root in the series. The series is stationary.

Various static and dynamic methods have been developed in panel data analysis. Pooled OLS, fixed effects (FE) and random effects (RE) estimators are frequently used methods in static panels. However Samargandi et al. (2014), they mentioned the shortcomings Campos and Kinoshita, (2008) of Arellano (2003) these methods. Dynamic panel methods have begun to attract more attention against the problems inherent in static panel estimators. Among these methods, Generalized Method of Moments GMM and ARDL estimators stand out. However Samargandi et al. (2014), Christopoulos and Tsionas (2004) they mentioned the problems that may be encountered when applying the Pesaran et al. (1999) and GMM method and the limitations of the GMM method. Pesaran and Smith (1995). For example, the criticisms against the GMM method include not being able to obtain short-term results, unclear long-term results, and giving complex results if the time dimension increases. Despite the shortcomings of the GMM method, two methods called pooled mean group (PMG) and mean group (MG) based on the ARDL estimator have been developed (Klomp et al., 2013).

The MG method is based on the work of Pesaran and Smith (1995) and is considered to work well in heterogeneous panels. However, the results of the MG method may be inconsistent in homogeneous panels (Pesaran et al., 1999). In this situation Pesaran et al., (1999) The PMG method, which is considered to provide more robust results in homogeneous panels, was suggested by. The PMG method, which is considered an intermediate estimator, considers pooling and averaging together (Mehmood et al., 2014). Whether the slope coefficients are homogeneous or not is checked with the Hausman (1978) test. In the Hausman test, the null hypothesis states that the slope coefficients are homogeneous, and the alternative hypothesis states that the slope coefficients are heterogeneous. In this case, the PMG method, which is considered to give better results in homogeneous panels, is preferred (Klomp et al., 2013; Demetriades and Law 2006) . In this study, since the slope coefficients were homogeneous, the null hypothesis could not be rejected in the Hausman test and the PMG method was used.

ARDL estimator was developed by Pesaran et al., (2001). Alternative cointegration tests such as Engle-Granger (1987), Johansen (1991, 1995) and Johansen-Juselius (1990) are also very common methods. However, the

popularity of the ARDL method has increased due to some problems inherent in these methods. Therefore, the ARDL estimator has some advantages. First of all, the ARDL method is a frequently preferred long-term and short-term estimator. At the same time, in the ARDL method, it does not matter whether the variables are I (0) or I (1). In fact, according to Laurenceson and Chai (2003), they stated that the ARDL method is successful in solving problems arising from non-stationary time series data. However, the most important accepted limitation of the ARDL method is that the variables are not cointegrated at the I (2) level or higher. This method also gives successful results in models with low number of observations. The ARDL method can also produce a short-term error correction coefficient (ECT) through the error correction model (ECM). For this reason, the advantages of the ARDL method have been frequently mentioned in the literature (Pesaran and Pesaran, 1997; Nkora and Uko, 2016; Bahmani and NG, 2002; Shresta and Chowdhury, 2005; Ghatak and Siddiki, 2001; Sarı et al., 2008; Laurenceson and Chai, 2003; Narayan and Smyth, 2005; Wolde-Rufael, 2005).

In addition, the ARDL estimator is preferred in the literature in growth or unemployment models (Shahbaz et al., 2008; Morley, 2006; Odhiambo, 2009; Moosa, 2008; Feridun, 2007; Ghazouani et al., 2020; Zhang et al., 2021; Ahmed et al., 2021; Cary, 2021). As stated before, stationarity is not important in the ARDL method. The important thing in this method is to determine the order of (Ali and Manap, 2013) integration. If the stationarity period of the variables is at most I (1), the results of this method are robust. For this reason, in this study, the ARDL method was used for short and long term forecasts due to the advantages of the ARDL method and the fact that the variables are stationary at different levels. At the same time, the results of the ARDL method were supported by the FMOLS method.

The ARDL method involves three stages. The first stage is to determine whether there is a cointegration relationship between the variables. For this, the cointegration test proposed by Pesaran et al. (1999, 2001) is utilized to check for a long-term causal relationship between the variables. The following ARDL (p, q) model was established:

$$Y_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^{p-1} \beta_{1ij} Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \beta_{2ij} UNF_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \beta_{3ij} UNM_{it-j} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

If a cointegration relationship is identified, the next step is to estimate the long-term coefficients. In the final stage, the Error Correction Model (ECM) is estimated to check if short-term deviations are corrected in the long term. A negative and significant Error Correction Term (ECT) coefficient in the ECM model indicates that the short-term model is valid, confirming a stable long-term relationship. This study utilized Kao and Johansen-Fisher tests to determine the presence of a cointegration relationship between the variables. Given that a cointegration relationship was found in both models of this study, the second and third stages of the ARDL method were implemented. Consequently, the long-term and short-term ARDL models tailored to this study were established as follows:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \gamma_{1i} Y_{it-1} + \gamma_{2i} UNF_{it-1} + \gamma_{3i} UNM_{it-1} + \sum_{j=1}^{p-1} \vartheta_{1ij} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \vartheta_{2ij} \Delta UNF_{it-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \vartheta_{3ij} \Delta UNM_{it-j} + \delta ECM_{t-1} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

In Equation 2, the symbols p and q represent the appropriate lag lengths determined according to the Akaike Information Criterion (AIC). γ and ϑ are the coefficients for long-term and short-term effects, respectively. Δ represents the error term coefficient if the difference operator is ε . The ECM (Error Correction Model) describes the short-term relationship. δ is the error correction term coefficient (ECT), which indicates the speed at which the ECM corrects deviations. If the parameter δ is less than zero ($\delta < 0$), it means the error correction term is effective, implying a strong and significant long-term relationship between the variables. The larger the absolute value of the δ coefficient, the faster the error correction rate. It is generally agreed that the δ coefficient should lie between 0 and -1. However, according to Narayan and Smyth (2006), an ECT coefficient between -1 and -2 indicates that balance is achieved gradually, often in the form of fluctuations.

Finally, to determine the direction of the relationship between the variables, the pairwise causality test developed by Dumitrescu and Hurlin (2012) was used. The Dumitrescu and Hurlin (DH) test is based on the Granger causality test.

4.3. Findings of the Research

At this stage of the study, empirical results are presented. First, unit root tests and then empirical results of ARDL and FMOLS estimators are reported.

Table 3. Unit Root Test Results

MODEL 1					
Test: LLC	Level		FirstDiff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	-5.101 (0.000)*	-4.472(0.000)*	-	-	I(0)
UNF	-0.397(0.356)	0.722(0.765)	-5.358(0.000)*	-4.816(0.000)*	I(1)
UNM	0.655(0.744)	0.592(0.723)	-1.977(0.024)**		I(1)
Test: IPS	Level		First Diff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	-4.338(0.000)*	-3.480(0.000)*	-	-	I(0)
UNF	1.026(0.847)	0.869(0.807)	-5.113(0.000)*	-4.044(0.000)*	I(1)
UNM	0.204(0.581)	1.478(0.930)	-3.017(0.001)*	-2.458(0.000)*	I(1)
Test: Fisher ADF	Level		First Diff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	45.57(0.000)*	35.95(0.001)*	-	-	I(0)
UNF	13.04(0.522)	9.475(0.799)	54.26(0.000)*	41.80(0.000)*	I(1)
UNM	17.10(0.250)	11.28(0.666)	39.62(0.000)*	37.31(0.000)*	I(1)
MODEL 2					
Test: LLC	Level		First Diff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	-4.140(0.000)*	-2.340(0.009)*	-	-	I(0)
UNF	-0.192(0.423)	-0.879(0.189)	-3.332(0.000)*	-1.659(0.048)**	I(1)
UNM	-0.739(0.229)	-1.405(0.079)***	-	-	I(0)
Test: IPS	Level		First Diff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	-4.347(0.000)*	-2.498(0.006)*	-	-	I(0)
UNF	-0.719(0.235)	-1.907(0.028)**	-4.128(0.000)*	-2.424(0.007)*	I(1)
UNM	-1.373(0.083)***	-2.063(0.019)**	-	-	I(0)
Test: Fisher ADF	Level		First Diff.		
	Intercept	Intercept and Trend	Intercept	Intercept and Trend	
Y	43.92(0.000)*	27.18(0.018)**	-	-	I(0)
UNF	14.49(0.413)	24.91(0.035)**	43.13(0.000)*	28.24(0.012)**	I(1)
UNM	18.06(0.203)	25.63(0.028)**	-	-	I(0)

Note: *, **, and *** represent significance levels of 1%, 5%, and 10%, respectively. () shows probability results.

Table 3 presents the estimated unit root results for the two models. The dependent variable Y, for both model 1 and model 2, is stationary at the level according to all three methods. The female unemployment rate (UNF) is stationary at the first difference according to the three methods in both models. However, in the first model, the male unemployment rate (UNM) is stationary at the first difference according to all three methods, while in the second model, UNM is stationary at the level. These findings indicate different stationarity processes for the two models. Consequently, the results from the LLC, IPS, and ADF-Fisher tests are consistent across both models, confirming the robustness of the analysis. These results also suggest a cointegration relationship between the variables in the long term. The stationarity level of the variable with the highest stationarity being I(1) indicates that the ARDL-PMG method can be appropriately applied in this study.

Tablo 4. Panel Cointegration Results

Null Hypothesis: No cointegration		Model 1	Model 2	
Test↓				
Kao Cointegration				
ADF t-stat.		1.554(0.040)***	-3.370(0.000)*	
Residual Variance		95.752	23.937	
Hac Variance		5.985	9.111	
Johansen Fisher Cointegration				
	From Trade Test	From Max-eigen test	From Trade Test	From Max-eigen test
None	50.60(0.000)*	29.11(0.010)**	52.69(0.000)*	40.93(0.000)*
At most 1	34.29(0.001)*	26.60(0.021)**	25.25(0.032)**	22.07(0.077)***
At most 2	31.46(0.004)*	31.46(0.004)*	23.63(0.050)**	23.63(0.050)*

Note: The symbol () indicates probability values. *,** and *** represent the 1%, 5% and 10% significance level, respectively.

Table 4 shows the cointegration results of the Kao and Johansen-Fisher techniques. First of all, according to the Kao test for both models, it is accepted that the prob (probability) value of the ADF-t statistic is less than 5% and that there is a long-term cointegration relationship between the variables. At the same time, the Johansen-Fisher technique also supports these results. Accordingly, there are at least two cointegration relationships at the 5% significance level for both models. After the existence of a cointegration relationship between the variables was accepted with unit root tests, Kao test and Johansen-Fisher test, the other stages of the ARDL-PMG method, namely long-term and short-term analysis, were carried out.

Table 5. Long Term Coefficients (PMG, FMOLS) and ARDL Short Term Coefficient (ECT)

MODEL 1		
	ARDL	FMOLS
Long Term		
UNF	-1.364 (0.000)* [0.226]	-0.233 (0.000)* [0.025]
UNM	-2.612 (0.000)* [0.422]	-0.728 (0.000)* [0.026]
Hausman (Chi-Sq Stat)	5.288(0.071)	
Short Term		
ECT(-1)	-1.020 (0.001)* [0.304]	-
MODEL 2		
Long Term		
UNF	3.161 (0.000)* [0.124]	1.066 (0.000)* [0.039]
UNM	-2.784 (0.000)* [0.114]	-1.023 (0.000)* [0.058]
Hausman (Chi-Sq Stat)	4.126(0.128)	
Short Term		
ECT(-1)	-0.691 (0.017)** [0.304]	-

Note: * and ** represent the 1% and 5% significance level, respectively. () shows the probe values. [] indicates standard errors.

Table 5 presents the long-term coefficients, Hausman test statistics, and ARDL short-term coefficient (ECT) results for both the ARDL and FMOLS estimators. Firstly, the Hausman test statistic indicates that the slope coefficients are homogeneous, confirming the consistency of the PMG method results in this context. Consequently, the ARDL-PMG and FMOLS results, which show the impact of unemployment on economic growth in both models, are consistent and statistically significant at the 1% significance level. However, the results for the two models are notably different.

In the first model, which focuses on oil-exporting Middle Eastern countries, the PMG and FMOLS results show that both female (UNF) and male unemployment rates (UNM) negatively affect economic growth (Y). This means that as unemployment increases, economic growth slows down or even becomes negative. In the second model, which examines Eastern European countries, the effect of unemployment on growth varies by gender. According to the PMG and FMOLS results, the female unemployment rate (UNF) positively impacts growth, while the male unemployment rate (UNM) negatively affects growth. The positive effect of female unemployment on growth in these countries suggests the prevalence of unemployment benefits and indicates that labor laws may effectively mitigate the impact of unemployment. Social and civil rights given to people especially to women for example for specific periods of life can be a cause of this type of relationship between female unemployment and growth in these countries. Additionally, the gap between potential growth and actual growth in these countries is smaller compared to other developing nations. In these second group of countries also there is a more stable and consistent economic structure because of the rules of European Union which more of these countries belong to. Finally, short-term analysis results indicate that the ECM is effective in both models, meaning that short-term deviations are corrected in the long term, leading to a stable long-term relationship. However, the fact that the ECT (-1) coefficient is higher in absolute value in Model 1 countries suggests that the error correction process is faster. The long-term and short-term results of this study are statistically significant, with PMG results being more robust than FMOLS results.

Table 6. DH Granger

Null Hypothesis	Model 1				Model 2			
	W-Stat.	Zbar-Stat.	Prob.	Casuality	W-Stat.	Zbar-Stat.	Prob.	Casuality
UNF→Y	2.53457	0.31475	0.7530	No	2.98650	0.79003	0.4295	No
Y→UNF	0.95087	-1.35080	0.1768	No	4.06899	1.92846	0.0538	Yes
UNM→Y	2.56485	0.34659	0.7289	No	2.98333	0.78670	0.4315	No
Y→UNM	1.29893	-0.98475	0.3247	No	4.91049	2.81345	0.0049	Yes
UNF→UNM	4.86141	2.76183	0.0057	Yes	3.07516	0.88327	0.3771	No
UNM→UNF	5.82167	3.77172	0.0002	Yes	2.95644	0.75841	0.4482	No

Table 6 presents the results of the DH Granger causality test. These results do not strongly support the long-term findings. In Model 1 countries, there is no causal relationship between economic growth (Y) and the female (UNF) or male (UNM) unemployment rates. However, there is a bidirectional causality relationship between UNF and UNM. In Model 2 countries, there is no causal relationship from UNF or UNM to Y. Conversely, there is a unidirectional causality relationship from Y to both types of unemployment. Additionally, there is no causal relationship between the two unemployment rates in these countries.

5. CONCLUSION

The primary goals of economic policy include fostering economic growth and reducing the unemployment rate. These two objectives are interconnected and influence the outcomes of implemented policies. It's well-known that when economic growth accelerates, the unemployment rate tends to decrease. Okun's Law has been used to test the sensitivity of these two variables to each other, initially for the U.S. economy and subsequently for other countries. The traditional model of Okun's Law established a causal relationship from economic growth to unemployment. However, some studies have also explored the effect of unemployment on economic growth, forming an alternative interpretation known as the alternative Okun Model. This study examines gender-based differences in the relationship between unemployment and economic growth using the alternative Okun model with samples from oil-exporting countries and Eastern European countries.

For Model 1, seven oil-exporting countries were selected: Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Kuwait, Iraq, Iran, Bahrain, and Oman. For Model 2, seven Eastern European countries were chosen: Slovenia, Slovakia, Romania, Latvia, Bulgaria, Hungary, and the Czech Republic. The study analyzed the impact of female and

male unemployment rates on potential growth rates in both groups using the ARDL and FMOLS methods. Additionally, it examined the causality relationships between the variables, considering the different structures of the country groups. The results varied for the two models. According to the analysis for Model 1, as the female and male unemployment rates increase, economic growth rates decrease.

Economic growth in oil-exporting countries appears highly dependent on labor employment. These findings suggest that increasing women's employment is crucial for these countries to achieve their potential growth rates, given the limited female employment. Women who are currently part of the labor force but unemployed have a significant impact on economic growth. Hence, if more female labor outside the labor force can be employed, it could present a substantial development opportunity. These results, highlighting the impact of different types of unemployment on growth, also suggest that oil-exporting countries heavily rely on a labor-intensive production system. According to these findings, Okun's Law holds true for both types of unemployment in oil-exporting countries, indicating an inverted U-shaped relationship between unemployment and growth. Thus, while Okun's Law applies to male unemployment in these countries, it does not apply to female unemployment.

The observation that high public transfer expenditures can positively affect economic growth through increased income for unemployed women hinges on the assumption that these women are actively seeking employment and are therefore included in unemployment statistics. If women are opting out of the labor force voluntarily, they would not be reflected as statistics. This consideration should be factored into analyses to accurately assess the dynamics between public expenditures, economic growth and unemployment.

In Model 2, the findings indicate that the negative impact of increasing female unemployment on economic growth is diminishing, attributed to lower growth rates across Europe. As mentioned previously, unemployment laws in EU member states partly offset the economic losses of the unemployed. High public transfer expenditures, such as unemployment benefits, maternity benefits, and paid leave for mothers, increase the income of unemployed women. Consequently, increased expenditures can positively affect growth, suggesting that unemployment might be voluntarily chosen, especially among women. This consequence can be valid if labor participation ratio for women decreases. If women voluntarily do not participate in employment, this will not be included in the rate of unemployment. The negative impact of male unemployment on growth in Model 2 underscores the importance of male employment. According to these results, an inverted U-shaped relationship exists between the male unemployment rate and economic growth in these countries. Thus, while Okun's Law applies to male unemployment in these countries, it does not apply to female unemployment. Another notable finding in Model 2 is that the impact of female unemployment on economic growth is greater than that of male unemployment. However, in Model 1, the male unemployment rate is more significant than the female unemployment rate. The short-term results of the model suggest that for Model 1 countries to achieve stable, sustainable, and potential growth, it is important to focus on labor-intensive production, undertake initiatives to reduce unemployment across both genders, and create conducive working conditions for women to join the workforce.

According to the DH Granger analysis findings, there is no causal relationship between economic growth and female and male unemployment rates in Model 1 countries. However, there is a bidirectional causality relationship between the female and male unemployment rates. In Model 2, no causal relationship was found from female or male unemployment rates to economic growth. Conversely, a one-way causality relationship was found from economic growth to unemployment types by gender. Additionally, there is no causal relationship between male and female unemployment rates in these countries. The existence of a one-way causality relationship from economic growth to gender-based unemployment types in Model 2 countries highlights the influence of unemployment laws, unions, and public sector transfer expenditures. This result suggests that economic growth and development may lead to increased unemployment benefits and more support for the unemployed, potentially increasing unemployment rates.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has**

been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1, Y3 ve Y4**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1**. / Conceptualization, writing-original draft, editing – **Y1, Y3 and Y4**, data collection, methodology, formal analysis – **Y2**, Final Approval and Accountability – **Y1**.

BIBLIOGRAPHY

- ADEMOLA, Abdulsalam and BADIRU, Abdullahi (2016), "The Impact of Unemployment and Inflation on Economic Growth in Nigeria (1981–2014)", **International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research**, S.9(1), ss.46-55.
- AHMED, Zahoor, BIZ, Zhang and CARY, Michael (2021), "Linking Economic Globalization, Economic Growth, Financial Development, and Ecological Footprint: Evidence from Symmetric and Asymmetric ARDL", **Ecological Indicators**, S.121, ss.(107060).
- ARELLANO, Manuel (2003), **Panel Data Econometrics**, Oxford University Press, Oxford.
- BAHMANI-OSKOOEE, Mohsen and CHI WING NG, Raymond (2002), "Long-Run Demand for Money in Hong Kong: An Application of the ARDL Model", **International Journal of Business and Economics**, S.1(2), ss.147-155.
- BELAIRE-FRANCH, Jorge and PEIRÓ, Amado (2015), "Asymmetry in the Relationship Between Unemployment and the Business Cycle", **Empirical Economics**, S.48(2), ss.683-697.
- BISPING, Timothy and PATRON, Hilde (2005), "Output Shocks and Unemployment: New Evidence on Regional Disparities", **International Journal of Applied Economics**, S.2(1), ss.79-89.
- BOD'A, Martin and POWAZANOVA, Mariana (2015), "Gender Asymmetry in Okun's Law in the Four PIGS Countries", **Procedia Economics and Finance**, S.30, ss.111-123.
- BRINCIKOVA, Zuzana and DARMO, Lubomir (2015), "The Impact of Economic Growth on Gender Specific Unemployment in the EU, *Scientific Annals of the Alexandru Ion Cuza*", **University of Iași Economic Sciences**, S.62(3), ss.383-390.
- CAMPOS, Nauro and KINOSHITA, Yuko (2008), **Foreign Direct Investment and Structural Reforms: Evidence from Eastern Europe and Latin America**, IMF Working Papers Press, Washington DC (US).
- CHRISTOPOULOS, Dimitris and TSIONAS, Efthymios (2004), "Financial Development and Economic Growth: Evidence from Panel Unit Root and Cointegration Tests", **Journal of Development Economics**, S.73(1), ss.55-74.
- DEMETRIADES, Panicos and LAW, Siong Hook (2006), "Finance, Institutions and Economic Development", **International Journal of Finance and Economics**, S.11(3), ss.245-260.
- DORNBUSCH, Rudiger, FICHER, Stanley and STARTZ, Richard (1998), **Macroeconomics**, McGraw-Hill Publisher, New York (US).
- DUMITRESCU, Elena-Ivona, HURLIN, Christophe (2012), "Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels", **Economic Modelling**, S.29, ss.1450–1460.
- ENGLE, Robert and GRANGER, Clive (1987), "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", **Econometrica**, S.55(2), ss.251-276.

- EWING, Bradley, LEVERNIER, William and MALIK, Farooq (2002), “*The Differential Effects of Output Shocks on Unemployment Rates by Race and Gender*”, **Southern Economic Journal**, S.68(3), ss.584-599.
- FERIDUN, Mete (2007), “*Immigration, Income and Unemployment: An Application of the Bounds Testing Approach to Cointegration*”, **The Journal of Developing Areas**, S.41(1), ss.37-49.
- GHATAK, Subrata and SIDDIKI, Jalal (2001), “*The Use of the ARDL Approach in Estimating Virtual Exchange Rates in India*”, **Journal of Applied statistics**, S.28(5), ss.573-583.
- GHAZOUANI, Tarek, BOUKHATEM, Jamel and SAM, Chung Yan (2020), “*Causal Interactions Between Trade Openness, Renewable Electricity Consumption, and Economic Growth in Asia-Pacific Countries: Fresh Evidence from a Bootstrap ARDL Approach*”, **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, S.133, ss.(110094).
- GÖÇER, İsmet (2015), “*Okun's Law: An Application on Turkey*”, **International Journal of Economic Research**, S.1(1), ss.1-12.
- HAUSMAN, Jerry (1978), “*Specification Tests in Econometrics*”, **Econometrica**, S.46(6), ss.1251–1271.
- HUANG, Ho-Chuan and LIN, Shu-Cin (2008), “*Smooth-Time-Varying Okun's Coefficients*”, **Economic Modelling**, S.25(2), ss.363-375.
- HUTENGS, Oliver and STEDTMANN, Georg (2014), **Youth and Gender Specific Unemployment and Okun's Law in Scandinavian Countries**, European University Viadrina Frankfurt Publisher, Frankfurt.
- JOHANSEN, Soren (1991), “*Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models*”, **Econometrica**, S.59(6), ss.1551-1580.
- JOHANSEN, Soren (1995), **Likelihood-Based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models**, Oxford University Press, Oxford.
- JOHANSEN, Soren and JUSELIUS, Katarine (1990), “*Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration- with Applications to the Demand for Money*”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, S.52(2), ss.169-210.
- KARIKARI-APAU, Ellen and ABETI, Willson (2019), **The Impact of Unemployment on Economic Growth in China**, MPRA Publisher, Munich.
- KLOMP, Jeroen and HAAN, Jakoob (2013), “*Do Political Budget Cycles Really Exist?*”, **Applied Economics**, S.45(3), ss.329–341.
- KUKAJ, Diellza (2018), “*Impact of Unemployment on Economic Growth: Evidence from Western Balkans*”, **European Journal of Marketing and Economics**, S.1(1), ss.10-18.
- LAURENCESON, James and CHAI, Joseph (2003), **Financial Reform and Economic Development in China**, Edward Elgar Publishing, London.
- LYNCH, Gerald and HYCLAK, Thomas (1984), “*Cyclical and Noncyclical Unemployment Differences Among Demographic Groups*”, **Growth and Change**, S.15(1), ss.9-17.
- MAKARINGE, Sibusiso and KHOBAL, Hlalefang (2018), **The Effect of Unemployment on Economic Growth in South Africa (1994-2016)**, Uni-Muenchen Press, <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/85305/> (Access Date: 03.03.2024).
- MALLEY, Jim and MOLANA, Hassan (2008), “*Output, Unemployment and Okun's Law: Some Evidence from the G7*”, **Economic Letters**, S.101(2), ss.113-115.
- MEHMOOD, Bilal, RAZA, Syed Hassan and MUREED, Shabana (2014), “*Health Expenditure, Literacy and Economic Growth: PMG Evidence from Asian Countries*”, **Euro-Asian Journal of Economics and Finance**, S.2(4), ss.408-417.
- MOOSA, Imad (2008), “*Economic Growth and Unemployment in Arab Countries: Is Okun's Law Valid*”, **Journal of Development and Economic Policies**, S.10(2), ss.7-24.

- MORLEY, Bruce (2006), “*Causality Between Economic Growth and Immigration: An ARDL Bounds Testing Approach*”, **Economics Letters**, S.90(1), ss.72-76.
- NARAYAN, Paresh Kumar and SMYTH, Russel (2005), “*Trade Liberalization and Economic Growth in Fiji: An Empirical Assessment Using the ARDL Approach*”, **Journal of the Asia Pacific Economy**, S.10(1), ss.96–115.
- NARAYAN, Paresh Kumar and SMYTH, Russel (2006), “*What Determines Migration Flows from Low-Income to High-Income Countries? An Empirical Investigation of Fiji-U.S. Migration 1972-2000*”, **Contemporary Economic Policy**, S.24(2), ss.332-342.
- NKORO, Emeka and UKO, Aham Kelvin (2016), “*Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration Technique: Application and Interpretation*”, **Journal of Statistical and Econometric Methods**, S.5(4), ss.63-91.
- NOOR, Zeleha Mohd, NOR, Norashidah Momahed and GHANI, Judhiana Abdul (2007), “*The Relationship Between Output and Unemployment in Malaysia: Does Okun’s Law Exist?*”, **International Journal of Economics and Management**, S.1(3), ss.337-344.
- ODHIAMBO, Nicholas (2009), “*Energy Consumption and Economic Growth Nexus in Tanzania: An ARDL Bounds Testing Approach*”, **Energy Policy**, S.37(2), ss.617-622.
- OECD (2024), “*This Page Has Been Archived or Removed: See Below for More Information*”, **OECD Corporate Web Page** (E-Document), www.oecd.org/about/secretary-general/theg20emergingcountriesglobalgovernanceanddevelopment.htm (Access Date: 23.01.2024).
- OKUN, Arthur (1962), **Potential GNP: Its Measurement and Significance**, in the **1962 Proceedings of Business and Economic Statistics Section**, American Statistical Association Publisher, Boston (US).
- PEHLIVANOĞLU, Ferhat and TANGA, Marvin (2016), “*An Analysis on the Validity of Okun's Law: Case of Turkey and BRICS*”, **International Journal of Economic Research**, S.2(3), ss.31-44.
- PEIRÓ, Amado, BELAIRE-FRANCH, Jorge and GONZALO, Maria Terese (2012), “*Unemployment, Cycle and Gender*”, **Journal of Macroeconomics**, S.34, ss.1167–1175.
- PESARAN, Haseeran and PESARAN, Bahram (1997), **Working with Microfit 4.0: Interactive Econometric Analysis: Windows Version**, Oxford University Press, Oxford.
- PESARAN, Hashem and SMITH, Ron (1995), “*Estimating Long-Run Relationships from Dynamic Heterogeneous Panels*”, **Journal of Econometrics**, S.68(1), ss.79-113.
- PESARAN, Hashem, SHIN, Yongcheol and SMITH, Ron (1999), “*Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels*”, **Journal of the American Statistical Association**, S.94, ss.621–634.
- PESARAN, Hashem, SHIN, Yongcheol and SMITH, Richard (2001), “*Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships*”, **Journal of Applied Econometrics**, S.16, ss.289–326.
- SAMARGANDI, Nahla, FIDRMUC, Jan and GHOSH, Sugata (2014), “*Is the Relationship Between Financial Development and Economic Growth Monotonic? Evidence from a Sample of Middle Income Countries*”, **SSRN Electronic Journal** (E-Article), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2434445 (Access Date: 23.01.2024).
- SARI, Ramazan, EWING, Bradley and SOYTAS, Ugur (2008), “*The Relationship Between Disaggregate Energy Consumption and Industrial Production in the United States: An ARDL Approach*”, **Energy Economics**, S.30(5), ss.2302-2313.
- SETH, Akutson, JOHN, Massiah Abaka and DALHATU, Araf Yakubu (2018), “*The Impact of Unemployment on Economic Growth in Nigeria: An Application of Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Bound Testing*”, **Sumerianz Journal of Business Management and Marketing**, S.1(2), ss.37-46.
- SHAHBAZ, Mumaddad., AHMED, Nadeem and ALI, Liaqat (2008), “*Stock Market Development and Economic Growth: ARDL Causality in Pakistan*”, **International Research Journal of Finance and Economics**, S.14(1), ss.182-195.

- SHAHID, Momaddad (2014), “*Effect of Inflation and Unemployment on Economic Growth in Pakistan*”, **Journal of Economics and Sustainable Development**, S.5(15), ss.103-106.
- SHRESTHA, Min and CHOWDHURY, Krosheed (2005), “*ARDL Modeling Approach to Testing the Financial Liberalization Hypothesis*”, **Economics Working Papers wp05-15, School of Economics, University of Wollongong**, NSW – Australia, <http://www.uow.edu.au/commerce/econ/wpapers.html> (Access Date: 23.01.2024).
- SSEBULIME, Kurayish and MUVAWALA, Joseph (2019), “*Estimating the Cost of Unemployment to Uganda's Growth and Growth Trajectory 1980-2016: 'An Auto-Regressive Distributed Lag Modeling Approach*”, **International Journal of Econometrics and Financial Management**, S.7(1), ss.27-36.
- VAKIFBANK ECONOMIC RESEARCH DIRECTORATE (2021), **Okun's Law: The Relationship Between Growth and Unemployment**, Vakıfbank Press (Special Report II), Ankara.
- VILLAVERDE, Joze and MAZA, Adolfo (2009), “*The Robustness of Okun's Law in Spain, 1980-2004: Regional Evidence*”, **Journal of Policy Modeling**, S.31(2), ss.289-297.
- WDI (2023), “*World Development Indicators*”, **World Bank Corporate Web Page** (E-Document), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Access Date: 20.12.2023).
- WOLDE-RUFAEL, Yemane (2005), “*Energy Demand and Economic Growth: The African Experience*”, **Journal of Policy Modeling**, S.27(8), ss.891-903.
- ZANIN, Luca (2015), “*On Okun's Law in OECD Countries: An Analysis by Age Cohorts*”, **Economics Letters**, S.125(2), ss.243-248.
- ZHANG, Lingyun, GODIL, Danish Iqbal, BIBI, Munaza, KHAN, Muhammad, KAMRAN, Salman Sarwat and ANSER, Muhammad Khalid (2021), “*Caring for the Environment: How Human Capital, Natural Resources, and Economic Growth Interact with Environmental Degradation in Pakistan? A Dynamic ARDL Approach*”, **Science of the Total Environment**, S.774, ss.(145553).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Millî İktisat Politikasına Geçiş Nedenleri

The Reasons for the Transition to National Economic Policy in the Ottoman Empire

Çiğdem ERDEM

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
cigdem.erdem@hbv.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4030-8750>

Makale Başvuru Tarihi: 25.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 23.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Demirhan Fahri ERDEM

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
demirhan.erdem@hbv.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6921-980X>

ÖZET

Bu makalenin konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nda liberal iktisat politikalarından millî iktisat politikalarına geçişin nedenleri üzerinedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1914-1918 yılları, "millî iktisat" dönemi olarak bilinir. Millî iktisat politikası serbest rekabeti reddeden, devleti sistemin merkezinde tutan, koruma ve teşvike dayanan, yaratılacak Türk ve Müslüman unsurlardan oluşan bir burjuvaziyle liberal olmayan bir kalkınma yolunu savunmuştur. Bu amaçla tüketim kalıplarının değiştirilerek, tüketimin yerli ve millî olana kaymasını isteyen millî iktisat politikasının uygulanması, Osmanlı ekonomi politliğinde kendinden önceki dönemle kıyaslandığında, bir kırılmaya denk düşmektedir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisat politikasından hemen önce takip edilen serbest ekonomi, yukarıda sayılanların tamamına zıttır. Üstelik dönemin ruhu itibarıyla liberal politikalarından vazgeçme, ideolojik anlamda Osmanlılık politikasından vazgeçip, Türkçülüğe yönelmeyle de aynı zaman dilimine denk düşmektedir. Bu makalenin amacı, bu kırılmanın nedenlerini ortaya koyabilmektir. Bu kırılmanın gerekçelerinin ortaya konulması, önemlidir; çünkü millî iktisat politikasının 1914-1918 yıllarının ötesine geçen bir tarihselliği vardır. Dolayısıyla millî iktisat politikasının aslında Türk siyasetine içkin olduğunu söylemek de mümkündür. Bu nedenle, liberal olmayan bu kapitalistleşme sürecinin iyi analiz edilmesi ve bunun için de millî iktisada geçiş nedenlerinin çok boyutlu olarak ortaya konması önemlidir. Bu da makaleyi önemli kılmaktadır. Makale nitel araştırma tekniği kapsamında belgesel gözlem yolu ile hazırlanmıştır. Araştırmanın sonunda ulaşılan temel sonuçlara göre; imparatorlukta millî iktisat politikasına geçişin ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerin her biri, birbirini tamamlamaktadır. Farklı boyutlardaki bu nedenlerin ortak kesişim kümesinde ise egemenlik kavramı bulunmaktadır.

ABSTRACT

This article explores the reasons behind the shift from liberal economic policies to national economic policies in the Ottoman Empire. The years 1914-1918 in the Ottoman Empire are known as the "national economy" period. The national economy policy rejected free competition, placed the state at the center of the system, relied on protection and incentives, and advocated a non-liberal development path with a bourgeoisie composed of Turkish and Muslim constituents. For this purpose, the implementation of the national economic policy, which aimed to alter consumption patterns and shift consumption towards domestic and national consumption, marked a departure from the Ottoman political economy compared to the previous period. The Ottoman Empire's pursuit of a free economy prior to the national economic policy stood in stark contrast to all the aforementioned points. Moreover, in the spirit of the time, the abandonment of liberal policies coincides with the abandonment of Ottomanism and the turn to Turkism in ideological terms. The aim of this article is to reveal the reasons for this break. It is crucial to uncover the reasons behind break because the national economic policy has a historicity that goes beyond the years 1914-1918. Therefore, one could argue that the national economic policy is inherently embedded in Turkish politics. For this reason, it is important to analyze this non-liberal capitalization process well, and in order to do this, it is important to reveal the reasons for the transition to national economy in a multidimensional way. This makes the article important. The article was prepared through documentary observation within the scope of qualitative research techniques. According to the basic results reached at the end of the research, each of the economic, political, and social reasons for the transition to national economic policy in the empire complement each other. The concept of sovereignty is found in the common intersection of these reasons in different dimensions.

Anahtar Kelimeler:

Millî İktisat,

Milliyetçilik,

İttihat ve Terakki
Fırkası,

Egemenlik,

Kalkınma,

Keywords:

National Economy,

Nationalism,

Party of Union and
Progress,

Sovereignty,

Development,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ERDEM, Çiğdem ve ERDEM, Demirhan Fahri (2024), “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Millî İktisat Politikasına Geçiş Nedenleri*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(3), ss.790-802, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1591305>

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu’nda millî iktisat politikası II. Meşrutiyet Dönemi öncesinde söylemsel düzeyde, Meşrutiyet’in ardından da pratik düzeyde kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle de I. Dünya Savaşı yılları olan 1914-1918 yıllarında, savaş koşullarında İttihat ve Terakki Fırkası’nın yönetiminde, Osmanlı İmparatorluğu’nda tam olarak millî iktisat politikası takip edilmiştir. Millî iktisat politikası, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış evresinde ortaya çıkmış olmakla birlikte, Cumhuriyet döneminin iktisat politikalarına da damgasını vurmuştur. Daha Cumhuriyet kurulmadan aylar önce toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde ya da erken Cumhuriyet’in devletçi yıllarında ve ayrıca 1960-1980 arasındaki İthal İkameci Sanayileşme Modeli’nde, esas olan hep millî iktisat politikası olmuştur.

Millî iktisadi ayakta tutacak bir millî burjuvazinin yaratılması/korunması, korumacılık, teşvik, destek, tüketim kalıplarının değiştirilmesi, devletin piyasaya hâkimiyeti, ithal malların yerli olan ile ikamesi, sanayileşme ülküsü, bağımsızlık, milliyetçilik gibi kavramlar üzerinden yükselen millî iktisat politikasının bu esasları, İttihat ve Terakki Dönemi’nin, Osmanlı İmparatorluğu’nun ötesine ulaşmaktadır. Ancak bu makale millî iktisadın Osmanlı İmparatorluğu’nda ortaya çıkışı ve bunun nedenleri ile sınırlıdır. Bu nedenlerin belirli bir sistematik dâhilinde ve birbiriyle ilişkisi temelinde ortaya konulması, sadece Osmanlı İmparatorluğu açısından değil, millî iktisadın Türk siyasal hayatına içkinliği ve bu içkinlik çerçevesinde tarihselliği dolayısıyla, Cumhuriyet Dönemi araştırmaları açısından da önem arz etmektedir.

Bu kapsam ve sınırlılık çerçevesinde makalenin amacı; Osmanlı İmparatorluğu’nda serbest ekonomiden, korumacı ve milliyetçi ekonomiye geçiş nedenlerini, çok boyutlu olarak ortaya koymaktır. Makale kapsamında, öncesi ile kıyaslandığında bir kırılmayı ifade eden bu yönelişin ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutları üzerinden bir analiz yapılacaktır. Dolayısıyla bu makale, milliyetçi iktisada geçiş kapsamında, aslında bir geç Osmanlı dönemi ekonomi politikasının analizi anlamına da gelmektedir.

Makalenin temel savı, Osmanlı İmparatorluğu’nda millî iktisat politikasına geçiş nedenlerinin, -çalışma içerisinde daha sistematik olması bakımından ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak ayrılmakla beraber- aslında hepsinin bir biri ile iç içe geçmiş olduğudur. Bu iç içe geçmişliğin kesişim noktasında ise egemenlik/bağımsızlık kavramı yer almaktadır.

Makale İngiltere’nin liberal ekonomisine bir alternatif olarak Almanya’da ortaya çıkan millî iktisat ekolünün savları ve uygulanma biçiminin anlatıldığı bölüm ile Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulamaya geçişinin analiz edildiği bölüm olmak üzere, iki ana bölümden ve bu ana bölümlerin ayrıntılandırıldığı alt başlıklardan oluşmaktadır. İlk bölümde; İttihat ve Terakki tarafından İngiltere’yle rekabet edebilecek güce erişebilen Almanya’yı bu konuma getiren bir politika olarak görülen millî iktisadın, teorik çerçevesi ve Almanya’nın bu gücünden esinlenerek millî iktisadın Osmanlı düşün yaşamına söylemsel düzeyde gelişi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Millî iktisat ekolünün teorisyeni olarak bilinen Friedrich List’in, 1841 yılında kaleme aldığı “*Millî Sistem ve Siyasi Ekonomi*” adlı kitabına göre, sanayi temelinde bir millî burjuvazi geliştirilmediği sürece, bağımlılık ilişkilerinden çıkabilmek mümkün değildir. Bu bağlamda bir millî iktisat ve millî burjuvazi üretmek için neler yapılması gerektiğini belirten List’in görüşleri, söylemsel düzeyde daha 1880’lerden itibaren Osmanlı aydınları arasında etkili olmaya başlamıştır. Bu etki, yine bu bölüm içinde ele alınacaktır. İkinci bölümde ise Osmanlı İmparatorluğu’nda millî iktisat politikasına geçişinin ekonomik, siyasal ve toplumsal nedenleri, birbiri ile ilişkili olarak analiz edilecektir. Buna göre; iç siyasette yaşadığı bir krizi çözebilmek için aldığı dış yardımın bedeli olarak serbest ticaret hükümlerini içeren 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması’nı İngiltere’yle imzalayan Osmanlı İmparatorluğu, buna benzer anlaşmaları diğer Avrupa devletleri ile de imzalayarak, kapitalist sistemle eklemlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu kapitalistleşme sürecinde ilerledikçe, merkez kapitalist ülkelerin çevresi olarak, ona hammadde ve pazar sağlamış ancak bu süreç aynı zamanda 1881’de kurulacak Düyun-u Umumiye ile onu yine, bu merkez kapitalist ülkelere bağımlı hale getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda kapitalistleşme sürecinde yaşanan sancılar, bu sürecin Osmanlı aydın ve bürokratlarınca, devletin Batılı emperyal güçlere yarı sömürge bağlarla bağlanması olarak algılanmış ve tepki çekmiştir. Bunun sonucunda da liberal olmayan bir kalkınma yolu, sömürü aracı olarak algılanan serbest rekabetin yerini almıştır.

Osmanlı aydın ve bürokratları arasında tepki ile karşılanan Düyun-u Umumiye, aynı zamanda yükselen Türkçülüğün de işaretlerini göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla siyasi Türkçülük ve iktisadi Türkçülük dönem boyunca birbirini pekiştirmiştir. 1914-1918 yıllarını kapsayan bu millî iktisat döneminde, içeriğini Türk ve Müslümanların oluşturduğu “*millî*” olana yönelme, uygulanan millî iktisat politikasının sonucu olduğu kadar, milliyetçi iktisada yönelişin bir nedeni de olmuştur. Özellikle Balkan Savaşları ile birlikte daha savaşın başında alınan yenilgiler, Osmanlı aydın ve bürokratları arasında milliyetçi tepkilerin yükselişine yol açmıştır. Osmanlılık ideolojisinin artık birleştirici bir işlevinin kalmadığı İmparatorluk konjonktüründe, siyasi anlamda Türkçülük bir çıkış yolu olarak görülmüş ve Türkçülük kapsamında siyasi milliyetçilik için iktisadi milliyetçiliğin uygulanması İttihat ve Terakki yönetiminde zaruri görülmüştür. I. Dünya Savaşı ortamında içeriğini Türk ve Müslüman olmanın oluşturduğu bu milliyetçilik, İttihat ve Terakki Fırkası'nın millî iktisat politikasını uygulamasının siyasi nedenini oluşturmuştur.

Öte yandan, her ne kadar teorik ilgi daha gerilere gitse de, uygulamada millî iktisada geçişin I. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesinden dolayı, bu geçişin toplumsal hayatın düzenine ilişkin bazı nedenleri de vardır. Savaşın öznel koşulları ve toplumsal hayat üzerinde yarattığı baskılar özellikle İstanbul'un iase sorunu, millî iktisat politikasının uygulanmaya geçilmesi için kendini bir zorunluluk olarak ortaya koymuştur. Açlık ve kıtlıkla mücadele ekonomik kaynaklı olmakla birlikte, yol açabileceği huzursuzluk ve kargaşa çerçevesinde toplumsal bir sorundur. Dolayısıyla olası bir toplumsal kargaşanın önlenmesi ve toplumsal istikrarın sağlanması, millî iktisada geçişin toplumsal nedenini oluşturmuştur.

Bu sav, amaç, kapsam ve içerik dâhilinde nitel araştırmaya dayanan bu çalışmada, belgesel gözlem yoluyla elde edilen veriler ışığında, Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisatlı yıllarının siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutları ele alınarak, ekonomi politiği analiz edilecektir. Belgesel gözlem kapsamında döneme ilişkin iktisat tarihi ve siyaset bilimi literatürünün, konu ile ilgili temel kaynaklarından yararlanılmıştır.

2. MİLLÎ İKTİSAT VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

2.1. Millî İktisat Kavramı

Almanya'da şekillenen millî iktisat politikasının mimarı, Alman iktisatçı Friedrich List'tir (1789-1846). List, henüz Alman siyasi birliğinin kurulmadığı bir dönemde yaşamış bir Alman iktisatçı olarak, güçlü bir Almanya'nın kurulabilmesi için düşünceler ortaya koymuştur. Çünkü List'in teorisini ortaya koyduğu dönemde Almanya hala küçük prensliklerden oluşmaktadır ve dış ticarete sanayileşmiş devletlerin rekabeti karşısında korumasız bir konumdadır (Kazgan, 1997:167).

1841 yılında yazdığı “*Millî Sistem ve Siyasi Ekonomi*” (List, 2001) adlı kitabında görüşlerini dile getiren List'in bu eseri, mevcut dünya konjonktüründe İngiltere'nin emperyal gücü ve hegemonyası karşısında, ilerleme imkânı bulunmayan Almanya'ya bu imkânı sunabilmek amacıyla yazılmıştır. Başka bir ifade ile en az İngiltere kadar güçlü olmak isteyen bir Almanya'yı inşa edebilmek arzusu, List'in kitabındaki temel hedefi olmuştur.

List'in görüşleri; korumacı, yerli üretimi ve üreticiyi teşvik edici, serbest ticaret karşıtı, bireyden çok toplumu ön plana alan, dolayısıyla anti liberal özellikler gösteren, milliyetçi bir iktisat politikasının takip edilmesini, yani millî iktisadi işaret etmektedir. Genel anlamda List'in kitabı serbest ticareti ve İngiltere'nin sistem içindeki hegemonyasını, milliyetçi bir bakış açısıyla eleştirmektedir. List bu bağlamda “*ekonomi bilimine nasyonalizmi, millî sistemi sokan bir ekonomisttir*” (Zarakolu, 1981:59).

List bu milliyetçi yaklaşımıyla, Almanya'nın aleyhine olduğunu düşündüğü serbest ticaret doktrininin reddetmiştir (Szporluk, 1988:102). Ancak yanlış anlaşılması adına List'in tamamen serbest ticaret karşıtı olmadığını da belirtmek gerekir. List sadece Almanya'nın belli bir rekabet gücüne kavuşuncaya kadar, Alman üreticisinin devlet desteği ve teşviki ile korunması gerektiğini düşünmektedir (List, 2001:173-174). Bu bakımdan List'in serbest rekabet karşısında koruma ve destek düşüncesinin “*geçici ve seçici bir koruyuculuk*” olduğunu ifade etmek gerekir (Erkök Yılmaz, 1992:105).

List, liberal politikaların ve İngiltere ile eşit olmayan şartlarda serbest ticaret yapmanın, Alman birliğinin ve kalkınmasının önünde engel olduğunu belirtmiştir. List ayrıca, sanayi temelli bir kalkınma için korumacı devlet politikalarının, sadece Almanya için değil Avrupa ve Amerika için de serbest ticaretten, liberal politikalarından daha faydalı olduğunu savunmuştur (List, 2001:187).

List'in milliyetçi iktisat sistemi, “*gümrüklerin kullanılarak, yerli müteşebbis tabakanın yabancı mallara karşı korunarak güçlendirilmesini*” öngörmüştür (Sağlam, 2004:83). Bir kalkınma ülküsü adına yazılan bu kitapta List, özellikle sanayi temelli kalkınmanın altını kalın hatlarla çimiş ve kalkınmanın, sanayileşme ile olacağını

ifade etmiştir. Bu milliyetçi iktisat doktrinine göre gelişmenin, kalkınmanın temeli üretime, sanayi üretimine dayanmalıdır. İmalat sektörünün ülkedeki diğer sektörlerle göre öncelikli olarak desteklenmesi esastır. Çünkü List'in gözlemleri onu, sanayi sektöründe gelişip mamul mallar üretip satan ve bunun için de hammaddeyi hammadde olarak ihraç etmek yerine, ithal edip işleyen ülkelerin, daha yüksek bir refah içinde olduğu sonucuna götürmüştür (List, 2001:209). Bunun için de henüz yeni gelişmeye başlayan Alman sanayinin korunması, bu doğrultuda serbest ticaretten, rekabetten korunarak teşvik edilmesi, gümrük duvarlarının yükseltilmesi gerektiği tezi, millî iktisat kapsamında ileri sürülmüştür (Szporluk, 1988:117). Yani bir Alman burjuvazinin korunup, kollanarak yaratılması gerekmektedir (List, 2001:173-174). Sadece devlet desteğiyle büyütülecek bir sanayi burjuvazisinin Alman kalkınmasının temelini oluşturabileceği düşüncesi, List'in millî iktisat formülasyonunun kalbini oluşturmuştur.

Güçlü ve birleşik bir Almanya hedefini millî iktisat kapsamında dile getiren List, teorisinin hayata geçirildiğini görememiştir. Ancak onun savunduğu tezleri uygulayan Bismarck, güçlü ve birleşmiş Almanya'nın temellerini atmıştır. List'in bu milliyetçi iktisat tezi, kendisinden sonra Osmanlı İmparatorluğu dâhil pek çok kalkınmak isteyen ülke aydını, bürokrati tarafından ilgi görecektir ve millî iktisat, serbest ekonomiye bir alternatif olarak başla topraklarda da hayat bulacaktır.

2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Millî İktisat Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Buraya kadar anlatılanlar Almanya'ya ve bir Alman iktisatçıya ilişkin görüşler olmakla birlikte; Almanya'nın bu politikaları uygulayarak gösterdiği başarılar sonucunda yarattığı etki, bu görüşlerin Almanya'nın sınırlarını aşmasına yol açmıştır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisadın uygulanması ve buna bağlı olarak bir millî burjuvazinin yaratılmasının ilham kaynağı Almanya'dır. Almanya'nın ekonomik ve askeri alanda hızlı yükselişi, 19. yy. ın ikinci yarısı itibari ile pek çok toplum için "*emsal teşkil edecektir*" (Gılpın, 2011:226). Nitekim List'in kitabı tıpkı Almanya gibi "*sanayileşmiş ve gelişmiş bir burjuvazi sınıfı olmayan ve emperyalist olmayan ülkelerin aydınlarının başucu kitabı gibi benimsenmiştir*" (Sağlam, 2004:74).

Başbakan Bismarck döneminde millî iktisat politikasını uygulayan Almanya'nın, İngiltere karşısında ona alternatif bir ileri kapitalist ülke olarak belirmesi, Osmanlı aydınlarının ve devlet adamlarının da dikkatini çekmeye başlamıştır. Almanya, İngiltere ve onun temsil ettiği liberal ekole alternatif bir kalkınma projesinin önderi olarak görülmüştür. Döneminin hegemon gücü olan İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik emperyal tutumu karşısında, Almanya ve onun anti liberal yolu, Osmanlı aydın ve bürokratlarınca bir kurtuluş yolu olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı aydınları içinde liberal çizgide olmayan –*aşığıda isimleri verilecek*– düşünürler, Almanya'nın göstermiş olduğu başarıyı, İngiltere'nin takip edip yönlendirdiği liberal kalkınma yoluna bir alternatif olarak görmüşlerdir. Hatta bu düşünürlerin, Alman kalkınmasının mucizevî yolu olarak millî iktisat politikasını görmeye başladıklarını söylemek de mümkündür.

1880 yılı oldukça erken bir tarih olmakla birlikte, Ahmet Mithat tarafından yazılan "*Ekonomi-Politik*" adlı kitap ile Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisat düşüncesi ilk kez dile getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun serbestiyet ile kalkınabileceği görüşleri karşısında Ahmet Mithat, iç ticaretin ve sanayinin korunabilmesi amacıyla gümrük tarifelerinin yükseltilmesini savunmuştur. Ahmet Mithat kitabında, yine millî iktisat politikasının özüne uygun bir biçimde sanayileşmenin önemi üzerinde durmuştur. Liberal görüşlere karşı eleştirel bir cevap niteliği taşıyan Ahmet Mithat'ın bu kitabı, 1880 yılı itibari ile henüz Türkçülükten bahsetmek için erken olmakla birlikte ilerleyen dönemde, "*İlk Türk milliyetçilerinde, Jön Türk yöneticilerinde ve daha genel bir anlamda 20. yy. Türkiye'sinde bir 'millî iktisat' kurma amacı taşıyan herkeste*", etki bırakmıştır (Georgeon, 2006:154-155).

Ahmet Mithat'ın ardından, Rusya'dan gelen Türkçülük akımının da etkisi ile Erkan-ı Harbiye Mektebi'nde Kazanlı Musa Akyiğitzade tarafından verilen derslerde de List ve kalkınmayla ilişkilendirilen millî iktisat düşüncesi anlatılmıştır (İnsel, 2002:764). Ahmet Mithat için olmasa bile, Akyiğitzade Musa ile birlikte, artık millî iktisat görüşünün Türkçü bir boyut kazandığını söylemek mümkündür.

Osmanlı aydınının serbestiyetçi ve himayeci şeklinde ideolojik olarak iki kampa ayrıldığı II. Meşrutiyet döneminde (Pamuk, 2009:148), himayeci kanat Almanya'nın ekonomik ve buna bağlı olarak uluslararası ilişkiler alanında göstermiş olduğu ilerleme karşısında bir tür Alman hayranlığıyla List'i ve millî iktisat doktrininin giderek yükselen bir dozda dile getirmeye başlamıştır. Millî iktisat düşüncesini dönemin yayın organlarında dile getiren diğer düşünürler arasında; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Tekin Alp gibi düşünürler de yer almıştır (Boratav, 1998:17-18). Türk Yurdu, Halka Doğru,

İktisadiyyat Mecmuası gibi dönemin Türkçü dergilerinde millî iktisat düşüncesini savunan, List'i öven pek çok yazı yayınlanmıştır (Özta, 2005:6).

Söylem düzeyinden, uygulama düzeyine geçiş ise İttihat ve Terakki Fırkası iktidarında gerçekleşecektir. Dolayısıyla millî iktisat, Osmanlı tecrübesinde, İttihat ve Terakki yönetiminin tek başına iktidara geldiği, Bab-ı Ali baskını sonrası dönemden, I. Dünya Savaşı sonuna kadar, uygulanan iktisat politikaları olarak ortaya çıkacaktır (Türkmenoğlu ve Türkmenoğlu, 2021:140).

Şüphesiz böyle bir yönelim, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform hareketlerinden bu yana takip edilen politikalarından uzaklaşma, ideolojik anlamda bir kırılma anlamına da gelmiştir. Bu kırılma dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nda uygun koşulları bulmuş; serbest ticarete, rekabete dayanan liberal politikalarla bir türlü kalkınılamadığı gibi, bu politikalar yüzünden iktisadi bağımsızlığın da yitirdiğini düşünen Osmanlı aydın ve bürokratları arasında, milliyetçi bir tepki doğmaya başlamıştır. Bu milliyetçi tepki dönemin ruhuna uygundur. Sonuç olarak, hem siyasi, hem de onunla bağlantılı bir biçimde iktisadi milliyetçilik, İttihat ve Terakki iktidarıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanmaya başlanmıştır.

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA “MİLLİ İKTİSAT”A GEÇİŞ: EKONOMİK, SİYASAL VE TOPLUMSAL NEDENLER

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında liberal görüşlü Cavit Bey'in Maliye Nazırı olduğu dönem boyunca, 1912'ye kadar daha liberal politikalar izleyen İttihat ve Terakki, 1913'te Babı-ı Ali Baskını ile tek başına iktidara geldikten sonra, millî iktisat kapsamında, devletçi sayılabilecek uygulamalara yönelmiştir (Ergin, 2017:114) Böylelikle İttihat Terakki içinde serbest ticaret ve yabancı sermaye ile kalkınma görüşü yerine, “esnaf örgütlenmesini, kooperatifçiliği hatta devletçiliği savunan akımlar da filizlenmeye başlamıştır” (Akşin, 1998:397). Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan bu kırılmanın nedenleri ekonomik siyasi ve toplumsal nedenler başlıkları altında incelenecektir.

3.1. Ekonomik Nedenler

Millî iktisada geçiş nedenleri, büyük oranda ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Siyasal ve toplumsal nedenler, ekonomik nedenlerle doğrudan alakalı, hatta onun bir uzantısı konumundadır. Bu ekonomik gerekçe ise bağımsızlık isteği ile ilgilidir. Bir başka ifadeyle Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisat politikasına geçiş, ekonomik bağımlılık ilişkilerini kırmaya yöneliktir. İttihat ve Terakki yönetimi ülkede milli egemenliğe sahip olmak için, ekonomik egemenliğe sahip olmanın önemini kavramış ve ekonomik bağımsızlığı, “*devletin desteği ile kurulan ve geliştirilen bir milli ekonomi*” olarak değerlendirmiştir (Ahmad, 1995:191).

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yy. boyunca yaptığı askeri, idari tüm reformlar için Avrupa'dan mali destek almak zorunda kalmıştır. Ancak bu destek Osmanlı İmparatorluğu'nu her geçen gün yoğunluğu artan bir oranda, yabancı devletlere bağımlı hale getirmiştir. Özellikle de döneminin hegemon gücü olan İngiltere, verdiği desteklere karşılık olarak, Osmanlı ekonomisinin dış ticarete ve yabancı sermayeye açılması için baskı yapmıştır (Pamuk, 2012:95). Oysaki klasik Osmanlı düzeninde uygulanan geleneksel korumacı tedbirlerle yabancı tüccarın iç ticarete etkili olması engellenmiştir. Yed-i vahit adlı bir tür tekel uygulaması doğrultusunda bazı temel tüketim mallarının hem üretimi hem de ticareti, devletin izin verdiği kişilerce yapılmak suretiyle iç talepte kıtlık ve darlık oluşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Korkmaz, 2020:244).

1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması, böyle bir baskının sonucunda İngiltere'yle imzalanmıştır. Buna benzer serbest ticaret antlaşmalarının, diğer Avrupa ülkeleriyle de imzalanarak Osmanlı pazarlarının dış piyasalara açılması ile birlikte, Osmanlı lonca sistemi “*büyük bir çöküntü*” geçirmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001:16). Avrupalı tüccarların Osmanlı piyasasına soktukları ürünlerin daha ucuz ve kaliteli olmasıyla “*yerli esnaf ve sanayici iflas etmiştir*” (Korkmaz, 2020:246). Aslında Lonca sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik dönemi boyunca siyasi, iktisadi ve toplumsal işlevleri ile yerel düzeyde üretim ve ticaret ihtiyacını karşılamıştır. Ekonomik hayatın yanı sıra sosyal hayatı da düzenleyen, fiyatları belirleyerek üretici-tüketici ilişkilerini bir düzene koyan, üretim miktarını belirleyen bu esnaf örgütlenmeleri, ortaya çıkan gelişmelerle atıl kapasitede kalmış ve nihayetinde 1913 yılında kapatılmıştır (Gölcek ve Köktaş, 2017:90). Mevcut lonca sisteminin, sahip olduğu sınırlı iç pazar ve ilkel üretim teknolojisi ile sanayi devrimini gerçekleştirmiş Batılı kapitalist devletlerin kitlesel üretimleri karşısında, onlarla rekabet edebilmesi mümkün olmamış ve esnaf örgütleri dağıtılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001:16).

Bu antlaşmanın ardından “*Osmanlı Devletinin piyasa üzerinde koruyucu kontrolcü yapısı ortadan kalkmış*” ve bu antlaşmaya benzer antlaşmaların Fransa, Sardunya, İsveç, Norveç, Hollanda, Belçika, Prusya, Portekiz, Danimarka ile de imzalanmasının ardından, yabancı devletlere tanınan bu ticari imtiyazlar “*korumacı bir ekonomik yapıya sahip Osmanlı ekonomisinin dışa bağımlı hale gelmesine yol açmıştır*” (Korkmaz, 2020:246).

Buna karşılık, 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın ve ona benzer diğer antlaşmaların Avrupalı devletlerle imzalanmasının ardından, hızla serbest ticaret ortamına giren ve kapitalistleşme sürecine merkez Avrupa ülkelerinin bir çevresi olarak eklenen Osmanlı İmparatorluğu'nda, gelişen ticaret ağları beraberinde bir ticaret burjuvazinin şekillenmesine de yol açmıştır. Ancak kapitalistleşme sürecinde Osmanlı topraklarında şekillenen bu burjuvazi, daha ziyade gayri Müslümlerden oluşurken, Osmanlı toplumunda “*dini ve etnik farklarla*” kendini ortaya koyan bir sınıf çatışması yaşanmıştır (Keyder, 1999:50). “*Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki çatışma toplumsal hayatta büyük önem kazandığından, tüccarların, bankerlerin ve sanayicilerin hep azınlık mensubu olmaları, bu grubun tek bir burjuva sınıfı içinde*” birleştirilmesine yola açmıştır (Keyder, 1999:69). Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalistleşme sürecinden, imzalanan serbest ticaret antlaşmalarından genel anlamda yabancı yatırımcıların yanı sıra, komprador özellikler gösteren gayri Müslüm burjuvazi olumlu yönde etkilenmiştir (Akkuş, 2008:121).

Osmanlı toplumunda ekonomik gerekçelerle yaşanan bu çatışmanın bir yanında sisteme dâhil olmakta zorluklar yaşayan Müslüman tüccar, esnaf; diğer tarafta ise zamanla tek bir burjuvazi gibi algılanan gayri Müslüm tüccarlar yer almıştır. “*Tüccarlar ve imalatçılar kesiminde, etnik gruplar arasında hızlı bir yer değiştirme*” gerçekleşerek, Müslüman tüccarlar “*ikinci sınıf bir statüye*” düşmüşlerdir (Keyder, 1999:51).

Gayrimüslim tüccarlar Osmanlı'nın kapitalistleşme sürecinde kapitülasyonlardan ve ticari antlaşmalardan yararlanıp, yabancılara aracılık yaparak gelişirken; Müslüman-Türk esnaf ve tüccar ise bu gelişmenin dışında kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalistleşme sürecinde, “*geleneksel yöntemlerle üretimini sürdüren Müslüman zanaatkâr serbest rekabet koşulları altında görece yoksullaş(mış), kimi yörede zanaatından ol(muştur)*” (Toprak, 2017:39). Özellikle de kapitalistleşme sürecinin yoğun yaşandığı Batı Anadolu'dan, merkez kapitalist ülkelere yapılan tarımsal ihracatın artması, Anadolu'nun içleri ve Ege adalarındaki Rumları bölgeye çekmiştir. Doğu Anadolu ve Çukurova'da da benzer bir durum Ermeniler açısından yaşanmıştır (Vural, 2016:111). İşte tüm bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenenler, bu gayrimüslim kesim olmuştur.

Kısacası, Osmanlı İmparatorluğu serbest ticaret ile ekonomide istediği başarıyı elde edememiş, aksine ekonomik bağımsızlığını yitirmiş, serbest ticaret ile ekonominin liberalleşmesinden daha çok yabancılar ve onlarla işbirliği yapan gayrimüslimler kârlı çıkmıştır. Uygulanan liberal politikalar özellikle Türk-Müslüman esnafın gücünü azaltıp (Ergin, 2017:117), yoksullaştırıp, mesleklerini yitirmelerine yol açarken (Varlı ve Koraltürk, 2010:129), gayrimüslim azınlığın kompradorlaşmasına yol açmıştır.

İşte ekonomik bağımsızlığı kazanmak adına, millî iktisat kapsamında yeni bir milli burjuvazi, bu komprador burjuvazinin yerine geçmek üzere kurulmuştur. Böylece milliyetçi politikalar, ekonomik alanda “*görelî bir ağırlığa sahip olan, 'sadakatsiz' gayrimüslim unsurların yerine, Müslüman-Türk ögenin ikame edilmesine dayalı iktisadi milliyetçilik politikası, 'millî iktisat' adı altında uygulanmaya konulmuştur*” (Akkuş, 2008:120). Böylelikle 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması'yla başlayan dışa açılma; borçlanma ve bağımlılık sürecinin ardından, 1914 yılından itibaren “*hızla içe kapanan Osmanlı ekonomisi, kendi kendine yeterlilik, korumacılık, sanayileşme ve nihayet millî iktisat ilkelerini benimsemeye başla(muştur)*” (Pamuk, 2012:163).

İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleriyle imzalanan bu serbest ticaret antlaşmalarının dışında, kapitalistleşme kapsamında yine serbestiyet çerçevesinde atılan diğer adımlar, benzer bir biçimde Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik bağımlılığa giden yolun köşe taşlarını oluşturmuştur. 1854 yılında alınan ilk dış borçlanma ve buna benzer borçlanmaların devamının gelmesi, yine bu yıllarda demiryollarının yapılması için yabancı sermayeye verilen imtiyazlar, 1856'da Islahat Fermanı'yla yabancı sermaye yatırımlarının önünün açılması, 1867'de yabancılara Osmanlı topraklarını satın almalarına izin verilmesi, yabancı sermayeye olan bağımlılığı artırmıştır (Pamuk, 2012:96).

19. yy. da Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı dış borçlar, alınan borçların üretim alanında kullanılmayıp cari giderlere kullanılması sebebiyle bir yerden sonra, “*ülkenin kaynaklarını yabancılara aktarmanın bir aracı niteliği taşıması*”tır. Borçlarını ödeyemez hale gelen Osmanlı İmparatorluğu'nda, borçları tahsil etmek için Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulması ile alacaklı şirketler kamu gelirlerine doğrudan el koymuşlardır (Kepenek ve Yentürk, 2001:11). Bunun sonucunda da “*Osmanlı maliyesi alacaklı yabancı devletlerin denetimi altına girmiştir*” (Korkmaz, 2020:247). Yabancı alacaklılardan oluşan bu idare, Osmanlı maliyesinin bütün, tuz tekelleri ile damga resmi ve bazı vergileri üzerinden alacaklarını tahsis etmeye başlamıştır (Pamuk, 2012:122).

Sonuç olarak 19. yy. da Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisi ile eklenmesi, aynı zamanda bu ekonomiye bağımlı hale gelmesine de yol açmıştır. 20. yy. başında iktidara gelen İttihat ve Terakki hükümeti de bu bağımlılık ilişkisini kırabilmek adına, I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılından itibaren millî iktisat politikasına yönelerek, ekonomik yaşamda komprador özellikler gösteren gayrimüslim unsurların etkinliğini azaltmaya çalışmıştır (Akkuş, 2008:119). İşte ekonomik bağımsızlığı kazanmak adına, millî iktisat kapsamında korumacı, teşvik edici, serbest rekabete karşı, anti liberal tedbirler alınmaya başlanmıştır.

3.2. Siyasi Nedenler

Kapitülasyonlar, Osmanlı ekonomisi aleyhine işleyen serbest ticaret antlaşmaları, dış borçlanmalar, yabancı yatırımcılarla işbirliği içinde olan bir komprador burjuvazinin şekillenmesi ve en nihayetinde Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulması sarmalında ekonomik bağımsızlığını yitiren Osmanlı İmparatorluğu'nda, tüm bu yaşananlara tepki mahiyetinde, iktisadi milliyetçiliğe zemin olacak bir siyasi milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Bahsedilen gelişmeler, Müslüman-Türk esnaf ve tüccar arasında olduğu gibi, aydınların bir kısmı *-liberal görüşte olmayanlar-* arasında da tepkiye yol açmış, iktisadi çatışma ve eşitsizlik, milliyetçi bir tepki ile karşılanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçü milliyetçi görüşler, II. Meşrutiyet döneminden itibaren “*yeşermeye başlamış*” olmakla birlikte, “*bu amaca dayanan ilk dernekler, Osmanlılık ortamı içinde zayıf ve ikincil planda*” kalmıştır (Tunaya, 1998:440). Hatta Georgeon'a göre, II. Meşrutiyet ilan edildiğinde İmparatorluk topraklarında Türkçülük ideolojisinin “*varlığı bile sezilmiyordu*” (Georgeon, 2024:90). Nitekim II. Meşrutiyet'in ilanından önce, 1889-1908 arasında, Jön Türk hareketi içerisinde azınlıklar tarafından da padişaha karşı desteklendikleri için, Osmanlılık politikasına bağlı olan İttihat ve Terakki, ancak iktidar yıllarından sonra Türkçülüğe yönelecektir (Karpat, 1996:44). 1913 yılına kadar “*çoğulcu diyebileceğimiz bir parlamenter dönemde İttihat ve Terakki geri planda*” kalırken, Bab-ı Ali Baskını sonrasında, 1913-1918 arasında tek başına iktidar olabilmıştır (Toprak, 2016:33). Bu yıllar, aynı zamanda I. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi sebebiyle dış bağlantının kesildiği bir ortamda ülkenin, “*kendi olanakları ile yetinmek zorunda kaldığı*” yıllardır (Toprak, 2016:35). Bu zorunluluk İttihat ve Terakkiyi sadece iktisadi yönden değil, siyasi yönden de Türk milliyetçiliğine yöneltecektir.

Bu noktada içeriği Türk ve Müslümanlardan oluşan milli burjuvazi yaratmak suretiyle bir burjuvalaşma hareketi olan millî iktisat, “*milliyetçi hareketin bir varyantı*” olarak gelişmiştir (Akin, 2003:27). Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle de Balkan Savaşları'ndaki yenilginin ardından, “*Türkçülük düşüncesinin, aydınlar arasında yaygınlaşmasını sağlayarak, halk arasında da Türk ulusal bilincini yaygınlaştırmayı amaçlayan*” pek çok dernek ve oluşum ortaya çıkmıştır (Karakaş, 2018:203). Bu dernek ve oluşumlar arasında Türk Derneği (1908), Türk Yurdu Cemiyeti (1911), Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti (1916), Halka Doğru Cemiyeti (1917), Teavün-ü İçtimai Cemiyeti (1911), Türk Ocağı (1911), İstihlak-i Milli Cemiyeti (1912), İstiklal ve İktisadi Milli Cemiyeti (1913), Milli Türk Cemiyeti (1914) yer almıştır (Tunaya, 1998:440-474).

Burada önemli olan husus, siyasi anlamda Türkçü bir ideolojiyle ortaya çıkan bu oluşumların, millî iktisat ile olan bağlantısıdır. Dönem içerisinde siyasi anlamda Türkçülük, millî iktisat politikasının araçları ile güçlendirilmek istenmiştir. Türkçü ideolojinin siyasi bir zemin bulabilmesi adına, iktisadi milliyetçilikten faydalanmak istenilmiştir. Nitekim bu dönemde Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp siyasi Türkçülüğün önemli iki ismi olurken (Karpat, 1996:148), bu isimler millî iktisat politikasını çeşitli yayınlarda özenle savunmuşlardır. Türkçü milliyetçi bir anlayışla çıkarılan bu yayınlar içinde Türk Yurdu Dergisi önemli bir yer tutarken, millî iktisat düşüncesinin geliştirilmesi, bu derginin genel temaları içinde yer almıştır (Karakaş, 2018:204-205). Yusuf Akçura'nın etkin bir biçimde çalıştığı ve 1911-1917 yılları arasında fiilen yönettiği Türk Yurdu dergisinde, ekonomik konular ağırlıklı olarak işlenmiş ve “*bir Türk orta sınıfı, ulusal bir burjuvazi yaratma*” mevzu, derginin ana konularından biri olmuştur. Bu doğrultuda bu Türkçü milliyetçi dergide, “*Türk burjuvazisine ekonomi denen kavramın anlamını kavratmak, bir yandan da Türk burjuvazisinin gelişmesinin koşullarını yaratacak bir milli iktisat inşa etmek*” gerekliliği üzerine yazılar yazılmıştır (Georgeon, 2024:103).

Yani millî iktisat politikasını şiddetle salık verenler, dönemin Türkçüleridir. Siyasi Türkçülüğün önde gelen bu isimleri aynı zamanda iktisadi Türkçülüğün de savunucularıdır. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Tekin Alp gibi Türkçü isimler, millî iktisat politikasına uygun olan korumacı fikirleri, Türk Yurdu gibi Türkçü-milliyetçi dergilerde dile getirmişlerdir (Akin, 2003:27). Dolayısıyla iktisadi ve siyasi milliyetçilik dönem boyunca kol kola hareket etmiştir.

Balkan Savaşları ise yaşanan bu tepkiyi daha da perçinlemiş ve iktisadi milliyetçiliğin önünü açmıştır. Çünkü savaşın ardından imparatorluk, “*milliyetler dengesinde Türk ögesinin görece ağırlığı epeyce artmış*” bir “*Asya devleti*”, konumuna gelmiştir (Georgeon, 2024:91). Bu koşullar altında özellikle Balkan Savaşları ardından, hızla yükselen Türkçülük akımı ile kesişmiş bir iktisadi milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Balkan Savaşları’nın kaybedilmesinin ardından “*yükselişe geçen Türk milliyetçiliği, siyasi elit ve çevresinde List ekolüne ve Alman kalkınma modeline duyulan hayranlığın artmasında büyük rol oynamış ve ‘milli iktisadın’ yalnızca ekonomik bir strateji olarak değil; aynı zamanda siyasi bir proje olarak benimsenmesine ve uygulanmasına zemin oluşturmuştur*” (Özcan, 2005:5).

İttihat ve Terakki, Balkan Savaşları’nın ardından, Osmanlıcılık ideolojisinden vazgeçerek Türkçülüğe yönelmiştir. İttihat ve Terakki bu Türkçülük politikasını “*‘orta sınıf’ bir Müslüman Türk toplumsal tabana*” dayandırmıştır (Vural, 2016:109). Balkan Savaşları’nda alınan yenilgi İttihat ve Terakki’nin o güne kadar takip ettiği ittifak-ı anasır siyasetinin yerine, “*milliyetçi eksenli yeni siyasaların kapısını ardına kadar açmıştır*” (Akkuş, 2008:120). Balkan Savaşları sonucunda devlet 4 milyon civarı insanın yaşadığı Avrupa’daki 150 bin kilometrekareden fazla toprağını kaybetmiştir. Bu durum İttihatçıların ilgisini Anadolu’ya ve Anadolu halkına yöneltmesine vesile olmuştur. “*Osmanlıcılık politikasının imparatorluğun varlığını korumaya yetmediğini, Osmanlı vatandaşları için yeni bir kimlik ve aidiyet hissinin oluşturulması gerektiğini düşünen İttihatçılar, Türk ve Müslüman halk kesimlerini ön plana alan bir politika izlemeye*” başlamışlardır (Vural, 2016:113).

Aynı döneme denk gelen I. Dünya Savaşı koşulları da bu milliyetçi ortamı pekiştirmiştir (Pamuk, 2012:163). Hatta denilebilir ki, özellikle de “*Birinci Dünya Savaşı sürecinde Türkçülük siyaseti açısından temel öncelik, İmparatorluğun kurtarılması ve devam ettirilmesi değil, Türklerin varlığını koruyacak bir siyasetin üretilmesi olmuştur*” (Karakas, 2018:207). Öyle ki “*Savaş Türkçüler arasında Çalık Rusya’nın egemenliği altında yaşayan Türk halklarının esaretten kurtulması için iyi bir fırsat olarak düşünülmüştür*” (Akin, 2003:31).

Böylelikle dönem içinde oluşturulan; “*Türk Ocakları, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği, Türk Gücü Cemiyeti, Osmanlı Güç Dernekleri gibi kuruluşlar*” ile “*İttihatçı gazete ve dergilerin yanı sıra Türk Yurdu, Türk Duygusu, Türk Sözü, Büyük Duygu, Halka Doğru, Bilgi Mecmuası gibi milliyetçi yayınlar aracılığıyla ‘Türkçülük’ siyasi bir kimliğe büründüğü gibi kendi toplumsal tabanını da üretmeye*” başlamıştır (Vural, 2016:114). Böylelikle oluşturulan bu kuruluş ve yayın organlarıyla Türkçü bir kimlik inşası için gereken alt yapı hazırlanmaya başlamıştır. Bu kimlik inşası ise, iktisadi milliyetçilikten bağımsız değildir.

Kısacası “savaş iktisadiyatı ve Türkçülük”, I. Dünya Savaşı yıllarında beraber hareket etmiştir (Akin, 2003:30). Savaş ile birlikte “*ilk kez ‘propaganda’nın önemi*” kavranarak, “*ulusal kimlik vurgulanarak piyasaya çeki düzen*” verilmeye çalışılmıştır (Toprak, 2016:36). “*Dünya Savaşı karşısında Türkçü vaziyet alış*” gerçekleşmiştir (Akin, 2003:31).

Dönem boyunca Türkçü aydınların millî iktisat politikasına duydukları bu ilginin sebebi, hem millî iktisat politikasını uygulayarak bağımlılık ilişkilerinden kurtulmak isteği, hem de iktisadi anlamda milliyetçiliğin araçlarından yararlanarak, siyasi anlamda bir milli bilinç yaratmak isteğidir. Komprador burjuvazi karşısında, millî iktisat doğrultusunda yaratılacak bir milli burjuvazi, bu milli bilinç yaratmanın unsurlarından biri olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu düşünceyle paralel bir biçimde İttihat ve Terakki döneminde millî iktisat politikası milli kimlik oluşturmanın bir aracı olarak görülmüştür. İşte millî iktisat politikası, liberal ekole ve onun temsilcisi İngiltere temelinde emperyal bağlara bir tepki olarak yükselen Türk milliyetçiliğinin bir göstergesi olarak kendini ortaya koymuştur.

Kısacası ekonomik nedenlerle doğrudan bağlantılı olan siyasi nedenler, ekonomik bağımsızlığın sağlanmasına paralel olarak siyasi birliğin, “*yeni koşullara uygun*” bir biçimde tesis edilmesine yöneliktir. İmparatorluk topraklarında ortaya çıkan milliyetçi akımlar ve ayrılıkçı hareketler, Türk milliyetçiliği zemininde şekillenecek yeni bir siyasi birliktelik için hareket edilmesini gerektirmiştir. Türkçü bir siyasi zemin kurarak bir milli bilinçlenme yaratabilmek için millî iktisat politikasından yararlanılmıştır. Millî iktisat politikasının iktisadi tedbirleri, bir Türklük bilinci yaratmanın aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlıcılık politikasının artık İmparatorlukta birleştirici bir gücünün kalmadığının anlaşıldığı bu ortam ve koşullar altında, millî iktisat politikası, Türkçülük ideolojisi için bir araç olarak görülmüştür. Bir yandan millî iktisat politikası kapsamında, içeriğini Türk ve Müslüman olanın doldurduğu milli burjuvazi yaratmaya doğru yönelme Türkçülüğü beslerken, öte yandan Osmanlıcılık politikasının artık işlevsiz kaldığı Osmanlı topraklarında milli olan da daha en başından Türk ve Müslüman olanı işaret etmiştir. Dolayısıyla Dönemin “*egemen iktisadi paradigması*” olan milli iktisat politikası, bu iktisadi görünümü ile birlikte aslında “*Türkçülük akımının unsurlarından birini teşkil eder*” (Akin, 2003:27). Bu sebepten milli iktisat, İttihat ve Terakki’nin dönemin ruhuna uygun olarak yöneldiği “*Türk milliyetçiliğine dayanan politik yaklaşımının iktisadi düzlemdeki yansımaları olarak ortaya çıkmıştır*” (Akkuş,

2008:120). Sonuç olarak Osmanlıcılık politikasının terkedildiği/ terkedilmek zorunda kalındığı bu yeni koşullara uygun olarak, Türkçülük zemininde bir inşa sürecini kurarak bu zemin üzerinden siyasi egemenliği tesis edebilmek amacıyla, bir millî burjuvazi kurabilmek için millî iktisat politikasına yönelmiştir.

3.3. Toplumsal Nedenler

Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisat politikasına geçişin toplumsal nedenleri de, yine ekonomik nedenlerle ilişkilidir. I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı ve sosyal hayatı zora sokan sıkıntılar, hem millî iktisada geçiş için sebeptir, hem de savaşın kendisi millî iktisadı uygulamak için bir araçtır.

Toplumsal nedenlerin en başında iâşe sorunu yer almıştır. İâşe sorunu, kıtlıkla mücadele etmek, ekonomik bir neden olarak görülse de; halkın ihtiyaçlarının karşılanması aynı zamanda yokluk sebebi ile ortaya çıkabilecek bir kargaşa ortamını engellemek anlamına geldiği için, bu konunun toplumsal bir boyutu da söz konusudur. Dolayısıyla İttihat ve Terakki yönetimi, I. Dünya Savaşı koşullarının toplumsal hayat üzerinde kurduğu baskılar nedeniyle de millî iktisat politikasına yönelmiştir.

Savaş koşulları, İttihat ve Terakki hükümetinin, millî iktisat politikası doğrultusunda kararlar almasına ve bu kararları uygulamasına imkân tanımıştır. Deniz ticaret yollarının kapanması, ithalatı olumsuz yönde etkilerken, İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde yiyecek gereksinimi için Anadolu'dan ürün getirmek bir zaruret olarak ortaya çıkmıştır (Özgün, 2008:12). Dış ticaret savaştan olumsuz etkilenmiş, ihracat neredeyse durma noktasına gelmiştir. Savaş koşullarında ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ve iâşesi, bu savaş ekonomisi koşullarında bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2020:243). Savaş yıllarında takip edilen iâşe politikası, “*millî iktisat anlayışının bir parçası*” haline gelmiştir (Ergin, 2017:123). Ancak sorun sadece ordunun iâşesi olarak boy göstermemiş, köylünün askere alınması, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilediği için, İstanbul'un iâşesi de çözülmesi gereken önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2020:244).

Osmanlı İmparatorluğu'nda temel üretim aracı toprak olmasına ve dolayısıyla nüfusun büyük bir bölümü köylü olmasına rağmen, savaştan önce de bir temel tüketim maddesi olarak yurt dışından getirilen unun, savaş koşullarında ithalatında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Daha önce un ihracatının yapıldığı Romanya, Marsilya ve Rusya'dan ülkeye un getirilemez olmuştur. Ülke deniz yolundan ablukaya alınmış, demiryolu hatlarının da itilaf devletlerinin topraklarından geçmesi gibi ulaşım engelleri nedeniyle, sıkıntılar baş göstermiştir. Öyle ki İstanbul'a getirilen ortalama 25 bin çuval un, 8 bin çuvala kadar düşmüştür (Korkmaz, 2020:253, 255). Bunun sonucunda “*İstanbul tarihinde ilk kez, yoğun biçimde Orta Anadolu'nun tahıl üretim alanlarına yönelmek zorunda*” kalınmıştır (Pamuk, 2012:170). Toplumsal sebepler, bu bağlamda yerli olana yönelmeyi, yani millî iktisat ile uyumlu politikalar üretmeyi, bir zorunluk olarak İttihat ve Terakki yönetiminin önüne getirmiştir. Kısacası savaş nedeni ile dışardan mal gelmemesinin yaratacağı kıtlığı ve kıtlık kaynaklı olası bir toplumsal kargaşayı bertaraf edebilmek için millî iktisat politikasına yönelik uygulamalara geçilmiştir.

Öte yandan yine savaş koşullarından kaynaklanan bir gelişme olarak, ülke içinde üretimi sağlayan üretici güçlerin bir kısmının gitmesi de, yine meta kıtlığına yol açmıştır. Bu sefer söz konusu olan dışarıdan mal gelmemesi değil, içerdeki üretim süreçlerinin savaş kaynaklı olarak sekteye uğramış olmasıdır. Savaşta uygulanan iskân politikası ülkede bir üretim eksikliğine yol açmıştır. Ortaya çıkan bu üretim eksikliğini gidermek için, yine millî iktisat politikasına uygun adımlar atılmıştır. Hem dışardan mal gelmemesi, hem de içerdeki üretimin azalması gibi ekonomi kaynaklı nedenler, toplumsal hayatı düzene sokabilmek amacıyla İttihat ve Terakki yönetimini milliyetçi iktisadi politikalara yöneltmiştir.

Savaş nedeniyle gayrimüslimlere uygulanan iskân politikası sonucunda Anadolu'dan göç eden ya da ettirilen Rum ve Ermeni azınlıkların bıraktığı boşluğun doldurulması gerekmiştir. Bu da millî iktisat politikası ile sağlanabilmiştir. Bu uygulamaların Türk-Müslüman kesimin burjuvalaşmasını, yani millî bir burjuvazinin gelişmesini olumlu yönde etkilediği tahmin edilebilir. “... *azınlıkların emperyalizmin himayesinde kurdukları tekel dolayısıyla, işe girişemeyen Müslümanlar, artık bunu yapmaya cesaretlenmiş..., hatta itilmişlerdir*” (Akşin, 1998:400). Gayrimüslimlerin yoğun bir biçimde yaşadığı kentlerden ayrılan bu topluluklarla birlikte ticari yaşamın dinamiklerinde ve demografik yapısında Müslüman-Türk burjuvazi lehine gelişmeler olmuştur (Akkuş, 2008:137).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler dışında kalan gayrimüslimlerin, özellikle de Ermeni ve Rum topluluklarının yerlerinin değiştirilmesi, onların ticaret hayatı içindeki yerini de olumsuz etkilerken, onlardan kalan yerleri dolduranlar da yine Türk ve Müslümanlar olmuştur. “*Ülkeyi terk eden Rum ve Ermenilerin topraklarına ve diğer mülklerine de el koyan Müslüman-Türk burjuvazi*”, böylelikle gelişmesini, büyümesini daha da artırmıştır (Pamuk, 2012:174). “*Sevk ve iskân uygulamaları sonrasında gayrimüslimlerden kalan pek*

çok fabrika, dükkân, tezgâh, tarla, bağ, bahçe, araç ve gereç ya el değiştirme ya da kiralama yoluyla Müslümanların kullanılmasına tahsis edilmiştir” (Akkuş, 2008:139). Bu noktada gayrimüslimlerin, çoğunlukla Osmanlı İmparatorluğu’nun savaş halinde olduğu yabancı devletlerden yatırımcılarla ortak olmalarının da, ekonomik hayattan çekilmelerinde etkili olduğunun altı çizilmelidir.

Belirtilen biçimde sermayenin el değiştirmesinin millî iktisat politikasıyla uyumlu olduğu doğrudur. Ancak bu bir sonuç olmakla birlikte, bu boşluğun doldurulmamasının toplumsal hayatın akışını olumsuz yönde etkileyeceği göz önüne alındığında, bunun aynı zamanda bir neden olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Bütün bu gelişmeler, “*Türklerden oluşan bir ‘burjuvazi’ yaratma gibi amaçlara kristalize olan milli iktisat siyasasının uygulanmasını kolaylaştırmış*” (Akkuş, 2008:136) ve İttihat ve Terakki, “*iç pazarı Türklere açmak*” amacı ile harekete geçmiştir (Özgün, 2008:12).

Sonuç olarak I. Dünya Savaşı yıllarına denk düşen Osmanlı İmparatorluğu’ndaki millî iktisat politikalarının uygulanmasının toplumsal nedenleri arasında, toplumsal düzeni, huzuru ve istikrarı sağlama kaygısı yer almıştır. Bunun aslında bir toplumsal rıza üretme süreci olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması, mevcut koşullarda ancak millî iktisat politikasının uygulanması ile mümkün olabilmiş ve en azından İstanbul başta olmak üzere kısmen Anadolu’da da meşruyet temelinde toplumsal rızanın üretimi sağlanmıştır. Oluşma ihtimali yüksek bir kıtlığı engellemek için, toplumsal gerekçelerle de millî iktisat politikasına doğru bir geçiş yaşanmıştır. Alternatif olarak liberal piyasa ekonomisinin takip edilmesi, savaş yıllarında toplumsal düzen açısından sakıncalı bulunmuş ve dönem boyunca korumacı, toplumsalcı politikalara, millî iktisat politikasına yönelmiştir.

4. SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu’nda, 1914-1918 yılları, millî iktisat politikasının uygulandığı yıllar olarak bilinir. Bu yıllar, I. Dünya Savaşı’nın yaşandığı ve İttihat ve Terakki Fırkası’nın tek başına iktidarda olduğu yıllardır. İktisadi ve siyasi milliyetçiliğin iç içe geçtiği bu millî iktisat yıllarında, Osmanlı İmparatorluğu liberal iktisattan ve Osmanlıcılık politikasından vazgeçmiş, imparatorlukta hem iktisadi, hem de siyasi yönden milliyetçi bir politika takip etmeye başlamıştır. Bu makalede Osmanlı İmparatorluğu’nda iktisadi ve siyasi alanda yaşanan bu kırılmanın nedenleri çok boyutlu olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu açısından millî iktisat; II. Meşrutiyet’ten sonra gündeme gelen ve I. Dünya Savaşı’ndaki uygulamaları ile Türk-Müslüman temelli bir sermaye birikimi ve sermayedar yaratmayı hedeflemiş bir iktisat politikasıdır. Bu politikanın temel özelliği List’in de teorisinin özelliklerini ortaya koyarken altını çizdiği üzere, milliyetçi bir bakış açısıyla iç kapanmacı, korumacı tedbirlere yönelmesi ve anti-liberal olmasıdır.

Millî iktisat politikası, Osmanlı aydınının bir icadı, Türk’e özgü bir politika değildir. Uluslararası arenada dönemin hegemon gücü İngiltere karşısında ayakta kalabilmek ve nihai bir erek olarak onunla rekabet edebilmek isteyen Almanya’da, Almanya’nın koşullarından hareketle ortaya atılmış, Alman icadı milliyetçi bir iktisat politikadır. Frederich List, 1841 yılında yazdığı “*Milli Sistem ve Siyasi Ekonomi*” çalışmasında anti-liberal ve milliyetçi iktisat politikasının özelliklerini açıklarken, korumacı teşvik ve desteklerle sanayi temelinde bir burjuvazinin geliştirilerek, Almanya’nın ileri kapitalist bir ülke olabilmesinin yollarını ortaya koymuştur. Ancak List’in millî iktisat görüşünün Osmanlı İmparatorluğu dâhil, diğer geri kalmış ülkelerde dikkate alınmıyor oluşunun sebebi; büyük ihtimalle List’in teorisinden ziyade, bu teorisinin Almanya özelinde uygulamada başarıya ulaşmış olmasından kaynaklanmıştır. Gerçekten de Bismarck döneminde millî iktisat politikasını, List’in dediği gibi uygulayan Almanya, dönemin hegemonik gücü İngiltere karşısında alternatif bir kalkınma modeli olarak kendini ispatlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Mısır’daki isyanını bastıramaması yüzünden İngiltere’den aldığı dış yardım sebebiyle, bu yardımın karşılığı olarak 1838 yılında serbest ekonomi ile tanışmış ve bu tarihten itibaren de kapitalizmle eklenmiştir. Ancak aynen List’in Almanya için öngördüğü gibi, İngiltere ile eşit koşullarda olmadığı için “*serbest*” bir biçimde rekabet edemeyen Osmanlı İmparatorluğu’nda bu serbestiyetin sonu, ekonomik bağımlılığa çıkmıştır. Kapitalistleşme sürecinde merkezin bir çevresi olarak, sanayi devrimini gerçekleştirmiş ülkelere hammadde ve pazar olarak hizmet eden Osmanlı İmparatorluğu, 1881’de kurulan Düyun-u Umumiye aracılığıyla Avrupa devletleriyle olan bağımlılık ilişkisini resmileştirmiştir.

Sonuçlar değil, nedenler üzerine odaklanan bu makalede gösterildiği üzere, ortaya çıkan bu bağımlılık ilişkisinin yıkılmak istenmesi aslında liberal politikalarından devlet eksenli anti-liberal ve milliyetçi politikalara geçişe yol açmıştır. Yani millî iktisat politikasına geçiş, Osmanlı İmparatorluğu’nun iktisaden ve siyaseten uyguladığı

politikalarından tam anlamıyla uzaklaşma anlamına gelirken, bu aynı zamanda hem iktisadi, hem de siyasi milliyetçiliği, alternatif bir kalkınma modelinin temeline koymak anlamına da gelmiştir.

Bu kırılmanın ekonomik nedeni, 1838 yılından itibaren Batılı merkez kapitalist ülkelerle, çevre konumunda bir eklemlenme içine giren İmparatorlukta ortaya çıkan bağımlılık ilişkilerini koparabilmektir. İmparatorluğun kapitalistleşme süreci, her geçen gün merkez kapitalist ülkelere daha da bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Bu durum bir yandan egemenlik kaybı ve Osmanlı İmparatorluğunun yarı sömürgeleştirilmesi anlamına gelirken, bir yandan da İmparatorluğun demografik dinamiğinde iktisadi anlamda Türk ve Müslüman esnaf ve tüccardan, komprador özellikler gösteren gayrimüslim azınlıklara ve yabancılara sermaye kayması anlamına da gelmiştir. Din ve milliyet temelinde yaşanan sınıfsal çatışmada Türk ve Müslümanlar her geçen gün biraz daha zararlı çıkmıştır.

İmparatorlukta millî iktisat politikasına geçişin siyasi nedeni, ekonomik nedenlerle bağlantılıdır. İmparatorluk'ta artan milliyetçilik akımları ve ayrılıkçı hareketler karşısında yaşayan bütün halkları Osmanlılık ideolojisi altında birleştirme umudunun kalmaması, Türkçülüğe yönelişi şekillendirmiştir. Bakan Savaşları'ndan sonra kaybedilen topraklarla beraber demografik olarak daha homojen bir toplum yapısına sahip olunması da bu yönelişi hızlandırmıştır. Mevcut koşullara uygun bir siyasi zemin üzerinden hareket etmek zorunluluğu, iktisadi ve siyasi milliyetçiliğin yan yana gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Türk ve Müslüman olma ekseninde belirlenen millilik, millî iktisat ile güçlendirilmek istenmiştir. İçeriğinde Müslüman olmanın da yer aldığı Türkçü bir zeminin inşası için millî iktisat politikasının uygulanmasına gerek duyulmuştur. Millî iktisat politikasıyla bir Türklük bilinci kurulmak istenmiştir. Millî iktisat politikası, bağımsız bir ulusal ekonominin kurulabilmesi için gereken siyasi kimliği inşasında bir araç olarak kullanılmıştır.

Millî iktisat politikasına geçişin toplumsal nedenleri ise, kendini ekonomik nedenler gibi göstermekle birlikte, özü itibari ile toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına ve dolayısıyla aslında toplumsal rızanın, meşruiyetin yeniden üretilmesine yöneliktir. İttihat ve Terakki yönetimi, savaş koşullarında ülke içinde toplumsal dinginliği korumak, olası bir kargaşayı önleyebilmek için millî iktisat politikalarını uygulamıştır. Çünkü millî iktisat politikasının uygulandığı yıllar I. Dünya Savaşı yıllarına denk geldiği için, temel tüketim ürünlerinin temin edilmesinde ülke içinden ve dışından kaynaklanan bir takım güçlüklerle karşılaşmıştır. Millî iktisat politikası uygulanarak, işe sorunu giderilerek, sosyal patlamalara engel olunmak istenmiş ve böylelikle toplumsal meşruiyetin yeniden üretimi gerçekleştirilmiştir. Millî iktisat politikasına geçişin toplumsal nedenlerinin diğer nedenlerle ilişkisine gelince; ekonomik ve siyasi bağımsızlık ancak ülke içinde sağlanacak meşruiyet sayesinde, toplumsal rızanın yeniden üretilmesi ile anlam kazanacaktır. Ülkesinde en temel toplumsal ihtiyaçları karşılayamayan bir iktidarın, toplumsal otoritesi de sarsılacaktır. İttihat ve Terakki yönetimi savaşların, ayrılıkçı akımların ve hareketlerin ardından şekillenen yeni Türkçü milliyetçi siyasi zemin üzerinden, "millî" olarak belirlenen toplumsal öğelerin rızasını alarak toplumsal egemenliğini de inşa etmek istemiştir.

Sonuç olarak, bütün olarak bakıldığında ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerin hepsi birbiri ile ilişkili olduğu gibi, bu nedenler bir noktada da kesişmektedir. O da ülkenin, sömürgeleşmesinin bir aracı olarak görülen İngiliz liberalizmine karşılık Alman iktisadi milliyetçiliğinin uygulanması suretiyle, ülkenin ekonomik ve siyasi bağımsızlığının kazanılarak, ülkenin kalkındırılmasıdır. Yani dönemin önce aydınları, sonra da iktidarınca kalkınma ve egemenlik/bağımsızlık arasında kurulan ilişki, Osmanlı İmparatorluğu'nda millî iktisada yönelişin temel nedenini oluşturmaktadır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "en az iki dış hakem" ve "çift taraflı körleme" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı "Telif Devir Formu" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu" gönderilmiştir. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (1995), **İttihat ve Terakki 1908-1914** (Çev. Nuran Yavuz.), Kaynak Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.
- AKIN, Rıza (2003), “*İkinci Meşrutiyet Türkçülüğünün İdeolojik ve Politik Boyutları*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, S.3, ss.15-47.
- AKKUŞ, Turgay (2008), “*Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.7(16), ss.119-141.
- AKŞİN, Sina (1998), **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İmge Kitabevi, Ankara, 2. Baskı.
- BORATAV, Korkut (1998), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 6. Baskı.
- ERGİN, Koray (2017), “*İttihat ve Terakki Döneminde Milli İktisat Anlayışı (1913-1918)*”, **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1(1), ss.114-127.
- GEORGEON, François (2006), **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)** (Çev. Ali Berktay.), YKY Yayını, İstanbul.
- GEORGEON, François (2024), **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)** (Çev. Alev Er), İletişim Yayınları, İstanbul.
- GILPIN, Robert (2011), **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası** (Çev. Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan, Gürkan Polat.), Kripto Yayınları, Ankara.
- GÖLCEK, Gökhan ve KÖKTAŞ, Altuğ Murat (2017), “*Ekonomik ve Hukuki Yönleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine Esnaf Kavramı*”, **IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu**, Ömer Halis Demir Üniversitesi Yayını, Niğde, Cilt 4, ss.83-92.
- İNSEL, Ahmet (2002), “*Milliyetçilik ve Kalkınma*”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Milliyetçilik** (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt 4, ss.763-776.
- KARAKAŞ, Mehmet (2018), “*II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük Düşüncesi ve İttihat-Terakki Rolü*”, **Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi**, S.65, ss.195-208.
- KARPAT, Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten (1997), **İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 7. Baskı.
- KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan (2001), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 12. Baskı.
- KEYDER, Çağlar (1999), **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 5. Baskı.
- KORKMAZ, Erdal (2020), “*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Karaborsa*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.66, ss.241-279.
- LIST, Friedrich (2001), **The National System of Political Economy**, Batoche Books, Kitchener.
- ÖZGÜN, Cihan (2008), “*Osmanlı Ekonomi Politikasına Kısa Bir Bakış (XVIII-XIV. Yüzyıllar)*”, **Tarih Okulu**, S.1, ss.5-17.
- ÖZTAN, G. Gürkan (2005), “*1930'ların Türkiye'sinde Milli İktisat Düşüncesi ve Kadın Algısı*”, **Eğitim Bilim Toplum**, S.3(12), ss.4-19.

- PAMUK, Şevket (2009), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserleri II** (Çev. Gökhan Aksay, Ed. Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.
- PAMUK, Şevket (2012), **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 14. Baskı.
- SAĞLAM, Serdar (2004), “Ziya Gökalp'te ‘Solidarizm’ ve ‘Millî İktisat’”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, S.1, ss.67-84.
- SZPORLUK, Roman (1988), **Communism and Nationalism: Karl Marx Versus Friedrich List**, Oxford University Press, Oxford (US).
- TOPRAK, Zafer (2016), **İttihat ve Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik 1914-1918**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.
- TOPRAK, Zafer (2017), **Türkiye’de Millî İktisat 1908-1918**, Doğan Kitap, İstanbul, 2. Baskı.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1998), **Türkiye’de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C. 1.
- TÜRKMENOĞLU, Mustafa ve TÜRKMENOĞLU, Sevgi (2021), “İttihat ve Terakki'nin Millî İktisat Politikalarının Neticesi Oluşan Bir Zümre ve Bu Zümrenin Türk Romanına Yansıması”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.70, ss.140-151.
- VARLI, Arzu ve KORALTÜRK, Murat (2010), “II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Millî İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.9(20-21), ss.127-142.
- VURAL, Mithat Kadri (2016), “Savaş Yıllarında Millî Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak ‘Harp Zenginleri’ ve Buna Yönelik Eleştiriler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.16(32), ss.109-131.
- YILMAZ ERKÖK, Şiir (1992), **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Efil Yayınevi, Ankara, 4. Baskı.
- ZARAKOLU, Avni (1981), **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Türkiye’de Sektörel İstihdamın İhracat Üzerindeki Etkisi

The Effect of Sectoral Employment on Exports in Türkiye

İbrahim AYTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF
İktisat Bölümü, iaytekin@beu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3574-1007>

Makale Başvuru Tarihi: 31.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler:

İstihdam,
İhracat,
Johansen
Eşbütünleşme,
Sektör,
Türkiye,

ÖZET

Türkiye’de sektörel istihdamın ihracat üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, zaman serisi analiz yöntemlerinden Johansen eşbütünleşme (1988) testi kullanılmıştır. Ayrıca hata düzeltme modeli aracılığıyla değişkenlerin uzun ve kısa dönem katsayı tahminleri yapılmıştır. Yapılan incelemede kısa dönemde sanayi sektöründeki istihdam artışları ihracatı pozitif yönde etkilerken bu etki istatistikî açıdan anlamlı bulunmamıştır. Fakat uzun dönemde sanayi sektöründeki istihdam artışlarının ihracatı pozitif yönde etkilediği ve bu etkinin istatistikî açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. İnşaat sektöründe görülen istihdam artışları ise uzun dönemde ihracatı pozitif yönde etkilerken kısa dönemde negatif yönde etkilemekte ve bu etkilerin her iki dönem için istatistikî açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Son olarak tarım sektöründe artan istihdamın kısa dönemde ihracatı pozitif yönde fakat uzun dönemde negatif yönde etkilediği ve bu etkilerin her iki dönem için de istatistikî açıdan anlamlı olduğu görülmüştür.

Keywords:

Employment,
Exports,
Johansen
Cointegration,
Sector,
Türkiye,

ABSTRACT

In this study, which aims to examine the effects of sectoral employment on exports in Türkiye, the Johansen cointegration (1988) test, one of the time series analysis methods, is used. Additionally, long and short-term coefficient estimates of the variables were made through the error correction model. In the conducted examination, while employment increases in the industrial sector positively affected exports in the short term, this effect was not found to be statistically significant. However, it has been observed that in the long term, the increase in employment in the industrial sector positively affects exports, and this effect is statistically significant. The employment increases observed in the construction sector positively affect exports in the long term, while negatively impacting them in the short term, and these effects are statistically significant for both periods. Finally, it has been observed that the increase in employment in the agricultural sector positively affects exports in the short term but negatively in the long term, and these effects are statistically significant for both periods.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): AYTEKİN, İbrahim (2024), “Türkiye’de Sektörel İstihdamın İhracat Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.803-813, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1576966>

1. GİRİŞ

Küreselleşme, yerelden başlamak üzere küresel boyutlara kadar uzanan ve başta ekonomik, politik ve kültürel olgular arasındaki sınırların ortadan kalkması şeklinde tanımlanabilir. Ülke sınırlarının ortadan kalkmasıyla birlikte ülkeler arasında artan etkileşim ve entegrasyon ülkelerin gittikçe birbirlerine benzemesine ve tek tip bir tüketicinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ülkeler arasındaki sınırların kalkması ve buna paralel olarak teknolojinin hızla gelişim göstermesi ülkeler arasındaki mesafelerin önemini yitirmesine ve bu doğrultuda ortak değerlerin ön plana çıkmaya başlasına zemin hazırlamıştır. Ekonomik açıdan baktığımızda ise küreselleşmenin önemli safhalarından bir tanesinide dış ticaret faaliyetleri oluşturmaktadır (Bayrakdar ve Soyyiğit, 2020:41). Nitekim yirminci yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde küreselleşme ve uluslararası ticari ilişkilerde görülen artışlar, ulusal düzeydeki işgücü piyasalarını etkileyen önemli gelişmelerden bir tanesi haline gelmiştir. Ticari ilişkilerin iyice liberalleşmesi konusunun tartışma yarattığı konuların başında işgücü piyasası gelirken bu tartışmalar halen devam etmektedir (Gaston, 2002:119). Özellikle Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) çerçevesi, ticaretin sektörel istihdam üzerindeki etkisine yönelik olarak bazı tahminleri öne sürmüştür. Bu çerçevede uluslararası ticarete engeller azaltıldığında ya da kaldırıldığında ithal ikameci sektörde daralmalar yaşanırken, ihracat sektörü genişleyecektir. Bu durumda istihdam, ithal ikameci sektörden ihracat sektörüne doğru yeniden bir dağılım sürecine girecektir (Greenaway vd., 1999:488).

Dış ticaretin serbestleşmesi, dış ticarete yönelik engeller kaldırıldığı zaman gerçekleşir. Bu doğrultuda dış ticaret, uluslararası ticaretteki engel duvarlarının kaldırılması ve bu engeller içerisinde özellikle gümrük vergilerinin ticaret ortağı olan iki ülke için kaldırılması görüşünü savunan tekdüzelik ve dış ticareten oluşan karların coğrafi ve kurumsal durumlarına bakılmaksızın bütün uluslara açık olduğunu gösteren evrensellik gibi iki önemli bileşene dayanmaktadır. Fakat dış ticaretin faydaları; coğrafi konum, kültür, faktör donanımı, tarih, işgücü piyasası dinamikleri ve kalkınma aşaması gibi istihdam ve ücretleri etkileyen birden fazla olguya dayanmaktadır (Bongsha, 2011; Molepo vd., 2021). Buradan hareketle tam rekabet şartlarının geçerli olması durumunda, dış ticaretin serbestleşmesi bütün uluslara fayda sağlayacağı gibi istihdam imkanı sunacağı görüşü de hakimdir. Fakat piyasalarda aksaklık ve kusurların bulunması “dış ticaretin serbestleşmesi” kavramını güçleştirmektedir. Bu durum ise dış ticaret engellerinin ticaretin serbestleşmesi olgusundan iyi bir durum olduğunu göstermez (Krugman, 1979; Molepo vd., 2021).

Yaşanan bu gelişmeler ışığında 1970’li yıllar ve sonrasındaki yıllarda küresel ekonomide ülkeler ihracata dayalı büyüme politikalarına yönelmişlerdir. Bu süreçte Türkiye’de ihracata dayalı büyüme politikalarına yönelerek ekonomide dışa açılma politikalarını hayata geçirmeye başlamıştır. Bu süreçte atılan en önemli adımlardan biri olan 24 Ocak 1980 kararları, Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu kararlar ihracat ve büyümeyi destekleyen kararlar olmasının yanı sıra ihracatta özel sektörün payının artırılmasını da hedeflemektedir. Dolayısıyla bu süreçte ihracatı destekleyecek birçok teşvik ve destek politikaları hayata geçirilmiştir. Bunlardan bazılarını; katma değer vergi (KDV) iadesi, AR-GE ve istihdam destekleri, muafiyetler, istisnalar, eğitim ve fuar destekleri şeklinde sıralamak mümkündür. Bu tür teşvik ve destek politikalarına ilaveten uluslararası ticareti desteklemeye yönelik mevzuat değişiklikleri de yapılmıştır (Aydın, 2016:30-31). Günümüze baktığımızda da Türkiye ekonomisinde halen önemli bir paya sahip olan uluslararası ticarete emek gücünün önemli bir payı bulunmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı genç ve dinamik bir nüfus yapısı ile emek gücüne sahip olan Türkiye’de sektörel istihdamın ihracat üzerindeki etkilerini incelemektir.

Yapılan literatür araştırmasında uluslararası ticaret ve istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde ön plana çıkan çalışmaları; Jenkins ve Sen (2006), Biscourp ve Kramarz (2007), Ayaş ve Çeştepe (2010), Polat ve Uslu (2010), Terzi (2011), Karaçor ve Saraç (2011), Polat, Uslu ve Aydemir (2011), Babatunde vd., (2012), Gül ve Kamacı (2012), Aktakas vd., (2013), S.N. Raj ve Sasidharan (2015), Altay ve Yılmaz (2016), Aydın (2016), Akpunar (2017), Partridge (2017), Ayhan (2018), Kılınç-Savrul ve Kaynak (2020), Ersungur vd., (2021), Aksöz-Yılmaz (2021), Molepo vd., (2021) ve Karakaya (2023) şeklinde sıralamak mümkündür. Bu çalışmayı literatürden ayıran özellikleri ise analiz dönemi ve yöntemi, analiz döneminin güncel verilerden oluşması, Türkiye özelinde bir çalışma olması, özellikle literatürde genel olarak ihracatın istihdam üzerindeki etkisi ele alınmışken, bu çalışmada Türkiye’nin bir teşvik politikası aracı olarak sektörel istihdamın ihracat üzerindeki etkisinin ele alınmasıdır. Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye’de artan nüfusla birlikte istihdamın daha çok iç piyasanın talebini karşılamaya mı yönelik yoksa daha çok dış piyasanın talebini karşılamaya yönelik mi olduğunun tespit edilmesinin ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir.

Çalışmada zaman serisi analiz yöntemlerinden olan Johansen eşbütünleşme (1988) testi kullanılırken, hata düzeltme modeli çerçevesinde uzun ve kısa dönemli katsayı tahminleri yapılmıştır. Çalışma; giriş, literatür incelemesi, araştırmanın metodolojisi, araştırma bulguları ve sonuç bölümü olmak üzere beş kısım şeklinde tasarlanmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde bu çalışmada incelenen konuyu ele alan çalışma sayısının sınırlı olduğu görülmüştür. Literatürde Türkiye özelinde çalışmalar bulunduğu gibi diğer ülkeler ve ülke gruplarını ele alan çalışmaların olduğu gözlemlenmiştir. Bu çerçevede literatürde yer alan bazı çalışmalar ve bu çalışmaların ulaştıkları sonuçlar aşağıda kronolojik sıralamaya göre verilmiştir.

Jenkins ve Sen (2006), dört gelişmekte olan ülkeyi 1980-2000 dönemi için regresyon analizi yöntemiyle ele aldıkları çalışmada bulgular; uluslararası ticaretin Bangladeş ve Vietnam'da net istihdamı desteklediğini ve özellikle kadın işçilerin bundan en çok yararlandığını göstermektedir. Fakat uluslararası ticaretin Kenya ve Güney Afrika'da istihdamı desteklemediğini göstermektedir. Biscourp ve Kramarz (2007), 1986-1992 dönemi için Fransa'da artan ithalat, özellikle de mamul mal ithalatı ile iş yıkımı arasında güçlü bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

Ayaş ve Çeştepe (2010), Türkiye'nin 1998 ve 2002 yıllarına ait girdi-çıktı tablolarının dikkate alındığı ve faktör yoğunluğu ile girdi-çıktı modelinin kullanıldığı çalışmada; dış ticaret değişimlerinin istihdam üzerindeki etkilerinin sektörler göre farklılıklar arz etmektedir. Polat ve Uslu (2010), Türkiye'de dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini 1988-2007 dönemi için zaman serisi yöntemiyle ele aldıkları çalışmalarında, dış ticaretin uzun dönemde istihdam üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını, fakat kısa dönemde ise ihracat ile ithalatın istihdam üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Terzi (2011), elektronik ticareti doğrudan ve dolaylı istidam alanları yaratmasının yanında bazı sektörlerde istihdam alanlarını daraltmaktadır. Yeni ve doğrudan istihdam alanları bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü olurken, dolaylı iş yaratımı ise artan talep ve üretkenlik yoluyla diğer sektörlerde gerçekleşmektedir. Karaçor ve Saraç (2011), Türkiye'nin 1963-2009 dönemini ele alan çalışmada, dış ticaret ve sanayi sektörü istihdam oranı arasında kısa dönemde bir ilişki bulunmazken, uzun dönemde pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Polat vd. (2011), Türkiye'nin 2003-2008 dönemindeki dış ticaretinin istihdam üzerindeki etkisini panel veri yöntemiyle ele almışlardır. Yapılan araştırmada üretimin istihdam üzerinde pozitif fakat ücretler üzerinde negatif bir etkisinin olduğu ve bu her iki etkinin istatistikî açıdan anlamlı etkiler olduğu gözlemlenirken, dış ticaretin ise istihdam üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Öte yandan Babatunde vd. (2012), Nijerya'da iktisadi büyümeye yön veren petrol ihracatının yoksulluğu azaltacak düzeyde istihdamı desteklemediğini, fakat tarımsal ticaretin ve ihracatın istihdam ile tarımsal verimliliği arttırarak Nijerya'daki yoksulluğu ve eşitsizliği azaltabildiğini göstermektedir. Gül ve Kamacı (2012), 1980-2010 dönemi için yaptıkları panel veri analizinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere; işsizlikten ithalata ve ihracata doğru bir ilişki yoktur, ithalat ve ihracattan işsizliğe doğru ise nedensellik ilişkisi vardır.

Aktakaş vd. (2013), 2004-2011 dönemi için panel veri analiz yöntemini kullandıkları çalışmada statik analiz sonuçları, Türkiye'de sektörel ihracat ile sektörel istihdam arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki gösterirken, dinamik analiz sonuçları ise negatif ve anlamlı bir ilişki göstermektedir. Raj ve Sasidharan (2015), çalışmalarında 1980-2005 döneminde aktör içeriği, büyüme ayrıştırması ve panel veri modelleme yöntemiyle, Hindistan'da uluslararası ticaretin imalat sektöründeki istihdam üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Altay ve Yılmaz (2016), Türkiye'nin 2005M01-2015M09 dönemi için ihracat ve istihdam arasındaki ilişkiyi ele aldıkları araştırmalarında, ihracat ile istihdam arasında uzun dönemli ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonucun güvenilirliği hata düzeltme modeli yöntemiyle de teyit edilmiştir. Aydın (2016), 2014 yılında Türkiye'de en fazla ihracat yapan bin firmayı ele aldığı çalışmada, ihracatın artış göstermesi sonucunda istihdamında arttığını tespit etmiştir.

Akpınar (2017), Türkiye üzerine derleme yöntemiyle yaptığı çalışmada e-ticaretin dış ticaret ile entegre edilmesi durumunda yeni iş ve istihdam alanları oluşturarak istihdamı olumlu yönde etkilemektedir. Partridge (2017), 1990-2010 yılları için ABD'de bölgesel işgücü piyasası sonuçlarındaki değişimin açıklanmasında yurtiçi şokların uluslararası ticaret şoklarına baskın geldiğini göstermektedir.

Ayhan (2018), zaman serisi analizinin yapıldığı 2005-2014 dönemi için Türkiye’de sanayi üretimi ile ihracat istihdamı olumlu yönde etkilerken, reel kur ile ithalat ise istihdamı olumsuz yönde etkilemektedir. Kılınç-Savrul ve Kaynak (2020), panel veri yöntemiyle, 1994-2017 yılları için Türkiye’de 7 sektördeki ihracatın istihdam üzerindeki etkisini ele aldıkları çalışmada; uzun dönem katsayıları ihracat ve istihdam arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu gösterirken, ihracattan istihdama doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ersungur vd., (2021), panel veri yöntemiyle 1980-2018 dönemini ele adıkları çalışmada, OECD ülkelerinden oluşan panelin tamamı için uzun dönemde ihracat ve ihracatın karesi ile istihdam arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, ithalat ve sabit sermaye ile istihdam arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur. Aksöz-Yılmaz (2021), 2001–2019 dönemini kapsayan 28 OECD ülkesin için panel veri sonuçları, ihracat büyümesinin istihdam büyümesini negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Molepo vd., (2021), 1990-2018 dönemi için zaman serisi yöntemini kullanıldıkları çalışmada, Güney Afrika’da ihracat çıktılarının istihdamı desteklediğini, fakat ithalat çıktılarının istihdamı desteklemediğini belirtmişlerdir. Son olarak Karakaya (2023), Türkiye’nin 2003-2020 döneminin Leontief’e ait girdi çıktı analizini kullandığı çalışmasında, dış ticaretin istihdam üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermiştir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Veri Seti

Çalışmada Türkiye’nin Tablo 1’deki verileri kullanılmıştır. Burada ihracat bağımlı değişken, sanayi, tarım ve inşaat sektöründeki istihdam verileri ise bağımsız değişkenler olarak analize dâhil edilmiştir. Hizmet sektörü istihdam değişkeni ile sanayi sektörü istihdam değişkeni arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu olmasından dolayı hizmet sektörü istihdam değişkeni analize dahil edilmemiştir. Analizde 2013Q2-2024Q2 dönemine ait çeyrek yıllık veriler kullanılmıştır. Analizde çeyrek dönemlik veriler kullanıldığı için veriler mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. İstihdam verilerinin yüzde değişim oranları kullanılırken, ihracatın ABD doları cinsinden hacmi alınmış ve diğer veriler ile homojenlik sağlanması için ihracatın logaritmik dönüşümü yapılmıştır. Çalışmada sağlıklı bir analiz yapılabilmesi için bütün verilerin aynı dönemden başlayıp aynı dönemde sona ermesi gerekmektedir. Ortak bir veri seti oluşturma amacı nedeniyle araştırmanın sınırlılığı 2013Q2-2024Q2 dönemleri arasını kapsam zorundadır. Dolayısıyla analiz dönemi çalışmanın sınırlarını belirlemektedir. Veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası veri dağıtım sisteminden temin edilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısa Adı	Kaynağı
İhracat	lnihr	T.C. Merkez Bankası
Sanayi İstihdamı	sanist	T.C. Merkez Bankası
Tarımsal İstihdam	tarist	T.C. Merkez Bankası
İnşaat İstihdam	insist	T.C. Merkez Bankası

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada değişkenlerin durağanlık durumlarını test etmek için Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılırken, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak için Johansen (1988) eşbütünleşme testi yöntemi kullanılmıştır. Katsayı tahminleri ise vektör hata düzeltme modeli (VHDM) üzerinden tahmin edilmiştir. Bu çalışmada araştırılan değişkenlerin fonksiyonel formdaki gösterimi Eşitlik 1’deki gibidir.

$$\ln ihr_t = f(\text{sanist}_t + \text{tarist}_t + \text{insist}_t) \quad (1)$$

Eşitlik 1’de lnihr: İhracatı temsil eden bağımlı değişkeni; sanist: Sanayi sektöründeki istihdam oranını, tarist: Tarım sektöründeki istihdam oranını ve insist: İnşaat sektöründeki istihdam oranını temsil eden bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. Araştırmanın ekonometrik analizleri ise Eşitlik 2’de verilen regresyon modeli ile tahmin edilmiştir.

$$\ln ihr_t = \beta_0 + \beta_1 \text{sanist}_t + \beta_2 \text{tarist}_t + \beta_3 \text{insist}_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

Eşitlik 2’de yer alan β_0 = sabit terimi, β = katsayıları, t = zamanı, ε = hata terimini ifade etmektedir.

3.2.1. Birim Kök Testleri

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için ilk olarak birim kök testi sınamalarının yapılması gerekmektedir. Birim kök testleri, değişkenlerin durağan bir yapıda (birim köklü) olup olmadıklarının tespit edilmesinde kullanılmasının yanı sıra araştırmaya dâhil edilen değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının teyit edilebilmesi için yapılması gereken zorunlu testlerdir. Bu çerçevede bu çalışmada değişkenlerin birim köklü olup olmadıklarının tespit edilebilmesi için Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri tercih edilmiştir (Dickey ve Fuller, 1981; Phillips ve Perron, 1988; Yalçın ve Doğan, 2023:212).

3.2.2. Johansen Eşbütünleşme Testi

Johansen eşbütünleşme testi modeliyle değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmektedir. Bu yöntem Søren Johansen (1988) tarafından geliştirilmiştir (Johansen, 1988). Johansen eşbütünleşme testinin yöntemi, başlangıç noktasını, p düzeyinde vektör otoregresif (VAR) modeliyle vermektedir. Bu doğrultuda (Hjalmarsson ve Österholm, 2007: 4-5);

$$y_t = \mu + A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Eşitlik 3’te y_t birinci mertebeden durağan olan değişkenlerin $n \times 1$ vektörüdür ve genellikle $I(1)$ şeklinde ifade edilir. ε_t ise $n \times 1$ boyutunda bir yenilik vektörüdür. Bu VAR modeli aşağıda verildiği gibi yeniden yazılabilir:

$$\Delta Y_t = \mu + \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Burada;

$$\Pi = \sum_{i=1}^p A_i - I \quad \text{ve} \quad \Gamma_i = - \sum_{j=i+1}^p A_j \quad (5)$$

Eğer Π katsayı matrisi $r < n$ indirgenmiş rankına sahipse, o zaman $\Pi = \alpha\beta'$ ve $\beta'y_t$ durağan olacak şekilde her biri r ranklı $n \times r$ α ve β matrisleri vardır. Burada r eşbütünleşme sayısıdır, α 'nın elemanları vektör hata düzeltme modelindeki ayarlama parametreleri olarak bilinir ve β 'nin her bir sütunu bir eşbütünleşik vektördür. Belirli bir r için, β 'nin maksimum olabilirlik tahmincinin, gecikmeli farklar ve mevcut olduğunda deterministik değişkenler için düzeltme yapıldıktan sonra y_{t-1} ile Δy_t 'nin en büyük r kanonik korelasyonlarını veren y_{t-1} kombinasyonunu tanımladığı gösterilebilir. Johansen, bu kanonik korelasyonların ve dolayısıyla Π matrisinin indirgenmiş rankının anlamlılığı için iki farklı olabilirlik oranı testi önermektedir. Önerilen bu testler iz testi ve maksimum özdeğer testleri olmak üzere aşağıda sırasıyla verilmiştir (Hjalmarsson ve Österholm, 2007:4-5);

$$J_{trace} = -T \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \lambda_i) \quad (6)$$

$$J_{max} = -T \ln(1 - \lambda_{r+1}) \quad (7)$$

Burada T örneklem büyüklüğü ve λ_i i 'inci en büyük kanonik korelasyondur. İz testi, n eşbütünleşme vektörünün alternatif hipotezine karşı r eşbütünleşme vektörünün boş hipotezini test eder. Maksimum özdeğer testi ise r eşbütünleşme vektörünün sıfır hipotezini $r + 1$ eşbütünleşme vektörünün alternatif hipotezine karşı test eder (Hjalmarsson ve Österholm, 2007:4-5).

Yapılan araştırmalarda değişkenler arasında bir eşbütünlük ilişkisine rastlanırsa analize devam edilir ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VHDM) aracılığıyla değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir. VHDM değişkenlerin aynı düzeyde durağan olduğu durumlarda değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri incelemek üzere yaygın bir şekilde kullanılan bir metottür. Bu çerçevede bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri hangi yönde etkileğini test eder (Marisetty, 2024:399). Bu çalışmada değişkenler arasında bir eşbütünlük ilişkisine rastlanırsa dolaylı bir Vektör Hata Düzeltme Modeli (VHDM) oluşturulmuş ve oluşturulan bu tahmin modeli aşağıda verilmiştir (Adenigbo vd., 2023:7);

$$\Delta \ln i h r_t = \beta_0 + a_1 \Delta s a n i s t_{t-1} + a_2 \Delta t a r i s t_{t-1} + a_3 \Delta i n s i s t_{t-1} + \lambda v e c m_{t-1} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Burada Δ fark operatörü, λ vektör hata düzeltme modelinin uyum hızı parametresini, vecm hata düzeltme terimini, a kısa dönem katsayısını, ε_t kalıntıları ve β_0 sabit terimi temsil etmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırmada yapılan analiz sonuçları analizin başlangıç aşamasından bitiş aşamasında doğru giden sıraya göre raporlanarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Birim Kök Test Sonuçları

Model	ADF		PP	
	Sabitli	Sabit & Trend	Sabit	Sabit & Trend
Düzye	Prob. [t. ists]	Prob. [t. ists]	Prob. [t. ists]	Prob. [t. ists]
lnihr	0.818 [-0.768]	0.347[-2.456]	0.818 [-0.768]	0.347 [-2.456]
sanist	0.893 [-0.436]	0.638 [-1.898]	0.893 [-0.436]	0.612 [-1.947]
tarist	0.740 [-1.012]	0.097 [-3.203]	0.588 [-1.368]	0.124 [-3.077]
inşist	0.618 [-1.306]	0.890 [-1.233]	0.481 [-1.585]	0.810 [-1.511]
Birinci Fark	Sabitli	Sabit & Trend	Sabit	Sabit & Trend
$\Delta \log i h r$	0.000 [-8.279]*	0.000 [-8.292]*	0.000 [-8.279]*	0.000 [-8.273]*
$\Delta s a n i s t$	0.000 [-6.334]*	0.000 [-6.298]*	0.000 [-6.334]*	0.000 [-6.299]*
$\Delta t a r i s t$	0.000 [-8.813]*	0.000 [-8.818]*	0.000 [-8.975]*	0.000 [-9.167]*
$\Delta i n s i s t$	0.0017[-3.378]**	0.000 [-6.669]*	0.000 [-6.753]*	0.000 [-6.717]*

*: %1 ve **: %5 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2’den, yapılan iki birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının %1 ve %5 önem seviyesinde birinci farkta durağan oldukları anlaşılmaktadır. Değişkenlerin tamamının birinci farkta durağan olması ise eşbütünlük testi olarak Johansen (1988) eşbütünlük testinin kullanılabileceğini onaylamaktadır.

Tablo 3. Eşbütünlük Test Sonuçları

Eşbütünlük Sayısı	İçsel Değer	Trace İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.
None **	0.612	73.962**	47.856	0.000*
At most 1 **	0.461	34.114**	29.797	0.015**
At most 2	0.165	8.122	15.494	0.452
At most 3	0.012	0.523	3.841	0.469
Eşbütünlük Sayısı	İçsel Değer	Max-Eigen İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.
None **	0.612	39.847**	27.584	0.000*
At most 1 **	0.461	25.992**	21.131	0.009*
At most 2	0.165	7.598	14.264	0.421
At most 3	0.012	0.523	3.841	0.469

*: %1 ve **: %5 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3’te verilen Johansen eşbütünlük testinin iz istatistiği ve max-eigen istatistiğine göre değişkenler arasında %5 önem seviyesine göre en az iki eş bütünlük ilişkisi vardır. Diğer bir ifadeyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu anlaşılmıştır. Böylece değişkenler için uzun ve kısa dönem katsayı tahminleri yapılmıştır.

Tablo 4. Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları

Uzun Dönem Katsayıları			
Değişken	Katsayı	Stan. Hata	t-istatistiği
sanist	0.203	0.024	-8.298*
tarist	-0.413	0.059	7.004*
inşist	0.272	0.051	-5.301*
C	-18.068		
Kısa Dönem Katsayıları			
Değişken	Katsayı	Stan. Hata	t-istatistiği
Δ sanist	0.032	0.080	0.407
Δ tarist	0.461	0.092	4.962*
Δ inşist	-0.405	0.164	-2.468*
C	0.012	0.009	1.297
HDT _{t-1}	-0.559	0.232	-2.413*

*: %1 önem düzeyinde anlamlıdır. HDT_{t-1} hata düzeltme terimi.

Tablo 4'te tüm bağımsız değişkenlerin uzun dönem katsayı tahminlerinin t istatistiklerine bakıldığı zaman tamamının %1 önem seviyesine göre anlamlı oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda sanayi istihdamında görülen %1'lik bir artış uzun vadede ihracat üzerinde %0.203'lük bir artışı desteklemektedir. Tarımsal istihdamda görülen %1'lik artış ise uzun vadede ihracatı %0.413 oranında düşürmektedir. Son olarak inşaat sektöründe görülen %1'lik bir istihdam artışı uzun vadede ihracatı %0.272 oranında desteklemektedir.

Tablo 4'te kısa vadeye bakıldığı zaman ise sanayi istihdamı ile ihracat arasında pozitif bir ilişki olduğunu, fakat bu ilişkinin istatistiki açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir. Tarımsal istihdam ile inşaat sektöründeki istihdamın istatistiki katsayıları ise %1 ve %5 önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu doğrultuda kısa dönemde tarımsal istihdamda görülen %1'lik bir artış ihracatı %0.461 oranında arttırırken, inşaat sektöründe görülen %1'lik bir istihdam artışı ise ihracatı %0.405 oranında düşürmektedir.

Son olarak Tablo 4'te hata düzeltme terimine bakıldığı zaman bu değer 0 ile 1 arasında ve negatif bir değer aldığı ve bu değer istatistiki açıdan anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum hata düzeltme sisteminin kusursuz çalıştığını göstermektedir.

5. SONUÇ

İhracat dayalı büyüme politikalarını uygulayan Türkiye'nin 2013 yılının ikinci çeyreğinden 2024 yılının ikinci çeyreğine kadar olan dönemi ele alan bu çalışmada sanayi, tarım ve inşaat sektörlerindeki istihdamın ihracat üzerindeki etkileri zaman serisi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan zaman serisi testlerinden ilki olan birim kök testlerine göre değişkenlerin tamamı birinci farkta durağan bulunmuştur. Bu çerçevede değişkenlere Johansen (1988) eşbütünleşme testi uygulanmış ve değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Analizin son aşamasında ise kısa ve uzun dönem katsayı tahminleri yapılmıştır.

Türkiye'de kısa dönemde sanayi sektöründe görülen istihdam artışları ile ihracat arasında pozitif yönlü fakat istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Uzun dönem sonuçlarına göre ise Türkiye'de sanayi sektöründe görülen istihdam artışları ile ihracat arasında pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç Türkiye'de sanayi sektöründe görülen istihdam artışlarının ihracatı desteklediğini diğer bir ifadeyle Türkiye'nin ihracat dayalı büyüme politikalarına katkı sağladığını göstermektedir.

Türkiye'de kısa dönemde tarım sektöründe görülen istihdam artışları ihracatı pozitif yönde desteklerken, uzun dönemde negatif yönde etkilemektedir. Buradan hareketle Türkiye'de tarımsal üretimin mevsimsellikten etkilendiği için ve özellikle yaz dönemlerinde kısa dönemli olarak tarımsal üretimin ve istihdamın Türkiye'nin ihracatını arttırdığını söylemek mümkündür. Uzun vadede ise özellikle mevsim etkilerinden dolayı üretim hacminin daraldığını buda istihdamı dolayısıyla ihracatı da azaltıcı bir etki yarattığını söylemek mümkündür.

Türkiye'de kısa dönemde inşaat sektöründe görülen istihdam artış ihracatı azaltırken, uzun vadede ise ihracatı arttırmaktadır. Bu sonuç aslında Türkiye'de inşaat sektöründeki konutların ihracata söz konusu olabilmesi için uzun döneme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumdan ötürü genel olarak kısa dönemli inşaat sektöründeki istihdamın, konutları ihraç edilebilecek seviyeye ulaştıramadığını göstermektedir..

Bu çalışmada elde edilen bulgular; Karaçor ve Saraç (2011), .N. Raj ve Sasidharan (2015), Altay ve Yılmaz (2016), Aydınler (2016), Akpunar (2017), Ayhan (2018), Kılınç-Savrul ve Kaynak (2020) ile Karakaya (2023) tarafından yapılmış olan çalışmaların sonuçlarıyla benzerdir.

Son olarak elde edilen bulgulara göre politika yapıcılara sanayi sektörünün kısa dönemde de ihracatı destekleyebilmesi için üretimde kullanılan teknolojinin güncellenmesi ve nitelik bakımından daha iyi düzeydeki kişileri istihdam edilmesine yönelik teşviklerin uygulanması önerilmektedir. Tarım sektöründe uzun dönemdeki etkiyi pozitifte dönüştürebilmek için uzun vadeli üretim için seracılık sisteminin daha fazla yaygınlaştırılması, tarımsal üretimde bilimsel ve teknolojik olarak çiftçilerin desteklenmesi, dış piyasa taleplerini göz önünde bulundurarak üretim yapılması önerilebilir. İnşaat sektöründe ise kısa dönemli negatif etkiyi pozitifte dönüştürmek için konut tasarım ve projelerinin kısa sürede tamamlanacak şekilde tasarlanması ve dikey mimariden yatay mimariye geçilmesi önerilebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- ADENIGBO, Adedotun Joseph, MAGETO, Joash ve LUKE, Rose (2023), “*Efect of Shipping Trade on Economic Growth in Nigeria: The Vector Error Correction Model (VECM) Approach*”, **Journal of Shipping and Trade**, S.8(15), ss.1-18.
- AKSÖZ - YILMAZ, Hande (2021), “*İhracat ve İstihdam İlişkisi Üzerine Panel Veri Modeli Analizi: OECD Ülkeleri Örneği*”, **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, S.8(2), ss.115-139.
- AKPUNAR, Esra Nur (2017), “*Elektronik Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi*”, **The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences**, S.3(2), ss.208-2017.
- AKTAKAS, Başak Gül, MİKE, Faruk, AYTUN, Cengiz ve LALEH, Mina Mahjoub (2013), “*Sektörel İhracat-İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği (2004-2011)*”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.17(1), ss.37-50.
- ALTAY, Hüseyin ve YILMAZ, Alper (2016), “*Türkiye’de İhracat Artışlarının İstihdam Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, S.53(616), ss.75-86.
- AYAŞ, Necle ve ÇEŞTEPE, Hamza (2010), “*Dış Ticaret İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi Örneği*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.15(2), ss.259-281.
- AYDINER, Mehmet (2016), “*İhracatın İstihdam Üzerine Etkisi*”, **Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal**, S.4, ss.30- 41.
- AYHAN, Fatih (2018), “*Türkiye Ekonomisinde İhracat, İthalat ve İstihdam Düzeyi İlişkisinin Uygulamalı Analizi*”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.8(2), ss.115-135.
- BABATUNDE, Musibau Adetunji, OYERANTI, Oluğboyega Alabi, BANKOLE, Abiodun S. ve OGUNKOLA, E. Olawale (2012), “*Exports Trade, Employment and Poverty Reduction in Nigeria*”, **International Journal of Social Economics**, S.39(11), ss.875-899.

- BAYRAKDAR, Seda ve SOYYIĞİT, Semanur (2020), “Yapısal Kırılmalar Altında Ticari Açıklığın ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: E7 Ülkeleri Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.34(1), ss.39-62.
- BONGSHA, Bernard (2011), “*The Impact of Trade Liberalisation on the Manufacturing Sector in Cameroon*”, **Thesis**, University of North West, Potchefstroom.
- BISCOURP, Pierre ve KRAMARZ, Francis (2007), “*Employment, Skill Structure and International Trade: Firm-Level Evidence for France*”, **Journal of International Economics**, S.72(1), ss.22-51.
- DICKEY, David A. ve FULLER, Wayne A. (1979), “*Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root*”, **Journal of American Statistical Association**, S.74(366), ss.427-431.
- DICKEY, David A. ve FULLER, Wayne A. (1981), “*Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root*”, **Econometrica**, S.49(4), ss.1057-1072.
- ERSUNGUR, Şaban Mustafa, ÖZDEMİR, Dilek ve TİĞTEPE, Elifnur (2021), “*Dış Ticaretin İstihdama Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.35(4), ss.1335-1358.
- GASTON, Noel (2002), “*The Impact of International Trade and Protection on Australian Manufacturing Employment Australian*”, **Australian Economic Papers**, Wiley Blackwell, S.37(2), ss.119-136.
- GREENAWAY, David, HINE, Robert C. ve WRIGHT, Peter (1999), “*An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment in the United Kingdom*”, **European Journal of Political Economy**, S.15(1999), ss.485-500.
- GÜL, Ekrem ve KAMACI, Ahmet (2012), “*Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Bir Panel Veri Analizi*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12(4), ss.23-32.
- HJALMARSSON, Erik ve OSTERHOLM, Par (2007), **Testing for Cointegration Using the Johansen Methodology When Variables are Near-Integrated**, IMF Working Paper, New York (US). ss. 1-22.
- JENKINS, Rhys ve SEN, Kunal (2006), “*International Trade and Manufacturing Employment in the South: Four Country Case Studies*”, **Oxford Development Studies**, S.34(3), ss.299-322.
- JOHANSEN, Søren (1988), “*Statistical Analysis of Cointegration Vectors*”, **Journal of Economic Dynamics and Control**, S.12(2-3), ss.231-254.
- KARAÇOR, Zeynep ve SARAÇ, Taha Bahadır (2011), “*Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği (1963-2009)*”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S.18(2), ss.181-194.
- KARAKAYA, Uğur (2023), “*Türkiye’de 2003-2020 Döneminde Gıda Sektöründe İhracat ve İthalatın İstihdam Üzerindeki Etkileri*”, **TOĞÜ - Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.1(1), ss.22-40.
- KILINÇ - SAVRUL, Burcu ve KAYNAK, Melih (2020), “*Sektörel İhracatın İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Panel Veri Analizi*”, **Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal**, S.31, ss.30-62.
- KRUGMAN, R. Paul (1979), “*Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade*”, **Journal International Economy**, S.9(1), ss.469-479.
- MARISSETTY, Nagendra (2024), “*Evaluating Long-Term and Short-Term Relationships: Cointegration of NSE NIFTY with Crude Oil, Gold, and USD/EUR Currency Pair*”, **Asian Journal of Management and Commerce**, S.5(2), ss.395-405.
- MOLEPO, Nkoti Solly, BELETE, Abenet ve HLONGWANE, Jan (2021), “*Impact of International Trade on Employment in Orange Industry of South Africa*”, **Journal of Agribusiness and Rural Development**, S.2(60), ss.193-201.
- PARTRIDGE, Mark D., RICKMAN, Dan S., OLFET, Rose M. ve TAN, Ying (2017), “*International Trade and Local Labor Markets: Do Foreign and Domestic Shocks Affect Regions Differently?*”, **Journal of Economic Geography**, S.17(2017), ss.375-409.

- PHILLIPS, Peter C. B. ve PERRON, Pierre (1988), “*Testing for a Unit Root in Time Series Regression*”, **Biometrika**, S.75(2), ss.335-346.
- POLAT, Özgür ve USLU, Enes Ertad (2010), “*Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi*”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9(3), ss.489-504.
- POLAT, Özgür, USLU, Enes Ertad ve AYDEMİR, Cahit (2010), “*İmalat Sanayinde Dış Ticaret ve İstihdamın Panel Veri Analizi*”, **Business and Economics Research Journal**, S.2(3), ss.161-171.
- RAJ, Rajehs S. N. ve SASIDHARAN, Subash (2015), “*Impact of Foreign Trade on Employment and Wages in Indian Manufacturing*”, **South Asia Economic Journal**, S.16(2), ss.209-232.
- TERZİ, Nuray (2011), “*The Impact of E-Commerce on International Trade and Employment*”, **Procedia Social and Behavioral Sciences**, S.24(2011), ss.745–753.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI (2024), “*Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), (tarihsiz), <https://evds2.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.09.2024).
- YALÇIN, Arman Zafer ve DOĞAN, Metin (2023), “*Enerjide Dışa Bağımlılık Sorunu: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz*”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S.30(2), ss.203-223.

MAKALE EKLERİ:

Tablo 5. Gecikme Uzunlukları Tablosu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	59.28150	NA	8.45e-07	-2.632452	-2.466960	-2.571793
1	180.7001	213.9280	5.61e-09	-7.652386	-6.824924*	-7.349088
2	207.8457	42.65738	3.37e-09	-8.183128	-6.693697	-7.637193*
3	228.6893	28.78400*	2.83e-09*	-8.413775*	-6.262375	-7.625202

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

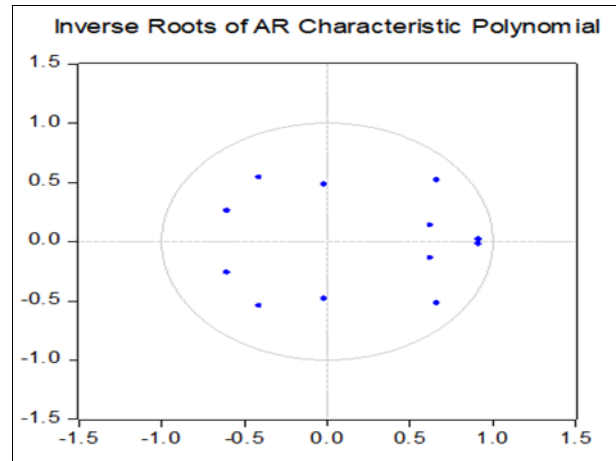
Tablo 6. Korelasyon LM Testi

Lags	LM-Stat	Prob
1	13.70041	0.6210
2	13.30208	0.6506
3	15.19557	0.5104

Tablo 7. Değişen Varyans Testi

Chi-sq	Df	Prob
1	13.70041	0.6210

Şekil 1. AR Karakteristik Polinom Testi

Pazarlama Literatürünün Kodları: Kitap Eleştirisi Yazmak İçin Model Önerisi ve Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 – 6.0 Kitapları Örneği

The Codes of Marketing Literature: A Model Proposal for Writing Book Reviews and the Case of Marketing 3.0 - 4.0 - 5.0 - 6.0 Books

Kürşad ÖZKAYNAR

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO, kursadozkaynar@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1683-9591>

Makale Başvuru Tarihi: 31.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 01.01.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Pazarlama,

Eleştiri,

Kritik,

Özet,

Sosyal Bilimler,

Kitap eleştirisi çalışmalarının önemi, salt içerik özetinin veya bir eserin değerine ilişkin değerlendirici yarguların sağlanmasının ötesine uzanmaktadır. Kitap kritiği / eleştirisi akademik sorgulamanın özünü barındırmaktadır. Eleştiri, bilimsel çalışmaların titiz, analitik ve yansıtıcı bir şekilde incelenmesi anlamına gelmektedir. Yazarlar için eleştirel bir geri bildirim mekanizması işlevi görerek, argümanlarını geliştirebilecek ve akademik söyleme katkıda bulunabilecek içgörüler sunmaktadır. Katkılarına rağmen, kitap kritiği / eleştirisi akademik hiyerarşide genellikle göz ardı edilmektedir. Çalışma, kitap eleştirilerinin kuratöryel işlevlerini ön plana çıkararak, akademik diyalogun temel bir bileşeni olarak yeniden konumlandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca model / kılavuz önerilmiş, eleştiri / kritik çalışmalarında olması gereken ana başlıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Pazarlamanın önemli kavramlarından x.0 kavramını anlatan Pazarlama 3.0, 4.0, 5.0, 6.0 adını taşıyan kitaplar üzerinden model örneklenmiştir. Bundan sonra yapılacak kitap eleştirileri için bir kılavuz niteliği taşıması, kitap eleştirisi çalışmalarının artmasını sağlayarak ilgili disipline arşiv niteliğinde katkı sunması beklenmektedir. Çalışma tüm sosyal bilimler alanında kullanılabilir bir eleştiri modeli ortaya koymayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Keywords:

Marketing,

Book review,

Critique,

Summary,

Social Sciences,

The importance of book criticism extends beyond the merely providing a summary of content or the provision of evaluative judgments about the value of a work. Book criticism embodies the essence of academic inquiry. Criticism means the rigorous, analytical, and reflective examination of scholarly works. By serving as a mechanism for critical feedback for authors, it provides insights that can improve their arguments and contribute to academic discourse. Despite its contributions, book criticism is often overlooked in the academic hierarchy. The study aims to reposition book criticism as an essential component of academic dialogue by highlighting its curatorial functions. Additionally, a model/guide has been proposed, and the main topics that should be included in critique/critical studies have been identified. The model is exemplified through the books titled Marketing 3.0, 4.0, 5.0, and 6.0, which explain the concept of x.0, one of the essential marketing concepts. It is expected to serve as a guide for future book reviews and to contribute to the relevant discipline as an archive by increasing the number of book review studies. The study aims to present a critique model that can be used in all social sciences.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÖZKAYNAR, Kürşad (2024), “Pazarlama Literatürünün Kodları: Kitap Eleştirisi Yazmak İçin Model Önerisi ve Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 – 6.0 Kitapları Örneği”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.814-826, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1576888>

1. GİRİŞ

Akademik bilginin her geçen gün artan kümülatif değeri düşünüldüğünde okunan kitaplara dair, eleştiri, kritik, inceleme ve özet yazıları, bilginin meydana getirilmesi ve yayılması arasındaki bağlantı noktası olarak önemli bir konuma sahiptir. Araştırma eserleri veya teorik çalışmalarla kıyaslandığında genellikle ikincil bir akademik egzersiz olarak algılanan kitaplar hakkında yazı yazma eylemi, aslında akademik ekosistem için kritik bir çalışma türüdür. Bu çalışmalar, sadece yeni fikirlerin ve içgörülerin akademik camiaya yayılmasını kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda akademisyenler arasında eleştirel bir katılım ve sürekli diyalog kültürünü de teşvik eder.

Pazarlama disiplini son birkaç on yılda önemli bir dönüşüme tanıklık etmiş, küresel pazarların gelişen manzarasını, teknolojik ilerlemeleri ve değişen tüketici davranışlarını yansıtan genişleyen bir literatürle karakterize edilmiştir. Pazarlama literatürü, hem nitel hem de nicel anlamda ilerlemekte, her geçen gün konular çeşitlenmekte, metodolojik yenilikleri ve disiplinler arası perspektiflerin entegrasyonunu inceleyen çalışmalar artmaktadır. Pazarlamanın dinamik doğası içinde teorik ve uygulamaya yönelik çalışmaları takip etmek zorlaşmaktadır.

Söz konusu zorluğu aşmanın yollarından birisi olarak kitap kritiği veya kitap eleştirisi yazıları araştırmacılara önerilmektedir. Bu sebeple çalışmada, kitap kritiği eserlerinin faydaları ve neleri kapsaması gerektiği konularına da yer verilmiştir. Bu anlamda çalışma, bir kriter seti barındırmaktadır. Bilimsel titizlik ve eleştirel düşünce temeli üzerine inşa edilen kitap kritiği veya eleştirileri yazmak için bir model / kılavuz önerilmeye çalışılmıştır.

Önerilen model, Pazarlama 3.0 – Pazarlama 4.0, Pazarlama 5.0 ve Pazarlama 6.0 kitapları üzerinden örneklenmiştir. Bu kitapların seçilmesindeki ana etken, pazarlamada yaşanan evrimin teknolojiye ileri adımlar, tüketici davranışlarındaki değişiklikler ve iş uygulamalarında değerlerin ve etinin giderek daha önemli hale gelen rolünden oluşan karmaşık bir ağı yansıtan önemli bir paradigma değişimini temsil etmesidir. Bu geçiş yalnızca pazarlamacıların değişen araç ve stratejilerinin bir kanıtı değil, aynı zamanda bir disiplin olarak pazarlamanın kavramsal temellerindeki daha derin ve köklü bir başkalaşımın da altını çizmektedir. Pazarlama 6.0 kitabının 2024 yılında yayınlandığı düşünülürse çalışmanın söz konusu başkalaşımı yeterince güncel ele aldığını söylemek mümkündür.

2. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL YAPISI

Çalışmanın konusu ile ilgili Türkçe literatüre bakıldığında kitaplar üzerine yapılan çalışmaların kitap kritiği (Kondu, 2023), kitap eleştirisi (Binark, 2004), kitap incelemesi (Uğur, 2023), kitap özeti (Tuna, 2016), kitap değerlendirmesi (Sarı, 2014), kitap tanıtımı (Erciyes, 2021) gibi isimlerle nitelendirildiği görülmektedir. İngilizce akademik literatürde ise sadece “book review” (Bryson ve Hudson, 2017; East, 2011) ifadesi kullanılmaktadır. Book review ise tanımlayıcı olarak ve eleştirel olarak iki yaklaşım şeklinde ayrılmaktadır (USC Libraries, 2024). Kitaplar üzerine yapılan diğer çalışmalar ise “book synopsis” ve “book description” olarak geçmektedir ve edebiyat literatürü içinde farklı çalışmalara karşılık gelmektedir (Cioffi, 2024).

Türkçe literatürde kitap özeti veya kitap incelemesi kavramları, kitap kritiği ya da kitap eleştirisi kavramlarından ayrı bir tarz olarak kullanılmaktadır. Örneğin bir romanın kahramanlarının, olay örgüsünün ve ilgili betimlemelerinin incelediği çalışmalar kitap özeti ya da incelemesi adını almaktadır.

Türkçe literatür için bilimsel çalışmaların incelendiği eserler ise kitap kritiği ya da eleştirisi adını almalıdır. DergiPark bünyesinde faaliyet gösteren birçok dergi de bu konuya dikkat çekmişler ve kitap incelemesi ya da özeti gönderen yazarlardan kritik / eleştiri istediklerini beyan etmişlerdir. Örneğin Medeniyet Araştırmaları dergisi bu kapsamda aşağıdaki açıklamalara yer vermektedir (Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 2024);

“Kitap incelemeleri kitabın özeti değildir. Kitap incelemelerinde söz konusu eser eleştirel bir şekilde analiz edilmelidir. Kitabın konusu, amacı, kapsamı ve literatürdeki yeri belirtilerek kitabın güçlü ve zayıf bulunduğu yönler vurgulanmalıdır. Eser sahibinin tezi ve temel argümanları üzerinde durularak eserin ilgili alana yaptığı katkı tartışılmalıdır”

Aslında editörün burada kastettiği ya da beklentisi olan çalışmalar kitap kritiği / eleştirisi çalışmalarıdır. Aynı şekilde Art Time dergisi de “Kitap İncelemesi Esasları” başlığı altında verdiği yönergede “kitap incelemeleri özet şeklinde değil, eleştirel bir dille analiz edilmelidir” cümlesi ile kitap kritiği / eleştirisi istediklerini ifade etmektedir (Art Time, 2024). Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi de “Kitap Değerlendirmesi İçin Notlar”

başlıklı yönergesinde aşağıdaki açıklamaları yaparak bir kritik ve eleştiri beklendiğini özellikle vurgulamaktadır (Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2024).

“Değerlendirme Yazıları, derleme ya da telif bir kitap, bilimsel bir toplantı yahut olay üzerine ya da bilimsel bir makalenin tartışılması için kaleme alınan tanıtıcı olmakla birlikte üzerine çalışılan metin ya da olaya eleştirel bir yorum da getiren metinlerdir. Kitap değerlendirmeleri, kitap raporlarından farklıdır. Bir kitap raporu yalnız kitabın içeriğine yönelik bilgilendirmede bulunurken; akademik kitap değerlendirme yazılarından içeriğe ilişkin yazının yalnız bir kısmını teşkil eder. Değerlendirmeden beklenen kitabın konusuna ve bu konunun işleniş şekline öne sürülen düşüncelerin kritik edilerek, yapıcı yorumların da getirilmesidir. Aynı şekilde bir bilimsel makalenin değerlendirilmesinde de benzer bir yaklaşımla öne çıkan düşüncelerin eleştirel bir üslupta tenkidinin yapılması, görüşlerin tutarlılığının, kaynakların kullanılış şeklinin tartışılması gerekir”

Bu bilgiler ışığında pazarlama disiplini için;

“Bilimsel ve akademik eserlere dair fikirler üzerine yapılacak çalışmaların kitap kritiği veya eleştirisi kavramı altında yazılması uygun görülmektedir”

Türk Dil Kurumu, Fransız kökenli kritik kelimesinin karşılığını eleştiri olarak vermektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). Fransızca aynı anlama gelen *critique* sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Eski Yunanca kritikē κριτική "yargılama", "hüküm verme" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca kritikós κριτικός "1.yargılayan kimse (ad), 2.yargısal, karar verici (sıfat)" sözcüğü ile eş kökenlidir. Yunanca sözcük Eski Yunanca κρίνω κρίνω "yargılamak" fiilinden +ikos son ekiyle türetilmiştir (Etimoloji Türkçe, 2024).

Eleştiri kelimesi isim olarak, "bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi; tenkit" olarak, felsefedeki karşılığı ise "özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sinama, yargılama" şeklinde verilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). Etimolojik olarak eleştiri kelimesinin kökeni Türkiye Türkçesindeki -ele- fiilinden gelmektedir. Yeni Türkçe +İştir- ekiyle de eleştiri türetilmiştir. Tespit edilen en eski Türkçe kaynak TDK'nın 1942 tarihli Felsefe ve Gramer Terimleri Sözlüğüdür (Nişanyan, 2024). Yukarıda verilen bilgiler ışığında, kelimenin kökeni de göz önüne alındığında;

“Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, kavramsal bütünlüğü sağlamak adına ‘kitap eleştirisi’ ifadesinin kullanılması önerilmektedir”

3. KRİTİK / ELEŞTİRİ KAVRAMLARININ, İNCELEME / ÖZET KAVRAMLARINDAN FARKLARI

Kritik veya eleştiri kavramları ile inceleme veya özet kavramları arasındaki fark sadece bilimsel dergi yahut kitap editörlerinin beklentilerinden ve sözlük anlamından ibaret düşünülmemelidir. Özkaynar ve Altunışık (2017) çalışmalarında, inceleme kavramını özet kavramından biraz daha kapsamlı kullanmış, kitap kritikleri veya eleştirilerinin inceleme kavramından da özetten de farklı olduğunu vurgulamışlardır. Yazarlara göre özetleri çıkarılan kitaplar, alanında çok ses getirmemiş, yeni bir eser de olabilir. Burada amaç, yeni çıkmış bir çalışma hakkında okuyucuyu ve alandaki ilgilileri hızlı bilgilendirmek amacı taşıyabilir. Özet, kitap ile ilgili herhangi bir eleştiride bulunmaz, destekleyici veya kitaptaki fikirlere karşı çıkar tarzda bir üslup kullanmaz, herhangi bir argüman öne sürmez. Sadece kısa pasajlar halinde önemli noktaları dile getirir, kitabın künyesini vererek sonlandırılır, yorum yapılmaz. Kitap kritikleri/eleştirileri ise özet ve incelemelerden daha kapsamlıdır. Özet ve incelemelere dair tüm bilgileri içerir. Ancak üzerine ek olarak kitaptaki fikirlere destekleyici fikirler veya karşıt fikirler öne sürer. Eleştiri demek sadece karşıtlık anlamı taşımaz. Kitabın fikirlerindeki paradigmatik çerçeveye katkı sunacak yeni görüşler de olabilir, karşı çıkan görüşler de olabilir. Kitap kritiğinde yön ne olursa olsun, kritik yazarı, ortaya deliller, kaynaklar, teorik yaklaşımlar koymalıdır. Kavramsal yapıya itiraz varsa kritiği yapılan eserdeki kavramların karşıt tanımlamaları yapılmalıdır. Bu farkları aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür;

- **Kavramsal ve Yöntemsel Farklılıklar:** Eleştiri veya kritik, bir eserin kavramsal yapısına ve içeriğine yönelik derinlemesine bir analiz sunmaktadır. Bu analiz, genellikle ele alınan eserin temel varsayımları, argümanları ve metodolojisi hakkında fikir ileri sürerek eserin katkılarını ve eksikliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır (Bryson ve Hudson, 2017). İnceleme ve özet ise bu kapsamda daha betimleyici bir nitelik taşımaktadır. Genelde, eserin içeriği ve ana hatları üzerinde durarak okuyucuyu bilgilendirme amacı güdülmektedir. (East, 2011). Ancak bu, eleştirinin derin analitik yaklaşımıyla karıştırılmamalıdır. Eleştiride yazarın savlarına destek sunan veya bu savlara karşı çıkan kanıtların tartışılması önemlidir

(Özkaynar ve Altunışık, 2017). Bunun yanında, eleştirinin kapsamı sadece eserin eksikliklerini ortaya koymakla sınırlı değildir; eserin literatüre katkısı ve gelecekteki çalışmalara olan etkisi de eleştirinin önemli bir bölümünü oluşturur (Popper, 2005). İnceleme veya özet, bu açıdan eleştiriden ayrılmaktadır. Çünkü yalnızca tanıtım ve bilgilendirme odaklıdır.

- **Amaç ve Odak:** Eleştirinin temel amaçlarından birisi, ele alınan eseri daha geniş bir akademik veya toplumsal bağlam içinde konumlandırmak ve bu bağlamı eleştirel bir perspektifle tartışmaktır. Eleştiride, eserin metodolojik tutarlılığı, teorik çerçevesi ve pratik katkıları gibi konuların derinlemesine incelenmesi beklenir (Ruggiero, 2017). Buna karşın, inceleme ve özet çalışmaları daha çok eserin ana hatlarını ve önemli noktalarını vurgulamaya yöneliktir. Bu fark, eleştirinin okuyucuya eleştirel düşünme ve analitik beceriler kazandırma potansiyelini artırırken, incelemenin okuyucuyu esere dair genel bir anlayışla sınırlı bıraktığını göstermektedir.
- **Epistemolojik Derinlik:** Eleştiri, bir eserin bilgi teorisi, yani epistemolojik bağlamı içerisinde değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda, eserin sunduğu bilginin niteliği, güvenilirliği ve katkıları eleştirinin odak noktalarından biri olmaktadır (Bourdieu, 2019). İnceleme ve özet ise epistemolojik bir derinlik sunmak yerine, eserin bilgilerini daha sade bir dille sunmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden, inceleme ve özet daha yüzeysel bir niteliğe sahiptir.
- **Literatüre Katkı:** Eleştiriler, literatüre yaptıkları katkılarıyla öne çıkmaktadır. Bu katkılar, sadece eleştirilen eserin eksikliklerini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda bu eksiklikleri giderecek çözümler veya yeni yaklaşımlar önermektedir. Eleştiriler, literatüre yeni sorular ve perspektifler kazandırabilirken, inceleme ve özet genellikle bu katkıyı sağlamak için yeterli bir derinlik sunmamaktadır.
- **Uygulama Alanı:** Eleştirinin uygulama alanı, genelde daha geniş ve çok boyutludur. Eleştiriler, bir eserin sadece teorik çerçevesini değil, aynı zamanda pratik yansımalarını da incelemeye alma potansiyeline sahiptir. Bu yüzden eleştiriler, uygulamacılar ve akademisyenler için faydalı bir kaynak niteliğindedir. Buna karşın, inceleme ve özet daha sınırlı bir kapsam sunmaktadır.

4. KRİTİK / ELEŞTİRİ KAVRAMLARININ, İNCELEME / ÖZET KAVRAMLARI İLE ORTAK NOKTALARI

Eserlere dair çalışmaların hepsinde vurgulanması gereken ortak yönler de bulunmaktadır. Bunlar, yazar hakkında kısa bilgi, yazarın diğer eserleri hakkında kısa bilgiler, eserin önemi, üslubu, şekiller, grafikler, dipnotlar ve kaynakça hakkında bilgiler olarak sayılabilir (Özkaynar ve Altunışık, 2017). Ek olarak kitabın adı, başlığı, sayfa sayısı, baskı yılı, yayınevi, baskı sayısı, varsa ISBN numarası mutlaka verilmelidir. Pazarlama tarihine nostaljik bir katkı ya da ileride yapılacak araştırmalara kolaylık olması açısından kitabın fiyatı da verilebilir. Arzu edilirse kâğıt ve kapak durumu, kapaktaki görsel, görselin telif sahibi, varsa çevirmen, editör, hakkında bilgiler verilmesi de fayda sağlayacaktır. Diğer faydalar şu şekilde ifade edilebilir;

- **Bilgilendirme Amacı:** Her iki tür de okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Eleştiri ve inceleme çalışmaları, ele alınan esere dair temel bilgileri sunarak okuyucunun eserin kapsamı, ana argümanları ve temel yapısı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Örneğin, ele alınan kitabın yazarı, yayınevi, yayın yılı, sayfa sayısı ve ISBN numarası gibi bibliyografik bilgiler hem eleştiri hem de inceleme yazılarında belirtilmektedir. Bu bilgiler, eserin akademik çevrelerde doğru bir şekilde tanınmasına ve kaynak olarak kullanılmasına olanak tanımaktadır.
- **Eserin İçeriğine Dair Yapısal Bilgiler:** Eleştiri ve inceleme çalışmaları, eserin bölümleri, tematik düzeni ve metodolojik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Özellikle eserlerin bölümlendirilmesi, ana argümanların hangi bağlamlarda ele alındığı ve bu argümanların okuyucuya sunulma biçimi her iki türde de ortak bir vurgu alanıdır. Bu durum, eserin genel yapısının daha geniş bir okuyucu kitlesi tarafından anlaşılmasını ve değerlendirilebilmesini sağlamaktadır.
- **Yazar ve Eser Bağlamında Konumlandırma:** Eleştiri ve inceleme çalışmalarında, eserin yazarı ve yazarın diğer eserleri hakkında kısa bilgilere yer verilmesi ortak bir noktadır. Yazarın önceki çalışmalarından nasıl farklılıklar sunduğu veya aynı tematik çizgiyi nasıl sürdürdüğü gibi bilgiler, her iki türün de kapsamına girmektedir. Bu bağlamda yazarın akademik geçmişi ve eserin literatürdeki yeri, okuyucunun eseri daha iyi anlamasına olanak tanımaktadır.

- **Literatüre Katkının Vurgulanması:** Her iki tür de eserin literatüre yaptığı katkıyı vurgulamaktadır. Eleştiri yazıları, bu katkıları daha derinlemesine bir analitik çerçevede ele alırken, inceleme yazıları daha yüzeysel bir şekilde bu katkıları dile getirmektedir. Ancak her iki türde de, eserin bilimsel alandaki önemi, yenilikçi yönleri ve gelecekteki çalışmalara olan etkisi bir değerlendirme konusu olmaktadır.
- **Akademik Yazım Standartlarının Takibi:** Eleştiri ve inceleme çalışmaları, akademik yazım standartlarına uyum sağlama açısından ortak bir temele sahiptir. Kaynakların doğru bir şekilde belirtilmesi, referansların uygun biçimde sunulması ve kullanılan dilin akademik doğruluğu her iki türde de önem taşır. Söz konusu standartlar, her iki türün de güvenilir bir bilgi kaynağı olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadır.
- **Hedef Kitlenin Belirlenmesi:** Her iki türde de, eserin hangi okuyucu kitlesine hitap ettiğinin belirtilmesi bir ortak özelliktir. Eleştirilerde bu durum daha detaylı bir analizle sunulurken, incelemelerde genel bir tanımlama yapılmaktadır. Örneğin, eserin bir akademik çalışmaya mı yoksa uygulayıcılara mı yönelik bir kaynak olarak değerlendirildiği belirtilir.
- **Eserin Görsel ve Teknik Özelliklerinin Tanımlanması:** Eleştiri ve inceleme çalışmalarında, kitabın kapak tasarımı, kullanılan grafikler, tablolar ve görsel materyaller gibi unsurlar hakkında bilgi verilmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu unsurlar, eserin hem içeriğinin hem de görsel sunumunun değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Bu bilgiler, okuyucunun eserin tasarımının ve sunumunun içeriği destekleyip desteklemediği konusunda bir fikir edinmesine yardımcı olmaktadır.
- **Öneriler ve Sonuç Çıkarımı:** Eleştiri ve inceleme çalışmaları, genellikle eserin hangi alanlarda kullanılabileceğine dair önerilerle son bulmaktadır. Eleştiriler bu önerileri daha detaylı bir analitik çerçevede sunarken, incelemeler daha genel ve yüzeysel önerilerde bulunabilir. Ancak her iki türde de, eserin sağladığı katkı sonuç kısmıyla özetlenmektedir.

5. KİTAP ELEŞTİRİSİNİN FAYDALARI

Yayınlanan bütün eserlerin okuması hatta takip edilmesi neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple eserler hakkında kısaca ve hızlı bir şekilde fikir sahibi olmak için, kitap eleştirileri önemli bir yere sahiptir. Ayrıca esere dair şerh düşmenin, katılınan ya da karşı çıkılan argümanların ortaya konulmasının pratik yolu da yine kitap eleştirileridir. Bu anlamda kitap eleştirileri zamanla kümülatif birikim neticesinde bilime katkı sağlar (Özkaynar ve Altunışık, 2017).

Kitap eleştirileri akademik topluluk için bir rehber görevi görerek özel öneme, ilgiye veya yeniliğe sahip çalışmalara işaret etmektedir. Literatürün takibinin imkânsız olduğu disiplinlerde, iyi hazırlanmış kitap eleştirileri anlayışı ilerleten, hâkim paradigmalara meydan okuyan veya yeni araştırma yolları açan eserleri vurgulayarak değerli bir hizmet sunma kapasitesine sahiptir. Kitap eleştirilerinin bu kütatöryel işlevi özellikle disiplinler arası çalışmaların teşvik edilmesinde kritik bir öneme sahiptir; disiplinler arası alaka ve uygulanabilirliğe dikkat çeken eleştiriler sayesinde fikirlerin disiplinler arası sınırlar ötesinde sentezlenmesi kolaylaştırılabilir.

Kitap eleştirisi yazmanın pedagojik değeri de dikkate alınmalıdır. Değerlendirme sürecine dâhil olmak, özellikle akademik kariyerlerinin yeni aşamalarında olan akademisyenlerin eleştirel düşünme, analitik düşünme ve yazma becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Bir çalışmanın özünü damıtma, katkılarını analiz etme ve onu daha geniş bir bilimsel çerçeve içinde konumlandırma görevi, pedagojik bir araç olarak hizmet edecektir.

Sosyal bilimlere dair kitap eleştirilerinin artması geçmişe dair çalışmaları çok kısa zamanda çok daha hızlı anlamamızı sağlayacaktır. Eleştirel realizm kavramında da vurgulandığı gibi bir çalışmaya “*dıştan bir bakış*” çalışmadaki -*varsa*- çelişkileri de tespit edecektir. Bu durum Beart’ın (2010) bahsettiği gibi, sosyal bilimlerin nasıl sürdürülebileceği ve sürdürülmemesi gerektiği konusunda kılavuz sunan normatif bir model geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda kitap eleştirilerinin sunduğu başlıca faydalar şu şekilde sıralanabilir;

- Kitap eleştirileri, bir eserin literatürdeki yerini analiz ederek, mevcut bilgi birikimine katkısını ortaya koymaktadır.
- Ele alınan eserin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek suretiyle, bilimsel çalışmalara yeni perspektifler ve araştırma alanları sunmaktadır.

- Eleştiriler, özellikle az tartışılmış veya yeterince incelenmemiş alanlarda literatürü genişletme potansiyeline sahiptir.
- Eleştiri yazıları, yazarlar arasında eleştirel bir diyalog geliştirmeye imkân tanımaktadır.
- Akademik topluluk içerisinde fikir alışverişini teşvik ederek, bilimsel ilerlemenin temellerini oluşturmaktadır.
- Eleştiriler, özellikle tartışmalı konular hakkında yeni yaklaşımlar ve karşıt görüşler sunarak bilimsel tartışmaları zenginleştirme potansiyeline sahiptir.
- Eleştiri yazıları, bir eserin içerdiği bilgiyi sorgulamak ve genişletmek suretiyle yeni bilgi üretimine imkân sağlamaktadır.
- Eleştiriler, mevcut teorilerin yeniden değerlendirilmesine ve yenilikçi teorik çerçevelerin oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır.
- Akademik alanda yayımlanan tüm eserleri takip etmek genellikle mümkün olmadığından, kitap eleştirileri hızlı bir bilgi edinme aracı sağlamaktadır.
- İlgili disiplindeki önemli eserler hakkında kapsamlı bir değerlendirme sunarak, araştırmacılara zaman kazandırır ve odaklanmaları gereken kaynakları belirlemelerine yardımcı olmaktadır.
- Özellikle belirli bir alanda derinlemesine bilgi edinmek isteyen araştırmacılar için, kitap eleştirileri yönlendirici bir kaynak niteliği taşımaktadır.

6. KİTAP ELEŞTİRİSİ NASIL OLMALIDIR?

Bu çalışmada önerilen modelde kitap eleştirisinin kısmen şekilsel kısmen de içerik özellikleri vurgulanmıştır. Söz konusu özellikler belirlenirken Lévi-Strauss argümanı esas alınmıştır: “*Modeller, sürdürülen araştırma çerçevesinde önem taşıyan her açıdan gerçekliğe benzemelidir*” (Badiou, 2015). Kitap eleştirilerinin de gerçeklikten kopmadan karşılaması gereken bazı soyut şartlar vardır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır;

- ***Kitap eleştirisi ortaya yeni sorular atabilmelidir***

Kitap eleştirisi hem eleştiriyi yapan yazar tarafından ortaya konulan soruları içermeli, hem de eleştirinin okuyucusu için yeni ufuklar, yeni sorular ortaya koymalıdır. Geleneksel kitap eleştirisi, tematik derinlik gibi özellikleri dikkate alarak bir eserin iyi ve / veya kötü yanlarını değerlendirmeye odaklanmıştır. Bu tür değerlendirmeler, okuyuculara ve akademisyenlere eserin potansiyel etkisi, pazarlama kanonu içindeki yeri ve tür geleneklerini yansıtması veya bunlardan uzaklaşması hakkında içgörü sağlaması açısından değerlidir. Ancak bu değerlendirici odaklanma gerekli olmakla birlikte, yeni bilgi üretmenin ve eleştirel tartışmayı teşvik etmenin çok önemli olduğu çağdaş akademinin talepleri için yetersizdir. Bu sebeple eleştiri, açıklanmamış temaları ortaya çıkarmayı ve kabul görmüş anlatıları sorgulamayı içermelidir.

Örneğin Pazarlama 3.0 kitabının Giriş bölümünde, “*Bugün pazarlamanın değişen koşullarının getirdiği dinamik ortama ayak uydurmak üzere bir kere daha dönüşüme uğradığımı görüyoruz*” (Kotler vd., 2011) ibaresi yer almaktadır. Hemen arkasında ise şirketlerin pazarlama stratejilerini değiştirdiklerini, insan merkezli olmaktan tüketici merkezli olmaya doğru genişlettiklerinden bahsedilmektedir. Burada şu soru dile getirilebilir. Pazarlama değiştiği için mi tüketici değişmektedir, tüketici değiştiği için mi pazarlama değişmektedir? Yoksa her ikisini de değiştiren “*teknoloji*” gibi tetikleyiciler ve / veya hızlandırıcılar mı söz konusudur? Kitapta yer alan ifadeler doğrultusunda bu sorular akla gelmektedir.

- ***Kitabın önemini açıkça vurgulamalıdır***

Dünyada her gün onlarca yeni kitap yayınlanmaktadır. Bu sebeple kitap eleştirisi, kitabın önemini açıkça ortaya koymalıdır. Bir kitap eleştirisi, yalnızca değerlendirme için bir kanal olarak değil, aynı zamanda metni daha geniş entelektüel, kültürel veya tarihsel bağlamları içinde konumlandıran ve böylece içsel önemini ortaya çıkaran bir tarzda yazılmalıdır. Bourdieu (2019), “*toplumsal bilimler, bilen özneyi daha iyi tanımak, dolayısıyla onun nesneyi bilme işlemlerinin sınırlarına daha hakim olmak için nesnenin bilgisiyle edindiklerini kullanabilme ayrıcalığına sahiptir*” demektedir. Bu sebeple sadece pazarlama disiplini değil, diğer sosyal bilimlerde yazılacak eleştiriler, toplumsal bilimlerin bu ayrıcalığını ortaya koyabilmelidir.

Örneğin, Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 ve 6.0 kitapları, pazarlamanın geçirdiği evreleri detaylı incelemesi açısından önemlidir. Pazarlama 3.0 adlı çalışmada müşterilerin, akılları, kalpleri ve ruhları ile tam birer insana dönüşümleri ele alınmıştır. Kitap, İngilizce hariç 24 dilde daha yayınlanmıştır ve kitabın etkisi ile Pazarlama 3.0 müzesi kurulmuştur. Pazarlama 4.0 kitabının (Kotler vd., Pazarlama 4.0, 2017) önemi ise “*dijital dünyada pazarlama*” kavramı ile “*dijital pazarlama*” kavramlarını ayırtmasından kaynaklanmaktadır. Pazarlama 5.0 (Kotler vd., Pazarlama 5.0, 2021) ise dünyadaki üç temel sıkıntının yaşandığı ortamda teknolojiyi insan için kullanım argümanı ile önem çıkmaktadır. Söz konusu sıkıntılar, kuşaklar arası uçurum, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve dijital bölünmedir. Pazarlama 6.0 ise (Kotler vd., 2024) metapazarlama kavramını ortaya atmıştır ve gerekçelendirmiştir.

- ***Yazarın diğer eserlerinden farklı yönlerini ortaya koymalıdır***

Yazarların zamanla olan fikirlerindeki değişimleri veya gelişimleri içeren bir kitap eleştirisi, daha zengin bir içerik sağlayacaktır. Bu sebeple ele alınan eserin, yazara ait diğer eserlerden farklılıklarına değinilmesi faydalı olacaktır. Örneğin Kotler tek başına yazdığı veya ortak yazar olduğu çalışmalarında genel olarak pazarlamanın işletmeler için olan önemine yoğun vurgu yapmıştır. 10 Ölümcül Pazarlama Günahı adlı eserinde (2007), işletmelerin yeterince pazar odaklı ve müşteri merkezli olmadıklarını, hedef müşterilerini tam olarak anlayamadıklarını, rakiplerini tanımadıklarını ve izlemediklerini, yeni fırsatlar bulmadıklarını ve buna benzer eksiklikleri dile getirmiştir. Caslione ile birlikte yazdıkları Kaos Yönetimi (Kotler ve Caslione, 2011) adlı eserde işletmelerin geçirdikleri veya ileride geçirebilecekleri kaos zamanlarında yapması gereken çalışmaları ortaya koymuştur. Ancak Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 ve 6.0 eserlerinde tamamen insan odaklı çalışmalara yoğunlaşmışlardır.

- ***Kitapla ilgili yapıcı eleştiriler sunulmalıdır***

Yapıcı bir kitap eleştirisi, dengeli bir incelemeyle başlamalıdır. Kitabın üstün olduğu alanları vurgularken aynı zamanda daha derin gelişme veya tutarlılık fırsatlarını da belirlemelidir. Bu tür eleştiriler, her eserin kendi bağlamının bir ürünü olduğu anlayışına dayanmalıdır ve kendi türü veya disiplini içinde devam eden tartışmalara katkıda bulunmayı amaçlamalıdır. Eleştiri, spesifik, kanıtlanmış ve bağlamsallaştırılmış olguları dile getirerek, yazar ile okuyucu kitlesi arasında bir köprü görevi görmelidir. Örneğin Pazarlama 5.0 kitabı, teknoloji konusunda yaşanan gelişmeler, teknoloji taraftarlığı ve karşıtlığının giderek arttığı bir dönemde, teknolojiye ön yargısız bir şekilde yaklaşmasıyla (Kotler vd., 2021) öne çıkmaktadır. Bu durum teknolojinin dezavantajlarının, yapay zekâ konusundaki çalışmaların kaygı verici düzeyde olduğu yönündeki söylemlerin arttığı bir dönemde önemli bir vurgudur.

Kritik / eleştirinin köprü görevi yansızlık olarak düşünülmemelidir. Çünkü Tan (2012) tarafından “*aydın*” kavramı özelinde vurgulandığı gibi kritik / eleştiri de çağının toplumsal veya siyasal olayları karşısında taraf olmak zorundadır. Taraflık tutumunun yönünü ve şeklini ise ilke ve olaylar belirlemektedir. Örneğin çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Pazarlama 3.0, Pazarlama 4.0 ve Pazarlama 5.0 kitaplarına kâr odaklılık – insan merkezlilik paradoksundan bir yorum getirilmiş, insan merkezlilik tarafında tutum belirlenmiştir. Benzer bir tavır Feyeraband ile yapılan söyleşilerde görülmektedir. Buna göre doğruyu saptamamızı sağlayan hiçbir nesnel standart yoktur (Gaunch, 2016). Kaldı ki Popper nesnel ve öznel kavramlarını da tartışmalı bulmaktadır. Söz konusu kavramlar, çelişkili kullanımlara ve kararsız kalınan çoğunlukla sınırı belirlenemeyen tartışmalara neden olan felsefi kavramlardır (Popper, 1998).

Popper’e (2005) göre doğruyu saptama da tamamen yönlendirilmiş bir tavidir. Doğruluk fikrinin eleştirel tartışmaya hakim olduğu yanlış kuramı ortadan kaldırma ümidiyle kuramı eleştirel olarak tartışmamızdan anlaşılabilir. Bu da, doğru kuramları arama fikrinin bizi yönlendirdiğini göstermektedir.

Kritik / eleştiri özünde değerlendirme yer almaktadır. Ruggiero (2017)’nin da belirttiği gibi bir eleştiri meseleleri analiz etmek üzere soruları devreye sokmalıdır. Bu sorular ele alınan eserin eksik noktaları da ortaya koyabilmelidir.

- ***Pazarlama literatüründeki benzer konudaki kitaplardan farkını açıklamalıdır***

Pazarlama literatürünün genişliği düşünüldüğünde, yeni bir kitabı hâlihazırda mevcut kitaplardan ayırt etmek akademik bir gerekliliktir. Titiz bir kitap eleştirisi, kitabın yeni bakış açılarını, uzun süredir devam eden tartışmalara veya pazarlamada ortaya çıkan eğilimlere yenilikçi yaklaşımlarını vurgulamalıdır. Kitabın katkıları net bir şekilde tanımlanmalıdır. Eleştiri, kitabın çağdaş pazarlama sorunlarıyla ilgisini ortaya koymalı ve kitabın içgörülerinin akademisyenleri, uygulayıcıları ve öğrencileri modern pazarın karmaşıklıklarını aşmak için nasıl araçlar sağladığını göstermelidir. Mesela Pazarlama 3.0 – 4.0 – 5.0 ve 6.0 kitaplarının bu konudaki önemli bir

özelliği mevcuttur. Hızla artan teknolojik gelişmeler karşısında tüketicinin ve pazarlama disiplinin konumu çağdaş pazarlamanın en önemli sorunlarından birisidir. Söz konusu kitaplar, benzer kitaplardan bu konuyu detaylı olarak ele almış, çözümler önermiştir. Pazarlama 5.0 kitabında makinelerin ve insanların güçlerinin birleştirilmesi (Kotler vd., 2021) konusu ele alınmıştır. Pazarlama 6.0 kitabında ise “*metapazarlama*” kavramının yanı sıra yapay zekâ konusundaki çalışmaların artmasıyla birlikte geri plana itilmiş gibi görünen Metaverse konusunun olası potansiyeli kitapta detaylı olarak ele alınmıştır (Kotler vd., 2024).

7. KİTAP ELEŞTİRİSİ YAZIMI İÇİN ÖNERİLEN ADIMLAR

Akademik bir kitap eleştirisi yazmak, yapılandırılmış bir yaklaşım ve kitabın içeriğinin, bağlamının ve alanına katkısının eleştirel analizini gerektirmektedir. Yukarıdaki bölümde bu tarz bir eleştirinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Burada ise etkili bir akademik kitap eleştirisi yazmak için izlenmesi gereken adımlar sıralanmaya çalışılmıştır;

- **Kitabın Okunması:** Bir kitap eleştirisi yapılacağı zaman ilk olarak kitabın detaylı olarak okunması gerekmektedir. Burada kitabının ana argümanlarını, metodolojisini, kanıtlarını ve sonuçlarını anlamak için metinle derinlemesine meşgul olunması kastedilmektedir. Söz konusu aşamada kitabın güçlü ve zayıf yönleri ile pazarlama disiplinine katkısı hakkında notlar alınmalıdır. Kitapta öne sürülen argümanlar arasındaki bağlam, yazarın bilerek veya bilmeyerek dışarıda bıraktığı konular, yani çerçeve, kullanılan kaynaklar, pazarlama disiplindeki diğer kaynaklar ile ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır.
- **Hazırlık:** Hazırlık aşamasında alınan notların ışığında eleştirinin hangi çerçeveye oturtulacağına karar verilmelidir. Belirli yönergeler veya araştırmacının izlemesi gereken bir format olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- **Giriş:** Eleştiriye başlandığında, kitabın adı, yazar veya yazarların diğer eserleri, yayın yılı ve kitabın ana argümanları da dahil olmak üzere kitabın genel bir özetiyle başlanmalıdır.
- **İçerik ve Yapısal Analiz:** Bu aşamada, kitabın düzeni, bölümlendirme, bölümler arasındaki uyum, argümanların destekleri, güçlü ve zayıf kaldığı destekler, ifadelerin gücü gibi konular ele alınmalıdır.
- **Kitap Eleştirisi:** Kitaba dair detay incelemelerin ele alındığı bu bölümde, kitabın mevcut çalışmalara katkısı, bilime katkısı ele alınmalıdır. Yeni araştırmalar ortaya koyup koymadığı, yeni argümanlar sunup sunmadığı belirtilmelidir. Önceki çalışmalardan farkı ortaya konularak eleştirel bir karşılaştırma yapılmalıdır. Teorik çerçeve ve argümanlar için sunduğu kanıtlardan örnekler verilmelidir.
- **Sonuç:** Sonuç bölümünde kitaba genel değerlendirme kısaca özetlenmelidir. Hangi okuyucu kitlesine hangi alan veya alanlarda faydalı olacağına dair önerilerde bulunulmalıdır.

Yukarıda belirtilen adımlardan da anlaşılacağı üzere, akademik bir kitap incelemesi yazmak sadece kitabı özetlemek değil, kitabın içeriğiyle eleştirel bir şekilde ilgilenmek, alana katkısını değerlendirmek ve güçlü ve zayıf yönleri hakkında gerekçeli bir yargı sunmaktır. Bu şekilde yapılacak her çalışma, akademik tartışmaya katılmak ve eleştirel düşünme ve yazma becerilerini geliştirmek için faydalı olacaktır.

8. PAZARLAMA 3.0 – 4.0 – 5.0 – 6.0 KİTAPLARININ KRİTİĞİ

Pazarlama 3.0 kitabı ilk olarak 2010 yılında Philip Kotler, Hermawan Kartajaya ve Iwan Setiawan tarafından yazılmıştır. Önsöz kısmının Endonezya Cumhurbaşkanı Susilo Bambang Yudhoyono tarafından yazılmış olması ile dikkat çekmektedir. Yudhoyono, “*Pazarlama 3.0 büyük oranda pazarlamacıların, insanların endişe ve arzularının farkına varma yetenekleri üzerine inşa ediliyor*” diyerek çalışmanın ana odak noktasını belirtmiştir. Yazarlar Giriş bölümünde kitabın diğerlerinden farkını ortaya koymaktadır. Pazarlama 3.0 şirketleri, rekabetçi bir dünyada kendi başına hareket eden bir yapı olarak değil, makro ve mikro anlamda etrafındaki tüm paydaşlarla birlikte düşünen bir kavramdır. Yazarlar kavramın “*doğuda*” doğmuş olmasına ayrıca atıfta bulunmaktadır. Buradan kasıt, pazarlama gibi kapitalist sistemdeki etkin bir disiplinin insan merkezli olmasını vurgulamaktır.

İlk bölümde Pazarlama 1.0 kavramının ürün merkezli olmasından ve 2.0 kavramının da enformasyon merkezli olmasından bahsedilmektedir. Buna göre pazarlama artık eskisi kadar kolay bir iş değildir. Çünkü bugünün müşterisi, bilgi açısından çok donanımlı ve benzer ürünleri birbiriyle kıyaslama yapabilecek durumdadır.

Yazarlara göre Pazarlama 3.0'ın ya da değere dayalı pazarlama çağının doğuşuna tanıklık ediyoruz. İnsanları sadece tüketici olarak görmek yerine pazarlamacılar onlara artık aklı kalbi ve ruhu olan insanlar olarak yaklaşıyor. Tüketiciler giderek daha çok küreselleşen dünyayı daha yaşanılır bir yer kılmakla ilgili endişelerini çözümler arıyor. Kafa karışıklığına dolu bir dünyada misyon, vizyon ve değerleriyle kendilerinin sosyal ekonomik ve çevresel adalete ilişkin en derin ihtiyaçlarına seslenen şirketleri arıyorlar. Seçtikleri ürün ve hizmetlerde sadece işlevsel ya da duygusal tatmin aramıyor insan ruhunun tatminini de arıyorlar (Kotler vd., 2011).

Pazarlama 3.0'ı daha iyi anlayabilmek için iş dünyasına şekil veren bunu Pazarlama 3.0'a doğru yönelten üç büyük kuvvete bir göz atalım: katılım çağı, küreselleşme paradoksu çağı ve yaratıcı toplum çağı. Bu üç kuvvetin tüketicileri nasıl daha işbirlikçi, daha kültürel ve insan ruhu güdümlü hale getirdiğine bakalım. Bu dönüşümü anlamak, işbirlikçi, kültürel ve manevi pazarlamanın kesişim noktası olan Pazarlama 3.0'ın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İkinci bölümde Pazarlama 3.0 için bir gelecek modeli ortaya konmaya çalışılmıştır. Burada “*Neil Borden'in 1950'lerde pek de hoşlanılmayan ama o meşhur pazarlama karması terimi icadından ve 1960'larda Jerome McCarthy'nin 4P kavramını ortaya atmasından bu yana pazarlama kavramlarının bir yandan değişen koşullara ayak uydururken bir yandan da büyük bir değişim geçirdiğinden*” bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde artık markanın yeni sahibinin tüketiciler olması durumu ele alınmıştır. Buna göre;

“Pazarlama 3.0'da markanız bir kere başarıya ulaştı mı artık o sizin olmaktan çıkar. Pazarlama 3.0'ı uygulayan şirketler marka üzerinde kontrol sağlamanın mümkün olmadığı olgusuyla yaşamak zorundadır. Markalar tüketicilere aittir. Marka misyonu artık onların misyonudur. Şirketlerin yapabileceği şey faaliyetlerini marka misyonuyla uyumlu hale getirmektir”

Dördüncü bölümde ise çalışanların da sisteme dâhil edilmesi ve değerlerin çalışanlara pazarlanmasından bahsedilmektedir. Çünkü;

“Bazı çalışanların şirket değerlerinden haberi yoktur. Bazıları ise bu değerleri sadece bir halkla ilişkiler malzemesi olarak görür. Diğer çalışanlar değerleri göz ardı ettiğinde şirket değerlerini hayata geçirmeye çalışan çalışanlar hayal kırıklığı yaşar. Eğer böyleyse şirketler Pazarlama 3.0 stratejisini uygulamıyor demektir. Pazarlama 3.0 stratejisinde şirketler ortaya koydukları değerlerin ciddiye alınması için hem müşterilerini hem de çalışanlarını ikna etmek zorundadır”

Kitabın beşinci bölümünde değerlerin kanal partnerlerine pazarlanmasından, bir sonraki ise hissedarlara pazarlanmasından bahsedilmektedir. Bu şekilde devam eden çalışma, kilit uygulamaların, yeni iş modellerinin ve ana trendlerin açıklanması ile son bulmaktadır.

Kitap içerik ve yapısal açıdan incelenecek olursa, düzeni, bölümlendirme ve bölümler arasındaki uyumun yeterli olduğu söylenebilir. Hatta kitapta Pazarlama 1.0 - Pazarlama 2.0 ve Pazarlama 3.0 kavramlarının farklarını yansıtan tablolara da yer verilmiştir. Çalışma Pazarlama 3.0 kavramının genel bir çerçevesini sunmakla beraber, uygulamada işletmelerin bunları nasıl uygulayacağına dair yeterli bir yol haritası vermemektedir. Bu anlamda kitabın zayıf kaldığı söylenebilir. Ancak pazarlama disiplininin evrimi ve dönüşüm açısından barındırdığı ilkler ve orijinal bilgiler sebebiyle önemli bir eserdir. Kitap doğası gereği Pazarlama 4.0 ve Pazarlama 5.0 kavramlarının da geleceğini okuyucuya hissettirmektedir. Kitabın ortaya koyduğu en yeni argüman pazarlama disiplininin artık insan odaklı olmaya başlaması gerekliliğini vurgulamasıdır.

Sonuç olarak Pazarlama 3.0 adlı kitabın pazarlama disiplinin teorisi ve pratiği açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Kotler, diğer yazarlar Hermawan Kartajaya ve Iwan Setiawan ile insan ruhunu anlamının ve ona hitap etmenin önemini vurgulayarak geleneksel pazarlama çerçevelerini aşan bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım, ürün merkezli Pazarlama 1.0 ve müşteri merkezli Pazarlama 2.0 yaklaşımdan, şirketlerin yalnızca müşterilerine hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda topluma da olumlu katkıda bulunduğu değer odaklı ve insan merkezli bir modele yani Pazarlama 3.0'a geçişi yansıtmaktadır.

Kitaptan yararlanabilecek okuyucu kitlesine gelince, stratejilerini 21. yüzyıla uyarlamak isteyen pazarlamacılar ve iş liderleri için özellikle yararlı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kitap, tüketicilerin kendi değerlerini paylaşan ve kamu yararına katkıda bulunan markalarla giderek daha anlamlı bağlantılar kurmaya çalıştığı pazarın değişen dinamikleri hakkında içgörüler sunmaktadır.

Pazarlama 4.0 kitabı ise “*Gelenekselden Dijitale Geçiş*” alt başlığı ile yayınlanmıştır. Yine aynı yazarlar tarafından kaleme alınan kitap 2017 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Kitabın teşekkür bölümünde altı yıllık bir

hazırlık aşamasından geçildiği belirtilmektedir. Önsöz bölümü ortak olarak yazılmıştır. Kitapta Pazarlama 3.0 çalışmasından itibaren özellikle teknolojik gelişme anlamında dünyanın yaşadığı dönüşümlerden bahsedilmektedir. İleri teknoloji dünyasında ürünlerin daha kişiselleştirilmiş hizmetlerin de daha kişisel hale gelmiş olmasından bahsedilmektedir. Kitabın çıkış noktası dijital pazarlama ile geleneksel pazarlama arasındaki farklardır.

Yazarlara göre kitabın birinci kısmında içinde yaşadığımız dünyayla ilgili gözlemlerin sonucunu yansıtmaktadır (Kotler vd., 2017). İlk olarak dünyamızı şekillendirmekte olan üç güç değişimi ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde bağlanabilirliğin insanların hayatını temelinden nasıl değiştirdiği ele alınmıştır. Gençlerin kadınların ve netandaşların (internet vatandaşları) en önemli dijital alt kültürlerini daha da derinlemesine incelenmiştir. Kitabın sunduğu bu alt kültürler tamamen yeni bir müşteri türünün temellerini oluşturacaktır.

Kitabın ikinci kısmında pazarlama uzmanlarının, müşterilerin dijital çağda izlediği yolları anlayarak verimliliği nasıl artırabilecek ekleri ele alınmıştır. Burada yeni pazarlama ölçütleri sunulmakta ve Pazarlama uygulamalarını yeni bir bakış açısı önerilmektedir. Ayrıca bu bölümde bazı sektörlerden örnekler de verilmiştir.

Son olarak kitabın sunu kısmında Pazarlama 4.0 kavramının temel taktikleri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. İnsani nitelikler kullanarak markaları insanını açtırmayı amaçlayan insan merkezli pazarlama konularına giriş yapılmıştır. Ek olarak bu kısımda müşteri sohbetleri yaratmak için içerik pazarlaması da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yine bu kısımda pazarlama uzmanlarının daha çok satış yapmak için omnichannel pazarlama uygulamasını nasıl yapabilecekleri de anlatılmıştır.

Özet olarak Pazarlama 4.0 kitabı temelde insan merkezli pazarlamanın müşterinin yolculuğunu kuşatmak için derinleşmesini ve genişlemesini tanımlamaktadır. Kitapta en ilgi çekici kavramlardan biri de birçok felsefe eserinde, edebiyatta, romanda, sinemada gördüğümüz dünya vatandaşlığı kavramıdır. Yazarlara göre güç artık bireylerde değil sosyal gruplardadır. Kitap genel olarak kapsayıcı olmak kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Buna göre kapsayıcı olmak aynı olmak değildir farklılıklara rağmen uyum içinde yaşamaktır. Sosyal medya uygulamaları da toplumsal kapsayıcılığı teşvik etmekte ve insanlara topluluklara ait olma duygusu vermektedir.

Kitaba dair yapılabilecek en büyük eleştiri küreselleşme konusundaki bakış açısıdır. Yazarlara göre küreselleşme adil bir oyun sahası yaratmaktadır (sf. 34). Oysa günümüzde küreselleşmenin toplumlar arasında birçok konuda adil olmayan sonuçlara yol açtığı düşünülmektedir. Kitabın diğerlerinden veya benzerlerinden farkı her bölüm sonunda özet bölümün olması ve üzerinde düşünülecek sorular barındırmasıdır. Kitabın literatüre sunduğu en önemli katkı, netnografya ile sosyal dinleme arasındaki farkı yansımasıdır. Buna göre;

“Netnografklar topluluklara katılır, yakın ilişkiler içine girer, sohbetlerde yer alır ve diğer üyelere karşı bir empati geliştirirler. Bu nedenle netnografyanın kendisi pazar araştırma sürecinde bir tür insandan insana bağlantıdır. Pek çok durumda netnografya bir sosyal dinleme uygulamasının derinlikli bir takip yöntemi haline gelmektedir. Sosyal dinleme çoğunlukla sosyal medya izleme yazılımları kullanarak veri görüntülemelerini otomatik olarak yaratırken netnografya hala araştırmacıların kendi derin sezgilerini kullanmalarını gerektirmektedir”

Pazarlama 4.0 adlı çalışma, değişen tüketici davranışlarının ve bu değişimleri yönlendiren sosyal medya, mobil bağlantı ve büyük veri analitiği gibi teknolojik gelişmelerin kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Kitap, dijital pazarlama stratejilerinin karmaşık yapısına çözümler sunmakta, bunları hem geleneksel pazarlamacılar hem de dijital yerliler için erişilebilir kılmaktadır. Kitabın özgün değeri, markalar ve tüketiciler arasındaki dijital uçurumu kapatmak için savunduğu stratejik çerçeve ve bütünsel yaklaşım olarak ifade edilebilir.

Pazarlama 5.0 kitabı 2021 yılında yayınlanmıştır. Çalışma aynı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Bu seferki alt başlık, “İnsan İçin Teknoloji” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Burada en dikkat çekici durum Pazarlama 4.0 ile Pazarlama 5.0 arasında geçen sürenin sadece dört yıl olmasıdır. Bu çalışmanın yazıldığı yıl 2024 yılı olduğuna göre düşünmemiz gereken soru Pazarlama 6.0’ın zamanının gelip gelmediği sorusudur. Bu kitapta diğerleri gibi çıkış noktalarını açıklayarak başlamaktadır. Yazarlara göre Pazarlama 5.0 üç temel sıkıntının yaşandığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Bu sıkıntılar “kuşaklar arası uçurum”, “gelir dağılımında adaletsizlik” ve “dijital bölünme”dir. Buna göre tarih boyunca ilk kez dünyada bir arada yaşayan beş kuşak farklı yaklaşımlara tercihlere ve davranışlara sahip durumdadır.

Yazarlar burada da çalışmaya Pazarlama 5.0 kavramını tanımlayarak başlamışlardır. Pazarlama 5.0 tanım itibarıyla, müşteri yolculuğu boyunca değer yaratmak, anlatmak, sunmak ve pekiştirmek amacıyla insanları taklit eden uygulamaların kullanılmasıdır. Pazarlama 5.0’in en kritik unsurlarından birisi, yeni teknoloji adını verdiğimiz insan pazarlamacıların becerilerini taklit etmeyi hedefleyen bir dizi teknolojidir. Yapay zekâ, doğal dil işleme, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, nesnelerin interneti ve blokzinciri bu teknolojiler arasındadır.

Pazarlama 5.0 bazı kabuller içermektedir. Bunlardan bir tanesi Pazarlama 5.0 teknolojiye ön yargısız bir şekilde yaklaşmaktadır. İkinci kabul ise Teknolojiye dair derin tartışmalara rağmen oda hâlâ insanlıktır. Ancak burada bir durumun belirtilmesinde fayda vardır. Pazarlama 5.0 kitabı da dâhil olmak üzere Pazarlama 3.0 ve Pazarlama 4.0 kitaplarının odak noktasının insan olması vurgulanmakla beraber ana amaç hala işletmelerin kâr elde etmesidir. Bu durum bazı paradoksal sorunlar ortaya çıkaracaktır.

Kitapta teknoloji destekli pazarlamaya yönelik yeni stratejiler önerilmiştir. Bunları kısaca şu şekilde saymak mümkündür; organizasyonların dijitalleşmeye hazır hale gelmesi, insansı teknolojilerin hayata geçirilmesi, müşteri deneyiminin yeni formlarının bulunması. Bu stratejiler pazarlama ve hızla gelişen teknolojilerin kesişimini ele alarak pazarlama disiplininde yaşanan değişimleri ortaya koymaktadır. Özellikle, müşteri deneyimlerini geliştirmek ve daha geniş toplumsal zorlukları ele almak için teknolojik yeniliklerin pazarlama stratejileriyle entegrasyonunu vurgulayan geleceğe dönük bir bakış açısı sunulmaktadır. Bunu yaparken yalnızca daha verimli ve etkili değil, aynı zamanda daha insancıl ve kapsayıcı bir pazarlama vizyonu önerilmektedir.

Pazarlama 5.0 kitabının en önemli özelliği, yapay zeka, Nesnelerin İnterneti (IoT), artırılmış gerçeklik ve diğer dijital teknolojilerin kişiselleştirilmiş ve ilgi çekici müşteri deneyimleri yaratmak için nasıl kullanılabileceğini göstermesidir. Kitabın okuyucu kitlesi olarak, pazarlama çabalarını geliştirmek için teknolojiden yararlanmak isteyen pazarlama profesyonelleri, iş liderleri ve dijital yenilikçileri saymak mümkündür. Aslında kitap, teknoloji odaklı bir dünyada pazarlamanın gelecekteki eğilimlerini anlamak isteyen herkes için de uygundur.

Pazarlama 5.0, veri gizliliği, dijital bölünme ve yapay zekanın etik kullanımı hakkında devam eden tartışmalar ışığında, söz konusu teknolojiler ve toplum üzerindeki potansiyel etkileri hakkındaki aşırı iyimser bir bakış açısı sunmaktadır. En azından yazarlar bu konulardaki çekincelerini, fırsatların yanı sıra tehditlerin de olabileceğini belirtebilirdi.

Pazarlama 6.0 kitabı ise 2024 yılında yayınlanmıştır. Birinci bölümde Pazarlama 6.0 çağında bahsedilmektedir. Multiden omniye ve metaya alt başlığı dikkat çekmektedir. Özellikle genç Z kuşağının ve Alfa kuşağının da artık iş hayatına dâhil olması konusu ile başlangıç yapılmıştır. İlk bölümde metapazarlama kavramı türetilmiş, kavramı ortaya çıkaran beş mikro eğilime yer verilmiştir.

İkinci bölümde metapazarlama kavramını güçlendiren temel teknolojilere değinilmiştir. Genişletilmiş gerçeklik teknolojilerinin sağlayacağı gerçek hayata dair deneyimleme avantajları ele alınmış ve sosyal medya platformlarının gelecekte alacağı biçim öngörülme çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Pazarlama 6.0 deneyiminde doğa insan ile makine etkileşimlerinin sağlanması konusu felsefi açıdan irdelenmiştir. Metaverse Pazarlaması için gerekli adımlar önerilmiş ve planlama sunulmuştur.

9. SONUÇ

Bu çalışma, pazarlama disiplinine yönelik kitap kritiklerinin ya da eleştirilerinin önemini ve bu eleştirilerin bilimsel çalışmalar içerisindeki yeri hakkında literatüre yönelik kapsamlı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Pazarlama literatürünün incelenmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken belli başlı noktaları ortaya koyan çalışma, Pazarlama 3.0 - 4.0 - 5.0 ve 6.0 kavramlarını ele alan kitapların eleştirisi örneği ile bir model önermektedir. Bu model ile ortaya konulmak istenen kitap eleştirileri metodolojisi, yalnızca pazarlama disiplini için değil, genel olarak sosyal bilimler alanında, diğer bilim dalları ve disiplinlere de uyarlanabilecektir.

Çalışmanın ana çıkış noktası, kitap eleştiri / kritiklerinin, bilgi birikiminin artırılması, akademik diyalogların çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi için önemli bir araç olduğu, bu tür çalışmaların akademik hiyerarşi içerisinde daha görünür bir yer edinmesi gerektiğidir. Ayrıca kritik / eleştiri yazım sürecinin, bilimsel araştırmanın sorgulayıcı doğasını yansıttığını ve akademik çalışmaların eleştirel bir şekilde incelenmesini savunmaktadır.

Pazarlama disiplininde ve genel olarak sosyal bilimlerde, kitap eleştiri / kritikleri, bilimsel tartışmaya katılımı ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesini sağlayarak, akademik araştırmaların zenginleştirilmesine önemli bir katkı sunmaktadır. Ortaya konulan model, bu tür çalışmalar için bir temel oluşturarak, gelecekteki araştırmacılara yol gösterici bir kılavuz olabilecektir.

Önerilen model, kitap eleştirisi sürecini analitik bir çerçeveye oturarak, eleştirinin yalnızca bir eserin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekten öteye geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, eleştiri; teorik ve metodolojik katkıların yanı sıra, eserin literatürdeki yerine dair yeni perspektifler sunma potansiyeline sahiptir. Çalışmada ele alınan Pazarlama 3.0'dan Pazarlama 6.0'a kadar olan kitaplar, pazarlamanın insan merkezli

dönüşümünü yansıtmakta ve bu dönüşümün, disiplinin gelecekteki yönelimlerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Kitap eleştirisinin sosyal bilimlerdeki pedagojik rolü, eleştirel düşünme ve analitik yazma becerilerinin geliştirilmesi bağlamında da değerlidir. Eleştirinin, akademik hiyerarşi içinde daha görünür bir konuma taşınması gerektiği ve bu tür çalışmaların bilimsel ilerlemeye yaptığı katkının tanınması gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışmanın sunduğu modelin, yalnızca pazarlama disipliniyle sınırlı kalmayıp sosyal bilimlerin diğer alanlarında da uygulanabilir olması, çalışmanın çok yönlü bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, önerilen modelin daha geniş bir disiplin yelpazesinde test edilmesi ve farklı kitap türleri üzerinde uygulanabilirliğinin araştırılması, akademik bilgi birikiminin zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Pazarlama disiplinindeki dinamik değişimlerin daha iyi anlaşılmasına yönelik kitap eleştirileri, yalnızca mevcut literatüre katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda disiplinin dönüşümüne dair yeni sorular ve araştırma alanları oluşturacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKLAR

- ART TIME (2024), “Kitap İncelemesi”, **Art Time Dergisi** (E-Doküman), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/at/page/13926> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- BADIOU, Alain (2015), **Model Kavramı** (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- BAERT, Patrick (2010), **Sosyal Bilimler Felsefesi** (Çev. Ümit Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul.
- BİNARK, Mutlu (2004), “Kitap Eleştirisi”, **Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi**, S.5, ss.106-114.
- BOURDIEU, Pierre (2019), **Akademik Aklın Eleştirisi** (Çev. P. Burcu Yalım), Metis Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.
- BRYSON, David ve HUDSON, Robert (2017), “Writing a Book Review”, **Journal of Visual Communication in Medicine**, S.40(2), ss.1-3.
- CIOFFI, Karen (2019), “Book Synopsis, Book Description, Book Review – What’s the Difference?”, **Karen Cioffi Bireysel Web Sayfası** (E-Doküman), 5 May 2019, <https://karencioffiwritingforchildren.com/2019/05/05/book-synopsis-book-description-book-review-difference/> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- EAST, John W. (2011), “The Scholarly Book Review in the Humanities - An Academic Cinderella?”, **Journal of Scholarly Publishing**, S.43(1), ss.52-67.
- ERCİYES, Jade Cemre (2021), “Kitap Tanıtımı”, **Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi**, S.6(12), ss.361-370.

- ETİMOLOJİ TÜRKÇE (2024), “*Eleştiri*”, **Etimoloji Türkçe Kurumsal Web Sitesi** (E-Sözlük), <https://www.etimolojiturkce.com/arama/elestiri> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- ETİMOLOJİ TÜRKÇE (2024), “*Kritik*”, **Etimoloji Türkçe Kurumsal Web Sitesi** (E-Sözlük), <https://www.etimolojiturkce.com/arama/kritik> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- GAUNCH, Hugh G. (2016), **Bilimsel Yöntem** (Çev. İbrahim Yıldız), Dipnot Yayınları, Ankara.
- KONDU, Zuhâl (2023), “*Kitap Kritiği: Mehmet Akif'in Mektupları*”, **MAKÜ - Mehmet Akif Ersoy Dergisi**, S.1(1), ss.41-44.
- KOTLER, Philip (2007), **10 Ölümcül Pazarlama Günahı** (Çev. Banu Adıyaman), MediaCat Yayınları, İstanbul.
- KOTLER, Philip ve CASLIONE, John A. (2011), **Kaos Yönetimi** (Çev. Kıvanç Dündar), Optimist Yayınları, İstanbul.
- KOTLER, Philip, KARTAJAYA, Hermawan ve SETIAWAN, Iwan (2011), **Pazarlama 3.0.** (Çev. Kıvanç Dündar), Optimist Yayınları, İstanbul.
- KOTLER, Philip, KARTAJAYA, Hermawan ve SETIAWAN, Iwan (2017), **Pazarlama 4.0.** (Çev. Nadir Özata), Optimist Yayınları, İstanbul.
- KOTLER, Philip, KARTAJAYA, Hermawan ve SETIAWAN, Iwan (2021), **Pazarlama 5.0.** (Çev. Taner Gezer), MediaCat Yayınları, İstanbul.
- KOTLER, Philip, KARTAJAYA, Hermawan ve SETIAWAN, Iwan (2024), **Marketing 6.0.**, Wiley Publisher, New Jersey (US).
- MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (2024), “*Kitap İncelemesi*”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi** (E-Doküman), (tarihsiz), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/page/9132> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- NİŞANYAN SÖZLÜK (2024), “*Eleştiri*”, **Nişanyan Sözlük** (E-Sözlük), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ele%C5%9Ftiri> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- ÖZKAYNAR, Kürşad ve ALTUNIŞIK, Remzi (2017), “*Kitap İncelemesi: Pazarlamada Yenilik Araştırmaları - Theodore Levitt*”, **Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi**, S.1(1), ss.32-43.
- POPPER, Karl Raimund (1998), **Bilimsel Araştırmanın Mantığı** (Çev. İlknur Aka, İbrahim Turan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- POPPER, Karl Raimund (2005), **Hayat Problem Çözmektir** (Çev. Ali Nalbant), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- RUGGIERO, Vincent Ryan (2017), **Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber** (Çev. Çağdaş Dedeoğlu), Alfa Yayınları, İstanbul.
- SARI, Necmi (2014), “*Kitap İncelemesi: Abdülazîz b. Muhammed b. İbrâhîm el-Abdüllatîf, Zavâbitu'l-Cerh ve't-Ta'dil*”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.1(2), ss.209-215.
- TAN, Hikmet (2012), **Aydın Kimdir?**, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- TUNA, Gamze (2016), “*Kitap Özeti - Ulaşılabilir Öğrenme Ortamları ve Teknolojileri*”, **Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi**, S.2(3), ss.188-194.
- TÜRK DİL KURUMU (1947), “*Eleştiri*”, **Büyük Türkçe Sözlük** (E-Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- TÜRKİYE DİN EĞİTİMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (2024), “*Kitap Değerlendirmesi İçin Notlar*”, **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi** (E-Doküman), (26 Kasım 2024), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudear/page/4977> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- UĞUR, Sümeyra (2023), “*Kitap İncelemesi: Kara Kitap*”, **Anadolu Dil ve Eğitim Dergisi**, S.1(1), ss.54-57.
- USC LIBRARIES (2024), “*Book Review*”, **University of Southern California Libraries** (E-Doküman), <https://libguides.usc.edu/writingguide/assignments/bookreview> (Erişim Tarihi: 03.10.2024).

Yapay Zekâ ve Bilimsel Metin Yazımı: Türk Kamu Yönetimi Alanyazınında ChatGPT4.0 Örneği

Artificial Intelligence (AI) and Scientifically Article Writing: The Case of ChatGPT 4.0 in Turkish Public Administration Literature

Yasin Can GÖNÜLTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi,
Rektörlük, gonultascan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2267-0465>

Makale Başvuru Tarihi: 02.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bilimsel metin üretimlerinde yapay zekâ kullanımı giderek artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Yapay zekâ araçları, araştırma süreçlerinde verimliliği artırsa da etik, intihal ve içerik doğruluğu konularında riskler taşımaktadır. Özellikle nesnel bilgilerde hatalar ve eksiklikler görülebilen, subjektif içerikler düşünsel süreçlere oldukça büyük destekler sağlamaktadır. Bu nedenle yapay zekâ, bilimsel üretimde bir destek aracı olarak kullanılmalı, eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi önerilmektedir. Bu çalışmada, yapay zekânın Türk Kamu Yönetimi alanyazınındaki akademik çalışmalarda kullanım potansiyeli objektif ve subjektif sorulara verdiği yanıtlar üzerinden incelenmiştir. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen beş temel başlık çerçevesinde günümüz yapay zekâ araçlarından en popüler olan ChatGPT'nin güncel ve ücretli versiyonu 4.0'a hem objektif hem de subjektif sorular yöneltilmiş, verilen cevaplar yorumlanarak değerlendirilmiştir. Nesnel bilgilerdeki doğruluk eksiklikleri ve intihal riskleri, dikkatli bir inceleme ve kontrol gerektirirken, subjektif içeriklerin akademik yazı süreçlerine katkıları göz önünde bulundurulabilecek avantaj sağlamaktadır. Yapay zekânın akademik yazımda etkin bir şekilde kullanılması için, etik kuralların sıkı bir şekilde takip edilmesi ve yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin bilimsel doğruluk açısından sürekli test edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Makale Yazımı,

ChatGpt,

Yapay Zekâ,

Kamu Yönetimi,

ABSTRACT

The application of artificial intelligence in the production of scientific texts is becoming increasingly prevalent and pervasive. While the use of artificial intelligence tools enhances the efficacy of research procedures, they also present potential ethical, plagiarism, and content accuracy concerns. While errors and deficiencies are particularly evident in objective information, subjective content offers substantial support to intellectual processes. It is therefore recommended that artificial intelligence be used as a support tool in scientific don't use comma in here, and that it be subjected to critical filtering. his study examines the potential applications of artificial intelligence in academic studies within the Turkish public administration literature. It does so by asking objective and subjective questions of both the current and paid version 4.0 of ChatGPT, the most popular artificial intelligence tool today. The answers given to these questions are then interpreted and evaluated. The study is based on five main topics, selected using the simple random sampling method. While the absence of accuracy and plagiarism concerns associated with objective information necessitates meticulous examination and oversight, the contributions of subjective content to the academic writing process offer a potential benefit that merits consideration. In order for artificial intelligence to be employed effectively in academic writing, it is imperative that ethical guidelines are adhered to rigorously and that the content generated by artificial intelligence is subjected to continuous scrutiny for scientific precision.

Keywords:

Article Writing,

ChatGpt,

Artificial Intelligence,

Public Administration,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): GÖNÜLTAŞ, Yasin Can (2024), "Türk Kamu Yönetimi Alanyazınına İlişkin Yapay Zekâya Makale Yazdırmak: ChatGPT4.0 Örneği", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.827-843, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1578165>

1. GİRİŞ

Türk Kamu Yönetimi alanyazınına ilişkin geçmişten günümüze kadar sayısız araştırma makalesi, derleme, kitap bölümü gibi akademik metinler üretilmiştir. Kamu yönetiminin tarihsel süreçteki temel gelişim evreleri, teknoloji, ekonomi ve toplumla olan ilişkileri çerçevesinde incelenerek literatür birikimi sağlanmıştır (Mecek ve Kocakula Yıldırım, 2020:1419). Kimi birbirini tamamlayan kimi birbirinden ayrışan kimi de farklı perspektiflerden ele alan bir yapıya sahip olmuştur. Türk Kamu Yönetiminin farklı bakış açılarıyla incelenmesi, tarihsel birikimi ve bilim insanlarımızın değerli katkılarıyla mümkün olmuştur.

1970’li yıllar itibariyle kişisel bilgisayar, internet ve sosyal medyanın yaygın bir şekilde kullanılmasıyla teknoloji, üretim araçları ve kamu yönetiminde köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Yeni kamu yönetimi ya da Kamu Yönetimi 3.0 olarak ifade edilen bu süreçte veriler dijital ortama aktarılmış, işlenmiş, karşılaştırma ve analizlere tabi tutulmuştur. 2000’li yıllar ile teknolojik gelişmeler daha da büyük verilerin hızlı, kolay ve az maliyet ile elde edilmesine, depolanmasına, işlenmesine, analiz edilmesine ve ürün olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır. Yerel ve bölgesel nitelikteki veriler ulusal ve hatta bazen küresel düzeyde birbirine entegre edilmiştir. Kullanılan teknolojiler yenilenerek daha hızlı, etkin, güvenli ve konforlu bilgi/hizmet akışı sağlanmıştır. İnsanlar arasındaki ilişki ve etkileşim ağına makineler, akıllı cihazlar, sistemler, ağlar, uygulamalar, eşyalar ve hatta nesnelere de dâhil edilmiştir. Teknoloji, doğa ve insan arasındaki bu ilişki ve etkileşim kamu yönetimi 5.0’ı da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda fiziksel alanın (gerçek toplumun) ve siber (dijital) alanın birbiri ile yüksek seviyede entegre edilerek, uyumlu bir şekilde geliştirilmesi amaçlanmıştır. (Yılmaz ve Mecek, 2021:103-104).

Kamu Yönetimi 5.0 (Akıllı Toplum) süreciyle birlikte kullanılan teknolojiler de dönüşmeye başlamıştır. Bu kapsamda kamu yönetimi hizmet anlayışında ve araçlarında da dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bu durum birçok ülkede kendini hızlıca göstermeye başlamıştır. Örneğin ülkeler akıllı fabrikalar ve sistemlerin yeni teknolojik odağı ve ana bileşenleri olan nesnelere interneti (IoT), yapay zeka (AI), robotik lojistik çözümler (taşımacı robotlar, konveyörler gibi), endüstriyel robotlar, makineler arası iletişim (M2M), akıllı mobil cihazlar, 3D yazıcılar, sensörler, yarı iletkenler, blokzincir, endüstriyel üreticilere yönelik yazılım programları ve sistemler ile uçta hesaplama (edge computing) ve bulut bilişim gibi ileri teknolojik araçlar ile Toplum 5.0’ı tüm endüstrilerde ve toplumsal faaliyetlerde kullanmayı hedeflemişlerdir. Bunu gerçekleştirirken de “*akıllı üretim/akıllı fabrikalar*” alanındaki uzmanlık ve birikimlerini tüm dünyaya ihraç ederek ekonomik güçlerini geliştirme amacı gütmektedirler (BTK, tarihsiz:4). Bu değişim ve dönüşüm sadece üretim araçları ve hizmet sunum şekilleri ile sınırlı kalmamış, diğer alanlar ve kullanımlarda da kendisini göstermeye başlamıştır.

Kapsamlı ve köklü bir geçmişe sahip olan kamu yönetimi disiplinine ilişkin üretilen akademik çıktılarda günümüz teknolojilerinin önemli araçlarından olan yapay zekâ kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri yapay zekânın akademik çevrede hızla artan bir trend haline gelmiş olmasıdır. Araştırma ve yazım süreçlerinde verimliliği artırmak amacıyla kullanılan yapay zekâ araçları, metin yazımından veri analizine kadar birçok alanda etkili bir rol oynamaktadır. Özellikle doğal dil işleme teknolojileri sayesinde, yapay zekâ hem literatür taramalarında araştırmacılara yardımcı olmakta hem de bilimsel metinlerin düzenlenmesi ve yapılandırılmasında katkı sağlamaktadır. Ancak, bu araçların kullanımıyla ilgili etik tartışmalar da gündeme gelmektedir.

Etik açıdan, yapay zekânın akademik çalışmalarda kullanımı, intihal, veri manipülasyonu ve araştırmacının özgün katkısının sınırları gibi konuları gündeme taşımaktadır. Yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin orijinalliği ve bilimsel geçerliliği konusundaki belirsizlikler, akademik yazım sürecinde önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Ayrıca, bu teknolojilerin kullanımı, akademik çalışmalarda sorumluluk kavramını da yeniden sorgulama ihtiyacı doğurmaktadır. Yapay zekânın ürettiği çıktılardan kim sorumlu olacak ve bu tür araçlar araştırmacıların akademik katkılarını nasıl etkileyecek soruları, bu bağlamda tartışılması gereken temel etik sorunsalıdır.

Akademik yazımda yapay zekânın kullanımı, araştırmacılara zaman kazandırmakla birlikte, bilimsel üretim sürecine farklı bir boyut katmaktadır. Örneğin, literatür özetleme veya veri sınıflandırma gibi görevlerde yapay zekâ araçlarının kullanılması, geniş veri kümelerine hızlı bir şekilde erişim ve analiz imkânı sunmaktadır. Bununla birlikte, yapay zekânın bilimsel bulguları yorumlamadaki sınırlamaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Yapay zekâ, insan perspektifini ve eleştirel düşünmeyi tam anlamıyla ikame edemediğinden, akademik çalışmaların sadece teknik destek aracı olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır.

Yapay zekânın akademik çalışmalarda kullanımı, bilimsel süreçlerde bir devrim niteliği taşısa da, bu teknolojilerin sorumlu ve etik bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Akademik dünyanın, yapay zekâ kullanımının potansiyel faydalarını ve risklerini dengeleyerek bu araçları nasıl entegre edeceğine dair kapsamlı bir strateji geliştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, yapay zekânın araştırma süreçlerine katkısı, ancak etik çerçevede ve bilimsel kaliteye zarar vermeden değerlendirildiğinde olumlu sonuçlar doğurabilir. Bunun dışında nesnel ve yorumsal sorulara ilişkin verdiği cevapların tutarlı olup olmadığı da test edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, yapay zekânın Türk Kamu Yönetimi alanyazınındaki akademik çalışmalarda kullanım potansiyeli objektif ve subjektif sorulara verdiği yanıtlar üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle yapay zeka ve bilimsel makale yazımı konusu teorik açıdan kısaca ele alınmıştır. Sonrasında ise araştırmanın uygulama kısmı gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen beş temel başlık çerçevesinde günümüz yapay zekâ araçlarından en popüler olan CHATGPT'nin güncel ve ücretli versiyonu 4.0'a hem objektif hem de subjektif sorular yöneltilmiş, verilen cevaplar yorumlanarak değerlendirilmiştir.

2. YAPAY ZEKÂ VE BİLİMSEL MAKALE YAZIMI

Yapay zekânın öncü bilim adamlarından Alan Turing'in 1950 yılında ortaya attığı "*makinelere düşünebilir mi?*" sorusundan (Dijital Dönüşüm Ofisi, 2024) bugünlere gelene kadar yapay zekâ uygulamaları ve yapay zekâ destekli teknolojiler önemli bir yol katetmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda araştırmacılar, bilgiyi temsil etmek ve sorunları çözmek için mantık ve kuralları kullanan sembolik bir yapay zekâ sistemine odaklanmıştır. 1970'lerde bilgisayar programlarının belirli alanlardaki insan uzmanlığını taklit ettiği uygulamalar geliştirilmiştir (Gooinn, 2023:7).

Yapay zekâ sistemleri 1970'li yıllardan sonraki dönemlerde zorluklar ve gerilemelerle karşılaşmıştır. Yüksek beklentiler ve sınırlı ilerleme, "*yapay zekâ kışı*" olarak bilinen finansman ve ilgide düşüşe yol açmıştır. Bununla birlikte makine öğrenimi gibi alanlarda araştırmalar devam etmiştir. 1980'lerde ve 1990'larda, araştırmacılar bilgisayarların verilerden öğrenmesini ve performanslarını artırmalarını sağlayan algoritmaları ve teknikleri keşfettikçe makine öğrenimi hız kazanmıştır. İnsan beyninden esinlenen bir tür makine öğrenimi modeli olan bu sistem ilerlemeler kaydetmeye devam etmiştir. 2000'ler ile 2010'lu yıllar arasında büyük veri kümeleri ve hesaplama gücü, yapay zekâ araştırmalarını ileriye taşımıştır. Çok katmanlı ağlardan yararlanan derin öğrenme gibi makine öğrenimi teknikleri, görüntü ve konuşma tanıma gibi alanlarda dikkate değer sonuçlar elde etmiştir. Sanal asistanlar ve tavsiye sistemleri de dâhil olmak üzere pratik uygulamalar ortaya çıkmıştır. 2010'lu yıllardan günümüze kadar gelen süreçte ise yapay zekâ teknolojilerinde önemli atılımlar yaşanmıştır. Derin öğrenme, takviyeli öğrenme ve dil alanındaki ilerlemeler, otonom araçlar, sağlık teşhisi ve oyun oynayan yapay zekâ sistemleri gibi çeşitli alanlarda etkileyici başarılarla yol açmıştır. Günümüzde yapay zekâ teknolojileri, hayatımızın çeşitli yönlerine entegrasyonla birlikte hızla gelişmeye devam etmektedir (Gooinn, 2023:8; Özkaynar, 2024:1480).

Yapay zekânın farklı bilim dallarında, üretim araçlarında vd. alanlarda kullanımı geliştikçe bu doğrultuda bilimsel eser yazımı alanında da yapay zekâ kullanımı kendisini göstermeye başlamıştır. Bilimsel makale yazımı, akademik bilginin üretimi ve paylaşımı için temel bir araçtır. Bu süreç, uzun yıllardır belirli standartlara bağlı olarak ilerlemiş ve geleneksel yöntemlerle şekillenmiştir. Ancak yapay zekânın (YZ) akademik alana dâhil olmasıyla, bilimsel yazım süreçleri yeniden tanımlanmakta ve dönüştürülmektedir. YZ, metin üretiminden literatür taramasına, verilerin analizinden sonuçların görselleştirilmesine kadar geniş bir yelpazede araştırmacılara yardımcı olmaktadır. Bu durum, sadece hız ve verimlilik açısından değil, aynı zamanda araştırma süreçlerinin kalitesi üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır.

Samet Büyükkada'nın 2024 yılında yapmış olduğu "*Akademik Yazımda Yapay Zekâ Kullanımının Etik Açısından İncelenmesi: ChatGPT Örneği*" başlıklı çalışmada "*bilimsel metinlerde yapay zekâ kullanılabilir mi?*" sorusuna; YZ'nin yeteneklerini kullanarak ve çeşitli örneklerle "*evet*" cevabını vermesi, yine buna ilişkin çeşitli akademik içerikler üretmek "*bilimsel metin metodolojisini*" kurgulayabilmesi, akademik metin üretmede yeni bir dönemin açıldığına en iyi örneklerdendir. YZ'nin bilimsel metin üretme anlamındaki somut örneği Büyükkada'ya göre, 2005 yılında, Massachusetts Institute of Technology'den üç öğrenci, bilimsel konferans sayılarındaki artışa ve kabul edilen çalışmaların yeterince denetlenmemesine dikkat çekmek amacıyla tamamen yapay zekâ tarafından oluşturulmuş bir makale yazmaları ve bu makaleyi de bir konferansta sunmaları olmuştur (Büyükkada, 2024:3).

Bu tarihten itibaren YZ modellerinin gelişmesi ve yeni YZ ürünlerinin ortaya çıkmasının ardından 2022 yılında OpenAI tarafından ChatGPT'nin geliştirilmesi ve piyasaya sunulmasıyla birlikte yazılı, sesli veya görsellik içeren neredeyse her alanda bu programın etkisi hızlı bir biçimde artmıştır. Akademik bilginin yazıya dönüştürülmesinde kullanılabilecek bir mekanizma olarak YZ; bilim insanlarının metin üretmede kullandığı geleneksel yöntemlerin dijital ve hızlı bir versiyonudur. YZ'ye “**akademik bir makaleyi neye göre yazıyorsun?**” sorusunu yönelttiğimizde aşağıdaki gibi bir cevap üretmektedir;

“Akademik bir makale yazarken temel olarak aşağıdaki kriterlere ve unsurlara dikkat ediyorum:

1. *Konu ve Amacın Belirlenmesi Araştırma Sorusu: Makalenin temel araştırma sorusunu veya problemini net bir şekilde tanımlamak. Bu, makalenin odak noktasını oluşturur.*

Hedef Kitle: Makalenin kimler için yazıldığını (örneğin, akademisyenler, uzmanlar, uygulayıcılar) göz önünde bulundurmak.

2. *Literatür Taraması Konuyla ilgili güncel ve temel kaynakları incelemek. Bu, çalışmanın akademik bir temele oturmasını sağlar. Mevcut çalışmaların eksiklerini veya çözülmemiş sorunlarını belirleyerek özgün bir bakış açısı geliştirmek.*

3. *Yapısal Plan Başlık: Çalışmayı özetleyen açık, öz ve akademik bir başlık oluşturmak. Özet (Abstract): Makalenin ana argümanını, yöntemi ve bulgularını kısa ve anlaşılır bir şekilde sunmak. Giriş: Araştırma sorusunu, çalışmanın amacını ve önemini açıklamak.*

Literatür İncelemesi: Konuyla ilgili geçmiş çalışmaları ele almak ve bu çalışmalardaki boşluklara dikkat çekmek.

Yöntem: Araştırmanın nasıl yapıldığını açıklamak (ör. veri toplama, analiz yöntemleri).

Bulgular: Araştırmanın sonuçlarını net bir şekilde sunmak.

Tartışma: Bulguları literatürle ilişkilendirerek yorumlamak ve çalışmanın katkısını ortaya koymak.

Sonuç: Çalışmanın ana çıktıları ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler.

4. *Akademik Düzeyde Dil Kullanımı Netlik ve Tutarlılık: Düşünceleri açık ve mantıklı bir şekilde ifade etmek. Objektiflik: Kişisel görüşlerden ziyade, veri ve kanıtlara dayalı bir yaklaşım benimsemek.*

Akademik Terimler: Konuya uygun terminolojiyi doğru bir şekilde kullanmak.

5. *Yöntem ve Veriler Kullanılan yöntemlerin gerekçelendirilmesi (ör. neden nitel/nicel yöntem seçildiği). Verilerin doğruluğundan ve güvenilirliğinden emin olmak.*

6. *Kaynak Gösterimi Akademik etik kurallarına uygun olarak, kullanılan tüm kaynakları doğru şekilde atıf yapmak. Belirli bir atıf stiline (ör. APA, MLA, Chicago) bağlı kalmak.*

7. *Özgünlük Konuyla ilgili özgün bir katkı sağlamak. Plagiarizm testlerinden geçerek çalışmanın tamamen özgün olduğunu garanti etmek.*

8. *Eleştirel ve Sistemik Yaklaşım Konuyla ilgili farklı perspektifleri değerlendirmek. Verileri eleştirel bir süzgeçten geçirerek güçlü argümanlar oluşturmak.*

9. *Son Kontrol ve Revizyon Yazım hatalarını, mantık sıralamasını ve dil kullanımını dikkatlice kontrol etmek. Gerekirse bağımsız bir gözden geçirilmesini sağlamak (ör. hakemlerden veya meslektaşlardan geri bildirim almak). Bu unsurlar, akademik bir makalenin bilimsel standartlara uygun ve etkili bir şekilde hazırlanmasına yardımcı olur.”*

Akademik metin üretirken metnin içinde bulunması gereken temel ve genel kurallara doğrudan uygun olarak içerik ürettiğini belirtmektedir. Ancak YZ kullanırken iki temel soru gündeme gelmektedir. Bunlardan ilki: “**YZ'nin ürettiği metinlerin içeriği güvenilir mi?**”, diğeri de “**YZ'nin ürettiği metinlerin içeriği akademik içeriğin kullanılması etik midir?**”. Bu sorular ChatGPT tarafından şu şekilde cevaplanmıştır;

Soru: “YZ'nin ürettiği metinlerin içeriği güvenilir mi?”

“Yapay zekâ (YZ) tarafından üretilen metinlerin güvenilirliği, modelin eğitildiği veri kaynaklarına, bağlama ve kullanıcının denetimine bağlıdır. Güvenilir kaynaklarla eğitilmiş

modeller genellikle doğru bilgiler sunarken, hatalı veya güncel olmayan verilerle eğitilmiş modeller yanlış bilgi üretebilir. YZ'nin metinleri anlamlı ve tutarlı görünebilir, ancak her zaman gerçeklere dayanmayabilir. Bu nedenle, YZ'nin sunduğu içerik akademik veya teknik çalışmalarda doğrudan kullanılmadan önce bağımsız olarak doğrulanmalı ve kaynaklarla desteklenmelidir. YZ, araştırma sürecinde yardımcı bir araç olarak faydalı olsa da, metinlerin doğruluğunu garanti etmek kullanıcıya düşer.”

Soru: “YZ’ nin üretmiş olduğu akademik içeriğin kullanılması etik midir?”

“Yapay zekâ (YZ) tarafından üretilen akademik içeriğin kullanımı, etik açıdan kabul edilebilir ancak belirli sınırlar içinde kalmalıdır. YZ, destekleyici bir araç olarak kullanılmalı ve yazarın özgün katkısı ile analiz sürecini gölgelememelidir. Yazar, YZ'nin kullanımını şeffaf bir şekilde açıklamalı ve üretilen bilgilerin doğruluğunu kontrol ederek gerekli atıfları yapmalıdır. Tamamen YZ tarafından üretilmiş metinlerin, yazarın kendi çalışması gibi sunulması akademik etik ihlali sayılır. Bu nedenle, YZ'nin kullanımı şeffaflık, özgünlük ve doğrulanabilirlik ilkelerine uygun şekilde gerçekleştirilmelidir.”

YZ yukarıdaki açıklamayla “*akademik etik kurallarının*” olması gerektiği vurgusunu da yapmaktadır. Yapay zekânın (YZ) akademik yazıma sunduğu en büyük avantaj, zamandan tasarruf sağlarken araştırmacıları doğru kaynaklara yönlendirme yeteneğidir. Günümüzde ekonomilerin, politikaların, ilişkilerin ve özellikle fikirlerin hızla değiştiği düşünüldüğünde, sorularımıza hızlı ve etkili yanıtlar sunan bir sistemin değeri tartışılmazdır. Ancak, bu tasarrufun gerçek bir faydaya dönüşmesi, mevcut verilerin derinlemesine incelenmesinde herhangi bir eksiklik yaşanmamasıyla mümkündür. ChatGPT, dilbilgisi ve dilsel yapı konusundaki başarısıyla, içeriklerini akıcı bir şekilde oluştururken, zaman kazandırma konusundaki asıl potansiyelini ortaya koyar. Böylece, araştırmacılar ihtiyaç duydukları cevaplara kısa sürede ulaşabildikleri, yepyeni bir dönemin başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Büyükada, 2024:11).

ChatGpt’ye göre; YZ'nin bilimsel makale yazımında sunduğu en belirgin katkılardan biri de, büyük veri setlerinin analizi ve karmaşık bilgilerin sentezlenmesidir. Geleneksel yöntemlerle haftalar alabilecek literatür taraması ve kaynak analizi, YZ tabanlı araçlarla çok daha kısa sürede tamamlanabilmektedir. Bu durum, araştırmacıların zamanlarını daha yaratıcı ve analitik süreçlere ayırmalarını mümkün kılmaktadır. Örneğin, dil modeli tabanlı YZ araçları, makale yazımında akıcılığı artırmak, karmaşık kavramları daha açık bir şekilde ifade etmek ve dilbilgisi hatalarını en aza indirmek için etkili araçlar sunmaktadır. Bu, özellikle anadili İngilizce olmayan akademisyenler için büyük bir avantajdır.

Ancak YZ'nin bilimsel yazım süreçlerine entegrasyonu, etik ve epistemolojik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. YZ'nin metin üretimindeki rolü, özgünlük, yazarlık ve akademik dürüstlük kavramlarını yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir. Örneğin, bir makalenin ne kadarının YZ tarafından üretilmiş olduğu ve bu durumun yazarlık hakkını nasıl etkilediği, akademik dünyada giderek önem kazanan bir tartışma konusudur. Ayrıca, YZ'nin önerdiği bilgilerin doğruluğu ve tarafsızlığı da sorgulanmalıdır; zira bu araçlar, mevcut verilerden öğrenirken, bu verilerin içsel önyargılarını da taşıyabilir.

Yapay zekâ, ChatGpt’ye göre bilimsel makale yazımında devrim niteliğinde fırsatlar sunarken, aynı zamanda yeni sorumluluklar ve etik çerçeveler oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, YZ'nin akademik alanda kullanımı, sadece teknik bir yenilik olarak değil, aynı zamanda bilimsel bilginin doğasını ve geleceğini şekillendiren bir paradigma değişikliği olarak ele alınmalıdır. Akademik camianın, bu dönüşümün hem fırsatlarını hem de sınırlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmesi, bilimin ilerlemesi açısından hayati öneme sahiptir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE UYGULANMASI

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada, yapay zekâ uygulamalarından en popülerleri CHATGPT nin güncel ve ücretli versiyonu olan 4.0 kullanılarak subjektif ve objektif veri incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki temel amaç yapay zekânın alan yazınlarına ilişkin güvenilirliğini kavramsal ve kuramsal bir biçimde test etmektir. Günümüzdeki akademik çalışmaların birçoğunun tamamen veya kısmi olarak yapay zekâ uygulamalarıyla gerçekleştirilmeye başlanması ve literatürde güvenilirliğinin tartışma konusu olması bu çalışmanın hazırlanmasına temel oluşturmuştur. Bu kapsamda Türk Kamu yönetimi alanyazınında temel ve genel tartışma konularından basit tesadüfî örnekleme

yöntemi kullanılarak 5 başlık belirlenmiştir. Bu başlıklara yönelik olarak yapay zekâya objektif yani ölçülebilir; ayrıca subjektif ve yorum yapabileceği iki tür soru iletilmiştir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Veri Toplama

Kamu Yönetimine ilişkin konu başlıkları sınırlılığın sağlanması amacıyla Türkiye'deki ulusal veya uluslararası hakemli dergilere elektronik olarak ev sahipliği yapan ve bunun yanında editöryal yönetim süreçlerine yönelik arayüz sağlayan dergipark veritabanı “kamu yönetimi” anahtar kelimesiyle taranmış, 100.000’den fazla çalışma içinden en fazla çalışılan, benzer olmayan ve güncelliğini koruyan 1500 tema belirlenmiş ve bu temalar yapay zekâ tarafından taranarak “*basit tesadüfi örneklem*” yöntemiyle 5 temel başlığa indirgenmiştir.

Tablo 1. 1500 Ana Temadan Bazıları

1.Merkezi Yönetim ve Yerinden Yönetim
2. Kurumsallaşma
3. Kamu Yönetiminde Reform ve Reform Hareketleri
4. Küreselleşme ve Kalkınma
5. Avrupa Birliği
6. Kamu Politikası
.
.
308. Kamu Yönetiminde Robotik Proses
309. Dijital İmza ve Güvenlik
.
.
793. Kentsel Isı Adası Etkisi
794. Kamu Yönetiminde Mülteci Krizine Karşı Uluslararası İşbirliği
.
.
1111. Mülteci Politikaları ve Ekonomik Uyum
1112. Kentsel Yönetişim ve Çevre Stratejileri
.
.
1498. İklim Krizi ile Mücadelede Ulusal Strateji Planları
1499. Kamu Yönetiminde Yeşil Kamu Harcamaları ve Denetimi
1500. Kamu Yönetiminde Sağlık Hizmetlerine Erişim Stratejileri ve Gelişimi

3.3. Araştırmanın Veri Analiz Yöntemi

Kamu yönetimi alanyazını, yüzyıllar süren yönetim anlayışlarını yansıtan, günümüze kadar evrimleşerek ve gelişerek ilerleyen geniş bir disiplindir. Alanyazında yer alan tüm konuların birarada incelenmesi rasyonel olmaktan uzaktır. Bu nedenle binlerce konu başlığı arasından en fazla tartışma konusu olagelmış ve güncelliğini de korumaya devam eden altlıklar, bu makale içinde “*basit tesadüfi örneklem yöntemi*” kullanılarak yapay zekâ ve python aracılığıyla belirlenmiştir.

Basit rastgele örneklem olarak da bilinen tesadüfi örneklem, evrendeki tüm öğelerin örneklem dâhil edilme şansının eşit olduğu bir yöntemdir. Bu yöntemin kullanılabilmesi için ele alınan konunun evren açısından benzer özellikler taşıması, yani homojen olması gerekir. Bu tür bir örneklemede, ilk adım olarak evrendeki tüm öğeleri içeren bir örneklem çerçevesi oluşturulmalıdır. Araştırmacı, genellikle bir liste şeklinde hazırlanan bu çerçevede her öğeye bir numara atar. Ardından, araştırmacı, örneklem dâhil edilecek öğe sayısı kadar rastgele sayılar üretir ya da listedeki öğeleri rastgele seçmek için bir yöntem kullanır. Basit tesadüfi örneklem yöntemi, iyi bir örneklem kapsamı mevcut olduğu zaman ve evren, spesifik bir alanda yoğunlaştığı zaman daha kullanışlı hale gelmektedir (Kerlinger ve Lee, 1999; Mertens, 2014; Neuman, 2014; Baltacı, 2018). Belirlenen başlıklara yine yapay zekâ aracılığıyla objektif ve subjektif kriterlerde soru yönelterek cevap vermesi istenmiş, objektif sorulara

yönelik cevaplar doğru bilgilerle karşılaştırılmıştır. Örneklem seçimi aşamalarında rastgele sayı üretme algoritması kullanılmış, böylece her başlığın seçilme olasılığı eşit bir şekilde tasarlanmıştır.

Evrendeki toplam başlık sayısı (N):

Evrendeki öge sayısı $N=1500$ olarak tanımlanmıştır.

Örneklem büyüklüğü (n): $n=5$ 'tir.

Her bir başlığın seçilme olasılığı (P): Her başlığın örneklemde yer alma olasılığı, evrendeki tüm ögelerin eşit seçilme olasılığına dayanmaktadır.

$$P(\text{her başlık için}) = \frac{n}{N} = \frac{5}{1500} = 0.00333$$

Yani, her başlığın seçilme olasılığı yaklaşık olarak %0.333'tür.

Basit tesadüfî örneklemede, her ögeyi eşit seçilme olasılığıyla seçmek için rastgele sayılar üretilir. Python veya Excel gibi araçlar kullanılarak 1 ile 1500 arasında 5 rastgele sayı üretilebilir. Bu rastgele sayılar başlıkların indekslerini temsil eder. **Python** ile rastgele sayı üretimi şu şekilde yapılır;

```
"import random
random.sample(range(1, 1501), 5)"
```

Bu Python komutu, 1 ile 1500 arasında 5 rastgele sayı seçer. Örnek olarak elde edilen rastgele sayılar şunlar olabilir;

450, 981, 657, 345, 30

Bu örneklem yönteminde seçim, herhangi bir önyargı olmaksızın tamamen rastgele yapılmakta ve tüm ögelerin eşit seçilme olasılığı bulunmaktadır. Bu sayede seçilen 5 başlık aşağıdakilerden oluşmuştur;

Tablo2: Basit Tesadüfî Örnekleme Yöntemiyle Seçilen Başlıklar

Sıra	Seçilen Başlığın Sıralamadaki Yeri	Başlık
1	450	Kamu Yönetiminde Belediyelerin Mali Yapısı ve Denetimi
2	981	Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Bütçe Yönetimi
3	657	Yerel Yönetimlerde İklim Uyum Stratejileri
4	345	Yerel Yönetim Reformları ve Belediyeler
5	30	Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi

3.4. Araştırmanın Bulguları

Yapay zekâya belirlenen konular ekseninde yazar tarafından objektif ve subjektif çeşitli sorular yöneltilmiş ve yorumlanmıştır. Bu sorular araştırmacıya göre değişkenlik gösterebilir.

1.Başlık: Kamu Yönetiminde Belediyelerin Mali Yapısı ve Denetimi

Yapay zekâya (YZ) yöneltilen objektif soru:

“Kamu Yönetiminde Belediyelerin Mali Yapısı ve Denetimi hangi araçlarla sağlanır?”

YZ Cevap:

“Kamu yönetiminde belediyelerin mali yapısı ve denetimi, çeşitli araçlar ve mekanizmalarla sağlanır. İşte başlıca araçlar;

Bütçe ve Bütçe Süreci: Gelir-gider planlaması yapılır.

Mali Raporlama: Belediyeler düzenli mali raporlar sunar.

İç Denetim: Belediyenin mali işlemleri iç denetimle kontrol edilir.

Dış Denetim (Sayıştay): Bağımsız olarak mali denetim yapılır.

Belediye Meclisi Denetimi: Meclis mali politikaları ve bütçeyi onaylar.

Kanunlar: 5018, 5393 ve 2464 sayılı kanunlar temel düzenlemeleri sağlar.

Performans Esaslı Bütçeleme: Mali hedefler performans göstergelerine dayandırılır.

Stratejik Planlama: Stratejik planlar ve faaliyet raporları mali sürdürülebilirliği destekler. Bu araçlar, belediyelerin mali yapısının denetlenmesi ve sürdürülebilirliği için kullanılır.”

Yapay zekâya yöneltilen subjektif soru:

“Kamu Yönetiminde Belediyelerin Mali Yapısı ve Denetimi'nde kullanılan kriterler; belediyelerin mali sürdürülebilirliği ve hesap verebilirliği açısından nasıl bir katkı sağlamaktadır?”

YZ Cevap:

“Kamu yönetiminde belediyelerin mali yapısı ve denetiminde kullanılan kriterler, belediyelerin mali sürdürülebilirliği ve hesap verebilirliği açısından kritik roller üstlenmektedir. Belediyelerin mali sürdürülebilirliğini sağlamak, yalnızca kısa vadeli bütçe dengesi sağlamakla sınırlı değildir; aynı zamanda uzun vadeli mali planlamanın yapılarak kaynakların etkin bir şekilde kullanılması gereklidir. Bu kapsamda kullanılan mali kriterler, belediyelerin borçlanma kapasitelerini kontrol altında tutarak aşırı borçlanmanın önüne geçer ve mali disiplini sağlar. Özellikle performans esaslı bütçeleme ve stratejik planlama gibi araçlar, belediyelerin mevcut kaynaklarını uzun vadede sürdürülebilir kılmak için önemli bir zemin oluşturur.

Mali sürdürülebilirlik açısından en önemli katkılardan biri, bütçe süreçlerinin denetim kriterleri çerçevesinde etkin bir şekilde işletilmesidir. Belediyelerin bütçe gelirleri ve giderleri dengede tutulduğunda, mali kaynaklar verimli bir şekilde kullanılır ve uzun vadede sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılır. Özellikle 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gibi yasal düzenlemeler, bütçe dengesinin korunması ve mali disiplinin sağlanması için gereken kurumsal çerçeveyi sunar. Böylece belediyelerin borçlanma politikaları ve mali performansları etkin bir şekilde izlenir.

Belediyelerin hesap verebilirliği açısından kullanılan denetim kriterleri ise şeffaflık ve kamu denetimini güçlendirmektedir. İç denetim mekanizmaları, belediyelerin kendi mali yönetimlerini sürekli olarak gözden geçirmelerine olanak tanırken, dış denetim (Sayıştay denetimi) kamuya açık bir şekilde mali işlemleri denetler. Bu denetim süreçleri, kamu kaynaklarının etkin kullanılıp kullanılmadığını sorgulamakta ve belediyelerin hesap verebilirlik düzeylerini yükseltmektedir. Hesap verebilirlik, yerel yönetimlerin vatandaşlara karşı sorumluluk taşıdığı bilinciyle hareket etmelerini sağlar, böylece yerel demokrasinin güçlenmesine de katkıda bulunur. Sonuç olarak, belediyelerin mali yapısı ve denetiminde kullanılan kriterler, hem mali sürdürülebilirlik hem de hesap verebilirlik açısından önemli yapısal katkılar sunar. Bu kriterler, belediyelerin mali disiplini koruyarak uzun vadeli kalkınmayı desteklemesini, aynı zamanda şeffaf ve hesap verebilir yönetim anlayışıyla vatandaşlara karşı sorumluluk taşımasını sağlar.”

Belediyelerde gerçekleştirilen denetim, çeşitli yasal düzenlemeler ve denetim mekanizmaları ile kapsamlı bir çerçevede ele alınmaktadır. Anayasa'nın 127. maddesi, 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) gibi mevzuatlar, belediyelerin mali yapısı ve idari işlemlerinin denetim sürecini düzenlemektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda özel bir denetim düzenlemesi yer almamakla birlikte, 5393

sayılı Belediye Kanunu'nun denetim hükümleri büyükşehir belediyelerine de uygulanmaktadır. Bu kapsamda merkezi yönetim, vesayet denetimi yetkisini kullanarak İçişleri Bakanlığı aracılığıyla belediyelerin mali işlemleri dışındaki idari işlemlerini denetleyebilir. Ayrıca, belirli durumlarda 5018 sayılı KMYKK ile İçişleri Bakanlığı'na mali denetim yetkisi de verilmiştir. Maliye Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu ve Kamu İhale Kurumu gibi diğer kurumlar da belediyelerin mali denetimi ile ilgili görevler üstlenmiştir. Belediyelerde iç denetim, iç denetçiler tarafından yapılırken, dış denetim ise Sayıştay tarafından yürütülmektedir. Sayıştay aynı zamanda belediyeler üzerinde yargı denetimi fonksiyonunu da yerine getirir. Bunun dışında, belediye meclislerine tanınan bilgi edinme ve denetim yetkileri, belediye başkanlarına bağlı teftiş kurulları, denetim komisyonları ve ihtisas komisyonları (plan ve bütçe komisyonu) tarafından gerçekleştirilen denetimler de belediyelerin mali yönetiminin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamaya yöneliktir (Şahin İpek, 2018; 5018 sayılı Kanun; Çilesiz, 2011; 1982 Anayasası; Mutluer ve Öner, 2010; Ulusoy ve Akdemir, 2017).

Dolayısıyla yapay zekânın üretmiş olduğu objektif cevap kısmen doğru olmakla birlikte çeşitli eksiklikleri barındırmaktadır. Bunun yanında objektif soruya yönelik anlamlı çıktılar üretmemiştir. Dolayısıyla akademik yazında objektif kritlerler ekseninde sorulan soruya ilişkin verilen cevabın kullanılması riskler barındırmaktadır. Ancak subjektif olarak yöneltilen soruya verilen cevap akademik düzeyde yazılabilecek bir metnin içinde kullanılabilir kalitede ve yorumda olduğu görülmektedir.

2.Başlık: Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Bütçe Yönetimi

Yapay zekâya yöneltilen objektif soru:

“Stratejik plan hazırlayacak kamu idarelerinin belirlenmesi, kamu idareleri açısından stratejik planlama sürecinin yönetilmesi ve yönlendirilmesi yetki ve görevi kime aittir?”

YZ Cevap:

“Stratejik plan hazırlayacak kamu idarelerinin belirlenmesi, kamu idareleri açısından stratejik planlama sürecinin yönetilmesi ve yönlendirilmesi yetki ve görevi, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığına aittir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre, bu başkanlık, stratejik planlama süreçlerinin kamu idarelerinde etkin bir şekilde yürütülmesini sağlar, kamu idarelerine rehberlik eder ve gerekli düzenlemeleri yapar. Ayrıca, stratejik planlama ile ilgili usul ve esasları belirler ve uygulamaların takibini yapar.”

Yapay zekâya yöneltilen subjektif soru:

“Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim Bağlamında Yaşanan Güçlükler ve Bunlara Yönelik Yapılabilecek Çalışmalar Nelerdir?”

YZ Cevap:

“Türk kamu yönetiminde stratejik yönetim bağlamında karşılaşılan temel güçlükler, genellikle kurumsal kapasite yetersizlikleri ve uygulama süreçlerindeki koordinasyon eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Stratejik yönetim anlayışının yerleşmesi, kamu kurumlarında uzun vadeli planlama ve performans odaklı bir yaklaşım gerektirirken, birçok kurumda bu süreçler yeterince kurumsallaşmamış ve personel yeterlilikleri sınırlı kalmıştır. Özellikle stratejik planlama sürecinin etkin bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan veri temelli analizler, paydaş katılımı ve performans değerlendirme mekanizmaları tam anlamıyla işlerlik kazanmamış; bu da stratejik yönetim uygulamalarının başarısını sınırlamıştır. Ayrıca, stratejik planların hazırlanmasında genellikle üst düzey hedeflere odaklanılması, yerel ve kurumsal düzeydeki ihtiyaçların göz ardı edilmesine yol açarak planların uygulanabilirliğini azaltmıştır.

Bu güçlüklerle yönelik yapılabilecek çalışmalar, öncelikle stratejik yönetim süreçlerinin kurumsal kapasite geliştirilmesi ile desteklenmesini içermelidir. Kamu kurumlarının, stratejik yönetim konusunda uzman personel yetiştirilmesine yönelik eğitim ve geliştirme programları oluşturulması önemlidir. Bununla birlikte, stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme süreçlerinin daha

etkin bir şekilde koordine edilmesi ve bu süreçlerin merkezi bir rehberlik çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca, kurumlar arası iş birliği ve veri paylaşımı mekanizmalarının güçlendirilmesi, stratejik planların daha gerçekçi ve uygulanabilir hale gelmesine katkı sağlayacaktır. Teknoloji destekli izleme ve değerlendirme sistemlerinin kurulması da kamu kurumlarının stratejik yönetim süreçlerinde performans ölçümüne ve geri bildirim mekanizmalarının etkinliğine katkıda bulunacaktır.”

5018 sayılı Kanununun 9. maddesinin 3. fıkrasına göre, stratejik planlama ile ilgili usul ve esasları belirleme yetkisi başlangıçta Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığına verilmişken, 2011 yılında DPT'nin kapatılmasıyla bu yetki yeni kurulan Kalkınma Bakanlığına devredilmiştir. 2018'de Kalkınma Bakanlığı'nın kapatılması ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte, 5018 sayılı Kanununun 9. maddesinde yapılan değişiklikle bu yetki Cumhurbaşkanına aktarılmıştır. 24 Temmuz 2018 tarihli ve 30488 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 13 numaralı "*Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*" ile stratejik planlama, Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın sorumluluk alanına dâhil edilmiştir (Coşkun ve Pank Yıldırım, 2018:13).

Dolayısıyla yapay zekânın verdiği objektif yanıt bir önceki yanıtta olduğu gibi kısmen doğru olmakla birlikte detayları aktarmayarak bilgi sahibi olmayan kişiler aracılığıyla kullanıldığı sürece yanlış bilgi dağıtımına neden olabilmektedir. Aynı şekilde yorumsal olarak sorulan soruya verdiği cevap akademik bir metinde araştırmacının düşüncesine göre kullanılabilir düzeydedir.

3. Başlık: Yerel Yönetimlerde İklim Uyum Stratejileri

Yapay zekâya yöneltilen objektif soru:

“Türkiye, 2030 iklim hedeflerine yönelik gerçekleştirmiş olduğu beyanda 2030 yılına kadar sera gaz emisyonlarını yüzde kaç oranında azaltacağını taahhüt etmiş ve buna yönelik hangi belgeleri üretmiştir?”

YZ Cevap:

“Türkiye, 2030 iklim hedeflerine yönelik beyanında, sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar %41 oranında azaltmayı taahhüt etmiştir. Bu taahhüt, Türkiye'nin 2021 yılında Paris İklim Anlaşması'ni onaylamasının ardından duyurduğu Ulusal Katkı Beyanı (NDC) kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, bu doğrultuda çeşitli strateji ve planlama belgeleri ile çalışmalarını hayata geçirmiştir;

Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı (NDC): Paris İklim Anlaşması çerçevesinde sunulan bu belge, Türkiye'nin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini içerir. Bu beyanda Türkiye, 2030 yılına kadar emisyonlarını mevcut politikalarla “artıstan azaltma” yoluyla %41 oranında düşürmeyi hedeflemiştir.

İklim Değişikliği ile Mücadele Raporları: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan bu raporlar, Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadelede attığı adımları ve alınan tedbirleri kapsamaktadır.

Yeşil Kalkınma Stratejisi: 2021 yılında duyurulan bu strateji, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ve düşük karbon ekonomisine geçiş hedeflerini kapsamaktadır. Bu strateji, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması ve çevre dostu teknolojilerin yaygınlaştırılmasını teşvik etmektedir.

İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023): Türkiye'nin uzun vadeli iklim değişikliği ile mücadele ve uyum planlarını içeren bu strateji, enerji verimliliği, temiz enerjiye geçiş ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik politika ve eylemleri içermektedir. Bu strateji, Paris İklim Anlaşması'nın gerekliliklerine uyum sağlayacak şekilde güncellenmiştir.

Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023): Türkiye'nin emisyon azaltımı ve iklim değişikliği ile mücadele hedeflerine ulaşmak için belirlediği sektörel öncelik ve hedefleri içeren bu eylem planı, ulaşım, sanayi, enerji ve tarım gibi sektörlerde karbon ayak izini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu belgeler ve çalışmalar, Türkiye'nin 2030 iklim hedeflerine yönelik sera gazı

emisyonlarının azaltılması ve Paris Anlaşması çerçevesindeki taahhütlerine ulaşmasına hizmet etmektedir.”

Yapay zekâya yöneltilen subjektif soru:

“Türkiye’de merkezi yönetim ve yerel yönetim aracılığıyla iklim uyum stratejileri kapsamında yapılacak çalışmalar neler olabilir?”

YZ Cevap:

“Türkiye’de merkezi yönetim düzeyinde iklim uyum stratejileri kapsamında yapılacak çalışmalar, kapsamlı bir politika çerçevesinin oluşturulmasıyla başlamalıdır. Öncelikle merkezi yönetim, iklim değişikliğine uyum için Ulusal İklim Uyum Stratejisi ve Eylem Planı geliştirmelidir. Bu plan, su kaynakları yönetimi, tarım, enerji, sağlık, ulaşım ve doğal afetler gibi sektörleri kapsamalı, her sektörde iklim değişikliğine uyum sağlayacak stratejiler belirlemelidir. Özellikle su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve kuraklıkla mücadele gibi temel konular ulusal düzeyde önceliklendirilmelidir. Ayrıca, kamu ve özel sektörün iklim risklerine karşı bilinçlendirilmesi ve yeşil teknolojilerin kullanımını teşvik edecek mali destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Yerel yönetimler, iklim uyum stratejilerinin sahada uygulanmasında kritik bir rol oynar. Yerel yönetimler, kentlerin iklim değişikliği karşısındaki kırılganlıklarını analiz eden İklim Risk Haritaları oluşturarak, bu doğrultuda uyum projeleri geliştirmelidir. Özellikle şehir planlamasında yeşil alanların artırılması, su kaynaklarının korunması ve enerji verimliliğinin sağlanması için yenilikçi projeler uygulanmalıdır. Yerel yönetimler ayrıca, kentsel ısı adası etkisini azaltmak için yeşil çatılar, yağmur bahçeleri ve sürdürülebilir drenaj sistemleri gibi çözümleri teşvik etmelidir. Bu süreçte vatandaşların da sürece dahil edilmesi ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılması önem taşımaktadır.

Merkezi ve yerel yönetimlerin uyumlu çalışması, iklim değişikliği ile mücadelede başarıyı artıracaktır. Merkezi yönetim, yerel yönetimlere teknik ve finansal destek sağlamalı, aynı zamanda iklim uyum stratejilerinin uygulanmasını takip ve denetleme sorumluluğunu üstlenmelidir. Ayrıca, yerel yönetimlerin başarılı uyum projelerini yaygınlaştırmak ve tecrübe paylaşımını artırmak amacıyla belediyeler arasında iş birliği ağları kurulmalıdır. Böylece, hem merkezi düzeyde belirlenen stratejilerin yerelde uygulanması kolaylaşacak hem de yerel düzeydeki farklı ihtiyaçlara yönelik çözümler üretilerek iklim değişikliğine karşı daha dirençli bir yapı oluşturulabilecektir.”

YZ tarafından verilen; Türkiye’nin 2030 iklim hedeflerine yönelik beyanında, sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar %41 oranında azaltmayı taahhüt etmiştir bilgisi doğrudur. İklim Değişikliği Stratejisi başlıklı verilen bilginin net olmaması –ki muhtemelen İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi’ni kastetmekte- ve diğer bilgilerin genel bir değerlendirme gibi görünüyorsa olması sera gazı emisyonlarına yönelik verdiği oransal bilgi dışındaki içeriklerin sorgulanmasını gerektirmektedir. Subjektif ifadeler ise yine kullanılabilir düzeydedir. Türkiye, iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmeye yönelik küresel çabalara, kendi özgün koşulları ve olanakları doğrultusunda katkı sunmak amacıyla Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı’nı ve bu çerçevede 2030 hedeflerini açıklamıştır. Bu beyan ile Türkiye, 2015 yılında sunduğu katkı beyanındaki referans senaryoya göre, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %41 oranında azaltma taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca, iklim değişikliğine uyum çalışmalarına verdiği önemi vurgulayan Türkiye, Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı’nda uyuma ayrı bir başlık ayırarak konuyu özel olarak ele almıştır.

2053 Net Sıfır Emisyon hedeflerinin açıklanmasının ardından, Türkiye’nin iklim değişikliğiyle mücadelede uzun vadeli yol haritasının temel unsurlarını tüm paydaşlarla birlikte belirlemek amacıyla, Türkiye’nin ilk İklim Şurası 21-25 Şubat 2022 tarihleri arasında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından düzenlenmiştir. Şuraya kamu, özel sektör, akademi, sivil toplum kuruluşları ve öğrenciler dâhil olmak üzere yaklaşık 5000 kişi katılım göstermiştir. Şura sonucunda, 76’sı öncelikli olmak üzere toplamda 217 tavsiye kararı alınmış ve bu kararlar, Türkiye’nin uzun vadeli iklim değişikliği politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir yol haritası oluşturmuştur. Özellikle İklim Değişikliğine Uyum Komisyonu’nun aldığı kararlar başta olmak üzere, iklim değişikliğine uyumu destekleyen kritik adımlar atılmış ve bu kararlar, Türkiye’nin iklim politikaları, strateji belgeleri ve mevzuat çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Ayrıca, 12. Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında "Çevrenin Korunması" başlığı altında yer alan 865.3 numaralı tedbir, "Paris Anlaşması" hedeflerine

ulaşmak amacıyla sera gazı emisyonlarının azaltılması, iklim değişikliğine uyum sağlanması ve iklim değişikliği ile mücadele edilmesi için strateji ve eylem planlarının hazırlanmasını ve hayata geçirilmesini öngörmektedir. Bunun yanı sıra, Orta Vadeli Program 2024-2026'da, "yeşil dönüşümün ve 2053 net sıfır emisyon hedefinin gerçekleştirilmesi ve devam ettirilmesi amacıyla sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına yönelik faaliyetlerle, iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin planlama ve uygulama araçlarının düzenleneceği" öncelikli reform alanı olarak belirlenmiştir.

29/10/2021 tarihli ve 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmalarında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek ve ilgili kurumlarla koordinasyonu sağlama görevi İklim Değişikliği Başkanlığı'na verilmiştir. Bu çerçevede, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) iş birliğiyle, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen "Türkiye'de İklim Değişikliğine Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında 2024-2030 İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu plan, Türkiye'de yaşayan bireylerin ve kurumların iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha dirençli, sürdürülebilir ve yeşil bir ülke hedefi doğrultusunda ekonomik, sosyal ve ekolojik açılardan uyum sağlamasını amaçlamaktadır (İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, 2024).

4.Başlık: Yerel Yönetim Reformları ve Belediyeler

Yapay zekâya yöneltilen objektif soru:

"Türkiye'de kaç adet belediye ve belediye türü vardır?"

YZ Cevap:

"Toplamda, Türkiye'de 1397 adet belediye bulunmaktadır. Türkiye'deki belediyeler ve sayıları şöyledir:

Büyükşehir Belediyeleri: 30 adet

İl Belediyeleri: 51 adet

İlçe Belediyeleri: 519 adet

Belde Belediyeleri: 797 adet"

Yapay zekâya yöneltilen subjektif soru:

"2000'li yıllardan sonra yerel yönetimler bağlamında gerçekleştirilen reformların belediyeler üzerinde ne gibi etkiler ortaya çıkardığını açıklar mısınız?"

YZ Cevap:

"2000'li yıllardan sonra Türkiye'de yerel yönetimler bağlamında gerçekleştirilen reformlar, belediyeler üzerinde önemli yapısal değişiklikler ve etkiler yaratmıştır. Bu reformlar, özellikle bölgesel kalkınma, hizmet sunumunda etkinlik, yerel demokrasi ve idari yetki dağılımı konularında belirgin sonuçlar doğurmuştur. En dikkate değer reformlardan biri, 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunudur. Bu düzenlemeler, belediyelerin yetkilerini genişletmiş, yerel hizmetlerin daha verimli ve katılımcı bir şekilde sunulmasını sağlamaya yönelik adımlar atmıştır. Reformlar, belediyelerin mali yapılarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Belediyelerin gelir kaynakları artırılmış, merkezi hükümetten sağlanan payların genişletilmesi ve yeni mali araçlar tanımlanması yoluyla belediyelerin mali bağımsızlığı güçlendirilmiştir. Özellikle büyükşehir belediyeleri, genişleyen sınırları ve görev alanları ile daha büyük sorumluluklar üstlenmiş, il genelinde bütüncül bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Bunun yanı sıra, reformlar katılımcı yönetim anlayışını da güçlendirmiştir; yerel halkın karar alma süreçlerine dâhil edilmesi amacıyla kent konseyleri ve mahalle meclisleri gibi yapılar oluşturulmuştur.

Ancak, bu reformlar bazı zorluklar da yaratmıştır. Özellikle büyükşehir belediyelerinin genişleyen sınırları, kırsal kesimlere de hizmet götürme zorunluluğunu doğurmuş ve hizmet sunumunda bazı bölgelerde aksamalar yaşanmıştır. Ayrıca, belediyelerin idari kapasitesinin yetersiz olduğu bölgelerde, genişletilen yetkiler ve sorumluluklar ile birlikte etkin hizmet sunumunda güçlükler ortaya çıkmıştır. Özetle, 2000’li yıllardan sonraki reformlar belediyelerin yetki, görev ve mali yapısını güçlendirmiş, ancak bu genişlemeye paralel olarak bazı idari ve mali zorlukları da beraberinde getirmiştir.”

İçişleri Bakanlığı Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri’ne göre Eylül 2024 tarihi itibarıyla;

- Büyükşehir Belediyesi Sayısı: 30
- İl Belediyesi Sayısı: 51
- Büyükşehir İlçe Belediyesi Sayısı: 519
- İlçe Belediyesi Sayısı: 403
- Belde Belediyesi Sayısı: 405

olmak üzere Türkiye’de toplamda 1408 adet belediye bulunmaktadır. Dolayısıyla YZ tarafından belediye sayısına yönelik olarak üretilen **yanıt yanlıştır**. Subjektif kriterlere yönelik oluşturulan yanıt ise yine kullanılabilir elverişliliğe sahiptir.

5.Başlık: Kamu Yönetiminin Tarihsel Gelişimi

Yapay zekâya yöneltilen objektif soru:

“Türkiye’nin idari teşkilat yapısı nasıldır?”

YZ Cevap:

“Türkiye'nin idari teşkilatı, merkezi ve yerel yönetim organlarından oluşan bir yapıya sahiptir. İdari teşkilat, merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimlerin işleyişini de kapsar. Aşağıda Türkiye'nin idari teşkilat yapısı detaylandırılmıştır;

1. Merkezi Yönetim: Merkezi yönetim, ülke genelinde yürütme, yasama ve yargı organlarını kapsar: Cumhurbaşkanlığı: Türkiye'nin en üst yönetim organıdır. Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisini kullanır ve devletin başıdır. Bakanlıklar: Her biri belirli bir alanda kamu hizmeti sunan ve yürütme yetkisini elinde bulunduran organlardır (örneğin, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı). Kamu Kurumları ve Kuruluşları: Bakanlıklara bağlı veya ilgili olarak çalışan çeşitli kamu kurumları ve kuruluşları bulunur. Bu kurumlar, belirli görevleri yerine getirirler (örneğin, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türk Standardları Enstitüsü).

2. Taşra Teşkilatı: Merkezi yönetimin kararlarının yerelde uygulanmasını sağlayan birimlerdir: Valilik: Her ilde bir vali bulunur. Vali, merkezi yönetimin temsilcisidir ve ildeki kamu hizmetlerini yürütmekle görevlidir. Kaymakamlık: İlçelerde kaymakamlar, vali adına görev yapar ve yerel yönetim faaliyetlerini yürütür. İl Müdürlükleri ve İlçe Müdürlükleri: Her bakanlığın taşra teşkilatı olarak faaliyet gösteren birimlerdir. Yerel düzeyde kamu hizmetlerinin sunulmasında önemli rol oynarlar.

3. Yerel Yönetimler: Yerel yönetimler, yerel düzeyde kamu hizmetlerinin sunulmasında görev alan organlardır: Belediyeler: Şehirlerde ve kasabalarda yerel hizmetleri sunmakla görevli olan yönetim birimleridir. Belediyeler, belediye başkanları ve belediye meclisleri tarafından yönetilir. Köy ve Mahalle İdareleri: Köyler ve mahalleler, kendi yerel yönetim birimlerine sahiptir. Köylerde muhtarlar, mahallelerde ise muhtarlar ve mahalle temsilcileri bulunur.

4. Danışma ve Denetim Organları:

Sayıştay: Kamu harcamalarını denetleyen en üst denetim organıdır. Danıştay: İdari yargı organı olarak merkezi idarenin aldığı kararların hukuka uygunluğunu denetler.

5. Yerinden Yönetim İlkesi: Yerel yönetimlerin belirli bir özerkliğe sahip olduğu ve yerel ihtiyaçlara uygun hizmet sunma yetkisine sahip olduğu ilkesidir. Bu yapı, Türkiye'deki idari teşkilatın genel hatlarını oluşturarak, merkezi ve yerel yönetimlerin işlevlerini düzenler.”

Yapay zekâya yöneltilen objektif 2. soru:

“Türkiye’deki yerel yönetim birimleri nelerdir?”

YZ Cevap:

“Türkiye'deki yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alan içinde kamu hizmetlerini sunmakla görevli olan organlardır. Yerel yönetimlerin temel yapıları şunlardır;

1. Belediyeler Büyükşehir Belediyeleri: Türkiye'deki büyükşehir statüsüne sahip illerde bulunan belediyelerdir. Büyükşehir belediyeleri, il genelindeki hizmetleri yönetmekle yükümlüdür. Örneğin, İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirler. İlçe Belediyeleri: Her ilde bulunan ilçelerdeki yerel yönetim birimleridir. İlçelerdeki kamu hizmetlerini yürütürler. Örneğin, Kadıköy Belediyesi, Beşiktaş Belediyesi. Belde Belediyeleri: Küçük yerleşim alanları (belde) için oluşturulmuş belediyelerdir. Bu belediyeler, belirli bir nüfusun üzerindeki beldelerde bulunur.

2. Köy İdareleri Köy Muhtarlıkları: Köylerin yönetim birimleridir. Her köyde bir muhtar ve muhtarın yardımcıları bulunur. Muhtar, köyün yerel temsilcisidir ve köydeki kamu hizmetlerini yönetir.

3. Mahalle İdareleri Mahalle Muhtarlıkları: Şehir ve kasabalardaki mahallelerin yönetim birimleridir. Mahalle muhtarları, mahalledeki vatandaşların temsilcisidir. Yerel Yönetimlerin Temel Görevleri Altyapı hizmetleri (su, elektrik, ulaşım vb.) Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler İmar ve şehir planlaması Çevre düzenlemesi Kültürel ve sosyal etkinliklerin düzenlenmesi Bu yerel yönetim yapısı, Türkiye'deki kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasını sağlamayı amaçlar.”

Yapay zekâya yöneltilen subjektif soru

“Türk Kamu Yönetimi tarihsel gelişiminde belediyelerin önemi nedir?”

YZ Cevap:

“Türk kamu yönetimi tarihsel gelişiminde belediyelerin önemi, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. İlk modern belediyeler, 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuştur. 1855 yılında İstanbul'da kurulan Şehremaneti, modern anlamda bir belediyenin ilk örneği olarak kabul edilir. Bu yapı, şehrin altyapı sorunlarına çözüm bulmak ve kamu hizmetlerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuş ve böylece yerel yönetim anlayışının temellerini atmıştır. Bu dönemde, belediyeler sadece bir idari organ olarak değil, aynı zamanda yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan sosyal ve ekonomik birimler olarak da önemli bir işlev üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, yerel yönetimlerin rolü daha da belirginleşmiştir.

1924 Anayasası ile yerel yönetimlerin özerkliği ve yerel halkın temsil hakkı güvence altına alınmıştır. Belediyeler, yerel düzeyde kamu hizmetlerinin sunumunda merkezi yönetimle halk arasında köprü işlevi görmeye başlamıştır. Eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı gibi alanlarda belediyeler, yerel halkın ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilmek için çeşitli hizmetler sunmaya başlamıştır. Bu süreç, yerel katılımın artmasını ve toplumun kendi kendini yönetme becerisinin güçlenmesini sağlamıştır. 1960'lı yıllarda, Türkiye'de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için önemli reformlar gerçekleştirilmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanunu gibi düzenlemeler, belediyelerin yetkilerini artırmış ve yerel yönetimlerin daha özerk hale gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde, belediyeler sosyal hizmetlerin

yanı sıra çevre düzenlemesi, kültürel etkinlikler ve altyapı projeleri gibi konularda da aktif rol oynamaya başlamıştır. Böylece, yerel halkın katılımı ve desteğiyle gerçekleştirilen projeler, toplumsal dayanışmayı güçlendirmiştir. Günümüzde ise belediyelerin rolü, yerel yönetim reformları ve yenilikçi uygulamalarla birlikte daha da artmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren, 15 Dakika Şehri Modeli gibi modern yaklaşımlar, belediyelerin yerel kalkınma ve sürdürülebilirlik konularında daha aktif olmalarını teşvik etmektedir. Bu projeler, yerel hizmetlerin etkinliğini artırırken, aynı zamanda halkın karar alma süreçlerine katılımını da güçlendirmektedir. Belediyeler, toplumsal ihtiyaçları belirleme ve bu ihtiyaçlara yanıt verme konusunda daha fazla yetki ve sorumluluk kazanmışlardır.

Sonuç olarak, Türk kamu yönetimi tarihsel gelişiminde belediyeler, yerel katılımın sağlanması, kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Yerel yönetimlerin tarihsel süreçteki dönüşümü, hem halkın yaşam standartlarını artırmış hem de demokratik katılımı pekiştirmiştir. Bu bağlamda, belediyelerin güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde çalışması, Türkiye'nin kamu yönetimindeki başarısı için hayati öneme sahiptir.”

1961 Anayasasının 112. maddesinde “merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkesi” ile kamu yönetiminin temel dayanakları belirtilmiştir. Önceki anayasalarda düzenlenen vilayet idaresi hükümleri, yerel yönetimlere bırakılarak kapsamı genişletilmiş ve dönüştürülmüştür. Dolayısıyla merkez örgüt ile yerel yönetimler ayrı maddeler halinde düzenlenmiştir. Aynı durum günümüzde idari örgütlenmenin temeli olan 1982 Anayasası'nda da devam ettirilmiştir (Nalbant, 1997:68). 1982 Anayasası'nın 123/2 maddesinde yer alan “İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır”, hükmü ile idari örgütlenmenin hangi esaslara dayandığı belirtilmiştir. 126/1 maddesinde merkezi idare, “Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır”, ifadesiyle tanımlanmıştır. 127/1 maddesinde ise “Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, genel kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri” olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2017:33-34). Ayrıca 127/2 maddesinde yerel yönetimlerin kuruluş ve görevlerinin “yerinden yönetim” ilkesine uygun olarak düzenleneceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla anayasa, mahalli nitelikteki hizmetlerin yürütülmesini, yerel halk tarafından seçimle belirlenen yöneticilere ve karar organlarına bırakmaktadır (Yaylı ve Yaslıkaya, 2012:80). Bu düzenlemeler, Türkiye'deki idari yapı ve yerel yönetimlerin işleyişi açısından önemli bir temel oluşturmaktadır (Gönültaş ve Yaylı, 2023:492).

Dolayısıyla YZ tarafından Türkiye'nin idari yapısına ilişkin bilgiler oldukça eksik ve yanlış olarak kurgulanmıştır. Bunun yanında verilen yanıt içerisinde yerel yönetim birimleri arasında “mahalle”nin bir idari birim olarak sayıldığı görülmüştür. Bunun üzerine “Türkiye'deki yerel yönetimlerin” neler olduğuna yönelik bir soru daha yöneltilmiştir. Alınan cevapta yine mahallenin bir yerel yönetim birimi olarak sayıldığı görülmüş ve objektif sorulara yanıtların yanlış olarak verildiği teyit edilmiştir. Subjektif cevaplar ise yine bir önceki yanıtlarda olduğu gibi kullanılabilir düzeydedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmanın yapay zekâ aracılığıyla yapılmasındaki temel amaç; akademik etik ilkeler bağlamında yapay zekânın kullanılıp kullanılmamasına yönelik bir tartışmaya taraf olmak değil, kullanıldığı durumda subjektif ve objektif kriterlerle çıktılarını tespit etmektir. Bunun yanında sorulan soruların niteliği ve içeriği araştırmacının konumlanışına veya çalışmanın içeriğine göre değişkenlik göstermektedir.

Araştırmaya göre, kuramsal ve kavramsal çerçevede yapay zekâyâ yöneltilen objektif sorulara yönelik verdiği cevaplar eksik, hatalı veya kısmen doğru sayılabilecek içeriklere sahiptir. Dolayısıyla yapay zekâ tarafından “kamu yönetimi alanyazınına ilişkin” verilen nesnel cevapların çeşitli akademik yayınlarda kullanılması tehlike arz etmektedir. Her ne kadar bazı nesnel sorulara doğru cevap veriyor olsa da kritik birçok hatayı da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle yapay zekâ tarafından üretilecek metinlerde nesnel içerikler, dikkatle incelenmeye ve teyit edilmeye muhtaç bir yapıdadır. Bunun yanında yapay zekâ ile metin üretiminde en güncel soru veya sorunlardan biri intihal konusudur. Türkiye'de üretilen akademik metinlerin benzerlik oranları genellikle “Turnitin” veya “i-Thenticate” programları aracılığıyla tespit edilmektedir. Son dönemlerde bu programlara ek olarak “dergipark” veritabanında yer alan dergilere gönderilen metinlerin “intihal.net” üzerinden benzerlik tespiti yaptığı da bilinmektedir. Ancak bu programlar henüz Türkçe dilinde yapay zekâyâ yazdırılmış metinlerin benzerliğini ölçme yeteneğine sahip değildir. İngilizce dilinde yapılan tespitlerde ise genel olarak yazım dilinin

niteliğine göre benzerlik taraması yapmaktadır. Dolayısıyla yapay zekâ ile yazdırılan metinlerin intihal manüpilasyonuna neden olması oldukça mümkün görünmektedir.

Yapay zekânın nesnel içerik üretiminde yaşadığı sorunlar, bilgilerin eksik veya hatalı olması nedeniyle bilimsel geçerlilik konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Bu durum, yapay zekânın yalnızca bir yardımcı araç olarak kullanılmasını, ancak bilimsel araştırmalarda nihai bir veri kaynağı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir. Yapay zekâ tarafından subjektif yönlendirmelere istinaden ürettiği çıktılar ise akademik metinlerde konuyu bilenler tarafından kullanılabilir ve işlenebilir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yapay zekâyı kuramsal ve kavramsal açıdan değerlendirdiğimizde, subjektif kriterlerde oldukça işe yaradığı ve akademik çalışmalara destek olabileceği yönünde bir kanı oluşmuştur. Yapay zekânın subjektif sorulara verdiği yanıtlar, araştırmacıların düşünsel süreçlerini destekleyici bir araç olarak kullanılabilir düzeydedir. Bu nedenle akademik metin yazımında zaman kazandıran ve araştırmacılara yeni perspektifler sunan bir yardımcı olarak işlev görebilir. Ancak, bu çıktılar da eleştirel bir süzgeçten geçirilerek değerlendirilmelidir. Yani yapay zekâ, bilimsel analizde bir araç olarak kabul edilmeli; araştırmacının ana taşıyıcısı olarak değil, destekleyici bir rol üstlenmelidir.

Sonuç olarak, yapay zekânın akademik çalışmalarda kullanımı, araştırmacılara belirli avantajlar sunsa da, bu teknolojinin potansiyel riskleri göz ardı edilmemelidir. Nesnel bilgilerdeki doğruluk eksiklikleri ve intihal riskleri, dikkatli bir inceleme ve kontrol gerektirirken, subjektif içeriklerin akademik yazı süreçlerine katkıları göz önünde bulundurulabilecek avantaj sağlamaktadır. Yapay zekânın akademik yazımda etkin bir şekilde kullanılması için, etik kuralların sıkı bir şekilde takip edilmesi ve yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin bilimsel doğruluk açısından sürekli test edilmesi gerekmektedir.

Yapay zekâ ile makale yazımı konusunda kamu yönetimi örneğinde yapılan araştırmamız gibi ileride aynı alanda ya da diğer disiplinlerde bu kapsamda yeni çalışmalar yapılabilir. Yine bu uygulama farklı yapay zekâ araçları üzerinden de yenilenerek sonuçları karşılaştırılabilir. Hiç şüphesiz gelişen teknoloji ile bu alandaki hata oranları da azalacaktır. Dolayısıyla zaman ve gelişen teknolojilere esas olarak bu vb. çalışmalar yenilenerek ortaya çıkan değişim ve dönüşüm ölçülmeye çalışılabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmacının ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

BALTACI, Ali (2018), “*Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.7(1), ss.231-274.

BTK - BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU (Tarihsiz), **Toplum 5.0 Araştırma Raporu**, BTK Yayını, Ankara, <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirmaraporlari/toplum-5-0-arastirma-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2021).

- BÜYÜKADA, Samet (2024), “*Akademik Yazımda Yapay Zekâ Kullanımının Etik Açısından İncelenmesi: ChatGPT Örneği*”, **Rize İlahiyat Dergisi**, S.26, ss.1-12.
- COŞKUN, Bayram ve PANK YILDIRIM, Çiğdem (2018), “*Türkiye’de Stratejik Planlama: Son Dönem Gelişmelerin İncelenmesi*”, **Strategic Public Management Journal**, S.4(8), ss.1-16.
- ÇİLESİZ, Cumhur (2011), “*Kamu Denetim Sisteminin Geleceği ve Hukuki Altyapı Gereği*”, **Denetim Dergisi**, S.116, ss.22-27.
- GOOINN TÜRKİYE (2023), **Yapay Zekâ Raporu**, Gooinn Türkiye Kurumsal Web Sayfası (E-Rapor), <https://www.gooinn.co/2023-turkiye-inovasyon-raporu> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- GÖNÜLTAŞ, Yasin Can ve YAYLI, Hasan (2023), “*Yer Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları: Tarihsel Süreç, Kurumsal Yapılanma ve İşleyiş*”, **Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Devlet Teşkilatının Anatomisi ve Fizyolojisi: Teorik Çerçeve, Yapı ve İşleyiş** (Ed. Mehmet Akif Özer, Yusuf Pustu, Reha Bayansar), Yetkin Yayınları, Ankara, ss.491-525.
- GÖZLER, Kemal (2017), **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- MECEK, Mehmet ve KOCAKULA YILDIRIM, Özge (2020), “*Yönetim-İdare Kavramlarının Yapısal-İşlevsel Analizi ve Kavramsal Açısından Tanımlanması*”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, S.7(54), ss.1411-1425.
- MUTLUER, Kamil ve ÖNER, Erdoğan (2010), “*Belediye Bütçelerinin Denetimi*”, **Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği** (Ed. Ahmet Kesik, Nihat Falay, Murat Çak, Mehmet Karakaş), Seçkin Yayınları, Ankara, 2. Baskı, ss.214-226.
- NALBANT, Atilla (1997), **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- OPENAI (2024), **ChatGPT** (Sürüm 4.0 [Yazılım], <https://chatgpt.com/>).
- ÖZKAYNAR, Kürşad (2024), “*Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde, Tüketicilerin Yapay Zekâ Araçlarını Kullanımlarında Algılanan Fayda, Tutum ve Niyetler Arasındaki İlişki: Etik Kaygıların Düzenleyici Etkisi*”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.22(Özel Sayı: Endüstri 4.0 ve Dijitalleşmenin Sosyal Bilimlerde Yansımaları), ss.1472-1498.
- ŞAHİN İPEK, Elif (2018), “*Belediyelerde Mali Denetimin Önemi ve Niteliği: Türkiye’deki Uygulamalar Bakımından Bir Değerlendirme*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.33, ss.61-84.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DİJİTAL DÖNÜŞÜM OFİSİ (2024), “*Yapay Zekâ*”, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zeka/> (03.08.2024).
- T.C. ÇEVRE ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI (2024), **İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı**, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Yayını, Ankara.
- ULUSOY, Ahmet ve AKDEMİR, Tekin (2017), **Mahalli İdareler**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- YAYLI, Hasan ve YASLIKAYA, Refik (2012), “*Türkiye’de Yerel Hizmetlerle İlgili Yasal Düzenlemelerin Gelişimi*”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, S.47(2), ss.65-82.
- YILMAZ, Vedat ve MECEK, Mehmet (2021), “*Kavram ve Kuramsal Açısından Türkiye’de Dijital Kamu Yönetimi ve Dönüşümü*”, **Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar** (Ed. Berat Akıncı), Nobel Yayınları, Ankara, ss.103-138.
- T.C. Anayasası** (09.11.1982 tarih ve 17863-mükerrer sayılı Resmi Gazete).
- 5018 sayılı **Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu** (24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete).

AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri¹

Civil Administrative Arrangements in the AK Party Period

Çağrı ÇOLAK

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
cagricolak@trabzon.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5806-9084>

Makale Başvuru Tarihi: 12.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Mülki İdare,

İl,

İlçe,

AK Parti Dönemi,

Bu çalışmada “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı dönemindeki mülki idare düzenlemeleri, Türkiye’deki sağ iktidarların yeni il ve ilçeler kurmaya ilişkin popülist politikalarından izler barındırıyor mu?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Söz konusu amaç çerçevesinde ilk olarak mülki idare kavramına, ardından Cumhuriyet tarihindeki mülki idare düzenlemelerinin tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bulguların yer aldığı bölümde ise AK Parti döneminde ilçe kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemelere (5747, 6360, 6447 ve 7148 sayılı Kanunlar ile 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) yer verilmiştir. Sonrasında bu düzenlemeler, Demokrat Parti (DP) ve Anavatan Partisi (ANAP) dönemlerindeki mülki idare düzenlemeleri ile karşılaştırılmıştır. Özetle, “cumhuriyet tarihi mülki idarileşme istatistiklerindeki konumu”, “düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi”, “mahalli baskılara karşı sergilenen tutum” ve “yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleri” çerçevesinde ele alındığında AK Parti dönemindeki düzenlemelerin DP ve ANAP dönemdekilere nazaran daha rasyonel olduğu ileri sürülebilir.

ABSTRACT

Keywords:

Civil Administration,

Province,

Sub-Province,

AK Party Period,

This study seeks an answer to the question, ‘Do the civil administrative arrangements in the period of the Justice and Development Party (AK Party) government bear traces of the populist policies of the right-wing governments in Türkiye regarding the establishment of new provinces and sub-provinces?’. Within the framework of this aim, firstly the concept of civil administration and then the historical development of civil administrative arrangements in the history of the Republic are analysed. In the section where the findings are presented, the legal regulations (Laws No. 5747, 6360, 6447, and 7148 and Decree Law No. 694) that mediated the establishment of sub-provinces during the AK Party period. Afterwards, they were compared with the civil administrative arrangements during the Democrat Party (DP) and Motherland Party (ANAP) eras. In summary, it can be argued that the arrangements in the AK Party period were more rational than those in the DP and ANAP periods when considered within the framework of ‘its position in the Republican historical civil administrative statistics’, ‘the relationship between the timing of the arrangements and election periods’, ‘the attitude displayed against local pressures’, and ‘the current demographic and socioeconomic indicators of the newly established sub-provinces’.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÇOLAK, Çağrı (2024), “AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.844-854, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1583634>

1 Bu çalışma 16-18 Mayıs 2024 tarihlerinde Munzur Üniversitesi’nde düzenlenen 24. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu’nda (KAYFOR24) sunulan “AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri: Türkiye’deki Sağ İktidarların Politikaları Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı özet bildirisinin gözden geçirilerek, genişletilerek ve güncellenerek makale biçimine getirilmiş hâlidir.

1. GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanından sonra mülki idare sistemine eklenen il ve ilçelerin kayda değer bir oranı, Türk siyasi hayatının klasik cepheleşmesinde “İkinci Grup” olarak adlandırılan merkez sağ iktidarlar döneminde kurulmuştur. Söz konusu cepheleşmede Birinci Grup'un rasyonel planlamadan yana bir tavır sergilediği görülürken, İkinci Grup'un ise özellikle oy kazanmak için sık sık popülist politikalara ve patronaja başvurduğu kabul edilmektedir (Heper ve Keyman, 1998:259-260). Mülki idare düzenlemelerine başvurma sıklığı göz önünde bulundurulduğunda sayı ve ortalama açısından en çok öne çıkan dönemlerin sırasıyla Anavatan Partisi (ANAP) ve Demokrat Parti'nin (DP) tek başına iktidar oldukları yıllara tekabül etmesi, bu dönemlerdeki il ve ilçe kurma stratejilerinin popülizm ve patronaja dayanıp dayanmadığı konusunda merak uyandırmaktadır. Nitekim bu ilişkiyi test eden araştırmalarda, gerek DP (1950-1960) gerekse ANAP (1983-1991) iktidarı dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerinin ya da diğer bir deyişle söz konusu dönemlerdeki il ve ilçe kurma politikalarının popülist siyasetten izler barındırdığı tespit edilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023; Çolak, 2024).

Beş aylık istisnai bir dönem haricinde yirmi iki yıldır tek başına iktidarda olması ve politik cepheleşme açısından yukarıda zikredilen siyasi partilerin halefi konumunda bulunması Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin de popülizm ve patronaja dayalı bir şekilde kurgulanıp kurgulanmadığını araştırmaya değer bir konu kılmaktadır. Zira gerek merkezî elitlerin karşısında çevreyi temsil eden mahallî elitler olarak konumlanmaları gerekse çok partili siyasal hayata geçişten sonra iktidarı tek başına oluşturabilmeleri açısından DP, ANAP ve AK Parti arasında benzerlik ve süreklilikler bulunmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın amacı, AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemelerini DP ve ANAP dönemlerindeki popülist politikalarla karşılaştırmalı bir biçimde incelemek ve bunların arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koyarak AK Parti dönemindeki mülki idareleşme serüvenini değerlendirmektir.

Bu amaç çerçevesinde çalışmada literatür ve doküman incelemesi yöntemlerinden istifade edilmiştir. Mülki idareye ilişkin kavramsal ve tarihsel çerçeve ile DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerine ilişkin verilerde literatür incelemesi; AK Parti döneminde mülki idare birimlerinin kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemeler (5747, 6360, 6447 ve 7148 sayılı Kanunlar ile 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) ve bu dönemde kurulan ilçelere ilişkin güncel demografik ve sosyoekonomik göstergelerde ise doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Demografik göstergelere Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2023” başlıklı veri tabanı, sosyoekonomik göstergelere ise T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2022 yılında yayımladığı “İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE2022)” başlıklı raporu aracılığıyla ulaşılmıştır.

Çalışmada ilk olarak mülki idare kavramına, ardından Cumhuriyet tarihindeki mülki idare düzenlemelerinin tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bulguların yer aldığı bölümde ise sırasıyla AK Parti döneminde ilçe kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemelere ve bu dönemde kurulan ilçelere ilişkin güncel demografik ve sosyoekonomik göstergelere yer verilmiştir. Son olarak elde edilen veriler, DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerini konu edinen ve söz konusu düzenlemelerin popülist olarak tasvir edilmesine yol açan bilimsel çalışmalardaki faktörler bağlamında değerlendirilmiştir. Bu faktörler; cumhuriyet tarihi mülki idareleşme istatistiklerindeki konumu, düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi, mahallî baskılara karşı sergilenen tutum ve yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleridir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MÜLKİ İDARE

Mülki idare teriminin kökeni “mülk” sözcüğüne dayanmaktadır. Ancak bu sözcüğün mülki idare terimine kattığı anlam, özel hukuktaki “sahip olunan taşınmaz mal” tanımındakinden farklıdır. Mülki idare kavramındaki “mülk” terimi ile devlet aygıtını oluşturan üç temel unsurdan birine atıfta bulunmaktadır: Ülke (toprak). Dolayısıyla “mülki” kavramı da “ülkeye, topraklara veya memlekete ilişkin” anlamında kullanılan bir sıfattır. Arapça “mulki” (ملك) sözcüğünden türetilen mülki idare; mülke, ülkeye veya memlekete (topraklara) ilişkin idare anlamına gelmektedir (Çolak, 2022:5). Yine de söz konusu anlamı, onu devlet idaresiyle eş anlamlı kılmamaktadır. Zira devlet ile ülke kavramları anlamdaş değildir. Ülke, devleti oluşturan temel unsurlardan yalnızca birisidir. Buradan hareketle mülki idare kavramı, politik gücün kurumsallaşması bağlamında ülkenin dışındaki ulus ve egemenlik unsurlarını içine almamakta; yalnızca devletin üzerinde yer aldığı topraklara ve sınırlara karşılık gelmektedir. Dolayısıyla mülki idarenin, devlet idaresinin bir alt kümesi olduğu iddia edilebilir.

Literatürdeki “*mülki idare*” terimine getirilen tanımlamalara bakıldığında, üç farklı odak noktasının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki toprak üzerindeki örgütlenmenin referans alındığı tanımlamadır. Bu kategorideki en popüler tanım Birgül Ayman Güler’e aittir. Güler (2018:251), mülki idareyi “*devletin toprak üzerindeki örgütlenişi ve yönetim işlevi*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, devletin merkezinde yer alan güç ve iradenin ülke sathına yayılabilmesi için gerekli örgütlenme ve fonksiyonlara işaret etmektedir. Spesifik olarak mülki idareye ilişkin çalışmalarıyla bilinen Ahmet Apan’ın tanımlaması da yine söz konusu örgütlenme ve fonksiyonla örtüşmektedir.

Apan (2014:34), mülki idareyi “*devletin kendi toprakları üzerinde egemenlik kurma amacıyla örgütlenmesi*” ifadesiyle tasvir etmektedir. Anayasa hukukçusu Kemal Gözler’in tanımlamasında ise devlet yerine “*merkezî idare*” kavramına yer verilmekte ve mülki idarenin varlık nedeni buna dayandırılmaktadır. Gözler’e göre (2022:136) merkezî idare yani devlet, üstlendiği kamu hizmetlerini tüm ülke toprakları düzeyinde sağlıklı bir şekilde yürütebilmek için taşraya uzanan ellere ihtiyaç duymakta ve bunlar da devlet idaresinin mülki teşkilatını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında taşra idaresi ile mülki idare eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Türkiye’de kamu yönetimi eğitiminin gelişimi ve dönüşümünde hatırı sayılır bir konumu olan Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün (TODAİE) sözlüğünde de mülki idare, taşra idaresine atıfta bulunularak tanımlanmıştır. Ömer Bozkurt söz konusu sözlükte mülki idare kavramını, “*ülke topraklarında yönetsel amaçlarla oluşturulmuş il, ilçe vb. alt birimlerin merkezin ajanları eliyle yönetilmesi eylemi ile bu yönetim faaliyetine ilişkin mevzuat ve bunu gerçekleştiren personelden oluşan yönetim küresi*” ifadesiyle açıklamıştır (Bozkurt, 2014:176).

Mülki idare tanımlamalarında karşılaşılan ikinci odak, mahallî idarelerden farklılığa yapılan vurgudur. Nitekim mülki ve mahallî idareler coğrafi olarak aynı alanda hizmet sürdürmekle birlikte birbirinden ayrılmaktadırlar. Buradan hareketle, mülki idareyi bu ayırım üzerinden betimleyen tanımlar da mevcuttur. Örneğin, Bozkurt (2014:176), mülki idareyi, mahallî idarelerin karşısı olarak merkezî idareyi belirtmek amacıyla kullanılan bir söz öbeği olarak nitelendirmektedir. Benzer şekilde Özer (2014:321), mülki idarenin merkeze bağlı olduğuna, merkezin emir ve talimatlarını buldukları coğrafyada icra ettiklerine ve idarecilerinin de yine merkezden atandığına vurgu yaparak mülki idareyi tanımlamaktadır. Çiner ve Karakaya (2013:73) da, mülki idarenin coğrafi açıdan yerelliği, fonksiyonel açıdan ise merkezîliği temsil ettiğinin altını çizmektedir.

Üçüncü ve son odak ise kamu yönetimi meslek grubundaki çalışanlara verilen isme dayanmaktadır. Bu yönüyle mülki idare, bir örgütlenmenin adı olmasının yanı sıra orada yer alan kamu görevlilerinin mensubu olduğu mesleğin de ismidir (Yılmaz vd., 2020:67). Hatta kamu yönetimi meslek memurlarının eğitim gördüğü okula “*mülkiye*”, buradan mezun olarak kamu yönetimi mesleğine başlayanlara ise “*mülkiyeli*” denmektedir. Güler (2018:251), meslek grubunun adı anlamındaki mülki idare teriminin sınırlarını “*devlet yönetimindeki askerî, adli ve akademik olmayan genel idari işlerin erbabi*” şeklindeki tanımıyla belirlemektedir. Bozkurt (2014:176) ise mesleğin faaliyet alanından yola çıkarak mülki idarenin aynı zamanda yönetim faaliyetine ilişkin mevzuat ve bunu gerçekleştiren personelden oluşan bir yönetim küresi olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye’de mülki idarenin kurulması ve geliştirilmesinde referans alınan devlet Fransa olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesi’nden günümüzde geline süreçte Fransız modeli idari alan örgütlenmesine dayanan mülki idare modeli geçerliliğini sürdürmektedir. Mülki idare, üniter devletlere özgü bir örgütlenme modeli olarak merkez dışında kalan ülke topraklarının kademeli bir biçimde bölünmesine dayanmaktadır. Napolyon Bonaparte tarafından kurulan ve ardından Kıta Avrupası’na yayılıp bu isimle anılan idare geleneğinde mülki idare – mahallî idare ayırımı bulunmamaktadır. Bu yönden Kıta Avrupası geleneği, mahallî idarelerin yürütmekte oldukları yerel hizmetlerin yanında aynı zamanda merkezî idarenin işlerini de yürütmek üzere örgütlendirildiği, diğer bir deyişle mülki idare – mahallî idare ayırımının olmadığı Anglosakson idari gelenekten farklıdır. Türkiye gibi Fransa’yı model alarak Kıta Avrupası idare geleneğini benimsemiş ülkelerde merkez dışında kalan alanların tüm ülke genelinde tek tip olarak ve yetki merkezçiliği kapsamında yönetilmesi mülki idare açısından kilit önemdedir (Apan, 2021:761).

Kısaca mülki idare, merkezî idarenin taşradaki gölgesidir ve merkezî idarenin başkent teşkilatında yer alan kurum ve kuruluşlar ile mülki idare birimleri, bir çarkın dişlileri olarak devlet tüzel kişiliğini oluşturmaktadır (Apan, 2021:765). Ülke topraklarının belirli idari alanlara bölünmesi “*mülki idare taksimatı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye’de söz konusu alanların belirlenmesindeki hukuki ölçütler, kaynağını Anayasanın 126. maddesinden almaktadır. Buna göre coğrafi durum, ekonomik koşullar ve kamu hizmetinin gerekleri çerçevesinde bir ayırım söz konusudur. Toprakların bir ilçe merkezi etrafında yan yana gelmesi ile mülki idare taksimatında ikinci kademe de yer alan “*ilçe alanları*”, ilçe alanlarının yan yana gelmesi ile de birinci kademedeki “*il alanları*” oluşmaktadır (Özçağlar, 2005:4-5). Söz konusu iki kademenin kapsamında yer alan ve üçüncü kademe olarak uzun yıllar faaliyette olan “*bucak*” yapılanmasının uygulamasına, 10 Eylül 2014

tarihinde çıkarılan 6552 sayılı Kanun'un 129. maddesi uyarınca son verilmiştir. Bu çerçevede kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır.

3. CUMHURİYET TARİHİNDEKİ MÜLKİ İDARE DÜZENLEMELERİ

İmparatorluktan Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) intikal eden mülki idare yapılanmasına bakıldığında 15 vilayet ile 36'sı mülhak (vilayete bağlı), 16'sı müstakil (doğrudan merkeze bağlı) liva olmak üzere 52 liva göze çarpmaktadır. Osmanlı'nın mülki teşkilatlanmasındaki ikinci kademe livadır. Ancak livalar günümüzdeki il ölçeğine karşılık gelmektedir. Birinci kademeyi oluşturan vilayet, üç veya dört mülhak livayı içermekte; müstakil livalar ise vilayete oranla daha küçük bölgelerde örgütlenmekte ve ölçek itibarıyla mülhak livalara benzemektedir (Ertürk Keskin, 2007:226).

Millî Mücadele Dönemi'nde vilayet ve liva kademeleri tek bir kademeye dönüştürülmüş, coğrafi ölçek olarak liva sistemi esas alınmış; ancak yeni kademeye vilayet ismi verilmiştir. Yani, Kartal'ın (2010:82) deyişiyle coğrafi olarak vilayetler, ifade olarak ise livalar kaldırılmıştır. Mevcut 52 livaya eklenen 7 yeni liva ve 15 vilayet merkezi ile birlikte toplam il sayısı 74'e ulaşmıştır (Çolak ve Çolak, 2023:13). Böylece Türkiye Cumhuriyeti 74 il ve 326 ilçe ile mülki idare serüvenine başlamıştır. Yaklaşık yüz yıllık süreçte 26 il ile 640 ilçe kurulmuştur. Ancak bunların aralarında ilden ilçeye veya ilçeden ile dönüştürülen birimler de bulunmaktadır.² Kurulan mülki idare birimlerine ilişkin sayı ve ortalamaların Cumhuriyet tarihindeki dönemlere göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminde Yeni Kurulan İl ve İlçelerin Dönemlere Dağılımına İlişkin Veriler

Dönem		Kurulan İl Sayısı		Kurulan İlçe Sayısı		Yılda Kurulan İl Sayısı Ortalaması	Yılda Kurulan İlçe Sayısı Ortalaması
İsim	Süre (Yıl)	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Tek Parti Dönemi	27	7	%27	131	%21	0,26	4,85
Demokrat Parti Dönemi	10	5	%19	141	%22	0,50	14,10
1960-1983 Arası Dönem	23	–	–	11	%2	–	0,47
Anavatan Partisi Dönemi	8	7	%27	255	%40	0,88	31,88
1991-2002 Arası Dönem	11	7	%27	29	%4	0,64	2,64
AK Parti Dönemi	22	–	–	73	%11	–	3,32
<i>Toplam</i>	<i>101</i>	<i>26</i>	<i>%100</i>	<i>640</i>	<i>%100</i>	<i>0,28</i>	<i>6,34</i>

Tek Parti döneminde küçük ölçekli illere dayalı sistemin yarattığı sorunlar nedeniyle il sayısının azaltılmasına ve yönetimde etkinlik ve verimlilik hassasiyetiyle bazı ilçelerin kaldırılması ve bazı bucakların ilçe statüsüne getirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bu çerçevede 19 il, ilçeye dönüştürülmüş; ancak yarısına yakını bir süre sonra yeniden il statüsüne getirilmiştir. 1950'de yönetimi devralan DP'nin on yıllık iktidarı, yeni kurulan il ve ilçe sayıları açısından oldukça zengindir. Hatta iktidar süresine oranlandığında, bu açıdan en yüksek ikinci ortalamaya sahip dönem olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin seçim dönemlerinde artış gösterdiği ve yine bununla bağlantılı olarak popülizm ve patronaja dayalı bir ilişki çerçevesinde formüle edildiğine tanık olunmaktadır (Doğanay ve Çolak, 2023:425).

Yeni mülki idare birimlerinin oluşturulması bağlamında Cumhuriyet tarihinin en sönük dönemi, 1960-1983 yılları arasını içermektedir. İlgili dönemde hiçbir il kurulmadığı gibi mülki idare sistemine yalnızca 11 yeni ilçe eklenmiştir. Bunlardan 8 tanesi Askerî İdare, 2 tanesi Adalet Partisinin tek başına iktidarı ve 1 tanesi ise koalisyon hükümetleri döneminde kurulmuştur (Çolak ve Küçükylmaz, 2024:209).

ANAP'ın tek başına iktidar olduğu yıllar; gerek yeni kurulan il ve ilçe sayısı gerekse iktidar süresine oranla yeni mülki idare birimi kurma ortalamasının en yüksek olduğu dönemdir. İktidarının ilk üç yılında il ve ilçe kurma

² İlden ilçeye veya ilçeden ile dönüştürülen yerlerin tekrar eski statüsüne kavuşturulması da yeni il ve ilçe kurma verilerine yansıdığı için Cumhuriyet'e devreden il ve ilçe sayısı ile Cumhuriyet döneminde kurulan il ve ilçe sayılarının toplamı, günümüzdeki mülki idare taksimatına ilişkin sayıları yansıtmamaktadır. Aradaki fark bu süreçte ilçeye dönüştürülen ve ardından tekrar il yapılan veya yeni ilçe olarak kurulduktan yıllar sonra il statüsüne getirilen birimlerin her iki kategoride de sayılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, cumhuriyet dönemi 74 il ile başlamıştır. Yüz yıllık süreçte 26 il kurulmuştur. Bunların toplamı 100 adet il etmektedir. Ancak hâlihazırdaki mülki idare sisteminde 81 il bulunmaktadır.

düzenlemelerine başvurmayan ANAP iktidarı, toplumsal desteğinin düştüğü dönemlerde DP dönemine benzer şekilde popülizm ve patronaja dayalı bir mülki idarileşme stratejisi benimseyerek birçok yeni il ve ilçe kurmuştur (Çolak, 2024:38).

Takip eden dönemdeki koalisyon hükümetleri döneminde (1991-2002) ise tek başına iktidar dönemlerinde kurulandan daha az sayıda ilçe kurulmuştur. Ancak bununla çelişkili olarak söz konusu yıllar arasında kurulan il sayısı, DP ve ANAP dönemlerindekiyle aynıdır (Çolak ve Küçükylmaz, 2024:211).

4. AK PARTİ DÖNEMİNDEKİ MÜLKİ İDARE DÜZENLEMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

2002’de başlayan ve günümüzde de devam eden AK Parti döneminde yeni iller kurmaya yönelik bir politikaya imza atılmamıştır. Bununla birlikte büyük çoğunluğu büyükşehir belediye reformuyla ilişkili olarak 73 ilçe kurulmuştur. 4’ü kanun ve 1’i kanun hükmünde kararname olmak üzere Tablo 2’de yer alan 5 düzenleme; AK Parti döneminde kurulan ilçeleri göstermektedir.

Tablo 2. AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemelerine İlişkin Mevzuat

Mevzuat	İlçe Yapılan Birimler	İlçe
Kanun No: 5747 Resmî Gazete Tarihi: 22.03.2008 Resmî Gazete Sayısı: 26824	<ul style="list-style-type: none"> Çukurova, Sarıçam (Adana); Pursaklar (Ankara); Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı, Muratpaşa (Antalya); Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir (Diyarbakır); Palandöken, Yakutiye (Erzurum); Odunpazarı, Tepebaşı (Eskişehir); Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi (İstanbul); Bayraklı, Karabağlar (İzmir); Başiskele, Çayırova, Darıca, Dilovası, İzmit, Kartepe (Kocaeli); Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir (Mersin); Adapazarı, Arifiye, Erenler, Serdivan (Sakarya); Atakum, Canik, İlkadım (Samsun). 	43
Kanun No: 6360 Resmî Gazete Tarihi: 06.12.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28489	<ul style="list-style-type: none"> Efeler (Aydın); Altıeylül, Karesi (Balıkesir); Merkezefendi (Denizli); Antakya, Arsuz, Defne, Payas, (Hatay); Dulkadiroğlu, Onikişubat, (Kahramanmaraş); Şehzadeler, Yunusemre (Manisa); Artuklu (Mardin); Çamlyayla (Mersin); Menteşe, Seydikemer (Muğla); Eyyübiye, Haliliye, Karaköprü (Şanlıurfa), Ergene, Kapaklı, Süleymanpaşa (Tekirdağ), Ortahisar (Trabzon); İpekyolu, Tuşba (Van); Kilimli, Kozlu (Zonguldak). 	26
Kanun No: 6447 Resmî Gazete Tarihi: 22.03.2013 Resmî Gazete Sayısı: 28595	<ul style="list-style-type: none"> Altınordu (Ordu). 	1
KHK No: 694 Resmî Gazete Tarihi: 25.08.2017 Resmî Gazete Sayısı: 30165	<ul style="list-style-type: none"> Sultanhanı (Aksaray); Kemalpaşa (Artvin). 	2
Kanun No: 7148 Resmî Gazete Tarihi: 26.10.2018 Resmî Gazete Sayısı: 30577	<ul style="list-style-type: none"> Derecik (Hakkâri). 	1

Aşağıda AK Parti dönemindeki düzenlemeler; Cumhuriyet tarihi mülki idarileşme istatistiklerindeki konumu, düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi, mahallî baskılara karşı sergilenen tutum ve yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleri bağlamında incelenmektedir.

AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemelerine bakıldığında dikkat çeken ilk bulgu, ilgili dönemin yüz bir yıllık cumhuriyet tarihi içerisindeki konumunda kendisini göstermektedir. Kurulan il ve ilçe sayısı ile iktidardaki yılbaşına kurulan mülki idare birimi ortalamaları, bu açıdan söz konusu dönemin cumhuriyet tarihindeki konumu ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. AK Parti döneminde yirmi iki yıllık sürede hiçbir il kurulmamıştır. Uzun bir dönem boyunca tek başına iktidarda olmasına rağmen bu dönemde mülki idare sistemine yeni bir ilin eklenmemiş olması, cumhuriyet tarihindeki genel eğilimle örtüşmemektedir. Nitekim Tablo 1 incelendiğinde Tek Parti, DP, ANAP ve 1990'lardaki Koalisyon Hükümetleri döneminde toplam 26 ilin kurulduğu görülmektedir. Buna karşın AK Parti döneminde kurulan yeni bir il bulunmamaktadır. Kurulan ilçe sayılarına odaklanıldığında ANAP döneminde sekiz yılda 255, DP döneminde on yılda 141, Tek Parti döneminde yirmi yedi yılda 131 ilçe kurulmuşken; AK Parti döneminde yirmi iki yılda yalnızca 73 ilçe kurulduğuna şahit olunmaktadır. Üstelik bunlardan 68'i büyükşehir sınırlarında büyükşehir belediye reformu ile bağlantılı bir şekilde il merkezlerinde kurulan ilçelerdir. Bunların dışındaki 5 ilçenin hangi illerde kurulduğu Harita 1'de kırmızı renkle gösterilmiştir.

Harita 1. AK Parti Döneminde Yeni Kurulan İlçelerin Büyükşehir ve Diğer İllere Dağılımı

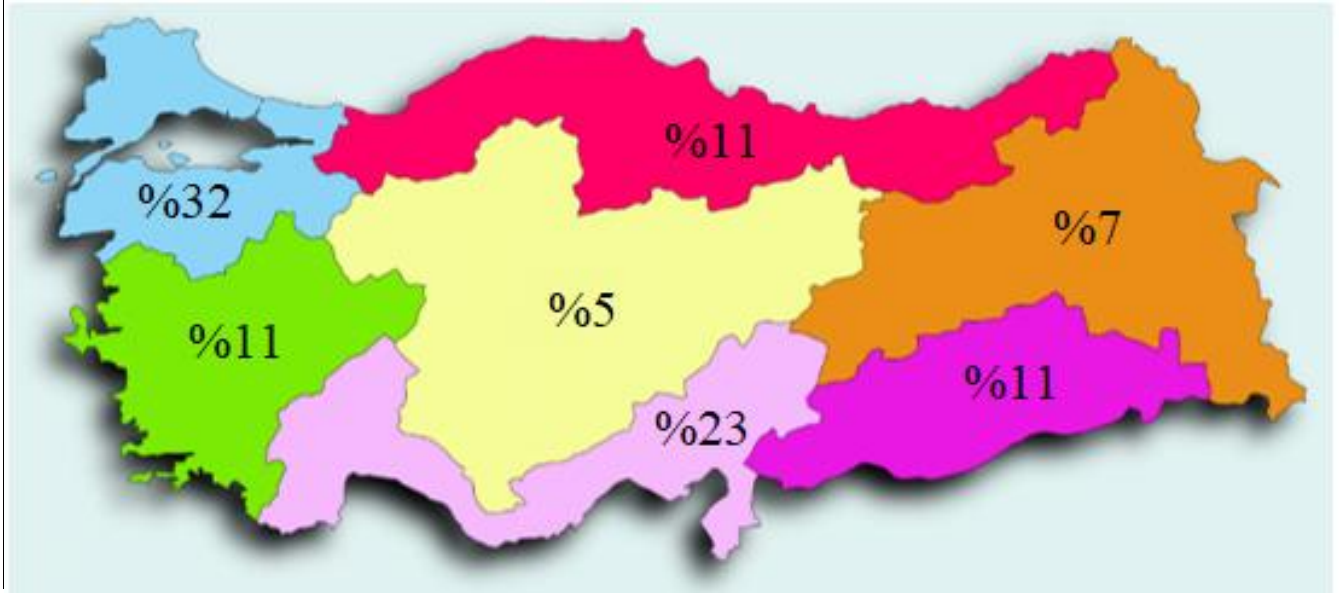
Kurulan ilçe sayılarının iktidardaki süreye bölünmesiyle elde edilen yılbaşına düşen yeni ilçe sayısına bakıldığında ANAP döneminin "31,88", DP döneminin ise "14,10"luk bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın AK Parti döneminde söz konusu ortalamanın "3,48" olduğu tespit edilmiştir. Özetle, cumhuriyet tarihindeki tek başına iktidar dönemleri arasında mülki idare düzenlemelerine en az yer verilen dönem AK Parti iktidarıdır.

AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemeleri açısından dikkat çeken bir diğer unsur, ilçe kurulmasına ilişkin yasal süreçler ile seçim dönemleri arasında zamanlama açısından belirgin örtüşmelerin bulunmamasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında DP döneminde 6068, 6129, 6191, 6321, 6324 ve 6325 sayılı Kanunlar ile 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki bir yıllık süre zarfında 1 il ve 61 ilçe; 6418, 6419 ve 6429 sayılı Kanunlar ile 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonraki iki aylık süre zarfında 3 il; 7001 ve 7033 sayılı Kanunlar ile 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki dört aylık süre zarfında 1 il ve 78 ilçenin kurulduğuna tanıklık edilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023:418). Benzer şekilde ANAP döneminde 3392 sayılı Kanun ile 6 Eylül 1987 Referandumundan iki, 29 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçimlerinden ise dört ay önce 103 ilçe; 3578 sayılı Kanun ile 26 Mart 1989 Mahallî İdareler Genel Seçimlerinden üç ay sonra 4 il ve 5 ilçe; 3644, 3647 ve 3760 sayılı Kanunlar ile 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki bir yıllık süre zarfında 3 il ve 135 ilçe mülki idare sistemine eklenmiştir (Çolak, 2024:35). Düzenlemelerle seçim zamanlaması arasındaki tarihsel yakınlık, söz konusu dönemlerde mülki idare düzenlemelerinin popülist ve patronaja dayalı bir stratejinin ürünü olarak tasarlandığı iddialarını kuvvetlendirmektedir.

Bununla birlikte, AK Parti döneminde ilçe kurulmasına ilişkin yasal düzenlemelerle milletvekili genel seçimleri arasında zamanlama açısından dikkat çekici bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Keza bu dönemde kurulan ilçelerin

çok büyük bir bölümü büyükşehir belediye reformu çerçevesinde illerin merkezinde kurulmuştur.³ Bunun dışındaki ilçelerin kurulmasına dayanak teşkil eden 694 sayılı KHK ve 7148 sayılı Kanun, 16 Nisan 2017 Referandumu ile 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerine yakın zamanlarda yayımlanmış olsa da, kurulan üç ilçenin ölçeği, söz konusu düzenlemelerin seçimle ilişkilendirilebilmesine yetecek kadar büyük değildir. Üstelik kurulan ilçelerin coğrafi bölgelere dağılımına bakıldığında oran açısından ilk iki sırayı; DP ile ANAP dönemlerinde merkez sağın oy deposu olarak görülen İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin, AK Parti döneminde ise büyükşehirlerin ve nüfusun yoğun olduğu Marmara ve Akdeniz Bölgelerinin aldığı gözlemlenmektedir (Harita 2).

Harita 2. AK Parti Döneminde İlçe Yapılan Birimlerin Coğrafi Bölgelere Dağılımı

Mahallî baskıların belirleyici olmaması, AK Parti dönemi mülki idare düzenlemelerinde rastlanılan bir başka bulgudur. Oysa DP ve ANAP dönemlerinde mülki idare düzenlemelerinde Anadolu'daki ahalinin talep ve beklentileri oldukça etkili olmuştur. Kanunların teklif ile nihai metinleri arasındaki belirgin farklılıklar bu durumu gözler önüne sermektedir. Örneğin; DP döneminde 5959 sayılı Kanun'un teklif metninde Senirkent'in bucaktan ilçeye, Uluborlu'nun ise ilçeden bucağa dönüştürülmesi yazmaktaydı. Ancak kasaba halkının baskılarına direnilememiş ve sonuçta her ikisinin de ilçe yapılmasına karar verilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023:421).

İlgili dönemden başka bir örnek olarak, 6324 sayılı Kanun'un teklif metninde Niğde'nin Ortaköy kasabasının ilçe yapılması söz konusuysen, belirlenen ilçe merkezinin halkta huzursuzluk yaratması sonucunda ilgili maddenin nihai metinden çıkarılması verilebilir (Doğanay ve Çolak, 2023:422). ANAP dönemi bu bağlamda daha da dikkat çekici veriler sunmaktadır. 3392 ve 3644 sayılı Kanunların teklif metninde yalnızca sırasıyla 64 ve 26 ilçenin kurulacağı yazmaktayken; mahallî baskılar sonucunda nihai metinde bu sayılar sırasıyla 103 ve 130'a çıkarılmıştır (Çolak, 2024:36). Ayrıca her iki kanunun da gerekçesinde aynı paragrafın bire bir yazılması ve yazılan ifadelerin ilçe kurulacak yerleşim birimlerinin seçimine ilişkin net ölçütlerden yoksun olması, kurulacak ilçelerin belirlenmesinde siyasi önceliklerin dikkate alındığını düşündürmektedir.

Gerek mülki idare düzenlemelerine ilişkin teklif metinleri ile nihai metinlerin tutarlı oluşu gerekse kurulan ilçe sayılarının AK Parti'nin yüksek oy oranlarına ulaştığı bölgelerde toplanmaması, mahallî baskılara karşı direnildiğini göstermektedir. Bir yandan cumhuriyet döneminde ilçeye dönüştürülen ve sonradan tekrar il statüsü kazanamayan kentlerdeki (*Ergani, Kozan, Siverek, Şebinkarahisar vb.*), diğer yandan ise nüfus ve sosyo-ekonomik gelişme açısından birçok ili geride bırakan ilçelerdeki (*Alanya, Bandırma, Fethiye, İnegöl*) mahallî baskılar, söz konusu dönemde bu birimlerde il kurulmasını sağlayamamıştır. Hatta AK Parti'nin son döneminde resmî açıdan koalisyon ortağı olmasa da, politik açıdan aynı ittifakta yer aldığı siyasi partinin genel başkanının

3 Zonguldak ilinde kurulan Kozlu ve Kilimli ilçeleri, dayanağını büyükşehirlerle ilgili bir düzenlemeden almasına rağmen büyükşehir olmayan bir ilde kurulmaları açısından istisnadır.

“Cumhuriyet’in 100. Yılında 100 il ile 1000 ilçe”⁴ başlıklı çıkışına rağmen, il kurulmasına dönük herhangi bir düzenleme hayata geçirilmemiştir.

Son olarak, bu dönemde kurulan ilçelerin demografik ve sosyoekonomik göstergelerinin DP ve ANAP dönemlerinde kurulanlardan belirgin bir şekilde yüksek olduğu göze çarpmaktadır. “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2023” başlıklı veri tabanından elde edilen verilere göre, DP döneminde kurulan ilçelerin %4’ünün (5 ilçe) toplam, %24’ünün (33 ilçe) ise merkez nüfusu günümüzde 5.000’in altına düşmüştür. Toplam nüfusu 10.000’in altında olanların oranı %19’dur (26 ilçe). ANAP dönemindeki istatistikler daha da çarpıcıdır. ANAP döneminde kurulan ilçelerin %16’sının (41 ilçe) toplam, %40’ının (101 ilçe) ise merkez nüfusunun günümüzde 5.000’in altına düştüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda ilgili dönemde toplam nüfusu 10.000’in altında düşen ilçelerin oranı %47’dir (120 ilçe). Bu açıdan bakıldığında AK Parti döneminde kurulan ilçeler arasında toplam ya da merkez nüfusu 5.000’in yani belediye asgari nüfus sınırının altına düşen bir ilçe bulunmamaktadır. Toplam nüfusu 10.000’in altında olan ise yalnızca 1 ilçe mevcuttur.⁵

Diğer yandan, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2022 yılında yayımladığı “İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE2022)”⁶ başlıklı raporda yer alan sosyoekonomik göstergeler de AK Parti döneminde kurulan ilçelerin, DP ve ANAP döneminde kurulanlara nazaran yüksek puanlara sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin; DP döneminde kurulan 141 ilçenin 114’ünün ya da diğer bir deyişle %81’inin gelişmişlik endeks puanları negatiftir. Kademe düzeyleri açısından bakıldığında ise bu dönemde kurulan ilçelerin yalnızca %20’sinin ilk üç kademe yer aldığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde ANAP döneminde kurulan 255 ilçenin 209’unun ya da diğer bir deyişle %82’sinin gelişmişlik endeks puanlarının negatif olduğu görülmektedir. Yine kademe düzeyi açısından bakıldığında ANAP döneminde kurulan ilçelerin %24’ü ilk üç kademe yer almaktadır. AK Parti döneminde kurulan ilçelerin dağılımına ilişkin veriler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. AK Parti Döneminde Kurulan İlçelere İlişkin Sosyo-Ekonomik Veriler

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi (Kademeler)	Tüm İlçeler		AK Parti Döneminde Kurulan İlçeler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1. Kademe	67	(%7)	13	(%18)
2. Kademe	173	(%18)	44	(%60)
3. Kademe	175	(%18)	9	(%13)
4. Kademe	215	(%22)	3	(%4)
5. Kademe	222	(%23)	3	(%4)
6. Kademe	121	(%12)	1	(%1)
<i>Toplam</i>	973	(%100)	73	(%100)

AK Parti döneminde kurulan 73 ilçenin 9’unun ya da diğer bir deyişle yalnızca %13’ünün gelişmişlik endeks puanları negatiftir. Üstelik Tablo 3’e bakıldığında kademe düzeyi açısından bu dönemde kurulanların %91’inin ilk üç kademe olduğu görülmektedir. Söz konusu göstergeler ilçe kurmaya ilişkin düzenlemelerden hangilerinin popülist hangilerinin rasyonel olduğunu gözler önüne seren bir test niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda DP ve ANAP döneminde kurulan ilçelerin göstergeleri bir hayli düşükken, AK Parti döneminde kurulanların büyük bir çoğunluğunun yüksek olduğuna rastlanmaktadır.

4 Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli 13 Haziran 2023 tarihinde TBMM grup toplantısında şu açıklamayı yapmıştır (mhp.org.tr, 2023): “Yeni yüzyılda, 100 il, 1000 ilçeden müteşkil idari yapısıyla gücüne güç katmış bir Türkiye’yi inşa ve ihya etmemiz mümkündür”.

5 Artvin’in Kemalpaşa ilçesinin toplam nüfusu 2023 TÜİK verilerine göre 9.688’dir.

6 Bu raporda aralarında demografi, istihdam ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesine ilişkin parametrelerin bulunduğu 56 değişken üzerinden ilçelerin endeks skorları ve sıraları belirlenmiş, ardından skorlardaki doğal kırınımlara göre ilçeler 6 farklı seviyede kategorize edilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada AK Parti dönemi mülki idare düzenlemeleri dört temel faktör üzerinden incelenmiş ve elde edilen bulgular siyasi gelenek ve tek başına iktidar bağlamındaki selefleri olan DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemeleriyle karşılaştırılmıştır.

Faktörlerden ilki, AK Parti döneminin mülki idarileşme istatistiklerindeki konumudur. Yirmi iki yıllık tek başına iktidar döneminde hiçbir ilin kurulmamış olması bu bağlamdaki en dikkat çekici veridir. Oysa DP'nin on, ANAP'ın ise sekiz yıllık tek başına iktidar dönemlerinde sırasıyla 5 ve 7 il kurulmuştur. Diğer yandan kurulan ilçe sayısına bakıldığında daha kısa süren tek başına iktidar dönemlerinde DP'nin 141 ve ANAP'ın 255 ilçe kurduğu, buna karşın AK Parti döneminde ise çoğu büyükşehirlerin merkezinde kurulan 73 ilçenin mülki idare sistemine eklendiği görülmektedir. Ayrıca iktidarının uzun oluşu, birim sayılarının süreye bölünmesiyle elde edilen ortalamalarda AK Parti'ye ilişkin ortalamaların düşük çıkmasına sebebiyet vermektedir.

İkinci faktör, AK Parti dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin zamanlamasıdır. Söz konusu düzenlemeler, DP ve ANAP dönemlerinde olduğu gibi seçim arifesine veya ardına rastlamamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında DP dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin 1954 ve 1957 milletvekili genel seçimlerinin hemen öncesinde veya sonrasında kümelendiği; ANAP dönemindekilerin ise 1987 ve 1991 milletvekili genel seçimlerine yakın zamanlarda gerçekleştirildiği saptanmaktadır. Oysa AK Parti dönemindeki düzenlemelerle milletvekili genel seçimleri arasında zamanlama açısından dikkat çekici bir ilişki görülememektedir.

Üçüncü faktör, mülki idare düzenlemelerine ilişkin mahallî baskılardır. AK Parti döneminde mahallî baskılar mülki idare düzenlemelerinde belirleyici olamamıştır. Bu dönemde hiçbir ilin kurulmaması ve ilçe kurulmasına ilişkin kanun teklifleri ile nihai metinlerin tutarlılığı bu savı desteklemektedir. Oysa DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerinde halkın talep ve beklentileri etkili olmuştur. Kanunların teklif ile nihai metinleri arasındaki belirgin farklılıklar bu durumu gözler önüne sermektedir. Hatta söz konusu talep ve beklentiler, iktidar ile yöre halkı arasında patronaja dayalı bir ilişkinin kurulmasına yol açmış ve mülki idare düzenlemelerine ilişkin politika süreçleri tabiri caizse ilçe kurma borsasına dönüşmüştür. Buna karşılık AK Parti döneminde Anadolu'da yaşayan vatandaşların kendi memleketlerini il ya da ilçe olarak görme taleplerine mesafeli yaklaşıldığı gözlemlenmiştir.

Son faktör ise AK Parti döneminde kurulan ilçelerin demografik ve sosyoekonomik göstergeleridir. Bu göstergeler, DP ve ANAP dönemlerinde kurulan ilçelerde bir hayli düşükken, AK Parti döneminde kurulanlarda oldukça yüksektir. Tüm faktörlerin sonucunda mülki idare düzenlemeleri açısından AK Parti döneminde DP ve ANAP dönemlerine nazaran daha rasyonel politikaların izlendiği ileri sürülebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- APAN, Ahmet (2014), “*Türkiye’de Mülki İdare: Tarihsel Gelişimi ve İşlevsel Dönüşümü*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- APAN, Ahmet (2021), “*Mülki İdare (Territorial Administration)*”, **Kamu Yönetimi Ansiklopedisi** (Ed. Yasemin Mamur Işıkçı, Esmeray Alacadağlı, Emre Akcagündüz), Astana Yayınları, Ankara, ss.759-769.
- AYMAN GÜLER, Birgül (2018), **Türkiye’nin Yönetimi: Yapı**, İmge Kitabevi, Ankara, 5. Baskı.
- BOZKURT, Ömer (2014), “*Mülki İdare*”, **Kamu Yönetimi Sözlüğü (İngilizce ve Fransızca Karşılıklarıyla)** (Ed. Ömer Bozkurt, Turgay Ergun, Seriyse Sezen), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss.176-177.
- ÇİNER, Can Umut ve KARAKAYA, Oral (2013), “*Merkez – Yerel İlişkileri ve Mülki İdarenin Dönüşümü*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.68(2), ss.63-93.
- ÇOLAK, Çağrı (2022), “*Mülki İdarenin Geleceği*”, **Türkiye’de Kamu Yönetiminin Geleceği** (Ed. Halim Emre Zeren, Ecem Buse Sevinç Çubuk), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.1-19.
- ÇOLAK, Çağrı (2024), “*Mülki İdare Düzenlemelerinde Popülizmin İzleri: Anavatan Partisi Örneği*”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, S.12(1), ss.23-44.
- ÇOLAK, Çağrı ve ÇOLAK, Deniz (2023), “*Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.19(37), ss.1-35.
- ÇOLAK, Çağrı ve KÜÇÜKYILMAZ, Yaşar Orçun (2024), “*1991-2002 Koalisyon Hükümetleri Dönemi Mülki İdare Düzenlemeleri*”, **KAYFOR 25 (Balkanlar): Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (Kamu Yönetiminde Güncel Tartışmalar) Bildiriler Kitabı** (Ed. Şerife Pekçüçükşen, Yaşar Orçun Küçükyılmaz), 12-15 Eylül 2024 – Üsküp (Makedonya), ss.209-212.
- DOĞANAY, Gülmelek ve ÇOLAK, Çağrı (2023), “*Popülist Politika Perspektifinden Demokrat Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S.44, ss.393-428.
- ERTÜRK KESKİN, Nuray (2007), “*Devletin Toprak Üzerindeki Örgütlenmesi: Türkiye’de İllerin Yönetimi*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖZLER, Kemal (2022), **Türkiye’nin Yönetim Yapısı (T.C. İdari Teşkilatı)**, Ekin Yayınları, Bursa, 4. Baskı.
- HEPER, Metin ve KEYMAN, Emin Fuat (1998), “*Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey*”, **Middle Eastern Studies**, S.34(4), ss.259-277.
- KARTAL, Nazım (2010), “*İl Özel İdarelerinin Yeniden Yapılandırılması: Uygulama Aşaması Üzerine Bir Çözümleme*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MHP - MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ (2023), “*13.06.2023 - Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ’nin, TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma*”, **2023 Yılı Konuşmaları**, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/5204/index.html (Erişim Tarihi: 10.02.2024).
- ÖZÇAĞLAR, Ali (2005), “*Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi*”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, S.3(1), ss.1-25.
- ÖZER, Mehmet Akif (2014), **Kamu ve Özel Sektör Yönetimi İçin Yönetim Sözlüğü**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI (2022), **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2022)**, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2024), “*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri 2023*”, **Türkiye İstatistik Kurumu Kurumsal Web Sayfası** (E-İstatistik), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> (Erişim Tarihi: 06.02.2024).

YILMAZ, Abdullah, GÜLER, Tahsin ve GÜVEN, Yakup (2020), “Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş Sürecinde Türkiye’de Mülki İdare Sisteminin Dönüşümü”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.29(4), ss.45-71.

694 sayılı **Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** (25.08.2017 tarih ve 30165 sayılı Resmî Gazete).

5747 sayılı **Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (22.03.2008 tarih ve 26824 sayılı Resmî Gazete).

6360 sayılı **On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun** (06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete).

6447 sayılı **On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (22.03.2013 tarih ve 28595 sayılı Resmî Gazete).

7148 sayılı **Karayolları Trafik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (26.10.2018 tarih ve 30577 sayılı Resmî Gazete).

Kişisel ve Kültürel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Azerbaycan ve Türkiye'deki Lisansüstü İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma¹

*The Effect of Personal and Cultural Values on Social Entrepreneurship Tendency: An Analysis on
Graduate Business Students in Azerbaijan and Turkey*

Asaf ALİYEY
Bilim Uzmanı, İstanbul Üniversitesi, SBE,
İşletme A.B.D., asefeliyev015a@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1433-0871>

Makale Başvuru Tarihi: 03.11.2024
Makale Kabul Tarihi: 26.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ebru DOĞAN
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
İşletme Bölümü, ebuseng@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0832-9030>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Girişimcilik,
Sosyal Çevre Algısı,
Kişisel Değerler,
Sosyal Girişimcilik
Eğilimi,
Kültürel Değerler,

Bu çalışmanın amacı, kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerindeki etkilerini incelemektir. Çalışmanın araştırma kısmında iki farklı ülkede lisansüstü eğitim gören öğrenciler anakütle olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında sosyal bilimler alanında sıklıkla araştırmacılar tarafından başvurulan anket yöntemi kullanılmıştır. İnternet üzerinden yapılan çalışmaya Türkiye'den 99 öğrenci; yüzyüze yapılan çalışmaya Azerbaycan'dan 160 öğrenci katılmıştır. Türkiye ve Azerbaycan'da işletme alanında eğitim alan lisansüstü öğrencilerden, toplam 259 kişinin katıldığı anketten elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın ölçeklerine öncelikle güvenilirlik ve faktör analizi uygulanmıştır. Bununla beraber araştırmada etkilere dayalı regresyon analizi kullanılmıştır. İki ülke için yapılan analiz sonuçları doğrultusunda, her iki ülke açısından kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde en fazla etkiye sahip değişkenler ise, sosyal sorumluluk ve yenilikçiliktir.

Keywords:

Social Entrepreneurship,
Perception of Social
Environment,
Individual Values,
Social Entrepreneurship
Tendency,
Cultural Values,

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effect of personal and cultural values on social entrepreneurship tendencies. In the research part of the study, postgraduate students in two different countries were determined as the main population. Within the scope of the research, the survey method, which is frequently applied by researchers in the field of social sciences, was used. 99 students from Turkey participated in the online study and 160 students from Azerbaijan participated in the face-to-face study. The data obtained from the survey, which was attended by a total of 259 graduate students studying business administration in Turkey and Azerbaijan, were analyzed with the SPSS program. First of all, reliability and factor analysis were applied to the scales of the research. However, effects-based regression analysis was used in the study. In line with the results of the analysis made for the two countries, it has been determined that personal and cultural values have an effect on the social entrepreneurship tendency for both countries. The most influential variables on social entrepreneurship tendency are social responsibility and innovation.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ALİYEY, Asaf ve DOĞAN, Ebru (2024), "Kişisel ve Kültürel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Azerbaycan ve Türkiye'deki Lisansüstü İşletme Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.855-868, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1578608>

1 Bu makale 1. yazarın, 2. yazar danışmanlığında hazırladığı ve İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2022 yılında kabul edilen "Kişisel ve Kültürel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden elde edilmiştir.

1. GİRİŞ

Sosyal girişimcilik son yıllarda daha fazla öne çıkan ve araştırma yapılan bir girişimcilik türüdür. Toplumsal olarak sosyal becerilere sahip ve yenilikçi fikirleri olan gençlerin gelişimi sosyal girişimciliğin gelişiminin de bir parçasıdır. Toplumsal sorunların farkında olmak, mücadele ve kararlılık, hesap verebilirlik ve risk alma, yaratıcılık, takım çalışması becerileri, araştırma ve kendini geliştirme isteği bir sosyal girişimcinin ihtiyaç duyduğu özelliklerdir. Girişimcilik ekosistemi içerisinde sosyal girişimcilik eğilimi olan bireylerin bu özellikleri kazanmalarına yardımcı olacak mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Modern toplumda esasen sosyal girişimcilik, toplumun sağlayabileceği faydalara odaklanan özgeci bir girişimcilik şekli sunar. Girişimcilik, sosyal sermayeyi toplumu olumlu yönde etkileyecek şekilde dönüştürdüğünde sosyal bir çaba haline gelir. Sosyal girişimciliğin başarısı elde ettikleri kazançla değil, sosyal misyonlarını ne ölçüde başarıyla yerine getirdikleriyle ölçülmektedir. Bir sosyal girişimci, sosyal faydayı gerçekleştirmek için ticari faaliyeti bir araç olarak kullanır. Bir sorunun toplumla ilişkisine dair çok boyutlu bir bakış açısına sahip olmak, sosyal girişimcilerin yenilikçi çözümler geliştirmelerine ve kaynakları harekete geçirmelerini sağlar. Aynı zamanda, bireylerle, sivil toplum kuruluşlarıyla ve örgütlerle işbirliği, kollektif bir çabayı da içeren sosyal girişimciliğin ana yönlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda, Azerbaycan ve Türkiye'de işletme alanında lisansüstü eğitim alan öğrencilere yönelik bir araştırma yapılmış ve araştırma sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek bulgular değerlendirilmiştir. Benzer kültürel özelliklere sahip iki ülkede lisansüstü öğrencilerin sosyal girişimcilik eğilimine yönelik bir araştırma olması çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çalışmada kullanılan değişkenler daha önce literatürde birlikte ele alınmamış olup bu çalışma kapsamında dizayn edilmiştir.

2. SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ

2.1. Sosyal Girişimcilik

Birçok bilim dalının ilgi odağı durumuna gelen ve çok boyutlu bir kavram olan girişimciliğin; literatürde tüm bilim dallarını kapsayan, genel itibarıyla kabul edilmiş, ortak bir tanımı yapılamamış; ilgili her bilim dalı tarafından kendi alanlarına uygun olarak tanımları geliştirilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde girişimcilğe yüklenen özellikler ve girişimcilğe olan bakış açısı da değişmektedir. Girişimcilik kavramı, üstlenmek anlamına gelen Fransızca “entreprenre” kelimesinden türetilmiştir. Girişimci ise, bir işi organize eden, yöneten ve riskleri üstlenen kişidir. Son yıllarda girişimcilerin faaliyetleriyle birlikte kavram da daha geniş bir perspektifte ele alınmaya başlanmıştır.

Yaşadığımız çağda girişimci, fırsatların farkında olan ve onu yakalayan; söz konusu fırsatları uygulanabilir/pazarlanabilir nitelikli fikirlere dönüşmesini sağlayan; zaman, gayret ve yetenekler yoluyla değer katan; bu fikirleri uygulamak için rekabetçi pazarın riskini üstlenen ve bu çabalardan elde edilen ödülleri elde eden yenilikçi bireydir (Doğan, 2015). Girişimci, inovasyonun, başka bir ifadeyle yeni fikirlerin, malların ve hizmetlerin, kaynağı olarak görülür. Girişimcilik, değer üreten ve risk içeren faaliyetleri bünyesinde barındırmaktadır (Alvarez ve Busenitz, 2001). En geniş anlamda girişimcilik şu şekilde tanımlanabilir (Mecek, 2013);

“Belirli bir mal ya da hizmeti üretmek ve/veya pazarlamak amacıyla bazı fırsatları önceden görebilen, yeni teknik ve teknolojiler kullanarak ya da mevcut teknik ve teknolojileri geliştirerek, gerekli kaynakları tespit ve temin eden, birtakım beceriler (bireysel, yönetsel ve teknik) ile donatılmış gerçek veya tüzel kişinin (girişimcinin) kar ya da zarar etme riskini göze alarak hayata geçirdiği ekonomik, yönetsel ve psiko-sosyal bir süreçtir”

Girişimcilik türlerinden biri olan sosyal girişimcilik, kavram olarak son dönemde kullanılmaya başlansa da uygulama itibarıyla asırlar öncesine dayanan bir toplumsal fayda hareketidir. Girişimcilerin sosyal açıdan sorumlulukları 1953 yılında Bowen'ın kaleme aldığı “*İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları*” adlı eserde ifade edilmiştir. Sosyal sorumlulukların önemi modern işletmecilikte her geçen gün daha fazla artmaktadır. Rekabetin yaşandığı piyasa ortamında faaliyet gösteren işletmelerin varlıklarını sürdürebilmek için çevreleriyle uyum içinde olmaları ve sorumluluklarını yerine getirmelerine ilişkin anlayış yaygınlaşmıştır. Söz konusu toplumsal fayda hareketini, 1980'de Bill Drayton'un “*sosyal girişimcilik*” olarak adlandırmasıyla hem değişim hem de

farkındalık ortaya çıkmıştır (Sönmez vd., 2016). Sosyal girişimcilik tanımlarında yer alan üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; (1) sosyal/çevresel tesir yaratmanın önceliği olan hedef olması, (2) ticari faaliyet aracılığıyla gelir sağlanması ve (3) gelir fazlasının temel misyon için kullanılmasıdır. Diğer bir ifadeyle sosyal girişimcilik, toplumsal sorunlara çözüm bularak başarı sağlamaktır (Dees, 1998).

Sosyal girişimcilik literatürde “*sosyal amaçlı girişim*” ve “*hayırsever girişim*” şeklinde de ifade edilmektedir. Sosyal girişimcilik, sosyal açıdan yararlı hedeflere ulaşmayı ve toplumun sosyal sorunlarının çözümüne katkıda bulunmayı amaçlayan bir girişimcilik faaliyetidir. Kâr amacı olan işletmelerin öncelikli hedefi müşterilere kolay erişim sağlamak ve ürün yelpazesini genişletmek iken, sosyal girişimcilerin hedefi ise, toplumsal sorunlara ilişkin çözüm sunmak ve toplumun her kesiminin bu çözümden yararlanmasını sağlamaktır. Esasen sosyal girişimciliğin öncelikli amacı, değer yaratmaktır. Araştırmalarda sosyal girişimciliğin temel unsurları; sosyal değer oluşturmak, fırsatları görebilme, yenilikçilik, kaynak oluşturma ve sosyal ağlardan faydalanmak olarak ortaya koyulmuştur.

Sosyal girişimcilik, sosyal, kültürel veya çevresel sorunlara çözümler geliştirmek ve uygulamak için girişimcilik araçlarının kullanılmasıdır. Kâr, kendi başına bir amaç olarak değil, sosyal veya kültürel hedeflere ulaşma yolunda ilerlemenin bir aracı olarak dikkate alınabilir. Genel olarak sosyal girişimcilik, değişimi ve gelişimi gerçekleştirmek amacıyla, insanların sosyal ihtiyaçlarını ele alarak kaynakları bir araya getirmek ve bu süreci verimli bir şekilde yönetmek olarak ifade edilmektedir. Sosyal girişimcilik değer yaratma sürecidir (Abu-Saifan, 2012). Sosyal girişimciler sosyal değer yaratmak ve sosyal dönüşümü sağlamak için çaba göstermektedirler (Kırılmaz ve Erol, 2017).

2.2. Sosyal Girişimcilik Eğilimi ve Sosyal Girişimcilik Eğilimini Etkileyen Kişisel ve Kültürel Değerler

Girişimcilik eğilimi, bireyin yeni bir girişimde bulunma yönündeki yatkınlığıdır ve girişimciliğin güçlü bir göstergesidir. Bireyin girişimcilik eğilimine bakılarak ileride girişimci olup olmayacağı ile ilgili bir belirti elde edilebilmektedir (Işık ve Aydın, 2017). Bir toplumda girişimcilerin hem sayılarının artması hem de başarı göstermesi, girişimci olma isteği olan potansiyel girişimcilere bağlıdır. Burada girişimcilik eğilimine sahip olan bireylerin girişimciliğe yönlendirilmesine gerek duyulmaktadır. Bunun için de potansiyel girişimcilerin meydana çıkarılmasına ilişkin girişimcilik eğilimi araştırmalarının gerçekleştirilmesi, bu sayede girişimcilik konusundaki eksik yönlerin görülmesi ve geliştirilecek niteliklerin belirlenmesi gereklidir. Özellikle üniversitede öğrenim gören potansiyel genç girişimcilere, zihniyet, bilinç ve beceri anlamında girişimcilik eğitiminin verilmesi önemlidir (Doğan, 2017).

Kültürel normların ortaya çıktığı ve iletişim kanallarının geliştiği sosyal çevre, girişimci üzerinde etki oluşturmaktadır. Bu sebeple sosyal çevrenin sosyal girişimciliğe yönelik algısı sosyal girişimcilikte kritik rol oynamaktadır (Bornstein ve Davis, 2010). Toplumun sorunları ve ihtiyaçlarına yönelik fikir ve projeler geliştirmesi gereken sosyal girişimciler, sosyal çevresinden aldığı destekle motive olmakta ve güç kazanmaktadır. Sosyal girişimcilik eğilimini etkileyen kişisel değerler şunlardır;

- **Özyeterlilik:** Bireyin herhangi bir işe başlarken veya bir işi yaparken sahip olduğu özgüvenini ifade eder (Gist ve Mitchell, 1992). Özyeterlilik, Bandura'nın “*sosyal-bilişsel öğrenme teorisinin*” ana kavramlarından biri olan kişinin eylemlerinin etkinliğine olan inancı ve bunların uygulanmasından elde edilecek başarı beklentisidir (Bandura, 2000). Bireyin özyeterlilik performansını değerlendirebilmesi ve fırsatları ilk önce görebilmesi, bilinen finansal kaynakların doğru kullanımını öğrenmesi ve iş planı hazırlaması ve buna harcanan zamana hakim olabilmesi sosyal girişimcilikteki temel göstergeler olarak ifade edilebilir. Bireyler, girişimcilik alanındaki deneyimlerini olumlu şekilde değerlendirerek iyi bir girişimci olma şansı elde edebilirler.
- **Yenilikçilik:** Sosyal girişimciliğin temelinde yenilikçilik yer almaktadır. Sosyal girişimcilik faaliyetinin sonucu sosyal yenilikçilik, yani sosyal bir sorunu çözenin yeni bir yoludur. Yenilikçiliğin önemi, hizmetin alıcısının sosyal ihtiyaçlarını kendisi için yeni, uygun bir şekilde, karşılama yeteneği ile belirlenir. Bu kavram aslında sosyal girişimciliğin temel koşullarından biridir. Çünkü sürekli yenilik talep eden modern toplum, bu talebi karşılayan üreticiye yönelmektedir (Karadal, 2013). Sosyal girişimcilik söz konusu olduğunda, sürdürülebilir bir iş modeli aracılığıyla bir sosyal girişimdeki yeni fikirler sosyal inovasyonun ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Lee vd., 2004). Sosyal inovasyonlar, günümüzde sosyal girişimcinin sosyal değer yaratmasında öncelikli role sahiptir.
- **Empati Sahibi Olma:** Birçok çalışmada, empatik insanların, sosyal değişime ne ölçüde katkıda bulunabilecekleri konusunda daha fazla düşündükleri ileri sürülmüştür. Öyleyse empati sahibi olma,

sosyal girişimcilerin sorunlarına yönelik çözümlerin arkasındaki itici güç olabilir. Girişimcilerin empati sahibi olması, kendilerini başka insanların yerine koyabilme becerisine sahip olmaları anlamına gelir. Empati, kelime anlamı olarak “*kişinin kendini başka bir bireyin yerine koyarak söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini, anlayabilme becerisi*” şeklinde ifade edilmektedir (Basch, 1983). Sosyal girişimciler, çözüm gerektiren sosyal konular için empati kurarlar. Bu doğrultuda empatiyi, sorunu bir iş fırsatına dönüştürmek için motivasyonları olarak görmektedirler.

- **Sosyal Sorumluluk:** Girişimciliğin sosyal sorumluluğu, toplumun sorunlarına gönüllü olarak verdiği yanıtın derecesidir. Ekonomik kararlar alan kişilerin, bu kararları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyenlere karşı sorumluluk üstlenmeleri gerçeğinde yatmaktadır. Temel olarak, girişimciliğin sosyal sorumluluğu, karar alan kişilerin, bu kararlardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenenlere karşı sorumluluk üstlenmeleri gerçeğinde yatmakta ve girişimciyi faaliyetleri sırasında yönlendiren özel bir karar verme ilkesi olarak rol oynamaktadır. Girişimciliğin vazgeçilmez bir özelliği olarak sosyal sorumlu davranış ihtiyacı artık herkes tarafından kabul edilmektedir.
- **Özgecilik:** Özgecilik ilk kez Fransız bilim adamı Auguste Comte tarafından dile getirilmiştir. Sosyal psikolojide bu kavram, kendi istek ve çıkarlarını gözardı edip başka kişilerin bu doyumuna ulaşması için yapılan davranış ve bu davranış neticesinde manevi doyumla varmak olarak literatürde yerini almıştır. Özgecilik hiçbir kişisel çıkar gözetmeksizin başkalarına yararlı olmak olarak da ifade edilebilir. Özgeci davranış gösteren bir birey kendisinin istek veya ihtiyaçlarından ziyade karşısındakinin ihtiyaçlarını düşünen bir davranış sergiler. Bu davranış sonucunda bireyde manevi bir mutluluk meydana gelir ve bu durum bir iyilik hali olarak görülür (Martin ve Osberg 2007). Özgeciliğin kavramsallaştırılması, bireyin bir ödül veya çıkar beklenmeksizin başkaları için hareket etmesi şeklindedir.
- **Etik Değerlere Sahip Olma:** Etik, kişilerin bireysel ve sosyal ilişkilerinin esasını oluşturan kodları, kıstasları, değerleri, prensipleri, yargıları ve kuralları “*doğru-yanlış*” veya “*iyi-kötü*” gibi açılardan inceleyen bir bilim dalıdır (Akarsu, 1984; Kirel, 2000). Yasalar ile dış dünya ile ilişkileri çerçevelenen bireyler, etik ile iç dünyasında kendi doğru-iyi değerlerini üretecek alt yapılarını tesis ederler (Mecek ve Kocakula, 2019:219). İyi ile kötünün ne olduğuna ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin sosyal hayatta her gün karşı karşıya kalınan sorulara, etik tarafından ortaya konulan ve toplumsallaşma sürecinde öğrenilen prensipler kapsamında cevap aranmaktadır. Böylelikle davranış ve eylemler şekillenir. Bornstien (2004), sosyal girişimcilerin davranışlarında etik değerlerin yer almasının beklendiğini ve etik bir duruşa sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir (Bornstein, 2004). Etik değerlere sahip olma günümüz modern işletmeciliğinde tüm girişimcilik türleri için geçerlidir. Bir sosyal girişimci açısından değerlendirildiğinde ise, temel özelliklerinden biri olmalıdır.

Sosyal girişimciliği etkileyen önemli faktörlerden biri de kültürel değerlerdir. Hofstede (2001) tarafından geliştirilen kültürel boyutların tipolojisi, kültürlerarası iletişimin temelinde yer almaktadır. Bir toplumun kültürünün, üyelerinin bireysel değerleri üzerindeki etkisini ve söz konusu değerlerin davranışlarını nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Hofstede'nin yaklaşımı, çeşitli alanlarda, özellikle kültürlerarası psikoloji, uluslararası yönetim ve kültürlerarası iletişim alanındaki çalışmalarda bir paradigma olarak kullanılmaktadır. Hofstede, kültürlerin ölçümünün, karar vermeyi kolaylaştırmak ve belirli bir kültürün değerlendirilmesine yardımcı olmak için bir temel teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Sosyal girişimcilik eğilimini etkileyen kültürel değerler şunlardır;

- **Belirsizlikten Kaçınma:** Hofstede'nin kültür boyutunun bir parçasını oluşturan kişinin belirsizlikten kaçınma düzeyidir. Belirsizlikten kaçınma düzeyinin yüksek olduğu bir toplumda, kişiler belirsiz ortamdan kaçınırlar. Bu durum toplum üyelerinin risk alma gücünü azaltır veya risk almaktan kaçınırlar. Belirsizlikten kaçınma düzeyinin düşük olduğu ülkelerde grup üyelerinin kendilerine güvenlerinin daha fazla olduğu ve daha fazla risk alma ve yenilik yaratma becerisine sahip oldukları görülmektedir. Bu durum tabii ki ülkedeki sosyal girişimcilerin faaliyetlerini de etkilemektedir. Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu bir toplumda bireylerin risk alma oranlarının düşük olması girişimciliğe olan ilgilerini de azaltmaktadır.
- **Bireycilik / Toplulukçuluk:** Bu boyut, bir toplumdaki insanların gruplara ne derece entegre olduklarını ifade etmektedir. Bireyci toplumlar, genel olarak bir bireyi sadece yakın ailesi ile ilişkilendiren gevşek nitelikli bağlara sahiptir (Hofstede, 2011). Dış çevreye dönük olan toplulukçuluk kültür boyutunda, örgüte sadakat davranışlarına yatkın olabilmeleri beklenmektedir. Bireyci kültürlerdeki kişisel ve bireysel hedeflerin tersine toplulukçu kültürlerde ortak hedef ve işbirlikçi eylemlere öncelik verilir. Toplulukçu bir

kültürde, birey grubu kendisinden daha fazla düşünür. Toplulukçu kültürün hakim olduğu ülkelerde grubu örgütleyen bireylerin ana fikri, grubun gelişimini ve istikrarını sürdürmektir. Toplulukçu kültürün olduğu ülkelerde kurumsal düzeyde sosyal girişimciliği harekete geçirecek sinerjiyi yaratma olanağı daha fazladır. Toplulukçu kültürün olduğu ülkelerde, sosyal girişimciliğin yaygın olduğu görülmektedir (Fiş ve Wasti, 2009).

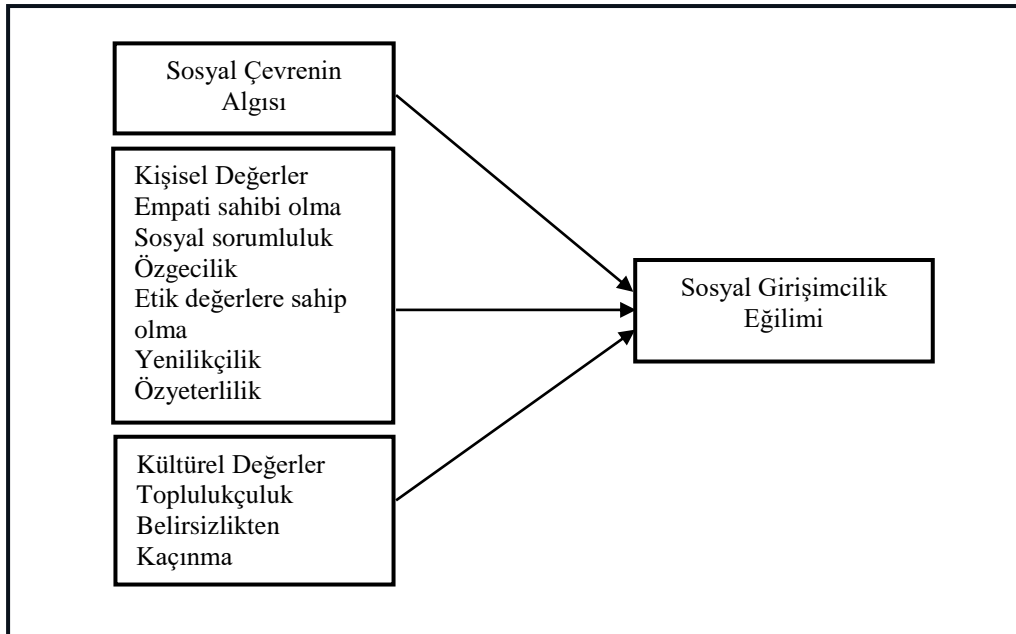
Sosyal girişimciliğin farklı yönlerden değerlendirmeye alındığı araştırmalarda, sosyal girişimciliğin genel olarak genç nüfus ya da çalışma hayatına yeni girmiş olan bireyler üzerinde yapıldığı görülmektedir. Girişimcilik ve gönüllülük kavramlarının daha çok genç nüfus özelinde yoğunlaşmış olması, söz konusu alandaki teşviklerin gençlere yönelik olması ile paralellik göstermesi, yapılan literatür çalışmalarının daha çok genç nüfus üzerinde durmasıyla bağlantılıdır.

Işık ve Aydın'ın (2017) çalışmalarında, turizm alanında eğitim alan öğrencilerin sosyal girişimcilik eğilimine etkisi olan faktörler incelenmiştir. Araştırmada, öğrencilerin yenilikçi olmalarının yanında fedakârlık, dürüstlük, sorumluluk sahibi ve empati sahibi olma özelliklerinin de öne çıktığı vurgulanmıştır. Alparslan ve Özmen'in (2017) çalışmaları, lisans öğrencilerine yönelik olup girişimcilik eğiliminin kendini kuvvetlendirme ve değişime açıklık değerleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Alparslan vd. (2017) çalışmalarında, öğrencilerin kültürel değerlerinin ve okulda almış oldukları girişimcilik eğitimlerinin, girişimcilik eğilimleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Söz konusu çalışmada, değişime açıklık ve kendini kuvvetlendirmenin, fertlerin girişimcilik eğiliminde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okutan ve Balaban'ın (2014) çalışmalarında, kültürel değerlerle girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırmanın ana kütlesini öğrencilerin oluşturduğu çalışmada, kültürel yapı ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu neticesine ulaşılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmanın amacı, kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisini belirlemektir. Bunun için işletme alanında lisansüstü eğitimine devam eden iki farklı ülkeden öğrenciler dâhil edilmiştir. Sosyal girişimcilik eğilimine etki eden faktörlerin Azerbaycan ve Türkiye örneklemelerinde kıyaslanması araştırmanın öne çıkan önemli bir özelliğidir. Ayrıca, araştırmada kullanılan değişkenlerin bir arada ele alındığı literatürde başka bir çalışma olmayışı çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda şekillendirilen araştırmada, bağımsız değişkenler, sosyal çevrenin algısı, kişisel değerler ve kültürel değerler; bağımlı değişken ise, sosyal girişimcilik eğilimidir. Bu doğrultuda aşağıdaki model ve hipotezler oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H₁: Sosyal çevrenin sosyal girişimci olmaya ilişkin algısının sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.

- H₂: Empati sahibi olmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₃: Sosyal Sorumluluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₄: Özgeciliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₅: Etik değerlere sahip olmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₆: Yenilikçiliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₇: Özyeterliliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₈: Toplulukçuluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.
- H₉: Belirsizlikten kaçınmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi vardır.

Araştırmanın evrenini Türkiye ve Azerbaycan'da faaliyet gösteren üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören işletme öğrencileri oluşturmaktadır. Lisansüstü öğrencilerin seçilme nedeni, öğrencilerin eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal farkındalığının artması ve bunun da sosyal girişimcilik eğilimini arttıracığı beklentisidir. Bu doğrultuda, Türkiye'de ve Azerbaycan'da farklı üniversitelerde eğitim gören öğrencilerden kartopu örnekleme yöntemi ile anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Elde edilen anketlerin kontrol edilmesi sonucu eksiksiz doldurulmuş 259 katılımcının verileri analizlere dâhil edilmiştir.

Çalışmada kullanılan anket formu 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım, demografik özelliklerin tespitine ilişkin 15 ifadeden; ikinci kısım ise sosyal girişimciliğe yönelik 37 ifadeden oluşmuştur. Birinci kısımda, katılımcıların yaş, cinsiyet, uyruk, eğitim durumu, gelir seviyesi vb. ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci kısımda, sosyal çevrenin sosyal girişimci olmaya ilişkin algısı, kişisel ve kültürel değerler ve girişimcilik eğilimine ilişkin ifadeler yer almıştır.

Girişimcilik eğilimini ölçmek amacıyla Linen ve Chen (2009) tarafından oluşturulmuş 6 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Sosyal çevrenin sosyal girişimci olmaya ilişkin algısını ölçmek için Ernst ve Fudge (2011)'in çalışmasında kullandığı 3 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Empati sahibi olma (3 ifade) ve sosyal sorumluluk (5 ifade) düzeyini ölçmek amacıyla Ernst ve Fudge (2011)'in çalışmasında kullandığı ölçekler kullanılmıştır. Özgecilik (4 ifade), etik değerlere sahip olma (3 ifade), yenilikçilik (4 ifade), toplulukçuluk (3 ifade) ve belirsizlikten kaçınma (3 ifade) düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Kümbül Güler (2008)'in çalışmasında kullandığı ölçekler kullanılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda verileri analiz etmek için SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklere yönelik olarak öncelikle güvenilirlik ve faktör analizleri yapılmıştır. Faktör analizinin yapılabilmesi için verilerin bu analize uygunluğunun tespiti için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ile Barlett testi dikkate alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinin tespiti için Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Buna göre;

- Sosyal çevre algısı ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,91'dir. Söz konusu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Cronbach, 1951). Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,74 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Bu değerler göz önünde tutulduğunda, mevcut veri grubunun faktör analizine uygun olduğu görülmüştür (Durmuş vd., 2011). Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %84,86'dır.
- Sosyal girişimcilik eğilimi ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,96 olup ölçek oldukça güvenilirdir. Sosyal girişimcilik eğilimine ilişkin KMO değeri 0,92'dir. Barlett Testi ise 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 5 ifadeli tek boyutlu olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %84,09'dur.
- Empati sahibi olma ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,86'dır. Söz konusu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Empati sahibi olma ölçeğine yönelik KMO değeri 0,71 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucuna göre, ölçek orijinal ölçekte olduğu gibi 3 ifadeli tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %79,08'dir.

- Sosyal sorumluluk ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,92 olup ölçek oldukça güvenilirdir. KMO değeri 0,84, Barlett Testi ise 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 5 ifadeli tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %77,88'dir.
- Özgecilik ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,88'dir. Söz konusu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Özgecilik ölçeğine yönelik KMO değeri 0,78 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 4 ifadeli tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %74,90'dır.
- Etik değerler ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,76 olup söz konusu değer, ölçeğin güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Etik değerlere sahip olma ölçeğine yönelik KMO değeri 0,78'dir. Barlett Testi ise 0,000 olarak anlamlıdır. Analiz neticesinde; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 3 ifadeli tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %64,75'tir.
- Yenilikçilik ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı 0,87'dir. Söz konusu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Yenilikçilik ölçeğine yönelik KMO değeri 0,81 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 4 ifadeli tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %72,69'dur.
- Özyeterlilik ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı 0,86 olup söz konusu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Özyeterlilik ölçeğine yönelik KMO değeri 0,72'dir. Barlett Testi ise 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 3 ifadeli tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %78,32'dir.
- Toplulukçuluk ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı 0,77'dir. Bu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Toplulukçuluk ölçeğine yönelik KMO değeri 0,85 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 3 ifadeli tek boyutlu bir yapı oluşturmuştur. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %70,21'dir.
- Belirsizlikten kaçınma ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı 0,88'dir. Bu değer, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Belirsizlikten kaçınma ölçeğine yönelik KMO değeri 0,69 olup Barlett Testi 0,000 olarak anlamlıdır. Faktör analizi sonucunda; ölçek, orijinal ölçekte olduğu gibi 3 ifadeli tek boyutlu bir yapı meydana getirmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %79,08'dir.

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir;

- Katılımcıların %64,5'i kadınlardan; %35,5'i ise erkeklerden oluşmaktadır.
- Katılımcıların %42'si 23-27; %33,7'si 28-32 yaş aralığındadır.
- Katılımcıların %61,8'i Azerbaycan; %38,2'si ise Türkiye uyruklu öğrencilerdir.
- Katılımcıların %61,8'i Yüksek Lisans; %37,5'i ise Doktora öğrencisidir.
- Ailede kendi işini kuran yakını olanların oranı %75,7'dir.
- Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde yer alanların oranı %89,2'dir.
- Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olanların oranı %85,7'dir.
- Eğitimin, kendi sosyal girişimini kurma ve başarılı olmada rol oynayacağını düşünenlerin oranı ise %98,5'tir.

Çalışmada hipotezleri test etmek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır.

- H₁ hipotezini test etmek için “sosyal çevre algısı”nın “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Çevre Algısının Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Sosyal çevrenin algısı</i>	Bağımsız Değişken:		t	p	VIF
	β	Std. Hata			
0,824	0,700	23,299	0,000	1,000	
R² = 0,678		F = 542,834		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,675					

Sosyal çevre algısının sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır. F testinin istatistik değeri 542,834 (p<0,001) olarak tespit edilmiştir. İstatistik açıdan model bütünüyle anlamlıdır. Sosyal çevre algısının sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır. Sosyal çevre algısındaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,824 (β) birim arttırmaktadır. Sosyal çevre algısındaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %67,8’ini açıklamaktadır (R²=0,678).

- H₂ hipotezini test etmek için “*empati sahibi olmanın*” “*sosyal girişimcilik eğilimi*” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 2. Empati Sahibi Olmanın Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Empati sahibi olma</i>	Bağımsız Değişken:		t	p	VIF
	β	Std. Hata			
0,021	1,225	22,422	0,000	1,030	
R² = 0,018		F = 5,599		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,347					

Empati sahibi olmanın sosyal girişimcilik eğilimine etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, F testi istatistik değeri 5,559 (p<0,001) olup model anlamlıdır (Tablo 2). Empati sahibi olma sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Empati sahibi olmadaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,21 (β) birim arttırmaktadır. Empati sahibi olmadaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %18’ini açıklamaktadır (R²=0,18).

- H₃ hipotezini test etmek için “*sosyal sorumluluğun*” “*sosyal girişimcilik eğilimi*” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Sorumluluğun Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Sosyal sorumluluk</i>	Bağımsız Değişken:		t	p	VIF
	β	Std. Hata			
0,797	0,753	20,846	0,000	5,986	
R² = 0,633		F = 434,541		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,333					

Sosyal sorumluluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, F testi istatistik değeri 434,541 (p<0,001) olup model bütünüyle anlamlıdır (Tablo 3). Sosyal sorumluluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır. Sosyal sorumluluktaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,797 (β) birim arttırmaktadır. Sosyal sorumluktaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %63,3’ünü açıklamaktadır (R²=0,633).

- H₄ hipotezini test etmek için “*özgeciliğin*” “*sosyal girişimcilik eğilimi*” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 4. Özgeciliğin Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Özgeciliği</i>	Bağımsız Değişken:		t	p	VIF
	β	Std. Hata			
0,782	0,775	19,739	0,000	5,993	
R² = 0,610		F = 389,645		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,517					

Özgeciliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, model bütünüyle anlamlıdır (Tablo 4) Özgeciliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır. Özgeciliğin sosyal girişimcilik eğilimini 0,782 (β) birim arttırmaktadır. Özgeciliğe bağlı olarak sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %61'ini açıklamaktadır ($R^2=0,610$).

- H_5 hipotezini test etmek için “etik değerlere sahip olmanın” “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 5. Etik Değerlere Sahip Olmanın Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi						
Etik değerlere sahip olma	Bağımsız Değişken:			t	p	VIF
	β	Std. Hata				
0,645	0,952	13,390	0,000	3,230		
$R^2 = 0,413$		F = 179,295		P = 0,000		
Durbin Watson Katsayısı = 1,291						

Etik değerlere sahip olmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. F testi istatistik değeri 179,295 ($p < 0,001$) olarak tespit edilmiş olup, bu sonuca göre model anlamlıdır. Buradan hareketle etik değerlere sahip olmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Etik değerlere sahip olmadaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,645 (β) birim arttırmaktadır. Etik değerlere sahip olmadaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %41,3'ünü açıklamaktadır ($R^2=0,413$).

- H_6 hipotezini test etmek için “yenilikçiliğin” “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 6. Yenilikçiliğin Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi						
Yenilikçilik	Bağımsız Değişken:			t	p	VIF
	β	Std. Hata				
0,799	0,744	21,154	0,000	4,008		
$R^2 = 0,637$		F = 447,484		P = 0,000		
Durbin Watson Katsayısı = 1,628						

Yenilikçiliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre F testi istatistik değeri 447,484 ($p < 0,001$) olup, model anlamlıdır (Tablo 6). Yenilikçiliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır. Yenilikçilikteki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,799 (β) birim arttırmaktadır. Yenilikçilik kişilik özelliklerindeki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %63,7'sini açıklamaktadır ($R^2=0,673$).

- H_7 hipotezini test etmek için “özyeterliliğin” “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 7. Özyeterliliğin Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal girişimcilik eğilimi						
Özyeterlilik	Bağımsız Değişken:			t	p	VIF
	β	Std. Hata				
0,683	0,907	14,893	0,000	3,374		
$R^2 = 0,464$		F = 221,799		P = 0,000		
Durbin Watson Katsayısı = 1,325						

Özyeterliliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır. F testi istatistik değeri 221,799 ($p < 0,001$) olup, model anlamlıdır. Özyeterliliğin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır. Özyeterlilikteki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,683 (β) birim arttırmaktadır. Özyeterlilik değerlerinin kişilik özelliklerindeki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %46,4'ünü açıklamaktadır ($R^2=0,464$).

- H_8 hipotezini test etmek için “toplulukçulukluğun” “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 8. Toplulukçuluğun Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Toplulukçuluk</i> 0,756	Bağımsız Değişken:			p 2,343	VIF
	β 0,812	Std.Hata 18,433	t 0,000		
R² = 0,571		F = 339,772		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,762					

Toplulukçuluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre F testi istatistik değeri 339,772 ($p < 0,001$) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre model anlamlıdır (Tablo 8). Toplulukçuluğun sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Toplulukçuluktaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,756 (β) birim arttırmaktadır. Toplulukçuluktaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %57,1'ini açıklamaktadır ($R^2 = 0,571$).

- H_0 hipotezini test etmek için “belirsizlikten kaçınmanın” “sosyal girişimcilik eğilimi” üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 9. Belirsizlikten Kaçınmanın Sosyal Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Sosyal Girişimcilik Eğilimi					
<i>Belirsizlikten kaçınma</i> 0,713	Bağımsız Değişken:			p 2,343	VIF
	β 0,871	Std.Hata 16,215	t 0,000		
R² = 0,507		F = 262,937		P = 0,000	
Durbin Watson Katsayısı = 1,575					

Belirsizlikten kaçınmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır. Buna göre, F testi istatistik değeri 262,937 ($p < 0,001$) olup, model anlamlıdır. Belirsizlikten kaçınmanın sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Belirsizlikten kaçınmadaki artış, sosyal girişimcilik eğilimini 0,713 (β) birim arttırmaktadır. Belirsizlikten kaçınmadaki değişim, sosyal girişimcilik eğilimindeki değişimin %50,7'sini açıklamaktadır ($R^2 = 0,507$).

Regresyon analizlerine ek olarak farklılık testleri de yapılmış olup, bu kısımda sadece fark olanlara yer verilmiştir. Toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve sosyal girişimcilik eğilimi değişkenleri açısından Türkiye ve Azerbaycanlı katılımcılar arasında fark bulunmamaktadır.

Tablo 10. Cinsiyete Göre Sosyal Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ort.	S.S.	t	p
Erkek	92	3,64	1,354	-4,670	0,000**
Kadın	167	4,36	1,088		

*** $p < 0,001$

Tablo 10'da yer alan erkekler ve kadınların sosyal girişimcilik eğilimi değerine ilişkin puan ortalamalarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonuçlarına göre katılımcılar arasında anlamlı bir fark vardır ($t = -4,670$; $p < 0,01$). Cinsiyete göre sosyal girişimcilik eğilimi puan ortalamaları karşılaştırıldığında kadınların puan ortalamaları ($X = 4,36$) erkeklerin puan ortalamalarından ($X = 3,64$) daha yüksektir.

Tablo 11. Ailede Kendi İşini Kuranlara Göre Sosyal Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması

Ailenizde kendi işini kuran 1. derece yakınınız var mı?	N	Ort.	S.S.	t	p
Evet	196	4,38	1,085	6,931	0,000***
Hayır	63	3,24	1,285		

*** $p < 0,001$

Tablo 11'de ailede kendi işini kuran yakınlık derecesine göre sosyal girişimcilik eğilimine ilişkin puan ortalamalarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre katılımcılar arasında anlamlı fark vardır ($t = 6,931$; $p < 0,01$). Ailede kendi işini kuran yakın akrabaları olanların sosyal

girişimcilik eğilimi puan ortalamaları ($X=4.38$) kendi işini kuran yakınları olmayanların puan ortalamalarından ($X = 3.24$) daha yüksektir.

Tablo 12. Kayıtlı Olunan Programa Göre Sosyal Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması

Halen kayıtlı olduğunuz program	N	Ort.	S.S.	t	p
Yüksek Lisans	160	3,78	1,319	-5,760	0,000**
Doktora	97	4,65	0,839		

*** $p<0,001$

Kayıtlı olunan programa göre sosyal girişimcilik eğilimine ilişkin puan ortalamalarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonuçlarına göre katılımcılar arasında anlamlı bir fark vardır ($t= -5,760$; $p<0.01$). Doktora eğitimi alanların sosyal girişimcilik eğilimi puan ortalamaları ($X=4.65$) yüksek lisans eğitimi alanların puan ortalamalarından ($X = 3.78$) daha yüksektir (Tablo 12).

Tablo 13. Sosyal Sorumluluk Projesinde Yer Almaya Göre Sosyal Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması

Herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde yer aldınız mı?	N	Ort.	S.S.	t	p
Evet	231	4,24	1,194	5,285	0,045**
Hayır	28	3,00	1,011		

*** $p<0,001$

Tablo 13'te yer alan sosyal sorumluluk projesinde yer alıp almamaya göre sosyal girişimcilik eğilimine ilişkin puan ortalamalarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonuçlarına göre katılımcılar arasında anlamlı bir fark vardır ($t=5,285$; $p<0.01$). Sosyal sorumluluk projesinde yer alanların sosyal girişimcilik eğilimi puan ortalamaları ($X=4.24$) sosyal sorumluluk projesinde yer almayanların puan ortalamalarından ($X = 3.00$) daha yüksektir.

Tablo 14. Sivil Toplum Kuruluşuna Üyeliğe Göre Sosyal Girişimcilik Eğiliminin Karşılaştırılması

Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğiniz bulunmakta mıdır?	N	Ort.	S.S.	t	p
Evet	222	4,29	1,173	6,447	0,000**
Hayır	37	2,98	0,996		

*** $p<0,001$

Sivil toplum kuruluşuna üyeliğe göre sosyal girişimcilik eğilimine ilişkin puan ortalamalarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonuçlarına göre anlamlı fark vardır ($t=6,447$; $p<0.01$). Sivil toplum kuruluşlarına üye olanların sosyal girişimcilik eğilimi puan ortalamaları ($X=4.29$) üye olmayanların puan ortalamalarından ($X=2.98$) daha yüksektir (Tablo 14).

5. SONUÇ

Bir bireyin, bir fırsatı belirleme ve yeni bir değer yaratmak ya da ekonomik başarı sağlamak için söz konusu fırsata yönelme motivasyonu ve kapasitesini ifade eden girişimcilik, ekonominin en önemli unsurlarından biridir. Bu bakımdan ülkelerin iktisadi büyüme ve kalkınması, girişimcilik faaliyetlerine bağlıdır. Girişimcilik türlerinden biri olan sosyal girişimcilik de özellikle ekonomik ve sosyal kalkınma için temel teşkil etmektedir. Sosyal girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran özelliklerden en önemlisi girişimin amacıdır.

Sosyal girişimci, sosyal faydayı gerçekleştirmek için ticari faaliyeti bir araç olarak kullanır. Sosyal girişimcilikte, geleneksel girişimcilikten farklı olarak temel amaç, sadece kâr sağlamak değil, aynı zamanda sosyal misyonu yerine getirmektir. Sosyal girişimcilerin başarıları, elde ettikleri kazançla değil, sosyal misyonlarını ne kadar başarıyla yerine getirdikleriyle ölçülmektedir. Sosyal girişimcilik konusunda yapılan çalışmalar son yıllarda giderek artmaktadır.

Girişimcilik ekosisteminin özellikleri ve destekleyici niteliği, sosyal girişimciliğin hedeflerine ulaşmasında önemli unsurlardan biridir. Sosyal girişimcilik kültürünün oluşturulması, sosyal girişimciliğe olan algının yönetilmesi ve düzenleyici bir çerçevenin oluşturulması, sosyal girişimciliğin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu önem doğrultusunda, çalışmada kullanılan değişkenler daha önce literatürde birlikte ele alınmamıştır ve bu çalışma kapsamında dizayn edilmiştir.

Kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisinin analiz edildiği çalışmada, analizler sonucunda sosyal çevrenin sosyal girişimciliğe yönelik algısı, kişisel ve kültürel değerlerin sosyal girişimcilik eğilimi üzerinde pozitif etkisi olduğu saptanmıştır. Sosyal girişimcilik üzerinde en fazla etkiye sahip değişkenler sosyal sorumluluk ve yenilikçiliktir. Sosyal inovasyonlar, günümüzde sosyal girişimcinin sosyal değer yaratmasında öncelikli role sahiptir.

Fark testleri sonucunda, toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve sosyal girişimcilik eğilimi değişkenleri açısından Türkiye ve Azerbaycanlı katılımcılar arasında fark bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni, Türkiye ve Azerbaycan'daki toplumsal kültürün benzer özelliklere sahip olmasıdır. Bu durum, araştırmanın örnekleme açısından öne çıkmaktadır.

Sosyal girişimciliğin yaygın ve etkin duruma gelmesi, girişimci kişiliklerin meydana çıkarılmasını ve geliştirilmesini gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumda başarılı sosyal girişimcilerin mevcut olması ve sayılarının artması, girişimcilik eğitime ve girişimci olma isteğine sahip olan potansiyel girişimcilere bağlıdır. Bu bakımdan sosyal girişimcilik eğilimi taşıyan öğrencilerin girişimciliğe yönlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de potansiyel girişimcilerin ortaya çıkarılmasına yönelik girişimcilik eğilimi araştırmalarının yapılması, bu sayede girişimcilik konusundaki zayıf noktaların tespit edilmesi ve geliştirilecek niteliklerin belirlenmesi yararlı olacaktır. Ayrıca araştırmaların farklı demografik özelliklere ve kültürlere sahip örneklemeler üzerinde yapılması, bu konudaki ilişki ve etkilerin çok yönlü ölçülmesi açısından yararlı olacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak İstanbul Üniversitesi Etik Komisyonundan 30/05/2022 tarih ve 06 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 30/05/2022 and numbered 06 was obtained from the Ethics Committee of the University of İstanbul.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- ABU-SAIFAN, Samer (2012), “*Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries*”, **Technology Innovation Management Review**, S.2(2), ss.22-27.
- AKARSU, Bedia (1984), **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara.
- ALPARSLAN, Ali Murat ve ÖZMEN, Mehmet (2017), “*Kişisel Değerlerin Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Demografik Özelliklerin Rolü*”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, S.6(2), ss.14-33.
- ALPARSLAN, Ali Murat, TAŞ, Mehmet Ali ve YASTIOĞLU, Seher (2017), “*Girişimcilik Niyeti Eğitimle Mi Artar Yoksa Kültürel Değerlerle mi Açıklanır?*”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.9(21), ss.148-161.

- ALVAREZ, Sharon A. ve BUSENITZ, Lowell W. (2001), “*The Entrepreneurship of Resource-Based Theory*”, **Journal of Management**, S.27(6), ss.755-775
- BANDURA, Albert (2000), “*Exercise of Human Agency Through Collective Efficacy*”, **Current Directions in Psychological Science**, S.9, ss.75-78.
- BASCH, Micheal (1983), “*Empathic Understanding. A Review of the Concept and Some Theoretical Theories*”, **Journal of the American Psychoanalytic Association**, S.31(1), ss.101-126.
- BORNSTEIN, David (2004), **How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas**, Oxford University Press, London.
- BORNSTEIN, David ve DAVIS, Susan (2010), **Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, New York.
- CRONBACH, Lee (1951), “*Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests*”, **Psychometrika**, S.16(3), ss.297-334.
- DEES, Greg (1998), **The Meaning of Social Entrepreneurship**, Kauffman Foundation and Stanford University Publisher, Kansas.
- DOĞAN, Ebru (2015), “*The Effect of Entrepreneurship Education on Entrepreneurial Intentions of University Students in Turkey*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, S.23, ss.79-93.
- DOĞAN, Ebru (2017), “*Innovative Entrepreneurship*”, **Emerging Trends in Business** (Eds. Halim Kazan, Mehmet Baykal), Peter Lang Publisher, Frankfurt, ss.5-19.
- DURMUŞ, Beril, YURTKORU, Serra ve ÇİNKO, Murat (2011), **Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 4. Baskı.
- ERNST, Monique ve FUDGE, Julie (2011), “*A Developmental Neurobiological Model of Motivated Behavior: Anatomy, Connectivity and Ontogeny of the Traidic Nodes*”, **Neuroscience and Biobehavioral Reviews**, S.33(3), ss.367-382.
- FİŞ, Ahmet Murat ve WASTI, S. Arzu (2009), “*Örgüt Kültürü ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi*”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, S.35, ss.127-164.
- GIST, Marilyn E. ve MITCHELL, Terence R. (1992), “*Self-Efficacy: A Theoretical Analysis of its Determinants and Malleability*”, **Academy of Management Review**, S.17, ss.183-211.
- HOFSTEDE, Geert (2001), “*Hofstede Insights*”, **Hofstede Corporate Web Page**, <https://www.Hofstede-Insights.com/Country-Comparison/> (Erişim Tarihi: 19.05.2022).
- İŞİK, Cem ve AYDIN, Ekrem (2017), “*Kişisel Değerlerin Sosyal Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*”, **Journal of Entrepreneurship and Innovation Management**, S.6(2), ss.131-154.
- KARADAL, Himmet (2013), **Girişimcilik Bilgisi ve Stratejik Girişimcilik**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KIREL, Çiğdem (2000), **Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları, Eskişehir.
- KIRILMAZ, Oğuzhan ve EROL, Serpil (2017), “*A Proactive Approach to Supply Chain Risk Management: Shifting Orders Among Suppliers to Mitigate the Supply Side Risks*”, **Journal of Purchasing and Supply Management**, S.23(1), ss.54-65.
- KÜMBÜL GÜLER, Burcu (2008), **Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi**, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- LEE, Thomas W., TERENCE, R. Mitchell, SABLINSKI, Chris J., BURTON, James P. ve HOLTOM, Brooks C. (2004), “*The Effects of Job Embeddedness on Organizational Citizenship, Job Performance, Volitional Absences and Voluntary Turnover*”, **Academy of Management Journal**, S.47(5), ss.711-722.

- LINAN, Francisco ve CHEN, Yi-Wen (2009), “*Development and Cross-Cultural Application of A Specific Instrument to Measure Entrepreneurial Intentions*”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, S.33(3), ss.593-617.
- MAIR, Johanna ve NOBOA, Ernesto (2003), “*The Emergence of Social Enterprise and their Place in the New Organisational Landscape*”, **Social Entrepreneurship: The Case for Definition** (Ed. Roger L. Martin, Sally Osberg), University of Navarra Publisher, Barcelona, ss.36-44.
- MARTIN, Roger L. ve OSBERG, Sally (2007), “*Social Entrepreneurship: The Case for Definition*”, **Stanford Social Innovation Review**, S.2007(Spring), ss.29-39.
- MECEK, Mehmet (2013), “*Kamu Kurumları ve Kamu İdarelerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Girişimcilik Üzerine Etkileri*”, **1. Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 1-3 Kasım 2013 - Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayını, Muğla, ss.487-509.
- MECEK, Mehmet ve KOCAKULA, Özge (2019), “*E-Devlet ve E-Yönetişimde İdari, Siyasi ve Etik Sorunlar*”, **E-Yönetişim: Kavramsal/Kuramsal Çerçeve, Ülke İncelemeleri ve Türkiye'ye Yansımaları** (Ed. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Beta Yayınları, İstanbul, ss.195-230.
- OKUTAN, Elvan ve BALABAN, Özlem (2014), “*Kültürel Yapının Girişimcilik Eğilimine Etkisi*”, **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, S.3(1), ss.7-26.
- SÖNMEZ, Asuman, ARIKER, Çağla ve TOKSOY, Andaç (2016), “*Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Girişimciliğin Gelişimi*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, S.17(37), ss.102-121.

Yerel Sanayilerde İstihdam Edilen Çocuk İşçilerin Çalışma Hayatına Katılım Süreci ve Yaşadıkları Sosyo-Ekonomik Sorunlar: Biga Sanayi Bölgesi Örneği

The Participation Process of Child Laborers Employed in Local Industries into Working Life and the Socio-Economic Problems They Experience: The Example of Biga Industrial Zone

Gülşah KORUCU DÜNDAR

Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Çan MYO; Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü,
gulsah.korucu@comu.edu.tr
<https://orcid.org/0009-0001-8981-1090>

Makale Başvuru Tarihi: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Canan Öykü DÖNMEZ KARA

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
oykudonmez@comu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7825-3652>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Çocukluk,
Çocuk İşçiliği,
Çocuk İstihdamı,
Çalışma Hayatı,
Biga Sanayi Bölgesi,

Türkiye’de çocuk işçilerin sosyo-ekonomik sorunları çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, çocuk işçileri çalışma hayatına iten koşulların belirlenmesi, çalışma hayatındaki sorunlarının tespiti ve çözümüne yönelik katkı sağlanmasıdır. Araştırma kapsamında “Çocuk yaşta çalışmaya başlamanın hem bireyin özel yaşamı hem de çalışma hayatı açısından etkileri nelerdir?” sorusuna cevap aramaktadır. Bu bağlamda bireyleri çocuk yaşta çalışmaya iten sebeplerin belirlenerek çocuk işçilerin hayatındaki etkilerinin ortaya konması ve bu bireylerin korunmasına yönelik eksikliklerin tespiti amaçlanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada, çalışma hayatına katılımı, deneyimleri ve yaşamlarındaki değişimi anlamak amacıyla “hikâye analizi deseni” kullanılmıştır. Veriler, Biga Organize Sanayi Bölgesi’nde istihdam edilen çocuk işçilerle görüşerek toplanmıştır. Araştırmada, çocuk işçilerin çalışma ortamından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları, ancak meslekleri ile ilgili geleceğe yönelik olumlu beklentilere sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Childhood,
Child Labor,
Child Employment,
Working Life,
Biga Industrial Zone,

In Turkey, the socio-economic problems of child workers form the core of the problem regarding labor. The purpose of this study is to identify the conditions that push children into the workforce and diagnose the problems they face the working life. The study seeks to answer the question, "What are the effects of starting to work at a young age on both an individual's private life and working life?" In this context, the study aims to identify the reasons that push individuals to work at a young age, reveal the impacts of child labor on these individuals' lives, and identify the shortcomings in protecting them. Qualitative research methods were used in the study. To understand the participation of children in the workforce, their experiences, and changes in their lives, the "story analysis pattern" was employed. Data were collected by interviewing child workers employed in the Biga Organized Industrial Zone. The study concluded that child workers face problems arising from their working environment but still have positive expectations for the future regarding their profession.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): KORUCU DÜNDAR, Gülşah ve DÖNMEZ KARA, Canan Öykü (2024), “Yerel Sanayilerde İstihdam Edilen Çocuk İşçilerin Çalışma Hayatına Katılım Süreci ve Yaşadıkları Sosyo-Ekonomik Sorunlar: Biga Sanayi Bölgesi Örneği”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(3), ss.869-882, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1578747>

1. GİRİŞ

Bir toplumda çalışma hayatına katılan bireylerin çalışabilecek yaşta bir diğer ifade ile aktif nüfus içerisinde olması beklenir. Aktif nüfus ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genel olarak 15-64 yaş aralığını kapsar. Eğitim, istihdam imkânları, gelir düzeyi vb. sebeplerle bireyin çalışma hayatına katılımı gecikebilir. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışma hayatına katılım çocuk denecek yaşta başlamakta ve çocuk işçiliği sorununu ortaya çıkartmaktadır.

Sosyal politika açısından korunmaya muhtaç ve riskli gruplardan olan çocukların çalışma hayatında varlığı bir gerçektir. Çocuğun öncelikle kendi bedensel ve psikolojik gelişimini tamamlaması, temel eğitimi alması beklenir. Yaşları itibarıyla psikolojik ve fiziksel olarak ergenliğe adım atmamış çocukların büyük yaşta bireylerle aynı yerde, aynı çalışma şartlarında olması beklenmese de ekonomik, sosyal ve kültürel vb. birtakım unsurlar buna sebep olmaktadır. Bu unsurların başında ekonomik unsurlar bir başka ifade ile yoksulluk gelmektedir.

Çocuk işçiliği sorunu öncelikle Sanayi Devrimi ile tüm ülkelerin gündeminde yer almıştır. Bu gelişmenin emek piyasasına en önemli etkisi, ikincil işgücü olarak kabul edilen kadınların ve çocukların çalışma hayatına dâhil olmasıdır. Sanayileşme öncesi dönemde çocukların çalışma hayatına katılımlarına fazlaca rastlanmamış; lonca sisteminde mesleki eğitim almalarına önem verilmiştir. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan fordist üretim sistemi, üretimi arttırma isteğinden dolayı işçi gereksiniminin karşılanması amacıyla kadınların ve çocukların da işçi olarak çalışma hayatına adım atmalarına ve çocuk işçiliği kavramının doğmasına sebep olmuştur. Bu dönemde kadın ve çocuk işçilerin kendi beden güçlerinden daha ağır işlerde ve kötü koşullarda çalıştırılmaları yoğun bir şekilde mesleki hastalıklar yaşamaları ve iş kazaları geçirmeleri ile sonuçlanmıştır.

Çocuk işçiliği sorunu Türkiye’de de varlığını sürdürmektedir. Çocukların çalışma hayatına katılmalarında ailelerdeki yoksulluk ve eğitimsizlik temel neden olarak sayılabilir. Düşük gelir seviyesi ve yoksulluk ile birlikte ailenin yaşamış olduğu ekonomik kaygılar çocukları çalışma hayatına iterek aileye ekonomik katkı sağlamaya yöneltmektedir. Çalışma hayatına atılan çocuklar kalfalarından veya ustalarından zorbalık görmekte, fiziki güçlerinin üstünde işler yapmakta, uzun süre ve kötü koşullarda çalışmakta ve kısıtlı sosyal çevreye sahip olmaktadır. Bu sorunlar neticesinde de sosyal, fiziksel ve zihinsel olarak çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedirler.

Toplumların geleceği olan çocukların korunması, sağlıklı ortamda büyümesi, yeterli beslenmesi, eğitim alması gibi temel haklara sahip olması için çocuk işçi sorununa çözüm bulunması, devletler ve toplumlar tarafından ele alınması gereken önemli bir konudur. Bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için çocuğun, çocuk olarak görülmesi, gelir elde etmesi gereken bir birey olarak algılanmaması, çocukluğunu yaşamaması düşüncesine sahip olunması gerekmektedir. Bu bağlamda tüm dünya ve Türkiye’de çocuk işçiliği sorunun ortadan kaldırılması için yapılan ve yapılması gereken çocuk işçiliğiyle mücadele politikalarıyla beraber sorunun çözümü için önlemler alınması önemlidir.

Çalışmada, çocuk işçilerin çalışma hayatına girme sebepleri ve sonrasında yaşadıkları sorunlar; sahip oldukları aile yapısı, eğitim seviyesi, elde ettikleri gelir ve geleceğe yönelik beklentileri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada çalışma hayatındaki çocukların durumunun ortaya konması için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada çocuk işçiliğinin ortaya çıkış sebepleri üzerine durulmuştur. Çanakkale Biga İlçesi sanayi bölgesindeki çocuk işçiler ile görüşmeler yapılarak ailevi ve eğitim durumları, çalışma sebepleri, elde ettikleri kazançları ve bu kazançları harcama alanları, yaşadıkları zorluklar sorularak çocuk işçiliğinin nedenleri ve zorlukları tespit edilmeye çalışılmış, çocuk işçilerin sorunlarının azaltılması veya ortadan kaldırılması için öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk ve çocuk işçi kavramlarına ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmaktadır. Uluslararası ve ulus kaynaklardan kavramların tanımları yapıldıktan sonra çocuk işçiliğine neden olan sebepler açıklanmıştır. Üçüncü başlık altında araştırma yöntem ve modeli, araştırmanın deseni, veri toplama yöntemi ve araştırmanın amacı açıklanmıştır. Araştırmanın kapsamını Çanakkale İli Biga İlçesi sanayi sitesinde çalışan çocuk işçiler oluşturmaktadır, bu kapsamda burada çalışmakta olan 6 çocuk işçi ile görüşülmüştür. Kapsam olarak sanayi sitesinin seçilmesinin nedeni, sanayi sitesinde çoğunlukla ağır çalışma koşulları altında çalışan çocukların durumunun ortaya konmasıdır. Son bölümde ise araştırmadan elde edilen bulgular ile sonuç kısmı yer almaktadır. Çocuk işçilerin okul hayatları, maddi durumları, eğitim durumları ve çalışma koşulları ile ilgili elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise elde edine bulgular neticesinde çocukların eğitim hayatından feragat ederek çalışma hayatına atılmasının nedenleri neticesinde yaşadıkları deneyimler ele

alınmıştır. Ayrıca burada çocuk işçiliğinin azalması için önerilerde bulunulmuş, konuyla ilgili yeni araştırmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Çocuk kavramı, uluslararası ve ulusal düzenlemelerle kavramsallaştırılmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesinde on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak tanımlanmıştır (UNICEF, Türkiye, 2004). Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesi olarak bilinen, asıl adı Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi olan sözleşmeye göre (1996), 18 yaşından küçük olan herkes devlet nezdinde çocuk olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımlamasına göre; “10 yaş öncesi çocukluk, 10-19 yaş arası ergenlik dönemi”dir.

Türk Dil Kurumu (2023) çocuk kavramını “*Bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız*” olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda çocukluk insanlık tarihinin ilk evresi olmasına karşın, toplumların gelişmişliğine göre farklı anlamlar yüklenen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu, çocuk kavramını “*Küçük yaştaki erkek veya kız cinsiyetindeki insan*” olarak tanımlamaktayken, çocukluk kavramını “*İnsan hayatının bebeklikten ergenliğe geçinceye kadar ki dönemi, çocuk olma durumu*” olarak tanımlamaktadır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'un 11. maddesine göre ise çocukluk, doğumla başlayan ve kanuni rüşt yaşı olan on sekiz ile biten bir dönemdir. Buradan anlaşılıyor ki kanun, evlenme ile ya da mahkeme kararı ile kazanılan rüşt hali hariç, reşit olma yaşını on sekiz yaşın tamamlanması olarak düzenlemiştir (Gökalp, 2012:126).

Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi'nin 1. maddesinde çocuk kavramının tanımı “*Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu haricinde, onsekiz yaşına girmeyen her birey çocuktur*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu maddeye göre ulusal hukuk tarafından farklı bir düzenleme olmadığından Türkiye'nin imzalamış olduğu anlaşmalara göre 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak sayılmakta, bu durum hukuk disiplini içerisinde fazlaca eleştirilse de (Bakırcı, 2004:82) Türkiye'deki hukuki mevzuatın da bir standart getirmesi sebebiyle 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak tanımlanmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016:890).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu madde 6/b'de 18 yaşını doldurmamış olan bireylerden çocuk olarak bahsedilmektedir. 4857 sayılı İş Kanun'unda ise çocuğun tanımı net bir şekilde yapılmamıştır fakat genelde 18 yaşını doldurmamış bireylere özgü düzenlemeler bulunmaktadır. Çocukluk kavramı için çok çeşitli tanımlamalar yapılsa da, genel kural olarak 18 yaşın altındaki her insan çocuk olarak kabul görmektedir. Bundan dolayı 18 yaş, çocuk kavramının belirleyici etkenidir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkı düzenlenmiştir. Öncelikle her insan gibi çocukların da yaşama hakkı bulunmaktadır (md.6). Bu bağlamda çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyarak yaşama hakkının tanınması vurgulanmaktadır. 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17. maddesinde de herkesin yaşam hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuk haklarından bir diğeri ise gelişme hakkıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çeşitli maddelerinde (md. 6, 14, 18) çocukların sağlıklı ve topluma uyum olarak gelişmelerinde ailenin ve devletin sorumlulukları belirtilmektedir. Korunma hakkı çerçevesinde (md. 19.) devletler, çocukların her türlü riskten korunmasında sorumlu tutulmuşlardır. Çocukların kendileriyle ilgili konularda kendi görüşlerini ifade etme haklarının bulunduğu da Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer almıştır (md. 12). Çocukların sahip oldukları hakların göz ardı edilmemesi, toplumda sağlıklı bireyler yetişmesi için gereklidir. Bu durum ailelere ve devletlere önemli roller ve sorumluluklar yüklemektedir.

Çocukluk dönemi temel değerler, davranış, eğitim, bilgi, beceri ve yetkinlikleri bu dönemde oluşmaktadır. Çocukluk oyun çağındaki bireylerin oyunla eğitildiği bir süreç olmalıdır. Ancak ekonomik sorunlar sebebi ile çocukların çocukluk döneminde çalışma hayatına atılarak “*çocuk işçi*” olmaları gelişimleri önündeki en büyük engellerden birisidir (Çöpöğlü, 2018b:359). Çocuk işçiliği kavramının uluslararası hukukta açık ve net bir tanımı yer almamaktadır. Bunun sebebi uluslararası arenadaki devlet ve sosyal yapıların birbirinden oldukça farklı olması ve bir çatı altında toplanabilmesinin güçlüğüdür (Kökkılınç, 2023:3). Çocuk işçiliği olgusu coğrafyadan coğrafyaya, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta aynı toplum içinde kentsel alandan kırsal yerleşim bölgesine göre bile farklılıklar göstermekte, anlamsal olarak da yine farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir (Karabulut, 1996:6).

Çocuk işçiliğinin hukuksal çerçevesini çizen belirli başlı uluslararası standartlar Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi ve En Kötü Biçimlerdeki Çocuk

İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin 182 sayılı Sözleşmesi'dir (ILO ve UNICEF, 2020). Çocuk işçiliği konusundaki temel sözleşmelerden biri olan 138 sayılı ILO Sözleşmesine kapsamında; işe alınıp çalışmaya başlayabilmek için gerekli olan en düşük yaş sınırı 15 olarak ifade edilmiştir (ILO, 2023). ILO'nun bir diğer tanımlamasında ise çocuk işçiliği; "*çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalıştırılmaları*" olarak ifade edilmektedir (ILO, 2021). ILO'nun bir diğer tanımlamasında ise çocuk işçiliği; "*çocukların çocukluklarını yaşamalarına engel olan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten gerek fiziki gerekse zihinsel gelişimlerine zarar verebilecek olan iş kollarında istihdam edilmesi*" olarak ifade edilmektedir.

Türkiye'de çocuklar ve gençler 1982 Anayasasıyla korunma altına alınmaktadır. 1982 Anayasası'nda hiçbir bireyin yaşına, cinsiyetine, gücüne uygun olmayacak işlerde istihdam edilemeyeceği ve çalışma koşulları açısından küçüklerin özellikle korunması zaruriyeti hüküm altına alınmıştır (md.50). 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesi ile temellendirilerek düzenlenen Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe ait 4. maddeye göre çocuk işçi kavramı, "*14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi, genç işçi de 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış*" birey olarak ifade edilmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu uygulamalarında 15 yaşını geçmemiş olan çocukların istihdam edilerek çalıştırılması yasaklanmıştır. 4857 sayılı Kanun'un 71/1. maddesinde ise 14 yaşını bitirmiş ve zorunlu ilköğretim çağı sona ermiş olan çocukların, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine ve var ise devam ettikleri eğitim hayatları ve okullarında devamlılıklarına engel olmayacak şekilde, hafif işlerde çalıştırılmalarına izin verecek şekilde düzenlenmiştir. Bu hüküm bağlamında, çalışabilecek olan çocuklar için belirlenmiş olan alt yaş sınırı 14, üst yaş sınırı ise 15 olacak şekilde karara bağlanmıştır (İş Ka, 2003: madde 71/1). Ancak yaş sınırlamalarına aykırı olarak çocuk işçiliğinin olması sorundur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na göre (2007:9); çocuk işçiliği için yapılan uluslararası tanımlardan birisi de "*toplumda emek arzının olduğu esnaf ve sanatkârların yanında, farklı sanayi işkollarında ya da kırsalda ailesiyle tarım sektöründe çalışan çocuklar*" şeklindedir. Bir başka tanımına göre; "*Çocuk işçiliği on sekiz yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde ifade edilebilir*" (ÇSGB, 2007:9).

Ennew vd.'ne (2005:27) göre; "*çocuk işçiliği*" tanımının evrensel olarak kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Kavramların ve tanımların çeşitli ve belirsiz olduğunu belirterek yaygın tanımların farklılık gösterdiğini vurgulanmaktadır. Ennew vd. literatürde çocuk işçiliği ile ilgili tanımları özetlemiştir. Buna göre; çocuklar tarafından yapılan her türlü iş, çocukların ekonomiye katılımı, çocuklar tarafından yapılan tam zamanlı işler, çocuklara zarar veren işler, iş, okula engel olan işler, tüm ücretli işler, çocukları istismar eden işler, ulusal ve uluslararası kanunları ve standartları ihlal eden işler gibi tanımlamalar kullanılmaktadır.

Toplumda yaşanan yoksulluk çocuk işçiliğinin temel nedendir. Ekonomik geliri yetersiz olan yoksul ailelerin, çocuklarını okuldan alarak ya da hiç göndermeyerek çalışma hayatına yönlendirmesi, aile içindeki gelir açığının çözümü olarak görülmektedir (Şahin, 2012:104; Kökkılınç, 2023:2-6). Düşük gelir seviyesindeki ailelerin elde ettikleri sınırlı gelir yeme içme ve barınma gibi zaruri ihtiyaçlara yönelik harcamaktadır. Çocukların çalışmasına ise ailenin ve çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gereksinim duyulmaktadır (Tunçcan, 1999:10). Ailenin toplam geliri çocuk bireylerin istihdam edilip edilmeyecekleri noktasında belirleyici nitelik taşımaktadır. Yoksul olarak kabul edilebilecek ailelerde temel ihtiyaçların karşılanması ön plana çıktığından; eğitim göz ardı edilerek çocukların fiziki ve ruhsal yeterlilikleri dikkate alınmaksızın çalışma hayatının bir parçası durumuna geldikleri görülmektedir (Çöpoğlu, 2018a:672).

İşsizlik mağduru olan ebeveynlerin olduğu ailelerde de çocuk işçiliği daha fazla görülmektedir. 2020 yılında başlayan Covid-19 salgınına bağlı olarak dünya genelinde ve ülke ekonomilerinde yaşanan ekonomik sorunlar neticesinde işlerini ve gelirlerini kaybeden yetişkin aile bireyleri, ihtiyaçlarını karşılamak için çocuklarını çalışma hayatına yönlendirmişlerdir (Kökkılınç, 2023:2). Salgın tedbirleri kapsamında uzaktan eğitim yöntemine geçilmesi, eğitim görmek için mekâna bağlılığı ortadan kaldırmış; bu durum da çocukların çalışma hayatına yönelmesini kolaylaştırmıştır.

Çocuk işçiliğinin nedenlerinden biri de işverenlerin çocuk işgücü talep ediyor olmasıdır. Çocuk işçi olarak istihdam edilen bireyler işverenlerin maliyetlerini düşüren, kayıt dışı ve ucuz işgücü niteliğindedir. Kayıt dışı çalışma, kendi işyerinde veya bağımlı çalışan şeklinde istihdam edilen kişilerin; ücret, mesai gibi hususlarda Sosyal Güvenlik Kurumu'nun düzenlemeleri ve denetimleri dışında kalarak, alacağı ücretin ya da çalıştığı gün sayısının eksik bildirildiği veya hiç bildirilmediği hukuk dışı çalışma şekilleri olarak ifade edilmektedir (Yanici

Erdal, 2019:228). Bu bağlamda çocuklar; kayıt dışı istihdam edilebildikleri ve sosyal haklarını arama eylemlerinden yoksun oldukları için işverenler tarafından tercih edilmektedir (Avşar ve Ögütoğulları, 2012:12).

Göç ise Türkiye’de çocuk işçiliğinin bir diğer sebebidir. Toplumsal, ekonomik ve siyasi sebeplere dayanan ve söz konusu bu alanlardaki gelişmeler sebebiyle (Kara ve Dönmez Kara, 2016:3); kişilerin, ailelerin, grupların ya da toplulukların yaşamış oldukları yerlerden farklı yerlere hareket etmeleri göç olarak tanımlanmaktadır. Kırsal bölgelerde işini ve gelirini kaybeden bireyler iş bulma düşüncesiyle kentlere göç etmektedirler (Koçak ve Terzi, 2012:164). Türkiye’de 1980 sonrası çocuk işçiliğinin sebeplerinden biri olarak görülen göç; çocukların yoksulluk, işsizlik, aile bireylerinin hasta olması gibi nedenlerle işgücüne katılmalarına sebep olmuştur (Şen ve Kahraman, 2012:178).

Çocuk işçiliğinde bir diğer önemli neden ailenin eğitim durumu ve çocuğun eğitim hizmetlerine erişememesidir. Ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin düşük olması, nitelikli eğitim hizmetlerinin sunulmaması (Şişmanlar, 2017:50), toplumun eğitime karşı olan bakış açısı, çocukların okumaları için gerekli olan maddi olanakların yetersizliği gibi bazı sebepler çocukların eğitim hayatına katılması ve de devam etmesi önündeki engellerdendir. Bu engellerden dolayı da eğitim alamayan çocuklar için aileler tarafından kabul edilen en kolay çözüm çalışmaya başlamalarıdır.

Avşar ve Ögütoğulları (2011-2012:38) Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de çocuk işçiliği araştırması yaptıkları “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri” çalışmalarında yaparak ortaya çıkan en çarpıcı noktalardan birinin aslında çocuk işçiliğinin gelişmişlik farkı gözetmeksizin var olduğunu bildikleri halde, gelişmiş ülkelerde çocuk işçiliği boyutları bakımından verilerin ve istatistiki bilgilerin olmadığını belirtmişlerdir. Yapmış oldukları çalışmada gelişmekte olan ülkelerde yaşayanların çocuk işçiliği konusunda bilinçlenmemiş bir diğer sonucu olarak ifade ederek yukarıdan aşağıya bir yönlendirme olduğunu belirtmişlerdir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda (2013- 2017) çocuğa saygı kültürünün gelişmesi, çocuğun doğduğu, büyüdüğü ortamın korunması ve fiziksel çevresinin iyileştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda çocuk hakları kültürü çerçevesinde politikaların ve programların geliştirilmesi amaçlanarak, etkin bir denetleme, izleme ve değerlendirme sisteminin kurulmasının zaruri olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

Çöpoğlu (2018a:682) dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği ve işsizlik konusunu ele aldığı makalesinde çocuk işçiliğinin ulusal ve uluslararası mücadele biçimlerine değinerek uygulanabilecek kısa ve uzun vadeli mücadele seçeneklerini açıklamaya çalışmıştır. Sonuçta çocukların istihdam edildiği ülkelerde ve işletmelerde bazı avantajlar sağlansa da uzun dönemde onların zararına sonuçlar doğurduğu ve gelecekte telafisi olmayan bir uygulama biçimi olduğu ifade edilmiştir.

ILO ve UNICEF (2021:7-9) tarafından çocuk işçiliği konusunda 106 ülke üzerinden küresel tahminlerde bulunan raporda, çocuğa karşı sömürü ve cinsel istismarların yoğun şekilde gerçekleştiği, çocukların ev içi işçiliği ya da çocuk ticareti gibi durumlara maruz bırakıldığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca çocukların eğitim haklarının ellerinden alınıp istihdama zorlandıkları ve pek çok çocuk haklarının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Şişmanlar (2017:47-55), çocukların çalışma ortamında karşılaştığı risk etkenlerinin fiziki ve ruhsal gelişimlerine etkisini ölçtüğü çalışmada, erken yaşta çalışmaya yönelmek zorunda kalan çocukların, sağlıklı gelişimi için gerekli sosyal çevreden ve eğitimden uzak kalarak, ebeveyn gözetimi olmadan, ihmellere ve istismara açık olduklarını belirtmiştir. Çocuğun gelişiminin olumsuz seyretmesinin yaşamlarında gelişim geriliği ve ruhsal bozukluklar gibi risklere yol açtığı sonucuna varmıştır.

Radmard ve Beltekin (2017:128), İstanbul’da çalışan çocukların durumunu saptamayı amaçladıkları çalışmalarında çalışma hayatında olan çocukların çalışmaya başlama nedenlerinin ekonomik koşullar olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışan çocukların okul başarılarının yükselmesi için desteklenmeleri gerektiğini, bunun için okul öğretmenlerine büyük görevler düştüğünü belirten yazarlar, asıl önemli olanın ise yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ailelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için çeşitli politikalar geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Türkiye’de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik kararlar 12. Kalkınma Planı’nda da ele alınmıştır. Çocuk işçiliği ile mücadele amacı ile kamu ve özel sektörde ve toplumda bilincin artırılması hedeflerden biri olarak vurgulanmaktadır. Merkezi düzeyde oluşturulan politikaların uygulanması ve izlenebilmesi için yerel düzeyde de etkili mücadele öngörülmüştür. Bunun için yerelde çocuk işçiliği ile mücadele de çalışan kurum, kuruluş, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör işbirliğine önemsenmektedir. Mevsimlik gezici tarımda

çalışan ailelerin çocuklarının eğitimlerine devam etmeleri için desteklenmeleri de bir başka hedefdir. Çalışan çocukların 4857 sayılı İş Kanunu'ndan kaynaklı haklarını öğrenmeleri, ilk yardım ve iş sağlığı ve güvenliği eğitimi almaları gerekmektedir. İşverenlerin de “Çocuk Hakları İş İlkeleri” bağlamında eğitilmeleri ve sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Türkiye’de çocuk işçiliği ile mücadele çabalarının uluslararası platformlarda da yer alması hususu da 12. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023:175).

Özetle çocuk işçiliği tarihine bakıldığında özellikle Sanayi Devrimi sonrası artan işgücü talebinin karşılanması amacıyla kadınların ve çocukların çalışma hayatında artan sayılarda yer almaya devam ettikleri söylenebilir. 18 yaşının altındaki her birey çocuk olarak kabul ediliyor olsa da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuğun aile bütçesine yapacağı katkının kazanç olarak görülmesi sebebiyle, kayıt dışı istihdam edilerek eğitimden uzaklaştırıldıkları ve çalışma hayatına itildikleri bir gerçektir. Çocuk işçiliğinin gerekçeleri yoksulluk, işsizlik, ailelerin eğitim ve gelir durumları, ailelerin eğitime bakış açısı ile çocukları bu konuda yönlendirmeleri, aile yapıları, gelenekler ve göç sayılabilmektedir. Bu gerekçeler de göstermektedir ki, çocuk işçiliğinin önde gelen sebebi ailesel etkenlerdir. Bu çalışmada çocuk işçiliğinin sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte Biga sanayi bölgesinde çalışmakta olan çocuklar üzerinden yürütülecek nitel araştırma ile çocukların eğitim hayatından vazgeçme nedenleri ve hem eğitim hem de çalışma hayatı ile ilgili düşünceleri araştırılacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın yöntemi, modeli, amacı, önemi ve çalışma grubu hakkında bilgiler verilerek araştırmanın metodolojisi ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Çalışma, Biga sanayi bölgesinde çocuk işçi olarak işgücüne katılan çocuklara ilişkin bir araştırmayı kapsamaktadır. Araştırma, çalışma hayatında çocuk işçilerin karşılaştıkları psikolojik ve fiziksel sorunların Biga sanayi bölgesi örneğinde ortaya konması ve burada çalışmakta olan çocuk işçilerin çalışma hayatına ve eğitim hayatına bakış açılarının belirlenmesi hususunda önem arz etmektedir. Araştırmanın nitel yöntemlerle yapılması, çocukların çalışma hayatına dâhil olmalarını kendi hikâyelerinden yola çıkarak irdeliyor olması ve 12. Kalkınma Planı hedefleri ile de örtüşüyor olması çalışmayı önemli kılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Problemi ve Çalışma Soruları

Çocuk işçiliği çalışma çağı dışında kalan ancak yoksulluk, gelir yetersizliği, ailevi sebepler gibi nedenlerle çalışma hayatına dâhil olmuş bireylerin yaşadığı bir sorundur. Çocuk işçiliği bireysel olmakla birlikte toplumsal da bir sorundur. Çocuk yaşta olmalarına ve gelişimlerini tamamlamamalarına rağmen Türkiye’de bir çocuk işçi konumunda yer alan bireyler eğitimlerini yarım bırakmakta, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini uygun ortamda tamamlayamamakta ve çeşitli suiistimallerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle çalışmanın problemini “Türkiye’de çocuk işçiliğinin var olmasının ve devam etmesinin sebebi nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Çocukları çalışma hayatına girmeye zorlayan nedenler, Biga sanayi bölgesinde istihdam edilen çocuk işçilerin çalışma hayatına girme nedenleri ve geleceğe yönelik bakış açılarının analiz edilmesi kapsamında incelenmiştir. Araştırma problemine çözüm getirmesi amacı ile şu araştırma sorularına cevap aranmıştır;

- Biga sanayi bölgesinde istihdam edilmekte olan çocuk işçileri, çalışma hayatına iten sebepler nelerdir?
- Çocuk işçilerin eğitim hayatına yönelik tutum ve tavırları nelerdir?
- İstihdam edilen çocuk işçilerin geleceğe bakış açıları nedir?

3.3. Araştırmanın Yöntemi, Modeli ve Sınırlılıkları

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma konusu hakkında detaylı bilgi sahibi olabilmek için literatür taramasına dayalı olarak çocukların çalışma hayatına atılması sürecinden başlayarak eğitimlerinden mahrum kalmalarını etkileyen unsurları saptamak amacıyla 10-12 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, görüşmeler 15-20 dakika olacak şekilde yüz yüze yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme

yöntemi, nitel araştırmalarda fazla kullanılan, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme esnasında konuyla ilgili eklenen sorular ile şekillenmiş bir görüşme imkânı veren bir yöntemdir (Güler vd., 2015:115).

Elde edilen veriler ise not alınarak kaydedilmiştir. Çalışma grubunun düşüncelerini çalışma ortamlarında açığa çıkarmak amacıyla çalışmada, kişilerin başlarından geçen basit ya da önemli olabilen, zaman ve yere dikkat ederek anlattıkları olayları bir araya getirip analiz etmeye yönelik bir nitel araştırma yöntemi olan “*hikâye deseni*” kullanılmıştır. Bu desen, insanların geçmişte yaşadıkları tecrübeleri, içinde buldukları duygu durumlarını ekleyerek şu an bu deneyimleri nasıl algıladıklarını, ne hissettiklerini, bu olayları şimdi nasıl anlatıyor olduklarını gözlemlemek için seçilmiştir. Araştırma verileri, içerik analizi tekniği kullanılarak anlamlı bilgiler haline getirilmiştir.

Araştırma, Çanakkale'nin Biga ilçesinde yer alan sanayi bölgesinde olarak belirlenen kapsam neticesinde burada istihdam edilen çocuk işçilerle sınırlandırılmıştır. Ancak araştırma, görüşmeyi kabul eden 6 katılımcı ile yapılmıştır. Çalışmanın evreni Türkiye'de çocuk işçi olarak çalışan tüm bireyleri kapsamına rağmen, zaman ve maddi kısıtlılıklar sebebi ile araştırmacıların yaşadığı Çanakkale Biga ilçesi Sanayi bölgesi ile kısıtlandırılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın bu kısmında Çanakkale'nin Biga ilçesinde sanayi bölgesinde çalışmakta olan çocuk işçilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmanın çalışma grubunu Çanakkale'nin Biga İlçesi sanayi bölgesinde çalışan 6 çocuk işçiden oluşturmaktadır. Çocukların hepsi erkektir. Bunun nedeni sanayide daha çok kas gücü gerektiren işlerin olması ve erkeklerin yoğunlukta çalıştığı bir ortam olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların yaş aralığı 11-16 arasında değişmektedir. Söz konusu yaşlardaki çocuklar vasıfsız işçilik olarak tercih edilmektedir. 4857 sayılı Kanununun 71. maddesi gereğince 15 yaş altı çocukların çalıştırılması yasak olmasına rağmen çocuk işçi olarak çalıştırılmaktadırlar.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Eğitim Durumu		
Okumamış	1	
İlkokul Terk	2	
Ortaokul Terk	2	
Ortaokul Mezunu (Açık Lise Devam)	1	
TOPLAM	6	
Eğitim Düzeyi	Anne	Baba
Okur-Yazar Değil	1	-
İlkokul Mezunu	1	1
Ortaokul Mezunu	2	3
Lise Mezunu	2	2
Çalışma Durumu	Anne	Baba
Çalışmıyor	4	5
Çalışıyor	2	1
TOPLAM	6	6

Kaynak: Yazarlar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 1'de kendileri ile görüşme yapılan çocukların ve ailelerin demografik özelliklerine yer verilmiştir. Tabloya göre; iki çocuğun ilkokul terk, iki çocuğun ortaokul terk, bir çocuğun ortaokul mezunu ancak liseye kayıt yaptırmamış açıktan okuduğu ve bir çocuğun ise hiç okula gitmemiş olduğu görülmektedir. Ortaokul mezunu olup çıraklık okuyan çocuk 3 yıldır; ortaokuldan terk olan çocuklardan biri 2 yıldır diğeri 4 yıldır; ilkokuldan terk olan çocuklardan biri 5 diğeri 3 yıldır; okumamış olan çocuk ise 4 yıldır çalışmaktadır. Görüşmelerde ailelerin eğitim durumlarının çocukların eğitim tercihlerini etkilediği görülmüştür.

Çocukların hepsinin ebeveynleri evlilik birliği içerisinde. Bu durumda göstermektedir ki araştırmanın yapıldığı grup için aile bölünmesi; çocukları okullarından uzaklaştıran, yalnızlığa ya da çalışma hayatına iten bir unsur değildir. Çocukların çoğunluğunun kardeş sayısı 1-2 iken, yalnızca bir çocuk 5 kardeştir. Çoğunluğun kardeş verilerine bakıldığında bu sayı Biga ilçesi için yüksek rakamlar değildir. Kardeş sayısı çok olan çocukların çocuk yaşta istihdam edilme oranları daha fazla olmakta iken bu çalışmada böyle bir durum söz konusu olmamaktadır.

Ailelerde eğitim ile kazanılan meslekleri icra edenlerin sayısının az olduğu ve bu durumun çocukların işçi olma sürecinin arkasındaki önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir. Tabloya göre; babaların yarısı ortaokul mezunu, 1 kişinin ilkökul mezunu ve 2 kişinin ise lise mezunudur. Annelerde ise 1 kişi okur-yazar değilken, 1 kişi ilkökul, 2 kişi ortaokul ve 2 kişi ise lise mezunudur. Anneler ve babalar arasında üniversite mezunu olan yoktur. Bu durumda çocukların aile içinde eğitime önem verildiğine şahit olmadıklarını söylenebilir. Araştırmaya katılan çocukların çoğunluğu da ailelerinden eğitim için destek almadıklarını ifade etmişlerdir.

Ayrıca çalışan çocukların ailelerinde babaların sadece biri hastalığından dolayı çalışmıyor durumdayken diğer çocukların babaları özel sektörde orta seviyeli geliri olan işlerde çalışmaktadır. İki çocuğun anneleri çalışmaktadır. Annelerden 1'i hem hasta eşine hem de 2 çocuğuna bakabilmek için çalışma hayatına dahil olmuştur. Kadınların çalışmama sebebinin evde bakılması gereken başka çocukların varlığı olduğu vurgulanmıştır.

4.2. Katılımcıların Eğitim Hayatı

Çalışma hayatına katılım, çocukların eğitim haklarına erişimi etkileyen bir süreç yaratmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında çocuklara eğitim durumlarına, okulu terk etme nedenlerine, okula ilişkin duygularına ve mesleki tercihlerine ilişkin sorular sorulmuştur. Çocukların okul hayatları ile ilgili anlatılarında genellikle arkadaşları ve başarısızlıkları ön plana çıkmaktadır. İşçi çocuklar okul arkadaşlarının çoğuyla görüşemediklerini, çalışma hayatlarında arkadaş ortamlarından dışlanmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar okul hayatlarında başarısız olduklarını ve okul derslerinin zor olduğunu söylemekle birlikte okul hayatlarının daha uzun süre olmasını istediklerini fakat şimdi böyle memnun olduklarını dile getirmişlerdir.

Çalışma kapsamında çocuk işçilerin çalışma hayatına girmeden önce ve girdikten sonra bir süre daha eğitimlerine devam etmek istedikleri görülmüştür. Ancak katılımcılar para kazanmaya başladıktan sonra çocuk işçi olmayı kabullendiklerini ve geleceğlerinin çalışma hayatında olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Burada "*Ben okumak isterdim, belki o zaman daha farklı bir işte çalışacaktım. Daha temiz olurum, böyle eve gidince temizlenmek çok zor, yağ içindeyiz. Daha fazla para kazanacaktım belki hem. Başka işe geçeyim diyorum, buraya da alıştım, vazgeçiyorum*" şeklinde görüşmeye cevap veren (T.K.)'nın ifadesini belirtmek yerinde olacaktır.

Geleceklerini çalışma hayatında gören çocuk işçilerin, bunu seçmesindeki başlıca nedenin ailelerindeki maddi imkânsızlıklar olduğu görülmektedir. Buna ek olarak çocuk işçilerin zamanla kendilerine rol model olarak kalfalarını ve ustalarını seçmeleri de çalışma hayatında olmak istemelerinin başka bir nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumu (T.K.)'nın "*Babam çok uzun zamandır hasta, çalışmıyordu o zamanlar da çok zorlanıyorduk, tüm yük anneme kalmıştı. Çare benim okulu bırakmam olarak konuşuldu...*" ifadesi ile (B.Ö)'nün "*...Eğitim durumum da başarısız olduğu için aileme destek olmak ve bir meslek sahibi olabilmem için babam burada çalışmamı istedi...*" ifadesi bulguları doğrular niteliktedir.

4.3. Katılımcıların Maddi Durumu

Maddi durumla ilgili katılımcılara annenin-babanın çalışma durumu, ailenin ortalama geliri, çalışma nedenleri, çalışma süreleri ve kazancını değerlendirme yolları gibi sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar üzerinden ailenin ekonomik durumuna ilişkin bilgilere ulaşması istenmiştir.

Çocukların okullarını bırakma nedenlerinden biri okulda yaşadıkları başarısızlık hissidir. Bununla birlikte katılımcılar maddi yetersizliklerden dolayı okumadığını ya da okuyamadığını ifade etmiştir. Çocukların, aileye destek olma isteği ya da ailenin zorlamasıyla okuduğu okulu terk ettikleri görülmektedir. Çocuklara "*Neden çalışmaktasın?*" sorusu yöneltildiğinde şu cevaplar alınmıştır;

“Okulda derslerim sıkıntılıydı. Daha o zamandan belli yani okuyamayacağım belki de çok zorlanıyorum. Ya da bilmem ilerde ne olurdu. Öyle olunca ‘okumayacak bu çocuk’ dedi babam e imkânlar da yok evde, durum iyi değil. Eğitim durumum da başarısız olduğu için aileme destek olmak ve bir meslek sahibi olabilmem için babam burada çalışmamı istedi. O yüzden meslek öğrenmek için başladım.” (B.Ö)

“Babam çok uzun zamandır hasta, çalışmıyordu o zamanlar da çok zorlanıyorduk, tüm yük anneme kalmıştı. Çare benim okulu bırakmam olarak konuşuldu. Okulu bıraktım, ben ve annem çalışarak evimize bakmak zorundaydık, kardeşim var çünkü bir de o okuyor en azından.” (T.K)

“7 yıl önce Suriye’den geldik. 5 kardeşiz, en büyükleri benim. Zar zor Türkçe konuşuyoruz, dışlanıyoruz da. 2 kardeşim okuyor. Babamın aldığı maaş eve yetmiyormuş, zaten az da veriyorlar sanırım, annem de çalışmıyor. Babam benim de çalışmam gerektiğini söyledi, zaten hiç okula gidemedim.” (Ş.K)

Bu sorunun sorulmasındaki amaç çocukların kendi istekleriyle mi yoksa ailelerinin isteği ile mi çalıştığını görmektir. Diğer çocukların da cevapları benzer olmakla beraber bir de okuldaki başarısızlıklarının nedenini kendilerinde bulmaktadır. Maddi durum yetersizliği sebebi ile ailenin büyük çocuğunun eğitiminden vazgeçerek çalışma hayatına atıldığı görülmektedir. Çocuk işçilerden (B.Ö)’nin “5 yıldır çalışıyorum bence iyi de oldu” ve (Ş.K)’nin “Okumak istemezdim zaten para önemli burası eğlenceli geliyor öğrendim her işi” ifadeleri bu bulguyu doğrular niteliktedir. Ayrıca çocukların çoğu ailelerine destek olmak amaçlı çalıştıklarını, gelirlerinin büyük kısmını ailelerine verdiklerini ifade etmişlerdir. “Kazancını ne için harcıyorsun?” sorusuna şu cevaplar verilmiştir;

“Babam çalışmadığı ve kardeşim okuduğu için ben kazandığım paranın hepsini anneme veriyorum. O da kendi kazancıyla birleştirip eve bakıyor, market, pazar alışverişi işte ne gerekiyorsa” (T.K)

“İyi para alıyor sayılırım haftalığımın bir kısmını aileme veriyorum ama hepsini değil yarısını, yarısını da kendim tekrar haftalık alana kadar idare ediyorum. Böylece hem eve destek oluyorum hem de kendi ihtiyaçlarım için kullanıyorum harçlığımı” (B.S)

“Ben kazandığım parayı babama veriyorum, fena da kazancım yok bence. O da bana oradan harcayacağım kadar para veriyor, bu şekilde.” (A.G)

Çocuk işçiliğin başlıca nedenlerinden biri olan yoksulluk, geçim sıkıntısı burada da kendini en önemli neden olarak göstermektedir. Araştırmada da görüldüğü gibi katılımcıların çocuk işçi olma sebebi bir kazanç elde edip ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ancak maddi durumdaki yetersizlikler çocuk işçilerinin kazançlarını gelişimleri için kullanmalarını da engellemektedir.

4.4. Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim durumu ile ilgili çocuklara, kendilerinin, ailedeki bireylerin eğitim durumu sorulmuştur. Aynı zamanda ailenin eğitime bakış açısı ve eğitimleri hususunda geleceğe yönelik beklentileri şeklinde sorular sorulmuştur. Bu sorulara istinaden katılımcılar şunları belirtmiştir.

“Ben ilkokuldayken bıraktım okulu, köydeydik zaten önce babama yardım etmeye başladım daha sonra sanayiye iş öğrenmem için verdi beni. 5 yıldır çalışıyorum bence iyi de oldu.” (B.Ö)

“Ortaokuldayken bıraktım, derslerim kötüydü. Babam bu duruma çok kızmıştı. Okumakta istemedim. Sanayide oto tamiri işi ilgimi çekiyordu, ben de burada çalışmaya başladım. Biraz daha okusaydım zaten illa bırakırdım.” (B.S)

“Şu an çıraklık okuyorum, haftada 1 gün gidiyorum. Ortaokul mezunuyum. En azından çıraklık belgem olsun istedim, oto tamir işini seviyorum, alıştım.” (H.A).

“Babam bana okumak ister misin diye sormadı ki, gerçi burada zor okumakta bizim için. 7 yıldır burada yaşıyoruz, 4 yıldır da çalışıyorum arkadaşımı da burada çalışırken buldum. Hiç okula gitmediğim için Türkçeyi de zor öğrendim, okumak istemezdim zaten para önemli burası eğlenceli geliyor öğrendim her işi” (Ş.K).

“Ben okumak isterdim, belki o zaman daha farklı bir işte çalışacaktım. Daha temiz olurduym, böyle eve gidince temizlenmek çok zor, yağ içindeyiz. Daha fazla para kazanacaktım belki hem. Başka işe geçeyim diyorum, buraya da alıştım, vazgeçiyorum.” (T.K.)

Yapılan görüşmelerde çocuk yaşta sanayide çalışmaya başlayan katılımcıların eğitim durumlarının ilkokul veya ortaokul seviyelerinde olmalarının nedeni okula karşı isteksiz olmaları ile derslerinde başarısız olmalarıdır. Burada ailelerin çocuklarına yeterli desteği ve hassasiyeti göstermediği, ilk başarısızlıklarında onları okuldan alıp bir meslek sahibi olmaları amacıyla çalışma hayatına yönlendirdikleri görülmektedir. Ailelerin eğitime bakış açılarının da kendi eğitimlerinin de ileri seviyede olmaması sebebi ile olumsuz olduğu ifade edilebilir. Araştırmaya göre; ailelerin eğitim düzeyi düşüklüğü onlara yeterli ücret alabilecekleri bir işte çalışma imkânı vermediğinden ailenin gelirlerini arttırma yolunu çocuklarının çalışıp eve destek olmasında bulmuşlardır.

4.5. Katılımcıların Çalışma Koşulları

Araştırma kapsamında katılımcılara çalışma koşulları ve bu koşullardan memnuniyetleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu çalışma ortamlarından oldukça memnun olduklarını belirterek şu ifadelerde bulunmuşlardır;

“Çok fazla iş tecrübesine sahip olmamama rağmen işyerinde aldığım ücret hem aileme destek olmama hem de harçlık yapmama yeterli. O yüzden maddi olarak bana yetiyor, çalışmaktan memnunum, biraz param olsun modifye motor alacağım var hayalim.” (A.G.)

“Diğer dükkânlarda çalışan arkadaşlarla ve abilerle yemek aralarında ve boş zamanlarda kendi aramızda eğlenerek vakit geçirdiğimiz için burada çalışmak hoşuma gidiyor. İş yerinde de ustam çok iyi, bana işi öğrenmem için çok yardımcı oluyor. İleride kendi dükkânımı açmak istiyorum zaten başka da bir yol yok.” (T.K.)

“İşe çok erken saatlerde geliyoruz geç çıkıyoruz burada, böyle olunca da gün içinde buradan başka bir yerde bir şey yapamıyoruz, eve git gel. Zor gelse de ileriye düşündüğüm için buna dayanıyorum. Modifye araçlara ilgim yapmak hoşuma gidiyor. Ayrıca aldığım para da iyi. Ustalarımın ve kalfalarımın aldığı kazançlar benim daha çok burada çalışma isteğimi artırıyor.” (H.A)

“Herkes buradan geçecek, yani sanayide çalışanlar illa çırak olacak sonra yükselecek. Bunu biliyorum, çalışıp kalfa olacağım. Aldığım ücret ile aileme destek oluyorum bu da güzel tabi ama okumak isterdim.” (B.S.)

“Hem buraya yabancı olduğum için hem de yaşım küçük olduğu için iş ağır geliyor. Zor iş. Sabah erken kalkıyoruz akşam geç çıkıyoruz. Ustam da eziyor beni. Türklerin aldığından az ücret veriyor ama ne yapayım. İş öğrendim, iyiyim. Bu iş yapacağım hep.” (Ş.K.)

“İş ağır bir iş, fiziki güç gerektiriyor. Onu kaldır bunu indir, ağır yani buradaki her şey. En küçükleri benim, çıraklık yapıyorum. Bütün getir götür ve temizlik işleri de benim üstüme kalıyor. Riskli de bir iş, geçen bir abinin eli fena kesildi. Korku da oluyor böyle. Ben yaşamadım öyle kötü bir olay, çok büyük iş yapmadığımdandır.” (A.G.)

Katılımcıların çalışma ortamlarından mutlu oldukları, iş tatmini açısından iyi durumda oldukları görülmektedir. Burada büyük ölçüde küçük yaşta para kazanıyor olmak onlar için motive edici bir unsurdur. Belki başta aile zoruyla da olsa şu anda çalışma hayatında olmak hem sosyal hem de maddi anlamda onların mutlu ve motive olmasını sağlamaktadır.

Katılımcıların çoğu şu an okuma imkânına ve okula kaldıkları yerden devam etme şansları olsa da çalışmanın maddi tatmininden dolayı çalışma hayatını seçeceklerini belirtmektedir. Araştırma kapsamında katılımcıların geleceğe dönük bakış açılarına incelendiğinde yetişkin hayatlarında da burada çalışmak ya da bir dükkân açmak arzusunda ve “iyi ki çalışıyoruz” düşüncesinde oldukları gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Çanakkale'nin Biga ilçesindeki sanayi bölgesinde çalışmakta olan çocukların, yapılan görüşmelerden varılan sonuçlara göre çalışma hayatlarına alıştıkları ve genel olarak memnun oldukları söylenebilir. Ayrıca çocuk işçilerin usta, kalfa ve diğer çalışan kişilerin gelir seviyesi ve buldukları ortamdaki statülerine özendiği ve çocuk işçi sıfatını kabullendiği ileride de rol model olarak almış oldukları ustaları gibi bir iş yeri açmak ve sanayide iş hayatlarına devam etmek istedikleri görülmüştür. Eğitim konusunda ise yarım

bırakmalarına dair birçoğunun pişmanlık duymadıkları saptanmıştır. Bu bağlamda gelecekte de çalışma hayatının bir parçası olmayı seçecekleri ve eğitimlerine geri dönmeyi düşünmedikleri belirtilebilir.

5. SONUÇ

Henüz çalışma çağına erişmemiş olan 15 yaş altı çocukların maddi imkânsızlıklar, eğitime erişememe, göç gibi gerekçelerle kayıt dışı olarak istihdam ediliyor olması gerek tüm dünya ülkelerinde gerekse Türkiye’de çözüm üretilmesi zorunlu bir sosyal problemdir. Kayıt dışı olarak istihdam edilmiş olan çocuklar ağır koşullar altında, fiziki güç ve yeterliliklerinin üstündeki işlerde, sosyal haklardan uzak, düşük ücret karşılığında çalışmak zorunda kalabilmektedir.

Yaş ve fiziki yeterlilikleri sebebiyle okul sıralarında eğitim görmesi, sokakta arkadaşlarıyla oyun oynaması gereken bu çocuklar ailelerine ekonomik destek sağlamak veya kişisel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışma hayatının bir parçası olmaktadır. Bu bağlamda korunma, beslenme, eğitim gibi temel haklarına erişmekte mağduriyet yaşayan çocuk işçilerin sorununa çözüm bulmak önemlidir.

Türkiye’de çocuk işçiliği probleminin önüne geçmek için bir takım sosyal ve ekonomik tedbirlerle birlikte yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır (Radmard ve Beltekin, 2017:135). Öncelikle yoksulluk sorununun ortadan kaldırılması, ailelerin ekonomik durumlarının daha fazla iyileştirilmesi çocuk işçiliğinin önlenmesi için izlenebilecek yöntemlerdendir. Gerekçesi ne olursa olsun hiçbir çocuk yoksulluk nedeniyle gelir elde etmek, ailesine destek olmak amacıyla çalışma hayatına itilmemeli, bunun önlemleri de Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara uygun şekilde alınmalıdır. Ayrıca istihdam noktalarındaki kontrolsüzlük ve denetimsizlik problemi de çözümlenerek çocuk işçiliğinde kayıt dışılığın önüne geçilmelidir. Çocukların okul hayatlarına devam etmesi her anlamda desteklenmelidir.

Araştırma sonuçlarında çalışan çocukların işe başlama nedenleri incelendiğinde, ailelerin ekonomik durumunun yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Çocuklar ailelerine ekonomik anlamda destek olmakta, kardeşlerinin okuması için çalışmaktadırlar. Çocukların çalışma hayatına dâhil olmasında; ailelerinin eğitim düzeyine bağlı olarak eğitime vermiş oldukları önem, gelir durumları ve kardeş sayısının etkili olduğu görülmektedir.

Okul hayatlarının başlarındayken başarısız olduğu ya da olabileceği öngörülen çocukların aileleri tarafından okuldan alınarak çalışmaya yönlendirildiği görülmektedir. Çocukların ilköğretim aşamasında yaşadıkları başarısızlık sonrası çeşitli meslek kolları altında eş, dost ya da tanıdık vasıtasıyla meslek öğrensin ve geleceğini kurtarsın anlayışıyla çalışma hayatına yönlendirildikleri görülmüştür. Çalışma hayatına alışan çocuklar bu koşulları benimsemektedir. Rol model olarak belirledikleri usta, kalfa ve diğer çalışan kişilerin gelir seviyesi ve buldukları ortamdaki statülerine özenmeye başlayarak çalışmaya devam etme eğiliminde olmaktadır. Bu durum çocukların okul hayatlarından tamamen kopmasına neden olmuştur. Oysaki çocukların okul hayatlarından uzaklaşmaması, eğitim görmesi, beşerî sermayelerine katkı sağlayacak farklı faaliyetler içerisinde olmaları toplum tarafından da desteklenmelidir.

Çalışma kapsamında istihdam edilen çocuk işçilerin ücret, çalışma şartları ve sosyal konumlarından memnun oldukları, geleceğe yönelik mesleki beklentilerinin de artarak devam ettiği görülmüştür. Çalışma hayatına adım atan bu çocukların yoksul bir hayat sürmek istemedikleri için tekrar eğitim hayatına dönmek istemedikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırma bulguları literatür çalışmalarıyla örtüşmektedir. Buna göre literatürde çocuk işçiliğinin nedenleri arasında yer alan yoksulluk, işsizlik, göç, ailelerin düşük eğitim seviyeleri ve eğitime bakış açıları bulgularına bu çalışmada da ulaşılmıştır. Çocukların ekonomik durumu iyi olmayan ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla eğitim hayatlarından feragat ederek çalışma hayatına atılmak durumunda kalmaları da literatürde yer alan ve bu çalışmada ulaşılan sonuçlardandır. Genel olarak ailelerin çocuklarının hem okuyup hem çalışmaları isteği çocukları tamamen okul hayatından uzaklaştırmış, zamanla çocuklar da bu duruma alışmışlardır. Biga sanayi bölgesi özelinde de görüşme yapılan çocukların çalışma hayatlarına tamamen uyum sağladıkları, meslek öğrenmenin verdiği hazzı yaşadıkları, aldıkları ücretlerden memnun oldukları ve eve katkı sağladıkları düşüncesiyle eğitimlerini tamamlamaktan tamamen uzaklaştıkları görülmüştür.

Çalışmada, “*Biga sanayi bölgesinde istihdam edilmekte olan çocuk işçileri, çalışma hayatına iten sebepler nelerdir?*”, “*Çocuk işçilerin eğitim hayatına yönelik tutum ve tavırları nelerdir?*” ve “*İstihdam edilen çocuk işçilerin geleceğe bakış açıları nedir?*” sorularına cevap aranmıştır.

“*Biga sanayi bölgesinde istihdam edilmekte olan çocuk işçileri, çalışma hayatına iten sebepler nelerdir?*” Bu soru ışığında ise, araştırma bulgularından çıkan sonuçlar şu şekildedir;

- Çocukların eğitim hayatlarını bırakarak çalışma hayatlarına atılmalarının temel sebebi ailelerin ekonomik durumlarının yetersiz olması,
- Ailelerin eğitime olan olumsuz bakış açıları,
- Çocukların ailelerinin maddi yetersizliğinin farkında olarak kardeşlerinin okuyabilmesi amacıyla eğitimlerine son vermeleri
- Okullarının ilk yıllarında başarısızlıklar yaşadıklarında ailelerinden destek göremedikleri için okulu bırakmaya daha yakın olduklarıdır.

“Çocuk işçilerin eğitim hayatına yönelik tutum ve tavırları nelerdir?” sorusuna karşılık araştırma bulgularından çıkan sonuçlar;

- Çocukların çalışma hayatına girip aldıkları ücretin eğitim görmelerine karşılık daha cazip gelmiş olması,
- Evlerine kazandıkları paraları götüren çocukların bundan keyif alıyor ve başarma hissine kapılıyor olması
- Çoğunun eğitim hayatına dönme isteği dışında eğitimini yarıda bırakıp iş hayatına atılmalarının doğru karar olduğu düşüncesinde olmaları şeklindedir.

“İstihdam edilen çocuk işçilerin geleceğe bakış açıları nedir?” sorusuna cevap olarak araştırmadan şu sonuç çıkarılmıştır;

- Çocukların kendilerini çalışma hayatının bir parçası olarak gördükleri,
- Çocukluk dönemleri bittiğinde de kendi edindikleri mesleki becerileri geliştirmek istedikleri,
- İleride de uzmanlaştıkları meslek dalı ile ilgili kendilerine ait işyerlerini açma düşüncesinde olduklarıdır.

İş Kanunu'nun 71, 72 ve 73. maddeleri çocuk ve genç işçiler hakkında çalışma koşullarını düzenlemektedir. Bu maddelere göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Fakat 15 yaşını doldurmuş çocuklar ise günde 8 haftada ise 40 saatten fazla çalıştırılmayacaklarıdır. Kanuna göre 14 yaşını doldurmuş çocukların çalışmaları günde 7 ve haftada 35 saat ile; 14 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmaları ise günde 5 haftada ise 30 saat ile sınırlandırılmıştır. Bu çocukların çalıştırılma koşulları yalnızca saat olarak değil ayrıca bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki açıdan gelişimlerinin olumsuz etkilemeyecek ve eğitimlerine devam etmelerini engellemeyecek hafif işler şeklinde belirtilmiştir. Görüldüğü üzere, 4857 sayılı Kanun on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasak koyarken, bazı şartların olması durumunda on dört yaşını dolduran çocuklar ile on dört yaşını doldurmamış çocukların da çalıştırılmalarına olanak tanımıştır (Bilgili, 2018:137). Bu olanaklar dışına çıkılarak çocukların eğitimlerini yarıda keserek ağır sanayi işlerinde çalışması ya da çalıştırılması öncelikli neden olan yoksulluğun ve beraberinde getirdiği yetişkin işsizliğinin sonucudur. Bu durumda eğitim masraflarından kaçınan aileler çocuklarını iş hayatına yönlendirmektedir. Çalışma sonucunda çocuk işçiliğini azaltacak ya da ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak şu öneriler sunulabilir;

- Eğitimlerine devam etme şartını içererek oluşturulacak şartlı istihdam programları ile çocuklara sadece belirli saatlerde ve belirli şartlar altında çalışma olanağı verilerek hem eğitimlerine destek olunması hem de iş öğrenmeleri sağlanabilir. İşverenler çocukları yarı zamanlı çalıştırırken bir yandan da devlet katkısı ile eğitimlerini maddi olarak desteklemek sureti ile çocukların eğitim sürecinden uzak kalmamaları sağlanabilecektir.
- Yoksulluk sınırı altında yaşayan ailelerin çocuklarının eğitime devam etmeleri halinde devlet ve özel sektör destekleri ile bu aileler gelir aktarımı ve temel ihtiyaçlarının karşılanacağı bir sistem oluşturulabilecektir. Bu sistem çocuklarının eğitimlerine devam etmelerinin aileler tarafından teşvik edilmesini sağlayabilecektir.
- Eğitim hayatlarında başarısızlıklar yaşayan öğrencilerin ailelerinden sonra onlarla ilişki halinde olan öğretmenlerinden daha fazla destek görmeleri, eğitim hayatlarına olan olumsuz bakış açılarının daha umut dolu bir hale dönüştürülmesini sağlayabilecektir. Bu durumda olan öğrencilerle daha yakın temasta bulunularak, başarısızlıklarının arkasındaki unsurların ortadan kaldırılmasına yardım edilmesi bunun için rehberlik ve psikolojik danışmanlarla öğretmenlerin iş birliği için çalışacağı bir ortam oluşturulması etkili olabilir.
- Meslek eğitimi veren teknik liseler ile sanayi iş birliği daha fazla arttırılarak çocukların hem eğitimlerine devam edip hem de mesleki, teknik bilgileri erken yaşta öğrenmeleri çocuk işçiliğinin önüne geçebilecek

bir seçenek olacaktır. Mesleki eğitim bilincinin toplumun geneline, özellikle eğitimsiz ebeveynlere kazandırılması amacıyla çeşitli eğitim programları verilmeli, bu uygulamalarla çocuk işçiliğinin ve kayıt dışı istihdamın azaltılması hedeflenmelidir. Ayrıca Türkiye’de öncelikli olarak çocuk işçiliğinin temel nedeni olan yetişkin işsizliği ve yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefi doğrultusunda, çok yönlü çözüm yollarına ihtiyaç duyulduğundan, işsizlik ve yoksullukla mücadele programları daha aktif şekilde yürütülmelidir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Etik Komisyonundan 08/09/2023 tarih ve 11/42 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an “*Ethics Permission Certificate*” dated 08/09/2023 and numbered 11/42 was obtained from the Ethics Committee of the University of Çanakkale Onsekiz Mart.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS’ CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / Conceptualization, writing-original draft, editing – **Y1 and Y2**, data collection, methodology, formal analysis – **Y1 and Y2**, Final Approval and Accountability – **Y1 and Y2**.

KAYNAKÇA

- AVŞAR, Zakir ve ÖĞÜTOĞULLARI, Eren (2012), “*Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri*”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, S.2(1), ss.9-40.
- BAKIRCI, Kadriye (2004), **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul.
- BİLGİLİ, Özkan (2018), “*Çocuk İşçiliğinin Denetimi*”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, S.8(2), ss.195-214.
- ÇÖPOĞLU, Mustafa (2018a), “*Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik*”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.5(6), ss.671-685.
- ÇÖPOĞLU, Mustafa (2018b), “*Türkiye’de Çocuk İşçiliği*”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.14, ss.357-398.
- ENNEW, Judith, MYERS, William E. ve PLATEAU, Dominique Pierre (2005), “*Defining Child Labour as if Human Rights Really Matter*”, **Child Labour and Human Rights: Making Children Matter** (Ed. Burns H. Weston), Lynne Rienner Press, Boulder - Colorado (US), ss.27-54.
- GÖKALP, Özge Tuğçe (2012), “*Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma*”, **EJOVOC - Electronic Journal of Vocational Colleges**, S.2(1), ss.125-135.
- GÜLER, Ahmet ve HALICIOĞLU, Mustafa Bülent (2015), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ILO - ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2005), **Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu**, Uluslararası Çalışma Örgütü Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Bakanlığı Ortak Yayını, Ankara.
- ILO - ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2021), **ILO’nun Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı (2021-2025)**, ILO Türkiye Yayını, Ankara.

- ILO ve UNICEF (2021), Uluslararası Çalışma Ofisi ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Çocuk İşçiliği 2020: Küresel Tahminler, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol, **ILO - UNICEF Ortak Yayını**, New York (US).
- KARA, Mustafa ve DÖNMEZ KARA, Öykü Canan (2015), “Türkiye’de Göç Yönetişimi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, S.10(2), ss.1-25.
- KARABULUT, Özcan (1996), **Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul.
- KARAKAŞ, Banu ve ÇEVİK, Ömer Can (2016), “Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.18(3), ss.887-906.
- KOÇAK, Yüksel ve TERZİ, Elvan (2012), “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.3(3), ss.163-184.
- KÖKKİLİNÇ, Ayşe Gül (2003), **Çocuk İşçinin İş İlişkisi**, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- RADMARD, Somayyeh ve BELTEKİN, Nurettin (2017), “İşçileşme(me)k ya da Okumak: İşçi Çocukların Eğitimsel Durumlarına İlişkin Bir Çözümleme”, **Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi**, S.6(12), ss.125-137.
- ŞAHİN, Levent (2012), “Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, S.7(2), ss.103-118.
- ŞEN, Bülent ve KAHRAMAN, Fatih (2012), “Oyun Hakkının Uzağında Yaşamak: Türkiye’de İçgöç ve Çocuk Emeği”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.27, ss.167-189.
- ŞİŞMANLAR, Şahika Gülen (2017), “İstismar ve İhmal Bağlamında Çocuk İşçiliği ve Ruh Sağlığı”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, S.16(62), ss.47-55.
- T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (2013), **Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017**, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını, Ankara.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2023), **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)**, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2024).
- T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (2007), **Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, Ankara.
- TDK - TÜRK DİL KURUMU (2023), “Çocuk”, **Büyük Türkçe Sözlük**, TDK Yayını, Ankara.
- TUNÇMAN, Nilgün (2000), “Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.(43-44), ss.243-259.
- YANICI, Erdal ve İREM, Özlem (2019), “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.8(16), ss.225-246.
- Avrupa Konseyi’nin **Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi** (02.05.2002 tarih ve 24743 sayılı Resmi Gazete).
- Birleşmiş Milletler’in **Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi** (27.01.1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete).
- ILO 138 sayılı **Asgari Yaş Sözleşmesi** (27.01.1998 tarih ve 23243 sayılı Resmi Gazete).
- 4721 sayılı **Türk Medeni Kanunu** (08.12.2001 tarih ve 24607 sayılı Resmi Gazete).
- 4857 sayılı **İş Kanunu** (10.06.2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete).
- 5237 sayılı **Türk Ceza Kanunu** (12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete).
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik** (06.04.2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete).

Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Gönüllü Katılım: Faydalar ve Sorunlar

Volunteer Participation in Public Service Delivery: Benefits and Problems

Belgin UÇAR KOCAOĞLU
Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
bucarkoc@erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8957-9885>

Makale Başvuru Tarihi: 11.10.2024
Makale Kabul Tarihi: 30.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Son yıllarda kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllülerden yararlanılması giderek artmaktadır. Gönüllülerin kamu hizmetlerinin sunumunda yer almasının bazı faydaları ve sorunları bulunmaktadır. Hizmet sunumunda gönüllülerden faydalanılması yönetimlere maliyet tasarrufu sağlama, var olan kaynaklarla daha iyisini yapabilme, kamu desteğini artırma, başka türlü mümkün olmayan hizmetleri sağlama, halkla daha iyi iletişim kurma gibi bazı önemli faydalar sağlarken; gönüllü programı için yeterli fonun olmaması, gerçekte ihtiyaç duyulan personel sayısına ilişkin yanlışlara yol açması, personel ve gönüllü arasındaki çatışmanın olması, gönüllülere sigorta sağlanması gibi bazı sorunları da gündeme getirebilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da kamu hizmet sunumunda gönüllü katılımının faydalarını ve sorunlarını bu alanda yapılan ampirik çalışmalardan da faydalanarak değerlendirmek oluşturmaktadır. Çalışmada, hizmet sunumuna gönüllü katılımın faydalarının ve sorunlarının gönüllülerden faydalanan birimlerden birimlere değişiklik gösterebileceği; gönüllü programının başarısını, kurumun büyüklüğü, çevresel faktörler, siyasi çevre, yasal çevre, toplumun yapısı, kurumdaki personelin ve yöneticilerin gönüllülere ilişkin tavırları, gönüllü yönetimi gibi etmenlerin etkilediği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Katılım,
Alternatif Hizmet
Sunum Yöntemleri,
Gönüllü Katılım,
Kamu Hizmet Sunumu,

ABSTRACT

In recent years, the use of volunteers in the in the provision with public services has been increasing. There are some benefits and issues of volunteers taking part in the delivery of public services. While using volunteers in service delivery provides some important benefits to governments, such as saving costs, doing better with existing resources, increasing public support, and providing services that are not possible otherwise, better communication with the public; it may also raise some problems, such as not having enough funds for the volunteer program, causing misconceptions about the number of personnel needed, causing conflict between staff and volunteer and providing insurance to volunteers. The main purpose of this study is to evaluate the benefits and issues of volunteer participation in public service delivery by presenting empirical studies in this field. In the study, it is stated that the benefits and issues of volunteer participation in service delivery can vary from unit to unit that utilize volunteers; factors such as the size of the institution, environmental factors, political environment, legal environment, social structure, the attitudes of the staff and managers towards volunteers, and volunteer management affect the success of the volunteer program.

Keywords:

Participation,
Alternative Service
Delivery Methods,
Voluntary Participation,
Public Service Delivery,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): UÇAR KOCAOĞLU, Belgin (2024), “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Gönüllü Katılım: Faydalar ve Sorunlar”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.883-893, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1565575>

1. GİRİŞ

1970’li yıllarla birlikte ekonomide yaşanan krizlerin de etkisiyle devletin rolüne ilişkin tartışmalar artmış ve kamu yönetiminde devletin küçülerek daha etkin ve verimli çalışması yönündeki anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Mali krizler, gelir kısıtlamaları ve artan halk talebinin bir araya gelmesi, birçok yönetimin hizmet sunumunda geleneksel yönetimleri tekrar düşünmesine yol açmıştır. Bu kapsamda yönetimler, hizmetleri etkin ve verimli sunabilmek amacıyla alternatif hizmet sunum yöntemlerine başvurmuşlardır. Alternatif hizmet sunum yöntemleri arasında kullanılan en yaygın yöntemlerden biri ihale yöntemi olmuştur. İhale yöntemi kullanımında önemli artışlar olmakla birlikte kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllülerden yararlanılması da özellikle 1980’li yıllar itibariyle giderek yaygınlaşmıştır (Brudney, 1990:9). 2020 yılındaki Covid-19 salgını ile birlikte de gönüllülerin önemi ve toplumların sürdürülebilirliğinde gönüllülerin rolü farklı bir boyut kazanarak artmıştır (Brudney ve Gazley, 2005; Sillah, 2023:2).

Gönüllülerin kamu yönetimine katılımı kavramı bu çalışmada vatandaşların hizmet sunumuna katılımını ifade etmektedir. Gönüllü katılım, vatandaş katılımı, kamu hizmetlerine katılım gibi kavramlar farklı anlamları içerebilmektedir. Vatandaşlar, kitle kaynak, halk toplantıları, vatandaş jürileri gibi çeşitli araçlarla kamusal karar alma süreçlerine katılım gösterebilmektedirler. Temsili demokrasiyi tamamlayıcı bir mekanizma olarak da ifade edilebilen bu tür bir katılım son yıllarda birçok araştırmacı tarafından çalışılmaktadır (Kutlu, 2019; Nabatchi ve Leighninger, 2015; Roberts, 2008; Saylam vd., 2020; Uçar Kocaoğlu ve Phillips, 2024; Uçar Kocaoğlu, 2021; Uçar Kocaoğlu ve Saylam, 2017; Yavuz, 2019). Bu çalışmada ise ele alınan vatandaş katılımı, vatandaşların kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllü olarak katılmasıdır. Böyle bir katılımımda karar alma sürecine doğrudan etki etme gibi bir amaç bulunmadığı söylenebilir.

Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılımı, hizmetleri temel olarak üç şekilde etkilemektedir. Birincisi gönüllü programları, kurumdaki gönüllü vatandaşlara bazı görevler vermektedir. Kendilerine verilen hizmetleri ne kadar iyi yerine getirdikleri kurumsal etkinlik açısından büyük önem arz etmektedir. İkincisi, gönüllü programları iyi şekilde tasarlanır ve yönetilirse ücretli çalışan personelin işlerini kolaylaştırabilmekte ve destekleyebilmektedir. Son olarak ise gönüllüler halkla daha yakın bağa sahip oldukları ve bürokratik geleneklerden göreceli uzak oldukları için kurumun performansını artıracak yeni bir anlayış geliştirebilmektedirler (Brudney, 1990:53).

Bu çalışmanın temel amacı, kamu hizmetlerine gönüllü katılımın faydalarını ve sorunlarını ilgili alanda yapılmış ampirik çalışmalardan da faydalanarak değerlendirmektir. Bu kapsamda çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak Google, Google Scholar, Pubmed, Scopus, Web of Science, Ulakbilim veri tabanlarında hem Türkçe hem İngilizce olarak “*kamu hizmetlerinde gönüllü katılım*”, “*kamu hizmetlerinde gönüllü katılımın faydaları*”, “*kamu hizmetlerine gönüllü katılımın sorunları*”, “*gönüllü hizmet sunumuna katılım*”, “*gönüllü katılım*” ve “*yerel hizmet sunumuna katılım*” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Elde edilen kaynakların başlık ve özetleri de taranarak kitap, makale ve bildiriden oluşan 45 adet yayın incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle kamu hizmetlerine gönüllü katılım kavramının kapsamı ve içeriği ele alınmıştır. Çalışmanın devam eden bölümünde kamusal hizmetlere katılımın faydaları ve sorunları ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise kamusal hizmetlere katılımın fayda ve sorunlarına ilişkin alan araştırmaları sonuçlarına yer verilerek kamu hizmetlerine gönüllü katılımın faydaları ve sorunları değerlendirilmiştir.

2. HİZMET SUNUMUNDA GÖNÜLLÜLÜK KAVRAMI VE KAPSAMI

Gönüllü kavramının kökeni 12. yüzyıla kadar uzanmakta ve insanların birbirine yardım etmesi fikrine dayanmaktadır. Ancak terimin resmi olarak ortaya çıkmasından önce bile insanların birbirlerine yardım ettiği de göz ardı edilmemelidir. Gönüllük her ne kadar sivil toplum kuruluşları ile anılsa da vatandaşlar kamu sektöründe ve özellikle de yerel yönetim birimlerinde de gönüllü olmaktadır (Sillah, 2023:8,24). Kamu hizmetlerine gönüllü katılımın bazı temel özellikleri Brudney (1999:222-223) tarafından 7 başlık altında belirtilmiştir;

- Gönüllü faaliyet bir devlet kurumunun himayesinde gerçekleştirilir.
- Gönüllülük faaliyeti resmi bir ortamda, yani örgütsel bir bağlamda gerçekleşir.
- Gönüllülere ayırdıkları zaman ve emek karşılığında ücret ödenmez.

- Kamu sektöründeki gönüllüler, bu faaliyet kapsamında yaptıkları yemek, otopark, yol gibi cepten yapılan harcamaların geri ödenmesi hakkına sahiptirler.
- Gönüllü zorunlu ve zorlama yerine özgürce gönüllü olmaya zaman ayırmalıdır.
- Gönüllülük faaliyeti, devlet kurumlarının yararlanıcılarına (vatandaşlara) fayda sağlamayı amaçlamaktadır.
- Devlet temelli gönüllü programlar, vatandaşları, devam eden sorumluluklara sahip pozisyonlara yerleştirmektedir.

Brudney'in (1999) kamu hizmetlerinde gönüllüğe ilişkin belirtmiş olduğu özelliklerde yer aldığı gibi kamu hizmet sunumuna gönüllü katılım için öncelikle resmi bir birim olması gerekmektedir. Gönüllü faaliyeti için herhangi bir ücret ödenmemekte ve gönüllü olmak için zorunluluk ya da bir zorlama olmaması gerekmektedir. Bu kapsamda az da olsa ücret alan ya da herhangi bir sebeple katılmaya zorunlu tutulan kişilerin gönüllü faaliyeti gönüllü olarak değerlendirilmemektedir. Ancak gönüllülere, gönüllülük faaliyeti kapsamında yaptıkları harcamalar geri ödenebilmektedir.

Kamu hizmetlerine gönüllü olanlara Sillah (2023:28-29) tarafından şu örnekler verilmiştir: Hayatlarındaki boşlukları doldurmak isteyenler, kendi toplumlarına ve başkalarına hizmet etmek isteyenler, profesyonel ve kişisel gelişim arayanlar, emekli insanlar, arkadaşlığa ilgi duyanlar, üniversite öğrencileri, kuruluşun hizmet ettiği amaç ya da misyona tutkulu olanlar. Kamu hizmetlerine gönüllü katılım, gönüllülerin deneyimlerini artırarak terfi ve kariyer değişikliği fırsatını artırmakta; çalışma hayatına dönen ev çalışanlarının becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmakta; gönüllülere yardım etmekten kaynaklanan memnuniyet duygusu vermekte ve vatandaşlıktan ötürü gurur duygusu yaratmaktadır (Duncombe, 1985:362).

Sillah (2023:13-14) gönüllüleri 5 başlık altında kategorize etmiştir. Bunlardan ilki, gönüllülüğün tek günle sınırlı olduğu, tekrarlanmadığı ve gönüllü olmak için spesifik ve özel beceriye gerek olmadığı spot gönüllü kategorisidir. İkinci kategori ise dönemsel gönüllülerdir. Dönemsel gönüllünün katılımı yılın belli zamanı ile sınırlandırılmıştır. Öğrencilerin yaz dönemlerinde gönüllü olması bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Üçüncü kategori, bir kuruluşa dâhil olmayı taahhüt eden düzenli gönüllüleri içermektedir. Dördüncü kategori, gönüllü olmaları için baskı yapılan, teşvik edilen ya da görevlendirilen gönüllüleri içeren zorunlu gönüllü kategorisidir. Beşinci kategori ise gönüllü çalışmalarını e-mail, facebook, twitter gibi araçlar kullanarak gerçekleştiren sanal gönüllüleri kapsamaktadır.

Kamu hizmetlerine gönüllü katılımın kapsamı konusunda son yıllarda Brudney ve Yoon (2021) tarafından yapılan çalışmanın önemli ipuçları sağladığı söylenebilir. İlgili araştırmacılar yerel yönetimlerin 2020 yılında pandemi sonrasında artan mali kısıtlılıklarla mücadelede başvurdukları yöntemlerden birinin de gönüllülerden yararlanma olduğunu ifade ederek diğer yöntemlerle karşılaştırıldığında gönüllü kullanımının maliyet verimliliği, esneklik, insan kaynaklarına kazanımlar gibi avantajlar sunduğunu belirtmişlerdir. Kuzey Caroline eyaleti örneği üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda yerel yönetimlerde hizmet sunumunda gönüllülerin kullanımının literatürde yer alandan daha fazla olduğunu ve gönüllülerden en çok yararlanan alanın eğitim hizmetleri olduğunu ve eğitim hizmetlerini sosyal hizmetler, kamu güvenliği, devlet idaresine ilişkin işler ve çevre ve konaklama hizmetleri takip ettiğini belirlemişlerdir. Araştırmacılar, araştırma sonucunda yine kişi başına düşen gelirin daha yüksek olduğu, lisans ya da daha üstü diplomaya sahip kişilerin yüzdesinin daha yüksek olduğu ve işsizliğin daha düşük olduğu ilçelerde daha çok katılımcının olmasının muhtemel olduğunu bulmuşlardır.

Brudney (2000:126), Amerika Birleşik Devletleri'nde eyalet hükümetleri üzerinde yapmış olduğu çalışmasında misyonları, çevre koruma, sağlık, hastaneler, doğal kaynaklar, park ve rekreasyon ve kamu refahına odaklanan birimlerin gönüllülere sahip olma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Duncombe (1985:360) de yapmış olduğu ampirik araştırma sonucunda ise en çok itfaiyeci, rekreasyon personeli, polis yardımcıları, yaşlı merkezi asistanları ve kütüphane yardımcılarının gönüllü olarak çalıştığını daha düşük oranda ise park bakım işçileri, dosya memurları ve ofis çalışanları, sekreterlik personelinin gönüllü olduğunu tespit etmiştir.

Young (2004:18) ise gönüllülerin yol kenarı temizliği, ağaç budama, çevre düzenleme faaliyetleri gibi park ve rekreasyon hizmetlerinde; yangın önleme, yangın söndürme, ambulans hizmeti, suç önleme, acil servis hizmetleri gibi kamu güvenliğine ilişkin alanlarda; yaşlılara yardım, çocuklara çeşitli hizmetlerin sağlanması, genel olarak ihtiyaç sahiplerine ve yoksullara yardım gibi hizmetlerde ve kültür ve sanat programlarının planlanmasında ve yürütülmesinde önemli rolleri bulunduğunu ifade etmiştir.

Ellis (1998), gönüllülerin rutin olarak yerel parklar ve rekreasyon programları, hastaneler, mahkemeler, hapisaneler ve cezaevleri, evsiz barınakları gibi hizmetlerde yer aldıklarını belirtmiştir. Sillah (2023) ise gönüllülerin en çok yararlandığı hizmet alanları arasında kültür ve sanat, kamu güvenliği, eğitim ve gençlik programlarından bahsetmiştir.

3. GÖNÜLLÜLERİN KAMU HİZMET SUNUMUNA KATILIMLARININ FAYDALARI VE SORUNLARI

Kamu hizmet sunumunda gönüllü vatandaşlardan faydalanılması devlete bazı önemli katkılar sağladığı gibi bazı sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde gönüllülerin kamu hizmet sunumunda yer almasının bazı faydaları ve sorunları ele alınmıştır.

3.1. Kamu Hizmetlerinin Sunumuna Gönüllü Katılımının Faydaları

Kamusal hizmet sunumunda gönüllülerden faydalanılmasının potansiyel faydalarını Duncombe (1985:361) beş başlık altında toplamıştır. Bunlar: a- gönüllülerin maliyetlerinin az olması, b-gönüllüler, personelin her zaman vakit ayıramadığı vatandaşlara daha çok ilgi gösterebilirler, c- gönüllüler, kuruma personelin sahip olmadığı uzmanlaşmış bir beceri sağlayabilirler, d- gönüllüler çalışmış oldukları programları desteklerler, e- diğer faydalar (*mevcut kaynaklarla daha fazla yapmanızı sağlar; acil durumlarda ve yoğun iş yükü olduğu zamanlarda kadronun genişletilmesine olanak sağlar; başka türlü yapamayacağınız hizmetlerin yapılmasını mümkün kılar; bütçe sınırlılıklarına rağmen hizmet düzeylerinin genişletilmesine olanak sağlar; gönüllüler, şehrin sorunlarının ve kısıtlamalarının farkına varırlar; iyi halkla ilişkileri mümkün kılar; kıdemli vatandaşların yeteneklerinden faydalanılır*).

Sillah (2023:55) gönüllülerin niçin kamu hizmetlerinde yer alması gerektiğine ilişkin öncelikle maliyette azalmayı sağlaması ve vatandaşların katılmasına imkân sağlayarak demokratik meşruiyeti artırması gibi bazı faydalarından bahsetmekle birlikte gönüllülerin yerel yönetimlere sağladığı faydaları beş başlık altında ele almıştır. Bunlardan birincisi, personelin çalışmalarını geliştirmeye yardımcı olmasıdır. Gönüllüler bilgi ve becerilerini kullanarak kent tarafından sunulan hizmetlerin kalitesini artırır. İkincisi, diğer türlü tamamlanamayacak hizmetlerin tamamlanmasını sağlarlar. Gönüllüler hizmetlerin kullanılabilirliğini artırmakta ve özel projelerde maliyeti azaltmaktadır. Üçüncüsü, bölge sakinlerinin o bölgeyi daha fazla sahiplenmelerini sağlar. Dördüncüsü ise daha fazla vatandaşa ulaşılmasını sağlayarak toplumsal kapasitenin oluşturulmasını yardımcı olurlar.

Kamu sektöründe gönüllü katılıma ilişkin birçok çalışması olan araştırmacılarından biri olan Brudney (1993:285) de kapasitenin 4 avantajından bahsetmiştir. Bunlardan birincisi, maliyet tasarrufunun sağlanmasına yardımcı olmasıdır. İkincisi, gönüllüler organizasyonun normal şartlarda sunma ihtimali olmayan hizmetleri sağlayarak, hizmet ve program çeşidinin artmasını sağlayarak ve acil durumlarda ve yoğun iş yükü olduğu dönemlerde yardım sağlayarak devlet kapasitesinin artırılmasına yardımcı olabilirler. Üçüncüsü ise gönüllüler, hizmetlerin ya da programların gelişmesini sağlayacak personel olmayan özel becerilerin kuruma taşınması yoluyla kamu hizmetlerinin kalitesini artırabilirler. Sonuncusu ise gönüllü kuruluşlar, devlet kuruluşlarına maddi ve manevi önemli faydalar sağlayabilir. Gönüllüler, kamu desteğini artırabilirken gönüllü programlar, toplum ile kurum arasındaki ilişkiyi geliştirebilirler.

Ivonchik (2009:689) ise gönüllü katılımın potansiyel faydaları arasında hizmet verimliliği ve etkinliğindeki gelişmeler, vatandaş tercihlerinin daha iyi bir şekilde birleştirilmesi ve daha fazla bürokratik hesap verilebilirlik gibi demokratik hedeflerin geliştirilmesinden bahsetmiştir.

3.2. Kamu Hizmet Sunumuna Gönüllü Katılımının Sorunları

Yukarıda bahsedilen önemli faydalar yanında kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllü katılımının potansiyel sorunları Duncombe (1985:362- 363) tarafından 7 başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: Yeterli sayıda insanın gönüllü olmasını sağlamak; gönüllülerin gözetim ve denetimi, gönüllülere sigorta sağlanması; birim amirleri ve yöneticilerinden gönüllü kullanımına ilişkin destek almak; gönüllülerin devamsızlıkları, kötü çalışma ve diğer sorunlar (*gönüllülere ilişkin kayıtların tutulması, sendikaların kaygısı, ihtiyaç duyulan hizmet alanlarında gönüllü bulmak, ücretli personelden destek almak, gönüllüleri motive etmek, kesin zaman taahhütleri almak,*

gönüllülerin doğru kullanıldığından emin olmak, gönüllülerin yeterli şekilde tanınması (taktir vb.), bazı gönüllülerin tartışmalı konuları kamuoyu ile tartışma eğilimi).

Brudney (1993:286) ise kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllü katılımının potansiyel sorunlarını 3 kategoride ele almıştır. Bunlardan ilki, gönüllü katılımının finansmanı noktasında ortaya çıkmaktadır. Gönüllülere emeklerinin karşılığı parasal olarak ödenmemekte ancak gönüllü bir programın yürütülmesinin bir maliyeti olmaktadır. Gönüllülerin sigorta ya da işle ilgili masrafları olabilmektedir. Aynı zamanda çalışan ücretli personelin belli zamanlarını gönüllülerin eğitim ve denetlemesine ayırması gerekmektedir. Bu masraflar ise kurumlarında gönüllü katılımına olanak sağlayan birimlere bir maliyet çıkarabilecektir. İkinci sorun ise gönüllülerin yapmış oldukları işlerdeki başarısızlıklarıdır. Bu tür bir bakış açısı, gönüllüleri özellikle kötü çalışma, büyük oranda devamsızlık, işten ayrılma, iş gerekliliklerini yerine getirmedeki güvensizlik noktalarında eleştirmektedir. Son sorun ise gönüllü programlarının siyasi ve çalışma gerilimlerini hızlandırabilme potansiyelidir. Buna örnek olarak ise üst düzey seçilmiş veya atanmış yöneticilerin gönüllü programa ilişkin desteğinin az olması ücretli çalışan personele ve vatandaşa gönüllülerin rollerine ilişkin yanlış bir görünüm sunabilir.

4. KAMU HİZMETLERİNİN SUNUMUNA GÖNÜLLÜLERİN KATILIMININ FAYDALARI VE SORUNLARINA İLİŞKİN YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu alanda yapılan ampirik çalışmalar özellikle kamu hizmet sunumunda en fazla ortaya çıkan sorunların ve potansiyel faydaların neler olduğunun belirlenmesinde önemli bir ipucu sağlayacaktır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde, bu alanda yapılan çalışmalar incelenerek ilgili çalışmaların kamu hizmetlerinin sunumuna vatandaşların katılımının faydaları ve sorunlarına ilişkin tespit etmiş oldukları bulgulara yer verilmiştir.

Duncombe (1985:356-360) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 1985 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde nüfusu 4.500 üstünde olan kentlerin %20'sinin üst düzey 937 şehir yöneticisine anket gönderilmiştir. 736 kişi tarafından ankete dönüş yapılmış ve şehrinizde ücretsiz gönüllü çalıştırıyor musunuz sorusuna %72,6 yönetici evet, %27,4 yönetici ise hayır cevabını vermiştir. Kamu hizmet sunumunda gönüllü kullanımının faydaları noktasında "*gönüllülerin maliyetinin az olması*" ilk sırada yer almaktadır. Kamu hizmet sunumunda gönüllülerden faydalanılmasının potansiyel sorunları arasında ise ilk sırada "*yeterli sayıda insanın gönüllü olmasını sağlamak*" yer almaktadır.

Brudney (1993:290-292) tarafından kamu sektörü bazlı gönüllü katılım programını araştırmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin Georgia eyaletinde yer alan tüm il (county) ve belediyelerin birim yöneticilerine gönüllü yönetime ilişkin 1990 yılında anket gönderilerek hizmet sunumunda gönüllü katılımın algılanan avantajları ve algılanan dezavantajları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede gönüllü katılımın en yaygın dezavantajının "*gönüllü olacak yeterli sayıda insanı bulma*" noktasında yaşandığı tespit edilmiştir. Gönüllü katılımın en yaygın avantajı arasında ise "*maliyet tasarrufu*" olduğu tespit edilmiştir.

Brudney (2000:125-126), gönüllülerin eyalet yönetimine katılımlarının kapsamını ve gönüllü programı yönetiminin etkisini araştırmaya odaklanmıştır. Bu araştırma konularını test etmek üzere Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eyalet birimlerinin yöneticilerinden rastgele seçilen 350 personeline anket gönderilmiştir. Yöneticilerden gönüllü programlarının özellikleri ve gönüllülerin hizmet sunumundan kaynaklanan faydaları ve sorunları değerlendirmeleri istenmiştir. Eyalet yönetiminde gönüllü katılımı ilgili algılanan faydalara ilişkin yöneticilerin %70'i veya daha fazlası gönüllüğün faydaları olarak "*maliyet tasarrufuna ve mevcut kaynaklarla daha fazlasını yapma*" yeteneğine işaret etmiştir. Yöneticiler tarafından en çok işaret edilen sorunlar ise "*yeterli gönüllünün işe alınması ve onları eğitme ve denetleme için ücretli personel vaktini sağlama*" noktasında olmuştur.

Brudney ve Kellough (2000:122-123) çalışmalarında gönüllülük konusunda genellikle bilinenlerin şehir ve il yönetimlerinin anketlerinden kaynaklandığını devlet kurumlarında gönüllülüğün büyüklüğü ve diğer özelliklerine ilişkin çalışmaların çok az olduğu ve bu çalışmanın eyalet hükümet kurumlarına yönelik ilk sistematik ulusal gönüllülük araştırmasının verilerini sunmuş ve analiz etmiştir. Devlet kurumlarının 350 personel yöneticisine anket yapılmıştır. Ankete katılan devlet kurumu personel yöneticilerinin %36'sı kurumlarının kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllülerden yararlandığını bildirmiştir. Bu oran, yerel yönetimlerdeki tahmin edilen seviyeden düşük olsa da yine de yüksektir. Araştırma sonuçlarına göre gönüllülüğün algılanan faydaları arasında ilk sırada "*mevcut kaynaklarla daha fazlasını yapabilme yeteneği*", ikinci sırada ise "*maliyet tasarrufu*" yer almaktadır. Gönüllülüğün algılanan dezavantajları arasında ilk sırada

“yeterli sayıda insanın gönüllü olmasını sağlamak”, ikinci sırada ise “gönüllüleri uygun şekilde eğitmek ve denetlemek için ücretli personel zamanının olmaması” yer almaktadır.

Gazley ve Brudney (2005:138-142) tarafından gerçekleştirilen çalışma, araştırmacıların daha önce 1990 yılında Georgia eyaletinde gönüllü değer algılarını inceleyen çalışmalarının bazı yönlerini tekrarlayarak çeşitli soruları cevaplamaktadırlar. Çalışma özellikle 11 Eylül sonrası gönüllü katılıma ilişkin önemli ipuçları sağlarken, kamu hizmet sunumuna vatandaş katılımının fayda ve sorunlarına ilişkin de bazı tespitler ortaya koymuştur. Çalışmada gönüllü katılımın avantaj ve dezavantajlarına ilişkin 1990 yılında yapılan araştırma yenilenmiş ve hizmet sunumunda gönüllü katılımın algılanan avantajları arasında ilk sırayı 1990 yılındaki araştırmada olduğu gibi “maliyet tasarrufu” almış buna karşın kamu hizmetlerine gönüllü katılımın algılanan dezavantajları arasında 1990 yılında ilk sırada yeterli gönüllünün varlığı yer alırken, 2003 yılında ilk sırada “gönüllü programı için mali kaynak eksikliği” yer almıştır.

Hager ve Brudney (2005) araştırmalarında hem gönüllü yönetimin zorlukları hem de gönüllülerin kuruluşa getirdiği faydaları çerçevesinde gönüllü katılımın net faydasını araştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini kamu hayır kurumları arasında yapılan ulusal bir araştırmadan elde edilmiştir. Gönüllü yönetici ve amirler anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda gönüllü katılımında en sık bahsedilen sorun “yeterli sayıda gönüllünün işe alınması”; gönüllü katılımın faydaları arasında en çok bahsedilen ise “sağlanan hizmet ve programların kalitesinde artışlar” olmuştur.

Altın (2010), Çanakkale il belediyesi ve 11 ilçe belediyesinde belediye başkanları ve ilgili yöneticilerle gerçekleştirmiş olduğu mülakatlar sonucunda kamu hizmet sunumuna vatandaşların katılımının avantajları arasında en çok dile getirilen faydanın “belediye ile halkın iletişimini artırma” olduğu; dezavantaj olarak en çok dile getirilen sorunun ise “siyasi olma olasılığının varlığı” noktasında olduğu tespit edilmiştir.

Uçar Kocaoğlu ve Seçkiner Bingöl (2015), Türkiye’nin Konya ilinde gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında Konya ilinin Meram, Selçuklu ve Karatay olmak üzere üç merkez belediyesinde çeşitli düzeydeki yöneticilerle gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda vatandaşların kamu hizmetlerinin sunumuna katılmasının avantajları arasında “mali tasarrufun sağlanması”, “vatandaşlar ve halk arasında güvenin artması”, “hizmetlerin etkinliğinin artması”, “vatandaşların kendilerini daha mutlu hissetmesinden” bahsederken dezavantajlar olarak da “gönüllülerin sürekliliğinin olmaması”, “gönüllü katılım kültürünün olmaması (yeterli gönüllünün olmaması)”, “gönüllülere yeterli ve sürekli eğitim verilmemesi” durumunda belediyeler açısından maliyet kaynağı olabileceğinden bahsetmişlerdir.

Casselden vd. (2017) ise kütüphanelerin kapatılması ve ücretli personelin azaltılması sonucu oluşan boşlukları doldurmak için gönüllülerden yararlanmanın zorluklarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda gönüllülerden yararlanmanın zorluklarını “gönüllü yönetimi ve kullanımı”, “kırılgan ilişkiler”, “kontrol ve ödüllendirme”, “profesyonellik ve kalite”, “iletişim” olmak üzere 5 başlık etrafında açıklamışlar ve bu sorunlara ilişkin çeşitli öneriler sunmuşlardır.

Ivonchyk (2019:700) çalışmasında kamu sektöründe gönüllü kullanımının maliyet tasarrufu ve ücretli personel sayısı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada 10 yıllık bir süre boyunca kamu hizmeti sunumunda farklı düzeylerde gönüllü katılımı olan Georgia eyaletindeki tüm şehirlere ilişkin bir veri seti kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, gönüllü programlarının maliyet tasarrufu ile ilgili olduğunu ve ücretli çalışan sayısında azalmalara yol açabileceğini, ancak hizmet sayısını etkilemediğini göstermektedir. Araştırmacı bu çalışmanın kamu yöneticileri için üç önemli çıkarımı olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi, gönüllülerin ücretsiz olduğu yönündeki yaygın algının pratikte yanlış olabileceğidir. İkincisi, gönüllülerin başlangıç aşamasında önemli sorumluluklar üstlenemeyeceği ancak eğitim ve deneyim ve gönüllülerin uzun süre kurumda tutulması sağlanarak önemli başarılar elde edebileceğidir. Üçüncüsü ise Georgia şehir yönetimlerinde yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen tasarrufların çoğu ücretli çalışanlardaki azalmadan ve gönüllülerle yer değiştirmeden kaynaklanmıştır.

Tablo 1 de hizmet sunumuna gönüllülerin katılımın faydaları ve sorunları yukarıda yer verilen çalışma ve araştırmalardan yararlanarak oluşturulmuştur. İlgili faydalar ve sorunlar sadece Tablo 1 de yer alanlar ile sınırlı olmamakta artırılabilir, azarlatılabilmektedir. Kamu hizmetlerine gönüllülerin katılımının faydaları arasında bütün çalışmalarda dile getirilen faydanın “maliyet tasarrufu ya da gönüllülerin maliyetinin olmaması” olduğu; en çok dile getirilen sorunun ise “yeterli düzeyde gönüllüye sahip olmamak” olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Kamu Hizmetlerinin Sunumuna Gönüllü Katılımının Faydaları ve Sorunları

Hizmet Sunumuna Gönüllü Katılımının Faydaları	Hizmet Sunumuna Gönüllü Katılımının Sorunları
<ul style="list-style-type: none"> - Maliyet Tasarrufu (Duncombe, 1985; Brudney, 1993; Sillah, 2023; Brudney, 2000). - Gönüllüler, kuruma, personelin sahip olmadığı bir uzmanlık ve beceri getirebilirler (Duncombe, 1985; Brudney, 1993; Sillah, 2023). - Gönüllüler, personelin her zaman vakit ayıramadığı vatandaşlara daha çok dikkat gösterip zaman ayırabilirler (Duncombe, 1985; Brudney, 2000). - Vatandaşların katılımını sağlayarak meşruiyeti artırabilirler (Sillah, 2023). - Personelin işlerini ve çalışmalarını geliştirmeye yardımcı olurlar (Sillah, 2023). - Başka türlü sunulmayacak hizmetlerin sunulmasını ya da başka türlü tamamlanamayacak hizmetlerin tamamlanmasını sağlarlar (Brudney, 1993; Sillah, 2023; Brudney, 2000). - Hizmetlerin kullanılabilirliğini artırmakta ve projelerde maliyeti azaltabilmektedirler (Sillah, 2023). - Bölge sakinlerinin o bölgeyi daha çok sahiplenmelerini sağlarlar (Sillah, 2023). - Daha fazla vatandaşa ulaşılmasını sağlayarak toplumsal kapasitesinin oluşturulmasına yardımcı olurlar (Sillah, 2023). - Kurum ile devlet arasındaki ilişkinin geliştirilmesini sağlarlar (Brudney, 1993; Brudney, 2012). - Hizmetlerin verimliliğini, etkinliğini, kapasitesini artırır (Ivonchik, 2009; Brudney, 2000; Brudney, 2012). - Daha fazla hesap verilebilirlik sağlarlar (Ivonchik, 2009). 	<ul style="list-style-type: none"> - Yeterli sayıda kişinin gönüllü olmasını sağlamak (Duncombe, 1985; Brudney, 2000). - Gönüllülerin yönetimi ve denetimi (Duncombe, 1985). - Gönüllülere sigorta sağlanması (Duncombe, 1985; Brudney, 2000). - Birim amirleri ve yöneticilerden hizmet sunumunda gönüllülerin yer almasına ilişkin destek (Duncombe, 1985; Brudney, 2000). - Gönüllülerin devamsızlıkları (Duncombe, 1985; Brudney, 2000). - Gönüllülerin kötü çalışması (Duncombe, 1985; Brudney, 2000; Gazley ve Brudney, 2005). - Gönüllü katılımın maliyetsiz olmaması ve belli bir maliyet gerektirmesi (Brudney, 2012; Brudney, 1993). - Gönüllü ve çalışanlar arasında çatışma (Jensen ve Thomsen, 2022; Dover, 2010). - Gönüllülerin yeterli ölçüde takdir edilmesi, motive edilmesi (Duncombe, 1985).

Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılımına ilişkin fayda ve maliyetlerin belirlenmesi hem araştırmacılara hem uygulayıcılara önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak bazı kurumların gönüllü programları, kurumun kapasitesini geliştirmede veya maliyet anlamında önemli kazanımlar sağlarken bazı kurumların gönüllü programları kurum kapasitesine herhangi bir etki etmemekte ve maliyet kaynağı olabilmektedir. Bu kapsamda araştırmacılar dikkatlerini gönüllü programlarının başarısını etkileyen etmenlerin araştırılmasına yöneltmişler ve gönüllü programlarının sadece kurumun doğrudan maliyetlerini azaltmak için bir araç olarak görmemeleri, gönüllü programların özellikle kısa vadede bir maliyetinin olduğunu dikkate almaları gerektiğini vurgulamışlardır (Dover, 2010; Brudney, 1990; Brudney, 2000; Montjoy ve Brudney, 1991; Nesbit vd., 2016; Saaroni, 2015).

Hager ve Brudney (2005:30), gönüllü programın net faydalarının organizasyon büyüklüğüne, gönüllü katılımının kapsamına, farklı gönüllü görevlerinin sayısına, gönüllü yönetimde tavsiye edilen uygulamaların benimsenmesine ve gönüllü programı için önemli vakit ayıran gönüllü koordinatörünün varlığına göre farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir. Nesbit vd. (2012) tarafından gönüllü kullanımının kapsamını açıklayan dört temel faktör belirlenmiştir: Siyasi ve yasal çerçeve (*seçilmiş yöneticiler, mali kararlar, sorumluluk/ mahremiyet*), organizasyonel hizmetler (*hizmet çeşitleri, hizmetlerin profesyonel niteliği*), insan kaynakları (*gönüllü yönetim kapasitesi, personel kapasitesi, personelin gönüllülere açıklığı*) toplum özellikleri (*zenginlik, demografi*). Kurumda çalışan ücretli personelin, gönüllülere yönelik olumsuz tavırları da gönüllü programının başarısında önemli rol oynayabilmektedir (Jensen ve Thomsen, 2022; Brudney, 1990).

Kurumlarda çalışan personel, gönüllüleri bir tehdit olarak algıladığı zaman diğer bir ifade ile kendi pozisyonlarının gönüllüler tarafından riske girdiğini düşündükleri zaman ortaya çıkan ikili çatışmalar gönüllülerden beklenen faydayı önemli düzeyde azaltabilecektir. Gönüllü programın kuruma olan başarısını artırmak isteyenlerin bu çatışmayı ortadan kaldıran ya da bu gerilimi en azından en aza indiren politikalar benimsemeleri gerektiği söylenebilir.

Gönüllülerin katılımını etkileyen etmenlerden kurum büyüklüğü, Valero (2017) tarafından itfaiye teşkilatları özelinde araştırılmış ve araştırma sonucunda gelir açısından daha büyük kaynaklara sahip itfaiye teşkilatlarının gönüllüleri kullanma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Hager ve Brudney (2008) de kurum büyüklüğünün gönüllü katılım üzerindeki etkili olduğuna dair kanıtlar bulmuşlardır.

Sundeen (1989, 1990) yerel yönetim faaliyetlerine gönüllü katılımı ile ilgili faktörleri incelemiştir. Araştırmacı, sektör (kamu-özel-gönüllü) dikkate alınmaksızın tüm gönüllüler arasında nüfusu 100.000'in altında olan şehirlerde, merkez şehirlerde ve yerel vergi gelirlerine sınırlama getirilen eyaletlerde ikamet eden bireylerin devlet himayesi altındaki hizmetleri gerçekleştirmek için gönüllü olduklarını tespit etmiştir. Diğer sosyodemografik değişkenlerin kamu kurumlarında gönüllülikle ilişkili olmadığını kamu kurumlarına gönüllü olarak katılanlar arasında sosyodemografik ve çevresel değişkenlerin farklı kombinasyonlarının farklı türdeki gönüllü faaliyetlerle ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sundeen (1989,1990), kamu hizmet sunumundaki gönüllü katılımının evindeki çocuk sayısının eğitimde gönüllü olmak ile; kadın olmak ve yıllık gelirin büyüklüğünün sağlık faaliyetlerine gönüllü olmak ile; erkek olmak ve vergi geliri kısıtlamalarının uygulandığı bir eyalette ikamet etmenin toplumsal faaliyet projelerine katılım ile; merkezi bir şehirde ikamet etmenin sosyal hizmetler ve refah ile yakından ilgili olduğunu bulmuştur.

Kang (2021) yapmış olduğu çalışmada ABD de kolluk teşkilatları arasında yapılan bir anketten elde edilen verileri kullanmış ve kamu hizmetlerine gönüllü katılımı ile ilgili faktörleri araştırmıştır. Bulgular, kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllü kullanımının mali kaynak kısıtlamaları, çalışanlardan ve sendikalardan kurum içi örgütsel destek ihtiyacı ve hizmet ettikleri topluluklara yanıt verebilirlik ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma özellikle tek bir hizmet alanına odaklandığı için de diğerlerinden ayrılmaktadır.

Kang vd. (2022:806) ise çalışmalarında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yerel yönetimlerin gönüllüleri neden hizmet sunumuna dâhil edebileceğine dair kaynak bağımlılığı ve işlem maliyetlerine ilişkin bir açıklama sunmaktadırlar. Gönüllü kullanımı ile ilişkili faktörleri incelemek üzere dört ayrı yıldan elde edilen ICMA anketleri kullanılmıştır. Çalışma bulguları, mali kısıtlılıkların, belediyelerde daha fazla sayıda hizmette gönüllü kullanımıyla ilişkili olduğunu, daha fazla mali kaynağa sahip il yönetimlerinin ise daha fazla sayıda hizmet sunumunda gönüllü kullandığını göstermektedir. Bulgular genel olarak gönüllü kullanımının yerel yönetimlerin çevreden gelen kaynakları kullanma ve diğer kuruluşlara bağımlı olmanın işlem maliyetlerini azaltma çabası olduğuna dair kanıt sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile çalışmadan elde edilen bulgular, gönüllülerin hizmet sunumunda kullanımının yerel yönetimlerin mali kaynak sınırlamalarına yanıt verme çabasını temsil ettiği ve bu mekanizmanın işlem maliyetlerinin azaltılmasına katkıda bulunabileceği yönündeki teorik beklentilerini desteklemektedir (Kang vd., 2022:807).

Dover (2010) ise kamu personelinin deneyimlerine odaklanmış ve Kanada da bir belediye ekoloji merkezi personelinin gönüllü alımı ile nasıl ilgilendiğini ve gönüllü desteğini merkezin günlük faaliyetlerine nasıl entegre ettiğini araştırmıştır. Çalışmada gönüllü perspektifinden ziyade kamu personelinin gönüllülere yönelik düşünce ve davranış biçimlerine odaklanmaktadır. Araştırma gönüllülerin kamu hizmet sunumuna daha fazla katılımını isteyenler için gönüllü-personel ilişkilerini şekillendirebilecek kurumsal bağlamı yönlendirmede personelin tanınması ve onlara yardımcı olunması gerektiğini ortaya koymuştur.

Kamu hizmetlerine gönüllü katılımın başarısını etkileyen faktörlerden birisi de gönüllülerin yönetimi ya da gönüllü programlarının yönetimidir. Gönüllü kullanımında gönüllü programının başarısını etkileyen etmenlerden bir olan gönüllü yönetiminin gönüllü programı üzerindeki etkisine ilişkin yapılan çalışmalarda (Brudney, 2000; Nesbit vd., 2016; Hager ve Brudney, 2008, 2011, 2015; Brudney ve Kellough, 2000; Choudhury, 2010) kurumların gönüllü programlarından etkili bir şekilde faydalanmak için gönüllü program yönetimine kaynak ayırması gerekliliği vurgulanmıştır.

5. SONUÇ

Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllü katılım, 1970'li yılların sonu itibarıyla kamu ve kurum kuruluşlarında yaygın kullanılan hizmet sunma yöntemlerinden birisidir. Kamu hizmetlerini sunumunda gönüllülerin artışı, araştırmacı ve uygulamacıları "*kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşlar niçin gönüllü olur?*", "*Kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşlar hangi hizmet alanlarında daha fazla gönüllü olurlar?*", "*Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılmasının faydaları nelerdir?*", "*Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılmasının ortaya çıkarabileceği sorunlar nelerdir?*" ve "*Kamu hizmetlerinin sunumunda gönüllü programlarının başarısını etkileyen etmenler nelerdir?*" sorularını araştırmaya yöneltmiştir.

Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılmasının maliyet tasarrufu, hizmetlerin kalitesinde ve düzeyinde artışlar, başka türlü sunulamayacak hizmetlerin sunulması, gönüllülerin sahip oldukları bilgi ve becerileri kuruma taşıması, halkla iletişimde gelişme gibi bazı avantajları bulunurken yeteli gönüllünün sağlanması, gönüllülere sigorta sağlanması, gönüllü programları için gerekli mali kaynağın ayrılması, gönüllülerin devamsızlıkları, gönüllülerin iş kalitesinin kötü olması, gönüllü ve çalışan arasındaki çatışmalar gibi bazı

sorunları da bulunmaktadır. Bu fayda ve sorunların analizine ilişkin yapılan çalışmalarda (Brudney, 1990; Dover, 2010; Hager ve Brudney, 2005; Nesbit vd., 2016) gönüllü programın maliyet ve faydalarının kurumdan kuruma değişebileceği vurgulanmış ve kurumların gönüllü programlarının başarısını, kurumun yapısal özellikleri, bulunduğu siyasi çevre, yasal çevre, ekonomik çevre, kurumunun büyüklüğü, gönüllüler ve personel arasında çatışma, üst yönetimin gönüllülere ilişkin tavırları, gönüllü programı yönetimi vb. gibi faktörlerin etkilediği belirtilmiştir.

Kamu hizmetlerinin sunumuna gönüllülerin katılımının faydalarının ve sorunlarının tespit edilerek kurumların gönüllü programlarının başarısını etkileyen etmenlerin tespitine ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi, kurumlarında gönüllü katılımına yer vermek isteyen yönetimlere önemli ipuçları sunmaktır. Gönüllüleri sadece ücretsiz emek olarak görmek ve gönüllü programının başarısını etkileyen etmenleri dikkate almadan gönüllülüğün her durumda maliyetten tasarrufu sağladığını iddia etmek mümkün değildir.

Bir kurumda gönüllülere artan oranda yer vermeden önce gönüllüğe ilişkin yasal çerçeveyi, yöneticilerin ve personelin gönüllülere ilişkin tutumlarını, toplumun yapısını analiz edip gönüllü programının başarısını etkileyecek sorunları gidermeye çalışmak daha sonra gönüllüleri katılıma teşvik etmek gönüllü programının başarısını artıracaktır. Özellikle kamu hizmetlerine gönüllü katılımın faydalarının ve sorunlarının belirlenmesine ve yine gönüllü programının kapasitesini etkileyen etmenlerin belirlenmesine yönelik alan araştırmalarının yapılması ilgili literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Seçilen örneklerin farklılığı gönüllü katılımdan beklenen faydaları artırmaya buna karşın gönüllü katılımın potansiyel sorunları azaltmaya yardımcı olacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKLAR

- ALTIN, Aytuğ (2010), “*Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım: Çanakkale İli Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- BRUDNEY, Jeffrey L. (1993), “*Volunteer Involvement in the Delivery of Public Services: Advantages and Disadvantages*”, **Public Productivity & Management Review**, S.16(3), ss.283-297.
- BRUDNEY, Jeffrey L. (1999), “*The Effective Use of Volunteers: Best Practices for the Public Sector*”, **Law and Contemporary Problems**, S.62(4), ss.219-255.
- BRUDNEY, Jeffrey L. (2012), “*Preparing the Organization for Volunteers*”, **The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success** (Ed. Tracy D. Connors), John Wiley & Sons Publisher, New Jersey (US), Second Edition, ss.55-80.
- BRUDNEY, Jeffrey L. (2000), “*Volunteer in State Government: Involvement, Management, and Benefits*”, **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, S.29(1), ss.111-130.
- BRUDNEY, Jeffrey L. ve KELLOUGH, J. Edward (2000), “*Volunteers in State Government: Involvement, Management, and Benefits*”, **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, S.29(1), ss.111-130.

- BRUDNEY, Jeffrey L. ve NARA Yoon (2021), “*Don’t You Want My Help? Volunteer Involvement and Management in Local Government*”, **American Review of Public Administration**, S.51(5), ss.331-344.
- CASSELDEN, Bidy, PICKARD, Alison Jane ve WALTON, Geoff (2017), “*The Challenges of Delivering a Public Library Service Using Volunteers: A Qualitative Investigation Examining Key Stakeholder Experiences*”, **2017 Voluntary Sector and Volunteering Research Conference**, 7th - 8th September 2017, Nottingham, <http://nrl.northumbria.ac.uk/id/eprint/32044/> (Erişim Tarihi: 02.03.2024).
- CHOUDHURY, Enamul (2010), “*Attracting and Managing Volunteers in Local Government*”, **Journal of Management Development**, S.29(6), ss.592-603.
- DOVER, Graham J. (2010), “*Public Sector Volunteering: Committed Staff, Multiple Logics, and Contradictory Strategies*”, **Review of Public Personnel Administration**, S.30(2), ss.232-256.
- DUNCOMBE, Sydney (1985), “*Volunteers in City Government: Advantages, Disadvantages and Uses*”, **National Civic Review**, S.74(8), ss.356-364.
- ELLIS, Susan J. (1998), “*Volunteerism and the Government Sector*”, **U.S. Society & Values**, S.3(2), ss.1-5.
- GAZLEY, Beth ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2005), “*Volunteer Involvement in Local Government After September 11: The Continuing Question of Capacity*”, **Public Administration Review**, S.65(2), ss.131-142.
- HAGER, Mark. A. ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2005), “*Net Benefits: Weighing the Challenges and Benefits of Volunteers*”, **The Journal of Volunteer Administration**, S.23(1), ss.26-31.
- HAGER, Mark A. ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2008), “*Management Capacity and Retention of Volunteers*”, **Challenges in Volunteer Management** (Ed. Matthew Liao-Troth), Information Age Publishing, Charlotte - North Carolina (US), ss.9-27.
- HAGER, Mark A. ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2015), “*Universalistic, Contingent, and Configurational Adoption of Volunteer Management*”, **Nonprofit Management & Leadership**, S.25(3), ss.235-254.
- IVONCHYK, Mikhail (2019), “*The Costs and Benefits of Volunteering Programs in the Public Sector: A Longitudinal Study of Municipal Governments*”, **American Review of Public Administration**, S.49(6), ss.689-703.
- JENSEN, Ulrich T. ve THOMSEN, Mette K. (2022), “*Judgment of Volunteer Competence among Service Professionals: Stereotypes or Skills?*”, **Public Administration Review**, S.82(2), ss.225-236.
- KANG, Seong C. (2021), “*Volunteer Use as a Service Delivery Alternative: The Case of Law Enforcement Agencies*”, **Administration & Society**, S.53(2), ss.248-272.
- KANG, Seong C., NESBIT, Rebecca ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2022), “*Local Government Volunteer Use: A Resource Dependence and Transaction Costs Explanation*”, **Public Administration Review**, S.82(5), ss.806-817.
- KUTLU, Önder (2019), “*Demokrasi ve Doğrudan Vatandaş Katılımı*”, **Kamu Yönetiminde Doğrudan Vatandaş Katılımı** (Ed. Belgin Uçar Kocaoğlu), İmaj Yayıncılık, Ankara, ss.1-30.
- MONTJOY, Robert S. ve BRUDNEY, Jeffrey L. (1991), “*Volunteers in the Delivery of Public Services*”, **American Review of Public Administration**, S.21(4), ss.327-344.
- NABATCHI, Tina ve LEIGHNINGER, Matt (2015), **Public Participation for 21st Century Democracy**, Jossey-Bass, Hoboken – New Jersey (US).
- NESBIT, Rebecca, BRUDNEY, Jeffrey L. ve CHRISTENSEN, Robert (2012), “*Exploring the Limits of Volunteerism in Public Service Delivery: Substituting Volunteer Labor for Paid Labor*”, **Center for Nonprofit Strategy and Management: Working Papers Series**, Baruch College Publisher, New York (US), ss.1-27.
- NESBIT, Rebecca, RIMES, Heather ve BRUDNEY, Jeffrey L. (2016), “*Inadvertent Volunteer Managers: Exploring Perceptions of Volunteer Managers’ and Volunteers’ Roles in the Public Workplace*”, **Review of Public Personnel Administration**, S.36(2), ss.164-187.

- ROBERTS, Nancy Charlotte (2008), “*The Age of Direct Citizen Participation*”, **An ASPA Classics Volume** (Ed. Nancy Charlotte Roberts), Sharpe Publisher, New York (US), ss.3-9.
- SAARONI, Lucy (2015), “*Managing Spontaneous Volunteers in Local Government Perspective*”, **Australian Journal of Emergency Management**, S.30(3), ss.56-59.
- SAYLAM, Ayşegül, KARKIN, Naci ve UÇAR KOCAOĞLU, Belgin (2020), “*Higher Public Officials on Direct Citizen Participation in Turkey: Institutionalized vs. Curious Public Administrators*”, **Civic Engagement Frameworks and Strategic Leadership Practices for Organization Development** (Ed. Susheel Chhabra, Muneesh Kumar), IGI Global Publication, New York (US), ss.142-170.
- SEÇKİNER BİNGÖL, Ezgi (2019), “*Doğrudan Vatandaş Katılımına İlişkin Kavramsal Çerçeve*”, **Kamu Yönetiminde Doğrudan Vatandaş Katılımı** (Ed. Belgin Uçar Kocaoğlu), İmaj Yayıncılık, Ankara, ss.51-70.
- SILLAH, Aminata (2023), **Public Sector Volunteer Management: Best Practices and Challenges**, Routledge, New York (US).
- SUNDEEN, Richard A. (1989), “*Volunteer Participation in Local Government Agencies*”, **Journal of Urban Affairs**, S.11(2), ss.155-167.
- SUNDEEN, Richard A. (1990), “*Citizens Serving Government: The Extent and Distinctiveness of Volunteer Participation in Local Public Agencies*”, **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, S.19(4), ss.329-344.
- UÇAR KOCAOĞLU, Belgin (2021), “*Yerel Yönetimlerde Yönetişim ve Vatandaş Katılımı*”, **Yerel Yönetimler: Yönetim, Siyaset, Kent ve Güncel Sorunlar** (Ed. Özgür Önder, Esra Banu Sipahi, Murat Yaman), Gazi Kitabevi, Ankara.
- UÇAR KOCAOĞLU, Belgin ve PHILLIPS, Rhonda (2024), “*A Case Study of Turkey’s Volunteer Citizen Councils as a Local Participation Approach*”, **Local Development & Society**, ss.1-16, <https://doi.org/10.1080/26883597.2024.2350979> (Erişim Tarihi: 19.07.2024).
- UÇAR KOCAOĞLU, Belgin ve SAYLAM, Ayşegül (2017), “*Türkiye’de Vatandaş Katılımı: Millî Eğitim Bakanlığı Örneği*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19(2), ss.123-144.
- UÇAR KOCAOĞLU, Belgin ve SEÇKİNER BİNGÖL, Ezgi (2015), “*Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım: Konya Örneği*”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.17(29), ss.53-62.
- VALERO, Jesus N. (2017), “*Public Sector Volunteerism*”, **Journal of Contemporary Eastern Asia**, S.16(1), ss.82-92.
- YAVUZ, Nilay (2019), “*Yerel Yönetimlerde Doğrudan Vatandaş Katılımı*”, **Kamu Yönetiminde Doğrudan Vatandaş Katılımı** (Ed. Belgin Uçar Kocaoğlu), İmaj Yayıncılık, Ankara, ss.117-132.

The Role and Impact of Zombie Firms in the Economic System: An Examination of Financial Sustainability and Innovation

Zombi Şirketlerin Ekonomik Sistemdeki Rolü ve Etkileri: Finansal Sürdürülebilirlik ve Yenilikçilik Üzerine Bir İnceleme

Sevgi SÜMERLİ SARIGÜL
Assoc. Prof. Dr., Kayseri University,
Social Sciences Vocational School,
Foreign Trade Department, ssumerli@kayseri.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3820-6288>

Makale Başvuru Tarihi: 26.09.2024
Makale Kabul Tarihi: 04.01.2025
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Pınar AVCI
Assoc. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University,
Marmara Ereğlisi Vocational School,
Department of Marketing and Advertising, pavci@nku.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9480-8016>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Zombi Şirketleri,
Ekonomik Etki,
Finansal Stabilité,
Verimlilik Kaybı,
Ekonomik Büyüme,

Finansal olarak sürdürülebilir olmayan, borçlarını ödeyemeyen ve hayatta kalmaya devam eden zombi işletmeleri düşük kâr marjları, yüksek borç yükü ve zayıf nakit akışı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, literatürde pek ele alınmayan bu zombi şirketlerinin özelliklerini incelemek ve şirketlerin ekonomik sistem üzerine rollerini ve etkilerini değerlendirmektir. Çalışmanın amacı kapsamında, dünyada ve Türkiye'deki literatürde yer alan çalışmalar irdelenerek ve örnek bir şirket değerlendirilerek bulgulara ulaşılmıştır. Bulgulara göre, zombi şirketleri yüksek borç yükü, negatif kâr profiline sahip, borç/öz sermaye oranı yüksek, finansal riskleri yüksek ve mali sürdürülebilirliği tehdit altında olan bir şirkettir. Bu tür şirketlerin de ürünlerinin maliyetleri yüksek ve faaliyetlerden zarar elde edildiği görülmektedir. Ayrıca ekonomik durgunluk dönemlerinde zombi şirketlerin varlığı artış gösterirken düşük faiz oranlarının ve devlet desteklerinin sağlanmasıyla pekişmektedir. Bulgular, zombi şirketlerin piyasa dinamiklerine ve rekabet koşullarına uyum sağlamakta zorluk çektiğini ve yenilikçilikten uzak kaldığını işaret etmektedir. Sonuç olarak, çalışmanın bulguları hem yatırımcılar hem de politik yapıcılar için önemli tavsiyeler sunmaktadır.

ABSTRACT

Keywords:

Zombie Companies,
Economic Impact,
Financial Stability,
Loss of Productivity,
Economic Growth,

Zombie firms, which are financially unsustainable, unable to pay their debts, and continue to survive face issues such as low profit margins, high debt burdens, and weak cash flows. In this context, the aim of this study is to examine the characteristics of these zombie companies, which are not often addressed in the literature, and to evaluate their roles and impacts on the economic system. To achieve this aim, existing literature on zombie firms in both the world and Turkey has been reviewed, and a case study of a sample company has been analyzed to derive findings. According to the findings, zombie firms are characterized by high debt levels, negative profit profiles, high debt-to-equity ratios, elevated financial risks, and threats to their financial sustainability. It is observed that such companies also face high production costs and incur losses from their operations. Furthermore, the presence of zombie firms tends to increase during economic downturns, reinforced by low interest rates and government support. The findings indicate that zombie companies struggle to adapt to market dynamics and competitive conditions, remaining distant from innovation. Finally, the results of the study provide significant recommendations for both investors and policymakers.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): SÜMERLİ SARIGÜL, Sevgi ve AVCI, Pınar (2024), "The Role and Impact of Zombie Firms in the Economic System: An Examination of Financial Sustainability and Innovation", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.894-905, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1556394>

1. INTRODUCTION

Zombie firms are defined as businesses with low economic efficiency, lacking the capacity to maintain profitability, and often continuing their operations through borrowing or government support. The presence of zombie firms in a country reflects the level of competition in the job market and the potential for these firms to infect other healthy companies (Urionabarrenetxea et al., 2018). Caballero et al. (2008) have examined the role and impact of such firms in the economic system in detail. According to their findings, the existence of zombie firms is considered a hindrance to economic recovery and sectoral restructuring.

For instance, during the 2008 financial crisis, some large companies in the U.S. automotive industry, such as General Motors, managed to continue their operations through government support and borrowing. This situation highlighted that the existence of zombie firms can be a factor that hinders economic recovery (Financial Times, 2019).

In Europe, the presence of zombie firms has notably increased, especially by 2019. According to data from the European Central Bank (ECB), approximately 6% of companies operating in the Eurozone were classified as zombie firms in 2019 (European Central Bank, 2020). These firms are at risk of insolvency due to typically low profit margins and insufficient capital returns, while continuously borrowing or relying on financial incentives to sustain their operations.

In recent years, there has been growing concern about the existence and economic impact of zombie companies, especially due to events such as the COVID-19 pandemic and economic recessions. Despite factors such as low interest rates and government subsidies, and the risk of bankruptcy of many companies, zombie companies continue to survive by borrowing or government incentives. In addition, Li et al. (2024) state that economic incentive packages positively affect firms' zombification probabilities.

In this context, the presence of zombie companies is seen as an important factor that negatively affects economic growth and resource use. Therefore, it is an important element that should be studied in depth the role and effects of such companies in the economic system and taken into account in their economic policies.

2. ZOMBIE COMPANIES AND ECONOMIC EFFECTS OF ZOMBIE COMPANIES

Zombie firms are defined in economic literature as businesses that are on the brink of bankruptcy or potentially at risk of insolvency but continue to sustain their operations by continually borrowing or seeking external financing sources. These firms experience cash flow issues and are often forced to allocate a significant portion of their revenues to debt interest payments.

Financially insolvent but still operational for various reasons, zombie firms are typically characterized by high debt loads, low profitability, and weak financial health. The main characteristics of zombie firms are as follows;

- **Debt-Weighted Financing:** For example, some manufacturing companies in Japan have been operating with low-cost borrowing for many years thanks to low interest rates. Although these companies have low profit margins, they are constantly trying to survive by borrowing. Zombie companies have difficulty repaying their debts and often carry a high amount of debt burden. A large part of the debts cover interest payments, which reduces the operational efficiency of the company (Koo, 2011).
- **Low Profitability:** Some companies operating in the construction sector in Europe adopt strategies primarily aimed at preserving their assets due to low project efficiency and competitive pressure. This situation delays sectoral restructuring processes. Zombie companies are continually seeking refinancing to sustain their operations. Refinancing typically offers temporary solutions to prevent insolvency but does not improve their economic efficiency in the long run (Imai, 2016).
- **Management Challenges:** In South America, some mining companies struggle with management challenges and political uncertainties, making it difficult to engage in long-term strategic planning. These companies often focus on short-term financial improvement efforts. Zombie companies hinder the efficient allocation of market resources and have adverse effects on economic growth. Their presence can exacerbate market distortions during economic crises (Hoshi and Kashyap, 2010).

The definitions and characteristics of zombie companies mentioned above can help in understanding their role and impact within the economic system. The existence of these companies indicates inefficient use of market resources and highlights the need for economic reforms (Bernanke, 2009).

The economic effects of zombie companies can be significant not only at the sectoral level but also on overall economic growth. These companies can reduce labor productivity, hinder the efficient use of resources, and create risks within the financial system. Therefore, developing effective policies and strategies to combat zombie companies and ensure economic stability is of critical importance. The economic impact of zombie companies can manifest in various dimensions.

2.1. Effects on Market Activity

Zombie companies can have significant effects on market efficiency. Market efficiency involves the optimal use of resources and the maximization of societal benefits from economic activities. Zombie companies contribute to the inefficient use of resources in the market. They can reduce competition and hinder the effective allocation of resources in the market (Caballero et al., 2008). To understand how zombie companies disrupt this efficiency, several factors are considered, which are explained as follows.

2.1.1. Resource Allocation and Efficiency

Zombie companies are typically characterized by low productivity and profitability. Instead of using their resources effectively, these companies largely allocate them to interest payments and operational costs. This situation prevents the efficient use of market resources. According to economic theory, transferring resources to firms with high productivity increases market efficiency (Caballero et al., 2008). However, zombie companies obstruct this process and continue to operate inefficiently in the market.

2.1.2. Competition and Innovation

The concept of innovation is grounded in diversification along the axes of differentiation and novelty. This is due to the necessity of promoting the outputs obtained from innovation activities and creating application fields for the work conducted in countries and organizations, as well as the need for these activities to be validated in terms of the conveniences they provide. In this context, the growth, development, and progress of countries on macro scales can contribute to advancements in human, artistic, technical, scientific, and technological fields (Altıntaş, 2021; Sümerli Sarigül and Çoşkun, 2022). Market competition encourages companies to become more efficient and to develop innovative solutions. The presence of zombie companies in the market can make it more difficult for more dynamic and innovative firms to increase their market share. Because zombie companies do not generate profits and are burdened with high levels of debt, they lack the capacity to invest in innovative projects. This situation restricts competition in the sector and reduces the rate of innovation (Imai, 2016). Zombie companies generally have low operational efficiency and face high costs. It is necessary to review operational processes and develop strategies to enhance efficiency (Pakes and Griliches, 2004). Additionally, the lack of innovation limits zombie companies' ability to adapt to market demands. Therefore, R&D and innovation investments are considered a strategic priority (Burgman, 1996).

2.1.3. Market Cleansing and Efficiency

Market cleansing is defined as the process of removing low-performing firms from the market, which increases economic efficiency. Zombie companies delay bankruptcy or exiting the market, which obstructs the “*cleansing*” process and reduces market efficiency in the long run. The presence of zombie companies results in inefficient use of resources and low productivity, thereby weakening the overall health of the market (Hoshi and Kashyap, 2010).

2.1.4. Capital Flows and Investments

Zombie companies often seek external financing due to their inability to use limited financial resources effectively. This situation disrupts capital flows and negatively impacts investment decisions. New and more

efficient companies may struggle to secure necessary financing because existing capital is tied up with the debt burden of zombie companies. Consequently, investors channel their capital into low-performing zombie firms, which hinders economic growth (Koo, 2011). Zombie companies generally have weak competitive positions. To maintain or increase their market share, they need to make strategic investments. Additionally, customer satisfaction and loyalty can strengthen their market positions (Horasan, 2023). However, strengthening customer relationships should be prioritized strategically.

2.1.5. Weak Competitive Position and Its Causes

Competitive position is an indicator of how advantageous a company or business is compared to other players in the market. Weakness in competitive position indicates that the business is less competitive compared to other market rivals, thereby increasing the risk of losing market share. Various reasons contribute to this weakness, which are discussed as follows;

- **Financial Constraints:** Zombie companies often face high debt burdens and low liquidity issues. These financial constraints make it difficult to undertake the investments and innovations needed to maintain competitive advantages and increase market share (Caballero and Hammour, 1994).
- **Low Investment Capacity:** Due to financial difficulties, zombie companies may avoid strategic investments such as R&D, technology investments, or market expansion. This situation further weakens their competitive structures (Burgman, 1996). Imai (2016) found that investments by zombie firms in Japan from 1999 to 2008 were not necessarily profitable or productive. Additionally, Kaplan and Aksoy (2024) determined that the increase in the share of zombie companies in Turkey's manufacturing sector from 2007 to 2022 significantly reduced the sector's average productivity.
- **Weak Management and Strategy:** Under financial strain and debt pressures, zombie companies often exhibit weaknesses in their strategic decision-making processes. This limits their ability to adapt to market conditions and causes them to lose competitive advantages (Gertler and Karadi, 2011).

2.1.6. Strategies for Strengthening Market Positioning

Strengthening market positioning involves various strategies that a company can implement to enhance its competitive advantages and expand its market share. An effective positioning strategy enables a company to achieve a stronger and more effective position in the market. Here are some fundamental approaches to these strategies;

- **Customer Relations and Satisfaction:** Zombie companies should take strategic steps to strengthen customer relationships and increase customer satisfaction. Strong customer relationships can help maintain market share and build a loyal customer base (Horasan, 2023; Kaplan and Aksoy, 2024). Improving customer satisfaction ensures long-term customer loyalty and strengthens the company's position in the market.
- **Innovation and Product Development:** Increasing innovation capacity and strengthening market positions are critical for companies (Pakes and Griliches, 2004). Therefore, zombie companies should make strategic investments to develop existing products or offer new ones.
- **Efficiency and Operational Excellence:** Reducing costs and increasing operational efficiency can enhance the competitive position of zombie companies. Improvements in efficiency help companies control their costs and gain advantages in market competition (Kogan and Papanikolaou, 2013).

2.1.7. Workforce Productivity

Zombie companies also negatively impact labor productivity. These low-productivity firms are unable to utilize their workforce effectively, which in turn reduces the overall productivity of the labor force. If labor is not redirected to more efficient and profitable companies, distortions in the labor market can occur, potentially hindering economic growth (Bernanke, 2009).

The effects of zombie companies on market efficiency are extensive and result in various negative outcomes. Factors such as inefficient resource utilization, reduced competition and innovation, impediments to market

cleansing, distortions in capital flow, and declines in labor productivity clearly illustrate how zombie companies affect the economic system. Understanding these impacts can aid in the development of appropriate policies to mitigate the long-term effects of zombie companies on the economic system.

2.2. Effects on Economic Growth and Financial Stability

The presence of zombie companies negatively impacts economic growth. These companies hinder profitable investments and innovations, which can reduce economic dynamism (Hoshi and Kashyap, 2010). The effects of zombie companies on the economy are diverse and generally negative.

- **Financial System Risk:** For example, some banks in Europe are under pressure regarding capital adequacy due to their credit relationships with zombie companies. This situation can negatively affect financial stability (Hoshi and Kashyap, 2010; Imai, 2016).
- **Resource Efficiency:** In Southeast Asia, some textile factories, despite low profit margins, are unable to allocate sufficient resources to innovative projects due to ongoing production processes. This situation can limit regional economic growth (Caballero et al., 2008; Pakes and Griliches, 2004).
- **Employment and Productivity:** In North Africa, some agricultural cooperatives are unable to fully utilize their capacity to create employment due to management difficulties and market access limitations. This situation can adversely affect regional economic development (Hoshi and Kashyap, 2010; Gertler and Karadi, 2011).

Zombie companies direct their resources largely towards interest payments and operational costs rather than using them effectively. This misallocation of resources hinders the efficient use of market resources.

Zombie companies can create instability in the financial system. The high levels of indebtedness of these companies cause financial crises to deepen and have negative effects on the banking sector (Bernanke, 2009). When these companies become more likely to go bankrupt, banks experience credit losses, which affects the financial system on a larger scale. Risk on loans restricts banks' ability to issue new loans and slows economic growth.

3. STRATEGIES FOR DEALING WITH ZOMBIE FIRMS

Effectively combating zombie firms is crucial for maintaining the health of the economic system and enhancing the efficiency of competitive markets. Addressing zombie firms involves various strategic approaches, including financial restructuring, strategic reorganization, and regulatory reforms.

- **Financial Restructuring:** It is vital for zombie firms to reorganize their debt structures to overcome their financial difficulties. This process includes methods such as debt restructuring and debt rescheduling agreements. For example, Altman and Hotchkiss (2006) note that financial restructuring can alleviate liquidity problems and reduce the risk of bankruptcy for companies. Furthermore, Shleifer and Vishny (1992) and Sayilgan and Coşkun (2009) highlight that effective debt restructuring can mitigate financial crises and allow firms to continue their economic functions.
- **Strategic Restructuring:** Re-strategic restructuring is necessary to improve operational efficiency and regain competitive advantages. This process includes cost optimization, improvement of business processes, and the development of market-oriented strategies (Porter, 2008). In addition, Kaplan and Norton (1992), Lin et al. (2008) and Benos et al. (2016) state that restructuring is important in terms of performance management and achievement of targets.
- **Regulatory Reforms:** Regulatory reforms are being carried out to reduce the negative effects of zombie companies on the economic system. These reforms include the revision of insolvency laws and the strengthening of financial audits (La Porta et al., 1996). Claessens and Klapper (2005) and Cirmizi et al. (2012) analyzed the effects of regulatory reforms on debt collection and bankruptcy processes, and it is seen that effective regulatory reforms have positive effects on corporate restructuring. Macroeconomic factors and legal regulations affect the operational capabilities of zombie companies. Economic recessions or crises can deepen the financial problems of these companies (Hoshi and Kashyap, 2010). Strategically, it is important to adapt to economic conditions and create crisis management plans. In

addition, regulatory compliance strategies should be developed (Laeven and Levine, 2009). Mondher and Lamia (2016) also obtain that regulation have a vital role in decreasing risk.

- **Market Cleanliness and Innovation Incentive:** In order to support the healthy functioning of the market, the exit processes of zombie companies are encouraged. This ensures that inefficient and unprofitable businesses are driven out of the market and more innovative companies come to the fore (Caballero and Hammour, 1994). In addition, Aghion and Howitt (1992) reveal that innovation and R&D incentives have positive effects on economic growth and productivity. The findings are supported by Lee and Kang (2007) and Blanco et al. (2016).
- **Management and Leadership Changes:** Zombie companies often struggle with poor management quality and ineffective strategic decision-making. To address these issues, restructuring the management team and bringing in skilled leaders is essential for fostering strategic success. Gertler and Karadi (2011) argue that enhancing management capabilities and leadership effectiveness can significantly improve the strategic outcomes of these firms. Furthermore, cultivating a robust corporate culture and implementing a comprehensive leadership strategy can boost employee motivation and engagement (Kogan and Papanikolaou, 2013). Strengthening management structures is also crucial for improving crisis management; high-performing management teams are more adept at executing strategic decisions and navigating challenges (Mintzberg, 1979). Additionally, Hambrick and Mason (1984), Palmer et al. (2019) and Yi et al. and He (2022) highlight that the attributes and leadership styles of top executives play a crucial role in influencing company performance.
- **Collaborations and Strategic Partnerships:** Zombie firms need to reassess their portfolios and make strategic investments to enhance profitability. This includes reevaluating complex portfolios and underperforming units (Hoshi and Kashyap, 2010). To overcome financial and operational challenges, zombie firms can benefit from establishing collaborations and strategic partnerships with other companies. Such partnerships offer opportunities for resource sharing and creating synergies (Gulati, 1998). Strategically, exploring mergers or acquisitions with financially stronger companies can be advantageous. These strategies help improve the financial health of zombie firms and enhance their competitive position (Kashyap et al., 1993). Similarly, Yin and Cao (2024) find that implementing mixed ownership reform and reducing unproductive investments also has a positive impact on zombie firms.
- **Customer and Market-Oriented Approaches:** Increasing customer satisfaction and conducting market analysis help zombie companies strengthen their market position. Companies are reviewing their customer relationships and market strategies in order to better respond to customer demands (Kotler and Keller, 2016).

These strategic approaches represent a comprehensive and multidimensional struggle process aimed at reducing the negative effects of zombie companies on the economic system. Collaborative action by actors from both the private and public sectors is critical to overcoming this challenge. These strategic approaches represent a comprehensive and multidimensional struggle process aimed at reducing the negative effects of zombie companies on the economic system. Collaborative action by actors from both the private and public sectors is critical to overcoming this challenge.

4. ZOMBIE COMPANY EXAMPLE

XYZ Inc. operates in the production sector, focusing on manufacturing goods in its respective industry. As of the year 2023, XYZ Inc. is characterized as a “zombie company”, a term used to describe firms that are heavily reliant on debt and are unable to cover their interest payments through their operating income. These companies often survive due to continual debt refinancing or other forms of financial support, but they lack the financial health or profitability to invest in growth or even cover basic operational costs from their own earnings. The financial data of XYZ Inc. Company for year 2023 are given in Table 1.

Table 1. Financial Data

Financial Item	2023 (Million TL)
Income	200
Costs	180
Gross Profit	20
Operating Expenses	30
Operating Profit	-10
Interest Expenses	15
Net Profit/Loss	-25
Total Assets	150
Total Liabilities	120
Stockholders' Equity	30

The financial ratios and analysis of XYZ Inc. company for year 2023 are calculated and evaluated as follows.

- **Gross Margin;**

$$\begin{aligned} \text{Gross Profit Margin} &= (\text{Gross Profit} / \text{Revenues}) \times 100 \\ &= (20 / 200) \times 100 \\ &= 10\% \end{aligned}$$

The gross profit margin is calculated as 10%, which indicates that the costs of the products are high and the profit margin is quite low. The low margin indicates that the costs associated with producing or acquiring the products are high relative to the revenue. This could be due to high production costs, expensive raw materials, or inefficiencies in the production process.

While a positive gross margin shows that the company is profitable at the gross level, the low margin highlights that the company's ability to cover its operating expenses and generate net profit may be limited. The company might need to address its cost structure to improve profitability.

- **Operating Profit Margin;**

$$\begin{aligned} \text{Operating Profit Margin} &= (\text{Operating Profit} / \text{Revenues}) \times 100 \\ &= (-10 / 200) \times 100 \\ &= -5\% \end{aligned}$$

The operating profit margin -5% indicates that the company is making a loss from its operations. The operating profit margin of -5% shows that the company is incurring a loss from its primary business activities. This means that the revenues generated from core operations are not sufficient to cover operating expenses such as wages, rent, and raw materials, leading to a negative margin.

This negative margin suggests problems with operational efficiency. The company may be experiencing higher costs than anticipated or may have lower revenue than required to break even. It reflects issues directly related to the company's ability to manage its core business activities profitably. An operating profit margin of -5% can indicate that the company is struggling to maintain profitability in its main business operations. Persistent operating losses can affect the company's financial stability and overall health, potentially leading to larger financial problems if not addressed.

- **Net Profit Margin;**

$$\begin{aligned} \text{Net Profit Margin} &= (\text{Net Profit} / \text{Revenues}) \times 100 \\ &= (-25 / 200) \times 100 \\ &= -12.5\% \end{aligned}$$

Net profit margin -12.5%, indicating that the company has a net loss. This means that after accounting for all costs, expenses, and taxes, the company's total revenue is not sufficient to cover its losses. Profitability Issues: This negative margin indicates significant problems with profitability. The company may be struggling with operational efficiency, high costs, or inadequate revenue generation. There is a need for the company to improve its cost management, increase revenues, or address both areas.

For investors, this margin suggests that the company is financially unhealthy and carries high potential risks. Continuous losses can diminish the value of investments and may deter potential investors due to the increased risk of capital loss.

- **Debt-to-Equity Ratio;**

$$\begin{aligned}\text{Debt-to-Equity Ratio} &= \text{Total Liabilities} / \text{Equity} \\ &= 120 / 30 \\ &= 4\end{aligned}$$

A Debt-to-Equity Ratio of 4 indicates that the company has debt that is four times its equity, which suggests a high level of financial risk. This ratio shows that the company's total liabilities are four times greater than its equity, indicating a high degree of financial leverage and increased financial risk.

Investors may view a high Debt-to-Equity Ratio as a sign of potential instability or risk. While debt can be beneficial for growth, excessive debt levels may deter some investors who prefer lower-risk investments. In summary, a Debt-to-Equity Ratio of 4 indicates substantial reliance on debt, highlighting both potential for higher returns and significant financial risk.

- **Current Ratio;**

To calculate the current ratio, you need the values for current assets and current liabilities. For example, if current assets are 50 million TL and current liabilities are 40 million TL:

$$\begin{aligned}\text{Current Ratio} &= \text{Current Assets} / \text{Current Liabilities} \\ &= 50 / 40 = 1.25\end{aligned}$$

A current ratio of 1.25 indicates that the company's capacity to cover its short-term liabilities is marginally sufficient. This conveys that while the company has enough current assets to cover its current liabilities, the buffer is relatively narrow. This suggests that the company is managing close to its limits, with little room for error or unexpected expense.

5. FINDINGS OF RESEARCH

This study analyzes the financial and operational condition of XYZ Inc. to assess whether the company fits the profile of a "zombie company". Zombie companies are characterized by high debt burdens, low profitability, and weak operational efficiency, which make it difficult for them to maintain financial sustainability. The long-term success of such companies depends on strategic actions such as debt restructuring, cost control, improved operational efficiency, and strategic repositioning. XYZ Inc.'s current situation serves as an example of the challenges faced by companies of this nature and potential steps that can be taken to overcome these challenges. This study examines the company's financial health, operational efficiency, and competitiveness, offering strategic recommendations for improvement.

- **Financial Health:** XYZ Inc.'s high debt load and negative net income indicate that it fits the profile of a zombie company. The high debt-to-equity ratio highlights significant financial risks and a threat to financial sustainability.
- **Operational Efficiency:** The company's gross profit margin is 10%, while the operating profit margin is -5%, indicating high product costs and losses from operations.
- **Competitiveness:** The company's low net profit margin and high debt load weaken its market position. This situation complicates efforts to maintain market share and implement competitive strategies.
- **Strategic Recommendations:**
 - **Debt Restructuring:** The company should evaluate restructuring or debt restructuring strategies to reduce its debt burden.
 - **Cost Control and Efficiency:** Strategies to reduce costs and improve efficiency should be implemented. Investment in R&D and innovation should aim to lower costs.
 - **Portfolio Assessment:** Underperforming products or business units should be reviewed, and investment should be directed toward high-potential areas.

- *Customer Relations and Market Strategies:* Enhancing customer satisfaction and revising marketing strategies could improve the company's market position.

This example illustrates key numerical analyses used to better understand the financial and operational conditions of zombie companies and to make strategic decisions. XYZ Inc.'s financial and operational situation reflects the general characteristics of zombie firms. The high debt burden, low profit margins, and weak operational efficiency threaten the company's sustainability. However, strategic actions such as debt restructuring, cost control, portfolio assessment, and customer relationship strategies can improve the company's financial and operational conditions. These measures can help the company better navigate economic crises and establish a foundation for long-term success.

6. CONCLUSION

Zombie firms can have significant impacts on the economic system during periods of economic stagnation and financial crises. Therefore, it is crucial to develop effective strategies for managing these companies and enabling them to contribute to economic growth. To mitigate the negative effects of zombie firms and maintain economic stability, strategic and long-term planning by both policymakers and businesses is essential. Various policy recommendations are proposed to reduce the economic impact of zombie firms:

Today, policymakers and economic experts are working on evaluating the sustainability of zombie firms and developing strategies to support economic recovery. These efforts aim to reduce the negative impacts of zombie firms on the economic system and create a more robust environment for economic growth. Consequently, discussions about the presence and economic effects of zombie firms continue, and current data and analyses on this topic remain crucial. Strategic analysis of zombie firms is crucial for understanding their financial and operational challenges and developing potential solutions. Evaluations focusing on financial health, operational efficiency, market positioning, and management strategies can enhance the sustainability of zombie firms and help them recover more effectively from economic crises.

Zombie firms can have significant impacts on the economic system, particularly during periods of economic stagnation and financial crises. To effectively manage these companies and mitigate their negative effects, a multi-faceted approach is required. Enhanced financial restructuring is essential, including strategies such as debt-for-equity swaps to alleviate the debt burden and align interests between creditors and shareholders. Additionally, improving credit conditions for viable firms can facilitate necessary restructuring. Operational improvements are also crucial. Zombie firms often suffer from inefficiencies that hinder their performance. Streamlining operations and adopting technological innovations can significantly enhance productivity and profitability. Moreover, strategic reorientation can help these firms pivot their business models and explore new markets, thereby reducing their reliance on declining sectors.

Strengthening governance and management is another key area. Investing in leadership training and implementing governance reforms can improve decision-making and strategic planning. Furthermore, regulatory and policy measures such as reforms to bankruptcy and insolvency laws, along with government support programs, can provide the necessary framework for restructuring and recovery. Creating a supportive ecosystem involves fostering industry collaboration and developing public-private partnerships to share resources and solve problems collectively. Regular monitoring and evaluation of zombie firms' financial health and operational performance are vital to making timely interventions and adjustments to strategies. Data-driven insights can guide effective decision-making and strategy development.

Finally, promoting economic diversification is important to balance the impact of zombie firms. Encouraging new ventures and reducing reliance on specific sectors can drive economic dynamism and resilience. Overall, a combination of strategic planning, supportive measures, and continuous evaluation is essential for addressing the challenges posed by zombie firms and supporting sustainable economic growth.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

REFERENCES

- AGHION, Philippe and HOWITT, P. Peter (1992), “*A Model of Growth Through Creative Destruction*”, **Econometrica**, S.60(2), ss.323-351.
- ALTINTAŞ, Furkan Fahri (2021), “*İnovasyon ve Girişimcilik Arasındaki İlişkinin Çok Yönlü Olarak İncelenmesine Yönelik Ampirik Bir Araştırma*”, **İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.26, ss.155-181.
- ALTMAN, Edward I. and HOTCHKISS, Elliott J. (2006), **Distressed Securities: Analysis and Valuation**, Wiley FinancePublisher, New Jersey (US).
- BENOS, Theo, KALOGERAS, Nikos, VERHEES, Frans J., SERGAKI, Panagiota and PENNING, Joost M. (2016), “*Cooperatives' Organizational Restructuring, Strategic Attributes, and Performance: The Case of Agribusiness Cooperatives in Greece*”, **Agribusiness**, S.32(1), ss.127-150.
- BERNANKE, Ben S. (2009), **The Crisis and the Policy Response**, Federal Reserve Board, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090113a.htm> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- BERNANKE, Ben S. and GERTLER, Mark (1995), “*Inside the Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission*”, **Journal of Economic Perspectives**, S.9(4), ss.27-48.
- BLANCO, Luisa R., GU, Ji and PRIEGER, James (2016), “*The Impact of Research and Development on Economic Growth and Productivity in the US States*”, **Southern Economic Journal**, S.82(3), ss.914-934.
- BURGMAN, Thomas A. (1996), “*The Role of Innovation and R&D in Firm Performance: A Quantitative Analysis*”, **Journal of Business Venturing**, S.11(5), ss.337-354.
- CABALLERO, Ricardo J. and HAMMOUR, Mohamad L. (1994), “*The Cleansing Effect of Recessions*”, **American Economic Review**, S.84(5), ss.1350-1368.
- CABALLERO, Ricardo J., HOSHI, Takeo and KASHYAP, Anil K. (2008), “*Zombie Lending and Depressed Restructuring in Japan*”, **American Economic Review**, S.98(5), ss.1943-1977.
- CIRMIZI, Elena, KLAPPER, Leora and UTTAMCHANDANI, Mahesh (2012), “*The Challenges of Bankruptcy Reform*”, **The World Bank Research Observer**, S.27(2), ss.185-203.
- CLAESSENS, Stijn and KLAPPER, Leora F. (2005), “*Bankruptcy Around the World: Explanations of its Relative Use*”, **American Law and Economics Review**, S.7(1), ss.253-274.

- EUROPEAN CENTRAL BANK (2020), “*Zombie Firms in Europe*”, **European Central Bank** (E-Document), <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op242~7b1f77c627.en.pdf> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- FINANCIAL TIMES (2019), “*Rise of Zombie Firms*”, **Financial Times**, <https://www.ft.com/content/68f8c5e6-7fa6-11e9-bb84-3cfc9f24f17> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- GERTLER, Mark and KARADI, Peter (2011), “*A Model of Unconventional Monetary Policy*”, **Journal of Monetary Economics**, S.58(1), ss.293-317.
- GULATI, Ranjay (1998), “*Alliances and Networks*”, **Strategic Management Journal**, S.19(4), ss.293-317.
- HAMBRICK, Donald C. and MASON, Phyllis A. (1984), “*Upper Echelons: The Organization as a Reflection of Its Top Managers*”, **Academy of Management Review**, S.9(2), ss.193-206.
- HORASAN, Mukadder (2023), “*Comparative Analysis of Stock Returns of Zombie Firms and Bist 30 Firms with Statistical Methods*”, **Journal of Management and Economics Research**, S.21(3), ss.298-311.
- HOSHI, Takeo and KASHYAP, Anil K. (2010), “*Will the U.S. Bank Recapitalization Succeed? Eight Lessons From Japan*”, **Journal of Financial Economics**, S.97(3), ss.398-417.
- IMAI, Kentaro (2016), “*A Panel Study o Zombie SMES in Japan: Identification, Borrowing and Investment Behavior*”, **Journal of the Japanese and International Economies**, S.39, ss.91-107.
- KAPLAN, Robert S. and NORTON, David P. (1992), “*The Balanced Scorecard: Measures That Drive Performance*”, **Harvard Business Review**, S.70(1), ss.71-79.
- KAPLAN, Zeynep and AKSOY, Emine Ebru (2024), “*Zombi Şirketlerin Sektör Verimliliği Üzerine Etkisi ve Türkiye Uygulaması*”, **Verimlilik Dergisi**, S.58(3), ss.413-428.
- KASHYAP, Anil K., STEIN, Jeremy C. and WILCOX, David W. (1993), “*Monetary Policy and Bank Lending*”, **National Bureau of Economic Research**, <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/4317.html> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- KOGAN, Leonid and PAPANIKOLAOU, Dimitis (2013), “*Firm Volatility, Firm Investment, and Stock Returns: The Role of Investment-Specific Shocks*”, **Review of Financial Studies**, S.26(11), ss.2718-2759.
- KOO, Richard. C. (2011), **The Holy Grail of Macroeconomics: Lessons From Japan's Great Recession**, Wiley Publisher, New Jersey (UK).
- KOTLER, Philip and KELLER, Kevin Lane (2016), **Marketing Management**, Pearson Publisher, New Jersey (US). 15th Edition.
- LA PORTA, Rafael, LOPEZ-DE-SILANES, Florencio, SHLEIFER, Andrei and VISHNY, Robert W. (1996), “*Law and Finance (July 1996)*”, **NBER Working**, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=7788 (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- LAEVEN, Luc and LEVINE, Ross (2009), “*Bank Governance, Regulation and Risk Taking*”, **Journal of Financial Economics**, S.93(2), ss.259-275.
- LEE, Keunjae and KANG, Sang-Mok (2007), “*Innovation Types and Productivity Growth: Evidence from Korean Manufacturing Firms*”, **Global Economic Review**, S.36(4), ss.343-359.
- LI, Jie, GUO, Xiaowei, HUANG, Bihong and ZHOU, Tianhang (2024), “*Political Connections and Zombie Firms: The Role of the 2008 Stimulus Plan in China*”, **Journal of Financial Stability**, S.72, ss.(101260).
- LIN, Beixin, LEE, Zu-Hsu and GIBBS, Lance G. (2008), “*Operational Restructuring: Reviving an Ailing Business*”, **Management Decision**, S.46(4), ss.539-552.
- MINTZBERG, Henry (1979), “*The Structuring of Organizations: A Synthesis of the Research*”, **University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship**, <https://www.nrc.gov/docs/ML0907/ML090710600.pdf> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- MONDHER, Kouki and LAMIA, Mabrouk (2016), “*Bank Governance, Regulation and Risk Taking: Evidence From Tunisia*”, **International Finance and Banking**, S.3(2), ss.122-137.

- PAKES, Ariel and GRILICHES, Zvi (2004), “*Patents and R&D at the Firm Level: A First Look*”, **NBER Working Paper**, <https://ssrn.com/abstract=264395> (Erişim Tarihi: 03.06.2024).
- PALMER, Carolin, NIEMAND, Thomas, STÖCKMANN, Christoph, KRAUS, Sascha and KAILER, Norbert (2019), “*The Interplay of Entrepreneurial Orientation and Psychological Traits in Explaining Firm Performance*”, **Journal of Business Research**, S.94, ss.183-194.
- PORTER, Michael E. (2008), **The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance**, Free Press, (y.y.).
- SAYILGAN, Güven and COŞKUN, Ender (2009), “*Finansal Sıkıntılı Şirketlerde Yeniden Yapılandırma Süreçleri ve Yeniden Yapılandırma Süreçlerinin Seçimini Etkileyen Faktörler*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.64(02), ss.145-162.
- SHLEIFER, Andrei and VISHNY, Robert W. (1992), “*Liquidation Values and Debt Capacity: A Market Equilibrium Approach*”, **The Journal of Finance**, S.47(4), ss.1343-1366.
- SÜMERLİ SARIGÜL, Sevgi and COŞKUN, Selcan (2022), “*Effects of Innovation Strategies in The Aviation Industry*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.5(2), ss.365-380.
- URIONABARRENETXEA, Sara, GARCIA-MERINO, Jose Domingo, SAN-JOSE, Leire and RETOLAZA, Jose Luis (2018), “*Living With Zombie Companies: Do We Know Where The Threat Lies?*”, **European Management Journal**, S.36, ss.408-420.
- YI, Yaqun, CHEN, Yu and HE, Xiaoming (2022), “*CEO Leadership, Strategic Decision Comprehensiveness, and Firm Performance: The Moderating Role of TMT Cognitive Conflict*”, **Management and Organization Review**, S.18(1), ss.131-166.
- YIN, Yufei and KEXIN, Cao (2024), “*The Impact of Mixed-Ownership Reform on Zombie Firms: Evidence From Chinese Listed SOEs*”, **Plos One**, S.19(7), ss.(0301048).

Kentlerde Turizmin Yönetilmesi ve Sürdürülebilir Gelişimi İçin Konaklama Vergisi: Dünya'dan Örnekler ve Türkiye Uygulaması

Accommodation Tax for Management and Sustainable Development of Tourism in Cities: Examples from the World and Application in Türkiye

Ömer Faruk TEKİN

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO,
Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, ofaruktekin@selcuk.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9014-618X>

Makale Başvuru Tarihi: 09.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.01.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Servet SAY

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO,
Muhasebe ve Vergi Bölümü, servetsay@selcuk.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4216-6650>

ÖZET

Çalışmanın amacı, dünya ülkelerinden uygulama örnekleri vererek, 2023 yılı başında Türkiye'de yürürlüğe giren konaklama vergisini, özellikleri, temel unsurları, vergi sistemimiz içindeki yeri ve muhasebeleştirilmesi bakımından analiz etmektir. Turizmin sürdürülebilirliği, bir kalkınma ekonomisine dönüştürülmesi, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve turizme yönelik vergi politikaları sektörle ilgili tartışmaların başında gelmektedir. Öncelikle Avrupa ülkelerinde, ABD'de ve Japonya'da uygulanmaya başlayan son yıllarda daha fazla ülkede benimsenen konaklama vergisi de bu hususlarla birlikte tartışılan konulardan biridir. Turist vergisi, şehir vergisi gibi farklı terimlerle anılan konaklama vergisi, konaklama işletmeleri tarafından verilen hizmetler üzerinden alınan bir vergidir. Konaklama vergisi aşırı turizmin kontrol altında tutulması, turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan olumsuzlukların en aza indirilmesi ve turizm hizmetlerinin kalitenin artırılması amacıyla uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca, yerel hizmetlerin turizmin yoğunlaştığı sezonlarda da kaliteli sunulması, kent yönetimlerinin mali bakımdan geliştirilmesi, yatırım ve tanıtıma yönlendirilen gelirlerle turizmin gelişim ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, ilk olarak turizm hizmetlerinin vergilendirilmesinin faydaları ve gerekçeleri incelenmektedir. Turizmde uygulanan vergiler üzerinde durularak, konaklama vergisinin tanımı ve teorik çerçevesi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Kent,
Turizm,
Turist Vergisi,
Şehir Vergisi,
Konaklama Vergisi,

ABSTRACT

The study aims to analyze the accommodation tax, which entered into force in Turkey at the beginning of 2023, in terms of its features, basic elements, its place in the Turkish tax system, and its accounting by giving examples from the world's countries. The sustainability of tourism, its transformation into a development economy, the protection of natural, historical, and cultural values, and tax policies for tourism are among the forefront of discussions related to sector about the sector. The accommodation tax, which has been adopted in more countries in recent years and has started to be implemented primarily in European countries, the USA, and Japan, is one of the issues discussed together with these issues. Accommodation tax, which is referred to by different terms such as tourist tax, and city tax, is a tax on services provided by accommodation businesses. Accommodation tax has been implemented to keep excessive tourism under control, to minimize the negative effects arising from tourism activities, and to increase the quality of tourism services. In addition, it aims to provide quality local services during the seasons when tourism is intensified, develop the city administrations financially, and ensure the development and sustainability of tourism with incomes directed to investment and promotion. In this study, firstly, the benefits and justifications of taxation of tourism services are examined. The definition and theoretical framework of the accommodation tax are presented, with an emphasis on the taxes applied in tourism.

Keywords:

City,
Tourism,
Tourist Tax,
City Tax,
Accommodation Tax,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): TEKİN, Ömer Faruk ve SAY, Servet (2024), "Kentlerde Turizmin Yönetilmesi ve Sürdürülebilir Gelişimi İçin Konaklama Vergisi: Dünya'dan Örnekler ve Türkiye Uygulaması", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.906-921, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1498352>

1. GİRİŞ

Turizmin kalkınma ekonomisine dönüştürülmesi, turistik değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği, idarî ve malî politikalar ve turizm vergileri sektörle ilgili tartışmaların başında gelmektedir. Turizm vergilerinden biri olan konaklama vergisi, konaklama işletmeleri tarafından sunulan hizmetler üzerinden alınan sabit oran veya değer esaslı üzerinden uygulanan ek satış vergisidir.

Ülkelere hatta kentlere göre şehir vergisi, turist vergisi, geceleme vergisi gibi değişik isimlerle ifade edilen konaklama vergisi genellikle otel odaları, pansiyon veya diğer kısa süreli konaklama biçimleri için ödenen miktarın yüzdesi olarak alınmaktadır. Bazı belediyeler oda veya kişi başına gecelik belirli bir ücret almaktadır. Adı ne olursa olsun konaklama vergileri, bir kentteki yol, park, su, atık toplama ve çevre temizliği gibi belediye hizmetlerini kullanan, ancak bunlar için kentte yaşayanlar gibi ödeme yapmayan turistlerin, kent hizmetlerinin maliyetlerine katkı sağlamaları gerektiği fikrine dayanmaktadır.

Konaklama vergisi ile toplanan gelirlerle genellikle turizm endüstrisinin gelişim ve sürdürülebilirliğini, tanıtım ve pazarlamasını finanse etmek amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, kitle turizminin büyük bir yoğunluğa hatta kalabalığa dönüştüğü, yerli halkın ve turistlerin bu yoğunluktan olumsuz etkilendiği, aşırı turizmin yaşandığı şehirlerde ve ülkelerde, yoğunluğun kontrol edilmesi ve yıkıcı etkilerinin azaltılması amacıyla konaklama vergilerine başvurulmaktadır. Bu durumda turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliği yanında kontrolü ve yönetilmesi için de bir politika aracı olarak kullanılmış olmaktadır.

Ülkemizde yeni uygulanmaya başlayan konaklama vergisine odaklanan bu çalışmada, öncelikle turizm faaliyetlerinin vergilendirilmesinin temel faydalarına ve gerekçelerine değinilmektedir. Daha sonra turizmle ilgili faaliyetleri etkileyen vergiler, harçlar ve ücretler üzerinde durulmaktadır. Konaklama vergisinin kavramsal çerçevesinden sonra özellikle Avrupa ülkelerindeki uygulamalar olmak üzere dünyadan örnekler sunulmaktadır. Bu uygulamalarda, verginin kapsamı ve istisnaları, değer esasına dayalı veya sabit oranlı olması, kişi başına/oda başına gecelik alınması; kente, belediyeye veya bölgeye göre değişen uygulama farklılıkları ortaya konulmaktadır. Son bölümde ise Türkiye’de 2023 yılı başında yürürlüğe giren bir genel tebliğle uygulanmaya başlayan konaklama vergisi ele alınmaktadır. Konaklama vergisi, Türk vergi sistemi ve mevzuatı açısından değerlendirilmekte ve verginin özellikleri ve temel unsurları ele alınmaktadır. Son olarak verginin hesaplanması, e-fatura ve e-arşiv olarak değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmaktadır.

2. TURİZMDE VERGİLENDİRME VE KONAKLAMA VERGİSİ

Turizm hizmetlerinin vergilendirilmesi diğer ekonomik alanlardan çok farklı değildir ve uygulanan ülkedeki vergi sistemi ile örtüşmektedir. En büyük gelir hacmi çoğunlukla katma değer vergisi ve kişisel veya kurumsal gelir vergisinden gelmektedir. Turizm hizmetlerinin vergilendirme oranı hem Avrupa Birliği içinde hem diğer ülkelerde farklılık göstermektedir. Literatürde turizm sektörü ile ilgili olarak doğrudan veya dolaylı vergilerin düzenlenmesi ve bunların talebin gelişimi ve sektörün toplam performansı üzerindeki etkileri ile ilgilenen çalışmalar da bulunmaktadır (Plzáková ve Studnička, 2021).

Turizm faaliyetlerinin vergilendirilmesinin üç temel yararı bulunmaktadır. En önemli yarar tabii ki bütçeye gelir sağlamaktır. Gelişmiş ülkelerin bazılarında vergi gelirlerinin yaklaşık %10’u turizmden elde edilmektedir. Turizm bazı küçük ada ülkelerinde en büyük gelir kaynağıdır. Onlarda bu oran nerdeyse %100’e varmaktadır. Turizm sektöründeki vergilendirmenin öteki yararları ise vergi yükünün çoğunlukla turistlere aktarılması ve negatif dışsallıkların azaltılmasıdır (Çelikkaya, 2011:177).

Son yıllarda, başta havayolu ulaşımı ve konaklama hizmetleri olmak üzere turizmle ilgili vergi, harç ve ödemelerde genel bir artış görülmektedir. Genel vergi gelirlerine katkıda bulunmak, turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliğine yönelik kamu yatırımlarını desteklemek genelde öne çıkan gerekçelerdendir. Ancak turizmle ilgili özel vergilendirmenin gerekçesi ülkeden ülkeye ve uygulanan vergi türüne göre değişebilmektedir. Ancak birçok uygulama örneğinde şu gerekçeler öne çıkmaktadır (OECD, 2014:73-74);

- Turistlerin hassas bölgelerdeki etkilerini daha iyi yönetmek ve ticari faaliyetlerin yönetim planlarıyla tutarlı olmasını sağlamak için çevre koruma ve altyapı geliştirmeyi finanse etmek önemli gerekçelerden biridir. Örneğin İzlanda’daki Konaklama Vergisi, gelirin doğaya dayalı turistik cazibe merkezlerinin geliştirilmesini, bakımını ve korunmasını teşvik etmek için tahsis edildiği çok az vergiden biridir.

- Gümrük, göçmenlik, güvenlik, karantina ve kısa süreli vizelerin verilmesi dâhil olmak üzere girişlerin yapıldığı havaalanlarında bu yolcu işlemlerinin maliyetinin karşılanması için ödeme alınmaktadır. Örneğin Güney Afrika'daki havaalanlarında yolculara sağlanan çeşitli havaalanı hizmetleri ve tesisleriyle ilgili hem işletme hem de sermaye harcaması maliyetlerini karşılamak için her yolcudan bir yolcu hizmet bedeli alınır.
- Hedef ülkeye varan, ülkeden ayrılan ve bu ülkeler içinde seyahat edenlerin emniyetini ve güvenliğini sağlamak amacıyla vergi alınabilmektedir. Örneğin Yeni Zelanda havalimanlarından iç hat ve dış hat uçuşlarında giden yolcu başına yolcu güvenlik harcı alınmaktadır. Bu vergi ile havacılık sektörünün güvenliğini sağlamaktan sorumlu bir hükümet kuruluşuna fon sağlanmaktadır.
- Ziyaretçi harcamalarını ve istihdam yaratmayı teşvik etmek amacıyla vergi alınmaktadır. Örneğin İsrail'de, tüketimin artmasını teşvik etmek için turistlerin satın aldığı tüm mallarda KDV iadesi bulunmaktadır. İrlanda'da ise turizmi ve sektördeki istihdamı canlandırmak amacıyla, otel ve restoranlarda indirimli KDV oranı uygulanmaktadır.
- Yurt içi ve yurt dışı pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin finansmanını sağlamak için vergi uygulanmaktadır. Örneğin Meksika'da, ülkeye turizm amacıyla giren kişilere uygulanan vergiden elde edilen gelirin %80'i, yerel ve uluslararası tanıtım faaliyetlerini desteklemek için Meksika Turizm Kurulu'na yönlendirilmektedir.
- Turizm altyapısına yatırımın teşvik edilmesi için de vergi düzenlemeleri yapılmaktadır. Örneğin Avustralya'da, otel sektöründe daha fazla yatırımı teşvik etmek için, yıllardır oteller için ayrıcalıklı bir vergi politikası uygulanmaktadır. Buna göre, otellerdeki ve kısa vadeli konaklama geliştirmelerindeki yatırımcılar, diğer amaçlar için yeni binaların çoğundaki yatırımcılara kıyasla imtiyazlı amortisman oranları almaktadır.

Bir kamu politikası aracı olarak vergilendirme turizm sektörünün yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinde önemli roller üstlenmektedir. Öncelikle söylemek gerekir ki, turizmde vergilendirme yüksek sosyal kabul edilebilirlik ve malî sistem açısından potansiyel gelirin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, turistler tarafından tüketilen kamusal mal ve hizmetleri finanse etmek için kullanılmaktadır. Vergilendirmenin bir diğer rolü de piyasayı ve koşulları düzenleyici (çevre düzenlemeleri gibi) özelliğinin bulunmasıdır (Yavan, 2020:189).

2.1. Turizmde Uygulanan Vergiler

Turizmin yoğun olduğu yerleşim birimlerinde hizmetleri yerine getiren yerel yönetimlerin/belediyelerin altyapı, ulaşım, atık yönetimi ve çevre temizliği gibi hizmetlere yönelik harcamalarında önemli bir artış olmaktadır. Turizmle birlikte artan nüfus yoğunluğu hizmet verilen yerleşik nüfus kapsamında olmadığı için, böyle geçici nüfus yoğunlukları için yerel yönetimlere fazladan gelir tahsis edilmemektedir. Bu durum turizmin yoğun olduğu yerleşimlerde yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin maliyet ve kalitesini olumsuz etkilemektedir. Yerel birimlerin artan maliyetlerini karşılamak ve hizmet kalitesini arttırmak için başvurulan çözümlerden biri de turizm vergileridir (Kızıltoprak, 2022:14).

Turizmle ilgili faaliyetleri etkileyen vergiler, harçlar ve ücretler, *i) varış ve ayrılış; ii) hava yolculuğu; iii) otel ve konaklama; iv) tüketim vergisi oranlarında indirim; v) çevreyle ilgili düzenlemeler ve vi) teşvikler* gibi temel başlıklara odaklanmaktadır. Turizm vergilendirmesindeki son eğilimler ve gelişmeler şöyle özetlenebilir (OECD, 2014:73);

- Birçok vergi doğası gereği uzun süredir devam etmesine rağmen, son 10-15 yılda turizmle ilgili vergi, harç ve ücretlerin sayısında ve kapsamında *genel bir artış* olmuştur.
- Turistlerin destinasyonlara *varış ve ayrılış* ile ilgili temel vergiler vizelerdir. Kısa süreli kalışlar için ortak vize politikalarını benimseyen ülke sayısında artış olmuştur.
- Özel olarak *hava yolculuğuyla* ilgili vergilerin sayısında bir artış olmuştur. Birçoğu güvenlik, yolcu hizmetleri ve havaalanı kalkışları alt kategorilerine ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları bilet fiyatlarını artırarak çevre dostu davranışları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.
- *Oteller ve konaklama tesislerine* özgü vergilerin çok büyük çoğunluğu (*örneğin geceleme vergileri, konaklama vergileri veya doluluk vergileri*) yerel düzeyde ve öncelikle belediye düzeyinde uygulanmaktadır. Ancak bazı ülkelerde ulusal düzeyde uygulama örneklerine de rastlanmaktadır.

- Turizmle ilgili faaliyetler için *tüketim vergisi oranlarının azaltılması politikası*, öncelikle otellere ve restoranlara odaklanmaktadır. Son yıllarda genel olarak standart oranları koruma veya artırma yönünde daha geniş bir eğilim gözlemlenmektedir.
- İşletmecilerin ve/veya turistlerin çevresel açıdan olumlu davranış değişikliğini teşvik etmek veya turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerini daha iyi yönetmek için fon sağlamak üzere tasarlanmış *çevre koruma odaklı vergilerin sayısında büyük bir artış* olmuştur.
- Otellere ve diğer konaklama ve eğlence tesislerine daha fazla yatırım yapılmasını, turistlerin daha fazla harcama yapmasını (örneğin vergi iade programları) ve iç turizmin gelişmesini teşvik etmek için *vergi teşvikleri* yapılmaktadır.
- Genel olarak, turizmle ilgili vergilerin ve teşviklerin, turizmin rekabet edebilirliğini olumsuz etkilemeden belirtilen hedeflere ulaşmalarını sağlamak için etkilerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve analizi konusunda *eksiklikler* olmuştur.

Dünyanın birçok ülkesinde turizm vergileri, geleneksel olarak kitle turizmini ziyaretten caydırmak için değil, yoğunlukla hizmet sunan kamusal birimlerin gelir sağlama istekleri nedeniyle uygulanmaktadır. Ancak konaklama vergisi düşüncesi, özellikle çevresel, tarihi ve sosyal etkilerin daha belirgin olduğu yerlerde yüksek sayılara ulaşan kitle turizmini yönetmek ve özellikle caydırmak için bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkmıştır. Konaklama vergisi, Venedik, Paris, Roma gibi kitle turizminin aşırı turizme dönüştüğü şehirlerde, destinasyonun turistik değerini korumak amacıyla turist sayısını sınırlamak için bir turizm vergisi olarak önerilmektedir. Bu temel olarak, artan sayıda turist için kentsel hizmetler, altyapı, teknolojik imkânlar ve güvenli bir ortam sağlama maliyetlerini dengelemek, şehirde harcama yapmaya daha az istekli olanları caydırmak ve böylece kitlesel turizm sayılarını azaltmak için bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (McCartney, 2019).

Bazı destinasyonların turistler tarafından normalden çok fazla ilgi görmesiyle oluşan yığılma ve kalabalıktan kaynaklanan olumsuzlukları ifade etmek için aşırı turizm kavramı kullanılmaktadır. Aşırı turizm, kentte yaşayanların, günlük hayatlarını ve yaşam tarzlarını etkileyen, imkânlar/hizmetlere erişimlerini engelleyen ve genel refahlarına zarar veren geçici veya mevsimlik turizm yoğunluğunun sonuçlarından mustarip olduğu bölgelerde aşırı kalabalığa yol açan aşırı ziyaretçi artışıdır (Milano vd., 2018; Milano vd., 2019). Aşırı turizm, yerel halkı yabancılaştırabilecek, çevreye zarar verebilecek, altyapıyı ve kentsel hizmetleri sınırlarına kadar zorlayabilecek ve sonuç olarak ziyaretçi deneyimini de olumsuz etkileyebilecek turist sayısı açısından bir taşma noktası olarak anlaşılmaktadır. Aşırı turizmle mücadele için politikalar tasarlarken turist vergileri, harçlar ve değişken fiyatlandırma gibi ekonomik araçların kullanılması öngörülmektedir (Nepal ve Nepal, 2021:1109).

2.2. Konaklama Vergisi

Yüksek gelir (döviz) getiren bir ekonomik faaliyet olan turizm, ülke ekonomileri için önemli sektörlerden biridir. İstihdam ve katma değer yaratma gibi ekonomik avantajları olan turizmin bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Kamu hizmetlerinin sunulmasında zorluğa ve hizmet maliyetlerinde artışa sebep olabilmekte, tarihi, doğal ve kültürel değerlerin zarar görmesine ve çevre kirliliğine yol açabilmektedir. Turizmin bu negatif etkileri sektör üzerinde birtakım politika araçlarının ve kamusal düzenlemelerin devreye sokulmasını gerekli kılmaktadır. Turizmin vergilendirilmesi, karar vericiler tarafından, kamu gelirlerinin artırılması ve olumsuz dışsallıkların azaltılması için uygun bir politika aracı olarak görülmektedir. Bu gerekçeyle son yıllarda pek çok ülkede turizm sektörüne yönelik vergiler uygulanmaya başlanmıştır. Turizm sektörüne yönelik vergiler temelde, turizm işletmecilerinden ve turistik hizmetlerden yararlanan tüketicilerden alınan vergilerden meydana gelmektedir. Bazı ülkelerde uygulanmaya başlayan ve giderek yaygınlaşan konaklama vergileri de bu turizm vergilerinden biridir (Yavan, 2020:188).

Konaklama vergisi bir kentte / yerleşim alanında yaşayanların dışında, bölgeyi ziyarete gelen yerli veya yabancı turistlerin, bölgede sunulan kentsel / belediye hizmetlere maddi katılımını öngören turizm kaynaklı bir vergidir. Katma Değer Vergisi (KDV) ve tüketim vergisi gibi genel vergilere ek olarak uygulanan konaklama vergisinin mükellefi sadece (yerli veya yabancı) turistlerdir. Konaklama işletmelerinin gecelik konaklama ücretlerine, belirli bir oran veya tutar eklenerek uygulanmaktadır (Doğan, 2017:272).

Şehir vergisi (*city tax*), doluluk vergisi (*occupancy tax*), otel vergisi (*hotel tax*), turist vergisi (*tourist tax*), kentsel turist vergisi (*municipal tourist tax*), oda vergisi (*room tax*), yatak vergisi (*bed tax*), satış vergisi (*sales tax*), turizm iyileştirme vergisi (*tourism improvement tax*) olarak da bilinen konaklama vergisi (*accommodation*

tax, lodging tax) otel konuklarına konaklama türü/kalitesi ve geceleme sayısına bağlı olarak sabit oran veya değer esaslı (*ad valorem*) üzerinden uygulanan bir tür özel ek satış vergisidir. Ancak konaklama vergilerinin çoğu sabit bir ücret yerine oda fiyatının bir yüzdesi yani *ad valorem* olarak tahsil edilmekte ve bu sebeple önemli gelir sağlamaktadır. Otellerin yanı sıra motel, kamp alanı, konaklama hizmeti veren turistik evler ve apartman daireleri ile kâr amacı gütmeyen kuruluşlara veya kamuya ait konaklama tesislerinde de konaklama vergisi uygulanmaktadır (Çetin, 2014:28; Hazinski ve Gonzalez, 2022; Hudson vd., 2021:206).

Konaklama vergisi, genellikle tarihî ve turistik merkezlere sahip olan ülkelerde, konaklama veya diğer turizm hizmetlerinden yararlanan kişilerden, bu hizmetlerin maliyetlerini finanse etmek, turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek, turizm altyapısını geliştirmek ve yatırımları arttırmak gibi amaçlarla ve ağırlıklı olarak yerel yönetimler (*kent yönetimleri*) tarafından, konaklama tesislerince verilen hizmetler üzerinden alınan vergi olarak tanımlanabilir (Akıncı, 2020:78-79).

Politik açıdan bakıldığında, konaklama vergilerini uygulamak diğer vergilere göre daha kolay olabilir. Çünkü konaklama tesislerini kullanan ziyaretçiler kentin bir parçası ve dolayısıyla yerel belediyelerin seçmenleri değildir. Uygulamada tipik olarak, konaklama işletmecileri vergiyi konuklardan tahsil etmektedir ve tahsilâtların yüzde biri veya ikisi kadar küçük bir idarî ücret almaktadır. Yasal olarak *vergi yükü (incidence)* tüketiciye/konuklara düşse de konaklama vergisinin ekonomik yükü konaklama hizmeti sağlayanlar ile tüketiciler tarafından paylaşılmaktadır. Bu durum konaklama piyasasının rekabetçi olmasıyla yakından ilgilidir. Konaklama vergisinin uygulanması elbette otel ve konaklama fiyatlarını da yükseltmektedir. Konaklama arz ve talebinin esnekliğine bağlı olarak, otel işletmecisi verginin tamamını konuklarına yansıtmayabilir. Arz ve talebin esnekliği piyasa koşullarına bağlı olarak değiştiğinden, konaklama vergisinin gerçek yükü piyasa koşullarına göre değişecektir (Hazinski ve Hansel, 2021:9).

3. DÜNYADA KONAKLAMA VERGİSİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Günümüzde ulaşım imkânları ve seçeneklerinin artması, uluslararası iş bağlantılarının gelişmesi ve gezi, tatil ve dinlenme anlayışının değişmesi gibi faktörler insanların iş veya turizm amaçlı yolculuklarında önemli bir artış getirmiştir. İş veya turizm amaçlı bu yolculuklar elbette başka ülkelerde ve/veya kentlerde geçici konaklamayı da beraberinde getirmektedir. Avrupa, Amerika ve Uzakdoğu'da yerleşme amacı taşımayan (*geçici*) konaklamalar için yerli ve yabancı turistlerden konaklama hizmeti için ödenen ücretle birlikte, KDV'nin yanı sıra belli bir oran veya miktarlarda konaklama vergisi alınmaktadır. Sadece turistik amaçlı konaklamaları kapsamayan bu vergi, kentte yerleşik olmayan kişilerin gecelik konaklama bedellerine uygulanan belli bir oranın veya belli bir miktarın ilave edilmesiyle hesaplanmaktadır. Uygulamada genellikle ya konaklama türü ve kalitesine göre değişen belli bedeller veya konaklama için ödenen bedelin belli bir yüzdesi vergi olarak alınmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde geçici konaklamalardan yabancı ve yerli turistlerden KDV'nin konusuna girdiği için vergi alınmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, KDV ile ilgili değişikliklerin öngörüldüğü 2006/112/EC sayılı Konsey Direktifi (The Council of The European Union, 2006; 2011), şehir vergisi uygulamasının da yasal dayanağıdır; 01 Temmuz 2022 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde konaklama vergisinden elde edilen gelirler yerel birimlere ve kent yönetimlerine bırakılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde KDV yerine uygulanan satış vergisinin konusuna giren konaklamalar, Avrupa ile benzer şekilde konaklama vergisine tabi tutulmaktadır. Ancak Avrupa Birliği'nden farklı olarak, ABD'de kamp alanları ve karavanlarda gerçekleşen konaklamalar satış vergisinin konusuna girmediğinden dolayı konaklama vergisi kapsamına da girmemektedir. Avrupa Birliği'nde kamp alanlarında, çadır ve karavanlarda gerçekleşen tatil amacıyla yapılan konaklamalar da konaklama vergisine tabi tutulmaktadır. Konaklama vergisinde, verginin mükellefi geçici süreyle konaklama hizmetlerinden faydalananlardır. Uygulama örneklerinin hemen hepsinde, yetkili merkezî veya yerel idareye sunulan vergi gelirleri, ülkelere veya kentlere göre değişmektedir. Bu gelirin önemli bir kısmı verginin toplandığı yerel birime veya kent yönetimine aktarılmaktadır (Bozdanoğlu, 2013:132).

Konaklama vergisi uygulaması sadece Avrupa Birliği üyesi ülkelerde değil, Avrupa'nın birçok ülkesinde giderek artış göstermektedir. Avrupa'nın bazı kentleri için, konaklama vergisinin yeni bir uygulama olduğu söylenemez. Fransa'da 1910 tarihli bir kanunla oluşturulan turist konaklama vergisi, belediyelerin turist kabulü lehine harcamalar yapması girişimiyle tesis edilmiştir. Başlangıçta, yalnızca sınıflandırılmış turizm merkezleri tarafından uygulanabilmiştir (Impots, 2023).

Avrupa Birliği üyesi ülkelere, çoğu Kuzey Avrupa'da bulunan 8'i dışında, hepsinde konaklama vergisi alınmaktadır (Tablo 1). Güney Kıbrıs, Danimarka, Estonya, Finlandiya, İrlanda, Letonya, Lüksemburg ve

İsveç'te konaklama vergisi uygulanmamaktadır. Ülkelerin, şehirlerin ve belediyelerin farklı oranları ve ücretlendirme yöntemleri, konaklama vergilerini karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Konaklama vergileri genellikle gecelik konaklamalardan alınmaktadır. Ancak bazı yerler günübirlik ziyaretçiler için de vergi uygulamaktadır. Ayrıca vergi miktar veya oranları sezona, konaklama biriminin yıldız derecelendirmelerine ve bir varış noktası içindeki bölgelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Polonya'da, konaklama vergisini (*lokalny podatek*) alma hakkı, belirli çevresel koşulları karşılayan bir destinasyona bağlıdır. Ocak 2018'de Yunanistan, ülke genelinde konaklama kategorisine göre artarak uygulanan (*oda başına, gecelik*) bir konaklama vergisi almaya başlamıştır (ETOA, 2019).

Avrupa Birliği'nden ayrılan Birleşik Krallık'ta da 2023 yılına kadar şehir vergisi uygulaması yoktur. Ancak bazı yeni gelişmeler olmaktadır. Birleşik Krallık'ta ziyaretçilerden şehir vergisi veya turist vergisi (*City Visitor Charge*) alan ilk şehir Nisan 2023'te Manchester olmuştur. Yeni düzenlemeye göre Manchester'da şehir merkezindeki otellerde veya tatil amaçlı kalınan dairelerde geceleleyen konuklardan oda başına gecelik 1 Sterlin tahsil edilmektedir (Parveen, 2023). Yine Birleşik Krallık'a bağlı İskoçya'da hükümet tarafından Mayıs 2023'te yerel makamlara ziyaretçi vergisi veya turizm vergisi uygulama yetkisi veren bir yasa tasarısı hazırlanmıştır (Scottish Government, 2023).

Tablo 1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Konaklama Vergisi Miktarları (2023)

Ülke	Vergi Matrahı	Vergi Miktarı veya Oranı	Uygulamaya dair özellikler
Almanya	Kişi başına, gecelik veya oda fiyatına göre	0,25 € - 7,00 € veya oda fiyatı üzerinden %5 - %7,5	Şehre göre değişmektedir. Bu verginin üzerine KDV uygulanmaktadır. Bazı kaplıca şehirlerinde bu, belirli tesislere (kaplıcalar, ilgi çekici yerler, ulaşım) erişim sağlar.
Avusturya	Kişi başına, gecelik	0,15 € - 2,77 €	Belediyeye göre önemli ölçüde değişmektedir. KDV ödeme yükümlüğü olanlar için farklı hesaplamalar bulunmaktadır.
Belçika	Genellikle kişi başına, gecelik	0,53 € - 7,50 €	Şehre göre değişmektedir. Brüksel'de oteller, her oda için (türe göre değişir) yıllık ücret ödemeli ve ücreti konuklara kişi başı, gecelik olarak yansıtmalıdır.
Bulgaristan	Kişi başına, gecelik	0,20 Leva – 3 Leva = (0,10 € - 1,53 €)	Belediyeye göre değişmektedir. Bazı yerlerde, kıyı (sahil) tatil yerlerinde kişi başı gecelik 8 € vergi uygulanır.
Çek Cumhuriyeti	Kişi başına, gecelik	1,00 €'ya kadar	Bölgeye göre değişmektedir.
Danimarka	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Estonya	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Finlandiya	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Fransa	Kişi başına, gecelik	0,20 € ila 4,30 € (ilave %10'luk belediye meclis vergisi dâhil)	Belediyeye göre değişmektedir. Belediyeler, vergiyi gerçek ziyaretçi geceleri bazında uygulamaya veya kapasite bazında konaklama sağlayıcılar tarafından ödenmesi gereken sabit bir oran uygulamaya karar verebilir. Gelirlerin turizmi teşvik etmekle ilgili harcamalar için kullanılacağı varsayılmaktadır.
Hollanda	Kişi başına, gecelik	0,55 € ila 5,75 € veya oda fiyatının %6'sına kadar	Belediyeye göre değişmektedir.
Hırvatistan	Kişi başına, gecelik	0,27 € - 0,94 €	Belediyeye göre değişmektedir. Gelirler, faaliyetlerini finanse etmek için yerel turizm kurulları tarafından tutulur.
İrlanda	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
İspanya	Kişi başına, gecelik	0,45 € - 2,25 €	Şehir ve/veya bölgeye göre değişmektedir. En fazla 7 geceye kadar.
İsveç	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
İtalya	Kişi başına, gecelik	7,00 €'ya kadar	Şehre göre değişmektedir.
Güney Kıbrıs	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Letonya	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Litvanya	Oda başına, gecelik	0,30 € - 0,60 €	Şehre göre değişmektedir. Palanga'da gelirler, şehrin altyapısının iyileştirilmesi ve turizmin pazarlanması için fon sağlamak için kullanılıyor.
Lüksemburg	Konaklama Vergisi uygulanmamaktadır.		
Malta	Kişi başına, gecelik	0,50 €, 5 € ile sınırlıdır.	Bölgesel farklılık yok. Elde edilen gelir turistik bölgelerin bakımı için kullanılmaktadır.
Macaristan	Kişi başına, gecelik	469 Forint (1,51 €) kadar oda fiyatının %4'ü	Şehre göre değişmektedir.
Polonya	Kişi başına, gecelik	1,6 Zloti – 2,4 Zloti (0,37 € - 0,55 €)	Şehre göre değişmektedir.
Portekiz	Kişi başına, gecelik	1,00 €, en fazla 7,00 €	Belediyeye göre değişmektedir.

Romanya	Oda başına, gecelik	%1	Belediyeye göre değişmektedir.
Slovakya	Kişi başına, gecelik	0,50 € - 1,65 €	Belediyeye göre değişmektedir.
Slovenya	Kişi başına, gecelik	0,60 € - 1,25 €	Şehre göre değişmektedir.
Yunanistan	Oda başına, gecelik	0,50 € - 4,00 €	Konaklama türüne göre değişmektedir.

Not: Bu oran ve tutarlar yetişkinlere yöneliktir. Çoğu durumda, gençler ve çocuklar için indirimli fiyatlar hatta muafiyetler mevcuttur.

Kaynak: Avrupa Komisyonu (European Commission, 2017:36-37) verileri ve ilgili ulusal kaynaklardan yararlanarak yazarlarca hazırlanmıştır.

Birçok Avrupa şehrinde olduğu gibi, Almanya'da da gittikçe daha fazla kentte, gecelik konaklamalardan turist vergileri alınmaktadır. Yatak vergisi (*Bettensteuer*), geceleme vergisi (*Übernachungssteuer*) gibi terimler kullanılmaktadır. Konaklamanın zorunlu meslekî gerekliliğini teyit eden işveren sertifikalarının veya diğer belgelerin ibraz edilmesi durumunda otel, vergiyi faturadan düşmektedir. Kentlerde farklı uygulamalar ve hesaplamalar olduğu gibi, şehir vergisine dair yasal düzenlemeler, tüzükler, muafiyet koşulları, belge ve şablonlar da farklı olabilmektedir. Berlin, Bonn, Bremen'de net gecelik fiyat üzerinden %5 konaklama vergisi uygulanırken, iş amaçlı konaklamalar ve çocuklar vergiden muafır. Ancak Dortmund'da brüt gecelik fiyat üzerinden %7,5, Hamburg'da %2 oranları geçerlidir; bu şehirlerde iş amaçlı konaklamalar ve çocuklar vergiden muaf değildir. Frankfurt'ta ise kişi başına gecelik 2 Euro'dur. Çocuklar ve gençlere muafiyet yoktur ama iş amaçlı konaklamalar için bir muafiyet bulunmaktadır (*Bettensteuer*, t.y.).

Avusturya'nın başkenti Viyana'da ücretli geçici konaklama (*yani en fazla üç ay*) için kalan kişilerin, yerel vergi (*Ortstaxe*) olarak adlandırılan bir konaklama vergisi ödemesi gerekmektedir. Buna oteller, hanlar, pansiyonlar, tatil evleri veya daireleri, misafir odaları, apartmanlar, özel odalar, daireler, dairelerde ilave yataklar, kamp gezicileri veya karavanlar, mobil evler, çadırlar ve diğer konaklama türleri dâhildir. Yerel vergi, konaklama için yapılan ödemenin %3,2'si (*KDV ve kahvaltı hariç ve kesintilerle*) şeklinde uygulanmaktadır. Ancak konuk KDV yükümlüsü değilse %2,77, 1 Ocak 2022'den itibaren geçerli %10 KDV oranı ile %2,52 olabilmektedir. Okul veya meslekî eğitim amacıyla pansiyonlarda kalan öğrenciler, şehirdeki üniversitelerin öğrencileri ve üç aydan fazla konaklayanlar vergiden muafır (*Stadt Wien*, 2022).

Fransa'da belediyeler veya Kamu Toplumlararası İşbirliği Kuruluşu (*Établissement public de coopération intercommunale- EPCI*)¹, gerçek veya sabit oranlı bir konaklama vergisi (*taxe de séjour*) uygulamaya karar verebilmektedir. Kararın bir sonraki yılın 1 Ocak tarihinden itibaren geçerli olabilmesi için 1 Temmuz'dan önce alınması gerekmektedir. Karar ayrıca, konaklamanın niteliğine ve sınıflandırmasına göre tahsilât dönemi (turizm sezonu) veya uygulanacak miktar gibi vergi kriterlerini de belirleyebilmektedir. Konaklama vergisi oranları, belediye meclisi veya bir EPCI'nin yasama organı tarafından her yıl bir ölçek arttırılarak kabul edilmektedir. Örneğin 2023 yılı vergi miktarını belirlerken konaklama türü esas alınarak yapılan sınıflandırmaya göre, kamp veya karavan alanı konaklamaları (0,20 Euro-0,60 Euro), oda-kahvaltı (0,20 Euro-0,80 Euro), 3 yıldızlı (0,50 Euro - 1,50 Euro), 4 yıldızlı (0,70 Euro – 2,40 Euro) ve son olarak saray (palace – 0,70 Euro – 4,30 Euro) gibi sınıflandırmalar yapılmıştır. Konaklama sınıflandırılmayı bekliyorsa veya sınıflandırılmamışsa (dış mekânda konaklama hariç), belli bir oran üzerinden vergi uygulanmalıdır. 2023 yılında benimsenen oran %1 ile %5 arasındadır. 18 yaşından küçük kişiler, belediyede istihdam edilen mevsimlik sözleşmeli çalışanlar, acil barınma veya geçici yer değiştirmeden yararlanan kişiler ve kirası belediye meclisince belirlenen miktardan az olan bir yeri işgal eden kişiler konaklama vergisinden muafır (*Entreprendre*, 2023).

İtalya'da 2011 yılından beri uygulanan konaklama vergisi (*tassa di soggiorno*) miktarı konaklamanın niteliğine ve kalınan gece sayısına göre değişmektedir. Günümüzde nerdeyse ülkenin tüm kentlerinde alınan bu vergi, Floransa gibi şehirlerde uygulanmaya başladığında paydaşlar arasında bazı tartışmalara sebep olmuştur. Sektör temsilcileri tarafından, turizm gelirlerinin artmasından çok sektörde verimsizliğe sebep olacağı savunulmuştur. İtalya kentlerinde konaklama vergisi miktarları belirlenirken genellikle otellerin yıldız sayıları dikkate alınmaktadır. Lido Adaları, Venedik, Siena gibi yoğun turist akımının olduğu kentlerde düşük ve yüksek sezonlarda farklı miktarlar öngörülmektedir. Hatta adalarda ve anakarada konaklama durumu, ulaşım şekli ve mevsim gibi özel durumlar vergi hesaplamasını etkilemektedir (Güler, 2017:20-21). Örneğin başkent Roma'da konaklama türü ve otellerin yıldız sayılarına göre kişi başına gecelik miktarlar değişmektedir. 5 yıldızlı oteller

1 Kamu Toplumlararası İşbirliği Kuruluşları (EPCI) belediyelerin yetkileri paylaştığı idarî gruplardır. Yerel makamlarınkine benzer ortak, homojen kurallara tabidirler. Kentsel Topluluklar, Birleşik Kent Toplulukları, Belediye Toplulukları, Yeni İlçe Sendikaları, Gönüllü Belediye Konsorsiyumları ve Karma Sendikalar, bu türden belediyeler arası kamu işbirliği kuruluşlarıdır (L'Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE, 2023).

için 7 Euro alınırken, 4 yıldızlı otellerde 6 Euro; 3 yıldızlı otellerde 4 Euro; 2 ve 1 yıldızlı otellerde 3 Euro alınmaktadır. Turistik konutlarda kişi başına gecelik 4 Euro; misafirhaneler, daireler ve tatil evleri için 3,50 Euro; açık havada, kampta ve geçici konaklamada 2,00 Euro alınmaktadır. Açık havada, kampta ve geçici konaklama 5 güne kadar, diğerleri 10 güne kadar vergilendirilmektedir (Comune di Roma, 2022).

Venedik'te ise kişi başı ve gecelik olarak belirlenen turizm vergisi (*Imposta di Soggiorno*), art arda en fazla 5 gece için geçerlidir. Lokasyon ve konaklama türüne, otel yapısına, yıldız sayıları ve kategorilerine, tarihf merkezde, lagün veya adalarda yer almalarına ve konaklamanın gerçekleştiği mevsime (düşük veya yüksek sezon) göre konaklama tesisleri arasında farklılık göstermektedir. Örneğin yüksek sezonda konaklama türlerine göre en 1 Euro en fazla 5 Euro, düşük sezonda ise aynı özellikteki konaklama en az 0,49 Euro en fazla 3,50 Euro olmaktadır. 10-16 yaş arasındakilere indirimler ve 10 yaşından küçüklere muafiyet bulunmaktadır. Ayrıca Venedik Belediyesi'ne ait konaklama tesislerinde kalanlar, şehirdeki sağlık tesislerinde fizik tedavi alanlar, hastalar ve refakatçileri, seyahat acenteleri şoförleri ve tur liderleri, asker ve polisler gibi birçok kesime muafiyet tanınmaktadır (Città di Venezia, 2022).

Torino'da şehir vergisinin ölçüsü, özellikleri ve sunulan hizmetler dikkate alınarak çeşitli konaklama türlerine göre kademeli ve orantılı bir skala oluşturulmuştur. Kamp alanı ve pansiyonlarda 1 Euro alınırken, beş yıldızlı otellerde 5 Euro alınmaktadır. Konaklama hizmetinin ödenmesinden sonra, her bir ödeme dönemi için (yani her üç aylık dönem için), birbirini takip eden en fazla 7 geceye kadar vergi uygulanmaktadır (Città di Torino, 2023).

İspanya'da turist vergisi (*tasa turística*) iki özerk bölge (topluluk) olan Balear Adaları ve Katalonya'da uygulanmaktadır. Katalonya'da 2012'de, Balear Adaları'nda 2016'da uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu bölgelerde 2002-2003 yıllarında eko-vergi (*ecotasa*) olarak adlandırılan turist vergisinin öncü bir biçimi uygulanmıştır. Katalonya Barselona, Girona, Lleida ve Tarragona olmak üzere dört şehirden oluşmaktadır. Diğer şehirlerden farklı miktarların uygulandığı Barselona'da vergi miktarı beş yıldızlı otellerde gecelik, kişi başına 2,25 Euro, dört, üç ve iki yıldızlı konaklamalarda ise 1,10 Euro'dur.² Turistik dairelerde kişi ve gece başına 2,25 Euro'luk tek bir ücret ödenmektedir. Katalonya'nın diğer kısımlarında beş yıldızlı tesisler için 2,25 Euro, dört yıldızlı tesisler için 1 Euro ve iki veya üç yıldızlı konaklama yerleri için 0,50 Euro alınmaktadır. Balear Adaları ise 1 Ocak 2018'de turist oranlarını ikiye katladıktan sonra fiyatlarını korumaktadır. Böylece Mallorca, İbiza, Formentera ve Menorca, beş yıldızlı otellerde kişi başı gecelik 4 Euro, dört yıldızlı otellerde 3 Euro, iki ve üç yıldızlı otellerde 2 Euro'luk bedeller alınmaktadır. Pansiyon, konut ya da kır evi gibi konaklamalar 2 Euro, kamp alanları ve pansiyonlar 1 Euro olarak vergilendirilmektedir (Ortega, 2019; Statista, 2024).

Yunanistan'da kemer sıkma önlemlerinin bir parçası olarak, 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren konaklama vergisi uygulanmaya başlamıştır. 4389/2016 sayılı yasa ile getirilen verginin mükellefi konaklayanlar olsa da sorumluluk konaklama sağlayıcılarına yüklenmiştir. Yasaya göre tur operatörleri ve seyahat acenteleri tarafından verilen tatil fiyatlarına konaklama vergileri dahil edilemez; yerel olarak ve yerel para biriminde ödenmelidir. Turistler her tür geçici konaklama için vergi ödemekle yükümlüdür. Konaklama vergisi kişi başına değil, oda başına gecelik olarak hesaplanmaktadır ve konaklama fiyatına dâhil değildir. Bu verginin miktarı konaklama kategorisine bağlıdır. Bütün kategorilerdeki daireler ve stüdyolar ile tek ve iki yıldızlı oteller 0,50 Euro, üç yıldızlı oteller 1,50 Euro, dört yıldızlı oteller 3,00 Euro ve beş yıldızlı oteller 4,00 Euro şeklinde uygulanmaktadır (Misa Tour, 2022).

Avrupa dışındaki bazı ülkelerde, örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kanada, Mısır, Kamboçya ve Porto Riko gibi ülkelerde konaklama vergisi uygulanmaktadır. Konaklama bedeli üzerinden Mısır'da %12, Kamboçya'da %2, Porto Riko'da ise %7 vergi (Durán-Román vd., 2020:73) alınmaktadır. Ancak bu çalışmada ABD, Japonya ve Kanada uygulaması üzerinde durulacaktır.

ABD'nde konaklama vergisi (*lodging tax*) 1970'lerden bugüne, ülke genelinde yaygın hale gelmiştir. 2022 yılında yapılan bir araştırmada, en büyük 150 ABD şehri incelenmiş ve 120'den fazlasının turizme özel bir vergi uyguladığı ve hepsinin be vergiyi otel odası geliri üzerinden topladığı belirlenmiştir. Bugün geline nokta, küçük banliyö şehirlerde ve benzer şekilde büyük turistik yerlerde, konaklama vergileri ekonomik kalkınma girişimleri için önemli bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Eyalet ve yerel yönetimler için nispeten küçük bir gelir kaynağı olsa da konaklama vergisinden elde edilen gelirlerin turizm ekonomisi üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Konaklama vergileri, turizm pazarlamasını, turizmle ilgili projelerin borçlarının geri ödenmesini,

² 2024 yılı başında alınan kararla bu ücretlerde bazı artışlar olmuş ve her durumda alınan ek ücretler getirilmiştir. 5 yıldızlı otellerde 2,25 Euro'dan 3,50 Euro'ya, 4 yıldızlı otellerde ise 1,10'dan 1,70 Euro'ya çıkmıştır. Ayrıca 1 Nisan 2024'ten itibaren Barselona Kent Meclisi her durumda 3,25 Euro ek ücret uygulamaya başlamıştır. Bu sayede örneğin Barselona'daki 5 yıldızlı otellerin ücreti söz konusu dönemde 6,75 Euro'ya ulaşmış olmaktadır (Statista, 2024).

turizmle ilgili genel fon amaçlarını desteklemektedir. Çoğu destinasyon pazarlama kuruluşu, özellikle COVID-19 pandemisi sırasında yok olan operasyonlarını desteklemek ve yeniden toparlanmak için öncelikle konaklama vergisine güvenmektedir. ABD'de ikisi dışında bütün eyaletlerde, gecelik geçici konaklamalarda satış vergisi (*sales tax*), konaklama vergisi (*lodging tax*) veya her ikisi birden uygulanmaktadır. Otel konaklamalarını vergilendirmeyen iki eyalette (Alaska ve California), belediye yönetimlerinin konaklama vergisi uygulamalarına izin verilmektedir. Yirmi beş eyalet, daha kapsamlı bir satış veya kullanım vergisinin (*use tax*) parçası olmayan konaklama vergileri uygulamaktadır. Yüksek konaklama vergisi oranlarına sahip eyaletler, tipik olarak yerel konaklama vergilerinin uygulanması konusunda daha fazla kısıtlamaya sahiptir. Örneğin konaklama için yapılan ödemenin %15'i oranında bir konaklama vergisi uygulayan Connecticut eyaletler arasında en yüksek konaklama vergisi oranına sahiptir, ancak tüm yerel makamların ek konaklama vergileri uygulamasını yasaklamaktadır. Öte yandan Oregon, %1,80'lik düşük bir eyalet konaklama oranı uygulamakta ancak yerel vergileri kısıtlamamaktadır (Hazinski ve Gonzalez, 2022).

Japonya'da konaklama vergisi uygulayan ilk bölge başkent Tokyo'dur. 2002 yılından beri uyguladığı vergi miktarını, pandemi sonrası turizm sektörüne fon yaratmak için, ilk defa artırmayı planlamaktadır. 2022 yılı rakamlarına göre (Tokyo Metropolitan Government, 2022:63), Tokyo'da 10 bin Yen'e kadar olan konaklamalarda vergi uygulanmamaktadır. 10 bin ile 15 bin Yen arasındaki konaklamalar için kişi başı gecelik 100 Yen (0,70 Dolar) ve 15 bin Yen üzerindeki odalar için, kişi başı gecelik 200 Yen (1,40 Dolar) konaklama vergisi alınmaktadır. Toplanan verginin, halka açık ücretsiz kablosuz internet hizmeti sunulması ve turizm bilgi merkezlerinin işletilmesi dâhil olmak üzere turizmle ilgili maliyetlere gittiği belirtilmektedir. Konaklama vergisinden toplanan gelir 2011'den bu yana artmaktadır. Ancak pandemi ile ilgili seyahat kısıtlamaları, Tokyo Olimpiyatları ve Paralimpik Oyunları sırasında konaklama vergisinin uygulanmaması nedeniyle 2020 ve 2021'de gelirler düşmüştür. Son dönemlerde uluslararası turistlerin geri dönmesiyle birlikte, gelir toplamının artış göstermesi beklenmektedir. Tokyo'nun ardından sırasıyla Osaka, Kyoto, Kanazawa, Kutchan (Hokkaido) ve Fukuoka kentleri de konaklama vergisi getirmiştir. Bu vergiyi 2017 yılında uygulamaya başlayan Osaka'da, konaklama bedeline göre dört kategori belirlenmiştir. 7 bin Yen'in altındaki konaklamalar vergilendirilmezken, 7 bin – 15 bin Yen arasındaki konaklamalar kişi başı gecelik 100 Yen, 15 bin – 20 bin Yen arası konaklamalar 200 Yen ve 20 bin Yen üzeri konaklamalar 300 Yen olarak vergilendirilmektedir. Japonya'da şehirler ve iller uyguladıkları oranı bağımsız olarak belirlemede özgür olduğundan dolayı, bazı belediyeler Tokyo'dakinden daha yüksek sabit vergi miktarları benimsemiştir. 2018 yılından beri konaklama vergisi uygulanan Kyoto'da ise 20 bin Yen'e kadar 200 Yen, 20 bin 50 bin Yen arası 500 Yen, daha yüksek konaklama bedelleri ise 1000 Yen olarak vergilendirilmektedir. Kanazawa'da ise vergiye tabi konaklama tutarı, gecelik 20 bin Yen'in altında ise kişi başı gecelik 200 Yen, üzerinde ise 500 Yen vergi alınmaktadır. Popüler kayak merkezi Niseko'ya ev sahipliği yapan Hokkaido'daki Kutchan kasabası, konaklama için harcanan miktara göre konaklama vergisini yüzde olarak (*vergi oranı*) uygulayan tek yerdir. Oda ücretinin toplam yüzde 2'si tahsil edilirken, bu oran, bölgedeki kat mülkiyeti uygulaması (*condominiums*) gibi gecelik konaklama bedeli 100 bin Yen'in üzerinde olan lüks konaklama yerleri için daha yüksek belirlenmektedir. Son olarak, Fukuoka, Japonya'da çifte vergilendirmeyi uygulayan ilk bölgedir. Bu, bölgedeki Fukuoka ve Kitakyushu Şehri arasında tekrarlanan tartışmalardan kaynaklanmıştır. Hem valilik vergisi hem şehir (konaklama) vergisinin birlikte uygulandığı sistemde, toplamda, konaklama tutarı 20 bin Yen'e kadar kişi başı gecelik 200 Yen, üzerinde ise 500 Yen olarak vergilendirilmektedir (Kyodo News, 2023; Matcha, 2020).

Kanada'da, turizm vergisi (*tourism levy*) veya belediye ve bölgesel alan vergisi (*municipal and regional district tax*) olarak bilinen konaklama vergisi miktarları bölge, il, belediye ve konaklama yerlerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Alberta eyaletinde konaklama bedelinin %4'ü şeklinde uygulanmaktadır. Daire, apart gibi konut birimlerindeki konaklamalar da dahil olmak üzere Alberta'daki bütün konaklama birimlerini içermektedir. Vergi, geçici konaklama sağlayıcıları tarafından toplanır ve Alberta Hazine Kurulu ile Finans, Vergi ve Gelir İdaresi'ne havale edilir. 28 gün ve daha fazla konaklamalar, bakımevlerinde ve hastanelerdeki barınmalar ve hayır kurumları tarafından sağlanan konaklamalar, işveren tarafından çalışanlarına sunulan konaklamalar ve gecelik bedeli 30 ABD Doları'ndan daha az olan konaklamalar üzerinden vergi alınmamaktadır (Alberta, 2023).

Québec eyaletinde ise konaklama vergisi genellikle gecelik konaklama fiyatının %3,5'i kadardır. Vergi miktarı sadece gecelik konaklama fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır. Konaklama birimi ile birlikte verilen kahvaltı, otopark veya diğer hizmetlerin bedeli %3,5 oranında verginin uygulandığı fiyata dâhil edilmemektedir. Kamp alanları, gençlik turizmi konaklamaları, altı saat veya daha az süren konaklamalar ile birbirini izleyen 31 günden fazla süren konaklamalar, yılda bir-iki kez yapılan program veya festivaller için yapılan konaklamalar vergiden muaf tutulmuştur (Revenue Québec, t.y.).

Ontario eyaletinde bulunan federal başkent Ottawa şehrinde faaliyet gösteren konaklama sağlayıcıları, yasa gereği gecelik konaklama için satılan tüm oda gelirleri üzerinden %4 belediye konaklama vergisi (*municipal accommodation tax*) tahsil etmek ve yerel yönetime ödemekle yükümlüdür. Yiyecek-içecek, oda servisi, çamaşırhane hizmeti, otopark gibi diğer ağırlama hizmetlerinden elde edilen gelirler belediye konaklama vergisinden muaf tutulmaktadır. Bu vergi otellerde, motellerde, tatil köylerinde, hanlarda, ortak dijital tanıtım ve pazarlama hizmetini kullanan bireysel konaklama hizmetlerinde ve diğer konaklama yerlerinde 30 günün altındaki tüm konaklamalar için geçerlidir. Konaklama vergisi gelirleri, Ottawa’da turizm endüstrisini geliştirmek ve büyütmek amacıyla kâr amacı gütmeyen bir turizm kuruluşuna, Ottawa Tourism’e aktarılmaktadır. Fonlar, Ottawa ve Başkent bölgesini tanıtmanın yanı sıra ürün geliştirme ve turizmin büyümesini desteklemek için kullanılmaktadır (City of Ottawa, 2023).

Konaklama vergisi uygulaması Avrupa ülkelerinde olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bütün ülkelerdeki uygulamaları açıklamak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Buraya kadar sunulan bilgiler konaklama vergisinin ardında yatan temel düşünceyi yansıtmaktadır. Turizmin gelişim ve sürdürülebilirliğini, yerel hizmetlerin turizmin yoğunlaştığı dönemlerde de iyi bir şekilde sunulabilmesini sağlamak ve kent yönetimlerini finansal bakımdan güçlendirmek için dünyanın değişik bölgelerinde konaklama vergileri uygulanmaktadır. Bu amaçlar, kamuya / yerel yönetimlere gelir sağlamayı, aşırı turizmi kontrol altına almayı ve turizmin üzerinde yükseldiği değerler olan tarihî, doğal ve kültürel kaynakları korumayı da içine almaktadır.

4. TÜRKİYE’DE KONAKLAMA VERGİSİ UYGULAMASI

2019 yılında bir yasal düzenleme ile getirilen ve 2020 yılı başında uygulamaya konulması planlanan konaklama vergisi, COVID-19 pandemisi sebebiyle verginin yürürlüğü ve uygulaması ertelenmiştir. 1 Ocak 2023 itibariyle yürürlüğe giren Konaklama Vergisi Uygulama Genel Tebliği ile bu vergi uygulamaya başlamıştır.

4.1. Türk Vergi Sistemi ve Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi

Vergi, en genel anlamıyla kamu harcamalarını karşılayabilmek için vergi ödeyebilecek olan vatandaşlardan cebri, nihaî ve karşılıksız olarak istenen paralardır. Klasik maliyecilere ait olan bu tanım, verginin sadece kamu harcamaları için alındığını ifade etmektedir. Ancak günümüzde vergi yalnızca kamu harcamalarını karşılamak için değil, devletin ekonomik ve toplumsal hayata müdahalesini sağlamak için de alınabilmektedir (Türk, 2009:111). Vergi, kamu sektörü ile özel sektör arasındaki ekonomik ilişkilerin temel dinamiklerinden bir tanesidir. Bir diğer ifadeyle, vergiler bir ekonomide devletin payını temsil eden en önemli göstergelerdendir (Demir vd., 2017:76). Son yıllarda gündeme gelen konaklama vergisi de turizm sektörüyle ilgili dışsallıkları azaltmak ve kaynakları koruyarak sürdürülebilirliği sağlamak için devletin turizm sektörüne uyguladığı vergi türlerinden biridir.

Konaklama vergisi Türk Vergi Mevzuatı içerisinde 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun yeniden düzenlenen 34. maddesinde konaklama vergisi olarak kendisine yer bulmuştur. Söz konusu kanunun 34. maddesinde konaklama vergisinin konusunu, “*otel, motel, tatil köyü, pansiyon, apart otel, misafirhane, kamping, dağ evi, yayla evi gibi konaklama tesislerinde verilen geceleme hizmeti ile bu hizmetle birlikte satılmak suretiyle konaklama tesisi bünyesinde sunulan (yeme, içme, aktivite, eğlence hizmetleri ve havuz, spor, termal ve benzeri alanların kullanımı gibi) diğer tüm hizmetler*” oluşturmaktadır. Ancak 1 Ocak 2023 itibariyle yürürlüğe giren Konaklama Vergisi Uygulama Genel Tebliği’nde “*Konaklama tesislerinde geceleme hizmetinden bağımsız olarak sunulan sünnet, düğün, kokteyl, toplantı, kongre, sempozyum ve benzeri organizasyon hizmetleri verginin kapsamında değildir. Söz konusu organizasyon hizmetlerinin konaklamayı içerecek şekilde sunulması halinde, düzenlenen faturada organizasyon hizmetlerinin mahiyeti ve tutarının açıkça gösterilmesi veya bu hizmet için ayrıca fatura düzenlenmesi halinde bu hizmetler üzerinden vergi hesaplanmaz. Bu durumda vergi, sadece konaklama hizmetleri üzerinden alınır*” ifadesi yer almaktadır.

4.2. Konaklama Vergisinin Özellikleri ve Temel Unsurları

Konaklama vergisinin konusu söz konusu tebliğde (6802 sayılı Kanun’a atıfla) aşağıdaki gibi yer almaktadır;

“otel, motel, tatil köyü, pansiyon, apart otel, misafirhane, kamping, dağ evi, yayla evi gibi, her ne ad altında olursa olsun, konaklama tesislerinde verilen geceleme hizmeti ile bu hizmetle birlikte

satılmak suretiyle konaklama tesisi bünyesinde sunulan (yeme, içme, aktivite, eğlence hizmetleri ve havuz, spor, termal ve benzeri alanların kullanımı gibi) diğer tüm hizmetlerdir”

Bu nedenle konaklama vergisi hizmet sunumu sebebiyle yapılan harcamaları vergilendiren bir dolaylı vergi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kanunda; konaklama tesisleri bakımından bir sınırlandırma bulunmamakla birlikte, tesisin; *“türü, sınıfı, niteliği, ilgili mevzuatta yer alan tarif ve tanımlamaları ve ilgili mevzuata göre turizm işletmesi belgesi ve/veya işyeri açma/işletme belgesi olup olmadığına bakılmaksızın, konaklama hizmeti sunan bütün tesislerde verilen yukarıda sayılan hizmetler vergiye tabi”* olacaktır. Buna göre;

- 1) 31/5/2019 tarihli ve 1134 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yürürlüğe konulan Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte yer alan;
 - Konaklama hizmeti sunan oteller, moteller, pansiyonlar, apart oteller, butik oteller, özel konaklama tesisleri ve tatil köylerinde,
 - Sağlık amaçlı hizmet sunan sağlıklı yaşam tesisleri ve bünyesinde konaklama tesisi olan termal tesislerde,
 - Köy evi, yayla evi, çiftlik evi, dağ evi gibi kırsal turizm amacıyla faaliyet gösteren tesisler, kampingler ve konaklama amaçlı mesire yerlerinde,
 - Turizm kompleksleri, personel eğitim tesisleri, özel tesisler, tatil ve eğlence merkezleri gibi muhtelif adlarla faaliyet yürüten ve konaklama hizmeti de sunan diğer tesislerde,
- 2) Çeşitli adlarla ve değişik sürelerde hizmet veren kamu ya da özel sektöre ait yerlerde personelin konaklaması için ayrılan (lojmanlar dışındaki) dinlenme tesisi, konukevi, misafirhane ve kamp gibi tesislerde,
- 3) İlgili mevzuata göre işletilen uygulama otellerinde,
- 4) Bu sayılanlar dışında kalan, *“turizm işletmesi belgesi”* ve/veya *“işyeri açma/işletme belgesi”* olup olmadığına bakılmaksızın konaklama hizmeti veren diğer bütün tesislerde,

verilen konaklama hizmetleri ve birlikte satılmak suretiyle konaklama tesisi bünyesinde sunulan diğer bütün hizmetler vergiye tabidir. Mola noktaları gibi, herhangi bir konaklama hizmeti verilmeyen tesislerde sunulan hizmetlerse vergiye tabi değildir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle verginin konusu olacak hizmetlerin bir konaklama tesisinde gerçekleşmesi şarttır. Konaklama vergisinde vergiyi doğuran olay ise yukarıda sayılan hizmetlerin sunulmasıdır. Buradan hizmetin sunulmasından önce fatura düzenlense bile vergiyi doğuran olayın gerçekleşmeyeceği anlaşılmalıdır. Bu noktada seyahat acenteleri ile ilgili ayrı bir paragraf açmak gerekmektedir. 5/10/2007 tarihli ve 26664 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan *“Seyahat Acentaları Yönetmeliği”*nde tanımlanan seyahat acentelerine yapılan satışlarda, acenteye satış aşamasında vergi doğmayacaktır. Aynı zamanda acentenin satışı aşamasında da konaklama tesisi işleticisi bakımından da vergiyi doğuran olay gerçekleşmeyecektir. Tebliğ’de konaklama tesislerinde konaklama hizmetinden bağımsız bir şekilde sunulan hizmetler için vergi hesaplanmayacağı ifade edilmiştir. Ancak tesiste konaklama hizmetiyle birlikte satılan diğer tüm hizmetler vergiye tabidir. Buna göre konaklama hizmetiyle birlikte konsept olarak pazarlanmak ve/veya satılmak suretiyle konaklama tesisi bünyesinde sunulan yeme, içme ve eğlence hizmetleri, aktiviteler, termal hizmetler ve havuz, spor alanları ve benzeri yerlerin kullanımı gibi hizmetler vergiye tabidir.

Konaklama vergisinin mükellefi ise verginin konusuna giren bu hizmetleri sunanlardır. Yani bu hizmetlerin sunulduğu tesisleri fiilen işletenlerdir. Mükellefiyet, tesisi işletenin katma değer vergisi (KDV) yönünden bağlı bulunduğu vergi dairesi tarafından tesis edilir. Hangi ad altında olursa olsun, verginin konusunu oluşturan hizmetlerin -KDV hariç- bedellerinin toplamı verginin matrahını oluşturmaktadır (Akçaoğlu, 2020:400). Tebliğ bu durumu *“Konaklama vergisinin matrahı, verginin konusuna giren hizmetler karşılığında, katma değer vergisi hariç, her ne suretle olursa olsun alınan veya bu hizmetler için borçlanılan para, mal ve diğer suretlerde sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaat, hizmet ve değerler toplamıdır”* şeklinde ifade etmiştir.

Verilen konaklama hizmetlerine ait faiz, prim, vade farkı, kur farkı ve fiyat farkı gibi çeşitli gelirler, benzer adlar altında elde edilen her türlü hizmetler, değerler ve menfaatler de matraha dâhildir. Bu bedelin döviz cinsinden hesaplanması durumunda döviz, vergiyi doğuran olayın gerçekleştiği tarihte geçerli olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kuru esas alınarak hesaplanır. Gider Vergileri Kanununun 34. maddesinde

konaklama vergisinde oran %2 olarak belirlenmiştir. Verginin iki istisnası bulunmaktadır bunlar kanunda (md. 34) ve tebliğde şu şekilde belirtilmiştir;

- Öğrenci pansiyonları, yurtları ve kamplarında öğrencilere verilen hizmetler
- Karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlerin Türkiye’deki diplomatik temsilciliklerine, konsolosluklarına ve bunların diplomatik haklara sahip mensuplarına, uluslararası anlaşmalarla vergi muafiyeti tanınmış uluslararası kuruluşlara ve mensuplarına verilen hizmetler

Gider vergileri kanununda, vergilendirme dönemi, faaliyet gösterilen takvim yılının birer aylık dönemleri (her ay) olarak belirlenmiştir. Her bir vergilendirme dönemine ait bedel, takip eden ayın 26. günü akşamına kadar KDV yönünden bağlı olunan veya tesisin bulunduğu vergi dairesine beyan edilip ödenmelidir. Verginin beyannamesinin şekli, içeriği ve eklerini, usul ve esaslarını belirlemeye Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkilidir (md. 34).

4.3. Konaklama Vergisinin E-Fatura ve E-Arşiv Olarak Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi

01.01.2023 tarihi itibarıyla konaklama hizmeti faturalarında %8 oranında katma değer vergisinin (KDV) yanı sıra söz konusu bedel üzerinden %2 oranında konaklama vergisi de hesaplanmalıdır. Hesaplanacak konaklama vergisinin matrahına KDV dâhil edilmeyecektir. Aynı şekilde konaklama vergisi de KDV matrahına dâhil edilmeyecektir. Her iki vergi türü de hesaplanırken hizmet bedeli üzerinden belirlenen oranlar ayrı ayrı uygulanacaktır.

Konaklama vergisinin e-fatura ve e-arşiv faturada gösterilirken Vergi Türü Kodu 0059 olarak seçilecektir. Ancak 1 Ocak 2023 itibarıyla yürürlüğe giren Konaklama Vergisi Uygulama Genel Tebliği’ne göre konaklama hizmeti dâhil satış yapılması durumunda; “SATIŞ” Fatura Tipi seçilerek Konaklama Vergisi eklenmeli ve fatura düzenlenmelidir. Söz konusu tebliğin İstisnalar kısmında belirtilen durumlar kapsamında satış yapıldıysa “İSTİSNA” Fatura Tipi seçilerek “Konaklama Vergisi İstisna/Muafiyet Sebebi” alanından “001-Diplomatik İstisna” koduyla gerekli işlemler yapılmalıdır. Aşağıda yer alan Tablo 2’de bir otel işletmesinin konaklama vergisini nasıl hesaplayacağını ve muhasebe kayıtlarında nasıl göstermesi gerektiğini gösteren örnek bir uygulamaya yer verilmiştir.

Örnek Uygulama

ABC Otel İşletmeleri A.Ş. 10.07.2023 tarihinde KDV hariç 15.000 TL karşılığında geceleme hizmeti vermiştir. Bu durumda aşağıdaki şekilde fatura düzenlenmesi gerekmektedir.

Tablo 2. Konaklama Vergisinin Hesaplanması

Sıra	Fatura Kalemleri	Tutar
1	KDV hariç Konaklama Bedeli	15.000 TL
2	Hesaplanan Konaklama Vergisi	300 TL (15.000 x 0,02)
3	KDV Matrahı	15.000 TL
4	Hesaplanan KDV Tutarı	1.200 TL (15.000 TL x 0,08)
5	Genel Fatura Toplamı	16.500 TL (15.000 + 300 + 1.200)

Tablo 2’ye bakıldığında KDV’nin hesaplanan konaklama vergisinin matrahına dâhil edilmediği, ayrıca konaklama vergisinin de hesaplanan KDV’nin matrahına dahil edilmediği görülmektedir. Hesaplanan iki vergi türü de gecelik konaklama hizmetinin bedeline dâhil edilmek suretiyle genel fatura toplamı ortaya çıkmıştır. ABC Otel İşletmeleri tarafından yapılması gereken muhasebe kaydı ise aşağıda gösterilmiştir. 300 TL olarak hesaplanan konaklama vergisi izleyen ayın 26.günü sonuna kadar beyan edilerek vergi dairesine ödenmelidir.

-----10/07/2023-----		
120 ALICILAR HS.	16.500	
600 YURTİÇİ SATIŞLAR HS.		15.000
391 HESAPLANAN KDV HS.		1.200
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HS.		300
360.01 Konaklama Vergisi		

5. SONUÇ

Turistlerin yol, su, atık ve çevre temizliği gibi kentsel hizmetlerden yararlanmalarının bir karşılığı olarak konaklama vergisine başvurulduğu gibi, turizme hizmet veren kent yönetimlerinin şehrin tanıtımına, turizm, kültür ve tabiat değerlerinin korunmasına yatırım yapmaları için de başvurulmaktadır. Turizm ekonomisinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirlik, hatta aşırı turizmin dengelenmesi ve olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi de verginin doğmasının arkasındaki gerekçelerdendir.

Birçok ülkede ve şehirde uygulanan konaklama vergileri, kamu yönetimlerinin gelir sağlama amacıyla yaptığı, ancak sektörü yönetmek ve geliştirmek için de kullanabildiği ekonomik politika araçlarındandır. Diğer turizm vergileri gibi konaklama vergisi de turizmin gelişmesine, kaynakların korunmasına, bütün paydaşların, yerel halkın ve turistlerin memnuniyetine katkı sağlayacak biçimde değerlendirilmelidir. Bu bakımdan bu vergilerle elde edilen gelirlerin tamamı veya önemli bir kısmı bu amaçların finansmanı için harcanmalıdır.

Bazı ülkelerde konaklama vergisinin turizme zarar verebileceği, gelen turistleri başka destinasyonlara yöneltebileceği tartışılmaktadır. Diğer ülkelere nazaran konaklama ücretleri daha düşük olan Türkiye'de fiyatlara yapılacak %2 konaklama vergisi ilavesi konaklama bedellerini göreceli olarak çok da yükseltmeyecektir. Ancak ülkemizi tercih eden turistlerin ucuz tatil arayışında oldukları ve yerli turistlerin alım gücünün özellikle enflasyonun da etkisiyle son yıllarda düştüğü dikkate alınarak, bütçe gelirlerini artırmak için getirilmiş bu vergi, her ne kadar turizmin tanıtımının finansmanı için getirilmiş olsa da bu ilave verginin turizm gelirlerinin düşmesine ve dolaylı olarak kurumlar vergisi ve katma değer vergisi kayıplarına yol açabileceği göz ardı edilmemelidir.

Son olarak, bu verginin uygulanmasının, sektör temsilcilerini, yerel halkı ve turistleri memnun edebilmesi için, konaklama vergisiyle elde edilen gelirlerin turizme aktarılması gerekmektedir. Turizm bölgelerindeki doğal ve kültürel değerlerin bakımlı olduğu, kentsel hizmetlerin kalitesinin arttığı bir tatil deneyimi yaşayan turistlerin ilave ödemelerden kaçarak başka hedeflere yönelmeleri için sebepler azaltılmış olacaktır.

Dünyadaki diğer örnekler bakıldığında zaman, konaklama vergisinin Türkiye uygulamasında önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. Avrupa şehirlerinde ve diğer dünya şehirlerindeki uygulamalarda kent yönetimleri ön plana çıkmakta, bu vergiden sağlanan gelirler yerel idarelere yönlendirilmektedir. Konaklama vergisi ile elde edilen gelirlerin yerel turizmin geliştirilmesi amacıyla kullanılmasının en kolay yolu bu gelirlerin yerel birimlere aktarılmasıdır. Ancak bu vergi, Türkiye uygulamasında vergi dairesine ödenmekte ve gelirler merkezî yönetime aktarılmaktadır. Bu durum, hem verginin en önemli gerekçesi olan turistlerin kentsel hizmetlere maddî katılımı düşüncesine aykırıdır, hem de yerel yönetimleri turizmin gelişmesi ve sürdürülebilirliği için yatırım ve projeler yapmak açısından teşvik eden bir nitelik taşımamaktadır. Turizm gelirleri arttıkça konaklama vergisi kaleminden daha fazla gelir sağlayan bir yerel yönetim birimi, turizmi gelir ve kaynak sağlamak açısından gittikçe daha önemli ve değerli bulacaktır. Böylece hem yol, ulaşım, çevre temizliği gibi kentsel hizmetleri turizmin yoğun olduğu dönemlerde de kaliteli sunmak için çalışacak, hem de turizmin gelişmesi için yeni proje ve yatırımlar yapacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "en az iki dış hakem" ve "çift taraflı körleme" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı "Telif Devir Formu" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu" gönderilmiştir. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKÇAOĞLU, Ertuğrul (2020), “Konaklama Vergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.10(2), ss.388-405.
- AŞCI AKINCI, Nuray (2020), “Konaklama Vergisi: Ölçülülük Meselesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.148, ss.77-100.
- BETTENSTEUER (t.y.), “Der Ultimative Bettensteuer-Überblick”, **Bettensteuer Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.bettensteuer.de> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- BOZDANOĞLU, Burçin (2013), “Konaklama Vergisi Uygulaması ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Maliye Dergisi**, S.164(1), ss.131-149.
- CITTÀ DI TORINO (2023), “Imposta di Soggiorno”, **Comune Torino Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <http://www.comune.torino.it/soggiorno/> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).
- CITTÀ DI VENEZIA (2022), “Imposta di Soggiorno”, **Comune Venezia Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.comune.venezia.it/it/content/imposta-di-soggiorno-0> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).
- CITY OF OTTAWA (2023), “Hotel and Short-Term Accommodation Tax”, **Ottawa Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://ottawa.ca/en/living-ottawa/taxes/hotel-and-short-term-accommodation-tax#> (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- COMUNE DI ROMA (2022), “Contributo di Soggiorno”, **Comune Roma Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.comune.roma.it/web/it/scheda-servizi.page?contentId=INF41430> (Erişim Tarihi: 18.01.2024).
- ÇELİKKAYA, Ali (2011), “Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Konaklama ve Yiyecek-İçecek Hizmeti Sunan Turizm İşletmelerinde Katma Değer Vergisi Uygulamalarının Karşılaştırılması”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.22(2), ss.167-182.
- ÇETİN, Gürel (2014), “Sustaining Tourism Development Through City Tax: The Case of Istanbul”, **E-Review of Tourism Research**, S.11(1/2), ss.26-41.
- DEMİR, İhsan Cemil, GÖKÇE, Cem ve CİĞERCİ, İsmail (2017), “Vergi İndirimlerinin Ekonomik ve Mali Etkileri: Son Dönem Türkiye Uygulamaları”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, S.5(5), ss.75-88.
- DOĞAN, Mustafa (2017), “Turizm ve Şehir Vergisi: Kuramsal Bir Analiz ve Türkiye Üzerine Öneriler”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.28(2), ss.269-280.
- DURÁN-ROMÁN, J. Luis, CÁRDENAS-GARCÍA, P. Juan ve PULIDO-FERNÁNDEZ, J. Ingacio (2020), “Taxation of Tourism Activities: A Review of the Top 50 Tourism Destinations”, **Revista De Economía Mundial**, S.55, ss.49-78.
- ENTREPRENDRE (2023), “Taxe de Séjour Touristique: Quels Sont Les Tarifs?”, **Le Site Officiel D’information Administrative Pour Les Entreprises**, <https://entreprendre.service-public.fr/vosdroits/F31635> (Erişim Tarihi: 18.01.2024).
- ETOA (2019), “ETOA’s 2019 Review of European Tourism Taxes Calls for Destinations to Recognise the Value of the Visitor Economy and Risk to Competitiveness”, **European Tourism Association**, <https://www.etoa.org/etoa-review-tourism-taxes/> (Erişim Tarihi: 26.01.2024).

- EUROPEAN COMMISSION (2017), “*The Impact of Taxes on the Competitiveness of European Tourism*”, **Final Report**, PriceWaterHouseCoopers LLP (PwC) Publishing, London (UK).
- GOVERNMENT OF ALBERTA (2023), “*Tourism Levy: Collecting and Remitting the Tourism Levy for Temporary Accommodation Providers*”, **Alberta Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.alberta.ca/tourism-levy.aspx> (Erişim Tarihi: 27.01.2024)
- GÜLER, Ahmet (2017), “*Roma ve Venedik Özelinde İtalya’da Turist Vergisi ve Türkiye’de Uygulanması*”, **Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies**, S.4(1), ss.18–25.
- HAZINSKI, Thomas A. ve GONZALEZ Peter J. (2022), “*2022 HVS Lodging Tax Report – USA*”, **HVS**, <https://www.hvs.com/article/9469-2022-hvs-lodging-tax-report-usa> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).
- HAZINSKI, Thomas A. ve HANSEL, Joseph (2021), “*2021 HVS Lodging Tax Report – USA*”, **HVS**, <https://www.hvs.com/article/9160-2021-hvs-lodging-tax-report-usa> (Erişim Tarihi: 25.01.2024).
- HUDSON, Simon, MENG, Fang, SO, Kevin Kam F., SMITH, Scott, LI, Jing ve QI, Rui (2021), “*The Effect of Lodging Tax Increases on US Destinations*”, **Tourism Economics**, S.27(1), ss.205-219.
- IMPOTS (2023), “*Taxe de Séjour*”, **Impots Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.impots.gouv.fr/taxe-de-sejour> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- INSEE (2023), “*Établissement Public de Coopération Intercommunale / EPCI*”, **L’institut National De La Statistique Et Des Etudes Economiques**, <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c1160> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).
- KIZILTOPRAK, Özgür (2022), “*Türkiye’de Konaklama Vergisinin ve Turizm Payının Tahsis İlkesi Yönünden Değerlendirilmesi*”, **Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.3(1), ss.13-24.
- KYODO NEWS (2023), “*More Japan Tourist Hot-Spots Imposing Hotel Taxes to Fund Promotions*”, **Kyodo News Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), 24 July 2022, <https://english.kyodonews.net/news/2023/07/1c2581710288-more-japan-tourist-hot-spots-imposing-hotel-taxes-to-fund-promotions.html> (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- MATCHA (2020), “*2020 Accommodation Tax in Japan: A Guide for Travelers*”, **Matcha Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), 5 March 2020, https://matcha-jp.com/en/9362#matcha_1 (Erişim Tarihi: 19.01.2024).
- McCARTNEY, Glenn (2019), “*Taxing Tourists to Manage Mass Tourism: A Case Study of Macao*”, **Current Issues in Tourism**, S.23(15), ss.1840-1844.
- MILANO, Claudio, CHEER, Joseph ve NOVELLI, Marina (2018), “*Overtourism: A Growing Global Problem*”, **The Conversation**, <https://theconversation.com/overtourism-a-growing-global-problem-100029> (Erişim Tarihi: 19.01.2024)
- MILANO, Claudio, CHEER, Joseph ve NOVELLI, Marina (2019), **Overtourism: Excesses, Discontents and Measures in Travel & Tourism**, CABI Press, Wallingford (UK).
- MISA TOUR (2022), “*Tourist Tax in Greece*”, **Misa Tour Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.misatour.cz/en/blog/tourist-tax-in-greece> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- NEPAL, Rabindra ve NEPAL, S. Kumar (2021), “*Managing Overtourism Through Economic Taxation: Policy Lessons from Five Countries*”, **Tourism Geographies**, S.23(5-6), ss.1094-1115.
- OECD (2014), **OECD Tourism Trends and Policies 2014**, OECD Publishing, Paris (FR).
- ORTEGA, J. Luis (2019), “*Tasas Turísticas en España y en Europa: Lo Que Hay Que Pagar*”, **Hostel Tour Kurumsal Web Sayfası**, https://www.hosteltur.com/130006_tasas-turisticas-en-espana-y-en-europa-en-2019-lo-que-hay-que-pagar.html (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- PARVEEN, Nazia (2023), “*Manchester’s £1-a-night Tourist Tax Comes into Force*”, **The Guardian** (E-Haber), 31 Mart 2023, <https://www.theguardian.com/travel/2023/mar/31/manchester-1-a-night-tax-on-tourists-comes-into-force> (Erişim Tarihi: 24.01.2024).

- PLZÁKOVÁ, Lucie ve STUDNÍČKA, Petr (2021), “*Local Taxation of Tourism in the Context of the Collaborative Economy - Case Study from the Czech Republic*”, **Lex Localis - Journal of Local Self-Government**, S.19(1), ss.65-89.
- REVENUE QUÉBEC (t.y.), “*Tax on Lodging - Paying and Billing the Tax*”, **Revenue Québec Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.revenuquebec.ca/en/citizens/consumption-taxes/taxable-zero-rated-or-tax-exempt-goods-and-services/tax-on-lodging/> (Erişim Tarihi: 26.01.2024).
- SCOTTISH GOVERNMENT (2023), “*Local Visitor Levy*”, **Scottish Government Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.gov.scot/policies/tourism-and-events/tourism-tax-discussion/> (Erişim Tarihi: 23.01.2024).
- STADT WIEN (2022), “*Ortstaxe - Abgabekonto Eröffnen, Steuererklärung Abgeben, Berechnung*”, **Stadt Wien**, <https://www.wien.gv.at/amtshelfer/finanzielles/rechnungswesen/abgaben/ortstaxe.html> (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- STATISTA (2024), “*Impuesto Sobre Las Estancias En Establecimientos Turísticos en Barcelona*”, **Statista (E-Statics)**, <https://es.statista.com/estadisticas/726995/tasa-turistica-por-estancia-en-establecimiento-turistico-barcelona/> (Erişim Tarihi: 21.02.2024).
- THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2006), “*Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the Common System of Value Added Tax*”, **Official Journal of the European Union**, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0112> (Erişim Tarihi: 21.03.2024).
- THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2011), “*Council Implementing Regulation (EU), No 282/2011 of 15 March 2011 - Laying Down Implementing Measures for Directive 2006/112/EC on the Common System of Value Added Tax*”, (recast 01.07.2022), **Official Journal of the European Union**, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32011R0282> (Erişim Tarihi: 21.03.2024).
- TOKYO METROPOLITAN GOVERNMENT (2022), “*Guide to Metropolitan Taxes*”, **Tokyo Metropolitan Government**, <https://www.tax.metro.tokyo.lg.jp/book/guidebookgaigo/guidebook2022e.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2024).
- TÜRK, İsmail (2009), **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- YAVAN, Sercan (2020), “*Türkiye’deki Konaklama Vergisinin Değerlendirilmesi*”, **Vergi Raporu**, S.250, ss.188-203.

Ticari Rekreasyon Araştırma Konusunda Kapsamlı Bibliyometrik Analiz: WoS Veri Tabanı Örneği (1986 - 2023)

*Comprehensive Bibliometric Analysis of Commercial Recreation Research: WoS Database Example
(1986 - 2023)*

Muhammet PAYLI

Doktorant, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
SBE, Rekreasyon Yönetimi A.B.D.,
mu20pa33@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9899-7026>

Makale Başvuru Tarihi: 22.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.01.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışma, "ticari rekreasyon" araştırma konusunda uluslararası literatürde kapsamlı bir araştırma yaparak, değişim ve gelişim yapısını ortaya koymak için gerçekleştirilmiştir. 1986-2023 yılları kapsamında ticari rekreasyon araştırma konusunda, uluslararası literatüre yansıtılan, akademik makale çalışmaları analitik verilerinin yer aldığı veri seti, belirlenen akademik aktörler çerçevesinde, WoS veri tabanından indirilmiştir. İlgili veri setinin, VOSviewer ve Bibliyometrix R İstatistiksel Analiz Programında test ve analizleri yapılmıştır. Araştırma konusunda yapılan performans analizi neticesinde; en fazla "İngilizce" dilinde, "2023" yılında, "Çevre Bilimleri Ekoloji" araştırma alanlarında ve "Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)" da taranan akademik makalelerin uluslararası literatüre kazandırıldığı tespit edilmiştir. "ticari rekreasyon" literatürünün, kapsamlı bir şekilde sosyal yapısını açığa çıkarmak için ortak yazar bağlamında; yazar, üniversite ve ülkeler analizine ilişkin testler yapılmıştır. İlgili araştırma konusunun, kapsamlı bir şekilde kavramsal yapısını ortaya koymak için ise ortak kelime bağlamında; anahtar kelimeler analizine ilişkin testler gerçekleştirilmiştir. Test ve analizler sonucunda; "Tyrvainen, L." makale sayısı ve toplam bağlantı gücü değeri, "Cox, S." ise atıf sayısı açısından ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. "Noaa" makale, "Univ Calgary" atıf sayısı, "Queensland Univ Technol" in ise toplam bağlantı gücü değeri açısından ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. "USA"nın makale, atıf ve toplam bağlantı gücü değeri açısından ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Anahtar kelimeler kapsamında; "management", "recreation", "conservation" kullanım sayıları, "management", "conservation", "perceptions" in toplam bağlantı gücü değerleri açısından ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. İlgili makalelerin başlıkları kapsamında; "recreation", "management" ve "urban", özetleri kapsamında ise "commercial", "recreation" ve "management" kelimeleri kullanım sayıları açısından ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

ABSTRACT

This study was carried out to reveal the structure of change and development by conducting a comprehensive research in the international literature on the subject of "commercial recreation" research. The dataset, which includes analytical data of academic articles on commercial recreation research reflected in the international literature for the years 1986-2023, was downloaded from the WoS database within the framework of the determined academic actors. The relevant data set was tested and analyzed in VOSviewer and Bibliyometrix R Statistical Analysis Program. As a result of the performance analysis conducted on research, it was determined that the most academic articles were contributed to the international literature in the "English" language, in the year "2023", in the research fields of "Environmental Sciences Ecology" and in the "Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)" scanned index. In order to reveal the comprehensive social structure of the "commercial recreation" literature, tests were conducted on the analysis of authors, universities and countries in the context of co-authorship. In order to reveal the comprehensive conceptual structure of the relevant research topic, tests regarding keyword analysis were carried out in the context of common words. As a result of the tests and analyses; "Tyrvainen, L." was found to be in the first place in terms of the number of articles and total link strength value, and "Cox, S." was found to be in the first place in terms of the number of citations. It was determined that "Noaa" ranked first in terms of article, "Univ Calgary" ranked first in terms of citation count, and "Queensland Univ Technol" ranked first in terms of total link strength value. It has been determined that "USA" ranks first in terms of article, citation and total link power value. Within the scope of keywords; "management", "recreation", "conservation" were found to be in the first place in terms of usage numbers, and "management", "conservation", "perceptions" were found to be in the first place in terms of total connection strength values. It has been determined that the words "recreation", "management" and "urban" are in the first place in terms of the number of uses in the titles of the relevant articles, and "commercial", "recreation" and "management" are in the first place in terms of the number of uses in their summaries.

Anahtar Kelimeler:

Ticari Rekreasyon,
Bilimsel Ağ Haritastı,
Bibliyometrik Analiz,
Bilimsel Yoğunluk
Haritastı,
Bilimsel Katman
Haritastı,

Keywords:

Commercial Recreation,
Scientific Network Map,
Bibliometric Analysis,
Scientific Density Map,
Scientific Layer Map,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): PAYLI, Muhammet (2024), “*Ticari Rekreasyon Araştırma Konusunda Kapsamlı Bibliyometrik Analiz: WoS Veri Tabanı Örneği (1986 - 2023)*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(3), ss.922-954, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1572084>

1. GİRİŞ

İnsanların, serbest zamanı planlı ve etkili kullanım gereksinimi, sektörlerin dikkatini üzerine çekmektedir. Sektörler insanların gereksinimine göre, hizmet ve mal üreterek, müşterilerin tüketimi için sunum yapılmaktadır (Çevik vd., 2020:59). Ticari ve bireysel hizmetler, yalnızca sağlık ve eğitimde değil bunun yanında hobiler, eğlence ve gösteri dünyasında da dikkate değer değişikliklere yol açmaktadır. Bu değişiklikler insanların serbest zaman harcamalarında, yeni ve farklı imkânlar oluşturmaktadır (Şimşek ve Hızal, 2023:469). Bu bağlamda rekreasyon, bireylerin serbest zamanlarını değerlendirmek ve ruhsal olarak kendilerini yenilemek için, gönüllü olarak yaptıkları farklı türdeki aktivitelerdir (Tezcan, 2023:8).

Rekreasyon; insan yaşlarının önemi olmaksızın, hür iradesiyle ve isteği doğrultusunda, eğlence içerikli, bireylere bilgi edinme, huzur, girişkenlik, coşku ve sağlıklı olmasını sağlayan, her türlü kuruluş, kurum yardımıyla ya da ticari ve özel, gönüllü bireyler ve kişisel ilişkiyi kapsayan bir yapıdadır (Somoğlu, 2023:67). Bireyler, iş görme alanındaki stres, kentin gürültüsü, kirliliği ve yoğunluğu gibi sebeplerden dolayı, arta kalan serbest zamanlarını huzurlu ve refah bir şekilde harcamak istemektedir (Kement, 2019:678). Bireylerin bu durumu; iş yoğunluğu, kalabalık, teknolojik iyileşmeler ve stres, bireyleri serbest zamanlarını daha eğlenceli ve etkili bir şekilde kullanmaya itmektedir (İnce Akalın ve Kızanlıkl, 2019:385).

Coşkun’a (2018) göre ticari rekreasyon, bireylerin çeşitli kuruluş ve kurumların kendilerine sunduğu hizmetlerden, belirli bir ücret karşılığında faydalandığı rekreasyon türü olarak tanımlanmaktadır. Ticari rekreasyon etkinliklerine; özel spor alanları, temalı parklar, özel eğlence kapalı ve açık alanları örnek olarak verilebilmektedir. Özkavak ve Esentaş Deveci’ye (2024) göre ticari rekreasyon, hizmet alan veya verilen müşterilere/kişilere sunulan etkinliklerden oluşmaktadır.

Şimşek’e (2022) göre, yerel ekonomiler üzerinde rekreasyonun etkisi olduğu belirtilmektedir. Bu etkinin değerlendirilmesinde sermaye sahipleri, girişimciler ve yatırımcıların rekreasyon endüstrisine dahil edilebilmesi önem taşımaktadır. Ticari rekreasyon; sürekli değişim gösteren çevresindeki özel sektör, toplum, çevresel etkenler ve hükümet ile devamlı etkileşim halindedir. Kapan (2018) çünkü; turizm/rekreasyon etkinlikleri, ekonomik açıdan sağladığı katkılardan dolayı, genel anlamda ülke ekonomisini olumlu yönde etkilemektedir. Şimşek (2013), ayrıca son zamanlarda alışveriş merkezlerinde yapılan, tüketici merkezli rekreasyon programları ve reklamlar, ticari rekreasyon organizasyonlarının farklı boyutlar kazanmasına yol açmaktadır.

Araştırmada ilk olarak uluslararası literatür kapsamında “*ticari rekreasyon*” literatür irdelenmiştir. Sonrasında, “*bibliyometrik analiz*” yöntemi açıklanmış ve araştırmanın metodolojisi ortaya konulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgu ve analizler ortaya konulduktan sonra analizlerin raporlandığı sonuç kısmıyla araştırma nihayete erdirilmiştir.

2. TİCARİ REKREASYON

Duman (2023), turizm ve rekreasyon yakın ilişki içindedir. İnsanların boş zamanlarını değerlendirme açısından, bu terimler bir birinin yerine kullanılabilen terimlerdir. Yenil ve Akyazı’ya (2019) göre; turizm, rekreasyon ve ekonomi çıkarları ile eşit olarak yönetilmesi gerekmektedir. Gulam (2016), günümüz dünyasında insanoğlu teknolojik gelişimin sağladığı önemli birçok lükse/rahatlığa kavuşurken, diğer taraftan çoğu duygusal, fiziksel, sosyal ve duysal rahatsızlıklarla yüz yüze kalmaktadır. Teknolojideki bu değişim ve gelişim, insanlar arasında bağlılığı, fiziksel hareketliliği azaltarak, sosyal, zihinsel ve duygusal sorunlar yaşamının önünü açmaktadır. Akoğlan Kozak ve Araboğa (2021), hızla gelişen şehirlerde bireyler kentin stresli ortamından uzaklaşmak, eğlenceli zaman geçirmek ve iş görme zamanlarından arta kalan serbest zamanlarını değerlendirebilmek amacıyla, farklı türdeki rekreasyon etkinliklerine yönelmektedir. Sevin ve Özil’e (2016) göre; insanların rekreasyona olan ihtiyacı, rekreasyon etkinliklerinin toplumsal ve kişisel yönden sağladığı yararlılardan kaynaklanmaktadır.

Kökü Latinceye dayanan “*recreatio*” kelimesi “*rekreasyon*” tazelenmek, yenilenmek veya rahatlamak anlamına karşılık gelmektedir (Koçyiğit ve Eren, 2024:11). Günümüzde rekreasyon kelimesi, bireylerin boş zamanlarında gönüllü katılımlarıyla yaptıkları faaliyet veya etkinliklerin tümü olarak belirtilmektedir (Toprak vd., 2014:593). Rekreasyon; aktivitelere katılanlara tatmin, ruhsal denge, mutluluk, rekabet etme gücü, karakter, özgürlük, ruhsal sağlık, sosyal ve fiziksel aktivitenin yanı sıra entelektüel görüş açısı kazanımları sağlamaktadır (Öztürk, 2018:36).

Ticari ve ticari olmayan rekreasyon arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum ticari anlamda rekreasyonu karmaşık bir duruma taşımaktadır (MacKenzie ve Cox, 2013:13). Bu bağlamda ticari rekreasyon; aktivite, organizasyon, hizmet ya da deneyimin özel, gönüllü ve kamu kurum/kuruluşları eliyle programlanarak, belirli bir ücret karşılığında rekreasyoniste sunulması olarak ifade edilmektedir (Çevik vd., 2020:61). Bu bağlamda, kar amacı taşıyan rekreasyon işletmeleri (Metin vd., 2013:5023), ticari rekreasyon işletmeleri olarak adlandırılmaktadır (Yozcu ve Demirkol, 2019:193). Bu işletmeler iki çeşidi bulunmaktadır. Biricisi, aktivite ve etkinlikleri gerçekleştirme gereksinimi duyulan kompleksleri bulunan ikincisi ise, ilgili kompleks/tesisleri olmayıp rekreasyon hizmetlerini programlayan/organizesini sağlayan, mikro düzeyde işletmelerdir (Şimşek, 2018:21).

Rekreasyon etkinlikleri, farklı ticari rekreasyon kurumları/işletmelerince sağlanmaktadır. Ticari rekreasyonda, bireyler belirli bir miktar ücret karşılığında, serbest zaman etkinliklerden/aktivitelerinden faydalanmaktadır (Shaltut, 2022:14-18). Bu bağlamda, rekreasyon talep kategorileri ile ilgili açıklamalar yapılmaktadır. Bunlar; oteller, moteller, turistik kamplar, spor ve eğlence kampları, karavan parkları, sinema filmleri ve hizmetleri, kültürel etkinlikler, dans salonları, bilardo, havuz işletmeleri, bowling salonları gibi diğer eğlenceler, ticari sporlar, futbol, bezbol vb. yarış pisti operasyonları, buz pateni pistleri, golf sahaları, karnavallar, eğlence parkları, sirkler ile diğer ticari rekreasyon ve eğlenceler olarak belirtilmektedir (Epperson, 1980:50). Rekreasyon imkanları özellikle, düzenlenmiş ve belirlenmiş kamusal koruma ve rekreasyon alanlarında bulunmaktadır (Juutinen vd., 2017:400).

Kapan (2018), turizm ve rekreasyon etkinlikleri genel anlamda, ülke ekonomisini olumlu yönde etkilemektedir. Çıkın vd.’ne (2009) göre, tüketimin, turizmin ve üretimin aynı yerde gerçekleşme zorunluluğu sonucunda, gelişmesine ve ilgili ülkenin ihracatına sağladığı katkı, ülke ekonomisini turizm/rekreasyon anlamdaki hareketliliğe bağlı olarak yükselmektedir. Ödemeler dengesi ile döviz arzı yönünden, ilgili ülkede iş gücü istatistiklerinde olumlu yönde değişiklik yapmaktadır. Aynı zamanda Şimşek’e (2022) göre, rekreasyon/turizm endüstrisinin oluşturduğu, ekonomik iyileşme ve fayda özellikle gayri safi milli hasıla (GSMH) değerleri üzerinde gelişmiş ülkelere önemli destekler oluşturmaktadır. Uluslararası literatürde “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda yapılan incelemede, çok sayıda akademik çalışmaların (Carroll Ph D, 2014; Groves, 1982; Trellue ve Cashdollar, 1982; Regnone, 1983; Moisey, 2000; Weber, 1989; Hammersley ve Grout, 1990; Crossley, 1992) bilim dünyasına kazandırıldığı görülmüştür.

3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Alan Pritchard, 1960 yılında kitap ve diğer bilimsel çalışmaları/literatürü incelemek için matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin uygulamasını tanımlamak için “*Bibliyometri*” kavramını öne sürmüştür (Ahmad vd., 2020:286). Bibliyometri, büyük ölçek de akademik verilerin işlenmesindeki kullanışlılığı ve araştırma etkisine önemli faydalar sağlamaktadır. Bu nedenle bibliyometri, son dönemlerde bilimsel çalışmalarda yaygın olarak kullanılmakta ve popülerdir (Passas, 2024:1014). Bibliyometrik analiz; Web of Science (Persson vd., 2009:9), Scopus vb. veri tabanlarında, bilimsel yayınların çıktılarına bağlı olarak, istenilen bir alanda uluslararası çalışma eğilimlerini açığa çıkarmada kullanılan bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Alsharif vd., 2020:2949).

Bibliyometrik analiz, bibliyografik dokümanın niceliksel araştırmasıdır. Bu analizle; dergilere, araştırmacılara ve makalelere göre sınıflandırmalar yapılarak, her hangi bir araştırma/çalışma alanının genel bir görünümü elde edilebilmektedir (Merigó ve Yang, 2017:37). Literatüre kazandırılan bilimsel çalışmaların, nicel yönden analizlerini yapmada bibliyometrik yöntemler kullanılmaktadır. Bibliyometri, daha geniş kapsamlı “*infometri*” kavramı ve daha dar kapsamlı “*scientometrics*” kavramıyla yakından bağlantılıdır (Ellegaard ve Wallin, 2015:1810). Bibliyometrik analiz, iki bibliyometrik yöntemi bulunmaktadır. Bunlar; performans analizi ve bilimsel haritalama analiz olarak belirtilmektedir (Gaviria-Marin vd., 2018:1656). Bibliyometrik yöntemler, yazarların, dergilerin, ülkelerin ve enstitülerin performansını ölçmek (Van Nunen vd., 2018:249) ve açığa çıkan eğilimleri, bilimsel iş birliktelik yapılarını ve akademik bileşenleri açığa çıkarmak ve hali hazır alan yazındaki belirli bir araştırma konusunun/alanın, entelektüel yapısını ortaya koymaya bağlı farklı sebeplerden dolayı kullanılmaktadır (Donthu vd., 2021:285).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın amacı ve önemi, veri tabanı seçimi, evren ve örnekleme ile kısıtları, aşamaları, tarama stratejisi ve sonuçlarının yanı sıra soru parametrelerinin kurgulanması araştırma metodolojisini oluşturmaktadır. Bunların açıklamaları aşağıda ayrı ayrı yapılmıştır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma; “*ticari rekreasyon ('commercial recreation')*” araştırma konusunu, uluslararası literatürde kapsamlı bir şekilde inceleyerek performansının yanı sıra sosyal ve kavramsal yapısındaki değişim ve gelişimi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. İlgili araştırmanın üç temel amacı aşağıda belirtilmiştir.

- “*Ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makaleleri, belirlenen akademik aktörler çerçevesinde değişim veya gelişim performansını tespit etmek.
- 1986-2023 yılları kapsamında uluslararası literatüre aktarılan “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki makalelerin sosyal yapısını ortaya koymak.
- İlgili yıllar çerçevesinde uluslararası literatüre yansıyan “*ticari rekreasyon*” araştırma konusuna ilişkin akademik makalelerin kavramsal yapısını açığa çıkarmak.

Yukarıda belirtilen her üç amacın gerçekleşmesiyle, bilim dünyasının yanı sıra araştırmacılara, bireylere/topluma ve özel sektöre bazı katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun üzerine; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda uluslararası literatürde yapılan araştırmada, çok sayıda bilimsel çalışmaların (Regnone, 1983; Carroll, 2014; Kement, 2019; Hammersley ve Grout, 1990; Shaltut, 2022; Şimşek, 2013) akademi dünyasına kazandırıldığı görülmüştür. Ancak “*ticari rekreasyon*” araştırma konusu 1986-2023 yılları çerçevesinde, geniş kapsamlı bir literatür taramasının/bibliyometrik analizin yapıldığına ilişkin bilimsel makale çalışmasına rastlanılmamıştır. Bu bağlamda; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusu, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde gerçekleştirilecek literatür taramasına bağlı bibliyometrik analizi, stratejik bir öneme sahip olduğu düşünülebilir.

4.2. Araştırmada Veri Tabanı Seçimi

Web Of Science veri tabanı, 1960’lı yıllarda E. Garfield tarafından (Chadegani vd., 2013:19) ilk bibliyografik veri tabanı ve Bilimsel Bilgi Enstitüsü (ISI) olarak kurulmuştur. WoS veri tabanı, 1992 yılında Thompson Reuters company tarafından satın alındığı ve WoS adını aldığı belirtilmektedir (Pranckutė, 2021:3). WoS veri tabanı araştırmacılarca en fazla kullanılan, en eski veri tabanı olduğu açıklanmaktadır (Gürler, 2021:55). Bu bağlamda; araştırmanın amaçları doğrultusunda, ilgili akademik makalelere ait nitelik ve miktar gösterge tablolarının (akademik bileşen) ve ilgili makalelere ait analitik verilerin yer aldığı veri setlerin elde edilmesinde WoS veri tabanı tercih edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Evreni Örnekleme ve Kısıtları

WoS veri tabanında, “*ticari rekreasyon ('commercial recreation')*” araştırma konusunda literatüre kazandırılan bilimsel çalışmalar, araştırmanın evreni olarak kararlaştırılmıştır. Örneklemini ise, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda, 1986-2023 yılları çerçevesinde ve belirlenen akademik aktörler kapsamında, uluslararası literatüre kazandırılan akademik makale çalışmaları olarak belirlenmiştir.

Bilimsel araştırmalar, belirli evren ve ilgili evren içinde belirlenen örnekleme bağlı gerçekleştirildiği bilinmektedir. Aynı zamanda araştırma çalışmaları yürütülürken, bazı kısıtlar ile karşılaşıldığı belirtilebilir. Bu bağlamda; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusu, kapsamlı bir şekilde uluslararası literatürde araştırılarak incelenmek istense de, bazı kısıtlarının olduğu söylenebilir. Bu kısıtlar;

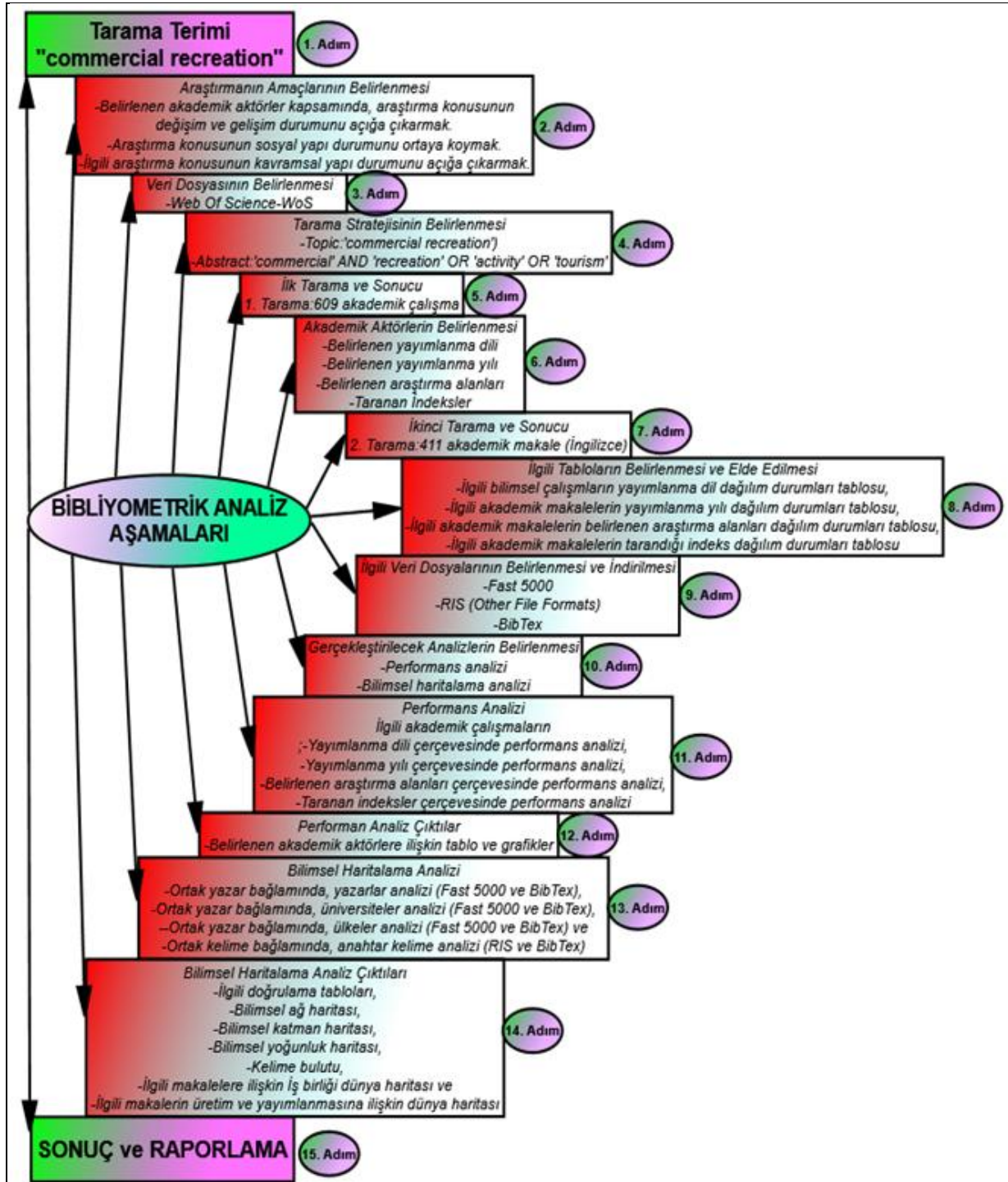
- Araştırmanın, yalnızca WoS veri tabanına bağlı gerçekleştirilmesi
- Literatür tarama çalışmasının, 1986 - 2023 yılları kapsamında yapılması
- İlgili makalelerin sadece, yayımlanma dili ve yılının yanı sıra taranan indeks ve araştırma alanı akademik aktörleri çerçevesinde seçim ve filtrelemelerin yapılması

- Araştırmaya ilişkin veri setlerinin, iki farklı istatistiksel analiz programında test ve analizlerinin yapılması
- Araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan, ilgili soruların yanıtların elde edilmesinde sadece Fast 5000, RIS ve BibTex veri setlerinin test ve analizleri ile ulaşılmaya çalışılması, şekildne sıralanabilir.

4.4. Araştırmanın Aşamaları

Araştırma çalışmalarının belirli ve sıralı aşamalarda gerçekleştirilmesi, araştırmacıya birçok fayda sağladığı bilinmektedir. Bu bağlamda; araştırma çalışmasının gerçekleştirildiği ve onbeş (15) adımdan oluşan “bibliyometrik analiz” ile ilgili bütün aşamalar, tarama stratejileri, elde edilen bulgu ve sonuçları içeren Şekil 1 aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Konuları İçin Bibliyometrik Analiz Aşamaları

4.5. Araştırmanın Tarama Stratejisi ve Sonuçları

Uluslararası literatürde yapıla incelemede, birçok bilimsel çalışmanın gerçekleştirilebilmesine dönük etik onay/izni alındığı açıklanmaktadır (Tiring ve Güloğlu, 2023; Ashine vd., 2021; Ho vd., 2019; Panigrahi vd., 2022; Kudi ve Lata, 2023). Diğer yandan, bazı akademik çalışmaların yürütülebilmesi veya başlanılmasının yanı sıra gerekli verilerin toplanmasına ilişkin etik onay izninin alınmadığı belirtilmektedir (Kvillemo vd., 2022; Nakata vd., 2022; Chakrabarty vd., 2023; Masalimova vd., 2023; Heyang ve Martin, 2022; Moisander vd., 2022; Sen ve Yener, 2022). Bu bağlamda; bilimsel çalışmanın yürütülmesi ve verilerin katılımcı/deneklerden toplanmasına ilişkin, ilgili kurum veya kuruluşlardan etik onay/izni alındığı gibi bazı bilimsel çalışmaların yapılmasında ise, etik onay/izni alınmadığı bilinmektedir.

Bilim dünyasına kazandırılan, akademik çalışmalara ilişkin verilerin incelenerek sonuçlandırılmasında, “bibliyometrik analiz” yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı ve araştırmanın literatür taraması olmasından dolayı etik onay/izni alınmadığı belirtilmektedir (Sweileh, 2018; Wang ve Zhao, 2018; Wang vd., 2024; El Rassi vd., 2018; Sheridan vd., 2018; Monson vd., 2024; Marcus vd., 2018). Bu tespitlerden hareketle; “ticari rekreasyon (*'commercial recreation'*)” araştırma konusunda, WoS veri tabanından elde edilecek akademik makalelere bağlı gerçekleştirilecek bilimsel çalışma literatür taramasıdır. Bu nedenle, ilgili çalışmaya ilişkin her hangi bir kurum/kuruluştan etik onay/izni alınmamıştır.

“Ticari rekreasyon (*'commercial recreation'*)” araştırma konusundaki, akademik çalışmalar ve bu makale çalışmalara ait veri setleri ile ilgili akademik aktöre ait tabloların elde edilmesi için tarama stratejisi belirlenmiştir. İlgili stratejinin belirlenmesinde, araştırma konusu odağında literatüre kazandırılan akademik makale çalışmalarına ulaşılması hedeflenmiştir. Bu tarama stratejisi: “**Topic: 'commercial recreation'**” ve “**Abstract: 'commercial' AND 'recreation' OR 'activity' OR 'tourism'**” olarak belirlenmiştir.

“Ticari rekreasyon” araştırma konusunda yayımlanan ve literatüre kazandırılan, akademik çalışmaların elde edilmesine yönelik ilgili tarama strateji kapsamında, literatür taramaları yapılmıştır. Gerçekleştirilen literatür taramasına ilişkin tekrarlamaya uygulamaları ve sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

- **Birinci Tarama:** Araştırma konusu odağında, literatüre kazandırılmış akademik çalışma sayısının **609** olduğu tespit edilmiştir.
- **İkinci Tarama:** Tespit edilen **609** bilimsel çalışmalar; doküman türü, yayımlanma dili ve yılı ile birlikte belirlenen araştırma alanları ve taranan indeksler kapasamında yapılmıştır. Tarama sonucunda; **411** akademik makale sayısına ulaşılmıştır.

Ulaşılan akademik makalelere ait akademik aktörlerin nitelik ve miktar göstergelerinin yer aldığı, ilgili tablolar WoS veri tabanından veri çıktısı olarak alınmıştır. Daha sonra, ilgili makale ve bu makalelere ait analitik verilerin saklandığı Fast 5000, RIS ve BibTex veri setleri, WoS veri tabanından indirilmiştir. Ticari rekreasyon (*'commercial recreation'*) araştırma konusunda, WoS veri tabanından elde edilen akademik makalelere ilişkin akademik aktörlere ait tablo ve veri setleri **06.10.2024 tarihinde saat:21:24**'de indirilmiştir.

4.6. Araştırma Soru Parametrelerinin Kurgulanması

Ticari rekreasyon (*'commercial recreation'*) araştırma konusunu, uluslararası literatürde kapsamlı bir şekilde incelemek için, ilgili araştırma konusu belirlenen akademik bileşimleri çerçevesinde, performansının yanı sıra sosyal ve kavramsal yapısındaki değişim ve gelişimi açığa çıkarılmasında, cevaplarına ulaşılması istenen 8 adet soru parametresi kurgulanmıştır. Araştırmaya ilişkin, ilgili soru parametreleri aşağıda sunulmuştur.

- “ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları yayımlanma dillerine göre nasıl yapılanmıştır? (S₁)
- “ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları yayımlanma yıllarına göre nasıl yapılanmıştır? (S₂)
- “ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları araştırma alanlarına göre nasıl yapılanmıştır? (S₃)
- “ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları tarandığı indekslere göre nasıl yapılanmıştır? (S₄)

- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin ortak yazar bağlamında, yazarlar arası sosyal yapı durumu nasıl yapılanmıştır? (S₅)
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin ortak yazar bağlamında, üniversiteler arası sosyal yapı durumu nasıl yapılanmıştır? (S₆)
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin ortak yazar bağlamında, ülkeler arası sosyal yapı durumu nasıl yapılanmıştır? (S₇)
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin ortak kelime bağlamında, anahtar kelimeler arası kavramsal yapı durumu nasıl yapılanmıştır? (S₈)

S₁, S₂, S₃ ve S₄ soru parametrelerine ilişkin cevaplar; WoS veri tabanından, ilgili araştırma konusundan elde edilen **yayımlanma dili** ve **yılının** yanı sıra belirlenen **araştırma alanı** ve **taranan indeksler tablosu** verilerinin performans analizi ile ulaşılması planlanmıştır. S₅, S₆, S₇ ve S₈ soru parametrelerine ilişkin cevapların ise; **Fast 5000**, **RIS** ve **BibTex** veri setlerinin, ilgili istatistiksel analiz programlarında test ve analizleri neticesindeki sonuçlara bağlı olarak ulaşılması beklenmektedir.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bibliyometrik çalışmalara ilişkin iki farklı analiz yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar; performan analizi (Baghini vd., 2024; Moral-Muñoz vd., 2020; Denche-Zamorano vd., 2024) ve bilimsel haritalama analizi (Santana ve Cobo, 2020; Cobo vd., 2012; Murgado-Armenteros vd., 2015) şeklinde belirtilebilir. Bu analiz yöntemleri araştırmanın amacına göre, yalnızca bir ya da ikisinde yapılabilmektedir (Öztürk, 2021:39). Bu çalışmada; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makale çalışmaları üzerinde bibliyometrik analiz yöntemleri uygulanarak, kurgulanan S₁, S₂, S₃, S₄, S₅, S₆, S₇ ve S₈ soru parametrelerinin cevaplarına ulaşılması planlanmaktadır. Bu açıklamadan hareketle; araştırmanın amaçları da dikkate alınarak, her iki analiz yönteminin kullanımına yer verilmiştir. Bu bağlamda; araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen akademik bileşenlere ait tablolardaki nitelik ve miktar göstergeleri üzerinde “*performans analizi*”, Fast 5000 ile RIS ve BibTex veri setleri üzerinde ise “*bilimsel haritalama analizi*” gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya ilişkin elde edilen akademik makale çalışmaların yer aldığı veri setlerinin test ve analizlerinde, iki farklı istatistiksel analiz programı kullanılmıştır. Bunlar; **VOSviewer 1.6.16 for Microsoft Windows Systems** ve **Bibliometrix (R Studio) İstatistiksel Analiz Programlarıdır**. Fast 5000 ve RIS veri setlerinin test ve analizleri VOSviewer, BibTex veri seti test ve analizleri ise Bibliyometrix (R Studio) İstatistiksel Analiz Programında yapılmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

WoS veri tabanından, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen, akademik bileşenlere ait nitelik ve miktar göstergelerinin yer aldığı, ilgili tablolar üzerinde gerçekleştirilecek performans analizlerin anlaşılabilirliği ve gerçekleştirilebilirliğini kolaylaştırmak düşüncesiyle, ilgili tablolarda sıra numaraları düzenlemesinde “*U*”, “*Ü*”, “*V*” ve “*Y*” harf sembolleri kullanılmıştır.

1986-2023 yılları ve belirlenen diğer akademik aktörler kapsamında, uluslararası literatürde yayımlanan “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makaleler, kurgulanan sekiz soru parametre cevaplarının elde edilmesine dönük incelemeye alınmıştır. Bu bağlamda; “*ticari rekreasyon ('commercial recreation')*” araştırma konusunu, uluslararası literatürde kapsamlı bir şekilde inceleyerek performans, sosyal ve kavramsal yapı durumunu açığa çıkarmak için yapılan test ve analizler, aşağıda alt başlıklarda açıklanmıştır.

6.1. Performans Analizi

Araştırma konusunun, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde, performans durumunun açığa çıkarılması bağlamında; WoS veri tabanından veri çıktısı olarak alınan **Tablo 1, 2, 3** ve **4**, çalışmanın amaçları doğrultusunda kurgulanan soru cevaplarının elde edilebilmesi doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu bağlamda; ilgili akademik makaleler, belirlenen akademik aktörlerine ait nitelik ve miktar göstergelerine bağlı gerçekleştirilen performans analizleri ayrı alt başlıklar halinde aşağıda açıklanmıştır.

6.1.1. Yayımlanma Dili Kapsamında Performans Analizi

Araştırma konusundaki ilgili makaleler, yayımlanma dili yönündeki performansını açığa çıkarmak için, WoS veri tabanından veri çıktısı olarak ulaşılan nitelik ve miktar göstergelerinin sunulduğu Tablo 1 aşağıda verilmiştir.

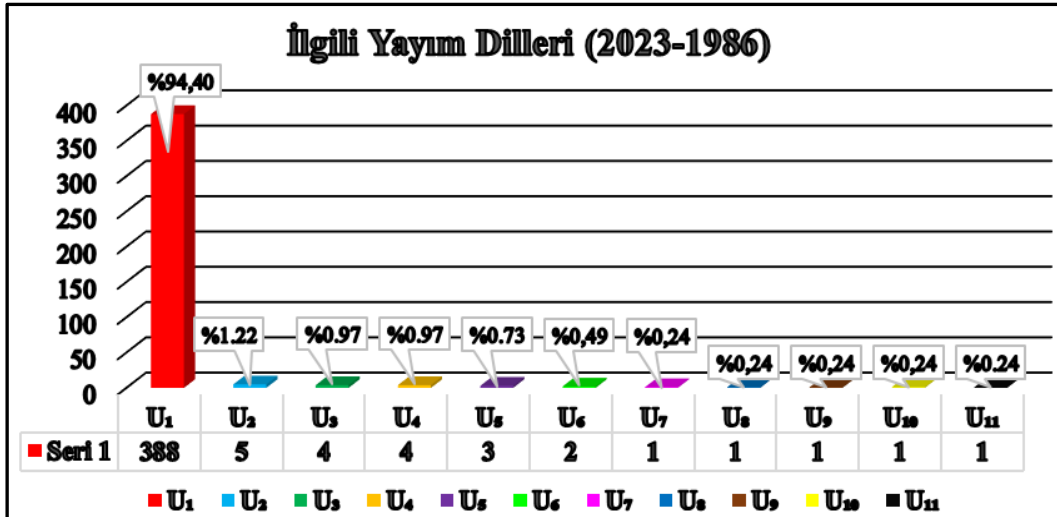
Tablo 1. İlgili Akademik Makaleler Yayımlanma Dil Durumuna Göre Dağılımı (1986-2023)

S _n	İlgili Yayımlanma Dilleri	n
U ₁	İngilizce	388
U ₂	İspanyolca	5
U ₃	Hırvatça	4
U ₄	Rusça	4
U ₅	Lehçe	3
U ₆	Portekizce	2
U ₇	Çekçe	1
U ₈	Fransızca	1
U ₉	Almanca	1
U ₁₀	İtalyanca	1
U ₁₁	Ukraynaca	1

“*Ticari rekreasyon*” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları yayımlanma dillerine göre, nasıl yapılandırıldığına ilişkin kurgulanan soru parametresi (S₁) cevaplarını elde etmek amacıyla Tablo 1 incelenmiştir. Tablo 1’de yer alan veriler üzerinde yapılan incelemede; farklı dillerde yayımlanarak, uluslararası literatüre kazandırılan “*ticari rekreasyon (commercial recreation)*” araştırma konusu odağındaki akademik makale çalışma sayısının (n=411) olduğu dikkat çekmektedir. Ancak araştırma konusunda, “*İngilizce*” dilinde yayımlanan ve uluslararası literatüre kazandırılan akademik çalışmaların, diğer yıllara göre çok daha fazla (n=388) olduğu dikkat çekmektedir.

1986 - 2023 yılları kapsamında, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda en fazla akademik makale çalışmaları, yayımlandığı dillere göre; İngilizce birinci, İspanyolca ikinci, Hırvatça üçüncü, Rusça dördüncü ve Lehçe beşinci sırada yer aldı tespit edilmiştir. Bu tespitler göz önüne alındığında, ilerleyen yıllarda da araştırma konusunda yayımlanan akademik makale çalışmalarının, “*İngilizce*” dilinde olacağı ve liderliğini sürdüreceği değerlendirilmektedir. Araştırma konusundaki ilgili akademik makalelerin, “*İngilizce*” dilinde daha fazla yayımlanmasının birçok nedenleri söylenebilir. Bunlar: a. İngilizce dilinin küresel bir dil olması; b. Birçok bilimsel dergilerin İngilizce dilinde hazırlanan bilimsel çalışmaların yayımlanmasına onay vermesi; c. Uluslararası alanda, eğitim ve öğretim faaliyeti sürdüren yükseköğretim kurumlarının İngilizce dilinde eğitim vermesi veya çok sayıda ilgili dilde ana bilim dalları (ABD)/bölümler açması vb. şeklinde belirtilebilir. “*Ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin yayımlanma dili eğilim durumunu tespit etmek için, Tablo 1’de yer alan veriler dikkate alınarak Grafik 1 oluşturulmuş ve aşağıda sunulmuştur.

Grafik 1. İlgili Akademik Makalelerin Yayımlanma Dil Durumundaki Eğilimleri (1986 - 2023)

Grafik 1 üzerinde yapılan incelemede; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda akademik makalelerin %94,40 İngilizce, %1,22 İspanyolca, %0,97 Hırvatça, %0,97 Rusça, %0,73 Lehçe, %0,49 Portekizce, %0,24 Çekçe, %0,24 Fransızca, %0,24 Almanca, % 0,24 İtalyanca ve % 0,24 Ukraynaca oluşturmaktadır. Bu tespitler ele alındığında; % **94,40** oranla en fazla “*İngilizce*” dilinde, araştırma konusu odağında, akademik makale çalışmalarının yayımlandığı fark edilmektedir. Bu bağlamda; U_2 ve U_{11} (dâhil) arasında kalan yayım dillerinde, araştırma konusunda akademik çalışmaların yapılması daha fazla bilim insanı, öğrenci, girişimci ve işletme sahiplerinin faydalanabileceği belirtilebilir. Araştırma konusundaki akademik makalelerin “*İngilizce*” dilinde yayımlanmasıyla, ilerleyen dönemlerde de diğer dillere göre daha fazla akademik makalelerin yayımlanması yönünde eğilim göstereceği belirtilebilir.

6.1.2. Taranan İndeksler Kapsamında Performans Analizi

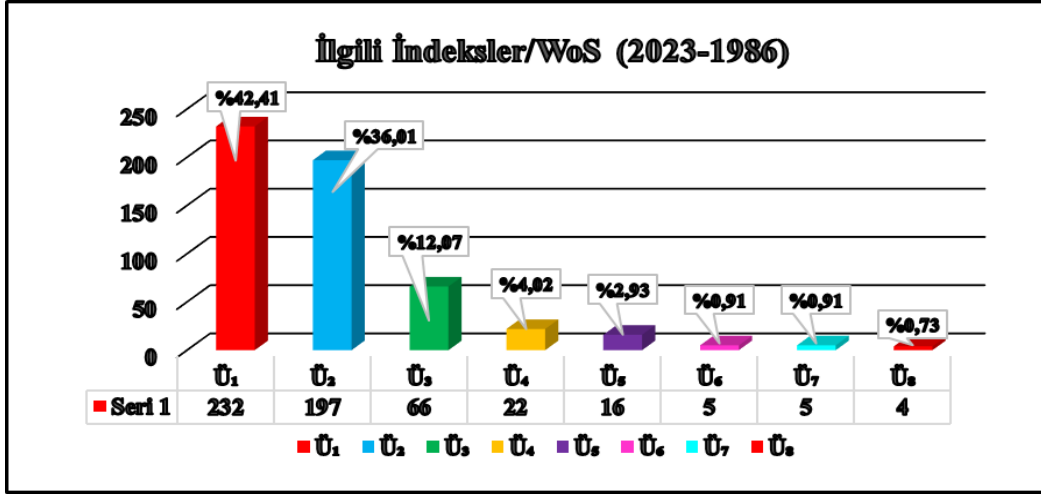
Araştırma konusundaki ilgili makaleler, taranan indeksler yönündeki performansını açığa çıkarmak için, WoS veri tabanından veri çıktısı olarak ulaşılan nitelik ve miktar göstergelerinin sunulduğu Tablo 2 aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. İlgili Akademik Makaleler Taranan İndekslere Göre Dağılımı (1986 - 2023)

Sn	İlgili İndeksler (WoS)	n
Ü ₁	Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	232
Ü ₂	Sosyal Bilimler Atf Dizini (SSCI)	197
Ü ₃	Ortaya Çıkan Kaynaklar Atf Dizini (ESCI)	66
Ü ₄	Sanat ve Beşeri Bilimler Atf Endeksi (A&HCI)	22
Ü ₅	Konferans Bildirileri Atf Dizini – Bilim (CPCI-S)	16
Ü ₆	Kitap Atf Dizini – Bilim (BKCI-S)	5
Ü ₇	Konferans Bildirileri Atf Dizini – Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler (CPCI-SSH)	5
Ü ₈	Kitap Atf Dizini – Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler (BKCI-SSH)	4

“*Ticari rekreasyon*” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları indeklendiği/tarandığı indeksler göre, nasıl yapılandırıldığına ilişkin kurgulanan soru parametresi (S_4) cevaplarını elde etmek amacıyla Tablo 2 incelenmiştir. Tablo 2’de yer alan veriler üzerinde yapılan incelemede; farklı dillerde yayımlanarak uluslararası literatüre kazandırılan, araştırma konusundaki akademi makalelerin “*BKCI-S*” ile “*CPCI-SSH*” indekslerde ($n=5$) “*BKCI-SSH*” indeksde ise ($n=4$) olmak üzere çok az indeklendiği tespit edilmiştir. Bu tespitte göre, araştırma konusunda Ü₆, Ü₇ ve Ü₈ sıra numarasında yer alan, ilgili indekslerde indeklenen dergilerde, araştırma konusunda akademik makalelerin çok az olduğu fark edilmektedir. Ancak “*SCI-EXPANDED*” ($n=232$) ve “*SSCI*” ($n=197$) indekslerde, araştırma konusunda uluslararası literatüre kazandırılan akademik makalelerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda; ilgili indekslerde indeklenen dergilerde araştırma konusu odağında daha fazla akademik makalenin yayımlandığı dikkat çekmektedir.

1986-2023 yılları kapsamında, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda en fazla akademik makale çalışmaları, tarandığı indeksler göre; “*SCI-EXPANDED*” birinci, “*SSCI*” ikinci, “*ESCI*” üçüncü, “*A&HCI*” dördüncü ve “*CPCI-S*” beşinci sırada yer aldı tespit edilmiştir. Bu tespitler göz önüne alındığında, ilerleyen yıllarda da araştırma konusunda yayımlanan akademik makale çalışmaların, özellikle “*SCI-EXPANDED*” ve “*SSCI*” indeksli dergilerde yayımlanarak indeksleneceği ve artacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda “*SCI-EXPANDED*” indeksinde, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusu odağında akademik makale çalışmalarının indeklenme/taranmada liderliğini sürdüreceği ve ön planda olacağı belirtilebilir. “*Ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki, akademik makalelerin indeklendiği indekslerdeki eğilim durumunu tespit etmek için, Tablo 2’de yer alan veriler dikkate alınarak Grafik 2 oluşturulmuş ve aşağıda sunulmuştur.

Grafik 2. İlgili Akademik Makalelerin İndekslediği İndeks Durumundaki Eğilimleri (1986 - 2023)

Grafik 2 üzerinde yapılan incelemede; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda akademik makalelerin %42,41 “*SCI-EXPANDED*”, %36,01 “*SSCI*”, %12,07 “*ESCI*”, %4,02 “*A&HCI*”, %2,93 “*CPCI-S*”, %0,91 “*BKCI-S*”, %0,91 “*CPCI-SSH*” ve %0,73 “*BKCI-SSH*” indeklerinde indekslendiği ve ilgili dergilerde yayımlandığı tespit edilmiştir.

Bu tespitler ele alındığında; %42,41 oranla en fazla “*SCI-EXPANDED*” indekste, araştırma konusu odağında akademik makale çalışmalarının indeksli dergilerde yayımlandığı fark edilmektedir. Bu bağlamda; U₂-U₈ (dâhil) arasında kalan indeklerde, araştırma konusunda akademik makalelerin bilim insanlarınca yapıldığı, ancak uluslararası literatür anlamında düşünüldüğünde çok az olduğu dikkat çekmektedir. Bu tespitlerden hareketle; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda, bilimsel makale çalışmalarının yapılması bilim insanlarının gözden kaçırdığı indeksler/indeksli dergiler olduğu belirtilebilir. 1986 - 2023 yılları kapsamında yapılan tespit ve bulgular dikkate alındığında; araştırma konusundaki akademik makalelerin “*SCI-EXPANDED*” ve “*SSCI*” indeksli/indekslenen dergilerde, uluslararası literatüre kazandırılmasında ön planda olacağı gibi, “*SCI-EXPANDED*” liderliğini sürdüreceği söylenebilir.

6.1.3. İlgili Araştırma Alanları Kapsamında Performans Analizi

Araştırma konusundaki ilgili makaleler, araştırma alanları yönündeki performansını açığa çıkarmak için, WoS veri tabanından veri çıktısı olarak ulaşılan nitelik ve miktar göstergelerinin sunulduğu Tablo 3 aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. İlgili Akademik Makaleler Araştırma Alanlarına Göre Dağılımı (1986 - 2023)

Sn	Araştırma Alanları	n	Sn	Araştırma Alanları	n
V ₁	Çevre Bilimleri Ekoloji	157	V ₂₅	Kalkınma Çalışmaları	6
V ₂	Sosyal Bilimler Diğer Konular	59	V ₂₆	Uluslararası İlişkiler	6
V ₃	Ormancılık	35	V ₂₇	Uzaktan Algılama	6
V ₄	İşletme Ekonomisi	32	V ₂₈	Zooloji	6
V ₅	Mühendislik	31	V ₂₉	Sanatlar Beşeri Bilimler Diğer Konular	5
V ₆	Şehir Çalışmaları	28	V ₃₀	Meteoroloji Atmosfer Bilimleri	4
V ₇	Deniz Tatlı Su Biyolojisi	27	V ₃₁	Telekomünikasyon	4
V ₈	Coğrafya	26	V ₃₂	Alan Çalışmaları	3
V ₉	Bilim Teknoloji Diğer Konular	26	V ₃₃	İletişim	2
V ₁₀	Su Kaynakları	23	V ₃₄	Malzeme Bilimi	2
V ₁₁	Fiziki Coğrafya	19	V ₃₅	Psikoloji	2
V ₁₂	Kamu Yönetimi	19	V ₃₆	Asya Çalışmaları	1
V ₁₃	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	17	V ₃₇	İnşaat Bina Teknolojisi	1
V ₁₄	Kamu Çevre Mesleki Sağlık	16	V ₃₈	Kültürel Çalışmalar	1
V ₁₅	Sosyoloji	16	V ₃₉	Film Radyo Televizyon	1
V ₁₆	Tarih	13	V ₄₀	Sağlık Bilimleri Hizmetleri	1
V ₁₇	Jeoloji	11	V ₄₁	Görüntüleme Bilimi Fotoğraf Teknolojisi	1

V ₁₈	Oşinografi	10	V ₄₂	Enstrümanlar Enstrümantasyon	1
V ₁₉	Tarım	9	V ₄₃	Müzik	1
V ₂₀	Bilgisayar Bilimi	9	V ₄₄	Beslenme Diyetetik	1
V ₂₁	Balıkçılık	9	V ₄₅	Operasyon Araştırması Yönetim Bilimi	1
V ₂₂	Bitki Bilimleri	9	V ₄₆	Sosyal Sorunlar	1
V ₂₃	Mimarlık	8	V ₄₇	Kadın Çalışmaları	1
V ₂₄	Toplu taşıma	7			

“Ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları araştırma alanlarına göre, nasıl yapılandığına ilişkin kurgulanan soru parametresi (S₃) cevaplarını elde etmek amacıyla Tablo 3 incelenmiştir. Tablo 3’te yer alan veriler üzerinde yapılan incelemede; farklı indeklerde, araştırma alanlarında ve dillerde yayımlanarak uluslararası literatüre kazandırılan, “ticari rekreasyon (*commercial recreation*)” araştırma konusundaki akademik makale çalışmalarının “*Asya Çalışmaları*”, “*İnşaat Bina Teknolojisi*”, “*Kültürel Çalışmalar*”, “*Film Radyo Televizyon*”, “*Sağlık Bilimleri Hizmetleri*”, “*Görüntüleme Bilimi Fotoğraf Teknolojisi*”, “*Enstrümanlar Enstrümantasyon*”, “*Müzik*”, “*Beslenme Diyetetik*”, “*Operasyon Araştırması Yönetim Bilimi*”, “*Sosyal Sorunlar*” ve “*Kadın Çalışmaları*” araştırma alanlarında çok az sayıda (n=1) yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak “*Çevre Bilimleri Ekoloji*” araştırma alanında, araştırma konusunda uluslararası literatüre kazandırılan akademik çalışmaların daha fazla sayıda (n=159) olduğu dikkat çekmektedir. Bu tespitlerin beraberinde; V₂-V₄₇ (dâhil) arasında kalan araştırma alanlarında, araştırma konusunda akademik makale çalışmalarının literatüre kazandırılmasına ilişkin sürekli artış olduğu gözlenmektedir.

1986 - 2023 yılları kapsamında, “ticari rekreasyon” araştırma konusunda en fazla akademik makale çalışmaları, araştırma alanlarına göre; Çevre Bilimleri Ekoloji birinci, Sosyal Bilimler Diğer Konular ikinci, Ormanlık üçüncü, İşletme Ekonomisi dördüncü, Mühendislik beşinci, Şehir Çalışmaları altıncı, Deniz Tatlı Su Biyolojisi yedinci, Coğrafya sekizinci, Bilim Teknoloji Diğer Konular dokuzuncu ve Su Kaynakları onuncu sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tespitler göz önüne alındığında, ilerleyen yıllarda da araştırma konusunda yayımlanan akademik makale çalışmalarının, özellikle “*Çevre Bilimleri Ekoloji*” ve “*Sosyal Bilimler Diğer Konular*” araştırma alanlarında olacağı ve artacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda “*Çevre Bilimleri Ekoloji*” araştırma alanında, “ticari rekreasyon” araştırma konusu odağında akademik makale çalışmalarının liderliğini sürdüreceği ve ön planda olacağı ifade edilebilir.

6.1.4. Yayımlanma Yılı Kapsamında Performans Analizi

Araştırma konusundaki ilgili makaleler, yayımlanma yılı (1986-2023) yönündeki performansını açığa çıkarmak için, WoS veri tabanından veri çıktısı olarak ulaşılan nitelik ve miktar göstergelerinin sunulduğu Tablo 4 aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. İlgili Akademik Makaleler Yayımlanma Yılına Göre Dağılımı (1986 - 2023)

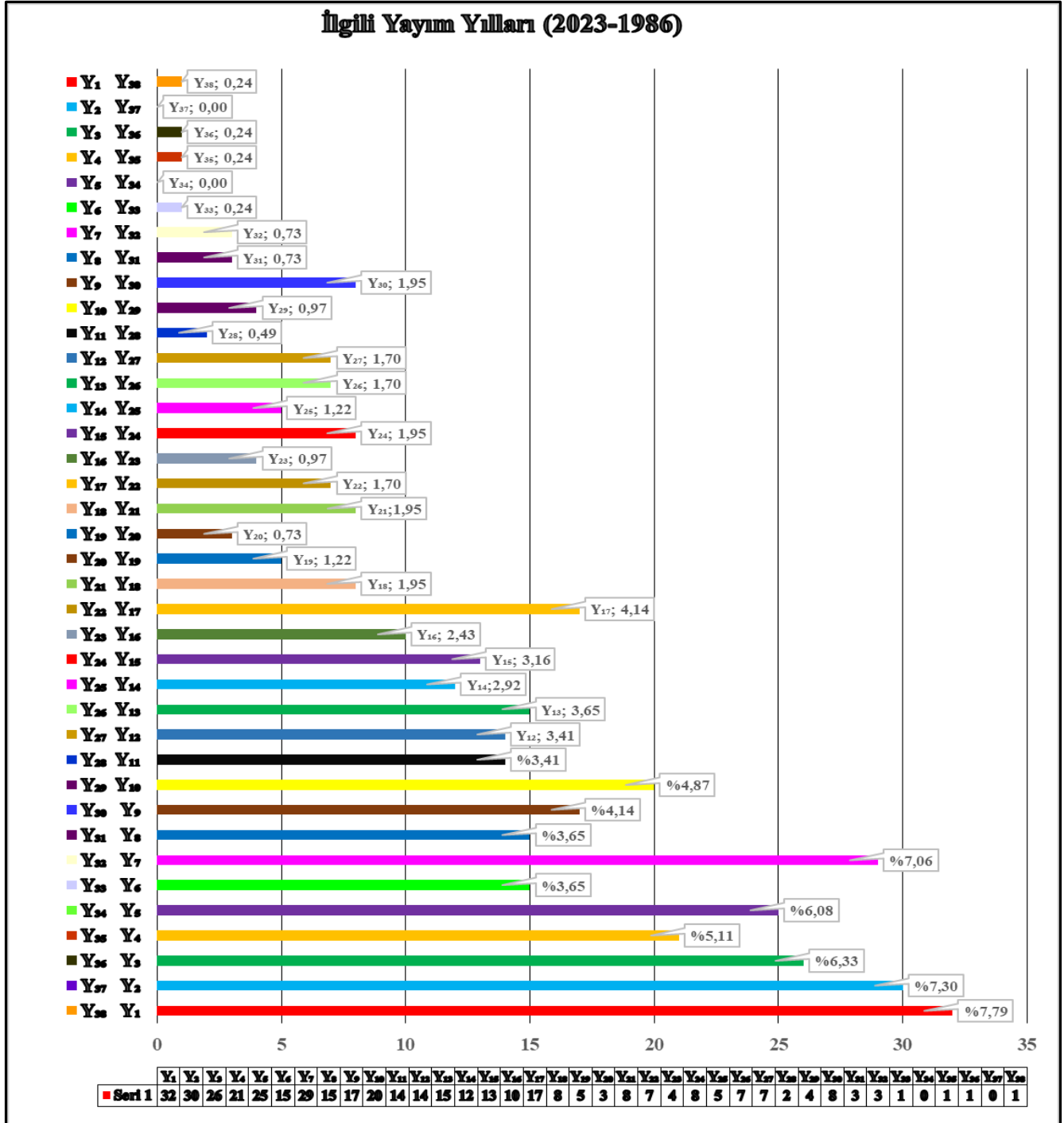
Sn	İlgili Yıllar	n	Sn	İlgili Yıllar	n	Sn	İlgili Yıllar	n	Sn	İlgili Yıllar	n
Y ₁	2023	32	Y ₁₁	2013	14	Y ₂₁	2003	8	Y ₃₁	1993	3
Y ₂	2022	30	Y ₁₂	2012	14	Y ₂₂	2002	7	Y ₃₂	1992	3
Y ₃	2021	26	Y ₁₃	2011	15	Y ₂₃	2001	4	Y ₃₃	1991	1
Y ₄	2020	21	Y ₁₄	2010	12	Y ₂₄	2000	8	Y ₃₄	1990	0
Y ₅	2019	25	Y ₁₅	2009	13	Y ₂₅	1999	5	Y ₃₅	1989	1
Y ₆	2018	15	Y ₁₆	2008	10	Y ₂₆	1998	7	Y ₃₆	1988	1
Y ₇	2017	29	Y ₁₇	2007	17	Y ₂₇	1997	7	Y ₃₇	1987	0
Y ₈	2016	15	Y ₁₈	2006	8	Y ₂₈	1996	2	Y ₃₈	1986	1
Y ₉	2015	17	Y ₁₉	2005	5	Y ₂₉	1995	4			
Y ₁₀	2014	20	Y ₂₀	2004	3	Y ₃₀	1994	8			

“Ticari rekreasyon” araştırma konusunda literatüre kazandırılan, akademik makale çalışmaları yayımlanma yıllarına göre, nasıl yapılandığına ilişkin kurgulanan soru parametresi (S₂) cevaplarını elde etmek amacıyla Tablo 4 incelenmiştir. Tablo 4’de yer alan veriler üzerinde yapılan incelemede; farklı dillerde, indeklerde ve araştırma alanlarında yayımlanarak uluslararası literatüre kazandırılan, “ticari rekreasyon (*commercial recreation*)” araştırma konusunda akademik makale çalışmaları, 1990 ve 1987 yılında yayımlanmadığı görülmüştür. Ayrıca 1986 yılından 2006 (dâhil) yılına kadar araştırma konusunda çok az akademik makale

çalışmalarının yapıldığı dikkat çekmektedir. Ancak 2023 yılında, araştırma konusunda uluslararası literatüre kazandırılan akademik çalışmaların, diğer yıllara göre daha fazla sayıda ($n=32$) olduğu dikkat çekmektedir. Bu tespitlerin beraberinde; 2007 yılından 2020 (dâhil) yılına kadar araştırma konusu odağında, akademik makale çalışmaları bazı yıllarda (2008 - 2013) önemli ölçüde düşmüş olsada, ilerleyen yıllarda artış gösterdiği gibi dalgalı (düşme-çıkma) bir eğilim izlediği tespit edilmiştir.

1986 - 2023 yılları kapsamında, “ticari rekreasyon” araştırma konusunda en fazla akademik makale çalışmaları, yayımlanma yıllarına göre; 2023 birinci, 2022 ikinci, 2017 üçüncü, 2021 dördüncü ve 2019 beşinci sırada yer aldı tespit edilmiştir. Bu tespitler göz önüne alındığında, ilerleyen yıllarda da araştırma konusunda yayımlanan akademik makale çalışmalarının artabileceği gibi, düşebileceği de söylenebilir. “Ticari rekreasyon” araştırma konusundaki, akademik makalelerin yayımlanma yılı eğilim durumunu tespit etmek için, Tablo 2’de yer alan veriler dikkate alınarak Grafik 3 oluşturulmuş ve aşağıda sunulmuştur

Grafik 3. İlgili Akademik Makalelerin Yayımlanma Yılı Durumundaki Eğilimleri (1986 - 2023)

Grafik 2 üzerinde yapılan incelemede; “ticari rekreasyon” araştırma konusunda akademik makalelerin %7,79’u 2023, %7,30’u 2022, %6,33’ü 2021, %5,11’i 2020, %6,08’i 2019, %3,65’i 2018, %7,06’sı 2017, %3,65’i 2016,

%4,11'i 2015, %4,87'si 2014, %3,41'i 2013, %3,41'i 2012, %3,65'i 2011, %2,92'si 2010, %3,16'sı 2009, %2,43'ü 2008, %4,14'ü 2007, %1,95'i 2006, %1,22'si 2005, %0,73'ü 2004, %1,95'i 2003, %1,70'i 2002, %0,97'si 2001, %1,95'i 2000, %1,22'si 1999, %1,70'i 1998, %1,70'i 1997, %0,49'u 1996, %0,97'si 1995, %1,95'i 1994, %0,73'ü 1993, %0,73'ü 1992, %0,24'ü 1991'i, %0,00'ı 1990, %0,24'ü 1989, %0,24'ü 1988, %0,00'ı 1987 ve %0,24'ü 1986 yılında yayımlanmıştır.

Bu tespitler ele alındığında; % **7,79** oranla en fazla “2023” yılında, araştırma konusu odağında akademik makale çalışmaların yayımlandığı fark edilmektedir. Bu bağlamda; $Y_{18}-Y_{38}$ (dâhil) arasında kalan yayım yıllarında, araştırma konusunda akademik çalışmaların bilim insanlarınca yapıldığı, ancak uluslararası literatür anlamında düşünüldüğünde çok az olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle; “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda, bilimsel makale çalışmaların yapılması bilim insanlarının gözdan kaçırdığı bir araştırma konusu/alanı olduğu belirtilebilir.

1986 - 2023 yılları kapsamında yapılan, tespit ve bulgular dikkate alındığında; araştırma konusundaki akademik makalelerin “2023” yılından sonraki yıllarda düşme eğiliminde olabileceği gibi, ilgili makale çalışmasının literatüre kazandırılmasıyla bilim insanlarının dikkatini çekeceği ve “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda, akademik makalelerin uluslararası literatüre kazandırılmasıyla yükselme eğilimine geçeceği belirtilebilir.

6.2. Bilimsel Haritalama Analizi

Araştırma konusunun, belirlenen akademik aktörler çerçevesinde, sosyal yapı durumunun açığa çıkarılması bağlamında; WoS veri tabanından Fast 5000, RIS ve BibTex veri setleri, çalışmanın amaçları yönünde kurgulanan sorulara ilişkin cevapların elde edilebilmesi doğrultusunda indirilmiştir. Bu bağlamda; ilgili akademik makalelerin belirlenen akademik aktörlerine ilişkin analitik verilerin yer aldığı veri setleri, ilgili analiz programına tanıtımı sağlanarak, seçilen eşik değerler doğrultusunda test edilmiştir. Test neticesinde; veri çıktısı olarak elde edilen ilgili *doğrulama tabloları, bilimsel ağ, yoğunluk, katman haritası, iş birliği ve ürekenlik dünya harita* resimlerinin yanı sıra kelime bulutu görselleri üzerinde yapılan, bilimsel haritala analizleri aşağıda açıklanmıştır.

6.2.1. Ortak Yazar Kapsamında Yazarlar Analizi

Araştırma konusundaki ilgili akademik makaleler, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde, sosyal yapı durumunu açığa çıkarma düşüncesiyle, Fast 5000 veri seti, ilgili istatistiksel analiz programına tanıtılmıştır. Fast 5000 veri seti; ortak yazar bağlamında, yazarlar analizinin gerçekleştirilebilmesine dönük eşik değerleri belirlenerek, işaretlemeler yapılmıştır. Belirlenen eşik değer ve işaretlemeler aşağıda belirtilmiştir.

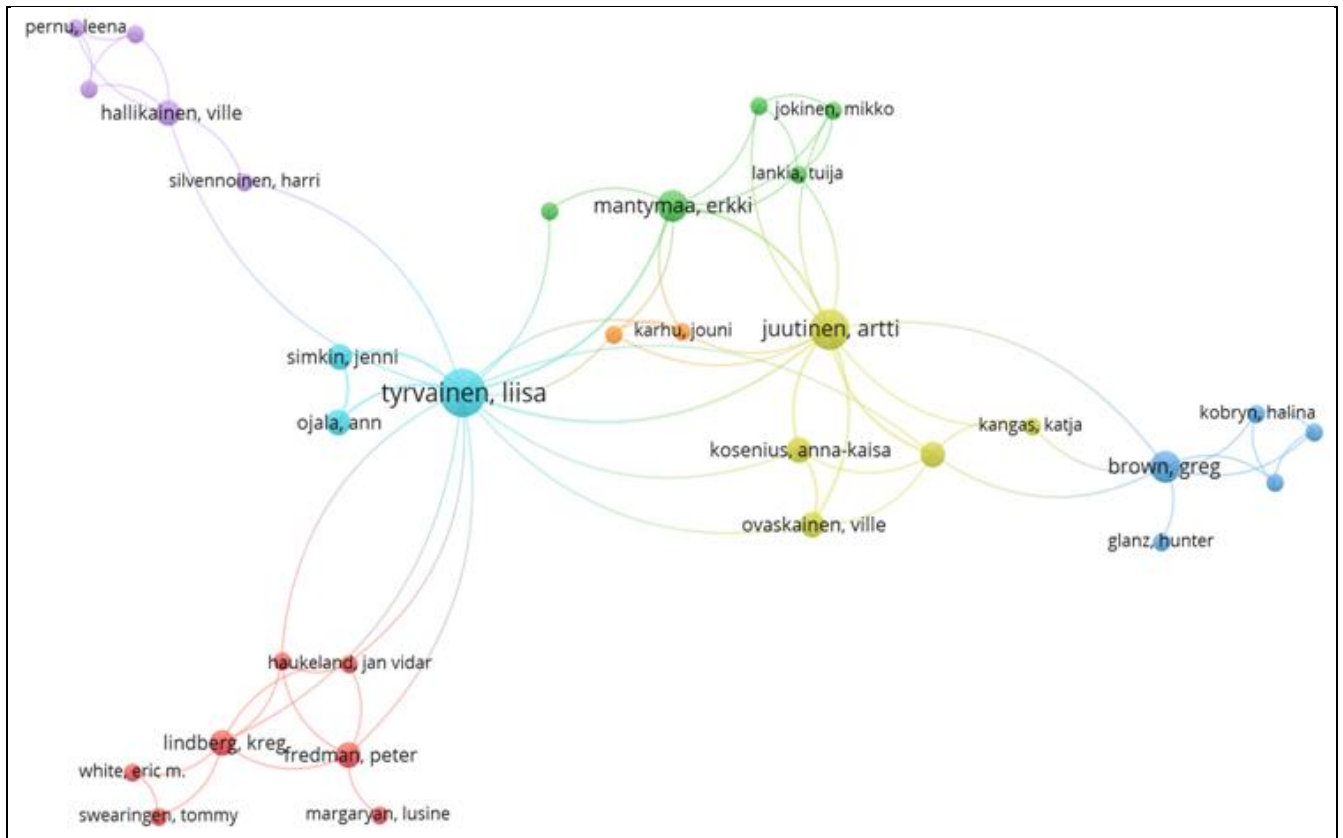
- **Analiz Türü:** Ortak yazarlık
- **Analiz Birimi:** Yazarlar
- **Sayım Metodu:** Tam sayım metodu
- **Bir Yazarın Minimum Makale Sayısı:** 1 (bir)
- **Bir Yazarın Minimum Atıf Sayısı:** 0 (sıfır)

İlgili veri seti Fast 5000, yukarıda belirtilen eşik değerleri kapsamında, test edilmiş ve toplam 1262 yazarın tamamının eşik değer sınır koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. Bu koşulu sağlayan 1262 yazarın alakalı (ilişkili) olduğu, akademik makale ve atıf sayılarının yanı sıra toplam bağlantı güç değerlerinin bulunduğu yazarlar arası doğrulama tablosu (Verif selected authors), ilgili analiz programından veri çıktısı olarak alınmıştır. Elde edilen yazarlar arası doğrulama tablosunda, ön planda yer alan ilk yirmi yazar ve sahip olduğu değerler Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Ortak Yazar Bağlamında Yazarlar Arası Doğrulama Tablosu

Selected	Author	Documents	Selected	Author	Citations	Selected	Author	Total link strength
☒	tyrvainen, liisa	7	☒	cox, s	564	☒	tyrvainen, liisa	20
☒	juutinen, artti	5	☒	jackson, l	564	☒	melstrom, richard t.	20
☒	mantymaa, erkki	3	☒	lester, np	564	☒	brassington, gary b.	20
☒	banat, im	3	☒	parkinson, ea	564	☒	cahill, madeleine	20
☒	hassan, es	3	☒	paul, aj	564	☒	divakaran, prasanth	20
☒	brown, greg	3	☒	post, jr	564	☒	entel, mikhael	20
☒	melstrom, richard t.	2	☒	shuter, bj	564	☒	freeman, justin	20
☒	pascoe, sean	2	☒	sullivan, m	564	☒	griffin, david	20
☒	zhang, jing	2	☒	walters, cj	564	☒	herzfeld, mike	20
☒	li, chenggu	2	☒	bricker, ks	387	☒	hoeke, ron	20
☒	ma, zuopeng	2	☒	kerstetter, dl	387	☒	huang, xinmei	20
☒	prowe, rachel	2	☒	pressey, rl	386	☒	jones, emlyn	20
☒	raine, kim d.	2	☒	chaloupka, frank j.	377	☒	king, edward	20
☒	wang, wei	2	☒	harper, deborah	377	☒	oke, peter	20
☒	arlinghaus, robert	2	☒	powell, lisa m.	377	☒	parker, barbra	20
☒	bentley, t	2	☒	slater, sandy	377	☒	pitman, tracey	20
☒	chalmers, d	2	☒	anderson, dm	298	☒	rosebrock, uwe	20
☒	meyer, d	2	☒	hoagland, p	298	☒	schiller, andreas	20
☒	page, s	2	☒	kaoru, y	298	☒	sweeney, jessica	20
☒	tolvanen, anne	2	☒	white, avr	298	☒	taylor, andr	20

Tablo 5’te, araştırma konusundaki akademik makaleleri literatüre kazandıran ve makale, atıf ile toplam bağlantı gücü değerleri açısından, ön planda olan ilk yirmi yazar sunulmuştur. Belirlenen eşik sınırı geçtiği tespit edilen **1262** yazarın bazılarının kendi aralarında bilimsel ağ/bağ ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle; aralarında en büyük bilimsel ağ/bağlantılılık kuran yazar (**n=32**) ve bu yazarların yer aldığı kümelerin (**n=7**) resmedildiği bilimsel ağ (solda), katman (sağda) ve yoğunluk (ortada) haritası, ilgili istatistiksel analiz programından elde edilerek ayrı ayrı aşağıda verilmiştir.

Resim 1: Bilimsel Ağ Haritası

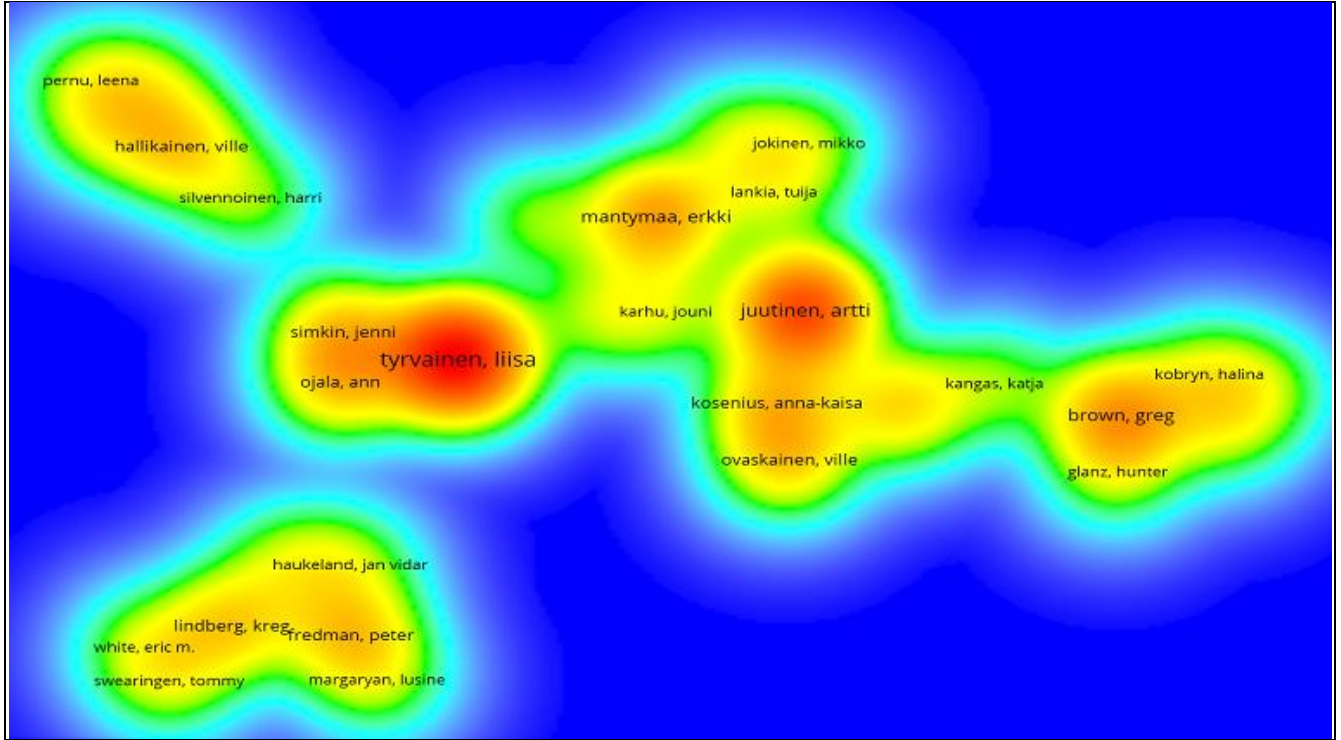
“*Ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makaleler ortak yazar bağlamında, yazarlar arası sosyal yapı durumunun nasıl yapılandığını ortaya koymak için, kurgulanan soru parametresi (**S₅**) cevaplarına ulaşmak amacıyla, yukarıda sunulan Resim 1, 2 ve 3 incelenmiş ve sonuçları aşağıda belirtilmiştir. Farklı

büyükliklerde ve aynı renklerdeki küresel şekillerden oluşan kümelerdeki yazarlar, en büyük bilimsel iş birliği/ağı kuran ve araştırma konusunda akademik makale yazan araştırmacılarıdır. Resimdeki her bir küresel şekil bir yazarı, boyutları ilgili yazarın makale sayısını, ağların inceliği ve kalınlığı ise yazarların kendi aralarındaki bilimsel iş birliğine bağlı sayı durumunu göstermektedir. Resim 1 üzerinde yapılan incelemede: Çeşitli renk ve büyüklüklerde dairesel şekillerden oluşan yazar küme (Clusters) sayısı (n=7), bağ (Link) sayısı (n=68), toplam bağlantı güç değerinin ise (n=78) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle; araştırma konusundaki akademik makalelerin hazırlanarak, uluslararası literatüre kazandırılmasında birçok yazarın (n=32) bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir.

Resim 1'deki birinci kümede (kırmızı) yazar sayısı (n=7), ikinci kümede (yeşil) yazar sayısı (n=5), üçüncü kümede (mavi) yazar sayısı (n=5), dördüncü kümede (sarı) yazar sayısı (n=5), beşinci kümede (mor) yazar sayısı (n=5), altıncı kümede (turkuaz) yazar sayısı (n=3), yedinci kümede (turuncu) yazar sayısı (n=2) olduğu tespit edilmiştir. Resim 1 ve /veya Tablo 5, göz önünde bulundurularak yapılan incelemede sonuçlara ulaşılmıştır. Makale sayısı yönünden yazarlar incelendiğinde; birinci sırada “*Tyrvainen, L.*” (n=7), ikinci sırada “*Juutinen, A.*” (n=5), üçüncü sırada “*Mantymaa, E.*” (n=3) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitler paralelinde; makale sayısında ilk üçteki yazarlar bilimsel iş birliği açısından incelendiğinde “*Tyrvainen, L.*” en çok “*Mantymaa, E.*”, “*Juutinen, A.*”, “*Sinkin, J.*” ve “*Ojala, A.*” ile bilimsel iş birliği (n=2) yaptığı tespit edilmiştir. “*Juutinen, A.*” en çok “*Mantymaa, E.*”, “*Tyrvainen, L.*”, “*Kosenius, A.K.*”, “*Tolvanen, A.*” ve “*Ovaskainen, V.*” ile bilimsel iş birliği (n=2) yaptığı tespit edilmiştir. “*Mantymaa, E.*” en çok “*Juutinen, A.*” ve “*Tyrvainen, L.*” ile bilimsel iş birliği (n=2) yaptığı tespit edilmiştir.

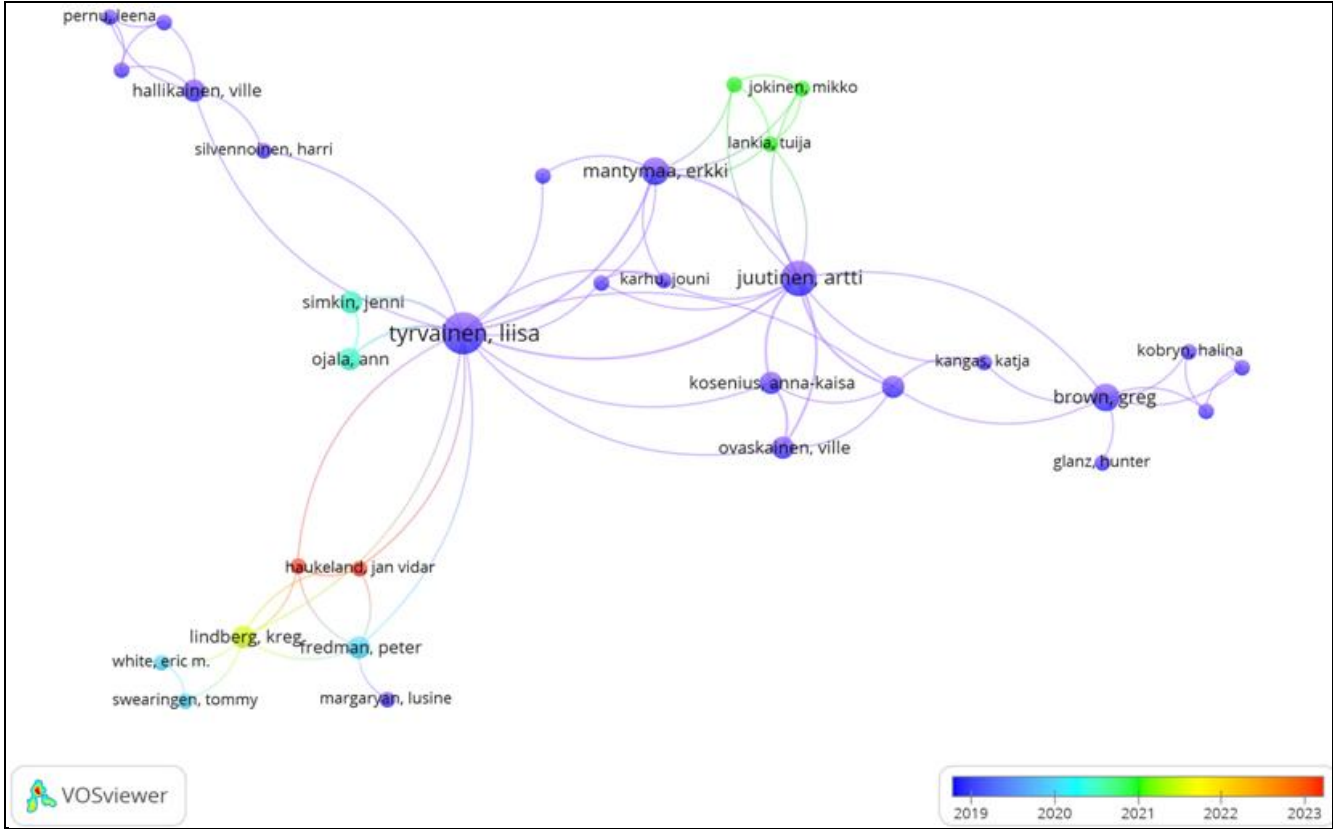
Atıf sayısı yönünden yazarlar incelendiğinde; birinci sırada “*Cox, S.*”, ikinci sırada “*Jackson, I.*”, üçüncü sırada “*Lester, N.P.*” olduğu ve her üçünün atıf sayısı (n=564) olarak tespit edilmiştir. Toplam bağlantı güç değerleri yönünden yazarlar incelendiğinde; birinci sırada “*Tyrvainen, L.*”, ikinci sırada “*Melstrom, R. T.*”, üçüncü sırada “*Brassington, G.B.*” olduğu ve her üçünün toplam bağlantı güç değeri (n=20) olarak tespit edilmiştir.

Resim 2: Bilimsel Yoğunluk Haritası

Resim 2 üzerinde yapılan incelemede; “*Hallikainen, V.*”, “*Tyrvainen, L.*”, “*Mantymaa, E.*”, “*Juutinen, A.*” “*Kosenius, A.K.*”, “*Ovaskainen, V.*”, “*Brown, G.*” “*Lindberg, K.*” ve “*Fredman, P.*” yazar isimlerinin bulunduğu bölgelerde kırmızı rengin daha fazla yoğunlaştığı gibi, ilgili yazarlar isimlerinin kalın ve daha net bir şekilde olduğu görülmektedir. Bu tespitlerden hareketle; ilgili yazarların, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makaleleri, literatüre kazandırılmasında makale, atıf, toplam bağlantı güç değerleri ve bilimsel iş birliği açısından, diğer yazarlara göre daha ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Resim 3: Bilimsel Katman Haritası

Resim 3'te, araştırma konusundaki akademik makale çalışmalarını literatüre kazandıran “yazarların”, 2019-2023 yayın yılı kapsamındaki kategorize neticelerini gösteren bilimsel katman haritası sunulmaktadır. Resimdeki farklı renklerdeki küresel şekillerin büyüklüğü, ilgili yazarın makale sayısını, şeklin rengi ise ilgili yazarların literatüre kazandırdığı akademik makalelerin yayın yılını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra kırmızı renkte gösterilen yazarlar, “ticari rekreasyon” araştırma konusunda 2019-2023 yılı kapsamında, en güncel akademik makale çalışmalarını göstermektedir. Bu tespitlerden hareketle; Resim 3'e göre, “Siegrist, D.” ve “Haukeland, J.V.” bağlamında, araştırma konusundaki akademik makalenin hazırlanarak yayımlanmasında, “Tyrväinen, L.” ile bilimsel iş birliği (ağ ilişkisi) yaparak, en güncel (2023) akademik makaleyi literatüre kazandırdığı belirtilebilir.

6.2.2. Ortak Yazar Kapsamında Üniversite/Kurumlar Analizi

Araştırma konusundaki ilgili akademik makaleler, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde, sosyal yapı durumunu açığa çıkarma düşüncesiyle, Fast 5000 veri seti ilgili istatistiksel analiz programına ikinci kez tanıtılmıştır. Fast 5000 veri seti; ortak yazar bağlamında, üniversite/kurumlar analizinin gerçekleştirilebilmesine dönük eşik değerler belirlenerek, ilgili işaretlemeler yapılmıştır. Belirlenen eşik değer ve işaretlemeler aşağıda belirtilmiştir.

- **Analiz Türü:** Ortak yazarlık
- **Analiz Birimi:** Üniversite/kurumlar
- **Sayım Metodu:** Tam sayım metodu
- **Bir Yazarın Minimum Makale Sayısı:** 1 (bir)
- **Bir Yazarın Minimum Atıf Sayısı:** 0 (sıfır)

İlgili veri seti Fast 5000, yukarıda belirtilen eşik değerleri kapsamında test edilmiş ve toplam 636 üniversite/kurumun tamamının eşik değer sınır koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. Bu koşulu sağlayan, 636 üniversite/kurumun alakalı (ilişkili) olduğu, akademik makale ve atıf sayılarının yanı sıra toplam bağlantı gücü değerlerinin bulunduğu üniversite/kurumlar arası doğrulama tablosu (Verif selected organization), ilgili analiz

programından veri çıktısı olarak alınmıştır. Elde edilen üniversite/kurumlar arası doğrulama tablosunda, ön planda yer alan ilk yirmi üniversite/kurum ve sahip olduğu değerler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Ortak Yazar Bağlamında, Üniversite/Kurumlar Arası Doğrulama Tablosu

Selected	Organization	Documents	Selected	Organization	Citations	Selected	Organization	Total link strength
☒	noaa	8	☒	univ calgary	596	☒	queensland univ technol	19
☒	us forest serv	6	☒	univ illinois	438	☒	james cook univ	18
☒	univ queensland	5	☒	penn state univ	416	☒	noaa	17
☒	univ british columbia	5	☒	univ s pacific	387	☒	univ maryland	17
☒	oregon state univ	5	☒	new s wales natl parks & wildlife serv	386	☒	norwegian univ life sci	17
☒	deakin univ	5	☒	univ british columbia	355	☒	michigan state univ	16
☒	penn state univ	5	☒	woods hole oceanog inst	308	☒	univ queensland	15
☒	colorado state univ	5	☒	massachusetts maritime acad	298	☒	loyola univ	15
☒	nat resources inst finland luke	5	☒	nanzan univ	298	☒	environm & climate change canada	15
☒	norwegian univ life sci	4	☒	univ addis ababa	274	☒	mem univ newfoundland	15
☒	texas a&m univ	4	☒	univ sydney	261	☒	monash univ	14
☒	charles univ prague	4	☒	kennesaw state univ	252	☒	leibniz inst freshwater ecol & inland fis...	14
☒	univ addis ababa	4	☒	univ forvie site	241	☒	univ new brunswick	13
☒	james cook univ	3	☒	lawrence frank & co	191	☒	acadia univ	13
☒	univ maryland	3	☒	san diego state univ	191	☒	biovers res inst	13
☒	michigan state univ	3	☒	nat resources inst finland luke	190	☒	birds canada	13
☒	leibniz inst freshwater ecol & inland fis...	3	☒	univ minnesota	185	☒	canadian wildlife serv environm & cli...	13
☒	monash univ	3	☒	oklahoma state univ	178	☒	dalhousie univ	13
☒	duke univ	3	☒	norwegian inst nat res nina	163	☒	fisheries & oceans canada	13
☒	zhejiang univ	3	☒	univ queensland	157	☒	kernon coll	13

Tablo 6'da, araştırma konusundaki akademik makalelerin literatüre kazandırılmasıyla ilişkili ve makale, atıf ile toplam bağlantı güç değerleri açısından, ön plandaki ilk yirmi üniversite/kurumlar sunulmuştur. Belirlenen eşik sınırı geçtiği belirlenen, **636** üniversite/kurumun bazılarının kendi aralarında bilimsel ağ/bağ ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle; aralarında en büyük bilimsel ağ/bağlantı ilişkisi kuran üniversite/kurum (**n=153**) ve bu üniversite/kurumların konuşlu olduğu kümelerin (**n=16**) resmedildiği bilimsel ağ (sol), katman (sağ) ve yoğunluk (orta) haritası, ilgili istatistiksel analiz programından elde edilerek ayrı ayrı aşağıda verilmiştir.

Resim 4. Bilimsel Ağ Haritası

“Ticari rekreasyon” araştırma konusundaki akademik makaleler ortak yazar bağlamında, üniversite/kurumlar arası sosyal yapı durumunun nasıl yapılandığını ortaya koymak için, kurgulanan soru parametresi (**S₆**) cevaplarına ulaşmak amacıyla, yukarıda sunulan Resim 4, 5 ve 6 incelenmiş ve sonuçları aşağıda belirtilmiştir. Farklı büyüklüklerde ve aynı renklerdeki küresel şekillerden oluşan kümelerdeki üniversiteler, en büyük bilimsel iş birliği/ağı kuran ve araştırma konusunda akademik makalelerin literatüre kazandırılmasında ilişkili üniversite/kurumlardır. Resimdeki her bir küresel şekil bir üniversiteyi/kurumu, boyutları ilgili

üniversite/kurumun ilişkili olduğu makale sayısını, ağların inceliği ve kalınlığı ise üniversite/kurumların kendi aralarındaki bilimsel iş birliği sayısını göstermektedir.

Resim 4 üzerinde yapılan incelemede: Çeşitli renk ve büyüklüklerde dairesel şekillerden oluşan üniversite/kurum küme (Clusters) sayısı (n=16), bağ (Link) sayısı (n=446), toplam bağlantı güç değerinin ise (n=453) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle; araştırma konusundaki akademik makalelerin uluslararası literatüre kazandırılmasında, birçok üniversite/kurumun (n=153) bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir. Resim 4'deki üniversite/kurumlar kümesi incelemeye alınmıştır. Birinci kümede (kırmızı) üniversite/kurum sayısı (n=14), ikinci kümede (yeşil) üniversite/kurum sayısı (n=13), üçüncü kümede (mavi) üniversite/kurum sayısı (n=12), dördüncü kümede (sarı) üniversite/kurum sayısı (n=12), beşinci kümede (mor) üniversite/kurum sayısı (n=12), altıncı kümede (turkuaz) üniversite/kurum sayısı (n=12), yedinci kümede (turuncu) üniversite/kurum sayısı (n=11), sekizinci kümede (kahverengi) üniversite/kurum sayısı (n=11), dokuzuncu kümede (pembe) üniversite/kurum sayısı (n=11), onuncu kümede (açık pembe) üniversite/kurum sayısı (n=9), on birinci kümede (açık yeşil) üniversite/kurum sayısı (n=9), on ikinci kümede (açık mavi) üniversite/kurum sayısı (n=8), on üçüncü kümede (açık sarı) üniversite/kurum sayısı (n=7), on dördüncü kümede (açık mor) üniversite/kurum sayısı (n=4), on beşinci kümede (açık turkuaz) üniversite/kurum sayısı (n=4) ve on altıncı kümede (elmas mavisi) üniversite/kurum sayısı (n=4) olduğu tespit edilmiştir.

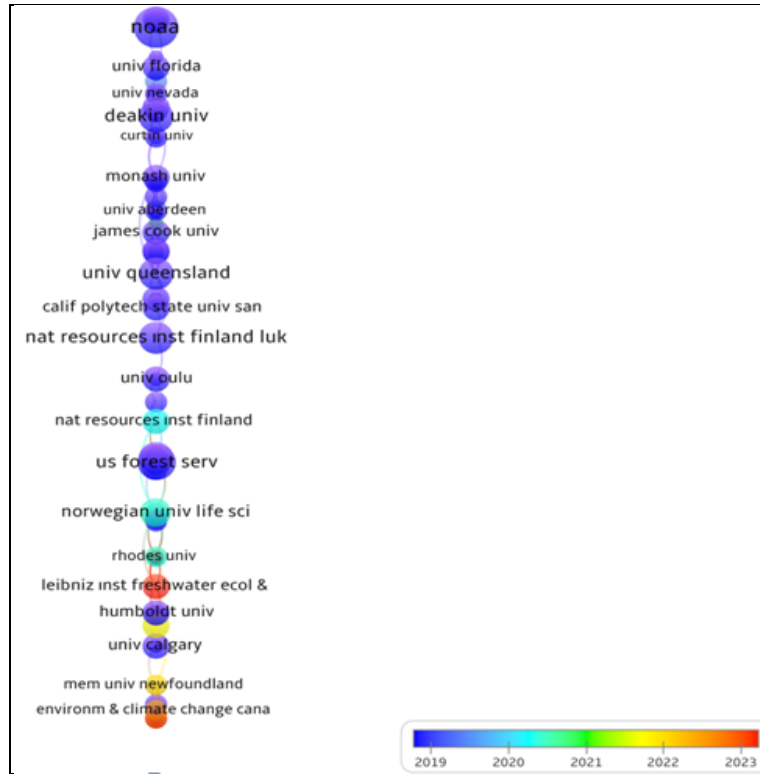
Resim 4 ve /veya Tablo 6, göz önüne alınarak yapılan incelemede sonuçlara ulaşılmıştır. Makale sayısı yönünden üniversite/kurumlar incelendiğinde; birinci sırada “Noaa” (n=8), ikinci sırada “Us Forest Serv” (n=6), üçüncü sırada “Univ Queensland” (n=3) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit paralelinde; makale sayısında ilk üçteki üniversite/kurumlar bilimsel iş birliği açısından incelendiğinde “Noaa” en çok “Univ So Maine” ve “Woods Hole Oceanog Inst” ile bilimsel iş birliği (n=2) yaptığı tespit edilmiştir. “Us Forest Serv” bağlantılı olduğu bütün üniversiteler ile eşit sayıda bilimsel iş birliği (n=2) yaptığı tespit edilmiştir. “Univ Queensland” en çok “Calif Polytech State Univ san” ile bilimsel iş birliği (n=3) yaptığı tespit edilmiştir.

Atıf sayısı yönünden üniversiteler/kurumlar incelendiğinde; birinci sırada “Univ Calgary” (n=596), ikinci sırada “Univ Illinois” (n=438), üçüncü sırada “Penn State Univ” (n=416) olduğu tespit edilmiştir. Toplam bağlantı güç değerleri yönünden üniversiteler/kurumlar incelendiğinde; birinci sırada “Queensland Univ Technol” (n=19), ikinci sırada “James Cook Univ” (n=8), üçüncü sırada “Noaa” (n=17) olduğu tespit edilmiştir.

Resim 5. Bilimsel Yoğunluk Haritası

Resim 5 üzerinde yapılan incelemede; “Noaa”, “Deakin Univ”, “Univ Queensland”, “Us Forest Serv” “Environm & Climate Change Cana” ve “Humboldt Univ” üniversite/kurum adlarının bulunduğu bölgelerde kırmızı rengin daha fazla yoğunlaştığı gibi, ilgili üniversite/kurum adlarının kalın ve daha net olduğu görülmektedir. Bu tespitten hareketle; ilgili üniversite/kurumların “ticari rekreasyon” araştırma konusundaki akademik makalelerin, literatüre kazandırılması yönündeki ilişkide makale, atıf, toplam bağlantı güç değerleri ve bilimsel iş birliği açısından diğer üniversitelere göre daha ön planda olduğuna ulaşılmıştır.

Resim 6. Bilimsel Katman Haritası

Resim 6’da, araştırma konusundaki akademik makale çalışmalarının literatüre kazandırılmasıyla ilişkili “üniversite/kurumların”, 2019-2023 yayın yılı kapsamındaki kategorize neticelerini gösteren bilimsel katman haritası sunulmaktadır. Resimdeki farklı renklerdeki küresel şekillerin büyüklüğü, ilgili üniversite/kurumun ilişkili olduğu makale sayısını, şeklin rengi ise ilgili üniversite/kurumların literatüre kazandırılmasında ilişkili olduğu akademik makalelerin yayın yılını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra kırmızı renkte gösterilen üniversite/kurum, “ticari rekreasyon” araştırma konusunda 2019-2023 yılı kapsamında, en güncel ilişkili olduğu akademik makaleleri göstermektedir. Bu bağlamda; Resim 6’ya göre, “Leibniz Inst Freshwater Ecol & Inland Fisheries” bağlamında, araştırma konusundaki akademik makalenin literatüre kazandırılması yönünde “Humboldt Univ” ile bilimsel iş birliği (ağ ilişkisi) yaparak, en güncel (2023) akademik makaleyi bilim dünyasına yansıttığı belirtilebilir.

6.2.3. Ortak Yazar Kapsamında Ülke/Bölgeler Analizi

Araştırma konusundaki ilgili akademik makaleler, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde, sosyal yapı durumunu açığa çıkarma düşüncesiyle, Fast 5000 veri seti ilgili istatistiksel analiz programına üçüncü kez, BibTex veri seti ise ilgili istatistiksel analiz programına ilk kez tanıtımı yapılmıştır. Fast 5000 veri seti; ortak yazar bağlamında, ülke/bölgeler analizinin gerçekleştirilebilmesine dönük eşik değerler belirlenerek, ilgili işaretlemeler yapılmıştır. Belirlenen eşik değer ve işaretlemeler aşağıda belirtilmiştir.

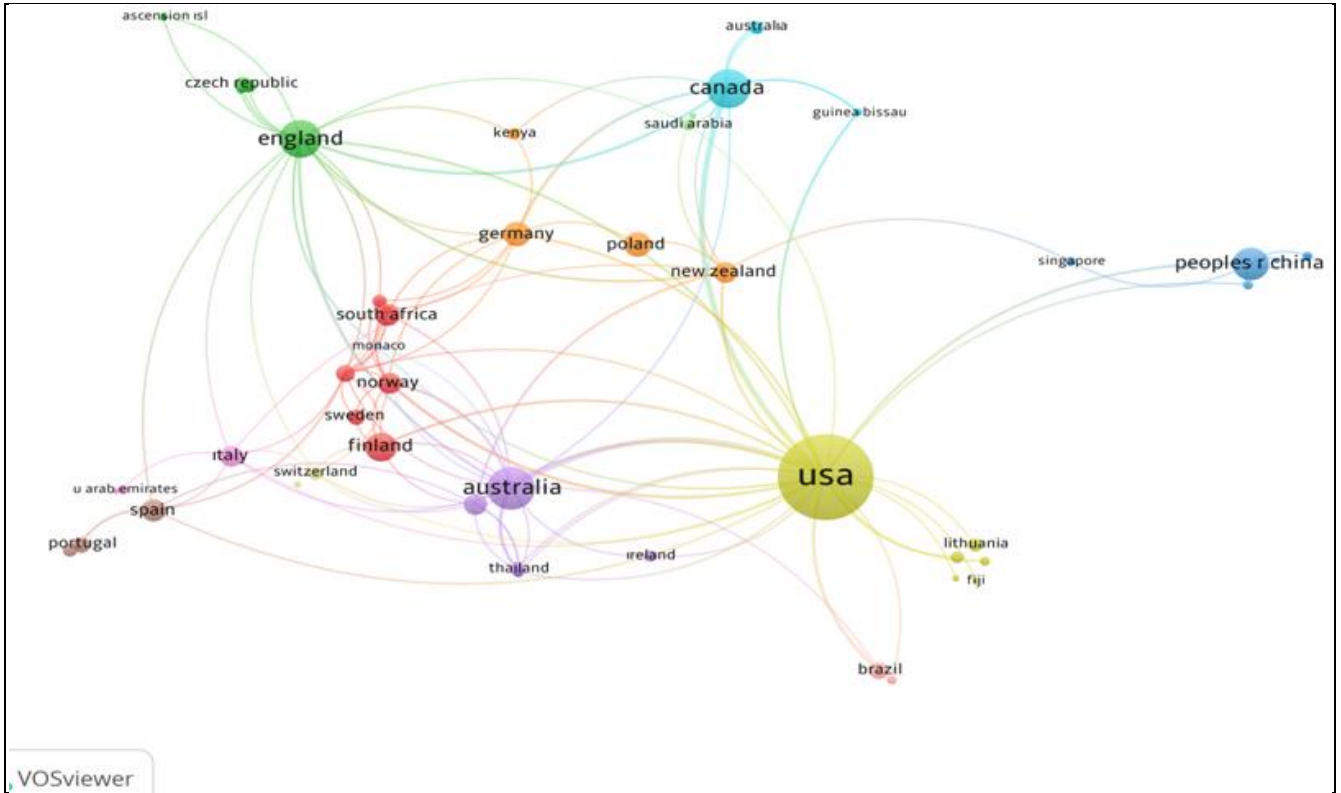
- **Analiz Türü:** Ortak yazarlık
- **Analiz Birimi:** Ülkeler/Bölgeler
- **Sayım Metodu:** Tam sayım metodu
- **Bir Yazarın Minimum Makale Sayısı:** 1 (bir)
- **Bir Yazarın Minimum Atıf Sayısı:** 0 (sıfır)

İlgili veri seti Fast 5000, yukarıda belirtilen eşik değerleri kapsamında test edilmiş ve toplam 81 ülke/bölge arasından, 54 ülke/bölgenin eşik değer sınır koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. Bu koşulu sağlayan, 54 ülke/bölgenin alakalı (ilişkili) olduğu akademik makale ve atıf sayılarının yanı sıra toplam bağlantı güç değerlerinin bulunduğu ülke/bölgeler arası doğrulama tablosu (Verif selected countries), ilgili analiz programından veri çıktısı olarak alınmıştır. Elde edilen ülke/bölgeler arası doğrulama tablosunda, ön planda yer alan ilk yirmi ülke/bölge ve sahip olduğu değerler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Ortak Yazar Bağlamında, Üniversite/Kurumlar Arası Doğrulama Tablosu

Selected	Country	Documents	Selected	Country	Citations	Selected	Country	Total link strength
☒	usa	151	☒	usa	4788	☒	usa	57
☒	australia	38	☒	canada	1397	☒	australia	30
☒	canada	31	☒	australia	1157	☒	england	25
☒	england	30	☒	england	825	☒	canada	23
☒	peoples r china	23	☒	finland	503	☒	france	14
☒	finland	17	☒	australia	442	☒	norway	13
☒	germany	13	☒	fiji	387	☒	germany	13
☒	poland	13	☒	japan	304	☒	scotland	11
☒	spain	11	☒	norway	302	☒	new zealand	11
☒	south africa	10	☒	ethiopia	274	☒	finland	8
☒	norway	9	☒	peoples r china	254	☒	italy	8
☒	new zealand	9	☒	germany	239	☒	switzerland	8
☒	scotland	9	☒	scotland	194	☒	peoples r china	7
☒	italy	9	☒	new zealand	185	☒	south africa	7
☒	france	6	☒	poland	166	☒	spain	7
☒	brazil	6	☒	czech republic	143	☒	thailand	7
☒	russia	6	☒	south korea	131	☒	netherlands	7
☒	portugal	5	☒	brazil	116	☒	brazil	5
☒	sweden	5	☒	italy	96	☒	saudi arabia	5
☒	czech republic	5	☒	south africa	94	☒	indonesia	5

Tablo 7’de, araştırma konusundaki akademik makalelerin literatüre kazandırılmasıyla ilişkili ve makale, atf ile toplam bağlantı güç değerleri açısından, ön plandaki ilk yirmi ülke/bölgeler sunulmuştur. Belirlenen eşik sınırı geçtiği belirlenen, **81** ülke/bölgenin bazılarının kendi aralarında bilimsel ağ/bağ ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle; aralarında en büyük bilimsel ağ/bağlantısı oluşturan ülke/bölge (**n=54**) ve bu ülke/bölgelerin konuştulu olduğu kümelerin (**n=13**) resmedildiği bilimsel ağ (sol), katman (sağ) ve yoğunluk (orta) haritası, ilgili istatistiksel analiz programından elde edilerek ayrı ayrı aşağıda verilmiştir.

Resim 7. Bilimsel Ağ Haritası

“Ticari rekreasyon” araştırma konusundaki akademik makaleler ortak yazar bağlamında, ülke/bölgeler arası sosyal yapı durumunun nasıl yapılandığını ortaya koymak için, kurgulanan soru parametresi (**S7**) cevaplarına ulaşmak amacıyla, yukarıda sunulan Resim 7, 8 ve 9 incelenmiş ve sonuçları aşağıda belirtilmiştir.

Farklı büyüklüklerde ve aynı renklerdeki küresel şekillerden oluşan kümelerdeki ülke/bölgeler, en büyük bilimsel iş birliği/ağı kuran ve araştırma konusunda akademik makalelerin literatüre kazandırılmasında ilişkili

ülkeler/bölgelerdir. Resimdeki her bir küresel şekil bir ülke/bölgeyi, boyutlar ilgili ülke/bölgenin ilişkili olduğu makale sayısını, ağların inceliği ve kalınlığı ise ülke/bölgenin kendi aralarındaki bilimsel iş birliği sayısını göstermektedir.

Resim 7 üzerinde yapılan incelemede: Çeşitli renklerde ve büyüklüklerde dairesel şekillerden oluşan ülke/bölge küme (Clusters) sayısı (n=13), bağ (Link) sayısı (n=131), toplam bağlantı güç değerinin ise (n=171) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle; araştırma konusundaki akademik makalelerin uluslararası literatüre kazandırılmasında, birçok ülkenin/bölgenin (n=54) bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir.

Resim 7’de yer alan ülke/bölge kümeleri incelenmeye alınmıştır. Birinci kümede (kırmızı) ülke/bölge sayısı (n=7), ikinci kümede (yeşil) ülke/bölge sayısı (n=6), üçüncü kümede (mavi) ülke/bölge sayısı (n=3), dördüncü kümede (sarı) ülke/bölge sayısı (n=6), beşinci kümede (mor) ülke/bölge sayısı (n=6), altıncı kümede (turkuaz) ülke/bölge sayısı (n=5), yedinci kümede (turuncu) ülke/bölge sayısı (n=4), sekizinci kümede (kahverengi) ülke/bölge sayısı (n=3), dokuzuncu kümede (pembe) ülke/bölge sayısı (n=3), onuncu kümede (açık pembe) ülke/bölge sayısı (n=2), on birinci kümede (açık yeşil) ülke/bölge sayısı (n=2), on ikinci kümede (açık mavi) ülke/bölge sayısı (n=2), on üçüncü kümede (açık sarı) ülke/bölge sayısı (n=2) olduğu tespit edilmiştir.

Resim 7 ve /veya Tablo 7, göz önüne alınarak yapılan incelemede sonuçlara ulaşılmıştır. Makale sayısı yönünden ülke/bölgeler incelendiğinde; birinci sırada “Amerika Birleşik Devletleri” (n=151), ikinci sırada “Avustralya” (n=38), üçüncü sırada “Kanada” (n=31) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit paralelinde; makale sayısında ilk üçteki ülke/bölgeler bilimsel iş birliği açısından incelendiğinde “Amerika Birleşik Devletleri” en çok “Avustralya” ve “Kanada” ile bilimsel iş birliği (n=9) yaptığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda “Avustralya” ve “Kanada” ülkelerinin ise en çok “Amerika Birleşik Devletleri” ile bilimsel iş birliği (n=9) yaptığı tespit edilmiştir.

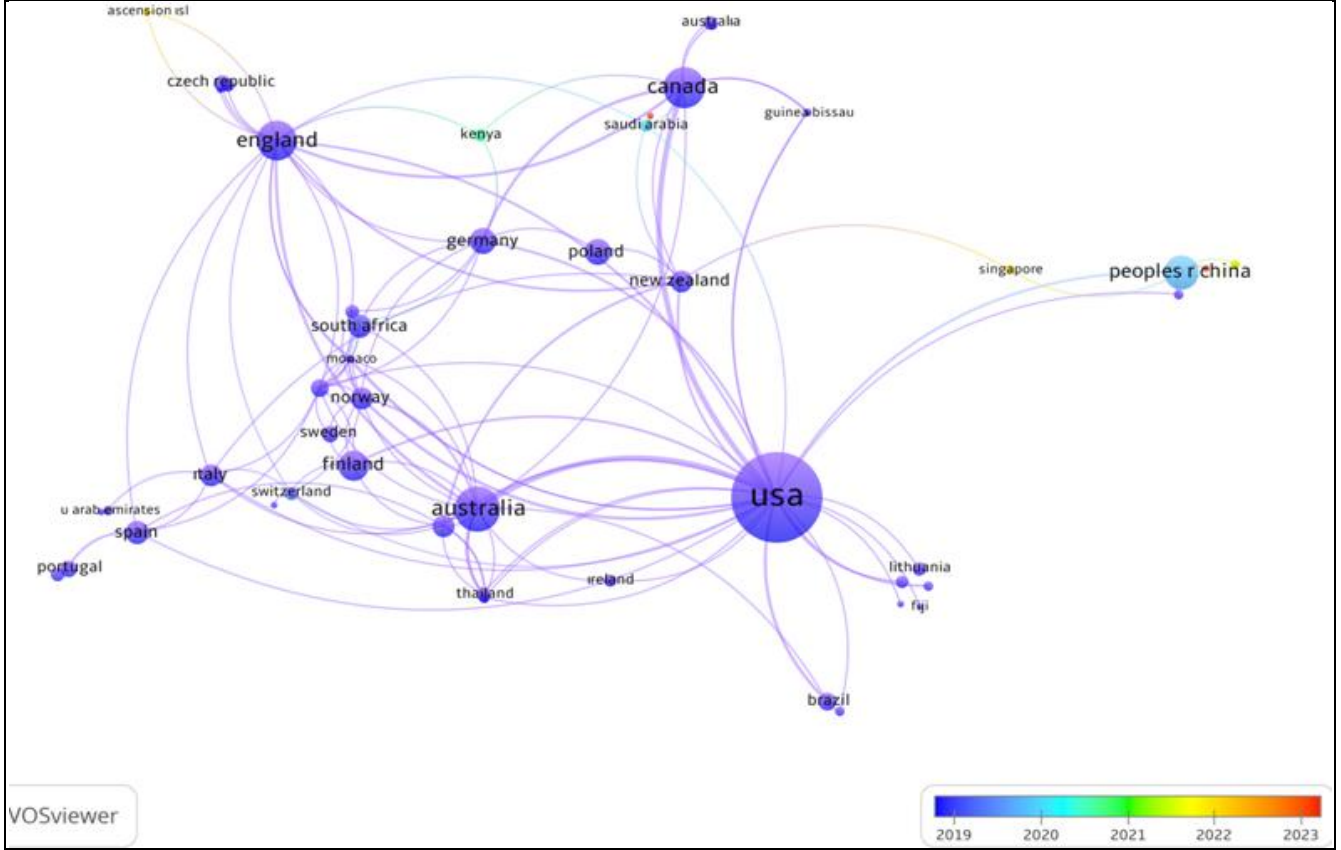
Atıf sayısı yönünden ülkeler/bölgeler incelendiğinde; birinci sırada “Amerika Birleşik Devletleri” (n=4788), ikinci sırada “Kanada” (n=1397), üçüncü sırada “Avustralya” (n=1157) olduğu tespit edilmiştir. Toplam bağlantı güç değerleri yönünden ülkeler/bölgeler incelendiğinde; birinci sırada “Amerika Birleşik Devletleri” (n=57), ikinci sırada “Avustralya” (n=30), üçüncü sırada “İngiltere” (n=25) olduğu tespit edilmiştir.

Resim 8. Bilimsel Yoğunluk Haritası

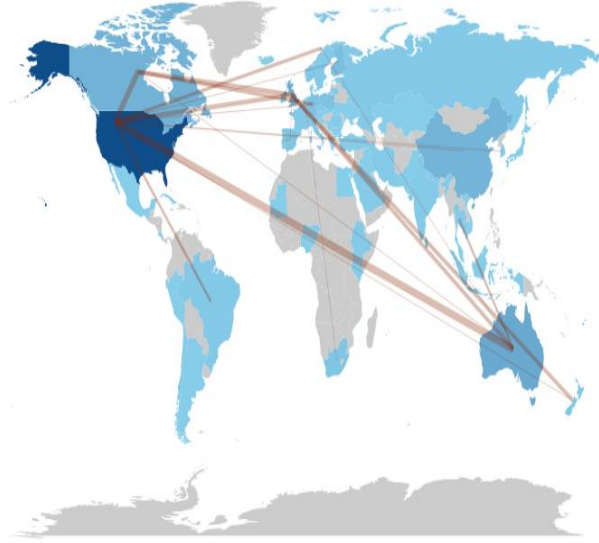
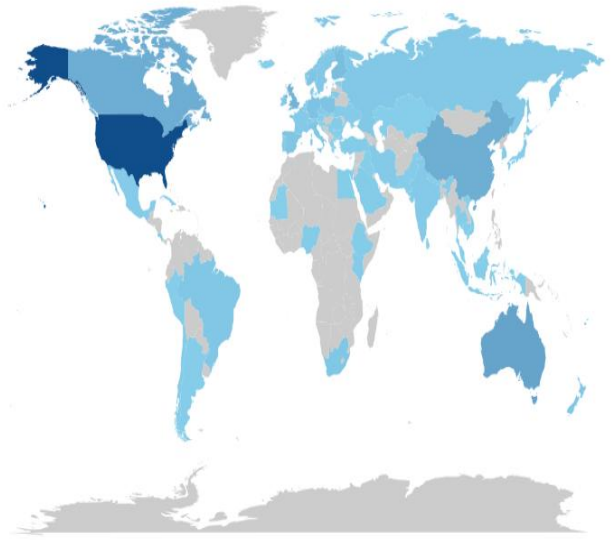
Resim 8 üzerinde yapılan incelemede; Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Çin Halk Cumhuriyeti, Kanada ve Avustralya ülke/bölge adlarının bulunduğu bölgelerde sarı/açık sarı rengin daha fazla yoğunlaştığı gibi, ilgili ülke/bölge adlarının kalın ve daha net olduğu görülmektedir. Bu tespitten hareketle; ilgili ülke/bölgelerin “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin, literatüre kazandırılması yönündeki ilişkide makale, atıf, toplam bağlantı güç değerleri ve bilimsel iş birliği açısından diğer ülkelere/bölgelere göre daha ön planda olduğu tespit edilmiştir.

Resim 9. Bilimsel Katman Haritası

Resim 9’da, araştırma konusunda akademik makale çalışmalarının literatüre kazandırılmasıyla ilişkili “ülke/bölgelerin”, 2019-2023 yayın yılı kapsamındaki kategorize neticelerini gösteren, bilimsel katman haritası sunulmaktadır. Resimdeki farklı renklerdeki küresel şekillerin büyüklüğü, ilgili ülke/bölgenin ilişkili olduğu makale sayısını, şeklin rengi ise ilgili ülke/bölgelerin literatüre kazandırılmasında ilişkili olduğu akademik makalelerin yayın yılını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra kırmızı renkte gösterilen ülke/bölge, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda 2019-2023 yılı kapsamında, en güncel ilişkili olduğu akademik makaleleri göstermektedir. Bu bağlamda Resim 9’a göre “Mısır” ve “Belçika” bağlamında, araştırma konusundaki akademik makalenin literatüre kazandırılması yönünden sırayla Suudi Arabistan, Çin Halk Cumhuriyeti ile bilimsel iş birliği (ağ ilişkisi) yaparak, en güncel (2023) akademik makaleyi akademi dünyasına kazandırdığı belirtilebilir.

“*Ticari rekreasyon*” araştırma konusunda ülkelerin bilimsel iş birliği ve bilimsel üretkenliğini tespit etmek için, WoS veri tabanından indirilen BibTex veri seti, Bibliyometrix R Studio istatistiksel analiz programında belirlenen eşik sınırı kapsamında (önde gelen ilk 50 ülke) test edilmiştir. Test neticesinden, ilgili analiz programdan veri çıktısı olarak elde edilen Resim 10 ve 11 aşağıda verilmiştir.

Resim 10. Ülkelerin İş Birliği Dünya Haritası**Resim 11.** Ülkelerin Bilimsel Üretkenlik Dünya Haritası

Resim 10'da sunulan, iş birliği dünya haritası üzerinde yapılan incelemede; Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore, Brezilya, Kanada, Güney Afrika, Norveç, Finlandiya, İngiltere, Portakiz, İspanya, Almanya ve Hollanda ülkelerinin kendi aralarında bilimsel iş birliği ağının olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Avustralya, Kanada, İngiltere, Norveç, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore, Finlandiya ve Brezilya ülkeleri ile bilimsel iş birliği yaptığı dikkat çekmektedir. İngiltere'nin de Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Yeni Zelanda ve İspanya ülkeleri ile bilimsel iş birliği yaptığı görülmektedir. Bu tespitlerin paralelinde Kanada'nın ise Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Avustralya ülkeleri ile bilimsel iş birliği yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Avustralya'nın da Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Tayland, Norveç ve Kanada ülkeleri ile bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda; "ticari rekreasyon" araştırma konusunda akademik makalelerin uluslararası literatüre kazandırılmasında, ilgili ülkelerin bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir.

Resim 11'de sunulan, bilimsel üretkenlik dünya haritası üzerinde yapılan incelemede; Dünya haritasındaki bazı ülkelerin sınırları dâhilinde lacivert renk (koyu veya açık olma) durumu, diğer ülkelere göre daha yoğun/koyu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda; "ticari rekreasyon" araştırma konusunda, akademik makale çalışmalarının uluslararası literatüre kazandırılmasındaki ilişkisi yönünden Amerika Birleşik Devletleri ilk, Avustralya ikinci, Kanada üçüncü, Çin Halk Cumhuriyeti dördüncü ve İngiltere beşinci sırada olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda; "ticari rekreasyon" araştırma konusu odağındaki akademik makalelerin, literatüre kazandırılması yönündeki bilimsel üretkenliği Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Kanada, Çin Halk Cumhuriyeti ve İngiltere diğer ülkelere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

6.2.4. Ortak Kelime Kapsamında Yazar Anahtar Kelime Analizi

Araştırma konusundaki ilgili akademik makaleler, belirlenen akademik aktörleri çerçevesinde, kavramsal yapı durumunu açığa çıkarma düşüncesiyle, RIS veri seti ilk kez, BibTex veri seti ise ilgili istatistiksel analiz programında ikinci kez tanıtılmıştır. RIS veri seti; ortak kelime bağlamında, anahtar kelimeler analizinin gerçekleştirilebilmesine dönük, eşik değerleri belirlenerek, ilgili işaretlemeler yapılmıştır. Belirlenen eşik değer ve işaretlemeler aşağıda belirtilmiştir.

- **Analiz Türü:** Ortak kelime
- **Analiz Birimi:** Anahtar Kelimeler
- **Sayım Metodu:** Tam sayım metodu
- **Bir Anahtar Kelimenin Minimum Kullanım Sayısı:** 2 (iki)

İlgili veri seti RIS, yukarıda belirtilen eşik değerleri kapsamında test edilmiş ve toplam 2388 anahtar kelime arasından, 401 anahtar kelimenin eşik değer sınır koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. Bu koşulu sağlayan 401

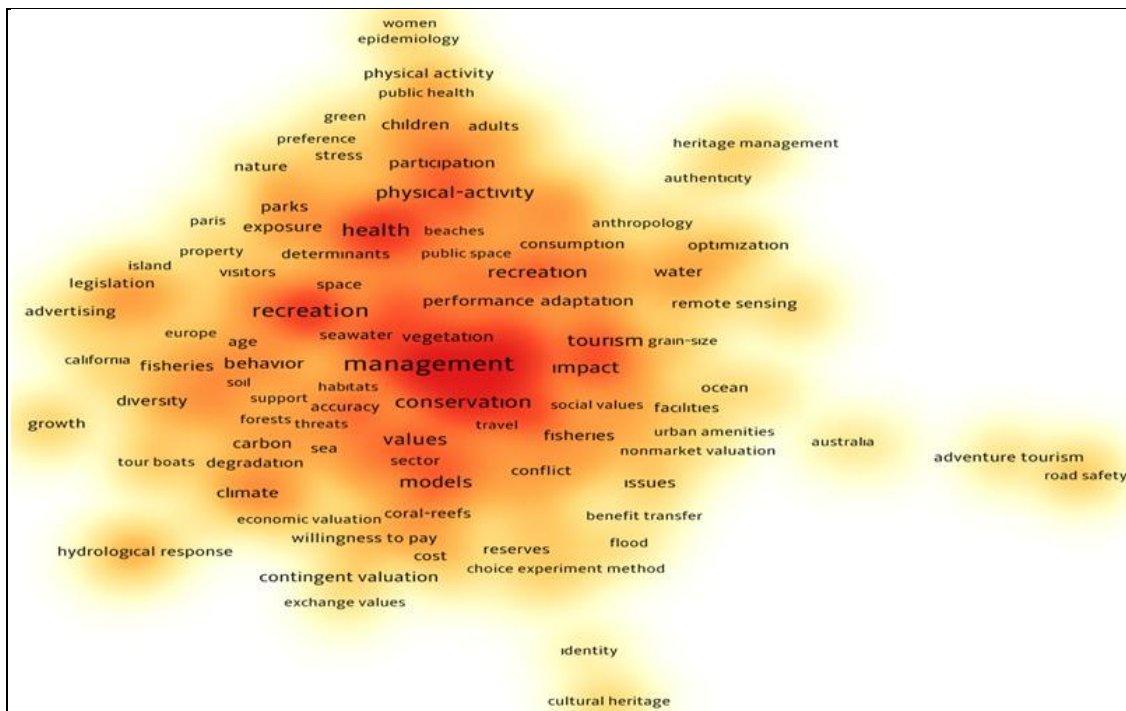
“Ticari rekreasyon” araştırma konusundaki akademik makaleler ortak kelime bağlamında, anahtar kelimeler arası kavramsal yapı durumunun nasıl yapılandığını ortaya koymak için, kurgulanan soru parametresi (S₈) cevaplarına ulaşmak amacıyla, yukarıda sunulan Resim 12, 13 ve 14 incelenmiş ve sonuçları aşağıda belirtilmiştir. Farklı büyüklüklerde ve aynı renklerdeki küresel şekillerden oluşan kümelerdeki anahtar kelimeler, kullanım/tekrarlanmalarına bağlı en büyük bilimsel iş birliği/ağı oluşturan ve araştırma konusundaki akademik makalelerdeki anahtar kelimelerdir. Resimdeki her bir küresel şekil bir anahtar kelimeyi, boyutlar ilgili anahtar kelimenin tekrarlanma/kullanım sayısını, ağların inceliği ve kalınlığı ise anahtar kelimelerin birlikte/kendi aralarındaki ilişkisi bağlamındaki bilimsel iş birliği sayısını göstermektedir.

Resim 12 üzerinde yapılan incelemede: Çeşitli renklerde ve büyüklüklerde dairesel şekillerden oluşan anahtar kelime küme (Clusters) sayısı (n=14), bağ (Link) sayısı (n=3286), toplam bağlantı güç değerinin ise (n=3655) olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle; araştırma konusunda uluslararası literatüre kazandırılan akademik makalelerde, çok sayıda anahtar kelimenin (n=399) tekrarlanma/kullanımlarına bağlı bilimsel iş birliği yaptığı tespit edilmiştir.

Resim 12’deki anahtar kelime kümeleri incelemeye alınmıştır. Birinci kümede (kırmızı) anahtar kelime sayısı (n=46), ikinci kümede (yeşil) anahtar kelime sayısı (n=41), üçüncü kümede (mavi) anahtar kelime sayısı (n=40), dördüncü kümede (sarı) anahtar kelime sayısı (n=35), beşinci kümede (mor) anahtar kelime sayısı (n=31), altıncı kümede (turkuaz) anahtar kelime sayısı (n=31), yedinci kümede (turuncu) anahtar kelime sayısı (n=27), sekizinci kümede (kahverengi) anahtar kelime sayısı (n=26), dokuzuncu kümede (pembe) anahtar kelime sayısı (n=25), onuncu kümede (açık pembe) anahtar kelime sayısı (n=25), on birinci kümede (açık yeşil) anahtar kelime sayısı (n=23), on ikinci kümede (açık mavi) anahtar kelime sayısı (n=22), on üçüncü kümede (açık sarı) anahtar kelime sayısı (n=18) ve on dördüncü kümede (açık mor) anahtar kelime sayısı (n=9) olduğu tespit edilmiştir.

Resim 12 ve /veya Tablo 8 göz önüne alındığında yapılan incelemede sonuçlara ulaşılmıştır. Kullanım/tekrarlanma sayısı yönünden anahtar kelimeler incelendiğinde; birinci sırada “management” (n=41), ikinci sırada “recreation” (n=26), üçüncü sırada “conservation” (n=22), dördüncü sırada “perceptions” ve beşinci sırada “health” olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit paralelinde; kullanım/tekrarlanma sayısında ilk beşteki anahtar kelimeler arasındaki bilimsel iş birliği açısından incelendiğinde, “management” anahtar kelimesi en çok “recreation”, “conservation”, “tourism” ve “recreation” (n=4) ile “conservation” en çok “management” (n=4) ile “perceptions” en çok “models”, “values” ve “environment” ile “health” en çok “physical-activity” (n=5) ile birlikte kullanılarak bilimsel iş birliği (bağ) ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kullanım/tekrarlanmaları bağlamında, anahtar kelimelerin kullanımlarındaki toplam bağlantı güç değerleri incelendiğinde; birinci sırada “management” (n=197), ikinci sırada “conservation” (n=148), üçüncü sırada “perceptions” (n=114), dördüncü sırada “physical-activity” (n=101) ve beşinci sıra “recreation” (n=100) olduğu tespit edilmiştir.

Resim 13. Bilimsel Yoğunluk Haritası

Resim 15. Anahtar Kelime Kapsamında

Resim 16. Başlık Kapsamında

Resim 17. Özet Kapsamında

Resim 15’de sunulan anahtar kelime (keyword) kapsamındaki kelime bulutu üzerinde yapılan incelemede; kullanım/tekrarlanma sayıları açısından “management” ilk, “conservation” ikinci, “perceptions” üçüncü, “health” dördüncü, “physical-activity” beşinci, “impacts” altıncı, “model” yedinci, “recreation” sekizinci, “biodiversity” dokuzuncu ve “values” onuncu sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda; “ticari rekreasyon” araştırma konusunda, literatüre kazandırılan akademik makalelerde en çok “management”, “conservation”, “perceptions”, “health” ve “physical-activity” anahtar kelimelerin kullanıldığına ulaşılmıştır. Aynı zamanda araştırma konusundaki akademik makalelerin, ilgili anahtar kelimeler çerçevesinde/alanında daha fazla yayımlandığı belirtilebilir.

Resim 16’de sunulan başlık (Title/topic) kapsamındaki kelime bulutu üzerinde yapılan incelemede; kullanım/tekrarlanma sayıları açısından “recreation” ilk, “management” ikinci, “urban” üçüncü, “study” dördüncü, “recreational” beşinci, “commercial” altıncı, “forest” yedinci, “tourism” sekizinci, “analysis” dokuzuncu ve “coastal” onuncu sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda; “ticari rekreasyon” araştırma konusunda, literatüre kazandırılan akademik makalelerin başlıklarında en çok “recreation”, “management”, “urban”, “study” ve “recreational” kelimelerin kullanıldığına ulaşılmıştır. Aynı zamanda araştırma konusundaki akademik makale başlıkları adı altında daha fazla yayımlandığı belirtilebilir.

Resim 17’de sunulan özet (abstract) kapsamındaki kelime bulutu üzerinde yapılan incelemede; “commercial” ilk, “recreation” ikinci, “management” üçüncü, “study” dördüncü, “water” beşinci, “land” altıncı, “recreational” yedinci, “data” sekizinci, “development” dokuzuncu ve “forest” onuncu sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda; “ticari rekreasyon” araştırma konusunda, literatüre kazandırılan akademik makalelerin özetlerinde en çok “commercial”, “recreation”, “management”, “study” ve “water” kelimelerin kullanıldığına ulaşılmıştır. Aynı zamanda araştırma konusundaki akademik makale özetlerinde, ilgili kelimelere ilişkin veri, bulgu ve bunlara ilişkin sonuçların açıklamalarına daha fazla verildiği ifade edilebilir.

7. SONUÇ

Günümüzde çok sayıda işletmeler bulunmakta ve farklı alanlarda faaliyetlerini yürütmektedir. Rekreasyon ve turizm işletmelerinde bu işletmeler arasındadır. Her iki işletme bir hizmet işletmesi olmakla birlikte, müşterilerine sunmuş oldukları çok sayıda hizmetler benzerdir ve aynıdır. İlgili her iki işletme, müşterilerine sunmuş olduğu hizmet karşılığında belirli bir ücret almaktadır. Bu işletmelerin, müşterilerine sunduğu hizmetler bir rekreasyon etkinliği olarak bilinmektedir. Rekreasyon ve turizm işletmeleri, faaliyet gösterdiği sektör anlamında, müşterilerine sunmuş olduğu hizmetler karşılığının bir ücrete dayanması ticari rekreasyon olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda; “ticari rekreasyon” araştırma konusu odağında, uluslararası literatüre kazandırılan akademik makale çalışmalarını performans açısından ve sosyal ile kavramsal yapısını kapsamlı bir şekilde incelemek maksadıyla bu çalışma yürütülmüştür.

“Ticari rekreasyon” araştırma konusunda, çok sayıda nitelik ve nicelik yönünden birçok verilerle bulgulara ulaşılmıştır. “Ticari rekreasyon” araştırma konusuna bağlı olarak, ilgili ülke ekonomisine, istihdamına, sosyal, kültürel, toplumsal vb. açılardan rekreasyonun oldukça fazla düzeyde fayda sağlamaktadır. “Ticari rekreasyon”

konusunda yapılan bu çalışmada en önde gelen ülkenin “*Amerika Birleşik Devletleri*” olması bunun bir göstergesi olabilir. Bu nedenle “*Amerika Birleşik Devletleri*” ülkesi dünyada birçok insanın gitmek, yaşamak, orada olmak veya çalışma düşüncesinde olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda; ticari rekreasyon anlamında faaliyet gösteren turizm ve rekreasyon işletmelerinin, bir ülke için ne kadar önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle; ticari rekreasyon kapsamında faaliyet gördüren işletmelerin yaygınlaştırılmasının yanı sıra ilgili kamu kurumlarına önemli görevler düştüğü belirtilebilir. İlgili işletmelere ekonomik, hukuk, yatırım vb. açılardan destek vermesi ve artırılması gerektiği düşünülebilir.

Araştırma konusunda yapılan bütün test ve analizler neticesinde ulaşılan bulgu ve sonuçlardan hareketle ilgili taraflara bir takım öneriler sunulabilir. Bu bağlamda; bilim dünyasındaki araştırmacılara/yazarlara, üniversite/kurumlara ve özel sektöre bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler aşağıda verilmiştir. Bu kapsamda “*Araştırmacılara/Yazarlara*” olan öneriler şunlardır;

- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusu hakkında ilgili istatistiksel analizlere bağlı bilimsel çalışmaların az olduğundan, bu konu hakkında nitel ve nicel çalışmaların uluslararası literatüre kazandırılması
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusuna ilişkin diğer çalışmaların (bildiri, kitap, tez vb.), WoS, Scopus, Google Scholar, Dimensions vb. veri tabanlarına bağlı bibliyometrik analizlerinin yapılması
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki akademik makalelerin yayımlanma dili kapsamında, öne çıkan “İngilizce” dili dışında kalan U₂-U₁₁ (dahil) arasındaki diğer yayımlanma dilleri kapsamında da akademik makale/bilimsel çalışmaların literatüre kazandırılması
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda öne çıkan araştırma alanları dışında kalan V₁₉-V₄₇ (dahi) arasındaki araştırma alanları kapsamında bilimsel makale/çalışmaların literatüre kazandırılması
- İlgili bilimsel çalışmada, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda önde gelen bilim insanları, üniversiteler ve ülkeler tespit edilmiştir. “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda ilerleyen dönemlerde yapacakları bilimsel çalışmalardan faydalanmaları
- İlgili araştırma konusunda, literatüre kazandırılan akademik makalelerin tarandığı indeks açısından öne çıkan indeksler dışında kalan Ü₂-Ü₈ (dahil) diğer indeksler kapsamında/indekslenen dergilerin araştırma kategorilerinde akademik makale/çalışmaların yapılması
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda öne çıkan anahtar kelimeler dışında kalan, anahtar kelimeler odağında/merkezli bilimsel çalışmaları literatüre kazandırmaları yönünde eğilim göstermeleri.

Araştırma neticesinde “*Üniversite/Kurumlara*” olan öneriler şunlardır;

- Turizm ve rekreasyon işletmelerin ülke ekonomisi ve istihdam üzerinde etkisi dikkate alındığında, “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda bilimsel makale, sempozyum vb. çalışmaların artırılması yönünde bilim insanların teşvik edilmesi
- “*ticari rekreasyon*” kapsamında faaliyet gösteren işletmelerin faaliyetlerini destekleyici ekonomik destek, teşvik, ödüllendirme vb. girişimlerde ilgili kurumların bulunması
- “*ticari rekreasyon*” anlamında faaliyet sürdüren işletmeler ile üniversiteler birlikte turizm ve rekreasyonu tanıtıcı ve yaygınlaştırıcı sempozyum, toplantı, etkinlik, tanıtım vb. girişimlerde bulunması
- Turizm ve rekreasyon işletmelerinde, ilgili üniversitelerde eğitim ve öğretim görevi öğrencilerin yetişmesi, eğitilmesi ve uygulamalar yapılması konusunda sözleşmeler, anlaşmalar, protoller yaparak, en iyi rekreasyon, turizm yöneticileri, uzmanları ve rehberlerin yetişmesine aracılık etmesi
- Ticari rekreasyon olarak faaliyet gösteren işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve diğer ülkedeki işletmelerle rekabet edebilemsi/lideri olabilmesi için, ilgili kurumların teşvik, teknik, personel, ekonomik kaynak, hukuki düzenlemelerle destek vermesi

Araştırma sonucunda “*Özel Sektöre*” olan öneriler şunlardır;

- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusundaki bilimsel çalışmalarda, verimli ve etkili olan bilim insanların bilgilerinden, düşüncelerinden ve fikirlerinden rekreasyon ve turizm işletmelerin faydalanması.
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda, önde gelen üniversiteler ile turizm ve rekreasyon işletmelerin birlikte işletmelerini ve faaliyet gösterdiği bölge veya kentin tanıtılmasını sağlayabilir.

- “*ticari rekreasyon*” araştırma konusunda önde gelen ülkelerdeki ticari rekreasyon kapsamında faaliyet gösteren işletmelerdeki çalışma ve uygulamaları incelemesi veya örnek alması.
- “*ticari rekreasyon*” araştırma konularında, önde gelen üniversite öğrencilerin daha iyi eğitim ve öğretim aldığı düşüncesiyle, ilgili turizm ve rekreasyon işletmelerin öğrencilere istihdam sağlanması şeklinde belirtilebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AHMAD, Paras, ASIF, Jawaad Ahmed, ALAM, Mohammad Khursheed ve SLOTS, Jørgen (2020), “*A Bibliometric Analysis of Periodontology 2000*”, **Periodontology** 2000, S.82(1), ss.286-297.
- AKOĞLAN KOZAK, Meryem ve ARABOĞA, Yeşim (2021), “*Lunaparkların “Pierre Bourdieu Sosyolojisi “Üzerinden Değerlendirilmesi”*”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.32(1), ss.67-78.
- ALSHARIF, Ahmed H., SALLEH, Nor Zafir Md ve BAHARUN, Rohazat (2020), “*Bibliometric Analysis*”, **Journal of Theoretical and Applied Information Technology**, S.98(15), ss.2948-2962.
- ASHINE, Tafase, MULETA, Geremew ve TADESSE, Kenenisa (2021), “*Assessing Survival Time of Heart Failure Patients: Using Bayesian Approach*”, **Journal of Big Data**, S.8(156), ss.1-18.
- BAGHINI, Mahdie Shojaei, MOHAMMADI, Mehdi ve NOROUZKHANI, Narges (2024), “*Usability Testing: A Bibliometric Analysis Based on WoS Data*”, **Journal of Scientometric Research**, S.13(1), ss.9-24.
- CARROLL Joshua (2014), “*Emerging Opportunities for Commercial Recreation*”, **Journal of Tourism Insights**, S.5(3), ss.1-9.
- CHADEGANI, Arezoo Aghaei, SALEHI, Hadi, YUNUS, Moler Md, FARHADI, Hadi, FOOLADI, Masood, FARHADI, Maryam ve EBRAHIM, Nader Ale (2013), “*A Comparison Between Two Main Academic Literature Collections: Web of Science and Scopus Databases*”, **Asian Social Science**, S.9(5), ss.18-26.
- CHAKRABARTY, Mahashweta, SINGH, Aditya, SINGH, Shivani ve CHOWDHURY, Sourav (2023), “*Is the Burden of Anaemia Among Indian Adolescent Women Increasing? Evidence from Indian Demographic and Health Surveys (2015 – 21)*”, **Plos Global Public Health**, S.3(9), ss.(e0002117).
- COBO, Manuel Jesus, LÓPEZ-HERRERA, Antoni Gabriel, HERRERA-VIEDMA, Enrique ve HERRERA, Francisco (2012), “*Scimat: A New Science Mapping Analysis Software Tool*”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, S.63(8), ss.1609-1630.
- COŞKUN, Fırat (2018), “*Evsel Katı Atıkların Açık Hava Rekreasyon Alanlarına Etkileri*”, **ERPA 2018: International Congresses on Education** (Ed. Fikret Soyer), 28 Haziran – 1 Temmuz 2018 – İstanbul, Edugarden Yayını, İstanbul, ss.435-443.

- CROSSLEY, John (1992), “*Job Announcement Content Analysis in Commercial Recreation and Tourism*”, **Visions in Leisure and Business**, S.10(3), ss.24-35.
- ÇEVİK, Hüseyin, ŞİMŞEK, Kerem Yıldırım, KAYACIK, Uğur ve DEMİRTAŞ, Hakan (2020), “*Rekreasyon Uzmanında Aranılan Özellikler ve İş Olanakları: İş İlanlarına Yönelik İçerik Analizi*”, **Tourism and Recreation**, S.2(2), ss.59-66.
- ÇIKIN, Ayhan, ÇEKEN, Hüseyin ve UÇAR, Metin (2009), “*Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları*”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, S.15(1-2), ss.1-8.
- DENCHE-ZAMORANO, Angel, ESCUDERO-TENA, Adrian, PEREIRA-PAYO, Damian, ADSUAR, Jose Carmelo ve MUÑOZ, Diego (2024), “*Scientific Mapping of the State-of-The-Art in Padel: A Bibliometric Analysis*”, **International Journal of Sports Science & Coaching**, S.19(3), ss.1275-1285.
- DONTHU, Naveen, KUMAR, Satish, MUKHERJEE, Debmalaya, PANDEY, Nitesh ve LIM, Weng Marc (2021), “*How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines*”, **Journal of Business Research**, S.133, ss.285-296.
- DUMAN, Savaş (2023), “*Ekoturizm ve Rekreasyon İlişkisi*”, **Spor Bilimleri Alanında Çok Yönlü Araştırmalar** (Ed. Zülbiye Kaçay), Efe Akademi Yayınları, İstanbul, ss.97-107.
- EL RASSI, Rola, MEHO, Lokman I., NAHLAWI, Acile, SALAMEH, Johnny S., BAZARBACHI, Ali ve AKL, Elie A. (2018), “*Medical Research Productivity in the Arab Countries: 2007 - 2016 Bibliometric Analysis*”, **Journal of Global Health**, S.8(2), ss.1-10.
- ELLEGAARD, Ole ve WALLIN, Johan A. (2015), “*The Bibliometric Analysis of Scholarly Production: How Great is The Impact?*”, **Scientometrics**, S.105, ss.1809-1831.
- EPPERSON, Arlin F. (1980), “*Trends in Private and Commercial Recreation*”, **Proceedings 1980 National Outdoor Recreation Trends Symposium Book** (Ed. Wilbur F. LaPage), **Forest Service, Northeastern Forest Experimental Station**, Broomall, ss.47-58.
- GAVIRIA-MARIN, Magaly, MERIGO, Jose M. ve POPA, Simona (2018), “*Twenty Years of the Journal of Knowledge Management: A Bibliometric Analysis*”, **Journal of Knowledge Management**, S.22(8), ss.1655-1687.
- GROVES, David L. (1982), “*A Perspective on Commercial Recreation*”, **Visions in Leisure and Business**, S.1(2), ss.1-6.
- GULAM, Aafid (2016), “*Recreation-Need and Importance in Modern Society*”, **International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education**, S.1(2), ss.157-160.
- GÜRLER, Gökhan (2021), “*Bibliyometrik Araştırmalarda İlgili Literatüre İlişkin Veri Setinin Oluşturulma Süreci*”, **Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz** (Ed. Oğuzhan Öztürk, Gökhan Gürler), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.53-64.
- HAMMERSLEY, Charles H. ve GROUT, David (1990), “*Content Analyses of Current Introductory Commercial Recreation Courses*”, **Visions in Leisure and Business**, S.9(3), ss.33-41.
- HEYANG, Tuomeiciren ve MARTIN, Rose (2022), “*Teaching Through Tiktok: A Duoethnographic Exploration of Pedagogical Approaches Using Tiktok in Higher Dance Education in China and Norway During a Global Pandemic*”, **Research in Dance Education**, S.25(3), ss.343-358.
- HO, Walter King Yan, AHMED, Md. Dilsad, KHOO, Seline, TAN, Chee Hian, DEHKORDI, Mitra Rouhi, GALLARDO, Mila, LEE, Kicheon, YAMAGUCHI, Yasuo, TAO, Yuping ve SHU, Chunong (2019), “*Towards Developing and Validating Quality Physical Education in Schools - The Asian Physical Education Professionals' Voice*”, **Plos One**, S.14(8), ss.1-19.
- İNCE AKALIN, İlknur ve KIZANLIKLI, M. Murat (2019), “*Rekreatif Alışveriş ve Ticari Rekreasyon Alanları Olarak Alışveriş Merkezleri*”, **Journal of Recreation and Tourism Research**, S.6(4), ss.384-393.
- JUUTINEN, Artti, KOSENIUS, Anna Kaisa, OVASKAINEN, Ville, TOLVANEN, Anne ve TYRVÄINEN, Liisa (2017), “*Heterogeneous Preferences for Recreation-Oriented Management in Commercial Forests: The Role of Citizens' Socioeconomic Characteristics and Recreational Profiles*”, **Journal of Environmental Planning and Management**, S.60(3), ss.399-418.

- KAPAN, Kaan (2018), “*Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Antalya Örneği*”, **Cografya Dergisi**, S.(37), ss.47-56.
- KEMENT, Üzeyir (2019), “*Üniversite Öğrencilerinin Ticari Nitelikli Rekreasyon Etkinliklerine Katılım Sıklıklarının ve Harcama Düzeylerinin İncelenmesi: Bingöl Üniversitesi Örneği*”, **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.3(3), ss.676-692.
- KOÇYİĞİT, Murat ve EREN, Coşku (2024), **Şehir İmajı Markalařma Sürecinde Kentsel Rekreasyon Alanları**, Eğitim Yayınevi, Konya.
- KUDI, Surat Ram ve LATA, Kusum (2023), “*Role of Faith Healers in the Treatment of Severe Mental İllness in India*”, **International Journal of Community Medicine and Public Health**, S.10(12), ss.4774-4780.
- KVILLEMO, Pia, STRANDBERG, Anna K., ELGÁN, Tobias H. ve GRIPENBERG, Johanna (2022), “*Facilitators and Barriers in Preventing Doping Among Recreational Athletes: A Qualitative İnterview Study Among Police Officers*”, **Frontiers in Public Health**, S.10, ss.1-12.
- MACKENZIE, Cameron J. A. ve COX, Sean P. (2013), “*Building Legitimacy of the Recreational Fishing Sector in Mixed Commercial–Recreational Fisheries*”, **Ocean & Coastal Management**, S.75, ss.11-19.
- MARCUS, Hani J., VAKHARIA, Vejay N., OURSELIN, Sebastien, DUNCAN, John, TISDALL, Martin ve AQUILINA, Kristian (2018), “*Robot-Assisted Stereotactic Brain Biopsy: Systematic Review and Bibliometric Analysis*”, **Child's Nervous System**, S.34, ss.1299-1309.
- MASALIMOVA, Alfiya R., KUZNETSOVA, Oolga A., OREKHOVSKAYA, Natalia A., PANOV, Evgeny G., SVINTSOVA, Marina N. ve SHEVCHENKO, Olga V. (2023), “*Exploring the Impact of Homework Assignments on Achievement and Attitudes in Science Education*”, **Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education**, S.19(4), ss.1-8.
- MERIGÓ, Jose M. ve YANG, Jian Bo (2017), “*A Bibliometric Analysis of Operations Research and Management Science*”, **Omega**, S.73, ss.37-48.
- METİN, Taki Can, KESİCİ, Mustafa ve KODAŞ, Davut (2013), “*Rekreasyon Olgusuna Akademisyenlerin Yaklaşımları*”, **Journal of Yaşar University**, S.8(30), ss.5021-5048.
- MOISANDER, Annette, PAMILO, Konsta, ESKELINEN, Antti, HUOPIO, Jukka, KAUTIAINEN, Hannu, KUITUNEN, Anne, MUSTONEN, Pirijo ve PALONEVA, Juha (2022), “*Low İncidence of Clinically Relevant Bleeding Complications After Fast-Track Arthroplasty: A Register Study of 8,511 Arthroplasties*”, **Acta Orthopaedica**, S.93, ss.348-354.
- MOISEY, R. Neil (2000), **RECM 483.01: Commercial Recreation, Marketing, and Tourism**, University of Montana Course Syllabi Publisher, Montana.
- MONSON, Hayley, DEMAINE, Jeffrey, PERRYMAN, Adrianna ve FELFELI, Tina (2024), “*Bibliometric Analysis of the 3-Year Trends (2018 – 2021): In Literature on Artificial İntelligence in Ophthalmology and Vision Sciences*”, **Bmj Health & Care Informatics**, S.31(1), ss.(e100780).
- MORAL-MUÑOZ, Jose A., HERRERA-VIDEAMA, Enrique, SANTISTEBAN-ESPEJO, Antonio, ve COBO, Manuel J. (2020), “*Software Tools for Conducting Bibliometric Analysis in Science: An Up-To-Date Review*”, **El Profesional De La Información**, S.29(1), ss.1699-2407.
- MURGADO-ARMENTEROS, Eva Maria, GUTIÉRREZ-SALCEDO, Maria, TORRES-RUIZ, Francisco Jose ve COBO, Manuel J. (2015), “*Analysing the Conceptual Evolution of Qualitative Marketing Research Through Science Mapping Analysis*”, **Scientometrics**, S.102, ss.519-557.
- NAKATA, Natsumi, ISHIBASHI, Yuko ve MIYATA, Shogo (2022), “*Efficient Cell Impedance Measurement by Dielectrophoretic Cell Accumulation and Evaluation of Chondrogenic Phenotypes*”, **Micromachines**, S.13(6), ss.1-11.
- ÖZKAVAK, Alihan ve ESENTAŞ DEVECİ, Melike (2024), “*Turizmin Çeşitlendirilmesi Kapsamında Sörf Okulları: Çeřitme-Alaçatı Örneği*”, **CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, S.19(2), ss.366-386.
- ÖZTÜRK, Oğuzhan (2021), “*Bibliyometrik Araştırmaların Tasarımına İlişkin Bir Çerçeve*”, **Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz** (Ed. Oğuzhan Öztürk, Gökhan Gürler), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.33-50.

- ÖZTÜRK, Yakup (2018), “*Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm Kavramları Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Bir Analizi*”, **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi**, S.1(2), ss.31-42.
- PANIGRAHI, Lipismita, VERMA, Kesari ve SINGH, Bikesh Kumar (2022), “*Evaluation of Image Features Within and Surrounding Lesion Region for Risk Stratification in Breast Ultrasound Images*”, **IETE Journal Of Research**, S.68(2), ss.935-946.
- PASSAS, Ioannis (2024), “*Bibliometric Analysis: The Main Steps*”, **Encyclopedia**, S.4(2), ss.1014-1025.
- PERSSON, Olle, DANELL, Rickard ve SCHNEIDER, Jesper Wiborg (2009), “*How to Use Bibexcel for Various Types of Bibliometric Analysis*”, **Celebrating Scholarly Communication Studies: A Festschrift for Olle Persson at his 60th Birthday**, S.5, ss.9-24.
- PRANCKUTĖ, Raminta (2021), “*Web of Science (Wos) and Scopus: The Titans of Bibliographic Information in Today's Academic World*”, **Publications**, S.9(1), ss.1-59.
- REGNONE, Debbie (1983), “*Resort and Commercial Recreation Association (RCRA)*”, **Visions in Leisure and Business**, S.2(3), ss.37-41.
- SANTANA, Monica ve COBO, Manuel J. (2020), “*What is the Future of Work? A Science Mapping Analysis*”, **European Management Journal**, S.38(6), ss.846-862.
- ŞEN, Mert ve YENER, Yeşim (2022), “*An Examination of Animated Movies Within the Scope of Values Education in Basic Education*”, **International Online Journal of Educational Sciences**, S.14(4), ss.922-944.
- SEVİN, H. Dilek ve ÖZİL, Levent (2016), “*Meslek Liselerinde Öğrencilerin Rekreasyonel Etkinliklere Katılım Düzeyleri ile Akademik Başarı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Tokat İli Örneği*”, **Journal of Recreation and Tourism Research**, S.3(3), ss.65-74.
- SHALTUT, Hana Hosni Mohamed (2022), “*A Proposed Model for Governance in the Management of Commercial Recreation Establishments*”, **Aswan Journal of Physical Education and Sports Sciences**, S.4(1), ss.14-36.
- SHERIDAN, Gerard, WISKEN, E., HING, Caroline B. ve SMITH, Toby Oliver (2018), “*A Bibliometric Analysis Assessing Temporal Changes in Publication and Authorship Characteristics in the Knee from 1996 to 2016*”, **The Knee**, S.25(2), ss.213-218.
- SOMOĞLU, Mustafa Barış (2023), “*Rekreasyon ve Obezite*”, **Rekreasyonda Güncel Konular** (Ed. Efecan Tezcan, Osman Kusan), Efe Akademi Yayınları, İstanbul, ss.65-85.
- SWEILEH, Waleed M. (2018), “*Bibliometric Analysis of Peer-Reviewed Literature in Transgender Health (1900–2017)*”, **BMC International Health and Human Rights**, S.18, ss.1-11.
- ŞİMŞEK, Kerem Yıldırım (2013), “*Alışveriş Merkezlerinde Ticari Rekreasyon ve Hizmet Kalitesi*”, **Pamukkale Journal of Sport Sciences**, S.4(3), ss.53-75.
- ŞİMŞEK, Kerem Yıldırım (2018), **Ticari Rekreasyon**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ŞİMŞEK, Kerem Yıldırım (2022), “*Structure of Turkish Leisure Industry: Türk Rekreasyon Endüstrisinin Yapısı*”, **Journal of Human Sciences**, S.19(2), ss.133-149.
- ŞİMŞEK, Kerem Yıldırım ve HIZAL, Ansay (2023), “*Ticari Rekreasyon İşletmeleri için Belediye Etkinlik Duyurularının İncelenmesi*”, **CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, S.18(2), ss.468-478.
- TEZCAN, Efecan (2023), “*Rekreasyon ve Teknoloji*”, **Rekreasyonda Güncel Konular** (Ed. Efecan Tezcan, Osman Kusan), Efe Akademi Yayınları, İstanbul, ss.7-20.
- TİRİNG, Okan ve GÜLOĞLU, Berna (2023), “*E-Spor Oynayanların Psikolojik Tepkilerinin Yordayıcısı Olarak Benlik Kurgusu, Mükemmeliyetçilik ve Olumlu Gelecek Beklentisi*”, **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, S.28(2), ss.102-112.
- TOPRAK, Lokman, SERÇEK, Sadık ve ÖZALTAŞ SERÇEK, Gülseren (2014), “*Öğrencilerin Üniversiteden Rekreasyon Aktiviteleri Konusunda Beklentileri*”, **VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiriler Kitabı**, 04-05 Nisan 2014 – Kuşadası (Aydın), ss.592-604.

- TRELLUE, Butch ve CASHDOLLAR, Leslie (1982), “*The Recreation and Commercial Resort Association*”, **Visions in Leisure and Business**, S.1(3), ss.1-21.
- VAN NUNEN, Karolien, LI, Jie, RENIERS, Genserik ve PONNET, Koen (2018), “*Bibliometric Analysis of Safety Culture Research*”, **Safety Science**, S.108, ss.248-258.
- WANG, Bin ve ZHAO, Peng (2018), “*Worldwide Research Productivity in the Field of Back Pain: A Bibliometric Analysis*”, **Medicine**, S.97(40), ss.1-6.
- WANG, Jing, MAO, Tangyou, ZHOU, Hengyu, JIANG, Xinqi, ZHAO, Zhihui ve ZHANG, Xiaoqing (2024), “*Global Trends and Hotspots of Ulcerative Colitis Based on Bibliometric and Visual Analysis from 1993 to 2022*”, **Medicine**, S.103(5), ss.(e37095).
- WEBER, Ralph W. (1989), “*Development of Accreditation Standards for Commercial Recreation Curricula*”, **Visions in Leisure and Business**, S.8(2), ss.1-6.
- YENİL, Ülge ve AKYAZI, Nazife (2019), “*Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Kültürel İz Koridoru Değerlendirmesi*”, **Niđe Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi**, S.8(2), ss.1179-1192.
- YOZCU, Serhat ve DEMİRKOL, Şehnaz (2019), “*Osmanlı’da Rekreasyon Kuruluşu Olarak Vakıfların Faaliyetleri*”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi**, S.22(2), ss.188-207.

ISSN: 2636-8048

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

International Journal of Management Academy

Uluslararası
Yönetim Akademisi Dergisi